

Agricol
de Inuent
Dialect
cum
Phrissem

RODOLPHI AGRI-colæ Phriſij, de Inuentione Dialectica lib. III.

Cum Scholiis Ioannis Matthæi Phriſſemij.

Omnia accuratiùs quàm antehac ſuo loco reſtituta.

PARISIIS,

Ex officina Simônis Caluarini, in vico Bellouaco, ad Virtutis inſigne.

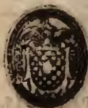
1558.

Epitaphium Rodolphi Agricolæ

HERMOLAO BARBARO

AVTHORE.

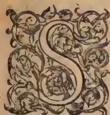
Inuida clauſerunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Phriſii ſpémque decúſque ſoli.
Scilicet hoc viuo meruit Germania laudis
Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

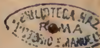
Humaniſsimo ac integerrimo viro

DOMINO MATTHIAE VVAGE-ner, ædis D. Antonij apud Coloniam Agrippinam præceptori digniſsimo, Ioannes Matthæus Phriſſemius.

S. D.

Entio non defuturos mihi, vir humaniſſime, qui quod dici à Græcis ſolet, nihil referre, ſis ne planè inimicus an importunè beneuolus, id in neminem perinde atque in me hoc tempore cenſeant dici poſſe: neque fortaſſe immeritò. Impulit enim hûc me amor erga te meus, impulit ſingularis quædam tui beneuolentia: vt quæ Scholia per æſtatẽ hanc ſucciſiuis (vt aiũt) operis nõ tam ſcripſi, quã effudi in Dialectica Rodolphi Agricolæ, ea & dedicarem tibi, & ſub tuo nomine, ſi quam forſan ea re vtilitatem ſtudioſis afferre poſſem, ſinerem in vulgum prodire. Sed enim quis non videat, quàm hic importunus ſit amor? quàm non apta tempori beneuolentia? Solent alij, ſi cui ſuas vigilias nuncupant, ea id facere de cauſa, vt illius, cui eas inſcribunt, nomen reddant illuſtrius, poſteriſque commẽdent. Ego, tantum abeſt vt ſplendorem aliquẽ acceſſurum hinc credam nomini tuo, vt verear etiam ne quid exiſtimationi decedat, néue minore alij poſthac tui admiratione teneantur, quòd nõ magis te ſuſpexerim ego, quàm vt tam vile hoc munuſculum vel inuito obtruderem: haud ſecus, atque ruſtici quidam ineptiores ſolent, qui cùm egregiè à ſe honoratum vo-

lunt hoſpitē aliquem, ita illum licet inuitum deprecātémque, pyris, malis, aliiſque id genus nugis à ſe oneratum dimittunt, vt nec ponderi ferendo vllo modo ſit par, & omnino non habere hoſpitem ruri malit, quam eiuſmodi ſubinde xeniis honorari. Et præſtabat id quidem. Quan iam & in accipiendo liberalitatem quandam ineſſe aiunt, putántque non minus regium eſſe, parua interim ab amicis tenuioribus, exporrecta hilaríque fronte cum offeruntur accipere, quàm vel maxima dare. Ita laudari ſolet magnus ille Perſarum rex Artaxerxes, cognomento Memor: qui cum ruſticus ei, neſcio quis, aquam vtraque manu è proximo hauſtam flumine obtuliſſet, benigno illam iucundóque vultu accepit: & de ruſtico altero, ingens ſibi malum porrigenti, Per ſolem (inquit) hic vir is mihi eſſe videtur, qui ex parua etiam vrbe magnam poßit efficere: animum videlicet eius à quo dabatur magis ſpectandum ratus, quàm quod offerebatur munus. Quod ego vt & te facturum nunc ſperem, tua iſthæc toties iam cognita mihi ſpem facit humanitas: cui vni aßignes licet, quicquid à me peccatum hic eſt. quādo ſola ea hos nobis animos fecit, vt quò affectus vocabat, quò inclinabat voluntas, ab eo ne nos pudor aliquis reuocaret. Hoc ſi intellexero non fuiſſe vſquequaque ingratum tibi, cauſa erit profectò, quamobrem ipſe mihi debeam non immeritò gratulari: vt cui tanto ea res futura ſit gratior, tanto maius gaudium allatura, quanto minus, vllis meis in te meritis datum id erit. Neque abs te periturus ſum aliud præterea quicquam, niſi vt aliis per hoc commendatiora eſſe hæc ſinas: quòd nō ſint excluſa à te, agíq; gratias tibi, ſi quis forſan exiſtet è multis vnus, qui nō omnem planè operam his legendis perdidiſſe ſe arbitretur. Nam patrocinio

cuiusquam vel ob id mihi credo non fore opus, quòd hæc mihi etiã ipsi humiliora videntur, quàm aduersus quæ vires suas experiri velit aliquis ex albo eruditorum. Quocirca satis (vt dixi) erit sub tectum recipi: satis erit, munus hoc leuidense non excludi à te. Et qua id fronte excludas, pro quo etiam est cur habeas gratiã, quoquo tandem tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipso gratia habenda erit quòd placeat. Non placebit, nihilominus erit quãobrem mihi habeas gratiã tu, cui semel ego documento futurus sim importunitate hac mea, obesse etiam solere nonnunquam humanitatem nimiam: atque proinde ita esse hanc temperandã in posterum, vt ne aliis quoque idoneus videare, quem & ipsi, meum exemplum secuti, eiusmodi xeniolis non tam honorent quàm onerent. Vale. Coloniæ, Anno 1523. Nonis Augusti.

Argumentum operis.

RElIquum est, vt de argumẽto operis pauca dicamus. Nam de vtilitate vel ob hoc mihi nihil dicẽdum est in præsentia, quòd certum illud esse sciam apud studiosos omnes, non posse illud nõ vtilissimum esse, à quo isti bona ingenia tantopere studeant auocare. Fiet autem id non incommode, si quædam paulo altius repetẽdo, à vulgatissima illa artium diuisione incipiamus.

Artium igitur (inquiunt) tria in vniuersum sunt genera. siquidẽ aliæ earũ ad cognoscendas rerum naturas, aliæ ad vitam formãdam, aliæ ad artificium orationis dicendíq; regulas pertinẽt. Primi generis quæ sunt, eæ à Græcis physicæ, à Latinis naturales dicũtur. Quæ secundi, has illi ethicas, nos morales vocamus. Quæ tertij, eas λογικὰς illi, quòd circa orationis artificiũ versentur, appellãt: ex nostris sunt qui vocẽt rationales. — Artium tria genera.

Iam in omni oratione, quæ modo digna sit legi, tria hæc exiguntur, vt sit emendata, vt elegãs, vt probabilis. Quocirca tres etiam artes circa huius curam versãtur. Grammatica, Dialectica, & Rhetorica: quarum prima, quo modo emẽdatè loquamur docet: altera, quo modo probabiliter: tertia, quo modo politè atque ornatè seu eleganter. — Tria in oratione quaque exigi.

Claret ergo ex iis, Dialecticen esse artem probabiliter de vna quauis re disserẽdi, quatenus natura eius rei qua de agitur probabilitatis est capax. — Dialectica quid.

Duo neceſſaria differenti.

Quiſquis autem probabili vti vult oratione de re aliqua, ei duo cum primis neceſſaria ſunt: alterum, vt inueniat ea quibus res propoſita in hanc aut illam partem probari queat: alterum, vt inuenta illa velut indice quodam probet, conueniántne inſtituto ſuo an non conueniant: ne qua fraus aut deceptio inter dicendum ſuboriatur.

Dialecticæ partes duæ.

Hinc fit, vti tota hæc differendi facultas, quam Dialecticen dicimus, in duas diducatur partes, vnã inueniendi, alteram iudicandi. Inueniẽdi pars ea eſt, quæ certos quoſdam oſtendit locos, è quibus velut theſauris quibuſdam, in rem quamuis cõfirmandam refellendámue argumẽta ducantur. Iudicandi, quæ formulas ac præcepta quędã argumentãdi tradit, quibus ceu perpendiculis atq; normis quibuſdam facilè explores, idonea ſint argumẽta quæ inueneris inſtituto tuo an non idoneæ, proſint an officiant magis, apta ſint an inepta. Neque enim vt quærenti quicquã primum occurret, ita & commodiſsimum erit in cauſam eam, de qua erit dicendum nobis: nõ magis, quàm aut lapis quiuis temerè oblatus, ad vnam quamuis ædificii partem fulciendam eſt aptus: aut vniuerſis morborum generibus, vna aliqua ſalubris eſt medicina. Ergo quemadmodũ fabri, nihil niſi examinatum exploratúmq; prius, operi ſuo ſolẽt inſerere: ita ne nos quidẽ, temerè vnumquiduis operi noſtro, hoc eſt orationi qua fidem facere volumus, infulcire debemus: ſed velut delectu quodam inſpicienda omnia, optima eligenda.

Quam Dialecticæ partem tradat Rodolphus.

Harum partiũ quemadmodum prior, ita & difficilior ea eſt, qua docetur inuẽtio. Quocirca etiam hanc ſibi initio explicandam exiſtimauit Rodolphus: deinde traditurus & alteram, ſi vita longior contigiſſet.

Primo libro quę doceãtur.

Porro inuentionẽ continent loci quidam. Vt enim piſcator, venator, auceps certos quoſdam definitóſque locos habere ſolent, in quibus etſi non ſemper, tamen plerũque id quod quærunt inueniant: ita & Dialecticus certos quoſdam habeat locos oportet, è quibus ceu latebris quibuſdam argumenta in rem omnẽ ducantur. Atque hos locos primo libro copioſiſsimè deſcribit Rodolphus, ſingulos ita explicans ac diducens, vt facillimè quid ex quoque duci in rem quamuis poſsit diſpiciatur.

Quæ ſecũdo.

Sed enim tanquam militi parum profutura ſint quamlibet bona arma, qui quemadmodũ vtendum iis ſit armis ignoret: ita ne loci quidem vtilitatem aliquam afferent nobis, niſi qua via, quoq; modo, ex iis copia dicẽdi ſit paranda ſciamus. Hęc cauſa fuit, cur ſecundum librum adiecerit de locorum vſu. Etiam ſi in eodem libro traduntur & alia multa, quemadmodum cum ad eum locum ventum erit, dicemus.

Quæ tertio.

Fit autẽ hoc ſæpenumero, vti parum admodum profuerit cauſam docuiſſe, niſi prętere a & affectib⁹ moueatur auditor, & voluptate quadã demulceatur. ac ne doceri quidem cauſa commodè queat, niſi quæ inuenta à nobis ſunt, ea ſic diſponãtur, vt ſint ad fidẽ faciendã idonea. Proinde acceſsit his liber tertius, quo de his trib⁹ ita diſſerit Rodolphus, vt nec eruditius nec elegantius iis de rebus diſſeri poſſit. Eſtque res planè digna, cuius cum primis ratio habeatur ab eo, qui cũ laude aliqua vel dicere vel ſcribere velit, & quod cupiat dicẽdo efficere. Quid enim admirabilius, quid potẽtius, quid efficacius, quàm & in ſpem cũ libet oratione erigere homines, & in metum deiicere, & lætitia ipſos ſibi auferre, & dolorẽ lachrymáſque vel inuitis exprimere? denique dicẽdo conſequi illud, vt non cũ velint ipſi, ſed cum tibi libeat, miſereantur, indignẽtur, inuideant, faueãt, iraſcãtur? Quid dulcius, quid iucũdius, quàm honeſta quadam voluptate ita afficere animos hominum, vt quamobrem ita afficiantur ipſi neſciant, & tamẽ afficiãtur: itaque extra ſe poſiti ſint, vt cum nulla ſit manendi neceſsitas, tamẽ perinde vt ſi catena illa Herculis Gallici alligati ſint, diſcedere à dicẽte non queant? Quid ornatius, quid decentius, quàm quæ lõgo labore inuẽta ſunt, ea ſic collocare, vt pulcherrimo omnia ordine tanquam in domo diligẽtis patrisfamiliæ diſpoſita videantur? Atq; hæc ſunt quæ cum aliis quibuſdam nõ copioſe minus, quàm eruditè tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerum ignarus, ea modo de cauſa minoris putet faciẽda hæc, quòd non habeat eadem Petrus Hiſpanus.

Rodolphus Agricola Plinio
SVO S. P. D.

Bsolui tãdem libros, quos de inuẽtione Dialectica tuo suasu rogatúq; aggressus sum scribere. Scis tu quidem eos partim parãti iter, partim in itinere, excidisse mihi verius, quã scriptos esse. Suntq; vni tibi scripti, cui si satisfacient, defuncti erunt munere suo. Non addo huc si nõ satisfacient. quippe cum tibi beneuolentia nostra, omnes etiam nugas meas approbare poßit. Quanquam autem vni tibi destinauerim eos, vt qui populi os iudiciúmque in re præsertim tã scrupulosa reformidem: memor tamen eius quod dici solet, oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quàm audientium corona, scripsi eos tanquam populum mihi lectorem adhibiturus, quò maiorẽ ipse mihi diligentiã sollicitudinémq; operis circundarem, minúsque indulgerem desidiæ causis, & conarer (si quâ possem) non solum iudici tibi fidere, sed in causa spem aliquam habere. Quod si quemadmodum Lucilius dicebat, Consentinis & Tarentinis se scribere, sic ego possem dicere, solis me Phrisiis meis ita scripsisse, minus esset verendum fortasse, vt populum admitteremus. Nunc quando studiorum partem, mentione potius quàm vsu peruulgatam, tractauimus more minime peruulgato, & contra veterem vulgatámq; persuasionẽ ausus nõnunquã sum liberè proferre, quid mihi videretur: multorũ fortasse subeunda nobis esset cẽsura. Quòd si quis eos in manus sumpserit, vel Philosophus, vel ex magnis professoribus his patronísque linguæ latinæ: quid ni?

nonne tibi protinus videris audire. Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes? Ergo (vt initio dixi) tibi destinati, tibi dediti sunt. Hæc opera tibi est impensa. Et quemadmodum secundum iurisconsultos, filius qui in adoptionem datur, omnia sanguinis gentísque exuit iura, & in alterius transit nomen: alius in eum vitæ nécisque accipit potestate: sic ego istos manu mea emissos, tuo posthac permitto arbitrio. Ego omnem pro eis sollicitudinem depono: tu si voles, emittes. Quod si bene cesserit, nec laudem putabo meam: nec dedecus, si secus: tuum in vtranque partem æstimabitur consilium. ego dicar obsequutus tibi, dicar præstitisse quod potuerim, plurimum certè si potuissem præstaturus. Cæterum in hoc opere, præterquam quod stilum exercui, plane videor mihi operã perdidisse. Nam nisi quis meliores literas attigerit, nõ video magnopere quid possit prodesse ei propter multitudinem exemplorum, que ab eruditioribus scriptoribus erant eruenda, & idcirco negligetur ab eis, vt qui balbi præter balba nihil intelligant. Contrà, eorum qui eruditi sunt, vel videri volũt, quotusquisque vlla artis præcepta attingit? aut si attingat, nónne tibi videris ad primum protinus conspectum audire, vnde nobis ex vltima barbarie nouus Anacharsis iste, qui post Aristoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum se credat? Quemadmodum apud poëtam tamen scriptum est, Victurus genium debet habere liber: Ita multos libros hoc solo credo viuere, quia geniũ habeant. Qui si nobis sit, viuemus etiam: sin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot támque præclara subierunt ingenia. quibus vt laborem eruditionis diligentiæq; suæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna.   Vale.

SCHOLIA IN EPISTOLAM PRÆCEDENTEM.

Absolui tandem.) Scopus totius huius epistolæ hic est quanquam hi de inuentione Dialectica libri, vni Plinio scripti destinatique sint, nō minori tamen cura eos elaboratos esse, quàm si euulgādi sint omnibus. quocirca etsi ipse premi eos quàm edi malit, facere tamē se potestatem Plinio, vt pro suo is arbitratu, eos vel emittat vel supprimat. Porrò qui sit Plinius, cui hosce libros dedicauit Rodolphus, ipse in epistola quadam ad Iacobum Barbirianū, his verbis docet. Est oppidū, inquit, vicinū nobis, quod Cāpos vocāt. Eò pridie decollationis Baptistæ, negotii cuiusdā, tū animi quoque leuādi causa, domo profectus eram. Illic redditur mihi literæ ex Theodorico Plinio, ornato homine, & mei amātissimo: qui iuris ciuilis doctor in primis eruditus, in cōsilio est comitis Palatini. Credo te vidisse illū superiore anno, in comitatu domini Augustensis. quia perpetuo magistrū Adolphum nostrum affectabatur, iuuenis decora facie, & flauis crispantibúsque capillis insignis. Hæc Rodolphus. Ego cōiectura quadam adducor, vt credā eum Plinio hoc in Italia familiariter vti cœpisse, cum ingenii excolēdi causa ageret Ferrariæ. Scis tu quidē eos partim parāti iter.) Fui ego aliquando in ea opinione, vt putarē eo de itinere hic loqui Rodolphum, quod cum Ioāne Dalburgio episcopo VVormaciensi fecit Romā, cū is à Philippo comite Palatino orator missus esset ad summum pontificem Innocētium eius nominis octauum, nouā illi gratulaturus dignitatem. Sed cum in epistola quadam quā Groningæ adhuc agēs Rodolphus scripsit ad Alexandrum Hegium, mētio horum librorum fiat, & in alia itē epistola ad Iacobū Barbirianū, cui titulus est de formando studio, necessum profectò est, ante profectionē illam absolutos eos fuisse: cū & posterior hæc epistola ante annum missa fuerit ex Heidelberga, quā oratio illa quæ inter Rodolphi opuscula extat, apud Innocētiū habita sit, modo ne lectori imponat ascriptus vtrobiq; annorū numerus. Quod vt sit ita, ex ea tamen epistola quæ est ad Hegiū, satis cōstat anteid tēporis scriptos fuisse. Mihi dū rem expēdo diligētius, de itinere eo loqui videtur, quo ex Italia, vbi aliquot iam annos abfuerat, est reuersus in Phrisios. Quanquam vtinam de tēpore quo scripti sint parū cōstaret, libri omnes extarēt. Excidisse mihi verius quàm scriptos esse.) Excidere ea dicūtur, quæ subito neque cōsiderate satis effusa, rudia impolitáque adhuc, in alienas manus perueniūt. Hinc Antonius apud Ciceronē libro de oratore primo, Tū ego (inquit) hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Et apud eundem Crassus, Petimus ab Antonio, inquit, vt ea quæ cōtinet, neque adhuc protulit, ex quibus vnum librum excidisse iampdudum questus est, explicet nobis & illa dicendi mysteria enunciet. Ac rursus in eodem opere, libros Rhetoricorū iuueni sibi excidisse Cicero ait. Oratorem nulla alia re &c.) Quid in excitando oratore possit corona astantium, Cicero explicat in libro de claris oratoribus, vbi post multa alia, Nec enim posset idē (inquit) Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachū clarū poëtam ferunt. qui cùm conuocatis auditoribus legeret eis magnū illud quod nouistis volumen suū, & cū legētem omnes præter Platonem reliquissent: Legam, inquit, nihilominus: Plato enim mihi vnus est instar multorum millium. Et rectè. Poëma enim recōditum, paucorū approbatione: oratio popularis, assensu vulgi debet moueri. At si eundem hunc Platonē vnū auditorē haberet Demosthenes, cū esset relictus à cęteris, verbū facere nō posset. Quid tu Brute posses, si te, vt Curionem quondam, concio reliquisset? Ego verò, inquit ille, vt me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus est, non cum populo, tamen si à corona relictus sim, non queam dicere. Quòd si quemadmodum Lucilius dicere solebat.) Aemulatus est locum Ciceronis primo libro

Theodoricus Plinius iureconsultus.

In quo itinere hi libri scripti sint.

Excidere.

Orator multitudine gaudet.

Lucilii satyrici poëtæ verbum.

de bonorum atque malorum finibus: quo in loco verba illius sic habent, Nec ve , inquit, vt noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam ess . ille Persius, Scipio verò & Rutilius multo essent magis, quorũ ille iudicium reformidãs, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculis scribere. Meminit eiusdem rei quanquam paulo diuersiùs secũdo libro de Oratore: Cur autem Lucilius Tarẽtinos, Cõsentinos ac Siculos, scriptorum suorum iudices non formidaret, illud nimirũ in causa fuit, quòd ij homines luxu perditi, palatum (quemadmodũ dicere solebat Cato) sapientius haberent quam mentem. Vt populum admitteremus.) Ductum ab qui publice ea quæ elucubrassent recitare solebant populo, illiusque iudicium ac sũtã subire. Mentione potius quàm vsu peruulgatam.) Verissimum hoc est. Si idem nomen quidem Dialecticæ identidem omnes occinimus, vsum eius tam pauci norunt, quàm multi eum nosse se arbitrãtur. Ausus est dicere quidam, vtinam non tam verè quàm falsè, bonam partem eorum qui hodie Dialectica docent, non intelligere id ipsum studiorũ genus quo alantur. Nolim tam acerbe ego. Tãtum illud demiror, qui fiat, vt cũ sciant vtique viri longe doctissimi, alium quendam esse Dialecticæ vsum, quàm vt perpetuo graculorum more in vmbra garriamus: ita tamen ipsi totos triginta annos artis tradant præcepta, vt de vero interim vsu eius ne verbum quidem. Disputatur quotidie, verseturne Dialectica circa primas an secũdas intẽtiones, sitne speculatiua an practica, realis an rationalis. Et vt hic quisque clamat fortissime, ita maxime à præceptore laudari solet. At si quis interim roget illud, quemnam finem statuamus vociferationũ istarum, aut quisnam fructus expectãdus sit ex studio Dialecticæ scholam egressis, hoc tam nescimus omnes, quàm scire omnium referebat. Vel ex magnis professoribus his.) Εἰρωνικῶς dictum aduersus istos, qui cum ne nomẽ quidem bonarum artiũ quid sibi velit satis intelligant, harũ tamẽ professores patroníque haberi volunt: quales sumus ferè, qui vocamur magistri artiũ, ac proinde ita placemus nobis, quasi vnà cùm purpureo illo pileolo conferatur & eruditio: aut quisquis philosophicam gestet cucullã, is continuo idoneus sit erudiendæ iuuentuti. Satis ad docẽdos alios esse putamus ipsum magistri nomen. cui posteaquã addiderimus tria ex Petro Hispano sophismata, iam vel cœlũ digito cõtingere nobis videmur. Teneas licet historias omnes, poëtas cunctos intelligas, nihil sit in Rhetorum libris quod non excusseris, nisi tamẽ huc accesserit magisteriũ, nihil es. Cõtrà, si duobꝰ aut tribus ad summũ syllogismis instructus, aureis aliquot mercatus es magistrorũ in artibꝰ: hic demũ cristas licet erigere, hic repẽte doctꝰ euadis: neq; ita lõge iã abest, quin cum poëta Horatio, sublimi ferias verticẽ sidera. Id quod à nemine ita accipi velim, quasi ego cõtemnẽdas cẽseam promotiones, sed quòd nolim ad has aditum patere indignis, opiẽmque eruditionis illas testimoniũ esse, nõ pecuniæ. Si quis reclamantibus nobis probatum aliquem authorem iuuentuti audet prælegere, hic iã parum reuerẽtialiter se habet aduersum seniores, huîc præcludũtur gymnasia, hunc periurum & destructorem facultatis artium vociferamur, planéque dignum esse cẽsemus, quem oderint omnes, qui saxis obruatur. Quasi verò quisquã æquè obsit facultati artium, atq; nos ipsi, qui, dum dolosi spes refulgeat nummi, dignos iuxtà atque indignos ad promotiones admittimus. Hinc est, vt qui nosse aliquid sibi videntur, ij quod pecunia sola cõparari vident, cõtemnant: qui autẽ planè sunt rudes, ij studia negligãt: & quemadmodum dicere solebat Alexandri pater Philippus, nullam vrbẽ inexpugnabilem esse: in quam ingredi posset asinus onustus auro: ita vulgo iam dictitẽt isti, nullã se timere repulsam, dũ loculos habeãt differtos pecunia. Hæc est pestis illa, qua ad extremam prope internitionẽ est redacta facultas nostra. Hãc de medio tollamus oportet, si qui illam cupimus reuiuiscere. Digni modo à nobis promoueãtur, repellãtur indigni, ita breui futurũ est, vt in pristinam illam dignitatem suã facultas nostra restitũatur. Fallimur quidẽ vicinitate verborũ, & quicquid nostro officit quæstui, id facultati artiũ obesse interpretamur. Hoc desinamus facere nos, & aut nullos aut paucissimos

Vsum Dialecticæs pauci norunt.

Professores inepti.

certe aduersarios habebit facultas artiũ. cui is demũ ex animo fauere mihi videtur, qui id agit, nõ vt ditescat ipse, nõ vt sit plenũ ærarium: sed vt quã plurimi sint, qui in ea docti euadãt, quique velut supellectile quadã bonarum artium instructi, nõ modo vnam facultatẽ hanc nostrã: sed vniuersitatẽ totã apud exteros reddãt illustriorem. Secundũ vos iuriscõsultos.) Hoc est, secundũ iurecõsultos, in quorũ albo & tu es. Vt ad vniuersum referatur iurecõsultorum genus, nõ ad vnũ Plinium. Sic Terẽtius, Quæ vestra libido est, id est, virorũ. Filius qui in adoptionẽ datur.) Hac de re agitur apud iurecõsultos, primo digestorũ libro, capite de adoptionib⁹, & emãcipationibus. Et institutionũ imperialiũ libro primo, titulo, quib⁹ modis soluatur ius patriæ potestatis. Quod autẽ addit Rodolphus, patrẽ adoptiuum vitæ necisque in filiũ adoptiuum habere potestatem, id fortasse accipiendum cautius, quãdo huc nequaquam se extẽdit potestas patris.

Sic ego istos manu mea emissos.) Ductum à seruis, qui manumitti dicebantur, cùm eis à dominis concederetur libertas. Siquidem manumissio aliud non est quàm datio libertatis. Institut. cap. de libertinis. Et. ff. de manumissionibus. Nouus Anacharsis iste.) Qui talis videri velit, qualis fuit Anacharsis: qui cum natus esset apud Scythas homines omniũ maxime barbaros, insignis tamen studiis philosophiæ euasit. Vita eius est apud Diogenem Laërtium, & Plutarchus mẽtionem de eo facit in vita Solonis. Dicere is solebat, leges sanè quàm similes esse telis araneorum, & quemadmodum hæ infirmiora animalcula retinentes, valẽtiora transmittunt: ita legibus humiles quidẽ pauperẽsque constringi, diuites autem & præpotẽtes non alligari. Post Aristoteles & Cicerones.) Longe hoc festiuius, longe etiam acrius, quàm si numero singulari idem dixisset. Sed quemadmodum scriptum est apud poëtam.) Martialem libro epigrãmatôn sexto. Est autem carmen longe festiuissimum, quare non pigebit totum ascribere. Anacharsis.

Rem factam Pompilius habet. Faustine legetur,
Et nomen toto sparget in orbe suum.
Sic leue flauorum valeat genus Vsipiorum.
Quisquis & Ausonium non amat imperium.
Ingeniosa tamen Pompilli scripta feruntur,
Sed fama non est, hoc mihi crede, satis.
Quàm multi tineas pascunt blattásque diserti,
Et redimunt soli carmina docta coci.
Nescio quid plus est quod chartis sæcula donat,
Victurus genium debet habere liber.

Rodolphi Agricolæ Phrisij de Inventione Dialectica, Liber I.

Quæ origo locorum, & quæ eorundem vtilitas. Cap. I.

Ratio quæcūque de re quaque instituitur, omnísq; adeò sermo quo cogitata mētis nostræ proferimus, id agere, hócque primum & propriū habêre videtur officium, vt doceat aliquid eū qui audit. Cuius rei quod certius quis propiúsque capiat indiciū, quā quòd soli omnium animantium homini, vt rationis doctrinæq; capaci, parens ille & author rerum deus, loquendi atque orationis indulserit munus? Quod si est signum rerum, quas is qui dicit animo complectitur, oratio: liquet hoc esse proprium opus ipsius, vt ostendat id atque explicet, cui significando destinatur. Nec me præterit maximis authorum placuisse, tria esse quæ perfecta oratione fiant: vt doceat, vt moueat, vt delectet. & docêre quidem rem facilem esse, & quam quisque tantum non inertissimæ mentis præstare possit. concutere verò affectibus audientem, & in quęcunque velis animi habitum transformare, allicere item, audiendíque voluptate tenere suspensum, nō nisi summis & maiore quodam musarum afflatu instinctis cōtingere ingeniis. Nec sanè inficias iuero, esse ista præcipua bene dicēdi præmia, sequíque orationē, verùm sequi verius quàm effici, potiúsque accessionē esse ipsius quàm pro-

Propriū orationis mun^9 esse, vt doceat.

Obiectio.

Dilutio.

Lib.2.cap.4. & lib.3.de affectibus.

prium opus. Sed de his alio loco explicatiùs dicendũ erit. Hoc in præsentia dixisse sufficiat, posse docere orationem, vt non moueat, nõ delectet: mouere aut delectare, vt non doceat, non posse. Itaque precantes, conquerentes, s[illegible] & interrogãtes quoque, quanquam aliud agere videntur, hoc tamẽ primum efficiunt, vt discant audientes, cuius desiderio teneantur, quo vrgeantur dolore, quid sit quod scire velint. Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, vt intelligat auditor: quandoque, vt fiat illi fides. Fidem facimus, vel credenti, & velut sponte sequentem ducimus: vel peruincimus non credentẽ, atque repugnantem trahimus. Alterum expositione fit, alterum argumentatione conficitur. Expositionem voco orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo, quo fides audienti fiat, adhibito. Argumentationem verò, orationem, qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur. Cum vero nulli dubiæ rei queat ex se constare fides, sed ex aliis quibusdam notioribus atq; magis exploratis de vnoquoque certitudinem colligamus necesse est: iamq; alij mentis acumine freti, vberius expeditiúsque argumentum, id est (vt inquit Cicero) probabile inuentum ad faciendã fidem excogitent: alij contrà hebetiore mentis vi, ad rerum obtutum caligent, & vel nihil vel serò quid quaque de re dici poßit, inuenire queant: vtilißimum videntur fecisse, qui sedes quasdam argumentorũ (quos locos dixerunt) excogitauere: quorum admonitu, velut signis quibusdam, circũferremus per ipsas res animũ, & quid esset in vnaquaq; probabile aptumq; instituto orationis nostræ, perspiceremus. Vtilem autem esse hanc locorum rationem apparet, cum magnæ parti humanorum studiorum (quãdoquidem pleraq; in ambiguo hærẽt, & dissentientium certaminibus sunt exposita. Exigua enim portio eorũ quæ discimus certa & immota

Duplex docẽdi ratio: de quo fusius libro 2.cap.12. & seq.

Cur loci inuẽti.

In partitionibus.

Locorum dialecticorũ vtilitas.

est, adeóq; si Academiæ credimus, hoc solum scimus quòd nihil scimus. Certè pleraque, pro cuiusque ingenio, vt accōmodatissimè ad probandū quisque excogitare potuerit, aliò atq; alio trahuntur.) Tum verò eis præcipue confert, qui tractant illa, quorum nullæ traditæ sunt artes. dico, qui consilio rempublicā gubernant: quos de pace, bello, cæterísque ciuitatis negotiis in rem præsentē, sæpe senatui, sæpe populo fidem facere oportet, quiq; in iudiciis itē accusare, defendere, petere, abnuere, quíque populū docere iustitiam, religionem, pietatem, in professo habent. Quanquam enim & istorum nōnulla comprehensa sint artibus, subtiliora tamen illa & ex mediis scholis deducta, velut exilia nimium, vel non intrant crassiores vulgi animos, vel non hærent: rudioribus & ex medio depromptis tanquam popularibus robustioribúsque mouentur magis. Vt delicatiores aures lyra citharáue delectat, ita militem non nisi tuba accēderis. Crassis enim (quod in prouerbio est) crassa conueniunt. Nec instruere solum os facultas ista, & tantum dicendi copiam subministrare, sed prouidentiam animi, & rectè consulendi quoq; aperire viam videtur. Quando non alia re prudentiam cōstare apparet, quàm perspicere quid in quaq; re sit positum, & consentanea repugnantiáque, & quò quidque ducat, quídue euenire possit, colligere. Indicio fuerint duo vtriusque linguæ disertissimi, Demosthenes & Cicero: quorum vt prudentissima fuit oratio, ita quanquam nonnulla æmuli reprehendenda sibi in ipsorum vita sumpsere, consiliorum tamē prudentiæq; laus ipsis est vel inuidia consentiente concessa. Nanque dicere prudenter, nisi qui pudenter cogitarit, non potest. Fit enim, vt quod prouiderit quis, non faciat: dicit certe quod non prouiderit nemo. Sed hæc de origine locorum, déque ipsorum vtilitate, hactenus præfatos esse sufficiat.

Cic. 3. de oratore.

Quintil. lib. 6. cap. 9. Rodol. lib. 1. ca. de euentis.

Cic in Partit. Nihil est aliud eloquētia, nisi copiose loquēs sapiētia.

Quintil. Dicere bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Idem Cic. in Oratore.

ORatio quæcunque) Tametsi inquit, ad perfectam illud pertinet orationẽ, vt doceat, moueat, delectet: proprium tamẽ eius mun' atque officium est, docere. reliqua duo, potius accessio quædã eius sunt, quàm propriũ opus. Quisquis autẽ docere cupit rẽ aliquã, ita vt & fidem de ea faciat, is argumentis id conetur oportet. Quæ cum nõ cuiuis semper ad manum in prõpiúque sint, vtilissimus nimirum labor eorum fuit, qui locos quosdã descripserunt argumẽtorum, è quibus ceu receptibus ac thesauris quibusdã ea erui in rem quãque possent. [illegible] me præterit,) Id Cicero his verbis docet in Bruto, Tria sunt enim, vt quidem ego sentio, quæ sint efficienda dicendo: vt doceatur is apud quẽ dicetur, vt delectetur, vt moueatur. Idem in Oratore, Erit igitur eloquẽs is qui in foro causísque ciuilibus ita dicet, vt pbet, vt delectet, vt flectat. Probare necessitatis est, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Habet eadẽ Fabius libro. 3. cap. 5. Tria sunt, inquiẽs, quæ præstare debet orator, vt doceat, moueat, delectet. Vtilem autem esse.) Tria paucis attingit, ad quæ conducunt in primis loci. Primũ, ad omnia humanitatis ac bonarum artiũ studia. Deinde, ad tractandas res eas, quæ nullis etiãnum comprehensæ sint artibus. Postremò, ad prouidentiã animi rectéque consultandũ. Si Academiæ credimus.) Nam Academici ἀκαταληψίαν illam suã probant adeo, vt nihil certò cõprehẽdi cognoscíq; posse arbitrarẽtur. Sed de his rursum lib. 2. ca. 4.

Idẽ. Cic. lib. de opt. genere Orat.

Ad tria vtiles loci.

ἀκαταληψία. Academicorũ

Hoc solum scimus.) Socrati in more fuisse aiunt, vt diceret, se hoc vnum scire, quòd esset inscius atque omnis scientiæ expers. Lactantio visum est, hanc Socratis sententiã esse ἀσύστατον, hoc est, incõsistentem, quæque ipsa se iugulet, ac falsam cõuincat. Crassis enim, vt est prouerbio.) Id quàm sit verũ, docet Plutarchus exẽplo Ateæ regis Scytharum. Is Ateas siue (vt quædam exẽplaria habent) Anteas, Ismeniã optimum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio iusserat. Quem cum cæteri, qui in cõuiuio eo aderant, ad stuporem vsque admirentur: at mihi, rex ait, longè iucundior foret vox hinnientis equi. Notum est græcũ illud, Ἀμαθέστερόν πως εἰπὲ καὶ σαφέστερον, Quãtumuis rudiùs dicito, dum planiùs. Demosthenes & Cicero.) Non defuisse qui in horũ vita aliquid reprehẽderint, id constare vel ex Fabio potest, qui ita & in Demosthenẽ multa falso conficta fuisse, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis voluntatem defuisse cõtendit, vt aliorum tamen interim sententiã non dissimulet. Notus sanè in Demosthenem iocus eius, qui dicebat non συνάγχην esse quod pateretur Demosthenes, sed ἀργυράγχην, quò minus dicere posset contra legatos Milesiorũ. Iam quæ & quanta illi obiecit Aeschines? quæ vt maxima ex parte mẽdacia fuerint, omnia tamẽ falsa fuisse, mihi ego persuadere nõ possum. Quin verò & Ciceroni duas illas sellas, quib' solitus esset sedere, obiecit Laberius: illud nimirũ significãs, parũ integra eum fide fuisse inter Põpeium & Cæsarem. Vt taceã interim, quòd in aperto idem mẽdacio deprehensus, ita elapsus est, vt diceret, prudentis & cauti patrisfamiliàs esse, quod emere velit, id se empturũ negare, propter competitores emptionis. Sed quis est, cui ignota sint hæc?

Socratis verbum.

De fortuna Alexandri, & in apophthegmatis.

Quintilianus lib. 12. ca. 14.

Gelli' lib. 11 cap. 9.

Macrobius libro 2. & 7. Gellius lib 12 cap. 12.

Quæ quibus probandis conueniant, quomodo inueniendum diiudicandúmque medium seu argumentum, & quid locus.

Cap. II.

QVando igitur de locis dicturi sumus, commodissimum fuerit definire quid sit locus. Id, quò cuncta magis in aperto sint, altius repetentes, paulò vberiùs explicemus. Dictum est nobis paulò ante, nullam rem de qua ambigitur, ipsam per se probari posse. quod clarius sanè

*arbitror esse, quàm vt ostendendum sit. nō minus, quàm tenebras si visum oculósque admittere debeāt, illato alicunde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid confirmandum est, ex aliquo alio fidem assequi. Nec tamen probandis omnibus omnia conueniunt. Quid enim differenti de optimo ciuitatis statu, & vtiliùs ne sit eā principis vnius arbitrio, quàm populi consensu regi profuerit scire, respirant néc ne sub aqua pisces? Quid item suadentem Cæsari vt inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitent ex aduersa nobis regione orbis terrarum homines, quos ἀντίχθονας Græci vocant? Itaque disserentibus à re præsenti abhorrentia, neque vlla ex parte coniuncta instituto orationis suæ, dici solet, Quorsum hæc? Et, Video quid dicas, quid velis dicere non video. Quanquam autem sit apud Aristotelem, omne verum vero consentire, neque possint plura vera discrepantia esse: aliud tamen est consentire ipsa, aliud fidem astruere. Ergo vt ad alterius confirmationem aliquid possit adhiberi, coniunctum quadā ratione, & velut cognatum esse oportet illi cui probando adhibetur: taléque videri, vt non subsistere res sine illo, si affirmes: non subuerti, si neges, *possit. Id quô faciliùs accipi possit, crassiore quidem sed apertiore exemplo ostendamus. Videmus in metienda rerum magnitudine, si duo sint proposita quæ æqualia esse vel inæqualia ostendere velimus, si huiusmodi res sint, vt applicari altera alteri nequeat, accipitur tertium aliquid, quod possit vtrique adhiberi: neque temerè illud aut quoduis, sed quod alteri saltem illorum sit æquale. Id deinde alteri adhibitū si fuerit, & illi æquale, iam æqualia illa inter se dicimus: sin inæquale, inæqualia. Quoniam certum exploratúmque est, eam magnitudinum esse proprietatem vt quæcunque duæ cuiquam tertiæ sint æquales, sint*

Non enim citra delectum quicquid primum occurrerit, quolibet in loco inferciendum.

Hoc Aristot. negat: ait Plinius lib. 9. cap. 7.

Rem quāque per ea tantū posse probari, quæ ipsi modo quodā cognata sint. de quo Rodol. lib. 2. cap. 18.

* non possit.

& inter se æquales, & quarumcunque duarũ altera tertiæ alicui æqualis sit, altera inæqualis, sint & inæquales inter se. Quorsum hæc? vt ostendam, quemadmodum in magnitudinibus dixi, sic in omni rerum natura esse, vt quæcunque duo cuiquam tertio consentanea sint, inter se quoque esse consentanea. Consentanea autem voco, quorum poßit alterum de altero dici. Vt homini & substãtiæ conuenit in animali, quoniã omne animal est substãtia, & omnis homo est animal, sequitur ergo conuenire ipsis inter se, hoc est, omnem hominem esse substantiam. Et contrà quorũcunque duorum alterũ consentaneum est alicui tertio, alterũ dißidens, ea quoq; inter se dißident. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dißidet, homini verò cõuenit: certum igitur est, lapidem & hominem inter se dißidere. Si qua duo itaque conueniant inter se nécne, velis perspicere, si sint eiusmodi, vt quemadmodum magnitudines diximus applicari nõ posse, sic & ista cõsentanea sint an dissentanea, ex ipsis perspici nequeat, necesse est tertium aliquod inuenias, quod alteri horum consentaneum esse certum sit. ídque alteri deinde comparatum, proinde vt illi fuerit cõsentaneum vel dissentaneum, ita esse inter se ambo, quæ proposita fuerant, sciamus. Id tertium, tum medium argumẽtationis dicitur, quoniam proposita velut extrema duo coniungit, tum quia probabiliter propositis iungitur, instrumẽtumq; est faciendæ de illis fidei, vocatur argumentum. Hãc partem excogitandi vel medij vel argumenti, vocant dialectici inuẽtionis. Altera est pars, quæ iudicãdi vocatur. Ea cuiusmodi sit, ex prædicta eadẽ similitudine indicemus. Cũ mensurã aliquã metiendarum duarũ magnitudinũ sumpserimus, ea si proba debeat esse, necesse est certa & firma sit: quòd si aut extendi poßit, aut in arctum contrahi, & quemadmodum ait

Quem in modum inueniẽdũ diiudicãdúmq; sit argumentum.

Plutarch. Regula primùm recta sit oporteat, deinde quæ applicentur corrigat. vt ad lineã applicandus est lapis, non ad lapidẽ linea.

Aristoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, sic ista aptetur magnitudini metiendæ, fallax nimirũ erit. Hoc pacto, vnum illud cui vel consentanea vel dissidẽtia ea quæ proponũtur diximus esse debere, id si opinione solũ atque aspectu, nõ reuera sit vnũ, fallemur argumentatione: euenietq́, vt quæ cõsentanea esse ostẽdi argumẽtatione credimus, dissideãt maximè: & contrà, pro dissidentibus cõsentanea capiamus. Vt si dicamus, aliquod animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: videntur quidẽ iungi in animali irrationale & homo: sed perspicuũ est, nõ esse idẽ animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine: sed nominis tantũ ambitu, & generis similitudine idẽ videri. Quòd si adhibito iudicio legem syllogismi obserues, dicásque, omne animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: iam quando pro consentaneis accipiuntur ea quæ dissidẽt, vt omne animal irrationale esse, nihil mirum est, homo & animal quanquã consentanea sint, hominẽ tamen & irrationale dissidere. Vt ergo certũ sit atque liquidũ, id quod in argumentum assumimus, nõ facie, sed reuera vnũ esse, adhibita est inuentioni hæc iudicij pars: cui omnis de modis figurísque syllogismorum præceptio, & cautio omnis captiosarum argumẽtationum, quas fallacias dixere, subseruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur.

Intuentẽ ergo illa quæ dixi de ea, nõ latebit verũ esse quod proposuimus, omnia quæ vel pro re quaq́ vel contrà dicuntur, cohærere, & esse ea quadam (vt ita dicam) naturæ societate cõiuncta. Res autẽ numero sunt immẽsæ, & proinde immensa quoque proprietas atque diuersitas earũ. Quò fit, vt omnia quæ singulis cõueniant aut discrepent, sigillatim nulla oratio, nulla vis mẽtis humanæ possit cõplecti. Inest tamẽ omnibus,

tametsi suis quæque discreta sint notis, communis quædã habitudo, & cuncta ad naturæ tendunt similitudinẽ, vt quòd est omnibus substãtia quædam sua, omnia ex aliquibus oriũtur causis, & omnia aliquid efficiunt. Ingeniosissimi itaq; virorum, ex effusa illa rerum varietate, comunia ista capita, vt substantiam, causam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerpsere. vt cum ad considerandam rem quampiam animũ aduertissemus, sequentes ista, statim per omnem rei naturam & partes, pérque omnia consentanea & dissidentia iremus, & duceremus inde argumentum propositis rebus accommodatũ. Hæc igitur communia, quia perinde vt quicquid dici vlla de re potest, ita argumenta omnia intra se continent, idcirco locos vocauerunt, quod in eis velut receptu & thesauro quodã omnia faciẽdæ fidei instrumenta sint reposita. Nõ ergo aliud est locus, quàm communis quædam rei nota, cuius admonitu, quid in quaque re probabile sit, potest inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pactò definitus.

Loci cur appellati.

Cic. 4. de Finibus.

Quid locus. Cic. in Top. Partit. Rodolph. lib. 2. cap. 26. lib. 3. cap. 2. Cic. 2. de Oratore.

Quando igitur.) Toto capite hoc dicit, Argumẽta quibus confirmare aut refellere volumus aliquid, ea coniuncta modo quodã ei rei esse oportet, quæ in disceptationem venit. Iam cum infinita rerum multitudo id faciat, vt singulatim ea quæ singulis cõiuncta sunt rebus, explicari non queant: hinc est, quòd excellenti ingenio viri, omnẽ hanc multitudinẽ in communia quædam capita digessere, eáque vocarunt argumentorũ locos, propterea, quod in iis ceu thesauro, atque receptu quodã, argumenta cuiusque rei confirmandæ refutandæue lateant reposita, vt cum vsus fuerit, inde promantur.

Vide Plutarchum, in vita Homeri.

De optimo reip. statu.) Tres enim formæ sunt rerum publicarũ, monarchia, aristocratia, democratia. Suadentem Cæsari.) Vide Lucanũ lib. 1. pharsal. Quos ἀντίχθονας) ἀντὶ cõtra seu ex aduerso est, χθὼν terra. Hinc ἀντίχθονες dicti, quòd in aduersa nobis terræ parte habitẽt. Sunt enim ij, qui alio vocabulo dicũtur ἀντίποδες, eo quòd contraria atque aduersa nobis signẽt vestigia. Lactãtius & Augustinus esse hos negãt: asserũt pręter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo esse à plerisque creduntur.

Lactant. lib. 3 August. de ciuitate dei, ca. 16. Plin. lib. 4 Macrobius in somnium.

Quorsum hæc?) Diuus Hieronymus in epistola quadã aduersus errores Ioãnis episcopi Hierosolymitani, Vetus (inquit) narrat historia, quidã cum diserte diceret, ferretúrque impetu & volubilitate verborum, causamq́ue omnino non tangeret, prudẽs auditor & iudex, Bene, inquit, bene, sed quò istud tuum tam bene?

Regula Lesbia.

Quemadmodũ ait Aristoteles.) lib. 5. moralũ.) Τοῦ γὰρ ἀορίστου ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ὥσπερ τῆς λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολύβδινος κανών. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει ὁ κανών. Ea verba hunc in modum vertit Erasmus, Siquidẽ infinitæ rei infinita item regula, quemadmodum plumbea Lesbiæ ædificationis regula. Ad lapidis enim figuram transmouetur, neque manet regula. Dicitur itaque regula Lesbia,

quoties præpostere, non ad rationem factum, sed ratio ad factum accommodatur.

Communis quædam rei nota.) id est signum, index. Vt enim quondam statuæ illæ mercuriales, nunc ferreæ istæ aut ligneæ manus, quas crucibus in biuiis affixas videmus indicant viatori, quà vertendum sit iter: ita hi loci eum qui inuenire cupiat argumēta, veluti manu apprehensum, ducūt eò quò tendit. Venator is qui incertus vagatur, ignarus quibus in locis feræ delitescere soleant, raro onustus præda domū reuertitur: at qui latibula earum cognita habet, qui sedes nouit, is etsi vnum forte aut alterū domicilium vacuū inuenit: nunquam tamen discedit ita, quin aliis lustratis locis si non omnino, certè quadamtenus voti cōpos redeat domum. Hunc in modū & argumēta inuenire qui velit, nunquam ei ex sententia opus procedet, nisi certos quosdā definitósque habeat locos, è quibus ea ceu latebris quibusdam ducantur. Quocirca rectè dictū illud, locū esse notā ac signum, quod nos admoneat eorum, quæ probabiliter de re quaque in hác aut illam partē dici posśint. Porrò quēadmodum non omne mare omnem gignit piscē, neque in vna quapiam terra omnis herba nascitur: ita neque fieri potest, vti vno loco omnem in rem suppetant argumenta. Quàobrem desperādum non erit, si excusso loco vno aut altero parū succedat. Inspiciēdi sunt omnes, & quod negabit primus id alter tertiúsue, aut etiā quartus suppeditabit. Erit fortasśis, cū lustratis omnibus, nihil tamen quod sit in rem nostrā inueniemus. at ne sic quidē abiiciendus erit clypeus, nec arena cedendum, imò verò redeundum ad caput, & per singulos rursum locos eundū, vidēdúmque, si quid fortè prius oculos nostros subterfugerit, si quid minus diligenter expēsum sit. Quod si faciemus, nunquam erit res vlla, in quam non aliquot certè argumenta habere posśimus. qua de re plura libro secundo.

Loci definitio.

Se post Aristotelem, Ciceronem, Quintilianum, Themistium, Boëtium, de locis scripsisse, non vt scriberet aliquid melius, sed vt explicatius fusiúsque de iis ageret, & ad captum iuuentutis magis sese accommodaret.

Cap. III.

POssum equidem videri crasśiùs effusiúsque aggressus esse istis de rebus dicere, quàm vel pro natura ipsarum, vel pro more illorum qui antè nos ista tradiderunt. Nec ego quidem sum tam rudis veri, vt nesciam posse subtiliùs ista spinosiúsque dici: cum sit nihil alioqui facilius, quàm suæ quódque relinquere naturæ, & de obscuris obscurè disserere: contrà verò magni sudoris esse, Cerberum ab inferis extrahere, hoc est, abstrusa & in rerum interiore recessu latentia proferre in lucem, & tanquam spectanda proponere. Sed cupio explicare ista meæ turbæ, id est crasśioribus atque harum rerū imperitis, quando doctis quidem superuacuus est præceptor. Vellem itaque me nō dicere modò ista, sed vel pingere si res id caperet, vel sculpere etiam posse: & tum quoque pulchrè mecum agi putarem, si non sic etiam mihi soli ista viderer elaborasse, sed

Difficile esse de rebus obscuris, nō obscure disserere.

Ezechielē picturis olim docuisse author est Hierō. in cōmēt. in eundem.

aliquibus profuturus labor meus, aliquorum esset studia iuuaturus? Quæ mens vtinam fuisset plerisque maximis & pari ingenio facundiáque viris. haberemus apertiora illustrioráque in philosophia profectò omnia. Vt enim eos transeam, qui rerum omnium natúram vel ad numeros conati sunt, vel ad figuras redigere, vt eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus quibusdam velut mysteria texerunt. iam qui obscuritatem in dicendo secuti, rerum lumen orationis tenebris obruerunt: credas eos illa quæ sciebant noluisse prodere, & reticere nequiuisse. De Aristotele dicam. Hic enim propemodum solus omnium priscæ ætatis philosophorum permansit in manibus, hunc solum qui philosophiæ destinantur attingunt, hunc primum pueri discunt, huic vltimum senū studium immoritur: hūc artes omnes, omnia studiorum genera, terunt, trahunt, discerpunt. Magnus vtique vir, & quem iure omnis miretur posteritas. Nec enim vel memoriæ viri, absoluendis omnis philosophiæ partibus optimè de studiis meriti, obiectum quicquam velim: vel laudi, quam tot sæculorum firmauit opinio, putem quicquam detrahi posse. Sed videtur mihi dolendū esse, sedisse illud animo grauißimi hominis, vt non simpliciter atque apertè proferret, quæcunque inuenerat: vt præter laborem, quem ipsa rerum esset habitura obscuritas, alia nobis etiam ex ipso subiiceretur difficultas, quò necesse haberemus mentem ipsius velut oraculi suspensam & ambiguam, indagine perquirere. Themistius itaque author est, longè aliter omnia foras esse edita ab illo, quàm sint domi tradita: dementiæq́ simile esse, siquis legendis libris ipsius speret illius se sententiam consecuturum, Sed quid Themistium dico? Ipse de se locupletißimus est testis. Scribit enim quadam ad Alexandrum epistola, edidisse se quæ ad philoso-

Digreßio, ad rem præsenté apposita.

Vt Lucretius, Democritus, Heraclitus, Orpheus.

Aristoteles. Vide Cic. 2. de Finib.

Aristotelis in scribēdo obscuritas.

Aristotelem aliter docuisse domi quá libris euulgauerit.

phiam pertinent: sed perinde tamen, nisi qui ab eo audierint eadem ista, ac si edita non essent futura. Nos tamen omnes illius non sentẽtias modo, sed verba etiam pertinacissimè & mordicus tenemus, ac si quis mouere quicquam tẽtet, aut discedat transuersum (quod aiunt) digitum ab eis, non aliter atque qui secãtur vrũturque clamamus: faciliúsque tulerimus, de mysteriis summáque religionis aliquid auferri.

Ego Aristotelem summo ingenio, doctrina, eloquentia, rerum peritia, prudentiáque, & vt semel dicam, summum quidem hominem, sed hominem tamẽ fuisse puto, hoc est, quẽ & latere aliquid potuerit, quique vt non omnia primus inuenerit, ita aliis post se inueniẽda aliqua reliquerit: qui etiam nõ omnia quæ inuenerat, crediderit in vulgus ꝓdẽda: & nõnunquam fortasse contradicẽdi studio, quo maxima ferè tentantur ingenia, nõ tam quid ipse sentiret, quàm contrà quod alius sensisset, dicẽdum putaret. Plurima ille rectè, sed & alius aliquid non malè. Quò iustiorem ego veniam credo illis esse oportere, si qui fuerunt, qui putarent non vtique illi tanquam scopulo vsquequaque adhærescẽdum esse: neque de suis desperarunt ingeniis: cum ingrati possit & iniquè de parente omnium natura existimantis videri, credere ipsam omnia sua in vno illo partu effundentem munera, reliquæ posteritati humani generis in omne æuum sterilem effœtámque manere voluisse. Verum vt de re nostra dicamus, scripsit de locis octo libros, eruditè & disertè, sicut omnia: sed angustius videtur eorum conclusisse materiam. Voluit enim cuncta de quibuscunque disseremus, intra quatuor quæstiones contineri. vt quæreretur, definitióne esset, an genus, an proprium, an accidens. vt sint hæ quæstiones eiusmodi, sitne animal rationale, definitio hominis: sitne hominis genus, animal: sitne

Censura Rodolphi de Aristotele.

Qua sane libidine à Platone desciuit auth. Laertio.

Quintil. lib. 10. cap. 2.

Plutarch. in libro de audiẽdis poëtis.

Causa prima, cur topica Arist. minus satisfaciunt studiosis.

proprium hominis, docibile esse: sit ne accidēs eius, album esse. Sanè quicquid vlla de re quærimus, intra aliquod horū quatuor recidit, neque enim plura sunt, quæ possunt vlla de re dici. Sed non id agimus, vt de istis semper quæramus sub nominibus illis, quæ ab Aristotele sunt posita. nec enim quæro semper, sit ne album, accidens hominis: sed simpliciter, sit ne homo albus. Sic etiam, non. sitne definitio defectus solis, interpositio lunæ inter solem & aspectū nostrum: sed, sit ne solum hoc illud. Nam fuerunt etiam qui aliud aliquid crederēt esse defectum solis. Sic de aliis etiam nō quærimus, sit ne hominis genus animal, & proprium docibile, sed per se: sítne homo animal, & sítne docibilis. Verum hæ quæstiones omnes, de quibus nos loquimur, quoniam solum id agunt, vt sciamus, sit ne hoc in illo, vt cū quæro, sit ne homo animal, id percontor, insit ne animal in homine, & reliqua in hunc modū. quia etiam insit nécne, de accidēte primum solet quæri: poterat idcirco videri, quod ad has quæstiones pertinet, satis esse accidentis tractatu explicatum. Esset hæc aliqua ratio, si omnia quæ ad ostendendum inesse aliquid accōmodata sunt, recensuisset Aristoteles, cum de accidente loqueretur.

Obiectio.

Dilutio complectens causam secundā.

Causa tertia.

Sed neque locos describit, neque numerum ipsorum facit, aut nomina. sed deducta ex locis argumenta quæstioni ꝓpositæ applicat. Deinde pleraque pro locis ponit, quæ nullius propria sunt loci. vt cùm dicit, inspiciendum esse, quibus insit aliquid omnibus, vel quibus nullis, id est, de quibus vniuersaliter aliquid affirmetur vel negetur. Ea de quibus affirmatur, dicit esse species. Quid ergo? definitio, genus, proprium, non omnibus insunt? Iam pleraq; etiam accidētia (si debemus accidens vocare quicquid non est aliquid trium illorum) insunt omnibus. Nam quod non de aliquibus non negetur vni-

Quarta.

Accidēs quid sit, vide Arist. 2. Top.

uersaliter, nihil propemodum est. quicquid enim affirmatur de aliquo etiam diuerso naturæ suæ negatur. Iam quod dicit, præscribendum esse differenti, quas res oporteat vocare vulgus, quas contrà: sic etiam. si proposita sit res tenuior ad disserendum, quo pacto ad vberiorem aliquam elabendum: sic plераque alia, quæ non res nobis subiiciunt vnde poßimus deducere argumẽtum, sed differentis tantum astus artésque continent: haud video quo pacto ista poßint loci vocari. Quid ergo? non vtiliter præcipiuntur ista? Vtilißimè certè. Quis negat? Sed non tamen quicquid differenti vtile est, locus erit. Nisi & didicisse multa, & diligenter id quod in disceptationem venit perspexisse, & contentiosius aliquando aliquid affirmare, locos credere velimus: cum sine prioribus illis nemo commodè differere queat, & constans asseueratio persæpè argumenti impleat fidem. Arist. 2. Top. cap. 1. Cauilli submotio.

Adde, quòd videtur nimis arctos dedisse fines dialecticæ, qui iis quatuor quæstionibus terminauit eam. Cum doceat enim rationem argumentandi, vel (quod idem est) probabiliter differendi dialecticæ, videtur tam latè distentos habere terminos, quàm sunt omnia de quibus ratione atque via aliqua differi poßit: neque vllam certam sibi præfinire materiã, sed arma tantũ dare, quibus parati instructiq; simus in omne certamen. Sed de his quisque vt videbitur statuat, illud res ipsa conuincit, magni & immensi laboris esse, auulsos ab illis quæstionibus quas ipse instituit, locos, in alium aliquem differendi vsum traducere. Quiqui itaque philosophiæ hodie nomen vsurpant, cupiúntque paulò videri doctiores, libros illos legunt quidem: cumq; Peripateticos & haberi se & dici velint, quæ præcipua semper Peripateticorũ fuit laus, de qualibet re proposita in vtranque partem aptè expeditéque differẽ- Quinta causa vide lib. 2. capite 5. Causa sexta.

di, eam tamen vt præstent, multum vtiq; abest. Dictata potius (vt inquit Cicero) & in scholis multis iā seculis per manus tradita decantant. Qua id causa credā fieri, nisi id (quod opinor) difficillimum est maximúque negotij, ex instituta Aristotelis locorum ratione, facultatem promptè copiosèq; differēdi expedire? Sequuti ergo alij, certos definitósque in omnem vsum disputādi fecere locos. E quibus Cicero & in libro quem ad Quintum fratrem de oratore scripsit, & in partitionibus ad filium, enumerare eos satis putauit. Ad Trebatium autē, libro vni huic rei destinato, copiosius omnia executus est. Sed vir vt multarum magnarúmque artium, ita iuris etiam peritus, habita præsertim Trebatij ratione ad quem scribebat, qui & ipse inter primos ius profitebatur, omnia ex iure ciuili exempla deduxit. Quo fit, vt nonnulla paulo obscuriora sint, non assuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto institutionum, tradidit eos magis (quantum videtur) vt obseruatum aliis sequeretur morem, quàm quia putaret ad institutum suum magnopere pertinere. Itaque est videre, ab dialecticis rhetoribúsque acceptos locos, permixtos ab eo, & in vnum confusos aceruum. Themistius post hos & Boëtius eandem rem tractauerunt. Boëtius non aliud sanè videtur egisse, quā vt relatum Ciceronem & Themistium, quemque per se primum, deinde conferret, & singulos vtriusque locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themistium, qui post Boëtium scripserunt, maluerunt sequi. Omnes tamen satis crediderunt, locos vel nominare, vel paucißimis verbis signare, quid essent. Credo quòd arbitrati sint, altiorem locorum notitiam ex penitiore philosophia petendam. Haud dubie verum est: sed lōgum id est, nec omnibus vacat, & breuius aptioréque compendio, quantum ad consonam rem necessarium est, id confici po-

Ciceronis Topica.

Quintilianus de locis.

Themistius Boëtius.

test, vt dicatur hic in huiusmodi operæ, quæ sit proprietas vniuscuiusq;. Ego, vt qui in nullius iurauerim verba, vt quisque placuit author, aut sicubi nemo satis, pro authore rationē sum secutus. Non equidem quòd melius aliquid effecturū me sperē, quàm maximi illi doctißimiq; viri (quî possem enim?) sed craßius effusiúsque ista (vt prædixi) tradam: assequárque, vt si minus hæc subtiliter disputata esse, saltem, quod voto meo sufficit, apertius explicata videantur.

Sic Horat. Nullius addictus iurare in verba magistri.

Cerberū ab inferis extrahere.) Id Herculem fecisse scribunt poëtæ tragici, qui cū ab Eurystheo abducēdi canis gratia missus esset ad inferos, Palladis beneficio id quod iussus erat perfecit, quemadmodū apud Homerum octauo libro Iliados refert Pallas ipsa. Non dicere modo ista.) Vt qui aurium sensū capere hæc non possent, saltem visu perciperēt. Ad numeros.) Hi fuerunt Pythagorici, de quibus in placitis philosophorum ita Plutarchus, Rursus ab alterius auspicatu philosophiæ Pythagoras Mnesarchi, Samius, qui primus philosophiā hoc nomine appellauit, principia rerum numeros esse censuit, & eorum symmetrias, id est accommodatas proportiones. Ad figuras.) Ab hac sententia nō ita longe videntur distare ea, quæ disserit apud Platonē Timæus. Aristoteles certe tale quiddā Platoni adscribit in libris de cælo, aduersus illum (vt videri vult) docens, corpora ex planiciebus constare non posse. Qui omnia inuolucris.) Mirū ni ad Pythagorica illa alludit symbola. Ac vetustißimi quidē illi philosophi, sacratiora esse philosophiæ mysteria arbitrabātur, quàm quæ temere proferēda esset in vulgum. Qui obscuritatem in dicendo.) Horum ex numero tantum non primus fit Heraclitus ille Ephesius, qui & cognomē inde inuenit, dictus σκοτεινὸς apud Græcos, hoc est tenebricosus. Hunc omnes artes.) Quæ enim ars hodie ita docetur, vt non crebro insulciātur placita Aristotelis? Quanquam hac in re longe primas tenent quidam concionatores, qui ita demū egregie institui credunt rudem plebeculā, si quàm sæpißime eis in ore obambulet gentilis ille (vt vocant ipsi) Magister. Veluti oraculi) Oracula enim inuolucris quibusdam obscurari solebant, & hūc modum multis imponere. Notißima est respōsio data Epirotarum regi Pyrrho, Dico te AEacida Romanos vincere posse. Quo pacto & Alexandrum illum Molossum, & Annibalem Carthaginensem deceptos fuisse, referunt Appianus & Liuius. Adriano quoque imperatori deum consulenti de euentu belli aduersus Parthos, quàm inuolutè respōsum sit, explicat Macrobius libro Saturnaliorū primo, cap. 23. Quadam ad Alexandrum epistola.) Ea est eiusmodi, Ἀριστοτέλης βασιλεῖ ἀλεξάνδρῳ εὖ πράττειν. ἔγραψάς μοι περὶ τῶν ἀκροαματικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀποῤῥήτοις· ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους, καὶ μὴ ἐκδεδομένους. ξυνετοὶ γάρ εἰσι μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκούσιν. ἔῤῥωσο. Eorū verborū sentētiā ita reddit Gellius, Ἀκροαματικοὺς libros, quos æditos quereris, nō perinde vt arcana abscōditos, neque editos scito esse, neque non editos. quoniā iis solis qui nos audiūt, cognobiles erunt. Ac si quis mouere.) Conuellere, arguere, minus probare. Transuersum quod aiunt.) Id est, vel minimum, tantillum. Similia sunt, latum culmum, latum pedem, transuersum digitum discedere. Non aliter atque.) Clamamus inquit præ indignatione haud secus ac solent ij, quos medici secant, aut cauterio adurunt.

Cerberus extractus ab inferis.

Numeri Pythagoricorū.

Plato.

Symbola Pythagorica.

Heraclitus.

Aristoteles.

Oraculorum obscuritas.

Gellius libro 20. cap. 4.

Ego Aristotelem.) Summus nimirum (inquit) vir fuit Aristoteles, at non is tamen, cui oporteat adhærere per omnia. Cuius rei triplicem affert causam. Primū, quòd quē admodū multa nouit, ita quædam etiā verisimile est ipsum nescisse. Deinde, quòd nō omnia quæ inuenisset, putarit esse proferenda in lucem. Postremo, quòd maior ei cura interim fuerit contradicendi aliis, quàm veri inueniendi. Verum vt.) Sex in summa

Censura Rodolphi de Aristotele.

Cēſura de Topicis Aristotelis.

cauſas enumerat, propter quas topica Ariſtotelis min⁹ videātur ſatisfacere ſtudioſis. Primam, quòd materiam eorum librorum anguſtis nimiū ſepſerit terminis. Alteram, quòd non omnia ea enumerat Ariſtoteles quibus ineſſe aliquid, aut nō ineſſe oſtenditur. Tertiam, quòd locos neque deſcribat, neque in certum aliquem cogat numerū, ac ne nominet quidē. Quartam, quòd quædā pro locis ponat, quæ nullius propriè ſunt loci. Quintam, quòd totius etiā dialecticæ, nedum horum librorum, arctos nimiū terminos eſſe voluerit. Poſtremam, quòd ta... obſcuráque ſint apud illū omnia, vti ſummæ difficultatis ſit, ex ipſius quæſtionibus ac locis, diſſerēdi vſum copiámque parare. Ex his ſecunda, tertia, & quarta, non ponūtur à Rodolpho vt principales cauſæ, ſed vt particulæ dilutionis cuiuſdam, qua occurrentem dimouet obiectionem.

Topicorum lib. 1. cap. 3.

Voluit enim cuncta, &c.) Fuit qui hunc locū ita acciperet, quaſi Rodolphus plura velit eſſe prædicata (vt vocant) dialectica quàm quatuor. Verum longè aliud agit Rodolphus quod vt intelligatur, noſſe debemus, tria eſſe genera quæſtionū. Vnum, quo quæritur an ſit res: vt ſint ne antipodes, ſint ne aliquid mānes & ſubterranea regna. Alterum, quo quæritur num hoc illi inſit: vt ſit nécne deus omnipotens, noceat an proſit plus eloquētia. Hic enim illud in dubiū vertitur, ecquid omni potētia inſit in deo, & in eloquentia plus ne inſit cōmodi an incommodi. Tertium, quo ambigitur, quo modo vnum alteri inſit, nū vt finitio, vt genus, vt propriū, vt accidens. Quod genus ſunt illa, nū animal rationale ſit definitio hominis, ſit ne virtus genus iuſtitiæ. Iā Ariſtoteles in Topicis ita loqui videtur, quaſi ad dialecticum pertineat ſolum poſtremū hoc quæſtionū genus, non etiam duo illa priora. Atque hoc eſt quod conuellit Rodolphus, putās omnia hæc quæſtionū genera ex æquo ad dialectici munus pertinere: qua de re plenius libro 2. cap. 7. Pleraq; pro locis ponit.) Quæ hic recēſet Rodolphus, apud Ariſtotelem in ſecundo libro ſunt Topicorum. Conſtans aſſeueratio.) Hoc ipſum & Quintilianus docet libro vndecimo: vim perſuadendi cōſtare aſſeueratione, quæ interim plus ipſis valeat probationibus.

Laus Peripateticorum.

In vtráque parte.) Cicero in ſecūda Tuſculana, Itaq; mihi ſemper (inquit) Peripateticorū Academiæq; cōſuetudo, de omnibus reb⁹ in contrarias partes diſſerēdi non ob eam cauſam ſolum placuit, quòd aliter non poſſet, quicquid in vnaquaque re veriſimile eſſet, inueniri: ſed etiam, quod eſſet ea maxima dicēdi exercitatio, qua princeps vſus eſt Ariſtoteles, deinde qui eū ſecuti ſunt. Eadē fermè ſententia apud eundem Ciceronem eſt quinto libro de finibus.

Dictata in ſcholis canere

Dictata potius vt inquit Cicero.) Verba Ciceronis quarto libro de bonorum ac malorum finibus ſic habēt, Cúmque duæ ſint partes quibus perfectè ratio & oratio cōpleantur, vna inueniēdi, altera diſſerendi, hác poſteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregiè tradiderūt, Stoici omninóne attigerūt quidem. Nam è quibus locis quaſi theſauris argumenta depromerētur, veſtri ne ſuſpicati quidē ſunt, ſuperiores autem artificio & via tradiderūt. Quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neque à commentariolis ſuis diſcedere, &c.

Ciceronis Topica.

Ad Trebatiū autē.) De his Topicis Cicero ipſe libro familiarium epiſtol. ſeptimo, ad Trebatium ſcribēs, Itaque vt primū (inquit) Velia nauigare cœpi, inſtitui topica Ariſtotelica conſcribere, ab ipſa vrbe cōmonitus amantiſſima tui. Eum librum tibi miſi, Regij ſcriptum, quamplaniſſimè res illa ſcribi potuit. Sin tibi quædā videbuntur obſcuriora, cogitare debebis, nullā artē literis ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Fabius quoque libro quinto inſtitut. de Ciceronis topicis loquens, Et ille quidem (inquit) nō his exemplis vtitur, quia ad Trebatium ſcribens, ex iure ea ducere maluit. ego apertiora poſui. Magis, quātum videtur.) Hæc verba quid ſibi velint, planiùs intelligi poteſt ex decimo octauo libri cap. ſecundi. Quo in loco docet Rodolphus, tractatum de locis ad ſolum dialecticum, non etiam pertinere ad rhetorem.

CVm (vt diximus) nihil ad faciēdam de altero fidē poßit assumi, quod non aliqua parte cum ipso sit cohærens, illud in primis sciamus oportet, quædam ita cohærere rebus, vt ipsis insint fixa rebus, alia vt extra ipsas sint. In ipsis sunt rebus, vt si probem moriturum Ciceronem, quòd homo est, quòd ex corruptibilibus compositus est elementis, quòd doloribus morbisque obnoxius sit. Hæc omnia planum est inesse Ciceroni. At si dicam, mortali patre mortalique matre natum, & omnes ante ipsum homines mortuos esse, nihilque nisi deum & diuina esse immortale: Hæc omnia, pater materque, & cūcti ante ipsum homines, & deus diuináque, extra Ciceronem sunt. Hanc itaque faciamus primam diuisionem locorum, vt alij interni sint, alij externi. Rursus ea quæ in rebus sunt, alia in substantia earum ipsarum, alia circa substantiam sunt. In substantia sunt, è quibus res idipsum quod sunt accipiūt, qualis definitio. Quanquam ea non tam in substantia videtur, quàm ipsamet rei esse substātia. Præterea illa quæ complectitur definitio, vt est genus, & propria rei notio, quam differentiam vocamus. Atque ea quoniam vel idem est ei quod proprium dicimus, vel pro ea proprio maximè vtimur, locum illius proprij quoque significemus nomine. Partes etiam in substantia sunt totius, quando nisi ex ipsis confici res non potest. Tum etiam quæ coniugata dicuntur, id est, quæ solo nominis quodam deflexu distant, vt sunt sapiens & sapientia, candidum & candor. Tametsi enim sapientia non insit in substantia sapientis quatenus homo est: cum tamē de sapiente disseritur quatenus sapiens est, certum est esse in substantia ipsius sapientiam: & nec intelligi quidem, nedum esse sine ipsa posse. Addamus etiam istis speciem & totum. E quibus species,

Locorū alios internos esse, alios externos.

Internorū locorū diuisio.
Cic idem. 2. de Oratore.

quanuis non videatur in substantia esse generis, tamen quia pars ipsius est, & genus quãuis sine singulis speciebus fortassè, sine omnibus tamen esse non potest: & totum itidem, quanuis possint sine ipso permanere partes nõnullis in rebus, hoc ipsum tamen quòd partes sunt, sine toto habere no possunt. Pleræque etiam partes eius sunt conditionis, vt manere sine toto non possint. neque enim desectam manum, neque euulsum oculũ, magis dixeris esse id, quod ante fuerunt, quàm eadem vel picta, vel ære aut alia quauis materia expressa. Verùm hæc vtcũque sint, haud ita multum in præsentia retulerit nostra. id quod sufficit, quando cognatissima sunt ista, iunctúmque habent tractatum, nos in eundem ea ordinem redigamus. Circa substantiam sunt ea, quæ cum rei insint, modum quendã ipsi affectionémque afferũt. Ea duplici est conditione accipere. aut manent enim quietísque habent faciem: vt sunt decor, robur, sanitas. Aut in agitatione fluxúque quodam sunt posita: vt pugnare, dormire, currere. Vocemusque illa adiacentia, hæc actus. Iũgamus istis illa, quibus hæc insunt. Ea sunt quæ ὑποκείμενα Aristoteles, nos vsitato sanè verbo subiecta dicimus. Sic eloquentiæ subiectum dicimus Ciceronem, & seueritatis Catonem, & quamque rem, prout quodque adiacens aut actus in ipsa est. Internorum itaque locorum, hæc sit nobis enumeratio.

Diuisio externorum locorum.

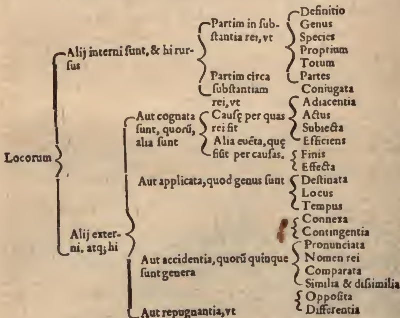
Externi verò ad hunc maximè sese modum habent. Quædam nanque eorum quæ sunt extra rem, necessario quodam vinculo coniuncta sunt rei. Eáque aut sunt huiusmodi, vt per ipsa res fiat, quæ causæ vocantur. vel efficiens, vt ædium faber, vel finis, vt ædium habitatio. Quibus etiam iũguntur ea, quæ Cicero tum effecta vocat, tum euenta: mihi maximè placet euenta dici. Vt sint propriè, quæ ab efficiente fiunt, effecta, vt à sutore calceus. quæ propter finem, destina-

ta, vt calceus ob tutandos pedes. Hæcq; vno nomine possunt vocari cognata. Alia sunt quæ dicimus applicita, quæ sunt eiusmodi, vt non fiat quidẽ per se ipsa res, sed habitudinẽ quandam nomenque accipiat ab ipsis. Eorúmque aliud rem ipsam complectitur, vt locus. Aliud actus ipsius metitur, vt tempus. Aliud alio quodam modo cum ipsa re cohæret. ea sunt quæ connexa dicere placuit, qualia sunt diuitiæ, regnum, amicitia. Rursus autem, alia eorum quæ extra rem sunt, necessitate nulla rei cohærent. Quorum quædam eius sunt generis, vt ea ipsa & res, cum altero alterum, & sine altero esse, & non esse possit, eáque dicimus accidentia. Alia sunt quorum alteri infestum est alterum, ínque mutuam vicissim perniciem tendunt: ea repugnantia vocamus. Et accidentium quidem, aliqua hoc pacto se habent, vt vnum vni conferatur. Idque vel res rei, vt iurgium cædi, pallor ægritudini, ea dicimus cõtingentia. Vel verba rei, quod vel singulis fit dictionibus, vt cum nomen rei cum re componimus, vel orationem rei, vt laus viro forti, vituperatio sceleri, ea vocamus pronunciata. Aut duo conferuntur in vno tertio, quorum alterum altero vel maius est, vt rex populari, opibus. vel minus, vt discipulus magistro, eruditione. vel par, vt iustus iusto, probitate. Aut duo in duobus conferuntur, vt hyems & senecta, in frigore & segnitie. tempestas & ira, in iactatione maris & perturbatione mentis. vocantúrque hæc similia: illa verò comparata. At repugnantium, quædam dicuntur opposita quorum vnum aduersatur vni, & certa resistit lege, vt frigidum calido, cæcitati visus. Quædam, vel vt vulgus, disparata: vel vt Seneca videtur velle, distantia dicuntur. Ea sunt, quæcunque non possunt id ipsum esse alterum quod alterum, vt homo, equus, bos.

Huius capitis epilogus.

Item homo & candor, candórque & velocitas, diſtant, quia nullum eorum aliud eſt alij idem: Hæc eſt ergò locorum ſumma, vt ſint interni qui in ſubſtantia, definitio, genus, ſpecies, proprium, totum, pars, coniugata. Qui circa ſubſtantiam ſunt adiacentia, actus, ſubiectum. Externi autẽ, quæ cognata dicuntur, efficiens, finis, effecta, deſtinata. Quæ applicita, locus, tempus, cõnexa. Quæ accidunt, contingentia, pronunciata, nomen, comparata, ſimilia. Quæ repugnant, oppoſita, diſtantia. Non ignoro autem alios authores alia nonnullorum locorum quàm nos nomina tradidiſſe: quoſdam plures, etiã pauciores quoſdam feciſſe. Qui ſi quibus magis placebũt, nihil impedio, habẽt quos ſequantur. mihi naturam ordinémque rerum ſequenti, viſum eſt apertiſsimè eos ſimul & diſtinctiſsimè hoc pacto poſſe explicari.

DIVISIO LOCORVM.

CVm vt prædiximus.)Quam initio diuisionem locorum affert Rodolphus, eã habet & Cic. Themistius triplices locos fecit, internos, externos, & medios. Quo autem faciliùs memoriæ commendari possent loci Rodolphi, superiori eos descriptione velut ob oculos spectandos exposuimus.

E quibus species.)Neque species(inquit)proprie est in substãtia generis, neque totum in substantia partium: fecit tamen arctissima quædam horũ cognatio velutque necessitudo, vt & generi speciem, & totum partibus, in explicandis locis coniũgeremus. Cætera quæ dicũtur hoc capite, partim satis aperta sunt, partim suis quæque locis explicabuntur, quare his omissis reliqua aggrediamur.

DE LOCIS INTERNIS, QVI SVNT in substantia rei.

Quid definitio, quid genus, quid species, quid differentia. quid inter finitionem descriptionémque intersit. Ad quem modum rei vniuscuiusque inquirenda sit definitio. Et de generalibus aliquot legibus definiendi.

Cap. V.

IN hunc modum velut semina quædam, & initia, & numerus locorum descriptus sit. Nunc rursus à capite ordientes, singulos exactiùs, & vberiùs exequamur. Primus locus (vt diximus) est definitionis. Ea est oratio, qua quid sit res explicatur. Conuenítque inter omnes, debere confici eam ex genere & differẽtia: vt sit definitio hominis, animal rationale. in qua animal, genus est. rationale, differentia. homo, id scilicet quod definitur, species dicitur. Genus est quod de pluribus specie differentibus in quid est prædicatur, vt quærenti, quid est homo, quid est asinus, quid est bos? bene respondetur, homo est animal, asinus est animal, bos est animal. Species, in quã sub se comprehensam diuiditur genus, vt homo est species animalis. Comprehenditur enim sub animali. Nam qui omne animal dicit, etiam dicit & hominem, & diuiditur in ipsum: animaliũ enim dicimus, aliud homo est, aliud brutum. Differentia est propria rei nota, qua secundum idipsum quòd talis est, ab aliis distinguitur rebus. Estque nobis vel maximè omnibus è rebus verarum differentiarum penuria: adeóque putant nonnulli, non cognosci vllius à nobis rei propriam

Definitio quid. Hoc autem de philosophis intelligendum magis quàm oratorib⁹ qui angustias has quasi cõpedes oderunt. Genus quid.

Species.

Differentia.

verámque differentiam: habere autem nos, quod ferè in reliquis rebus facere solemus: pro vera quæ proxima veræ videtur accedere. Ea est in homine rationale. Est enim rationale propria hominis nota, nulli quippe animali nisi homini inest. cõuenítque homini, quatenus talis est, hoc est, homo eò maximè videtur homo esse, quòd sit capax rationis. Reliqua enim, vt est bipedem esse, & erectum ingredi, & manus habere, aut non sunt propria soli homini, aut vt sint propria, non tamen hominis, sed partis, hoc est, corporis sunt notæ. Et de rationali paucísque admodum aliis, sint nécne verè differentiæ, sunt qui putent, sunt qui negent. In reliquis nemo ferè est, qui constanter vllius rei differentiam veram cognosci posse affirmet. ambitu quodam & loquendi circuitu aliquid quòd locũ eius teneat effingimus, multáque persæpè colligimus, quorum quodque latiùs pateat, quàm hoc ipsum quod definitur: iũcta tamen æquãtur, & proprium quiddam ipsius efficiunt. Vt si definiã asinum esse animal solidis pedibus, auritũ & fæcundum, nihil est istorum quæ post genus quod est animal sumũtur, quod non generalius sit quàm asinus. nam & equus & mulus solidis sunt pedibus, & mulus lepúsque auriti sunt, & omnia ferè animalia fæcunda. eò tamen quòd solidis pedibus dictum est, omnia præter equum & mulũ excludũtur. quòd auritum, equus: quòd fæcundum, mulus excluditur. Itaque tandem velut gradibus quibusdam ad id quod definitum est, peruenitur. Quidam hanc definiendi formam, descriptionem vocauêre. Ego cum hoc nomine Ciceronem atque Aristotelem Græcè quidem, sed idem significante, vsos videam, non est quòd maiores requiram authores. Neque enim aliud videtur esse definire, quàm rem intra fines naturæ suæ conclusam explicare. quod si alia ratione facere possemus, esset fortasse ratio

Descriptio quo distet à finitione.

mutandi nominis.nunc pro vera definiendi via, eam quæ sola est,optimum fuerit accipere. Descriptio enim, quæ poëtis crebrò, nonnunquam oratoribus in vsu est,ea verbosius rem exprimit, nec in id adhibetur, vt quid sit res indicet: sed qualis sit, velut inspiciendam ante oculos ponat. Tradere vlla inueniendæ definitionis præcepta, haud in promptu est. Illud est certum, quisquis definire quippiam volet vtilissimum esse, cognitam sibi naturam eius & diligenter perlustratam habere. Id si fuerit, facilè inueniet primum in ipsa re quiddã commune, in quo cum aliis quæ similisunt natura conueniat. Sumamus exemplo nobis ius definiendum. Inueniemus primum, ius vim quandam in se habere cogendi & iussum, vnde nomen videtur traxisse. Itaque erit ius nobis vel placitum vel decretum quoddam. Veruntamen non omne decretũ ius erit.nam & homines seruis,& patres filiis,& philosophi discipulis decreta ædunt, quæ tamen ius non vocamus. Cogitemus igitur aliquid,quo ista excludamus. Videmus potestatem quandã esse istis,sed minorem quàm vt iura facere poßint.addamus ergo esse placitũ maioris potestatis,hoc est, vel populi, vel in quem populus potestatem suam transtulit, vt senatus, vt princeps. Quid ergo? Quicquid iusserit princeps, si seruis vt lectum sternant, vt cœnam instruant, ius erit?non videtur. sed quod ciuitati iussum est, ídque quod ad statum eius tuendum pertinet. Sed neque id quidẽ ius erit, si vel partem aliquam ciuitatis grauius premat, vel finitimos contra fas naturæ gentiúmue lædat. Aequum ergo esse oportebit. Circumferamus diligenter oculos, videamúsque, ecquid intra complexum definitionis poßit venire,quod nomine definiti non contineatur sed & contrà quoque,contineatúrne aliquid definito, quod definitio non admittat. quæ si non vi-

De finiendi præcepta.

debuntur,colligamus iam à capite omnia,dicamúsque, Ius est decretum maioris potestatis ad tuendum ciuitatis statum, ex æquo & bono institutum. Tradamus & aliud exemplum, iuuemúsque quantũ possumus prima discentium studia. Quæramus quid sit ciuitas. Certũ est ex hominibus constare eam, nec posse ex vno tantum homine confici: itaque relinquitur multitudinem esse, erítque id genus ipsius. Sed multitudo, si passim vaga, ruri aut in syluis agat, ciuitas non erit. idcirco collectam facimus. At ne illa quidem, si decem aut centũ sint, ciuitatem efficient. quoniã eò conduntur ciuitates, vt mutuis succurrere casibus, cõmunia pericula depellere, vtq; ipsi præsidio sibi & adiumento esse sine expectatione opis externæ possint, quod quidem in tali numero contingere non potest. necesse igitur erit eam esse frequentiam, vt statum rerum suarum per se tueri queat. Iam verò vt sint quanuis multi, sed dissideant animis, non consulant in commune, non vitæ genere cõueniant: illam non ciuitatem dicas, sed hostes potius tãquam feras vnam in caueam coniectos. quapropter vinculo quodam legum, concordiam ipsorum firmatã esse oportet. Quòd si iam nihil aliud deesse nobis putamus, erit nimirũ expleta definitio. Dicemus itaque ciuitatem esse multitudinem collectam, ad statum rerum suarum tuẽdum per se sufficientem, quæ consensu sit legum vitæq; coniuncta. Sunt autem in summa rectè definiẽdi leges, vt definitio neque plura cõplectatur quàm definitum, neque pauciora: sed de quocũque vnum dicitur, dicatur & alterum. Deinde, vt quid sit res, hoc est, substantiam eius explicet. Præter hæc, vt aperta, hoc est, neque ambiguis nominibus, quæ in multas ducũtur significationes: neque obscuris aut ex longinquo trãslatis, cõstet. Profuerit ad hanc rem, crebras aliorum definitiones soluere, & rationem

[Margin: August. lib. 15 cap. 18. de ciuit. dei. Cic. in Paradox. Plat. in lib. de repub. Cic. in Orat. pro Sestio.]

[Margin: Generales.]

ſingulorum verborum exigere, iudiciúmque parare, & vſu tractādæ rei viam nobis patefacere. Iuuabit etiam notas res atque explicatu faciles definire. quod ſi diligenter & cum ratione fiat, paulatim & difficiliorū ſpes erit. Vtilis eſt hæc definiēdi ratio, cum propter rerum cognitionem, quæ definitione explicatæ mirum eſt quo pacto velut certum quoddam ſignū deſtinandarum cogitationum proponāt animo: tum quòd parat authoritatem diſſerenti. Neque enim melius rem noſcere videtur, quàm qui quid ea ſit breuiter & aptè poßit explicare. Verum de definitione hactenus.

Definitio.

Vide de hoc Fabium lib.7 cap.4 & Antonium 2. de Oratore.

Genus.

Ea eſt oratio.) Sic Cicero ad Brutum: Siquidem definitio eſt oratio, quæ quid ſit id de quo agitur, oſtēdit quambreuiſsimè. Et in primo de oratore: Eſt enim definitio (inquit) rerum earum, quæ ſunt eius rei propriæ, quàm definire volumus, breuis & circū-ſcripta quædam explicatio. Conuenítque inter omnes.) Præſtiterit ſanè ex genere & differētia eam cōfici modo ea ſemper adſint ad manuū, ſintque eiuſmodi, vt per ea res cōmodè explicari poſsit. Quod ſi nō ſit, longe præſtabilius fuerit, per cauſas, per euēta, per accidentia, aut alia quæuis rem dilucidè explicare, quàm per genus & differētiā definire obſcurius. Genus eſt quod.) Hanc finitionē generis parum probat Laurentius, propterea quòd interroganti quid ſit res, tota reſpondenda ſit definitio, non ſolū genus: modo ſatisfacere velimus interroganti, neque dimidiatam dare reſpōſionē. Atque eſt ſanè aliquid quod opponit Laurētius, neque mihi in præſentia ſatis ſuccurrit, quo modo id quod obiicitur poſsit dilui, niſi dicere auſis, aliud eſſe reſpōdere benè, aliud totam interrogationem abſoluere. Qua de re alio quodam in loco ita ad verbum ſcribit Rodolphus. Quòd dicimus autem, quæſtionē generis eſſe interrogationi quid eſt incluſam, id verum eſt: quoniam bene reſpōdetur, quid eſt homo? eſt animal. verūtamē non ſic, vt totam interrogationem abſoluat. niſi addideris enim differentiam vel proprium, non videberis ſatisfeciſſe quæſtioni. Quò ſit, vt cum de ſolo genere quæramus, ſolitum ſit interrogari, non quid eſt, ſed cuius generis rerum eſt. Vt cuius generis rerum eſt lumen? ſubſtantia ne an accidens? Et ſentire, nō quid ſit interrogamus, cū ſcire volumus, agere ſit an pati: ſed ad quod gen⁹ pertineat, actionis ne an paſsionis. Hęc Rodol. lib. 2. cap. 7. Verū vtcūque res cadat, nihil eſt quod imputetur Agricolæ, quando nō ipſe, ſed Ariſtoteles huius author eſt finitionis, apud quē primo τῶν τοπικῶν libro ſic legis, γένος δέ ἐστι, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον, id eſt, Genus vero eſt id quòd de plurib⁹ & differētibus ſpecie, in quid eſt prædicatur. Cicero libro primo de Oratore gen⁹ finit hoc modo, Genus autē id eſt, quod ſui ſimilis cōmunione quadam, ſpecie autem differentis, duas aut plures complectitur partes. Quæ finitio cum prima fronte videatur obſcurior, breui eſt explanāda exemplo. Virtus eſt genus quoddam: cōplectitur enim plures partes, hoc eſt, ſpecies, nempè prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem & temperantiam, quæ partes cum communione quadam generis ſui, id eſt inter ſe ſimiles ſint, tamen ſpecie differunt. Rurſum genus eſt animal: duas enim partes complectitur, hominem & brutū, quæ partes etſi ſpecie ſunt differentes, tamē communione quadam ipſius generis nulla inter eas eſt diſsimilitudo: quoniam ipſa animalis ratio ex æquo cōuenit vtriſque. Hæc vel idcirco aſcribenda putaui, ne quis parum prudens, fidem habeat cōmentariis iis, qui hodie in hūc Ciceronis

librum circunferuntur, qui vix dici queat, quàm ineptè hunc explicent locum.

Differẽtia est propria rei nota.) id est, indicium, signum. Metaphora ducta, opinor, à pecudibus, quibus iniuriarũ etiam incidi solẽt notæ quædã, quò facilius aliæ ab aliis dignoscantur. Quidam hanc definiendi formam.) Horum ex numero & Themistius fuit, & post eũ Boëtius, id quod ex Topicis Boëtianis liquere potest. Aristoteles si exempla eius quę in quinto sunt topicorum libro consideres, proprij vocabulo hoc definiendi genus comprehendisse videtur. Nisi si quis credat obstare illud, quòd eodẽ in loco, quiditatẽ rei, proprio explicari negat. Descriptio enim,) Hac de re ita Laurẽt. Valla, Quippe descriptio est qualitatum omniũ, quæ alicui rei adsunt, & eiusdẽ actionum explicatio. Quam sententiam & Ciceronis verba cõfirmant in partitionibus: vbi non dubiũ (inquit) est id quidem, quin definitio genere declaretur & proprietate quadam, aut etiam communium frequentia, ex quibus proprium quid sit eluceat. Sed quoniam de propriis oritur quandoque magna dissensio, definiẽdum est sæpè ex cõtrariis sepè etiam ex dissimilibus, sæpè ex paribus. Quãobrem descriptiones quoque sunt in hoc genere sæpè aptæ, & enumeratio cõsequentium, imprimísque commouet explicatio vocabuli & nominis. Vides hic finitionis vocabulum sumi tam late, vt cõplectatur & eam definiẽdi rationẽ, cui descriptionis nomẽ dedit Boëtius: & præterea descriptionem velut diuersum quiddam adiũgi, quod & in topicis facit. Idem tamẽ aliis quibusdã in locis nomen descriptionis apertè pro definitione posuit: vt primo libro de Oratore, vbi hunc in modũ loquitur Antonius, Philosophi denique ipsius, qui de suavi ac sapiẽtia, vnus omnia penè profitetur, est tamẽ quædã descriptio &c. Quo in loco descriptionem pro finitione poni, nemo negabit, nisi qui locum ipsum nũquam viderit.

Descriptio.

Tradere vlla inueniendæ definitionis præcepta.) Quàm rationem colligendæ definitionis affert Rodolphus, eam est mutuatus ex topicis Cic. cuius equidem verba non grauatus fuissem ascribere, nisi liber vulgò esset in manibus. Ius est decretũ.) A Celso iureconsulto ius definitur hoc modo, Ius est ars boni & æqui. ff. de iustitia & iure. Cic. de Orat. Ius (inquit) est legitimæ atque vsitatæ in rebus causisque ciuiũ æqualitatis cõseruatio. Sunt autem in sum.) Quæcunque definiendi leges tradũtur, huc spectant, vt conuertatur definitio cum eo quod definitur, & naturam eius commodè explicet. Eam legem quisquis non violarit, hunc securum esse iussero legum reliquarum.

Generis & speciei vocabulis quomodo sit hic vsurus. *Cap. VI.*

GEnus, species, differẽtia, quid sint, prædiximus. Illud quod ad nomen generis & speciei pertinet, non ab re fuerit annotasse, eos, qui exactius ista distingunt, addere istis indiuiduũ. Vt sit genus, quod in quid de pluribus specie differentibus: Species, quæ de pluribus numero differentibus: Indiuiduum, quod de solo vno dicatur. Vt animal de homine, de boue, de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone, Cato de se solo Catone. Quanquam autem & Censorius Cato & Vticensis, vterque Catones dicantur, illud non fit propter communem in ipsis speciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, sed ob solam nominum similitudinẽ. Res quidem hoc pacto se habet, sed quod ad speciem attinet, ea indiuiduis cõpara

Indiuiduum.

ta, hoc nomine fortè parum aptè notatur. Speciei nanque nomen istud, sola comparatione ad genus videtur indictum: dictámque speciē esse, vel (vt Cicero maluit) formam, quod confusum & informe genus expoliret, & speciendum (sic enim veteres loquebantur) nobis exhiberet. Indiuiduis autem comparata, nō iam speciei retinet, sed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil propemodum differre videntur, genus & species, species & indiuiduum. Quemadmodum enim si omne animal currit, hominē necesse est currere, & si homo non currit, aliquod animal non currit: sic etiam, si omnis homo currit, Ciceronem necesse est currere,* & si currit Cicero, necesse est aliquem hominem currere. Nobis ergo, ne inter dicendum cogamur subinde sine vllo vsu perturbare nomina, vocentur promiscuè in locis recensendis genus, quicquid de pluribus prædicatur in quid: & species, illa de quibus id prædicatur.*

Speciē indiuiduis collatā speciei rationē amittere.

*Hæc verba in aliis exemplaribus omissa sunt, versi in exemplari manu Rodolphi scripto inueniuntur.

Quomodo hic vsurus sit nomine generis & speciei.

Sed genus quemadmodum de speciebus dicitur, sic etiam diuiditur in eas. Diuiditur autē adiectione differentiæ. Animal enim rationali & irrationali assumpto, in hominem & brutum. Et differentiarum verarum (vt superius diximus) quia propemodum egeni sumus, consilium (quod in inopia fieri solet) oportet ex necessitate sumamus: vt quemadmodum in definiendo, sic in diuidendo, aliquid quod locum ipsarum expleat, mutuemur. Vt si diuidere brutum velimus, dicamus aliud in terra, aliud in aëre, aliud in aqua vitam ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natare, aut volare, aut ingredi, aut repere.

Genus, species, differentia.) Quæ hoc capite dicuntur, huc tendūt, vocabulo generis hic vtendum esse tam latè, vt quicquid de pluribus siue specie siue numero solo diuersis in quid prædicatur, generis nomen recipiat: speciē verò dici, de quocūque genus sic sumptum prædicatur, siue illud reuera species sit, siue etiam indiuiduum. Sed quod ad speciem attinet.) Species, inquit, tum demum species dicēda est, cum refertur ad ge-

Genus.

Species.

nus: nam indiuiduis collata, rationem speciei amittit, & faciem ac similitudinem quandam induit generis. Vel vt Cicero mauult forma.) Ciceronis hac de re verba inuenies lib. huius cap. 9. vbi agitur de discrimine totius & generis, formarum & partium.

Quid diuisio, quæ eius vtilitas, qua lege & quot modis fiat, cum aliis quibusdam.
Cap. VII.

Diuidẽdi vtilitas triplex. Vide Boëtiũ in lib. de diuisione. Plat. in Phædro & de regno. Fab. lib. 4. cap. 3. lib. 11. cap. 2.

ET quia diuisionis locus nos admonet, quid sit ipsa & quo pacto tractanda exequamur. Per quàm vtilis enim est diuidendi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonstrã dam (proximum enim est, vt cum quid sit vnumquodque dixeris, deinde quotuplex sit ostendas) tum ad definiendum. Definire nanque non aliud videtur, quàm ex genere per differentias diuiso, in speciem descendere. Præcipuè verò ad disserendi orationísque copiam, vt vnum aliquid quod multa ambitu suo complectitur, in partes spargas, late enim funditur, quod ex vno veluti corpore in suas spargitur partes. quemadmodum multa si in vnum colligas, in angustum aguntur.

Diuisio quid. Diuidendi lex parum firma.

Cic. in Orat. & 2. de Finibus.

Diuisio igitur, est generis in species per differẽtias diductio. Placuítque omnem diuisionẽ duabus differentiis è diuerso positis debere perfici. Deinde, vt repugnent eæ differentiæ, hoc est, vt nequaquam in idem conuenire possint. Postremò, vt quicquid in genere continetur, id totum differentiæ explicent. Aequa quidem lex, sed difficilis obseruatio. Et corpus sanè per animatum & inanimatum diuidi hoc pacto videtur. Animal etiam per rationale & irrationale. Sed contingit, vt videantur sub vno genere multæ esse species. Vbi ergo diuidere id volumus, capimus vnius alicuius speciei differentiam, deinde aliarum specierum, quia vnam aliquã cõmunem differentiam non inuenimus, circuimus ipsam differentiæ alterius negatione, quẽadmodum in diuisione animalis videmus fieri. Irrationale enim non nisi negationẽ rationalis explicat. quamobrem vera differentia esse non potest: cum omnis spe-

Prima causa cur hæc lex non semper obseruari possit.

cies ex differentia constituatur: nihil autem constituitur ex
negatione. Labascit ergò continuo vera illa diuidēdi lex. De-
inde cuius felicitatis est, vt vel prior differentia vera sit,
quando vel paucas, vel planè nullas esse veras in confesso est?
Ergo & hanc vndecunque datur arcessimus, fitq; vt alte-
ra non sit vera, altera nullo modo differentia sit: appareátque
multo ista dici speciosius, quam rectius posse obseruari. Acce-
dit istis, quòd cum vnam fortasse differentiam aliquo modo
eloquamur, vt sit verbi causa volatile, & speciem quoque
inuenimus, quæ est auis. E diuerso, quorundam cum differen-
tiam aliquā inueniamus, desit speciei nomen. vt bipes esse, ani
malis sit differētia fortasse, nullam tamen ei speciem tribuere
possis. Sic & piscis nota est species, in reddenda differentia for
tasse laboretur. Nobis sicut primum esset, & voto forsan o-
ptandum, vt legitimis duabus differentiis diuideremus, ita
proximum erit, vt qualibuscunque, duabus tamen: sin minus
poterimus duabus, at quotcūque poterimus diuidamus, dum-
modo vniuersam, eius quod diuiditur, complectamur latitu-
dinem. quamobrem nō per ea modò quæ in substātia eius sunt
quod diuiditur, sed per omnes locos qui circa, quíque extra
substātiam sunt, ducitur diuisio. Sanè eorum quæ in substan- 1
tia sunt, aptissima per quam diuidatur est forma, quòd ea
perfectæ differentiæ origo est. Nam corporum, aliud anima-
tum est, aliud expers animæ: hæc ex forma ducta est diuisio.

Deinde proxima, quæ ex materia ducitur. Vt arborum 2
aliæ ex semine sunt, aliæ sponte nascuntur. Hinc iam ab ad- 3
iacētibus accipitur, Vt animalium, aliud mansuetum, aliud Arist. lib. 9. de animalib.
ferum. Et contrà quoque diuiduntur adiacentia in ea qui- 4
bus adiacent, Vt feritas, alia serpentis, alia auis, alia reliqua-
rum beluarum est. Et per actus fit diuisio, Vt hominum, 5

6 *alius studio, alius lucro, alius voluptati operam dat. Et per*
efficientia, Vt animalium, aliud parentis efficacia, aliud calo-
7 *re solis, aliud putrefactione gignitur. Et per effecta Vt ani-*
8 *malium, aliud fœtum, aliud ouum, aliud vermem parit. Et*
Arist. de animalib. lib. 1. *ex fine, vt rerum domesticarum, aliæ ad necessitatem, aliæ ad*
9 *voluptatem, aliæ ad vsum pertinent. Contrà quoque ex iis*
quæ ad finem pertinent, vt opum parandarum causa, alij iu-
stam operã nauant, alij fœnerantur, alij vi rapiunt, alij frau-
10 *de subducunt. Iam verò, animalium aliud terra, aliud ma-*
Arist. lib 1. de natura animalium. *ri degit: ex loco est. Et flores, aut hyberni sunt, aut verni,*
11 12 *aut æstiui, aut autumnales: ex tempore est. Et homines alij*
serui sunt, alij domini, alij neutrum: ex connexis sumitur.
13 *Contingentia etiam diuisioni conueniunt: vt musicorum,*
14 *quidam literas sciunt, quidam ignorant. Et pronunciata,*
vt quidam hominum laudati sunt, quidam vituperati, qui-
15 *dam silentio latent. Attulerit etiam aliquid comparatio, vt*
populares, quidam infra regem sunt opibus, aliqui pares, non-
16 *nulli superiores. Et à similibus diuisionem expresserimus: vt*
aliorum vitæ propositum, industria formicam imitatur, alio-
17 *rum segnities similis est muscis: Opposita & differentia*
prorsus à diuidendi ratione abhorrent. Necesse est enim, vt
quicqd diuiditur, de iis prædicetur in quæ diuisum est. Nihil
autem de his quæ repugnant sibi prædicatur: quò fit, vt ne di-
18 *uidi quidem possit per ea quæ sibi repugnãt. Nomen rei præ-*
terij, quoniam parum accommodatum credidi diuisioni.
Quanquam fuerunt, qui facerent diuisionẽ eius in res signifi-
catas. Vt taurũ diuiderent in domesticum animal, & sidus,
& montem. Quod qua ratione diuisionem appellent non vi-
deo, cum id vel ratio loquendi coarguat. Nec enim quisquam
tam ineptus sit, vt dicat: taurorum, alius animal, alius sidus,

alius mons est. Similiter longè minus diuisio est rei in nomina. Vt non patiar, non feram, non sinam. Nisi quis diuisionẽ etiã putet esse, Anna soror, soror Anna, cũ hic quemadmodũ & illic, idẽ diuerso sono, quanquam non verborum, constructionis tamen, repetatur. Diducitur tamen vnum, & in multa explicatur. Diducitur quidẽ, sed non ita, vt id diuisio vocari poßit. Neque enim ignorandum nobis est, posse tripliciter aliquid quod vnũ sit, in plura diduci. Diuisione, quæ quomodo fiat, diximus. Partitione, quã mox dicemus. Et enumeratione. Ea fit, quoties multa, quæ vni alicui insunt, recẽsemus, vt cum dicimus, Cicero eloquens fuit & prudens, & vindex appetitæ dominationis: & reliqua, quæ in immẽsum extendi possunt. Certum est nõ diuidi in ista Ciceronem, quoniã Cicero indiuiduus est, nec partes etiam esse Ciceronis ista. Enumeratio ergò est multorum, quæ ad vnum aliquod rediguntur. Hoc pacto & multa vnius verbi significata, & vnius rei nomina, non diuidendo diducimus, sed enumerando recensemus. Nonnulli arctis admodum finibus clauserunt totam hanc rationem diuidendi, vt omnem diuisionem quæ non fit per ea quæ in substantia sunt, dicerent, aut subiecti esse in accidentia, aut accidentis in subiecta, aut accidẽtis in accidentia. Liberũ est & suum cuique iudicium. Mihi visum est quàm copiosißimè possem aperire rem istam, quoniam vsus eius latè patet. Nec ignoro, posse eis quorum aures non sint iis audiendis imbutæ, videri rem perplexiorẽ esse. quòd tamen, quanuis exigua animi intentio, molliet: modo non pigeat tantisper subsidium petere à communi studiorum artifice labore. fructus certè laborum, quod affirmare ausim, non pœnitebit.

Verba sunt Cic. in Catil. Dido apud Virgil. lib. 4. Aeneid.

Cauilli amotio.

Cap. 9.

Enumeratio quando fiat.

Perquã vtilis est.) Ad tria ait in primis conducere diuisionem, ad plene cognoscendam rẽ eam quæ diuiditur, ad aptè definiendum, ad differendi orationísque copiam. Diuisionis vtilitas.

Diuisio igitur.) Astrictius capit nomen diuisionis quàm alij solent. Qua de re plura cap. nono, quem locũ legas oportet, modo hunc velis plane intelligere. Placuítque

omnem diuisioné.) Treis affert causas, quamobrem non semper duabus inter se pugnātibus differentiis diuisio posit absolui. Primam, quòd nullius penè generis vtraq; nobis differentia sit cognita, sed alteram negatione ferè exprimamus: alterā, quòd in plerisque ne altera quidem illa, quæ affirmatione affertur, vera est differētia: postremam, quòd sæpe differentia inuenta, ignota adhuc est species: & rursum nota specie, differētia tamen manet incognita. Deinde cuius felicitatis est.) Raræ (inquit) & maximæ cuiusdam felicitatis est, si vel prior illa quàm affirmatione exprimimus, vera sit differentia, propterea quòd vel paucas vel nullas potius veras esse constat, tātū abest, vt cognitam habeamus vtramque. Sic Cicero in Antonium, Et quidé cuius temperātiæ fuit, de M. Antonio quærentem, abstinere maledicto? Vt arborum aliæ.) Plinius lib. 16. cap. 33. Arbores (inquit) quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur, sponte, semine, aut ab radice. Nomen rei præterij.) Hanc hodie vocant diuisionem vocis in significata, cuius sententiæ authorem laudant Boëtium. Eius ego hac de re verba subieci. Est enim, inquit, diuisio generis in species: est rursus diuisio cū totū in proprias diuiditur partes: est alia, cum vox significans multa, in significationes proprias recipit sectionem. Ex his tribus diducendi generibus, Rodolphus solum primum illud diuisionem appellat, alterum partitionem, enumerationem tertium. Georgius Trapezuntius, postremū hoc, distinctionem vocat, reliqua duo iisdem nominibus quibus Rodolphus.

Quid Aristoteles proprij nomine designauerit. Quot eius acceptiones enumeraerit Porphyrius. Et quomodo hic eius nomine vtendum.

Cap. VIII.

ARistoteles proprium vocauit, quicquid omni & soli insit & semper, Vt homini proprium, natum esse se ridere. Omni enim inest homini, & soli inest, & semper homo natus est ridere. Diuisitque in definitionem, & id quòd communi nomine (quoniam aliud non suppetebat) proprium dixit. Eodémque proprij nomine complexus est differentiā. Sanè differentia, quòd ipsum nomē præ se fert, dicetur commodius, quoties generi quod diuidit comparatur. Rationali enim & irrationali, animal ab animali differt. Aut quoties species cui definiendæ adhibetur, reliquis confertur speciebus ab illa differentibus. Suæ enim speciei comparata, substantiæ pars est, rectius proprium dicitur, quàm differentia. Nec ego istud sic accipi velim, tanquam idem putem esse differentiam, & id quod propriam paßionem (quæ quid sit, & quo pacto à differentia distet, persequi non nostri est instituti, nec enim satis de eo conuenit omnibus) sed vt ostendam

placere mihi, in præsentia dici proprium, quo pacto Aristoteles voluit, quicquid de eo cui id proprium esse volumus, conuersim dicitur. vt quemadmodum dico, omnis homo est capax disciplinæ: sic dicam, omne capax disciplinæ est homo. & sicut omnis virtus est expetenda, sic, omne expetendum est virtus. Porphyrius in Isagoge quadrupliciter dixit proprium dici. Quandoque enim quod soli inest & non omni, vt nautam esse vel musicum homini, nihil enim præter hominem dici potest nauta, vel musicus. nec omnis tamen homo nauta vel musicus dicitur. Quandoque quod inest omni & non soli, vt viuere omni inest homini, sed non soli, nam & omnia animalia & plantæ viuere dicuntur. Tertio, quod inest omni, soli, sed non semper, vt canescere homini, quod non nisi senio contingit. Quarto, quod omni soli & semper inest, vt erudibilem esse, homini. de solo enim & de omni & semper dicitur, idque verè est & exactè proprium, quo modo & nos hoc loco accipi proprium volumus. Quoniam autem (vt prædiximus) in reddenda sua cuique rei differentia laboramus, propriam ferè passionem, quàm vulgò proprij significamus nomine, quoniam differentiæ nomen vsus à proprio secreuit, eam in locum differentiæ subdimus: & eam quoque si pro arbitrio & vbicunque res posceret, paratam & ad manum haberemus, esset qualecunque quidem, sed aliquid tamẽ, minus enim in definiendis distinguẽdisque fluctuaremus rebus. Nunc pro differentia ponimus proprium, neque id vnum, aut satis firmum, aut certum, sed sæpè ex multis collectum, & tum quoque ambiguum, & anceps. Notum est quid Platoni acciderit, qui cum diligenter hominis proprium reddidisse videretur, bipedem esse & implumem, & definiret hominẽ esse animal bipes implume: Diogenes Cynicus, gallinaceum, cui

Proprium quadrifariam dici secundum Porphyr.

Insulsus Diogenis in Plat. iocus.

dempserat plumas, in auditorium illius proiiciens: hic est (inquit) homo Platonis. Ergò (vt dicimus) nobis proprium, cui hūc locum tribuimus, sit illud, quod quarta huius nominis significatione Porphyrius posuit. Idque siue differentia sit, siue paßio, vel suis posita nominibus, vel dicendi circuitu explicata, non multum refert. Reliqua quæ aliis proprij modis cōprehensa sunt, inter adiacentia aut actus numerabuntur.

Differētia an iungenda sit proprio.

Eodémque proprij nomine.) Mirū videri posit, quo modo dicat Rodolphus, differentiam proprij nomine ab Aristotele comprehensam fuisse, cum ille generi eā adiungendā esse confirmet. Verba eius hæc sunt, Πᾶσα δὲ πρότασις καὶ πᾶν πρόβλημα, ἢ γένος, ἢ ἴδιον, ἢ συμβεβηκὸς δηλοῖ. καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν ὡς οὖσαν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον. Omnis, inquit, propositio atq; omne problema, aut genus, aut propriū, aut accidēs indicat. Etenim differentia, generalis cum sit, cum genere collocari debebit. Non me clam est, esse qui dicant Aristotelem de ea modò differentia loqui: quam nostri isti vocant genericam. qui fortasse dicerent aliquid, si apud Aristotelem scriptum sic foret, καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν γενικὴν, ὁμοῦ τῷ γένει τακτέον, vt repetitus articulus secerneret hanc ab ea quam specificam nominant. Nunc illud propius ad rem nostram, ὡς οὖσαν plane indicat, nullam distinctionem subesse in verbis eius. Quanquā illud interim video à quibusdam verti in dubium, sit ne differētia vlla, quæ cum specie infima cōuertatur. Sanè Boëtius hac in re varius est, vt qui in Isagogen Porphyrianam scribens, ait differentiā nunquā de vna sola specie prædicari: contra in categoriis Aristotelicis, dicat quasdam esse differentias, quæ non nisi de vna sola specie prædicentur. Quod autē in definitione differentiæ dicitur, prædicari eam de pluribus differentibus specie, id non ita accipiendum esse, quasi semper fiat, sed quòd frequentius. Mihi posterior hæc sentētia magis arridet, quam & natura ipsa rerum veriorem esse cōuincit. Etenim si genus vnumquodque in species per differentias diuiditur, quis non videat differētias generis eius, quod proximum infimæ speciei est cum sua quanque specie oportere conuerti? sed hęc πάρεργα. Illud proprius ad rem nostram. Si Aristoteles eo quem citauimus loco, de generali tantum differentia locutus est, cui igitur prædicato subiiciemus eam, que specifica dicitur? Alexāder Aphrodiseus, Quare, inquit, differētia generica dicitur? Quia in substantia eius est de quo prædicatur, quemadmodū & genus: & quod ambo implēt ac perficiūt essentiam vniuscuiusque eorum quorum sunt propria: tum etiam quòd in pluribus inest & ipsa & de pluribus specie differentibus prædicatur: neque enim aliud quicquam interest inter genus & differētiam, nisi quòd differentia non prædicatur in quid est. Hactenus ille. Ex his vtique duæ illæ rationes quæ primo ponūtur, de quauis differentia intelligi possunt: Tertiā eo intellectu ego accipio: quo Boëtius differentiæ finitionem, quòd si recipiatur, nihil obstabit, quo minus de omni differentia intelligēda sint verba Aristotelis. Sed quid hæc ad Rodolphum, qui nō generi sed proprio differentiam ait iunctam esse ab Aristotele? Quid dicemus? An hoc fortasiis, quod cōtinuo ipse, quanquā aliud agens, subiungit, duobus modis differētiam, comparari posse? primum generi, atque hac ratione propriè dici differentiam, & cum genere coniūgendam esse. Deinde speciei suæ, quam cū genere sumpta constituit: quo pacto non tā differentiam quàm proprium appellari debere, ac proinde proprij quoque appellatione comprehensam. Cui sentētiæ suffragatur & ratio. Nam authore Aristotele ipso, quicquid conuersim de re prædicatur: id aut definitio est, aut proprium: differentia cōuer-

In commētariis quos ædidit in Topica Arist.

ſim prædicatur de ſua ſpecie, & definitio eius nō eſt, erit itaq; proprium. Fabius tamen Quintilianus libro quinto eam modò differentiam appellat, quæ cum re non cōuertitur: quæ autē conuertūtur, ea propria vocat. Vt caneſcere homini.) Ariſtoteles quinto libro de generatione animalium, ſolos viros ſcribit calueſcere, nō etiam fœminas. Hic eſt (inquit) Ridet platonem Cynicus, magis ipſe ridendus. Neque enim à Platone implume animal dicitur, quod vtcūque plumis nudatum eſt, ſed cui natura plumas non dedit.

Homo quarationе à Platone implume animal dicatur.

Genus & ſpecies quomodo cum toto & partibus conueniant, quomodo rurſus diſtent. Quæ diſcrimina partium. Quid materia, Quid forma.

Cap. IX.

TOtum & partes ſequuntur, quorum nonnunquam cum genere & ſpecie confunduntur nomina, vt genus totum, ſpecies partes vocemus, & diuiſionem partitionémque inuicem alteram pro altera accipiamus. Sed iā quid inter res interſit quærenti etiam ipſa diſtinguenda ſunt nomina. Et ſimile fortaſſe quiddā habent, quòd quemadmodum genus ſpecies ſuas comprehendit, ita totum intra ſe partes ſuas complectitur. Sed hoc differunt, quòd quemadmodum genus ad conſtituendam ſingularum ſpecierum ſubſtantiam adſit oportet: ſic totum non ſingularum partium ſubſtantiam conſtituit. Pleræque enim, vt interierit totum, permanere tamē poſſunt. Et contrà, Quemadmodum ad conficiendam totius ſubſtantiam, vnamquāque partium eſt adhiberi neceſſe: ſic ad explendam generis ſubſtantiam, non vtique vnamquanque ſpeciem adeſſe natura illius expoſcit. Præter hoc quoque, genus de ſpeciebus ſuis affirmatur, totum de partibus nequaquam. Quanquā enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum eſſe dicimus: non tamen vel ea caro, vel id lignum ſunt, cuius ſunt partes. Acutè itaque, vt omnia, & breuiter Quintilianus iſta diſtinxit, ita definiens, Diuiſio eſt plurium rerum in ſingulas: partitio, ſingularum in partes, diſcretio. Partium autem & proinde totius etiam non vna eſt ratio. Quædam pertinent ad ſubſtantiam: Quædam ex quantitate nomen habēt:

Cauillum.

Partium diuiſio prima.

Quædam virtutis sunt atque efficaciæ cuiusdam. Substantiæ sunt, vt paries domus est pars, ligna nauis. Quantitatis, vt iis quæ extensa sunt, pedale, bipedale, tripedale & quadrupedale, dicimus enim decempedalis rei partes. & in tempore, præteritum, instans, futurum, & in numeris denarij sunt partes, vnum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem sunt partes, quemadmodum dicimus plus roboris Achilli fuisse quàm Aiaci, & duplo plus luminis soli esse, quàm lunæ. Sic quoque animæ quatuor partes facimus, viuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. Eæ verò substantiæ sunt partes, aliæ de proximo substantiam constituunt, vt sunt materia & forma, qualia sunt in homine corpus & animus, in arbore vita & lignum. quarum huiusmodi conditio est, vt si qua partium desit, non esse res, nõ tueri nomen suum possit. Aliæ ad integritatem rei explendam pertinent, quarum nonnullæ deesse rei queant, vt non intercidat, vt pedes, manus, caput, hominis sunt partes, nam pedes aut manus deesse homini possunt, vt quanquam vel mutilus vel mancus, homo tamen sit & dicatur. Atque eæ quidem, vt breuiter dicatur, constitutæ rei sunt partes, illæ constituendæ. Est & alia quædam partium differentia, quòd hæ quidem eiusdem sunt generis, quas ὁμογενῆ, Græci vocant, nos cognatas dicere possumus. Vt partes ligni, omnes sunt lignum: partes lapidis, lapis. Hæ rursus, ἑτερογενῆ, hoc est (vt ita dicamus) multigenæ, quæ non in idem genus veniunt: vt partes domus, ligna & lapides, non sunt domus. Partes hominis, carnes, nerui, ossa, quæque sunt istis similes, non sunt homo. Sed materiam & formam, quæ hæ vel maximè omniũ præcipuæ sunt partes, exactius explicare ad physicum pertinuerit. nos satis habebimus, quoniam crebrò per os redit mentio earum quomodocũ-

que datur, pingui (quòd aiunt) Minerua ipsas indicare. Materia ergò, est subiectum ex quo aliquid generatur primum, & in quod corrumpitur vltimum. Itaque ipsa nec generari potest, nec corrumpi. Forma, est modus quidam materiæ, quo sibi contingit, vt huius vel illius speciei capiat nomen. Volenti igitur scire cuiusmodi res sit materia, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus in exemplum hominem. Semoueamus intellectu animam. Facile id quidem est, quòd quotidianæ nos mortis conspectus docet. Difficiliora sunt quæ sequuntur. Separemus tamen intellectu omnem colorem, deinde omnem habitudinem corporis, vt est calor, frigus, durũ, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, vt quod diductos habeat pedes, quòd distentus in brachia est, quòd in caput erectus. Postremo omnem magnitudinis modum mensurámque demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia est. Dices fortasse, nihil video relictum, neque tale quicquam concipere possum animo, quod omnibus istis priuatum sit. Dabo vt concipi poßit. Est videre in monumentis operosius extructis, in quibus conditum sit corpus aliquod, tandem tẽporis diuturnitate nihil præter pulueres terrámque remanere, & hoc idem quod homo fuit (vt loquimur) terra est. Certúmque est quiddam ibi esse, quod antè humanitatis habuit in se speciem. Idque ipsum terræ iam faciem habere, & posse ipsum postea quandoque, vel igne excoctum in lapidem durescere, vel in herbas excultum virescere, vel aliam quanuis naturæ formam accipere. Vides item non colorem, non figuram, nõ vllam habitudinem corporis, quæ conspici tangíue poßit, eandem, quam prius esse. Ergò perpetuum illud, quod prius homo, postea terra est, in aperto est, nihil esse eorum quæ tãgi cerníue possunt: cum hoc manserit, illa cuncta intercide-

Materia quid
Sic in. 1. Physicor. Arist.
Forma quid.

rint. Solidum itaque illud & omnibus iactationibus permutationibúsque rerum naturæ expositum, ipsum immutatum, est materia vera illa & quam primam vocant. Quòd verò carnem & ossa hominis vocamus materiam, & lapides atque ligna domus, similitudine quadam dicimus.

At forma est in hoc assumpto corpore, quemadmodum cũ homo fuit, anima (ex ea enim habuit quòd homo erat) ita iã cum mutatũ est in terram, id à quo habet quòd terra est. Sic & si deinde solidetur in lapidem, id quo lapis est, si in aquam diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipsius. Cerni ista nõ possunt, concipi tamen posse, non quidem qualia sunt, sed quòd aliquid sint, in prospectu est: & materiam semper manere, formam verò aliam alia fluctuum in morem continenter propelli, & nouam ab ipsa rebus subinde faciem afferri. Dicitur & aliter materia, id quod negotio alicui propositum est, circa quod elaboret: vt materiam infamiæ dicimus impudicitiam, sic & virtutem materiam laudis: & curarum materiam, & libri, & studiorum dicimus. Sed nos quoque ne nimis longo materiæ tractatu fastidio materiam præbeamus, pergamus ad reliqua.

Sic. Horat. in Arte, Publica materies priuati iuris erit.

Totum & partes sequuntur.) Quò & hunc locũ & superiorem illum de specie planius intelligamus, ascribenda videntur verba Ciceronis in Topicis. Ea sic habẽt, Partitionum autẽ, & diuisionum genus quale esset ostendimus. Sed quid inter se differãt, planius dicendũ est. In partitione quasi membra sunt: vt corpus, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, &c. In diuisione formæ: quas Græci εἴδη vocãt, nostri, si qui fortè hæc tractant, species appellant, non pessimè id quidẽ, sed inutiliter, ad mutuãdos casus in dicẽdo. Nolim enim, ne si latinè quidem dici possit, specierum & speciebus dicere: & sæpè his casibus vtendum est, at formis & formarum velim. Cum autẽ vtroque verbo idem significetur, commoditatem in dicendo non arbitror negligendã. Et in eodẽ rursus libro, Formas qui putat idem esse quòd partes, confundit artem: & similitudine quadam conturbat, & non satis acutè, quæ sunt secernẽda, distinguit. Hæc in Topicis. Verum is ipse, qui hic tam solicitè formas secernit à partibus, in libris de oratore ipse formas seu species, partes appellat. Acutè itaque.) Quintilianus lib. 7. Sit igitur, inquit, vt supra significaui, Diuisio rerum plurium in singulas, partitio singularũ in partes discretus ordo, & recta quædam collocatio, prioribus sequentia annectens. Et superius libro 5. de Cicerone loquens: Diuisione autem adiuuari, inquit, finitionem docet, eámque differre à partitione, quòd hæc sit totius in partes, illa generis in formas.

Quid intersit inter diuisionem & partitionem. Species seu forma. Inter formas & partes quid intersit.

Et in tempore.) Instans, præteritum & futurum, mihi ad substantiam temporis magis, quàm ad quantitatem pertinere videntur. Forma est.) Oppidò quàm eleganter formam definit. Vt autem satisfiat & rudioribus, explicationis causa truncus ille Ficulnus apud Horatium in exemplum. Is ergo trūcus, quam diu rude & inutile erat lignū, neque scamni neque priapi nomē habebat, erat tamē vtriusuis harum appellationum capax. Vnde ergo, vt priapus postea diceretur, nō scamnum? nimirum ex delineatione illa quàm à fabro acceperat. Atq; hæc delineatio, hæc expolitio, hic modus ita à fabro ei trunco additus, forma illius priapi erat. Eundem in modū, sutor ex eodem corio, vel peronē, vel sandalium, vel cothurnum potest efficere. Quod itaque ad materiam, hoc est, ad corium attinet, nullum ei horum nominum cōpetit, potest autem vnumquoduis competere. Quî ergo fit, vt postea opere perfecto, vnius tantum, non etiam reliquorū nomen accipiat? Mirum ni ex figura ac modo, eo quem addidit ei corio sutor: atque hic iam modus, vel peronis, vel cothurni, vel sandalij forma dicetur. Itidē res habet in naturalibus. Quòd lignum est fit carbo, fit deinde cinis. Materia eadē, forma diuersa: quā & nomina diuersa sequuntur. Vides ergo opinor, formā esse, à qua res habet, vti huius aut illius speciei nomen accipiat. Quod verò carnem.) Caro, ossa, lapides, ligna, ferrum, aurum, argentum, propriè an similitudine quadam materiæ nomen sortiantur, id iam non disputo. Hoc scio, vsitati esse genus sermonis, vt argenteæ patinæ materiā dicamus esse argentum: aureæ, aurum: stanneæ stānum: atque item in cæteris. Et quòd ad inuentionem pertinet argumentorum, probè in hæc omnia materiæ vocabulum cōpetit: quocirca hoc certè loco, quæcunque eius generis sunt, ea hoc nomine nō ineptè significari possunt. At forma est.) Quemadmodum hominis, inquit, forma est anima, quippe à qua habet vt homo esse dicatur; ita in hoc assumpto corpore, in puluere inquā hoc, in quem transmutatum iam est corpus humanum, forma esse dicetur id à quo habet, quòd aut terra aut puluis est. Quòd si contingat eundē hunc puluerem solidari in lapidem, iam priori rursum forma abiecta, illud eius materiæ forma esse dicetur, cuius aduentu lapidis nomen acceperit.

Forma.

Olim truncus eram ficulnus Satyr. 8.

Materiæ nomen quibus competat.

De coniugatis & eorum vsu.
Cap. X.

LOcorum qui in substantia sunt, postremus, sunt coniugata, quæ nomen istud acceperunt, quòd ipsa vocis similitudine sub vnū sunt iugū deuincta, vt est sub sapientia sapiens & sapere, & sub iustitia iustus & iustè. Aristoteles istis addidit quæ casus vocauit. Vt sint verbi causa, coniugata ea, quæ cum eo cōferuntur, ex quo primum denominātur, quemadmodum diximus. Casus verò ea, quæ à primo illo deciden tia deriuatáque, cum eo ipso componuntur, vt sapiens & sapienter, iustúsque & iustè, fortis fortiter. Nos Ciceronem secuti, quando tenui admodum limite discreta sunt ista, coniugata in commune dicemus, quòd nō incommodè fieri posse, Aristoteles ipse etiam videtur sensisse.

Cōiugata vnde habeāt nomina.

Casus & coniugata quo distinguantur.

Sūt autē nonnulla, quorū cōiugata facilius in re intelligas,

quàm inuenias in nomine, vt virtutis, vt officij, vt somni, quēadmodum enim à calore calidum, & ab industria industrium dicimus, & in quocunque calor est, & industria, hunc calidum & industrium vocamus: sic à virtute quòd deducas nomē non facile sit inuenire. nanque vt à somno somniculosum, & ab officio officiosum: sic à virtute virtuosum dici, latinè loquendi ratio fortasse non permiserit. Vtque etiam ita loquare, non tamen conueniunt nomina ista nostro instituto. nec enim in quocunque somnus est, somniculosum: nec qui officiū quoduis faciat, officiosum: nec virtuosum dixeris, qui vnam aliquam habet virtutem, itaque quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet, quærēdum in talibus est nomen, quod non idem sonet, sed idem significet, & à virtute quidem voces probum, à somno dormientem, ab officio industrium.

Non ita crebrū huius loci esse vsum, sed ob id tamen non esse negligendum.

Sanè loci istius non tam creber est ad argumētandum quàm aliorum plerorumque vsus. quando enim à proximo distant coniugata, & non re modò, sed nomine plerunque arctißimè iunguntur, ex æquo ferè vel nota sunt vtraque vel ignota. Fitque vt frustra altero coniugatorum coneris aduersus eum, qui alterum auersetur: aut quisquis alterum det, de altero nō dubitet. Qui enim negat, quisquis bonus vir est, eum felicem esse: difficulter illi persuaseris hac via, quòd in bonitate sit posita felicitas. tantundem enim laboris in vtrouis horum sibi approbando sumes: aut quantum assentiatur huic parti, consistere in bonitate felicitatem, tātum etiam eadem opera de eo, quòd omnis vir bonus felix sit, contētionis remittat. Vbi tamen res dederit vt eo vti poßimus, nō negligendus erit. Quādoque enim acuminis, quandoque virium multum, quandoque vtrunque habebit. Elegāter itaque apud Terentium est,

In Heauton.

Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Inspiciendus

ergo locus & pertractandus est. Aliquid fortè vel ex seipso, vel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero coniugatorum quærentes non inuenissemus, illius in altero nos admonebit. Vt qui potentiæ vel bona vel mala, vel si qua alia insunt perquirere volet, facilius in nomine potentium & magis ad manum posita cōsequetur, eorum cum pericula, cautionem, beneuolentiam, inuidiam, virtutes, scelera, honestos fœdósque exitus, aliáque huius conditionis in vtranque partem spectauerit ad definiendum quoque nonnihil profuerit. Apertiùs enim vtcunque ex sapientis persona & actionibus officiísque peruideas & eruas quid sit sapientia, quàm ex ipso sapientiæ nomine. Sic & amicitia quid sit, ex amicis: & anima quid sit, ex animatis. & contrà etiam, si qua via altera horum cognita tibi fuerint, facilè ad altera definiēda regrediare. Eorum autem argumentorum, quæ exempla vocant rhetores, nonnullorum vis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, virtutem sufficere ad tuendam felicitatem: ídque probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miseri non fuerint, ista solum ex eo capiunt vim docendi, quòd in omnibus iis virtus fuerit, quódque viri boni sint habiti. sic si quis regnare malum esse cōfirmet, doceátque exitu Cyri, Cambysis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu est videre, hic à regnandi nomine, ad reges orationem esse deflexam.

Arist. 1. Rhetor.

De his vide Fabiū lib. 5. cap. 11.

Vide Gelliū lib. 6. cap. 4.

Locorum qui in substātia sunt.) Boëtius topicarum differentiarum libro. 2. Casus, inquit, est alicuius nominis principalis inflexio in aduerbiū, vt à iustitia inflectitur iustè. Casus igitur a iustitia id quod dicimus iustè. Cōiugata verò dicuntur, quę ab eodē diuerso modo deducta fluxerunt: vt à iustitia, iustū, iustus. Hæc igitur inter se & cū ipsa iustitia cōiugata dicūtur. Aristotelis disputatio de coniugatis, etsi obscurissima est, tamē huc spectare mihi videtur: vt quęcūque ab vno aliquo principali nomine fluunt, ea omnia vna cū nomine illo principali cōiugata dicātur, vt sapiētia, sapiēs, sapere, sapiēter. Casus verò, sola ea dicantur aduerbia, quæ à nomine aliquo principali descendūt. vt à fortitudine fortiter, à prudentia prudēter. Ea quia locus Rodolphi, quo Aristotelis sententiam recenset, mihi videtur corruptior, non inutile fuerit opinor, si ipsa

Huius capitis epilogus.

Aristotelis verba ex 2.top. huc adscribamus. λέγεται δὲ σύστοιχα μὲν τὰ τοιάδε, οἷον τὰ δί-
καια καὶ ὁ δίκαιος, τῇ δικαιοσύνῃ. καὶ τὰ ἀνδρεῖα καὶ ὁ ἀνδρεῖος, τῇ ἀνδρείᾳ. ὁμοίως δὲ καὶ
τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ φυλακτικὰ, σύστοιχα ἐκείνων ἐστὶν, ὧν ἐστὶ φυλακτικὰ ἢ ποιητικὰ, οἷον τὰ
ὑγιεινὰ, ὑγιείας, καὶ τὰ εὐεκτικὰ, εὐεξίας. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. σύστοιχα
μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα εἴωθε λέγεσθαι. πτώσεις δὲ, οἷον τὸ δικαίως καὶ ἀνδρείως, καὶ ὑγιεινῶς, καὶ
εὐεκτικῶς, καὶ ὅσα τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται. δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πτώσεις σύστοιχα εἶ-
ναι, οἷον τὸ μὲν δικαίως, τῇ δικαιοσύνῃ, τὸ ἀνδρείως, τῇ ἀνδρείᾳ. σύστοιχα δὲ λέγεται τὰ κατὰ
τὴν αὐτὴν συστοιχίαν ἅπαντα, οἷον δικαιοσύνη, δίκαιος, δίκαιον, δικαίως. Hoc est: Coniugata
porrò eiusmodi quædam dicũtur, vt si iusta & iustus coniugata esse dicantur iustitiæ,
fortia autem & fortis fortitudini. Itidem verò & quæ vim habent efficiendæ aut con-
seruandæ rei cuiuspiam, coniugata sunt rerum earum, quas vel conseruare vel effice-
re possunt, quomodo ea, quæ sanitatem efficiunt aut conseruant, coniugata sunt sa-
nitatis: & quæ bonum corporis habitum, illius ipsius habitus coniugata dicuntur,
in aliísque eodem modo. quare coniugata quidem eiusmodi dici solent. Casus au-

* εὐεκτικῶς

tem, vt iustè, fortiter, salubriter, * euecticè, & quæcunque ad eundem dicuntur mo-
dum. Quanquam & casus ipsi coniugata esse videntur, vt iustè ad iustitiam, ad for-
titudinem fortiter: siquidem coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque sub eandem
coniugationé cadunt: vt iustitia, iustus, iustum, iustè. Nos Ciceroné secuti.) Is in To-
picis scribit hoc modo: Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eius-
dem autem generis verba, sunt quæ orta ab vno, varie commutantur, vt sapiens, sa-
pienter, sapientia. Hæc verborum coniugatio συζυγία dicitur. ex qua huiusmodi est
argumentũ, Si compascuus ager est, ius est compascere. Sunt autem nonnulla.) Ait
huiusmodi quoddam discrimen esse coniugatorũ, quale nostri hodie dialectici afferũt
inter ea quæ dicuntur denominatiua: quorũ alia significatione sola, alia sola voce, alia
tam voce quàm significatione, denominatiua vocát. Sanè loci istius.) Quàm rarus sit
vsus loci huius, facilè perspici potest ex verbis Quintiliani, apud qué quinto institutio
num libro sic legis: His illud adiicere ridiculũ putarem, nisi eo Cicero vteretur, quod
coniugatũ vocant. Vt eos qui rem iustam faciát, iustè facere: quod certè nòn eget pro-
batione. Vbi tamen res dederit.) Sic Cicero eo vsus est quinto libro de Finibus: Pau

* Miser fortasse legendum apud Ciceronem.

pertas si malum est, mẽdicus non* malus esse nõ potest, quamuis sit sapiés. Rursus: Do
lere malum: in cruce qui angitur, beatus esse non potest. Et secũdo de Oratore: Si preta
ti summa tribuẽda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.
Ibidem: Lucilij pecus hoc non est sed liberum: qua enim libet pascitur. Quanquá po-
stremũ hoc non inepte duci videatur à nomine. In paupertate Curius.) Alludit ad lo

Seneca.

cum Senecæ in libro de prouidentia, vbi de fortuna ille loquens: Contumacissimum
quemque (inquit) & rectissimũ aggreditur, aduersus quem suam vim intendat, ignem-
que experitur in Mutio, paupertaté Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo

Paupertas Curij. Rutilius.

&c. De paupertate M. Curij, lege Valerium Maximum, libro quarto, capite tertio. In
exilio Rutilius.) Hic etsi vir erat innocentiæ summæ, tamen cum à publicanorum iniu
ria Asiam defendisset, inuisus equestri ordini, penes quem tum iudicia erát, Smyrnam
in exilium missus est. Vnde cũ reuocaretur postea à victore Sylla, maluit in exilio inno
cens mori, quá eo vnde iniq; eiectus erat reuerti. Meminit eius rei præter alios Cice
ro libro de oratore primo, & tertio libro de natura deorũ. Idé Fabius Quintil. libro

Cyrus.

vndecimo, & in epitome Liuiana L. Florus. Cyri.) Hũc quo modo Sarmatæ vicerint
occiderintque, & caput eius Regina Thomiris in vtré humano sanguine plenũ immi-

Cambyses.

serit, primo historiarũ libro narrat Herodotus. Cambysis.) Hic quemadmodum re-
gno à Magis occupato, Aebatanis Syriæ vrbe decesserit, idem Herodotus refert libro

Alexander.

quarto. Alexandri.) Hunc post euersum regnum Persarum, Babylone diem extremũ
obiisse scribũt historiographi. Fuerunt qui tradiderint Aristotelem Antipatro id cõ-
silium dedisse, vt Alexandrum veneno de medio tolleret, idque venenũ fuisse Aristo-
telis ingenio dignum, nempe aquam quandam gelidissimá ex Nonacriæ petra sudan-
tem: præ nimio frigore, nulla alia re quam equina vngula potuerit cõtineri. Sed de his

tu plura apud Plutarchum. Pyrrhi.) Is Argiuorum vrbem incautius cum exercitu ingressus, cum recipere sese in castra vellet, muliercula quædam superiori è loco tegulã capiti eius ita impegit, vt tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur: cõtinuoq; à milite quodam Antigoni, cui Zopyro nomen erat, occisus est, author Plutarchus. Pyrrhus.

DE LOCIS IIS, QVI CIRCA SVBstantiam rei esse dicuntur.

Quid adiacens, quæ adiacentium diuersitas, quæ quibus maximè insint rebus. Cap. XI.

Circa substãtiam diximus esse adiacẽtia & actus. Adiacens vocamus modum rei inexistẽtem, quo aliquid aliud quàm secundum substantiæ suæ denominationem vocatur. Vt prudẽtia est modus quidam hominis. cũ enim interroges, cuiusmodi vir sit Cato: rectè respondeas, prudens, Itaque capit ex prudentia nomen aliud quoddam quàm substãtiæ suæ: neque enim Cato à substãtia sua prudens, sed homo vocatur. Multiplex est hic locus, variósque flexus habet. In summa quidem omnia, quæ adiacent rebus, aut sensibus cõprehendũtur, aut cognoscuntur intellectu. Sensu comprehẽduntur, primum cõmunia illa pluriũ sensuum. Multitudo, id est numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus posita est, in lõgitudine, latitudine, & craßitudine. Figura, cuiusmodi est planũ, obliquum, rectum, curuũ, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus, sed hic alterius loci est: ad actus enim pertinet. Deinde quæ singulorũ sensuum sunt propria. Vt visus lucidum, obscurum, perspicuũ, opacum, coloratum: auditus, sonus: gustus, sapor: olfactus, odor: tactus, calidũ, frigidum, humidum, siccum, durũ, molle, asperum, læue, & reliqua quæ tactu percipiuntur. Hæc sunt semina omnis nostræ scientiæ, hæc omnis humanorũ ingeniorum iactatio. Ex iis variè coniunctis coagmentísque, omniũ rerum species, multitudinem, varietatémque discreuimus. Itaq; dubitet quis, querelàne dignius sit tam in arcto humani

Adiacentium diuisio prima

Quæ percipiãtur sensu.

Cic. de Finib Quicquid animo cernimus, id omne oritur à sensib. Idẽ Arist. 1. poster. Vide Plin. li. 7. & Lactant. lib. 4.

ingenij vim esse conclusam, an potiùs admiratione, quòd tam exiguis initiis ad tãtam rerum inuestigationem, licet dubiam licet incertam, ad inuestigationem tamen potuerit peruenire.

Intellectu verò comprehenduntur, quæcunque ex istis ani-
Plin.lib.36. cap.16. *mus, agitatione mentis colligit atque decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figuram videmus: vim qua ad se ferrum rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmatite, sic in smaragdo, alterius ruborem, alterius virorem oculis est cognoscere, causam autem qua hic impudicitiæ impatiens est, ille sanguinem sistit, mens sola perspexit. Velocem esse cursum, visu quidem diiudices: velocitatem in quiescente non nisi intellectu, vel ex cursu quem vidisti, vel ex membrorum ar-*
Secunda diuisio adiacentiũ *gutia agilitatéque colligas. Sic robur etiam in eo qui nihil ferat: sic reliqua. Adiacentium quædam natiua sunt, quædam parantur & accedunt. Natiua sunt, vt in igne calor, in aqua humor, in terra siccitas. Accedentia sunt, qualia in aqua calor, cum igni adhibetur: rigor, cum vehementiùs per-*
Subdiuisio eorum quæ accedunt. *frixit: in cera liquor cum funditur. Quæ accedunt autem, eorum quædam facilè dimouentur ab eo, in quo sunt. Vt ruborem ex pudore contractum, pallorem ex metu, continuo vbi causæ desierint, etiam deficere videas. Quædam verò difficulter auferuntur, qualia sunt, quæ vel in aliquod, quod natura capax sit eorum, veniunt: vt additus nonnullis rebus vel color vel sapor, & in nonnullis animis pauor semel acceptus, vel amor, vel odium, non nisi morte finitur. qualia etiam quæ longo vsu exercitióq[illegible]runt in consuetudinem, vt sunt [illegible] animi mot', qui crebrò repetiti, [illegible] Sed natiuorum, cum in omnibus [illegible]is quæ sensus sunt expertia, locus. [illegible]ndi conseruandíque sui, tum aliud*

aliquid simile sibi efficiendi, Vt ignis calore, aqua se frigore tuetur, terra duritie resistit, aër liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere simile nituntur, vt ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribúsque fruges sunt & fructus producendarum aliarum semina. Iam in lapidibus gēmísque, iam in reliquis omnibus, quæcunque terra maríque nascuntur, varia potestas, noxia reliquis rebus, vel salutaris, pro cuiusque naturæ diuersitate, Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animam. Ad corpus, vt fœcunditas, vt prosperior naturæ valetudo, robur, velocitas, pulchritudo, contrariáque istis. Ad animam, sentiendi memorandíque vis, feritas, mansuetudo, docilitas, indocilitas, astus, socordia, istísque similia. Natiua enim est quædam hæc omnibus adiacēs vis, qua cuncta in destinatum debitúmque naturæ suæ ferūtur opus. Neque enim author ille rerum segnéque quicquā aut sine vsu esse voluit: sed tanquam in prudentis patrisfamiliâs domo, cuncta vt essent in officio effecit. Accedunt & eis quæ sensuum expertia sunt multa, plura tamen animalibus, quoniam naturæ vigore in plures se conatus attollentia, in plura incurrant oportet. Ergo in corpore est ægritudo & sanitas, & melior deteriórque habitudo, fames, sitis, satietas, somnus, vigilia, & meditatione parata velocitas, & vsu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, vt in equo, institutio formandi gradus ad certum numerum, in cane venatio: & in reliquis animalibus, quæcunque vel homine monstrante, vel rerum vsu percipiunt. Nam & efferatiora quædam fiunt vsu, quædam contrà mansuescunt, & vitare pericula, & insidias struere censuetudine addiscunt. Homo quoniam maximè (vt dici solet) animus est, maximè quoque hac parte cōspicitur: ergò prima ferè in eo peruidentur animi affectiones,

Eiusmodi miraculorū plenus est Plinius.

Arist. 1. poli. sub indicat naturā non gignere singula ad plures vsus sed vnūquodque ad suū peculiarem propriúmque finem. Quibus potissimè insint adiacentia ea, quæ forinsecus accedunt.

Quintil. lib. 1. cap. 1.

ira, amor, metus, spes, gaudium, dolor, inuidia, misericordia & reliqua. Et ista quidem nonnunquam sic intelligi possunt, vt sint natiua. Quoniam plerique, alius ad aliud istorum, naturæ instinctu sunt propensiores. Quandoq; vt sint vsu parata. Cuicunque enim istorum frequentius regendum se quis au ferẽdúmque permiserit, id totum demum occupat hominem, iurísque sui facit: & sequitur illã quam ἕξιν Græci, nostrorũ nonnulli verbum è verbo habitum: qui optimè fortasse, consuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur ista, vt sint temporariæ & veloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferbuisse quem, at metu trepidasse, amore exarsisse. Itaque pro hac diuersitate, haud difficile fuerit discernere, quorsum, id est, in quod adiacentium genus, oporteat ista conferri. Post ista sunt quæ ratione duce consequimur, vt sunt artes omnes hominum. Quarum aliæ ad solam pertinẽt rerum cognitionem, aliæ ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum qualitatésque & causas omnium, quæ terra, mari, cælóque fiunt, scrutantur: quæque disserendi emendatè, credibiliter, politè, rationem tradunt. Actionis artes sunt, quæ vel ea docent, quibus corpus tuemur, vt est agricultura, vt militia, vt mercatura, & fabriles omnes, & manuariæ (vt ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum, vitáque formatur. Nec ipsæ solum artes hûc referuntur, sed etiam quæ hauriũtur ex eis virtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iustitia, tolerantia, magnanimitas, temperantia, modestia, benignitas, & quæcunque aliæ sunt, quibus legitimè nos & secundum rectæ rationis spiritualis præscriptum tales aduersum deum, homines, nósque ipsos quales ius fásque est esse, præbemus. Vt ergò cuncta quasi in summam redigamus, Adia-

Vide Cic. in Top. Rodol. lib. 2. cap. 2. August. lib. 2 capitu. 30. de doctrina christiana.

Dictorũ epilogus.

centia quæcunque ad rationis intelligendíque vim pertinent, in solo homine quæruntur. Sensus, & mouendi vis, & quæcunque circa ea sunt, in omnibus spectantur animalibus: Ali, crescere, firmari, consumi, communia sunt omnium viuentiũ. Nam quæ corpori insunt, in omnibus reliquis, quæ videri tãgique poßũt, est inuenire. Et horum quædam natiua sunt rebus, quæ perpetuò insunt ipsis: quædam diuturnitate firmantur, quædam permutantur subinde, & velut in diẽ eunt atq; redeunt. Horum omnium, alia sensu, alia intellectu cõprehenduntur: non quod quicquid sentitur, non & intelligatur etiã: aut quicquam in intellectu sit, quod non aliqua via ad ipsum sit per sensus profectum. sed quòd alia quæ prima sese nobis cognoscenda offerunt, viámque mentis, per sensus aperiunt: alia vi intellectus ex iis ipsis colligũtur. Ita alia ei ad quod primũ, hæc ei ad quod potißimum pertinent, attribuere visum est.

Adiacẽs vocamus.) Adiacentiũ vocabulo ea ferè cõplectitur Rodolphus, quæ quãtitates qualitatésq; ab Aristotele in categoriis dicũtur, quatenus hæc ad sua referuntur subiecta: alio nanq; relata, alia sortiũtur & nomina. Verbi causa, Virtus relata ad animũ, adiacẽs est: eadem cum ad felicitatẽ refertur, de numero est destinatorũ: cum ad vitium, repugnans: cum ad iustitiam & temperantiam, genus: cum ad habitum animi species. Multiplex est hic locus.) Duas ponit in summa diuisiones adiacentiũ. Nam principio, adiacentia omnia, aut percipiuntur sensu, aut intellectu comprehẽduntur. Deinde, quędã eorum natiua sunt, quædam forinsecus accedunt. Partes diuisionis vtriusq;, partim Rodolphus ipse satis dilucidè explicat, partim nos suo quãque loco explicaturi sumus. Sensu comprehendũtur.) Duo genera Aristoteles facit eorum, quæ cõprehenduntur sensu, alia enim sentiri secũdum se, alia secũdum accidens. Secundum se ea sentiri dicũtur, quæ ipsa in causa sunt, cur sensu percipiãtur, vt color visu, sapor gustu, olfactu odor. Secundum accidens, quæ non sua sed alterius cuiuspiam gratia sensu cõprehendũtur, quemadmodũ homo, vocis modo quam facit gratia audiri potest. & cur videatur, in causa est color. Rodolphus de priori tãtum genere loquitur. quorũ eiusmodi rursum discrimẽ est: vt partim communia, partim propria dicantur. Cõmunia sunt, quæ pluribus cõprehendi sensibus possũt, vt magnitudo, numerus, quies, motus, figura. Propria, quæ singulis modò sensibus cognoscũtur, vt color visu, sonus auditu, olfactu, odor, sapor gustu, tactu, frigidũ, calidum, humidum, siccũ. quæq; alia eius generis sunt. Hæc sunt semina.) Aristotelẽ authorem secutus hoc dicit, qui putat omnẽ cognitionẽ nostrã oriri à sensibus. In hæmatite.) Gemma est, nomẽ à virtute atque effectu habẽs nempe à sistendo sanguine, αἷμα enim Græcis sanguinẽ esse nemo ignorat. Plinius lib. trigesimo septimo, cap. decimo. In smaragdo.) Et huius gẽmæ mentio fit apud Pliniũ, libro eodem, capite septimo. Quędã natiua.) Natiua adiacentia sunt, quę intrinsecus ex ipsa re oriũtur, velutique innata sunt. Accedere dicũtur ea, quæ extrinsecus in rem cadũt. Verbi causa, Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit, vt laborẽ,

Adiacentium diuersitas.

inediam, frigus, aliaq; id genus facilè ferre poßint. Sũt rursus, quibus etsi natura id largita non est, longa tamen exercitatione ac cõsuetudine id assequuntur, vt & ipsa ad tolleranda ea quæ dixi idonei euadant. Hæc ergo corporis patiẽtia ac firmitudo, in prioribus quidẽ illis natiuum est adiacens, posterioribus verò accedit. Quæ accedunt autẽ.) Ad hæc plenè intelligenda, plurimum momẽti attulerint ea, quæ de qualitate in categoriis tradit Aristoteles. In consuetudinem.) Ita interpretatur, quam Græci ἕξιν Latinorum quidem habitũ vocant. Cicero cum alibi tum secũdo de oratore, & secutus hũc Quintilianus, consuetudinẽ nominant. Qualis est vis quædam tuendi.) Non hoc accipiendum, quasi hæc solis insint illis quæ sensu carent: sed quod in illis nihil insit hisce præstantius. Alioqui & in animãtibus quoque ea reperiri vel Cicero in officiis docet: Principio (inquiens) generi animantiũ omni est à natura attributum, vt se vitam, corpúsque tueatur: declinẽtque ea quæ ei nocitura videantur: quæque sint ad viuendũ necessaria inquirat & paret: vt pastum, vt latibula, vt alia eiusdem generis. Cõmune autẽ animantium omniũ est coniunctionis appetitus, procreãdi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. Vt essent in officio.) Vt nusquã desideret, vt officio suo fungerentur. Ergo prima ferè.) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis: affectiones, artes, virtutes. Et ista quidẽ. Affectiones ait trifariã considerari posse: vt natiuitas, vt vsu atque exercitatione quæsitas, vt tẽporarias momẽtásque quasdam animi motiones, quę vt repente adueniunt, ita abeunt quoque subito ac recedũt. Id apud Aristotelẽ dicere liceat hoc modo, hæc interim in secunda, interim in prima, interim in tertia esse specie qualitatis. Porrò Boëtius in categorias Aristotelis scribens, ait non esse absurdũ, si res eadem diuersis cõsiderata modis, diuersis item generibus subiiciatur. ne quid obturbẽt hic isti, qui inter omnia ea quæ sub diuersa genera cadũt, realẽ nescio quã subesse aiũt distinctionẽ. Qua in parte erroris coarguere eos poterat vel Thomas ille Aquinas, qui figuras & patibiles qualitates, prout varie considerantur, modo ad primũ, modo ad tertium, aut quartum genus qualitatum pertinere existimat. Verũ hæc non perinde arridebunt scio Dominico de Flandria: quare ne is nobis negociũ facessat, & in sua arena imparatos adoriatur, his missis, cætera persequamur. Regendũ auferẽdúmque.) Id tũ fit, cũ adeò nobis affectus dominantur, vt quodcunque impulerint illi, vel nolẽtes sequi cogamus. Sanè initio non difficillimum est obuiam ire affectibus, at postquam semel ac iterum tertióque illis fueris obsecutus tantas interim colligunt vires, vt inuitũ quoque ac renitẽtem quoquouersus impellãt.) Quarum aliæ. Artium, inquit, aliæ cognitiuæ sunt, aliæ actiuæ. Cognitiuæ sunt, quarum finis cognitio est. vt sunt quas physicas vocant ac mathematicas, quæque sermonis artificium docent, vt grãmatica, rhetorica, dialectica. Actiuæ, quarũ finis est actio, vt sunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicũtur. Sed de his rursum libri sequentis capitulo secundo & nono. Quintilianus secũdi institutionum libri capite decimonono, tria artium genera facit, inspectiuum, administratiuum, & effectiuum. τὸ θεωρητικὸν, τὸ πρακτικὸν, καὶ τὸ ποιητικόν.

Cicer. de his fusc. 5. de Finibus.

Affectioni triplex consideratio.

An species eadem poßit diuersis subesse generibus.

Dominicus De Flandria.

Artium diuersitas.

Actuum nomen quid hic designet, quomodo diuidatur, & quanta huius loci commoditas. *Cap. XII.*

A *B adiacentibus oriuntur actus, vnumquodque enim pro modo naturæ suæ, vtque aliter aliterue affectum est, agit. Actus autem in præsentia non ita accipiendus est vt à paßione distinguatur: sed vt sit actus, id quocunque aliquo modo exerceri afficique dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quiescere etiam & vacare, nobis actus erunt. om-*

Actus quid.

nia enim, cum actus rei scrutamur, venient consideranda: & argumenti aliquid in hanc illámue partem dabunt.

Possumus (si videtur) actus pro adiacentium, è quibus nascũtur, varietate distinguere: Vt sint alij qui proueniant ex natiuis, vt in igne calere, lucere in sole, in animali pasci, moueri, natare, volare, dormire, ingredi, vigilare. Alij, qui à consuetudine firmatis veniant, vt scribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alij, qui ex subitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus, vt rubere ex pudore, ex metu concuti, ex lætitia gestire. Sunt etiam qui nihil efficiunt, sed intra se consumuntur: vt sunt currere, ambulare, volare, videre, audire, intelligere. Quidam, qui præter seipsos opus absoluunt: vt ædificare, domum efficit: texere, pannum: scribere, literas. Et hi quidem, qui nihil extra se efficiũt, alij quidem propter finem aliquem fiunt. Vt qui ambulat, vel idcirco id facit, vt aliquò perueniat, vel sanitatis causa. qui videt, vt aliquid percipiat. qui dormit, vt laßitudinem ponat. Alij, vel carent fine, vel in prospecto non habent. Vt gaudere planè caret fine: nemo enim est, qui quem in vsum gaudeat, dicere poßit, nisi vt gaudeat. Sic etiam dolere, ægrotare, metuere: sperare, irasci. Si quem enim interroges, quem in vsum irascatur, in nullum dicat: sed quia iniuria prouocatus sit, facere aliter non posse. Sic etiam qui amat. Quanquam hic fortasse poßit dicere, finem sibi esse, potiri re cupita: & irascens ita dicat, finem sibi esse vindictam. Verùm hi fortè fines sunt eorum, qui amore atque ira perciti agũt. Amoris certè & iræ non sunt fines: cum vtrunque assequi & commodius fortaßè possent, vt non amore & ira sese torquerent. Inconsultus est enim omnis animi subitus affectus: & ad eam partem animi

Diuisio actuũ prima.

Altera eorũdem diuisio.

Diuisio tertia

Obiectio.

Dilutio.

pertinent, quæ rationis est expers: neque prospicere finem possunt, Et alij quidem ex præteritis nascuntur tantùm, vel præsentibus. Alij etsi oriantur ex futuris, & partem aliquam percipiant futuri: non tamen vt fiant illa, sic afficimur: sed quia illa ventura arbitramur, concutimur animo & consistere nequimus. Quod in timore apertius est & inuidia. Quæ tamen certum est eiusdem naturæ & conditionis esse, qua reliquos omnes. Causa huius est, quoniam ista agendi voce paßionem significat. Omnis autem actio (non illa quam nos iam communi vocabulo actum dicimus, sed ea, quæ propriè physicis hoc nomine signatur) finem aliquem respicit, propter quem suscipitur ipsa. Isque finis, vel res ea est, quæ patitur, vel circa ipsam est. Patiens autem non ad aliud, quatenus patiens est, sed ad agens respectat. Itaque finem habere nõ potest. Neque enim agens ei finis est, cum ipsum sit agentis finis. Nisi fortè ea sit rei conditio, vt id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Vt nauem fabricanti qua ipse sit nauigaturus, finis primùm quidem nauigatoris est nauis. Deinde rursus, quia nauis portat tuetúrque ipsum qui fabricatus est, ipse inuicem finis est nauis. Hoc enim pacto fieri potest, vt agens atque patiens vicißim alterum alteri finis fiant, cum proinde vtrunque agat atque patiatur. Sed vel scrupulosiora fortasse sunt ista, vel non ita multum præsenti rerum tractatui necessaria. Illud annotandum videtur, quædam nomina agendi faciem habere, cum reuera adiacentia sint. Quædã contrà, adiacentium voce actum significant. Neque enim calere, & albere aliud sunt, quàm calidum esse, & album: quæ certũ est esse adiacẽtia. Sic & scire, & cognoscere & quiescere. Ac ediuerso, cursus currendi actum, & sermo locu-

Diuisio quarta.

Arist. rhetor. 2. cap. & 10.

tionem, & locutio loquendi actum significat. Quod igitur propriè actus est, id oportet, vt sit in quadam agitatione, hoc quod Græci ἐντελέχειαν vocant, positum, id est, vt vel fieri aliquid, aut perire, vel item augeri, aut diminui, vel qualitatum alteratione permutari, vel in transpositione aliqua locique commutatione intelligatur. Quod enim in vno fixóque gradu consistit, certum est nequaquam agi posse. Magno vsui sunt hi loci eis, qui de rerum proprietate naturáque disserunt. Vsus adiacentium et actuũ. *Vtque etiam de aliis disseratur, plurimum tamen fidei parãt ducta hinc, hoc est ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atque è natura eorum de quibus oratio est deprompta. Aut hæc enim rerum natura est, aut siqua alia est, ignotam nobis esse (nisi me tamen caligo ingenij mei fallit) fatendum est. Hæc enim ferè videntur esse illa, quæ mẽtis humanæ possit complecti vis. Reliqua, vt intra altiores rerum naturæ sinus recondita, aut ignoramus, aut ex istorum comparatione, magis quid non sint dicere, quàm quid sint comprehendere valemus.*

Ab adiacentibus.) Principiò quid sit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuisiones, atque discrimina. Hinc tres notatiunculæ subiiciuntur. Postremò, quanta sit, vel huius, vel præcedentis loci commoditas, explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocunque aliquo modo affici, exerceríq; dicimur. Prima diuisio. Actus partim à natiuis adiacentibus oriuntur, partim ex his proueniunt adiacentibus, quæ vsu consuetudinéque firmantur, partim ex subitis illis momentaneísque animi corporísue affectionibus. Diuisio secunda. Actuum alij operis aliquid extra sese efficiunt, vt texere, ædificare: alij intra se consumuntur, vt currere, ambulare.

Tertia. Eorum actuum qui nihil extra se operis efficiunt, quidam propter certũ aliquem finem fiunt, quidam nullum definitum finem habent. Quarta. Actuum eorum qui definitum finem non habẽt, alij ex præteritis, ac præsentibus causis oriũtur, alij ex futuris. Notatio prima. Omnis actio propriè dicta, finem aliquem spectat, passio nunquam. Secunda. Sunt quæ ex figura verbi actus esse videantur, cum re vera sint adiacentia. Quædam rursus adiacentia, cum sint actus. Tertia. Omnis actio propriè dicta, in motu, atque agitatione quadam est posita. Quæ sequuntur, ea per se satis aperta sunt. Et ad eam animi partem pertinent.) Philosophi, tres faciunt animi partes, rationẽ, irascentiã, & cupiditatẽ. Qua de re ita Apuleius in libello qui inscribitur de dogmate Platonis, At enim cum tres partes animi dicat esse, rationabilẽ, id est mẽ- Animi partes tres.

quàm inuenias in nomine, vt virtutis, vt officij, vt somni, quẽadmodum enim à calore calidum, & ab industria industrium dicimus, & in quocunque calor est, & industria, hunc calidum & industrium vocamus: sic à virtute quòd deducas nomẽ non facile sit inuenire. nanque vt à somno somniculosum, & ab officio officiosum: sic à virtute virtuosum dici, latinè loquendi ratio fortasse non permiserit. Vtque etiam ita loquare, non tamen conueniunt nomina ista nostro instituto. nec enim in quocunque somnus est, somniculosum: nec qui officiũ quoduis faciat, officiosum: nec virtuosum dixeris, qui vnam aliquam habet virtutem, itaque quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet, quærẽdum in talibus est nomen, quod non idem sonet, sed idem significet, & à virtute quidem voces probum, à somno dormientem, ab officio industrium.

Non ita crebrũ huius loci esse vsum, sed ob id tamen non essenegligendum.

Sanè loci istius non tam creber est ad argumẽtandum quàm aliorum plerorumque vsus. quando enim à proximo distant coniugata, & non re modò, sed nomine plerunque arctißimè iunguntur, ex æquo ferè vel nota sunt vtraque vel ignota. Fitque vt frustra altero coniugatorum coneris aduersus eum, qui alterum auersetur: aut quisquis alterum det, de altero nõ dubitet. Qui enim negat, quisquis bonus vir est, eum felicem esse: difficulter illi persuaseris hac via, quòd in bonitate sit posita felicitas. tantundem enim laboris in vtrouis horum sibi approbando sumes: aut quantum assentiatur huic parti, consistere in bonitate felicitatem, tãtum etiam eadem opera de eo, quòd omnis vir bonus felix sit, contẽtionis remittat. Vbi tamen res dederit vt eo vti poßimus, nõ negligendus erit. Quãdoque enim acuminis, quandoque virium multum, quandoque vtrunque habebit. Elegãter itaque apud Terentium est,

In Heauton.

Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Inspiciendus

ergo locus & pertractandus eſt. Aliquid fortè vel ex ſeipſo, vel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero coniugatorum quærentes non inueniſſemus, illius in altero nos admonebit. Vt qui potentiæ vel bona vel mala, vel ſi qua alia inſunt perquirere volet, facilius in nomine potentium & magis ad manum poſita cōſequetur, eorum cum pericula, cautionem, beneuolentiam, inuidiam, virtutes, ſcelera, honeſtos fœdóſque exitus, aliáque huius conditionis in vtranque partem ſpectauerit ad definiendum quoque nonnihil profuerit. Apertiùs enim vtcunque ex ſapientis perſona & actionibus officiíſque peruideas & eruas quid ſit ſapientia, quàm ex ipſo ſapientiæ nomine. Sic & amicitia quid ſit, ex amicis: & anima quid ſit, ex animatis. & contrà etiam, ſi qua via altera horum cognita tibi fuerint, facilè ad altera definiēda regrediare. Eorum autem argumentorum, quæ exempla vocant rhetores, nonnullorum vis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, virtutem ſufficere ad tuendam felicitatem: ídque probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miſeri non fuerint, iſta ſolum ex eo capiunt vim docendi, quòd in omnibus iis virtus fuerit, quódque viri boni ſint habiti. ſic ſi quis regnare malum eſſe cōfirmet, doceátque exitu Cyri, Cambyſis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu eſt videre, hic à regnandi nomine, ad reges orationem eſſe deflexam.

Ariſt. 1. Rhetor.

De his vide Fabiū lib. 5. cap. 11.

Vide Gelliū lib. 6. cap. 4.

Locorum qui in ſubſtātia ſunt.) Boëtius topicarum differentiarum libro. 2. Caſus, inquit, eſt alicuius nominis principalis inflexio in aduerbiū, vt à iuſtitia inflectitur iuſtè. Caſus igitur a iuſtitia id quod dicimus iuſtè. Cōiugata verò dicuntur, quę ab eodē diuerſo modo deducta fluxerunt: vt à iuſtitia, iuſtū, iuſtus. Hæc igitur inter ſe & cū ipſa iuſtitia cōiugata dicūtur. Ariſtotelis diſputatio de coniugatis, etſi obſcuriſsima eſt, tamē huc ſpectare mihi videtur: vt quęcūque ab vno aliquo principali nomine fluunt, ea omnia vna cū nomine illo principali cōiugata dicātur, vt ſapiētia, ſapiēs, ſapere, ſapiēter. Caſus verò, ſola ea dicantur aduerbia, quæ à nomine aliquo principali deſcendūt. vt à fortitudine fortiter, à prudentia prudēter. Ea quia locus Rodolphi, quo Ariſtotelis ſententiam recenſet, mihi videtur corruptior, non inutile fuerit opinor, ſi ipſa

Huius capitis epilogus.

Aristotelis verba ex 2.top. huc adscribamus. λέγεται δὲ σύστοιχα μὲν τὰ τοιάδε· οἷον τὰ δίκαια καὶ ὁ δίκαιος, τῇ δικαιοσύνῃ. καὶ τὰ ἀνδρεῖα καὶ ὁ ἀνδρεῖος, τῇ ἀνδρείᾳ. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποιητικὰ καὶ τὰ φυλακτικὰ, σύστοιχα ἐκείνων ἐστὶν, ὧν ἐστὶ φυλακτικὰ ἢ ποιητικὰ, οἷον τὰ ὑγιεινὰ, ὑγιείας, καὶ τὰ εὐεκτικὰ, εὐεξίας. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. σύστοιχα μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα εἴωθε λέγεσθαι. πτώσεις δὲ, οἷον τὸ δικαίως καὶ ἀνδρείως, καὶ ὑγιεινῶς, καὶ εὐεκτικῶς, καὶ ὅσα τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται. δοκεῖ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πτώσεις σύστοιχα εἶναι, οἷον τὸ μὲν δικαίως, τῇ δικαιοσύνῃ, τὸ ἀνδρείως, τῇ ἀνδρείᾳ. σύστοιχα δὲ λέγεται τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν συστοιχίαν ἅπαντα, οἷον δικαιοσύνη, δίκαιος, δίκαιον, δικαίως. Hoc est: Coniugata porrò eiusmodi quædam dicũtur, vt si iusta & iustus coniugata esse dicantur iustitiæ, fortia autem & fortis fortitudini. Itidem verò & quæ vim habent efficiendæ aut conseruandæ rei cuiuspiam, coniugata sunt rerum earum, quas vel conseruare vel efficere possunt, quomodo ea, quæ sanitatem efficiunt aut conseruant, coniugata sunt sanitatis: & quæ bonum corporis habitum, illius ipsius habitus coniugata dicuntur, in aliísque eodem modo. quare coniugata quidem eiusmodi dici solent. Casus autem, vt iustè, fortiter, salubriter, * euecticè, & quæcunque ad eundem dicuntur modum. Quanquam & casus ipsi coniugata esse videntur, vt iustè ad iustitiam, ad fortitudinem fortiter. siquidem coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque sub eandem coniugationẽ cadunt: vt iustitia, iustus, iustum, iustè. Nos Ciceronẽ secuti.) Is in Topicis scribit hoc modo: Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba, sunt quæ orta ab vno, varie commutantur, vt sapiens, sapienter, sapientia. Hæc verborum coniugatio συζυγία dicitur, ex qua huiusmodi est argumentum, Si compascuus ager est, ius est compascere. Sunt autem nonnulla.) Ait huiusmodi quoddam discrimen esse coniugatorũ, quale nostri hodie dialectici afferũt inter ea quæ dicuntur denominatiua: quorũ alia significatione sola, alia sola voce, alia tam voce quàm significatione, denominatiua vocát. Sanè loci istius.) Quàm rarus sit vsus loci huius, facilè perspici potest ex verbis Quintiliani, apud quẽ quinto institutionum libro sic legis: His illud adiicere ridiculũ putarem, nisi eo Cicero vteretur, quod coniugatũ vocant. Vt eos qui rem iustam faciát, iustè facere: quod certè non eget probatione. Vbi tamen res dederit.) Sic Cicero eo vsus est quinto libro de Finibus: Paupertas si malum est, mẽdicus non* malus esse nõ potest, quamuis sit sapiẽs. Rursus: Dolere malum: in cruce qui angitur, beatus esse non potest. Et secũdo de Oratore: Si pietati summa tribuẽda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis. Ibidem: Lucilij pecus hoc non est sed liberum: quà enim libet pascitur. Quanquã postremũ hoc non inepte duci videatur à nomine. In paupertate Curius.) Alludit ad locum Senecæ in libro de prouidentia, vbi de fortuna ille loquens: Contumacissimum quemque (inquit) & rectissimũ aggreditur, aduersus quem suam vim intendat, ignémque experitur in Mutio, paupertatẽ Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo &c. De paupertate M. Curij, lege Valerium Maximum, libro quarto, capite tertio. In exilio Rutilius.) Hic etsi vir erat innocentiæ summæ, tamen cum à publicanorum iniuria Asiam defendisset, inuisus equestri ordini, penes quem tum iudicia erãt, Smyrnam in exilium missus est. Vnde cũ reuocaretur postea à victore Sylla, maluit in exilio innocens mori, quã eo vnde iniq; eiectus erat reuerti. Meminit eius rei præter alios Cicero libro de oratore primo, & tertio libro de natura deorũ. Idẽ Fabius Quintil. libro vndecimo, & in epitome Liuiana L. Florus. Cyri.) Hũc quo modo Sarmatæ vicerint occiderintque, & caput eius Regina Thomiris in vtrẽ humano sanguine plenũ immiserit, primo historiarũ libro narrat Herodotus. Cambysis.) Hic quemadmodum regno à Magis occupato, Aebatanis Syriæ vrbe decesserit, idem Herodotus refert libro quarto. Alexandri.) Hunc post euersum regnum Persarum, Babylone diem extremũ obiisse scribũt historiographi. Fuerunt qui tradiderint Aristotelem Antipatro id cõsilium dedisse, vt Alexandrum veneno de medio tolleret, idque venenũ fuisse Aristotelis ingenio dignum, nempe aquam quandam gelidissimã ex Nonacriæ petra sudantem: præ nimio frigore, nulla alia re quam equina vngula potuerit cõtineri. Sed de his

* εὐεκτικῶς

*Miser fortasse legendum apud Ciceronem.

Seneca.

Paupertas Curij, Rutilius.

Cyrus.

Cambyses.

Alexander.

tu plura apud Plutarchum. Pyrrhi.) Is Argiuorum vrbem incautius cum exercitu ingressus, cum recipere sese in castra vellet, muliercula quædam superiori è loco tegulā capiti eius ita impegit, vt tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur: cōtinuoq; à milite quodam Antigoni, cui Zopyro nomen erat, occisus est, author Plutarchus. Pyrrhus.

DE LOCIS IIS, QVI CIRCA SVBstantiam rei esse dicuntur.

Quid adiacens, quæ adiacentium diuersitas, quæ quibus maximè insint rebus. Cap. XI.

Circa substātiam diximus esse adiacētia & actus. Adiacens vocamus modum rei inexistētem, quo aliquid aliud quàm secundum substantiæ suæ denominationem vocatur. Vt prudētia est modus quidam hominis. cū enim interroges, cuiusmodi vir sit Cato: rectè respondeas, prudens, Itaque capit ex prudentia nomen aliud quoddam quàm substātiæ suæ: neque enim Cato à substātia sua prudens, sed homo vocatur. Multiplex est hic locus, variósque flexus habet. In summa quidem omnia, quæ adiacent rebus, aut sensibus cōprehendūtur, aut cognoscuntur intellectu. Sensu comprehēduntur, primum cōmunia illa pluriū sensuum. Multitudo, id est numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus posita est, in lōgitudine, latitudine, & craßitudine. Figura, cuiusmodi est planū, obliquum, rectum, curuū, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus, sed hic alterius loci est: ad actus enim pertinet. Deinde quæ singulorū sensuum sunt propria. Vt visus lucidum, obscurum, perspicuū, opacum, coloratum: auditus, sonus: gustus, sapor: olfactus, odor: tactus, calidū, frigidum, humidum, siccum, durū, molle, asperum, læue, & reliqua quæ tactu percipiuntur. Hæc sunt semina omnis nostræ scientiæ, hæc omnis humanorū ingeniorum iactatio. Ex iis variè coniunctis coagmentisque, omniū rerum species, multitudinem, varietatémque discreuimus. Itaq; dubitet quis, querelàne dignius sit tam in arcto humani

Adiacentium diuisio prima

Quæ percipiatur sensu.

Cic. de Finib. Quicquid animo cernimus, id omne oritur à sensib. Idē Arist. I. poster. Vide Plin. li. 7. & Lactant. lib. 4.

ingenij vim esse conclusam, an potiùs admiratione, quòd tam exiguis initiis ad tãtam rerum inuestigationem, licet dubiam licet incertam, ad inuestigationem tamen potuerit peruenire.

Plin. lib. 36. cap. 16.

Intellectu verò comprehenduntur, quæcunque ex istis animus, agitatione mentis colligit atque decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figuram videmus: vim qua ad se ferrum rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmatite, sic in smaragdo, alterius ruborem, alterius virorem oculis est cognoscere, causam autem qua hic impudicitiæ impatiens est, ille sanguinem sistit, mens sola perspexit. Velocem esse cursum, visu quidem diiudices: velocitatem in quiescente non nisi intellectu, vel ex cursu quem vidisti, vel ex membrorum artutia agilitatéque colligas. Sic robur etiam in eo qui nihil ferat: sic reliqua.

Secunda diuisio adiacentiũ.

Adiacentium quædam natiua sunt, quædam parantur & accedunt. Natiua sunt, vt in igne calor, in aqua humor, in terra siccitas. Accedentia sunt, qualia in aqua calor, cum igni adhibetur: rigor, cum vehementiùs perfrixit: in cera liquor cum funditur.

Subdiuisio eorum quæ accedunt.

Quæ accedunt autem, eorum quædam facilè dimouentur ab eo, in quo sunt. Vt ruborem ex pudore contractum, pallorem ex metu, continuo vbi causæ desierint, etiam deficere videas. Quædam verò difficulter auferuntur, qualia sunt, quæ vel in aliquod, quod natura capax sit eorum, veniunt: vt additus nonnullis rebus vel color vel sapor, & in nonnullis animis pauor semel acceptus, vel amor, vel odium, non nisi morte finitur. qualia etiam quæ longo vsu exercitióque venerunt in consuetudinem, vt sunt studia & artes humanæ, & animi mot⁹, qui crebrò repetiti, propè in naturam transeunt.

Natiua adiacentia quibus potissimum insint.

Sed natiuorum, cum in omnibus rebus, tum præcipuus est in eis quæ sensus sunt expertia, locus. Qualis est vis quædam tuendi conseruandíque sui, tum aliud

aliquid simile sibi efficiendi, Vt ignis calore, aqua se frigore tuetur, terra duritie resistit, aër liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere simile nituntur, vt ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribúsque fruges sunt & fructus producendarum aliarum semina. Iam in lapidibus gēmísque, iam in reliquis omnibus, quæcunque terra marique nascuntur, varia potestas, noxia reliquis rebus, vel salutaris, pro cuiusque naturæ diuersitate, Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animam. Ad corpus, vt fœcunditas, vt prosperior naturæ valetudo, robur, velocitas, pulchritudo, contraríaque istis. Ad animam, sentiendi memorandíque vis, feritas, mansuetudo, docilitas, indocilitas, astus, socordia, istísque similia. Natiua enim est quædam hæc omnibus adiacēs vis, qua cuncta in destinatum debitúmque naturæ suæ ferūtur opus. Neque enim author ille rerum segnéque quicquā aut sine vsu esse voluit: sed tanquam in prudentis patrisfamiliâs domo, cuncta vt essent in officio effecit. Accedunt & eis quæ sensuum expertia sunt multa, plura tamen animalibus, quoniam naturæ vigore in plures se conatus attollentia, in plura incurrant oportet. Ergo in corpore est ægritudo & sanitas, & melior deteriórque habitudo, fames, sitis, satietas, somnus, vigilia, & meditatione parata velocitas, & vsu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, vt in equo, institutio formandi gradus ad certum numerum, in cane venatio: & in reliquis animalibus, quæcunque vel homine monstrante, vel rerum vsu percipiunt. Nam & efferatiora quædam fiunt vsu, quædam contrà mansuescunt, & vitare pericula, & insidias struere consuetudine addiscunt. Homo quoniam maximè (vt dici solet) animus est, maximè quoque hac parte cōspicitur: ergò prima ferè in eo peruidentur animi affectiones,

Eiusmodi miraculorū plenus est Plinius.

Arist. 1. poli. subindicat naturā non gignere singula ad pluresvsus sed vnūquodque ad suū peculiarem propriúmque finem. Quibus potissimè insint adiacentia ea, quæ forinsecus accedunt.

Quintil. lib. 1. cap. 1.

ira, amor, metus, spes, gaudium, dolor, inuidia, misericordia & reliqua. Et ista quidem nonnunquam sic intelligi possunt, vt sint natiua. Quoniam plerique, alius ad aliud istorum, naturæ instinctu sunt propensiores. Quandoq; vt sint vsu parata. Cuicunque enim istorum frequentius regendum se quis auferẽdúmque permiserit, id totum demum occupat hominem, iurísque sui facit: & sequitur illã quam ἕξιν Græci, nostrorũ nonnulli verbum è verbo habitum: qui optimè fortasse, consuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur ista, vt sint temporariæ & veloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferbuisse quem, at metu trepidasse, amore exarsisse. Itaque pro hac diuersitate, haud difficile fuerit discernere, quorsum, id est, in quod adiacentium genus, oporteat ista conferri. Post ista sunt quæ ratione duce consequimur, vt sunt artes omnes hominum. Quarum aliæ ad solam pertinẽt rerum cognitionem, aliæ ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum qualitatésque & causas omnium, quæ terra, mari, cæloque fiunt, scrutantur: quæque disserendi emendatè, credibiliter, politè, rationem tradunt. Actionis artes sunt, quæ vel ea docent, quibus corpus tuemur, vt est agricultura, vt militia, vt mercatura, & fabriles omnes, & manuariæ (vt ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum, vitáque formatur. Nec ipsæ solum artes hũc referuntur, sed etiam quæ hauriũtur ex eis virtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iustitia, tolerantia, magnanimitas, temperantia, modestia, benignitas, & quæcunque aliæ sunt, quibus legitimè nos & secundum rectæ rationis spiritualis præscriptum tales aduersum deum, homines, nósque ipsos quales ius fásque est esse, præbemus. Vt ergò cuncta quasi in summam redigamus, Adia-

Vide Cic. in Top. Rodol. lib. 2. cap. 2. August. lib. 2 capitu. 30. de doctrina christiana.

Dictorũ epilogus.

centia quæcunque ad rationis intelligendíque vim pertinent, in solo homine quæruntur. Sensus, & mouendi vis, & quæcunque circa ea sunt, in omnibus spectantur animalibus: Ali, crescere, firmari, consumi, communia sunt omnium viuentiū. Nam quæ corpori insunt, in omnibus reliquis, quæ videri tāgíque poßūt, est inuenire. Et horum quædam natiua sunt rebus, quæ perpetuò insunt ipsis: quædam diuturnitate firmantur, quædam permutantur subinde, & velut in diē eunt atq; redeunt. Horum omnium, alia sensu, alia intellectu cōprehenduntur: non quod quicquid sentitur, non & intelligatur etiā: aut quicquam in intellectu sit, quod non aliqua via ad ipsum sit per sensus profectum. sed quòd alia quæ prima sese nobis cognoscenda offerunt, viámque mentis, per sensus aperiunt: alia vi intellectus ex iis ipsis colligūtur. Ita alia ei ad quod primū, hæc ei ad quod potißimum pertinent, attribuere visum est.

Adiacēs vocamus.) Adiacentiū vocabulo ea ferè cōplectitur Rodolphus, quæ quātitates qualitatésq; ab Aristotele in categoriis dicūtur, quatenus hæc ad sua referuntur subiecta: alio nanq; relata, alia sortiūtur & nomina. Verbi causa, Virtus relata ad animū, adiacēs est: eadem cum ad felicitatē refertur, de numero est desi̇ deratorū: cum ad vitium, repugnans: cum ad iustitiam & temperantiam, genus: cum ad habitum animi species. Multiplex est hic locus.) Duas ponit in summa diuisiones adiacentiū. Nam principio, adiacentia omnia, aut percipiuntur sensu, aut intellectu comprehēduntur. Deinde, quædā eorum natiua sunt, quædam forinsecus accedunt. Partes diuisionis vtriusq;, partim Rodolphus ipse satis dilucidè explicat, partim nos suo quáque loco explicaturi sumus. Sensu comprehendūtur.) Duo genera Aristoteles facit eorum, quæ cōprehenduntur sensu, alia enim sentiri secūdum se, alia secūdum accidens. Secundum se ea sentiri dicūtur, quæ ipsa in causa sunt, cur sensu percipiātur. vt color visu, sapor gustu, olfactu odor. Secundum accidens, quæ non sua sed alterius cuiuspiam gratia sensu cōprehendūtur, quemadmodū homo, vocis modo quam facit gratia audiri potest. & cur videatur, in causa est color. Rodolphus de priori tātum genere loquitur. quorū eiusmodi rursum discrimē est: vt partim communia, partim propria dicantur. Cōmunia sunt, quæ pluribus cōprehendi sensibus possūt, vt magnitudo, numerus, quies, motus, figura. Propria, quæ singulis modò sensibus cognoscūtur, vt color visu, sonus auditu, olfactu odor, sapor gustu, tactu, frigidū, calidum, humidum, siccū. quæq; alia eius generis sunt. Hæc sunt semina.) Aristotelē authorem secutus hoc dicit, qui putat omnē cognitionē nostrā oriri à sensibus. In hæmatite.) Gemma est, nomē à virtute atque effectu habēs nempe à sistendo sanguine, αἷμα enim Græcis sanguinē esse nemo ignorat. Plinius lib. trigesimo septimo, cap. decimo. In smaragdo.) Et huius gēmæ mentio fit apud Pliniū, libro eodem, capite septimo. Quædā natiua.) Natiua adiacentia sunt, quę intrinsecus ex ipsa re oriūtur, velutíque innata sunt. Accedere dicūtur ea, quæ extrinsecus in rem cadūt. Verbi causa, Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit, vt laborē,

Adiacentium diuersitas.

inediam, frigus, aliáq; id genus facilè ferre poßint. Sũt rursus, quibus etsi natura id largita non est, longa tamen exercitatione ac cõsuetudine id assequuntur, vt & ipsa ad tolleranda ea quæ dixi idonei euadant. Hæc ergo corporis patiẽtia ac firmitudo, in prioribus quidẽ illis natiuum est adiacens, posterioribus verò accedit. Quæ accedunt autẽ.) Ad hæc plenè intelligenda, plurimum momẽti attulerint ea, quæ de qualitate in categoriis tradit Aristoteles. In consuetudinem.) Ita interpretatur, quam Græci ἕξιν Latinorum quidem habitũ vocant. Cicero cum alibi tum secũdo de oratore, & secutus hũc Quintilianus, consuetudinẽ nominant. Qualis est vis quædam tuendi.) Non hoc accipiendum, quasi hæc solis insint illis quæ sensu carent: sed quod in illis nihil insit hisce præstantius. Alioqui & in animãtibus quoque ea reperiri vel Cicero in officiis docet: Principio (inquiens) generi animantiũ omni est à natura attributum, vt se vitam, corpúsque tueatur: declinétque ea quæ ei nocitura videantur: quæque sint ad viuendũ necessaria inquirat & paret: vt pastum, vt latibula, vt alia eiusdem generis. Cõmune autẽ animantium omniũ est coniunctionis appetitus, procreãdi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. Vt essent in officio.) Vt nusquã desiderẽt, vt officio suo fungerentur. Ergo prima ferè.) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis: affectiones, artes, virtutes. Et ista quidẽ. Affectiones ait trifariã considerari posse: vt natiuitas, vt vsu atque exercitatione quæsitas, vt tẽporarias momẽtásque quasdam animi motiones, quę vt repente adueniunt, ita abeunt quoque subito ac recedũt. Id apud Aristotelẽ dicere liceat hoc modo, hæc interim in secunda, interim in prima, interim in tertia esse specie qualitatis. Porrò Boëtius in categorias Aristotelis scribens, ait non esse absurdũ, si res eadem diuersis cõsiderata modis, diuersis item generibus subiiciatur, ne quid obturbẽt hic isti, qui inter omnia ea quæ sub diuersa genera cadũt, realẽ nescio quã subesse aiũt distĩctionẽ. Qua in parte erroris coarguere eos poterat vel Thomas ille Aquinas, qui figuras & patibiles qualitates, prout varie considerantur, modo ad primũ, modo ad tertium, aut quartum genus qualitatum pertinere existimat. Verũ hæc non perinde arrident scio Dominico de Flandria: quare ne is nobis negociũ facessat, & in sua arena imparatos adoriatur, his missis, cætera persequamur. Regendũ auferẽdúmque.) Id tũ fit, cũ adeò nobis affectus dominantur, vt quocunque impulerint illi, vel nolẽtes sequi cogamus. Sanè initio non difficillimum est obuiam ire affectibus, at postquam semel ac iterum tertióque illis fueris obsecutus tantas interim colligunt vires, vt inuitũ quoque ac renitẽtem quoquouersus impellãt.) Quarum aliæ. Artium, inquit, aliæ cognitiuæ sunt, aliæ actiuæ. Cognitiuæ sunt, quarum finis cognitio est. vt sunt quas physicas vocant ac mathematicas, quæque sermonis artificium docent, vt grãmatica, rhetorica, dialectica. Actiuæ, quarũ finis est actio, vt sunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicũtur. Sed de his rursum libri sequentis capitulo secundo & nono. Quintilianus secũdi institutionum libri capite decimonono, tria artium genera facit, inspectiuum, administratiuum, & effectiuum. τὸ θεωρητικὸν, τὸ πρακτικὸν, καὶ τὸ ποιητικόν.

Cicer. de his fusc. 5. de Finibus.

Affectioni triplex confideratio.

An species eadem posit diuersis subesse generibus.

Dominicus De Flandria.

Artium diuersitas.

Actuum nomen quid hic designet, quomodo diuidatur, & quanta huius loci commoditas. *Cap. XII.*

AB adiacentibus oriuntur actus, vnumquodque enim pro modo naturæ suæ, vtque aliter aliterue affectum est, agit. Actus autem in præsentia non ita accipiendus est vt à paßione distinguatur: sed vt sit actus, id quocunque aliquo modo exerceri afficique dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quiescere etiam & vacare, nobis actus erunt. om-

Actus quid.

nia enim, cum actus rei ſcrutamur, venient conſideranda: & argumenti aliquid in hanc illámue partem dabunt.

Poſſumus (ſi videtur) actus pro adiacentium, è quibus naſcũtur, varietate diſtinguere: Vt ſint alij qui proueniant ex natiuis, vt in igne calere, lucere in ſole, in animali paſci, moueri, natare, volare, dormire, ingredi, vigilare. Alij, qui à conſuetudine firmatis veniant, vt ſcribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alij, qui ex ſubitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus, vt rubere ex pudore, ex metu concuti, ex lætitia geſtire. Sunt etiam qui nihil efficiunt, ſed intra ſe conſumuntur: vt ſunt currere, ambulare, volare, videre, audire, intelligere. Quidam, qui præter ſeipſos opus abſoluunt: vt ædificare, domum efficit: texere, pannum: ſcribere, literas. Et hi quidem, qui nihil extra ſe efficiũt, alij quidem propter finem aliquem fiunt. Vt qui ambulat, vel idcirco id facit, vt aliquò perueniat, vel ſanitatis cauſa. qui videt, vt aliquid percipiat. qui dormit, vt laßitudinem ponat. Alij, vel carent fine, vel in proſpecto non habent. Vt gaudere planè caret fine: nemo enim eſt, qui quem in vſum gaudeat, dicere poßit, niſi vt gaudeat. Sic etiam dolere, ægrotare, metuere: ſperare, iraſci. Si quem enim interroges, quem in vſum iraſcatur, in nullum dicat: ſed quia iniuria prouocatus ſit, facere aliter non poſſe. Sic etiam qui amat. Quanquam hic fortaſſe poßit dicere, finem ſibi eſſe, potiri re cupita: & iraſcens ita dicat, finem ſibi eſſe vindictam. Verùm hi fortè fines ſunt eorum, qui amore atque ira perciti agũt. Amoris certè & iræ non ſunt fines: cum vtrunque aſſequi & commodius fortaßè poſſent, vt non amore & ira ſeſe torquerent. Inconſultus eſt enim omnis animi ſubitus affectus: & ad eam partem animi

Diuiſio actuũ prima.

Altera eorũdem diuiſio.

Diuiſio tertia

Obiectio.

Dilutio.

pertinent, quæ rationis est expers: neque prospicere finem possunt, Et alij quidem ex præteritis nascuntur tantùm, vel præsentibus. Alij etsi oriantur ex futuris, & partem aliquam percipiant futuri: non tamen vt fiant illa, sic afficimur: sed quia illa ventura arbitramur, concutimur animo & consistere nequimus. Quod in timore apertius est & inuidia. Quæ tamen certum est eiusdem naturæ & conditionis esse, qua reliquos omnes. Causa huius est, quoniam ista agendi voce paßionem significat. Omnis autem actio (non illa quam nos iam communi vocabulo actum dicimus, sed ea, quæ propriè physicis hoc nomine signatur) finem aliquem respicit, propter quem suscipitur ipsa. Isque finis, vel res ea est, quæ patitur, vel circa ipsam est. Patiens autem non ad aliud, quatenus patiens est, sed ad agens respectat. Itaque finem habere nō potest. Neque enim agens ei finis est, cum ipsum sit agentis finis. Nisi fortè ea sit rei conditio, vt id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Vt nauem fabricanti qua ipse sit nauigaturus, finis primùm quidem nauigatoris est nauis. Deinde rursus, quia nauis portat tuetúrque ipsum qui fabricatus est, ipse inuicem finis est nauis. Hoc enim pacto fieri potest, vt agens atque patiens vicißim alterum alteri finis fiant, cum proinde vtrunque agat atque patiatur. Sed vel scrupulosiora fortasse sunt ista, vel non ita multum præsenti rerum tractatui necessaria. Illud annotandum videtur, quædam nomina agendi faciem habere, cum reuera adiacentia sint. Quædā contrà, adiacentium voce actum significant. Neque enim calere, & albere aliud sunt, quàm calidum esse, & album: quæ certū est esse adiacētia. Sic & scire, & cognoscere & quiescere. Ac ediuersò, cursus currendi actum, & sermo locu-

Diuisio quarta.

Arist. rhetor. 2. cap. & 10.

tionem, & locutio loquendi actum significat. Quod igitur propriè actus est, id oportet, vt sit in quadam agitatione, hoc quod Græci ἐντελέχειαν vocant, positum, id est, vt vel fieri aliquid, aut perire, vel item augeri, aut diminui, vel qualitatum alteratione permutari, vel in transpositione aliqua locíque commutatione intelligatur. Quod enim in vno fixóque gradu consistit, certum est nequaquam agi posse. Magno vsui sunt hi loci eis, qui de rerum proprietate naturáque disserunt. Vsus adiacẽtium et actuũ. *Vtque etiam de aliis disseratur, plurimum tamen fidei parãt ducta hinc, hoc est ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atque è natura eorum de quibus oratio est deprompta. Aut hæc enim rerum natura est, aut si qua alia est, ignotam nobis esse (nisi me tamen caligo ingenij mei fallit) fatendum est. Hæc enim ferè videntur esse illa, quæ mẽtis humanæ possit complecti vis. Reliqua, vt intra altiores rerum naturæ sinus recondita, aut ignoramus, aut ex istorum comparatione, magis quid non sint dicere, quàm quid sint comprehendere valemus.*

Ab adiacentibus.) Principiò quid sit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuisiones, atque discrimina. Hinc tres notatiunculæ subiiciuntur. Postremò, quanta sit, vel huius, vel præcedentis loci commoditas, explicatur. Finitio.) Actus hic dicitur illud, quocunque aliquo modo affici, exercerìq; dicimur. Prima diuisio. Actus partim à natiuis adiacentibus oriuntur, partim ex his proueniunt adiacentibus, quæ vsu consuetudinéque firmantur, partim ex subitis illis momentaneísque animi corporísue affectionibus. Diuisio secunda. Actuum alij operis aliquid extra sese efficiunt, vt texere, ædificare: alij intra se consumuntur, vt currere, ambulare.

Tertia. Eorum actuum qui nihil extra se operis efficiunt, quidam propter certũ aliquem finem fiunt, quidam nullum definitum finem habent. Quarta. Actuum eorum qui definitum finem non habẽt, alij ex præteritis, ac præsentibus causis oriũtur, alij ex futuris. Notatio prima. Omnis actio propriè dicta, finem aliquem spectat, passio nunquam. Secunda. Sunt quæ ex figura verbi actus esse videantur, cum re vera sint adiacentia. Quædam rursus adiacentia, cum sint actus. Tertia. Omnis actio propriè dicta, in motu, atque agitatione quadam est posita. Quæ sequuntur, ea per se satis aperta sunt. Et ad eam animi partem pertinent.) Philosophi, tres faciunt animi partes, rationẽ, irascentiã, & cupiditatẽ. Qua de re ita Apuleius in libello qui inscribitur de dogmate Platonis, At enim cum tres partes animi dicat esse, rationabilẽ, id est mẽ- Animi partes tres.

tis optimã portionem, hanc ait capitis arcem tenere: irascẽtiam verò procul à ratione ad domicilium cordis deductam esse, obsequi eam, & respõdere in loco sapiẽtiæ: cupidinem, atque appetitus: postremã portionẽ, infernas abdominis sedes obtinere, vt popinas quasdã, & latrinarũ latebras, diuersoria nequitiæ, atque luxuriæ. Hactenus Apuleius. Porrò illud leuiculum, verba hęc pertinẽt, & possunt, ad sensum magis eorũ quę precedunt, quàm ad verba referri. Quoniã ista.) Monẽt dialectici, quædam esse verba, quæ cum actiui sint generis, tamen re vera passionem significẽt, vt timere, metuere, inuidere, audire, gustare, ridere. Cuius rei & Priscian⁹ meminit. Neque enim calere) Quid? calere ergò actus nõ est? Atqui tu id verbũ Rodolphe paulo superius in hoc albo recensuisti, cum ageres de actibus iis, qui ex natiuis adiacẽtibus proueniũt. Quid dicemus? An hoc fortassis, Rodolphũ superius ad solam respexisse vocẽ, hic rem significatã magis quàm vocem spectasse? Quanquã & hic vnus videri potest ex locis illis, de quibus sumus dicturi postea: quos si recognouisset Rodolphus, emendatiores profecto in lucem exissent. Id oportet vt fit.) Longum sit recensere, quàm diuersa super nomine ἐντελέχεια scripserint authores: dũ principio illud in dubiũ vertitur, ἐντελέχεια scribi debeat per τ literam, an ἐνδελέχεια per δ. quorũ posterius hoc continuatã quandam ac perennem significat motionem: illud prius, verbũ è verbo perfectihabiam. Prior lectio arridet plurib⁹, vt videre est apud Budæum, quam & Plutarchus secutus videtur, cũ in placitis philosophorũ sic ait: Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρώτην σώματος φυσικοῦ, ὀργανικοῦ, δυνάμει ζωὴν ἔχοντος, τὴν δὲ ἐντελέχειαν ἀκουστέον ἀντὶ τῆς ἐνεργείας. Hoc est, quẽ admodum interpretatur Budæus: Aristoteles animam censet esse entelechiam primam corporis naturalis, potentia instrumẽti vitam habentis. Entelechiam autem, id est, verbũ ex verbo perfectihabiam, proefficiẽtia intelligere oportet. Hæc Plutarchus. Cicero posteriorem lectionem in Tusculanis secutus est: cuius sententiam pro viribus defendunt Philippus Beroaldus, & angelus Politianus. Vtri rectius sentiãt, viderit deus aliquis, Rodolphus ad Ciceronis propius quàm ad aliorũ sentẽtiam accedere mihi videtur: neque tã alludere ad locum eum qui est primo libro de anima: quàm qui est tertio physicorũ, vbi motum quoque ἐντελέχειαν esse ait Aristoteles. Lucianus ludens more suo, quodã in loco ait, eã quæ prius dicta fuit ἐνδελέχεια, post ἐντελέχειαν dici cœpisse, & in locũ, τοῦ δ successisse τὸ τ. Budæus ait ἐντελέχειαν dici quasi τοῦ ἐντελοῦς συνοχὴν, id est perfecti corporis comprehẽsionem: quæ etymologia, an quemadmodum probè quadrat animæ, ita motibus quoque cõueniat, secum expendat lector. Sanè Aristoteles vtrobique eodem nomine vsus est.

ἐντελέχεια.

Subiecti vocabulum quot modis accipiatur, quomodo hic eo vtendum & obiecta sensuum propriè subiecta non esse.

Cap. XIII.

SVbiecti nomen in varias significationes ductum est. Dicimus enim subiectum (vnde origo est nomini) id quod iactum est sub aliud. Vnde inquit Poëta, Pedibúsque rotarum Subiiciunt lapsus. Item per translationem. Parcere subiectis & debellare superbos. Iam in pronunciatis subiectum est, de quo aliquid dicitur. vt cum dicimus, homo est animal, homo est subiectum. Sic etiam subiectum, in quo est aliquid. vt prudẽtiæ subiectum hominẽ dicimus, & subiectum formæ ma-

Virg. 2. Aen.

Virg. 6. Aen.

*teriam. Dicimus etiã id, circa quod tractatus actióque rei cuiuspiam versatur. sic subiectum visus, colorem dicimus: subiecta artium, ea quæ præcipuè sibi consideranda sumpserunt. Dicitur & aliter, octo enim significationes fecere, sed quo modo vel plures fieri possent, & quæ omnes recidant in eas quas diximus. In præsentia autem nobis sit subiectum, adiacentiũ quidem id, cui aliquid inest: actuum verò, & istud ipsum, & illud etiam quod actioni alicuius est obiectum. Illi nanque actus, qui aliquid extra se efficiunt, necesse est habeant subiectũ ex quo proficiscantur: deinde aliud, quod expositum sit ipsis & in quod tendant: vt *calescere, primùm oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliquid in quod explicet vim suam, & in quo efficiat calorem, non poterit calefacere. Agentium enim actus (inquit Aristoteles) in patiente sunt accommodato. Sentiendi autem & intelligendi, ea quæ obiecta dicuntur, non sunt fortè nisi nominis similitudine subiecta. Sentiendi enim subiecta, efficientia verius dicentur. Color enim, per aëra perspicuum inuisibilibus quibusdam simulacris, & imaginem ipsius perferentibus, sparsus, vbi incurrerit in oculum, ferit ipsum, & ad videndum excitat. Sic sonus auditũ mouet, & odor olfactum. & reliqua quæ sentiuntur, vbi partem illam corporis nostri, qua percipi possunt, attigerunt, euocant animæ vim, quæ per eam se partem exerit, & ad se apprehendenda impellunt. Quæ mens nostra deinde accepta à sensibus cognoscit primùm, deinde variè multipliciterque composita inter se atque diuisa, formas omnes rerum habitudinésque & genera ordinémque cunctorũ elicit, discernit, disponit, inque varios artium scientiarúmque distribuit vsus. Hæc ergo si intuebimur, facilè nobis liquebit sensum ab iis quæ sentiuntur pati: mentem ab iis quæ intelli-*

Rodol. lib. 1. cap. 6.

Quid hic subiectum.

*calefacere.

Obiecta sensuum & mentis.

guntur, imaginem quandam & simulacrum patiendi accipere. Quo fit, vt existentia tantùm & præsentia sentiri possint, intelligãtur autem & absentia, & quæ interierũt, quæque nõdum sunt nata. Sic ea quæ sensibus obiiciuntur, similiora sunt efficientibus. Artes omnes scientiæque, eis circa quæ versantur comparatæ, pronunciatis poterunt ascribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicetur. Subiectum autem propriè omnium id est, quod ex decem primis rerum generibus, Græci οὐσίαν, nos essentiam (si per grammaticos liceret) verbum è verbo diceremus, nunc substantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia innixa: hæc receptaculum est fundamentúmque omnium. Magnitudo autem, quam inter adiacẽtia numerauimus, si substantiæ cõparetur, adiacentibus accedit. sin reliquis conferatur adiacentibus, subiecti habet vicem. non quidem vt in ipsa sint adiacentia, sed quòd nequeant nisi illius interuentu, ea præsertim quæ corpori adiacẽt, in substantia reponi. Neque enim quicquam album vel nigrum, sine vlla magnitudine cogitare possumus, nec calidum vel frigidum, nec durum vel molle, nec aliorum huiusmodi quicquam. Quare si dicam, musicum album esse: musicũ certum est à musica dici, id autẽ est adiacens. patet ergo, non esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis. iustus enim à iustitia nomen habet, iustitia verò non subiectum est probitatis, sed species. Si autem dicam hominem prudentem esse, homo est subiectum: substantia enim est homo. Ita aquã frigidam, aqua substantiæ est nomen. Ita bouem occidi, bos substantia est in quam tendit, occidendi actus: sic, vt in ipsam se recipiat. Ex quibus facilè perspicitur id quod diximus, ea quæ sensibus mentísque agitationi exposita sunt, non satis rectè ad hanc nostram rationem posse subiecta dici. Quid ergò,

Omnium subiectum esse substantiam.

Quãtitas quomodo subiectum dicatur.

si quis cum quærat de illis, per hunc se quærere locum credat? Erratum erit quidem, sed cuius iubeam securum esse eum qui inuenire cupiet. Id enim agat, vt inueniat: si potest ex propriis locis, optimum quidem erit: certiore nãque cursu intentionem mentis diriget. Sin minus potest ex propriis, at vndecunque potest, dummodò inueniat. In artibus enim, quæ operis gratia discuntur, non quàm exactè præceptionum fines distinguas, sed quàm commodè illis vtare, solet æstimari.

Iam in pronunciatis.) Cicero prima Tusculana pronunciatum vocat quod Græci ἀξίωμα, M. Varro proloquium, hodie partim enũciationem, partim propositionem appellant, Aristoteles in libro περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσιν. Ea est oratio perfecta, verum falsúmue significans. Vt, Trahit sua quemque voluptas. Non omnia possumus omnes. Adeò à teneris consuescere multum est. Octo enim significationes fecere.) Fecere (inquit) octo significationes verbi huius, sed ita id fecerũt, vt ad hũc modum fieri possent & plures, quæ tamē omnes non tã fuerint diuersæ ab iis quas diximus, quin in eas possint recidere. Agentiũ enim actus.) Id vulgo hunc in modum efferri consueuit, Actus actiuorum sunt in patiente prædisposito. Ex Aristotele secundo libro de anima. Sentiendi enim subiecta.) Obiecta (inquit) sensuum, agunt potius in sensus ipsos, quã illorum actioni subiiciantur: ac rursum sensus, etsi agere videantur, patiuntur tamē veriùs quàm agant. Id quod de auditu, gustu, odoratu, tactu, quæstionem non habet, de visu sunt qui dissentiant. Qua de re cõ pluscula Macrobius libro septimo circa finem, & Aulus Gellius libri quinti capite decimo octauo, vt præteream dissertationē illam Aristotelis in libro περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητικοῦ aduersus Platonē. Quod ex decem primis.) Hæc à dialecticis enumerantur, substantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, actio, passio, vbi, quãdo, situm esse, & habere. Græci οὐσίαν, nos essentiam.) Quintilianus libro tertio: Aristoteles, inquit, elemēta decem cõstituit, circa quę versari videatur omnis quęstio: οὐσίαν, quam Plautus essentiam vocat: nec sane est aliud eius nomen Latinum &c. Meminit idem author eiusdem Vocabuli libro secundo, capite decimo quinto. Et rursum octauo libro capite tertio. Multa, inquit, ex Græco formata noua, ac plurima à Sergio Flauióque, quorũ dura quædã admodum vidētur vt ens & essentia: quæ cur tãtopere aspernemur nihil video, nisi quod iniqui iudices aduersus nos sumus, ideóque paupertate sermonis laboramus. Seneca in epistola quadã negat τὸ ὂν καὶ τὴν οὐσίαν latinè exprimi posse. Qua de re plura Laurẽtius Valla. Sed quod nequeãt.) Id hodie in scholis, haud scio quàm aptè, dici solet ad hunc modum. duplex esse subiectũ accidentium, vnum quo, alterum quo subiectum quod, illud vocant, cui ipsi accidētia verè insunt: vt est sola substantia. Subiectum quo, sine cuius interuētu, principali illi subiecto inesse non possunt. quod genus est magnitudo, id est, quantitas continua.

Pronunciatũ. ἀξίωμα.

Proloquium ἀπόφανσις.

Essentia. οὐσία.

DE LOCIS EXTERNIS, ET PRINcipio de his quæ cognata vocantur.

Quæ vocentur cognata, quid causa, quot causarum sint genera, quid efficiens, quid finis, & quomodo efficiens diuidatur.

Cap. XIIII.

EXterni loci sequuntur, quorum prima sunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, veniam mihi verbi istius impetratam velim, quemadmodum in reliquis nonnullorum nominibus, non aduersas optauerim lectoris aures. Vt enim traderem locos alia distinctione & ordine, quam sunt ab aliis ante me tractati, res ipsa mihi persuasit. Oportebit itaque penes illam, vt huius facti mei, sic etiam nominum ipsorum, vel rationem esse vel culpam. Nec inueni sanè quo alio nomine complecterer causas, & euenta, quàm cognatorum cùm sint alteris altera nascendi ac proueniendi origine coniuncta. Sunt ergò cognata (vt diximus) causæ & euenta. Causas Aristoteles quique eum secuti sunt, quatuor fecerunt: materiam, ex qua res fit: formam, per quam est: efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta sunt: efficientem & finem dicemus. Causam igitur in præsentia dicimus rem, cuius vi euenit aliquid. Vt autem aliquid eueniat, necesse est esse id, quod vim efficiendi habeat, cuius efficientia fieri formaríque res posit. Deinde id, si non aliquo ad agendum moueatur stimulo, iners segnéque manebit. adeò nihil fit in rerum natura temerè, & cui ratio non constet: omniáque propositum sibi destinatúmque finem habent, propter quem faciant cuncta. Qui tametsi rebus ipsis nõnunquam sit ignoratus, vt sunt ea, quæ expertia sensus, naturæ tantum in agendo sequuntur impetum: author tamen ille cõditórque nouit, cuius in agendo numini & iussis parẽt. Id ergo quod faciendæ rei præbet operam, efficiens est. Id cuius gra-

Causarum genera quot. Vide Cic. in partit. Cap.9.

Causa quid.

Efficiens.

tia sit res, finem vocamus. Vltimum est enim in agendo, & quod vbi consecuti sumus, desinimus vlterius tendere. Est autem potissima causarum omnium, finis. Nam materia formæ expers, rudis est & inculta, nec in vllius rei transit nomen. Forma si desit, efficientis vis prouenire nequit. Efficiens nisi finis cupiditate permotum manet, otiosum. Facilè itaque liquet, finem, quanquam vsu effectúque postremus sit, omniũ tamen esse proposito atque institutione primum. Efficientium duplex est conditio. Alia nanque necessitatem in agendo sequuntur, alia delectum. Necessitate agunt, quæcũque consilij iudiciique expertia sunt: vt ignis proposito sibi quod vri possit, nequit non vrere. Et terra verno tempore non herbam, non quicquid aliud pro loci cælíue ingenio solet, potest non procreare. Delectu agunt, quibus liberum est agere vel non agere, vt homines illis in rebus, quas consilio rationéque administrant. fortasse & brutorum nonnulla, quæ docilia sunt, & iudicium quoddam quandámque deliberationis imaginem habent. Quanquam Aristoteles putat, non agere ea, sed agi potius: proinde enim vt specie rerum perceptarum mouentur, rapi, nec contra id quod videtur, obniti posse: opinionémque sequi, non quam velint, sed quam à rebus acceperint: nec posse non trahi eo, quod expètendum ipsis videtur: nec non fugere, quod apparet vitandum. At verò si nonnunquam inter duo velut in ancipiti pendeant, id non euenire, quia cõsilio in hanc vel illam deducantur partem: sed quia duabus propositis rebus, & ex æquo ferè ad se rapientibus, non aliter quàm nauis inter diuersas dissidentésque deprehẽsa fluctus, incerta & dubia videur cui potissimum cedat, vtq; illa persæpè, non quà gubernatori visum est agitur, sed quà vndarum rapuit cumulus violentior: sic ista non suum nutum habent, sed in-

Finis.

Potissima causarum, finis.

Efficientium diuisio prior. Vide Cic. in Top.

Arist. reclamat Plutarch. lib. an Brutis insit ratio, & cõment. an prudentiora terrestia an marina.

ditam tantum à rebus commodi aut incommodi speciem sequũtur. Hominem autem cum diu multúmque pensitata re deliberauerit, non tamen quod res suadet, sed quod animus iubet, sequi crebrò videmus. Potest enim in ea quæ deliberando damnauit, præceps contra consilij sui sentẽtiam ruere: & cõtra, toto impetu fugere, quæ sibi maximè expetenda sunt visa. Verùm hæc vtcunque sint, non planè liberum esse brutis agendarum rerum arbitrium, non videtur abhorrere à vero: delectũ tamen agere, quando malarum est ipsis bonarúmque rerũ discrimen, nemo (quod equidem credam) repugnet. Rursus quæ necessitate agũt, eorum quædam naturæ conatu, alia externa vi agunt. Conatu naturæ agunt ea, quorum agendi principiũ est intra ipsa, nullo extero adiuuante. Vt ignis vrit, quoniam caloris vis qua vrit, natiua est ipsi. Itaque non deficit res istas agendi vis, neque cessant agere, quandiu est copia ipsis alicuius, in quod efficaciam suam explicare possunt. Violentè vel (vt diximus) vi externa agere dicuntur quibus ab alio vis est agendi inserta, Vt aqua feruens calefacit: verum non sua, sed ignis vi, à quo calorem accepit. Sic lapides, & si qua alia mittuntur tormentis, supra se & in sublimi posita disiiciunt, non proprio impetu, sed eo qui iacentium violentia ipsis est intortus. Itaque non est diuturna vis istorum, sed remittũtur, frangúntque quantum possunt inditum sibi conatum, & statim redduntur naturæ suæ. Inde fit, vt initio vehementissimus sit ipsorum motus, vt qui sit impellenti proximus spatio, deinde paulatim amittat vires, & elanguescat. Sed eis quæ necessitate agunt, ad agendum sufficit, vt possint agere: quæ verò delectu aut consilio, vt etiam velint est opus. Quæ causa est quod in controuersiis iis, quibus factum nec ne sit aliquid quæritur, colligi solet, voluerit deinde potueritne

Eorũ quæ naturæ necessitate agunt, diuersitas.

Vt facit Cic. pro Milone & Roscio Amerino.

quis facere id, quod arguitur fecisse. quæ si ꝓbata fuerint, facillima est ei quod tertium sumi solet, id est, quod fecerit, probãdi via. Est & alia efficientium discretio. Quædam enim sunt (vt Græci aiunt) κύρια, hoc est, præcipua & imperantia, quædam obsequuntur & ministrant. Et horum, alia agunt, alia agendi sunt instrumenta. vt in domo facienda, architectus imperat: qui quo modo fieri quicque debeat, iubet. Is qui lapidem sculpit, qui parietem extruit, qui cædit aptátque materiam, ministrat. Instrumenta sunt secures, terebra, mallei, & quæcũque sunt alia, quibus opus suum explicat. Sic in bello, ciuitas vel princeps author rerum gerendarum imperat, miles obsequitur: equi, arma, omnísque copia impedimentorũ militariũ, instrumenta sunt belli. Sed de efficiente hactenus. Secunda diuisio efficiẽtiũ.

Nec in vllius rei transit nomen.) id est, Materia formæ expers, neque homo neque leo, neque aliud quiduis esse dicitur, etiam si nihil horum omnium est, quin ex ea fieri queat. Fortasse & brutorum.) Hac de re longa disceptatio est apud Laurentium Vallam libro primo in dialecticen. Porrò ad totum hunc causarum locum planè intelligẽdum, plurimum contulerint ea, quæ Aristoteles habet secundo libro physicorum, & Cicero in Topicis.

Fines eo ipso modo distingui, quo bona: & bifariam in vnaquaque re accipi eos posse. Praeterea plures nonnunquam in eadem re fines esse, & quod primum sit in agẽdo, ei finem destinari postremum.

Cap. XV.

FInem potißimum esse causarum diximus. Is enim est cuius gratia omnia agunt. Agunt autem omnia boni alicuius gratia, & quicquid bonum esse sibi, vel natura monstrauerit, vel ratio persuaserit, in id referuntur. Quo pacto ergò ratio boni in rebus discreta erit, eodem & finium sumemus diuersitatem. Quædam enim sunt per se bona, quædam quia aliis conferunt bona dicuntur. Quæ per se sunt bona, ea certum est summa esse, & supra quæ nihil sit expetendum. Et sunt (vt breuißimè dicamus) status vniuscuiusque rei in suo genere perfectißimus. Summũ itaq; ignis bonũ est, & supra quod

nihil requirat, esse maximè calidum & siccũ: & aquæ, maximè humidam esse & frigidam. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectißima illa absolutißimaque habere, quæ sibi tribuit in suo genere rerum natura. Hominis etiam, non quà viuit, quà sentit, spectandum est summum bonum, sed quà mẽtis est atque consilij capax. hac enim maximè censetur homo. Conferentia dicũtur, quæ ad summa consequenda adiumẽto sunt, vt cibus, potus, vestis, & reliqua quæ tuendæ hominis vitæ conducunt. Nec enim perfectè, id est feliciter, viuere potest quis, si ea conditione sit, vt viuere omnino non poßit. Sed bonorum atque proinde finium quandoque ratio initur pro singularum rerum conditione, quam habet in genere suo quæque: quemadmodum iam prædiximus: & sicut dicimus, ædificantis finem esse domum, & finem belli victoriam: quæ quidem esse in suo genere vltima videntur. neque enim ædificat amplius ille, neque hic bellum gerit, vbi domum fuerint atque victoriam consecuti. Quòd autem ille extruendo parieti calcem parat, lapides congerit, certum est parietem finem quendam esse, sed non vltimum: quia domus causa paries paratur. sic & hic, cum tormẽta instruit subruendis muris perturbandísque defensoribus, oppidorum expugnandorum gratia hæc agit: ergò & hic finis quidem est, sed medius & victoriæ conferens. Quandoque verò fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta, alterum alterius vsibus, vidẽtur addicta, quoniam omnia melioribus seruiũt. Sic si omnia quæcunque sunt, vno velut complexu colligamus, quemadmodũ vnum est summè & sine vllo perfectionis detrimẽto bonum, sic vnus est vltimus omnium finis. In eis verò, quæ in media sunt rerũ serie sita, alterum incũbit alteri, prout est cuiusque magis minúsue consummata natura. Sic igitur in equo

Bifariam posse iniri rationem finium.

est duplicem inuenire finem: alium naturæ suæ, itaq; ferocem indomitúmque esse, & nullis obnoxium habenis, optimum in ipso fuerit, quòd naturæ suæ accōmodatius id est, quam sessorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangíque in gyros. Nec enim omnibus tantus ingenitus esset libertatis amor, si serua nasci melius ipsis fuisset. Aliū contra finē in ipso accipimus, vt humanis vsibus accommodatus est. Sic bonum esse dicimus sibi, non quod ipsi maxime cōuenit, sed quo maximè satisfaciat ministeriis nostris. Sic terra herbis arboribúsque vestita, perfectissima videtur, quippe quòd iis procreandis sit nata: at nobis, in fora, in vicos disposita, in ædium tēplorúmque areas æquata, sterilis & nuda, aptior est. Istud etiā prætereundum non videtur, posse vnius plures esse fines, vt alius sit operis, alius operantis, alius iubentis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipsam pertinet, finis est domus quod ad ædificantem: merces locatæ operæ, quod ad iubentem, vel vt habitet domum, vel vt donet, vel vt vēdat. Sic studiorum proprius est finis eruditio. at eius qui studet, potest etiam quidem finis esse eruditio, sed fortasse est, vel gloriæ vel lucri spes. At patris qui sumptū studenti præbet, amor incrementáque filij. Amici quoque qui suasit, vt aliquando opera fortasse & eruditione studentis vtatur. Illud etiam dicendum est, vt quicque in agendo primum est, ita finem sibi destinat postremum. Media quāto magis à primo recesserint, tantum citra postrema subsistunt. Prima enim ad efficiendum potissima sunt, postrema ad expetendum. Illorum enim gratia alia expetuntur. Sic in faciēda naue, primæ sunt partes eius qui impensas præbet, cuius finis sunt opes quæ ex subuectis parantur mercibus. Illum nauta sequitur. Is nanque nō eousque se porrigit, verum lucrum ex nauigandi mercede spectat. Iam qui

In eadem re plures quandoque inesse fines.

Quæ agendo prima sunt, iis vltimum destinari finem.

nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modò extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui anchoras funésque parant, non illi nauem spectant, sed vt materiam solam præbeant, instrumentum nauticum parent. Quò fit, vt virtus, quoniam optima est, laboribus & sudore quæratur, vt quæ in arduo sit & longißimè posita, cuíque parandæ omnia alia sint destinata, Vitia verò & vilia omnia, ad manum sint, & (vt inquit Hesiodus) cumulo liceat accipere.

Agunt enim omnia boni alicuius causa) Quisquis agit, is idcircò id facit, quò cõsequatur aliquid, quod aut re vera bonum sit, aut certè ipsi tale esse videatur. Nec enim omnibus.) Pulchrũ me hercules hac de re carmen est Seuerini Boëtij de consolatione Philosophiæ libro tertio. Quantas rerũ flectat habenas, Natura potens, quibus immensum Legibus orbem prouida seruet &c. Sic bonum esse dicimus sibi.) Laurentius Valla, ei, quàm sibi dicere maluisset. Posse vnius Plures esse fines.) Hoc quo intellectu accipi debeat, ipse Rodolphus explicat capite sequẽti. Sed fortasis est.) Cur non potius gloria aut lucrum ipsum? Certè nemo nauat operam literis ad consequendam gloriæ aut lucri spem: ad lucrũ aut gloriam ipsam multi. Et vt inquit Hesiodus.) Exponit quid sibi apud Hesiodum velit τὸ ἰλαδὸν. Versus porrò ipsius poëtæ super hac re sic habent.

Hesiodus.

Τὴν μέν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως, ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει,
Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν.

De euentis, effectis, & destinatis, idem & effectum dici posse & causam. Vnius euentus, in suo genere vnam duntaxat causam esse: & vnius rursum causæ, vnũ proximum & per se esse euentum: tum quanta huius loci commoditas.

Cap. XVI.

POterant (quod ad euenta pertinet) videri sufficere quæ de causis diximus. Neque enim melius ratio varietásque euentorum cognosci aut tradi potest, quàm ex causis: nos tamen si quid vel proprium est huius loci, vel hic fortasse dicetur commodius, exequamur. Euentorum autem primùm nobis est sumenda pro causis differentia. Vt enim sunt causæ efficiens & finis: sic euenta possumus dicere esse, effectum & destinatum. Quod enim fit ab efficiente, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptißimè efficienti coniungitur. Cicero quidem promiscue effecta & euenta ea quæ à causis fiunt vo-

Euentorũ eãdẽ esse diuersitatem, quam causarum.

*cat: ſed cauſam (id quod ex verbis illius perſpicere licet) ad ſola efficientia redegit. At vulgò effectus nomen tam latè extendimus, quàm cauſam. Mihi ad loquendi vſum & ad propriam nominis vim, euenta commodius videntur dici, quæcunque ex cauſis oriuntur. Euentáque efficientium, rectiſsimè effecta dicemus, quando efficientis & effectus nomina iuncta ſunt arctiſsimè, & in eodem genere: & alterum agentis, alterũ patientis præ ſe fert faciem. Erítque hic locus nobis, quemadmodum cauſarum duplex: ſicut enim ille diuiditur in efficientia & finem, ſic iſte diuidetur in effecta & deſtinata. Fiunt autem iſta plerũque cauſæ & euenta, prout variè vltrò citróque comparantur, ſuntq́ eadem etiam perſæpè * & fines, & efficientia, & effecta, * & deſtinata. Vt in ædificatione, is cui ſtruitur domus, primum efficiens eſt, & domus finis eſt vltimus. Quæ autẽ media ſunt, architectus, fabri, inſtrumenta, ſi domum vt effectum accipimus, efficientia ſunt: domino verò cõparata, effectorum obtinent locum ſi domũ ſtatuimus finẽ, deſtinata ſunt. at domini reſpectu, quia parãdis ipſis inſumitur opera, medij quidam ſunt fines. Idem enim finem eſſe & efficiens, nihil repugnat, nõ modò diuerſis, ſed eidem etiam, dummodò diuerſa ratione, comparatum, vt qui domum ædificat qua ipſe vtatur, efficiens eſt domus, quatenus eam ædificat. & finis, quatenus eam propter ſe, hoc eſt, habitãdam ſibi parat. Sic forma & finis idẽ eſſe poſſunt. forma enim omnis ferè actionis proximus eſt finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens & materia, efficiens & forma, nequaquã poſſunt in idem cõuenire. Neq; enim nauẽ fabricanti, finis eſſe poſſunt ligna, è quibus ipſam fabricatur, neq; idem eſſe ligna poſſunt, quod forma nauis. ſed neque ligna neque forma nauis, neque alia quæuis huiuſmodi queũt ipſa ſeſe*

Idem diuerſa ratione ſpectatum & cauſam & euentũ dici poſſe.

*Hęc tria verba ab interprete adiũcta ſunt, quemadmodum ipſe in ſcholis refert.

efficere, quod necesse esset, si idem & efficiens esse, & vel forma vel materia posset. Huius etiam admonendi sumus, cuiuslibet euentus in suo genere vnam esse causam: & contrà quoque causæ vnius, vnus est per se & proximus euentus. Quod prædiximus autem, esse nonnunquam plures vnius rei fines, id non obstat isti quod iam diximus, quod vel ex verbis illis perspici poterit. Aedificantis enim finis vnus & solus, est domus. ad quem cum peruenerit, cessat. Quòd autem præter domum, vel lucrum, vel aliud quicquam pro opera petit, id non facit quatenus ædificans est, sed quia vel inops vel auarus est. Sic etiam fortè gloriam sperat ex opere: verùm non quantum ædificans, sed quia aliquà id sibi putat profuturũ. Potest itaque quis, vt non sequantur ista, ædificare: vt non fiat domus, ædificare non potest. Copiosus est hic locus causarum & euentorum, & in varios patens vsus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quæcunque in consilio hominum deliberatione que versantur. Duo enim ista in consulendo maximè sequimur, expediat nec ne, & an fieri possit. Quorũ quid expediat, ex fine colligimus: quid fieri possit, ex efficientibus. Quicquid enim vtile, id alicui rei consequendæ vtile oportet esse. Sic quicquid fieri posse volumus, maxime ex efficientis facultate poterit ostendi. In laude etiam & vituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cum vtraque illa, non alia re certius veriusque constent, quàm effectis & fine. Ad virtutis veræ rationem præcipue pertinet finis, quando multis in rebus nõ tam refert quid facias, quàm ob quam causam facias. Et idẽ factum, alius vt ob iram incõsultúmque mentis impetum vituperabit, alius vt magnanimitate, & cõstantis viri proposito dignũ laudabit. Sic honestum, quia per se expetendũ dicimus, quòd vltimi finis propriũ est, ex destinatis vel maxime

Vnius causæ vnum tantum proximum esse euentum, & vnius rursum euentus vnam tantum in suo genere causam.

Copiosum esse hũc locum causarum.

dignoſcetur. Neque hæc tamen eò pertinent, vt vel hos locos à reliquis quæſtionibus, vel ab his quæſtionibus reliquos locos excludẽdos putem. Neque ſi maximè conuenire iſtis dico, idcirco ſolum cõuenient. Varia eſt horum omnium ratio, & de quibus perpetuum nihil ſemel poterit præcipi, ſed quid optimũ ſit rerum præſens vſus meliùs docebit.

Poterant quod ad euenta attinet.) Euenta ſunt, quæ vi atque impulſu cauſarum eueniunt. Quorum alia effecta, alia deſtinata, dicũtur. Effecta, quæ fiunt à cauſis efficientibus. Deſtinata, quæ in certum finem aliquem ordinantur. Sed cauſam.) An Cicero de ſola loquatur cauſa efficiẽte, viderit Rodolphus. Boëtius certè in cõmentariis iis, quos ſcripſit in Ciceronis Topica, ſecus docet. Verba eius ſi quis requirat, ſic habẽt: At verò M. Tullius principalem cauſarum diuiſionẽ facit, in ea quę efficiunt aliquid, & in ea ſine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam cauſam conferatur, in qua motus principium cõſtitutum eſt. Id verò ſine quo non fit aliquid, tum ad intellectum materiæ trãsferatur, vel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuant facultatẽ: tum ad reliquas cauſas ducatur, vt paulò poſteriùs apparebit. Hæc ille. Quanquã quid ego authorẽ laudo Boëtium, cum ipſius verba Ciceronis facilè idem declarẽt? Aes certè materia eſt ſtatuæ, & ſapientia non tam efficiens quam forma eſt ſapientis: quibus exẽplis vſus eſt Cicero. Quæ hûc adſcribenda putaui, non vt incuriæ arguerẽ Rodolphũ, ſed vt diſpiciat, inquirátque diligens lector, ecquid aliud ſibi is velit, quàm verba eius prima (vt aiunt) frõte præ ſe ferũt. Sic forma & finis.) Ariſtoteles ſecũdo libro phiſicorum ait, formã & finem poſſe idem eſſe numero: cauſam effectricem, ſpecie eandẽ cum his eſſe poſſe, numerum non poſſe. Itaque quod ſubiungit Rodolphus, cauſam efficiẽtem, & formam non poſſe eſſe idem, de numeri nimirũ identitate accipiendum eſt, nõ de ſpeciei. Cuiuſlibet euentus.) Quî tantum vnam? An non plures interim cauſæ ad vnum aliquid efficiendum concurrunt? Concurrũt quidem, ſi de quibuſlibet cauſis loquaris, at Rodolphus de ſola loquitur cauſa proxima, & de eodem genere cauſarum.

Contrà quoque cauſæ vnius.) Rectè illud, per ſe & proximus. Alioqui cauſæ vnius plura nõnunquã eſſe euẽta, quid vetet? Ignis proximè, ac per ſe cauſa caloris eſt. Quòd autẽ hinc in luto ſequitur induratio, in cera mollities, hæ velut acceſsiones quædã ſunt primi illius euẽtus, & effecta (vt ita dixerim) ſecundaria. Quòd prædiximus autem.) Dilutio eſt obiectionis, quæ oriri poſsit ex iis, quæ dicta ſunt capite proximo. Quando multis in rebus.) Tale quiddã & Quintilianus habet libro duodecimo, cum oſtẽdit, à viro etiam bono, nõ bonam interim cauſam poſſe defendi. Meminit eiuſdem rei idem author libro tertio, & item quinto.

Euenta.
Effecta.
Deſtinata.

DE APPLICITIS.

Quid applicita, cur hæc ex aceruo eorum quæ adiuncta à Cicerone dicuntur, exemerit: neque ad ſolum oratorem, ſed ad philoſophos quoque, & iureconſultos locum hunc pertinere.

Cap. XVII.

APplicita placuit vocare, quæ addita rei extrinſecus, non ſunt quidem cauſa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea ſunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria

videlicet è primis rerum generibus, id est, prædicamentis, illa ferè, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidem adiunctorum nomine ista complectitur, nos adiuncta credimus illa esse, quæ inferius dicemus contingentia: quæ quantum ab his distent, suo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile videre. Equidem inueniendorum locorum hanc vnam mihi persuadeo fuisse causam, vt quæcunque vel in rebus sunt, vel attingunt ipsas, vel quæ vndecunque accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendam de illis fidem prosint: ea in certum conclusúmque redigeremus ordinem, pro cuiusque qualitate, quam habent, propositæ rei comparata. Sic enim facillimè posse animum certa & non fallente via, quæcunque de re quaque dicenda sint, eruere: si quamminimo errore perplexa, & suæ quæque reddita naturæ, intuenda sibi darentur. Placuit ergò mihi, quam exactißimè, simul quàm apertißimè possem, cuncta distinguere: quæ fuit etiam causa addendi noua plerisque nomina, ne si in eadem subinde reuoluerer, aut aliqua manerent non nominata, aut diligentiæ ratio, quam in secernendis sumpseram rebus, ea confundendis rursus nominibus, vel omittendis, mihi periret. Itaque ista & applicita vocauimus, & ab adiunctorum vel genere diduximus, vel exemimus aceruo. Cum pateant enim latißimè, & per omnem ferè rerum eant naturam: nec vt Cicero sensit, ad solum pertinent oratorem ista, sed multum philosophis etiam, cum qui naturas rerum scrutantur, tum vel maximè qui mores hominum formãt: quódque consequitur, & medentibus, & respondentibus de iure, locus, tempus, & reliqua cõnexa tractãtur. non est ergò visum mihi, cum sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiã quã rerum nobis amplitudo ostendit, tradendo angustiis, ad mo-

Cur diduxerit ac separauerit ea, quæ Cicero vno adiunctorum nomine complexus est.

piam redigere. Pendent itaque totæ quæstiones, pleræque ex loco pleræque ex tempore: vt, An reddat Arethusa fons Alpheum amnem, ex Elide subter maria trāsmissum, tota ferè ex loco spectatur quæstio. Sic etiam, Nilus oriatúrne ex mōtibus Aethiopiæ, quod Aristoteles negat, Ptolemæus ait: an, vt Iuba author fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam tēporis propemodum videtur esse, poßintne diuturnitate siccari maria, & sicca rursus obrui aquis. An ad vltimum habitantibus orientem Indis, sol in exortu continuo supra verticē sit positus, vt Herodotus credidit. An sint populi quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies. Et de cōnexis tāto plura possunt quæri, quanto per plura sparguntur, quàm locus, & tempus. Quis dubitet ergò, cum videat extra rhetoris fines quæri de istis, quin poßint etiam ex eis argumenta deduci?

Exēplis ostēdit non ad solū oratorem pertinere locū adiūctorū.

Vide Arist. 2 meteororum.

Ea sunt locus.) Sit ne locus idem quod vbi, & tempus id ipsum quod quando, nondum satis inter dialecticos couuenit. Sanè quæ connexa vocat Rodolphus, ea non eius modò prædicamēti videntur, quod habendi voce intelligunt dialectici: quin vel maxima eorum pars ex albo est relatiuorū. Id quod facilè ostendūt exempla, quæ ponūtur capite vigesimo. Et Cicero quidem.) Cicero in Topicis adiunctorū vocabulo omnia ea complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus, connexa, & contingentia vocat.

Equidem inueniendorum locorum.) Poteram, & ego (inquit) applicita simul cum contingentibus vno adiunctorum nomine cōplecti: ni credidissem singula inuētu fore faciliora, si res natura sua lōge diuersissimas in diuersos etiam locos digessissem. Hæc mihi causa fuit, cur seiunxerim ea, quæ Cicero coniunxit. Ab adiunctorum.) Si sola contingentia adiunctorum nomine intelligerētur, iam applicita ab illorum genere essent diducta. At cum vtraque tā applicita, inquam, quàm contingentia, eo nomine cōplexus sit Cicero, hinc est, vti non tam diducta ab adiunctorū genere, quàm ex aceruo illorum exēpta sint. Atque hoc est quod dicit, ab adiunctorum vel genere diduximus, vel exemimus aceruo. Nec, vt sensit Cicero.) Cicero in Topicis, non prorsus, sed magna ex parte, ad solum pertinere oratorem hunc locum confirmat. Et quidem maxima adiunctorum pars de numero est illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur cōtingētia: cum quibus parum commercii esse philosophis, atque illo etiam tempore fuisse iurecōsultis, id notius est, quàm vt vllo argumento sit ostendendum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præsumptionibus, ac coniecturis tractant iurecōsulti, ex numero sunt contingentium? Sunt profectò. Sed quæstiones illas coniecturales, in quibus nō tam de iure quàm de facto quæritur, ij qui id temporis de iure respōdebant, quo hæc scripsit Cicero, ad oratorem magis, quàm ad se pertinere arbitrabatur. Quod vt posit intelligi planius, totum Ciceronis hac de re locum, nō pigebit ascribere. Is sic habet: Ab adiunctis autem posui equidem exemplum paulò antè: multa scilicet adiungi, quæ suscipienda essent, si statuissemus, ex edicto prætoris, secūdum eas tabulas, possessionē dari, quas instituisset, cui testamēti factio nulla esset. Sed locus hic magis ad cōiecturales

causas, quæ versantur in iudiciis, valet. cũ quæritur, quid aut sit, aut euenerit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri possit. Ac loci quidẽ ipsius forma talis est. Admonet autem hic locus, vt quæratur quid ante rẽ, quid cum re, quid post rẽ euenerit. Nihil hoc ad ius, ad Ciceronẽ inquibat Gallus noster, si quis ad eũ quid tale retulerat, vt de facto quæreretur &c. Pendent itaque.) Ostendit exemplis, non ad solum oratorem, sed ad alios quoque pertinere locũ adiunctorum. An reddat Arethusa.) Plinius libri secundi, capite cẽtesimosexto. Quidã verò (inquit) odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddũtur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponesiaco littori infunditur. Sic etiam, Nilus oriatúrne.) Solinus de Nilo loquẽs: Originem, inquit, habet à mõte inferioris Mauritaniæ, qui Oceano propinquat. hoc affirmãt Punici libri, hoc Iubam regem accepimus tradidisse. Igitur protinus lacũ efficit, quem Nilidem dicunt. Nilum autẽ iam inde esse coniectant, quod hoc stagnum herbas, pisces, beluas nihilominus pcreet, quæ in Nilo videmus. Et cætera, quæ sequũtur. Eadẽ ferè Plinius libri quinti, capite nono. Et Seneca quoq; nõnihil hac de re naturaliũ quæstionum libro quarto: & secundo historiarum libro Herodotus. An ad vltimum habitantibus.) De his Indis ita Herodotus, libro tertio: Est autẽ illis hominibus sol ardentissimus matutino, non quemadmodũ aliis, meridie: eò vsque efferuescens, dũ tempus est à foro discedendi, per quod tempus multò magis vrit, quàm meridianus in Græcia. An sint populi.) Id quidã dixere fieri in Thyle insula, alij in nono. Vide Plinium libri secundi, capite septuagesimoseptimo.

Locus hic quid sit, vnde eius sumenda diuersitas, & qui vsus.
Cap. XVIII.

Locus quid Aristoteli.

LOcum autem in præsentia non velim tam scrupulosè accipi, quàm ab Aristotele acutissimè quidem: sed astrictiùs quàm nostro instituto conueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circunfusi vnicuique rei aëris, vel aquæ, vel quocunque alio contineretur, quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proprium cuiusque rei locum non est negandum, sed nos de loco loquimur, quemadmodum Virgilius, qui ait,

Quid hic locus.

Virg. 1. Aen. Ibidem.

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt. &,
Deuenere locos vbi nunc ingentia cernes Mœnia.

Et sicut vulgò quærentibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in vrbe, & ruri esse. Sanè multa sunt locorum discrimina: sed ea in capita quædã colligamus, quò facilius queãt perspici.

De locorũ diuersitate, eadẽ ferè cic. in partit. & Fab. lib. 5. quæ hic Rodol.

Locorum igitur discretio, vel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, vel ex iis quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam naturæ sunt, alia hominum opere vel opinione

accesserunt. In locis ipsis differentia est, qua rem, vel hic, vel ibi esse dicimus: & qua alium locum distantem, alium vicinũ: & alium amplum, alium angustum: & alium sublimẽ, alium humilẽ vocamus. Ex iis quæ accedunt loco à natura, sunt, maritimúsne, terrestris, an aërius sit: aquosus an inaquosus, & planus an mõtosus, & asper an mollis, & occultus an conspicuus, lucidus an obscurus, adustus sole an frigore rigens, an inter vtrunque temperatus, pestilens an saluber, sterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celeber, alius desertus dicitur, sacérque & prophanus, publicus & priuatus, cultus & neglectus, pudendus & honestus. Iam vrbs, rus, domus, forum, templum, vicus, pro locis sunt. Iam prouinciæ, vt in Italia quem, in Germania, in Hispania esse dicimus. Iã singulæ vrbes, vt Romæ, Capuæ, Tarenti esse. Sic in ciuitate & in patria, & peregrè esse. Sed multa est adhuc (præter hæc quæ recensemus) diuersitas, & propemodũ immensa. Per omnes enim argumẽtorum locos, & quidem variè numerosèq;, possunt ista diuidi: sed nobis omnia complecti, nec animus est, nec est necesse. Satis fuerit, hac in re quærere volentibus hactenus aperuisse viam. Non enim in abstruso latet res, sed in proximo posita, nisi conniuere velimus, non potest nos fugere. Huius loci est, quicquid in laude, & vituperio, de patria, de ciuitate, in qua natus quis, educatus, eruditus est, ponitur. In consiliis etiam persæpè valet. Hinc illa Macedonum interrogatio, Ecquid Romani volare possent? aut quo pacto Macedoniæ montes essent transituri. Hinc Hannibalis in Italiam transgressi exhortatio militum, vt acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clausi, nulla sperarẽt effugia: at contra Romanis, timidis esse licere, qui in tuta fugam suam conferre possent. Hinc Milonis inuidia, quod

Huius loci vsus.

Vide Liuium lib. 1. de secũdo bello punico.

P. Clodium in monumentis maiorum suorum occiderit. Clodij quoque de violatis Bonæ deæ ceremoniis accusati defensio quod eo tempore non Romæ, sed Interamnæ fuisset.

Loc⁹ quid sit.

Locum autẽ in præsentia.) Aristoteles physic. libro quarto, post longã disputationem de loco, ὥστε (φησὶ) τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον τοῦτ' ἔστιν ὁ τόπος. Quæri solet, quomodo dicat Aristoteles locũ esse immobilem, cũ sit accidens, ac proinde necessario moueatur moto subiecto. Longum sit hic referre sententias omniũ. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilem dici, nõ absolutè, ac omni modo sed quod attinet ad rationẽ loci. Potest enim extremũ illud corporis ambientis referri ad duo. Primum, ad corpus illud ambiẽs, in quo est: atque hac ratione moueri quidẽ potest. Cæterũm, loci nomẽ ei non competit: neque enim locus est corporis illius. Deinde, ad corpus illud quod ambitur, ac cingitur, cui collatũ dicitur locus, & immobilis manet.

Quinque terræ zonæ.

Adustus sole, an frigore rigens.) Alludit ad quinque illas terræ zonas quarum duæ extremæ frigore rigent, media sole torretur, ac quasi aduritur, tẽperatæ sunt duæ interiacẽtes. Lege Macrobij librum secundũ in somnium Scipionis? & Virgilij primũ Georgicôn. Ecquid Romani volare possent.) Duo bella Romani gesserunt aduersus Macedones, alterum, quo T. Quintius vicit Philippum: alterum, quo Persen Philippi filium Paulus Aemilius. Quando autem, aut à quo dicta sint verba, quæ affert Rodolphus, nondum legisse memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuisse, vbi cũ Macedones de bello à Romanis impendẽte deliberarẽt: tum nescio quis, vt in spem illos erigeret, eiusmodi dictitauit esse naturam locorum, vt Romani in Macedoniã peruenire nõ possent. Hinc Milonis inuidia.) Clodianos illud egisse, vt Miloni conflarent inuidiam, propterea quòd Clodium in monumẽtis maiorum suorum occidisset, facilè ostẽdit ipsa Cic. p Milone oratio. Ita enim scribit: An eò mors atrocior erit P. Clodij, quòd is in monumẽtis maiorum suorum sit interfectus? hoc enim sæpè ab istis dicitur, perinde quasi Appius ille cæcus viã muniuerit, nõ qua populus vteretur, sed vbi impunè sui posteri latrocinarẽtur.

Bonæ deæ sacra.

Clodij quoque de violatis Bonæ deæ ceremoniis.) Solebant apud Romanos stato tempore in domo alterius cõsulis, Bonæ deæ arcana quædam fieri sacra à fœminis, viris inaccessa. Eis sacris cũ P. Clodius captus amore Pompeiæ vxoris C. Cæsaris interfuisset ac proinde violatæ religionis reus esset, corruptos quosdã testes produxit, qui iurati dicerent, cum tẽpore illo, quo ceremoniæ eius deæ violatæ dicerẽtur, non Romæ, sed Interamnæ fuisse. Mẽtionem facit eius rei Plutarchus in vita Cice. Et Cicero ipse in oratione Miloniana: Legite (inquit) testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassinius, cognomẽto Schola, Interamnis, familiaris meus, & idem comes P. Clodii, cuius iampridem testimonio Clodius eadẽ hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse.

Quid tempus, quomodo id diuidatur, quis eius vsus.
Cap. XIX.

Tempus ita definit Aristotel. 4. Physic.

TEmpus definiri solet, esse numerus motus secundum prius & posterius. Nos apertius dicemus, esse ex cæli solísque vertigine deductum spatium, quo rerum omnium agitationem vicißitudinémque metimur. Inde horam sumimus ferè continentem spatio vigesimamquartam diei partem. Dies

ſpatium eſt illud, intra quod cælum raptu ſuo ſolem nobis eo loco quo proximè abſtulerat, ſiſtit. Ex diebus menſis fit, intra quem à ſole luna profecta, ſpatiúmque omne cæli emenſa rurſus redditur ſoli. Et annus, quo ſol percurſo duodecim ſignorum orbe, ad eam qua fuerat cæli partem redit. Vide Gel. lib. 3. cap. 2. Macrob. Satur. lib. 1. cap. 3.

Poteſt nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuiſus eſt: vt alia in tempore ſpectentur, quæ propria ſint ipſius, vt præſens, præteritum, futurum, vt nunc, tunc, modò, mox, pridem, ſerò, nuper, olim citò, tardè, diu, breui. Alia ex iis quæ à natura accedunt ipſi, vt dies, nox, annus, menſis, hyems, ver, æſtas, autumnus. Serenum quoque & nubilum, turbidum, & tranquillum, pluuium, niuoſum, vẽtoſum, & feruens æſtu, & moleſtum frigore, temporũ ſunt diſcrimina. Ex hominibus ſumũtur, & quæ ad ætates hominum pertinent, vt pueritia, adoleſcentia, iuuenta, virilis ætas, ſenecta. & quæ cõueniunt agendis rebus, quales ſunt feſti profeſtíque dies. Et meßis, vindemiæ, arandi, ſerendi, terendi tempus: & pacis, & belli, & famis, hubertatis, peſtilentiæ, ſanitatis dicimus. Et ſumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendum aliquid, quam occaſionem vocãt, cuius (vt inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquã reditura. Vnde tempeſtiuè & intempeſtiuè, & opportunè & importunè fieri aliquid iudicatur. Nec minor eſt temporum quàm locorum varietas. Latißimè quoque & ſine modo ſpargi poſſent iſta, ſi quis dicere, quantum res caperet, non quantum ſatis eſt, vellet. Multum ad fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inſpecta. Ergò pro Milone eſt, non eſſe credibile ſumpſiſſe ipſum conſilium occidendi Clodij, tempore quo petebat conſulatum. Et Ciceroni obiectum eſt ab Antonio, quòd in medio armorũ ciuiliũ fre-

Eadem ferè Quintil. lib. 5 cap. 10.

Varius huius loci vſus.

Aeneid.2. *mitu dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur, Non tamē abstinuit, nec voci iræque pepercit. An vlla re potuit magis exprimere magni & inuicti animi virum, cuius libertatem spiritúmque ne extremi quidē temporis necessitas comprimeret? Iterúmque,* Aeneid.4. *Quinetiam hyberno moliris sidere classem. Et mediis properas Aquilonibus ire per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora fortè fuerint affectui Aeneæ: hoc ad suadendum vtilitatis ratione fuit potissimum. In summa, vt in vsu rerum præcipua est temporum obseruatio, sic ad fidem faciendam maximè est accommodata: quandoquidem vt plurimum quodque virium habet in agendo, ita maximè ad fidem contulerit in differendo.*

Intra quem à sole luna profecta.) Quot diebus cursum suum conficiat luna, docet Macrobius libro primo in somniū Scipionis. Et annus.) De annorū diuersitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in somniū Scipionis libro secūdo, capite vndecimo: & primo Saturnaliorum, capite duodecimo & decimotertio. Terēdi.) Exterendi grana, & triturādi. Quam occasionem vocāt.) Cicero in rhetoricis: Occasio, inquit, est pars temporis habēs in se alicuius rei idoneam faciendi aut nō faciendi opportunitatē. Dicitur à Græcis καιρὸς, Vnde vulgatū illud, γνῶθι καιρὸν, de quo vide Erasmi chiliadas. Cuius vt inquit Liui⁹.) Post occisos in Hispania Cn. & P. Scipiones, Romanorum exercitus ipse sibi ducē creauit L. Martium Septimij filium. Is Martius hortatur⁹ Romanos, vt Pœnorū castra adorirētur noctu, inter cætera (vt refert Liui⁹ secūdi belli punici libro quinto) hæc dicit: Scio audax videri consiliū, sed in rebus asperis ac tenuibus fortissima quæque cōsilia tutissima sunt: quia si in occasionis momēto, cuius præteruolat opportunitas, cūctatus fueris, nequicquā mox amissam queraris. Occasio.

Ergo pro Milone.) Ciceronis in ea oratione verba sic habent: Quē igitur cum summa gratia noluit, hūc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quē tempore, quē impune non est ausus: hūc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis, nō dubitauit occidere? præsertim iudices, cū honoris amplissimi cōtentio, & dies comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quā timida sit ambitio, quantáque & quā solicita cupiditas consulatus) omnia non modò quæ reprehēdi palàm, sed etiam obscure cogitari possunt, timemus, &c. Et Ciceroni obiectū.) Hac de re ita ipse Cic. in secūda Philippica, Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimiū felix fuisti, ne iocis quidē respondebo, quibus me in castris vsum esse dixisti. Erāt quidē illa castra plena curæ, veruntamē homines, quanuis in turbidis rebus sint, tamen si modo homines sunt, interdum animis relaxantur.

Connexa quæ sint, & quomodo diuidantur. Cap. XX.

CONNEXA dicimus, quæ non circunstant quidẽ rem, quemadmodum locus & tempus, sed extrinsecus tamẽ in ipsam incumbere videntur, vt diuitiæ connexæ sunt diuiti: sunt enim extra illum, habet tamen diues ab iis quod dicitur diues. Sic & coniugium in connexorum est numero. nam vt maritus quis dicatur, non nisi ab vxore: nec quod vxor, nisi à marito contingit. Quid ergo? dicat aliquis: esse maritum, nónne est in eo quẽ vocamus maritum? sic & diuitem esse, in eo qui diues dicitur? quid obstat ergo, quo minus adiacentia vocentur ista? Haud difficilè est videre, quid inter ista & adiacẽtia intersit. Quanquam æquè insit ei qui maritus est, maritum esse: vt ei quod calet, esse calidũ, quod adiacens esse apertum est: tamen non solum calidum esse, sed & calor à quo calidum nomẽ accepit, inest rei quæ calet. ita non fit autem in marito: nam esse maritum, inest ei quẽ maritum dicimus: vxor tamen, à qua habere quod maritus dicatur nemo dubitauerit, extra maritum est. Sic regium nomen in rege est: à regno tamen quod est extra regem, vt rex dicatur, necesse est sibi contingere. Est præterea hæc quoque differentia, quòd in adiacẽtibus, ea quæ dant denominationem, non possunt sine eo quod denominatur esse. Vt calor nullo pacto permanere potest, eo quod est calidum sublato, nec perempto homine, sapiẽtiæ quæ in illo fuerat permanere nec res nec nomẽ potest. In diuitiis contrà, potest enim manere id vnde diuites sumunt nomen, tametsi nemo sit diues. Quanquam enim nomen diuitiarum non retinet aurum, si in nullius sit possessione: res ipsa tamen durat, vnde & dicti fuerunt diuites, & rursus queant dici. Possunt diuidi connexa, vt alia dicantur in proximo posita & tanquã attingentia rem, vt in

Cõnexa quæ

Obiectio.

Dilutio.

Cauillitamotio.

Cõnexorum diuisio.

nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modò extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui anchoras funésque parant, non illi nauem spectant, sed vt materiam solam præbeant, instrumentum nauticum parent. Quò fit, vt virtus, quoniam optima est, laboribus & sudore quæratur, vt quæ in arduo sit & longißimè posita, cuique parandæ omnia alia sint destinata, Vitia verò & vilia omnia, ad manum sint, & (vt inquit Hesiodus) cumulo liceat accipere.

Agunt enim omnia boni alicuius causa) Quisquis agit, is idcircò id facit, quò cõsequatur aliquid, quod aut re vera bonum sit, aut certè ipsi tale esse videatur. Nec enim omnibus.) Pulchrũ me hercules hac de re carmen est Seuerini Boëtij de consolatione Philosophiæ libro tertio. Quantas rerũ flectat habenas, Natura potens, quibus immensum Legibus orbem prouida seruet &c. Sic bonum esse dicimus sibi.) Laurentius Valla, ei, quàm sibi dicere maluisset. Posse vnius Plures esse fines.) Hoc quo intellectu accipi debeat, ipse Rodolphus explicat capite sequẽti. Sed fortaßis est.) Cur non potius gloria aut lucrum ipsum? Certè nemo nauat operam literis ad consequendam gloriæ aut lucri spem: ad lucrũ aut gloriam ipsam multi. Et vt inquit Hesiodus.) Hesiodus. Exponit quid sibi apud Hesiodum velit τὸ ἰλαδὸν. Versus porrò ipsius poëtæ super hac re sic habent.

Τὴν μέν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως, ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἔγγυθι ναίει,
Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν.

De euentis, effectis, & destinatis, idem & effectum dici posse & causam. Vnius euentus, in suo genere vnam duntaxat causam esse: & vnius rursum causæ, vnũ proximum & per se esse euentum: tum quanta huius loci commoditas.

Cap. XVI.

POterant (quod ad euenta pertinet) videri sufficere quæ de causis diximus. Neque enim melius ratio varietásque euentorum cognosci aut tradi potest, quàm ex causis: nos tamen si quid vel proprium est huius loci, vel hic fortasse dicetur commodius, exequamur. Euentorum autem primùm nobis est sumenda pro causis differentia. Vt enim sunt causæ efficiens & finis: sic euenta possumus dicere esse, effectum & destinatum. Quod enim fit ab efficiente, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptißimè efficienti coniungitur. Cicero quidem promiscue effecta & euenta ea quæ à causis fiunt vo-

Euentorũ eãdẽ esse diuersitatem, quam causarum.

*cat: ſed cauſam (id quod ex verbis illius perſpicere licet) ad ſola efficientia redegit. At vulgò effectus nomen tam latè extendimus, quàm cauſam. Mihi ad loquendi vſum & ad propriam nominis vim, euenta commodius videntur dici, quæcunque ex cauſis oriuntur. Euentáque efficientium, rectiſsimè effecta dicemus, quando efficientis & effectus nomina iuncta ſunt arctiſsimè, & in eodem genere: & alterum agentis, alterũ patientis præ ſe fert faciem. Eritque hic locus nobis, quemadmodum cauſarum duplex: ſicut enim ille diuiditur in efficientia & finem, ſic iſte diuidetur in effecta & deſtinata. Fiunt autem iſta plerũque cauſæ & euenta, prout variè vltrò citróque comparantur, ſuntq́; eadem etiam perſæpè * & fines, & efficientia, & effecta, * & deſtinata. Vt in ædificatione, is cui ſtruitur domus, primum efficiens eſt, & domus finis eſt vltimus. Quæ autẽ media ſunt, architectus, fabri, inſtrumenta, ſi domum vt effectum accipimus, efficientia ſunt: domino verò cõparata, effectorum obtinent locum ſi domũ ſtatuimus finẽ, deſtinata ſunt. at domini reſpectu, quia parãdis ipſis inſumitur opera, medij quidam ſunt fines. Idem enim finem eſſe & efficiens, nihil repugnat, nõ modò diuerſis, ſed eidem etiam, dummodò diuerſa ratione, comparatum, vt qui domum ædificat qua ipſe vtatur, efficiens eſt domus, quatenus eam ædificat: & finis, quatenus eam propter ſe, hoc eſt, habitãdam ſibi parat. Sic forma & finis idẽ eſſe poſſunt. forma enim omnis ferè actionis proximus eſt finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens & materia, efficiens & forma, nequaquã poſſunt in idem cõuenire. Neq; enim nauẽ fabricanti, finis eſſe poſſunt ligna, è quibus ipſam fabricatur, neq; idem eſſe ligna poſſunt, quod forma nauis. ſed neque ligna neque forma nauis, neque alia quæuis huiuſmodi queũt ipſa ſeſe*

Idem diuerſa ratione ſpectatum & cauſam & euentũ dici poſſe.

*Hęc tria verba ab interprete adiũcta ſunt, quemadmodum ipſe in ſcholiis refert.

efficere, quod necesse esset, si idem & efficiens esse, & vel forma vel materia posset. Huius etiam admonendi sumus, cuiuslibet euentus in suo genere vnam esse causam: & contrà quoque causæ vnius, vnus est per se & proximus euentus. Quod prædiximus autem, esse nonnunquam plures vnius rei fines, id non obstat isti quod iam diximus, quod vel ex verbis illis perspici poterit. Aedificantis enim finis vnus & solus, est domus. ad quem cum peruenerit, cessat. Quòd autem præter domum, vel lucrum, vel aliud quicquam pro opera petit, id non facit quatenus ædificans est, sed quia vel inops vel auarus est. Sic etiam fortè gloriam sperat ex opere: verùm non quantum ædificans, sed quia aliquà id sibi putat profuturũ. Potest itaque quis, vt non sequantur ista, ædificare: vt non fiat domus, ædificare non potest. Copiosus est hic locus causarum & euentorum, & in varios patens vsus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quæcunque in consilio hominum deliberationéque versantur. Duo enim ista in consulendo maximè sequimur, expediat nec ne, & an fieri poßit. Quorũ quid expediat, ex fine colligimus: quid fieri poßit, ex efficientibus. Quicquid enim vtile, id alicui rei consequendæ vtile oportet esse. Sic quicquid fieri posse volumus, maxime ex efficientis facultate poterit ostendi. In laude etiam & vituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cum vtraque illa, non alia re certius veriusque constent, quàm effectis & fine. Ad virtutis veræ rationem præcipue pertinet finis, quando multis in rebus nõ tam refert quid facias, quàm ob quam causam facias. Et idẽ factum, alius vt ob iram incõsultúmque mentis impetum vituperabit, alius vt magnanimitate, & cõstantis viri proposito dignũ laudabit. Sic honestum, quia per se expetendũ dicimus, quòd vltimi finis propriũ est, ex destinatis vel maxime

Vnius causæ vnum tantum proximum esse euentum, & vnius rursum euentus vnam tantum in suo genere causam.

Copiosum esse hũc locum causarum.

dignoſcetur. Neque hæc tamen eò pertinent, vt vel hos locos à reliquis quæſtionibus, vel ab his quæſtionibus reliquos locos excludẽdos putem. Neque ſi maximè conuenire iſtis dico, idcirco ſolum cõuenient. Varia eſt horum omnium ratio, & de quibus perpetuum nihil ſemel poterit præcipi, ſed quid optimũ ſit rerum præſens vſus meliùs docebit.

Poterant quod ad euenta attinet.) Euenta ſunt, quæ vi atque impulſu cauſarum eueniunt. Quorum alia effecta, alia deſtinata, dicũtur. Effecta, quæ fiunt à cauſis efficientibus. Deſtinata, quæ in certum finem aliquem ordinantur. Sed cauſam.) An Cicero de ſola loquatur cauſa efficiẽte, viderit Rodolphus. Boëtius certè in cõmentariis iis, quos ſcripſit in Ciceronis Topica, ſecus docet. Verba eius ſi quis requirat, ſic habẽt: At verò M. Tullius principalem cauſarum diuiſionẽ facit, in ea quę efficiunt aliquid, & in ea ſine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam cauſam conferatur, in qua motus principium cõſtitutum eſt. Id verò ſine quo non fit aliquid, tum ad intellectum materiæ trãsferatur, vel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuant facultatẽ: tum ad reliquas cauſas ducatur, vt paulò poſteriùs apparebit. Hæc ille. Quanquã quid ego authorẽ laudo Boëtium, cum ipſius verba Ciceronis facilè idem declarẽt? Aes certè materia eſt ſtatuæ, & ſapientia non tam efficiens quam forma eſt ſapientis: quibus exẽplis vſus eſt Cicero. Quæ hûc adſcribenda putaui, non vt incuriæ arguerẽ Rodolphũ, ſed vt diſpiciat, inquirátque diligens lector, ecquid aliud ſibi is velit, quàm verba eius prima (vt aiunt) ſi õte præ ſe ferũt. Sic forma & finis.) Ariſtoteles ſecũdo libro phiſicorum ait, formã & finem poſſe idem eſſe numero: cauſam effectricem, ſpecie eandẽ cum his eſſe poſſe, numerum non poſſe. Itaque quod ſubiungit Rodolphus, cauſam efficiẽtem, & formam non poſſe eſſe idem, de numeri nimirũ identitate accipiendum eſt, nõ de ſpeciei. Cuiuſlibet euentus.) Quî tantum vnam? An non plures interim cauſæ ad vnum aliquid efficiendum concurrunt? Concurrũt quidem, ſi de quibuſlibet cauſis loquaris, at Rodolphus de ſola loquitur cauſa proxima, & de eodem genere cauſarum.

Contrà quoque cauſæ vnius.) Rectè illud, per ſe & proximus. Alioqui cauſæ vnius plura nõnunquã eſſe euẽta, quid vetet? Ignis proximè, ac per ſe cauſa caloris eſt. Quòd autẽ hinc in luto ſequitur induratio, in cera mollities, hæ velut acceſsiones quædã ſunt primi illius euẽtus, & effecta (vẽita dixerim) ſecundaria. Quòd prædiximus autem.) Dilutio eſt obiectionis, quæ oriri poſsit ex iis, quæ dicta ſunt capite proximo. Quando multis in rebus.) Tale quiddã & Quintilianus habet libro duodecimo, cum oſtẽdit, à viro etiam bono, nõ bonam interim cauſam poſſe defendi. Meminit eiuſdem rei idem author libro tertio, & item quinto.

Euenta. Effecta. Deſtinata.

DE APPLICITIS.

Quid applicita, cur hæc ex aceruo eorum quæ adiuncta à Cicerone dicuntur, exemerit: neque ad ſolum oratorem, ſed ad philoſophos quoque, & iurecõſultos locum hunc pertinere.

Cap. XVII.

APplicita placuit vocare, quæ addita rei extrinſecus, non ſunt quidem cauſa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea ſunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria

videlicet è primis rerum generibus, id est, prædicamentis, illa ferè, quæ vbi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidem adiunctorum nomine ista complectitur, nos adiuncta credimus illa esse, quæ inferius dicemus contingentia: quæ quantum ab his distent, suo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile videre. Equidem inueniendorum locorum hanc vnam mihi persuadeo fuisse causam, vt quæcunque vel in rebus sunt, vel attingunt ipsas, vel quæ vndecunque accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendam de illis fidem prosint: ea in certum conclusúmque redigeremus ordinem, pro cuiusque qualitate, quam habent, propositæ rei comparata. Sic enim facillimè posse animum certa & non fallente via, quæcunque de re quaque dicenda sint, eruere: si quamminimo errore perplexa, & suæ quæque reddita naturæ, intuenda sibi darentur. Placuit ergò mihi, quam exactißimè, simul quàm apertißimè possem, cuncta distinguere: quæ fuit etiam causa addendi noua plerisque nomina, ne si in eadem subinde reuoluerer, aut aliqua manerent non nominata, aut diligentiæ ratio, quam in secernendis sumpseram rebus, ea confundendis rursus nominibus, vel omittendis, mihi periret. Itaque ista & applicita vocauimus, & ab adiunctorum vel genere diduximus, vel exemimus aceruo. Cum pateant enim latißimè, & per omnem ferè rerum eant naturam: nec vt Cicero sensit, ad solum pertinent oratorem ista, sed multum philosophis etiam, cum qui naturas rerum scrutantur, tum vel maximè qui mores hominum formãt: quódque consequitur, & medentibus, & respondentibus de iure, locus, tempus, & reliqua cõnexa tractãtur. non est ergò visum mihi, cum sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiã quã rerum nobis amplitudo ostendit, tradendo angustiùs, ad ino-

Cur diduxerit ac separauerit ea, quæ Cicero vno adiunctorum nomine complexus est.

piam redigere. Pendent itaque totæ quæstiones, pleræque ex loco pleræque ex tempore: vt, An reddat Arethusa fons Alpheum amnem, ex Elide subter maria trāsmissum, tota ferè ex loco spectatur quæstio. Sic etiam, Nilus oriatúrne ex mōtibus Aethiopiæ, quod Aristoteles negat, Ptolemæus ait: an, vt Iuba author fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam tēporis propemodum videtur esse, possintne diuturnitate siccari maria, & sicca rursus obrui aquis. An ad vltimum habitantibus orientem Indis, sol in exortu continuo supra verticē sit positus, vt Herodotus credidit. An sint populi quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies. Et de cōnexis tāto plura possunt quæri, quanto per plura sparguntur, quàm locus, & tempus. Quis dubitet ergò, cum videat extra rhetoris fines quæri de istis, quin possint etiam ex eis argumenta deduci?

Exēplis ostēdit non ad solū oratorem pertinere locū adiūctorū.

Vide Arist. 2 meteororum.

Ea sunt locus.) Sit ne locus idem quod vbi, & tempus id ipsum quod quando, nondum satis inter dialecticos couuenit. Sanè quæ connexa vocat Rodolphus, ea non eius modò prædicamēti videntur, quod habendi voce intelligunt dialectici: quin vel maxima eorum pars ex albo est relatiuorū. Id quod facilè ostendūt exempla, quæ ponūtur capite vigesimo. Et Cicero quidem.) Cicero in Topicis adiunctorū vocabulo omnia ea complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus, connexa, & contingentia vocat.

Equidem inueniendorum locorum.) Poteram, & ego (inquit) applicita simul cum contingentibus vno adiunctorum nomine cōplecti: ni credidissem singula inuētu fore faciliora, si res natura sua lōge diuersissimas in diuersos etiam locos digesissem. Hæc mihi causa fuit, cur seiunxerim ea, quæ Cicero coniunxit. Ab adiunctorum.) Si sola contingentia adiunctorum nomine intelligerētur, iam applicita ab illorum genere essent diducta. At cum vtraque tā applicita, inquam, quàm contingentia, eo nomine cōplexus sit Cicero, hinc est, vti non tam diducta ab adiunctorū genere, quàm ex aceruo illorum exēpta sint. Atque hoc est quod dicit, ab adiunctorum vel genere diduximus, vel exemimus aceruo. Nec, vt sensit Cicero.) Cicero in Topicis, non prorsus, sed magna ex parte, ad solum pertinere oratorem hunc locum confirmat. Et quidem maxima adiunctorum pars de numero est illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur cōtingētia: cum quibus parum commercii esse philosophis, atque illo etiam tempore fuisse iurecōsultis, id notius est, quàm vt vllo argumento sit ostendendum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præsumptionibus, ac coniecturis tractant iurecōsulti, ex numero sunt contingentium? Sunt profectò. Sed quæstiones illas coniecturales, in quibus nō tam de iure quam de facto quæritur, ij qui id temporis de iure respōdebant, quo hæc scripsit Cicero, ad oratorem magis, quàm ad se pertinere arbitrabatur. Quod vt possit intelligi planius, totum Ciceronis hac de re locum, nō pigebit ascribere. Is sic habet: Ab adiunctis autem posui equidem exemplum paulò antè: multa scilicet adiungi, quæ suscipienda essent, si statuissemus, ex edicto prætoris, secūdum eas tabulas, possessionē dari, quas instituisset, cui testamēti factio nulla esset. Sed locus hic magis ad cōiecturales

causas, quæ versantur in iudiciis, valet. cũ quæritur, quid aut sit, aut euenerit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri posit. Ac loci quidẽ ipsius forma talis est. Admonet autem hic locus, vt quæratur quid ante rẽ, quid cum re, quid post rẽ euenerit. Nihil hoc ad ius, ad Ciceronẽ inquibat Gallus noster, si quis ad eũ quid tale retulerat, vt de facto quæreretur &c. Pendent itaque.) Ostendit exemplis, non ad solum oratorem, sed ad alios quoque pertinere locũ adiunctorum. An reddat Arethusa.) Plinius libri secundi, capite cẽtesimosexto. Quidã verò (inquit) odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddũtur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponesiaco littori infunditur. Sic etiam, Nilus oriatur ne.) Solinus de Nilo loquẽs: Originem, inquit, habet à mõte inferioris Mauritaniæ, qui Oceano propinquat. hoc affirmãt Punici libri, hoc Iubam regem accepimus tradidisse. Igitur protinus lacũ efficit, quem Nilidem dicunt. Nilum autẽ iam inde esse coniectant, quod hoc stagnum herbas, pisces, beluas nihilominus pcreet, quæ in Nilo videmus. Et cætera, quæ sequũtur. Eadẽ ferè Plinius libri quinti, capite nono. Et Seneca quoq; nõnihil hac de re naturaliũ quæstionum libro quarto: & secundo historiarum libro Herodotus. An ad vltimum habitantibus.) De his Indis ita Herodotus, libro tertio: Est autẽ illis hominibus sol ardentissimus matutino, non quemadmodũ aliis, meridie: eò vsque efferuescens, dũ tempus est à foro discedendi, per quod tempus multò magis vrit, quàm meridianus in Græcia. An sint populi.) Id quidã dixere fieri in Thyle insula, alij in nono. Vide Plinium libri secundi, capite septuagesimoseptimo.

Locus hic quid sit, vnde eius sumenda diuersitas, & qui vsus.
Cap. XVIII.

Locus quid Aristoteli.

LOcum autem in præsentia non velim tam scrupulosè accipi, quàm ab Aristotele acutißimè quidem: sed astrictiùs quàm nostro instituto conueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circunfusi vnicuique rei aëris, vel aquæ, vel quocunque alio contineretur, quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proprium cuiusque rei locum non est negandum, sed nos de loco loquimur, quemadmodum Virgilius, qui ait,

Quid hic locus.

Virg. 1. Aen. Ibidem.

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt. &,
Deuenere locos vbi nunc ingentia cernes Mœnia.

Et sicut vulgò quærentibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in vrbe, & ruri esse. Sanè multa sunt locorum discrimina: sed ea in capita quædã colligamus, quò facilius queãt perspici.

De locorũ diuersitate, eadẽ ferè cic. in partit. & Fab. lib. 5. quæ hic Rodol.

Locorum igitur discretio, vel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, vel ex iis quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam naturæ sunt, alia hominum opere vel opinione

accesserunt. In locis ipsis differentia est, qua rem, vel hic, vel ibi esse dicimus: & qua alium locum distantem, alium vicinũ: & alium amplum, alium angustum: & alium sublimẽ, alium humilẽ vocamus. Ex iis quæ accedunt loco à natura, sunt, maritimúsne, terrestris, an aërius sit: aquosus an inaquosus, & planus an mõtosus, & asper an mollis, & occultus an conspicuus, lucidus an obscurus, adustus sole an frigore rigens, an inter vtrunque temperatus, pestilens an saluber, sterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celeber, alius desertus dicitur, sacérque & prophanus, publicus & priuatus, cultus & neglectus, pudendus & honestus. Iam vrbs, rus, domus, forum, templum, vicus, pro locis sunt. Iam prouinciæ, vt in Italia quem, in Germania, in Hispania esse dicimus. Iã singulæ vrbes, vt Romæ, Capuæ, Tarenti esse. Sic in ciuitate & in patria, & peregrè esse. Sed multa est adhuc (præter hæc quæ recensemus) diuersitas, & propemodũ immensa. Per omnes enim argumẽtorum locos, & quidem variè numeroséq;, possunt ista diuidi: sed nobis omnia complecti, nec animus est, nec est necesse. Satis fuerit, hac in re quærere volentibus hactenus aperuisse viam. Non enim in abstruso latet res, sed in proximo posita, nisi conniuere velimus, non potest nos fugere. Huius loci est, quicquid in laude, & vituperio, de patria, de ciuitate, in qua natus quis, educatus, eruditus est, ponitur. In consiliis etiam persæpè valet. Hinc illa Macedonum interrogatio, Ecquid Romani volare possent? aut quo pacto Macedoniæ montes essent transituri. Hinc Hannibalis in Italiam transgressi exhortatio militum, vt acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clausi, nulla sperarẽt effugia: at contra Romanis, timidis esse licere, qui in tuta fugam suam conferre possent. Hinc Milonis inuidia, quod

Huius loci vsus.

Vide Liuium lib. 1. de secũ do bello punico.

P. Clodium in monumentis maiorum suorum occiderit. Clodij quoque de violatis Bonæ deæ ceremoniis accusati defensio quod eo tempore non Romæ, sed Interamnæ fuisset.

Loc° quid sit.

Locum autē in præsentia.) Aristoteles physic. libro quarto, post longā disputationem de loco, ὥστε (φησί) τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον τοῦτ' ἐστὶν ὁ τόπος. Quæri solet, quomodo dicat Aristoteles locū esse immobilem, cū sit accidens, ac proinde necessariò moueatur moto subiecto. Longum sit hic referre sententias omniū. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilem dici, nō absolutè, ac omni modo sed quod attinet ad rationē loci. Potest enim extremū illud corporis ambientis referri ad duo. Primum, ad corpus illud ambiēs, in quo est: atque hac ratione moueri quidē potest. Cæterùm, loci nomē ei non competit: neque enim locus est corporis illius. Deinde, ad corpus illud quod ambitur, ac cingitur, cui collatū dicitur locus, & immobilis manet. Adustus sole, an frigore rigens.) Alludit ad quinque illas terræ zonas quarum duæ extremæ frigore rigent, media sole torretur, ac quasi aduritur, tēperatæ sunt duæ interiacētes. Lege Macrobij librum secundū in somnium Scipionis? & Virgilij primū Georgicôn. Ecquid Romani volare possent.) Duo bella Romani gesserunt aduersus Macedones, alterum, quo T. Quintius vicit Philippum: alterum, quo Persen Philippi filium Paulus Aemilius. Quando autem, aut à quo dicta sint verba, quæ affert Rodolphus, nondum legisse memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuisse, vbi cū Macedones de bello à Romanis impendēte deliberarēt: tum nescio quis, vt in spem illos erigeret, eiusmodi dictitauit esse naturam locorum, vt Romani in Macedoniā peruenire nō possent. Hinc Milonis inuidia.) Clodianos illud egisse, vt Miloni conflarent inuidiam, propterea quòd Clodium in monumētis maiorum suorum occidisset, facilè ostēdit ipsa Cic. p Milone oratio. Ita enim scribit: An eò mors atrocior erit P. Clodij, quòd is in monumētis maiorum suorum sit interfectus? hoc enim sæpè ab istis dicitur, perinde quasi Appius ille cæcus viā munierit, nō qua populus vteretur, sed vbi impunè sui posteri latrocinarētur. Clodij quoque de violatis Bonæ deæ ceremoniis.) Solebant apud Romanos stato tempore in domo alterius cōsulis, Bonæ deæ arcana quædam fieri sacra à fœminis, viris inaccessa. Eis sacris cū P. Clodius captus amore Pompeiæ vxoris C. Cæsaris interfuisset ac proinde violatæ religionis reus esset, corruptos quosdā testes produxit, qui iurati dicerent, eum tēpore illo, quo ceremoniæ eius deæ violatæ dicerētur, non Romæ, sed Interamnæ fuisse. Mētionem facit eius rei Plutarchus in vita Cice. Et Cicero ipse in oratione Miloniana: Legite (inquit) testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassinius, cognomēto Schola, Interamnis, familiaris meus, & idem comes P. Clodii, cuius iampridem testimonio Clodius eadē hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse.

Quinque terræ zonæ.

Bonæ deæ sacra.

Quid tempus, quomodo id diuidatur, quis eius vsus. Cap. XIX.

Tempus ita definit Aristotel. 4. Physic.

TEmpus definiri solet, esse numerus motus secundum prius & posterius. Nos apertius dicemus, esse ex cæli solísque vertigine deductum spatium, quo rerum omnium agitationem vicißitudinémque metimur. Inde horam sumimus ferè continentem spatio vigesimamquartam diei partem. Dies

ſpatium eſt illud, intra quod cælum raptu ſuo ſolem nobis eo loco quo proximè abſtulerat, ſiſtit. Ex diebus menſis fit, intra quem à ſole luna profecta, ſpatiúmque omne cæli emenſa rurſus redditur ſoli. Et annus, quo ſol percurſo duodecim ſignorum orbe, ad eam quã fuerat cæli partem redit.

Vide Gel. lib. 3. cap. 2. Macrob. Satur. lib. 1. cap. 3.

Eadem ferè Quintil. lib. 5 cap. 10.

Poteſt nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuiſus eſt: vt alia in tempore ſpectentur, quæ propria ſint ipſius, vt præſens, præteritum, futurum, vt nunc, tunc, modò, mox, pridem, ſerò, nuper, olim citò, tardè, diu, breui. Alia ex iis quæ à natura accedunt ipſi, vt dies, nox, annus, menſis, hyems, ver, æſtas, autumnus. Serenum quoque & nubilum, turbidum, & tranquillum, pluuium, niuoſum, vẽtoſum, & feruens æſtu, & moleſtum frigore, temporũ ſunt diſcrimina. Ex hominibus ſumũtur, & quæ ad ætates hominum pertinent, vt pueritia, adoleſcentia, iuuenta, virilis ætas, ſenecta. & quæ cõueniunt agendis rebus, quales ſunt feſti profeſtíque dies. Et meßis, vindemiæ, arandi, ſerendi, terendi tempus: & pacis, & belli, & famis, hubertatis, peſtilentiæ, ſanitatis dicimus. Et ſumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendum aliquid, quam occaſionem vocãt, cuius (vt inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquã reditura. Vnde tempeſtiuè & intempeſtiuè, & opportunè & importunè fieri aliquid iudicatur. Nec minor eſt temporum quàm locorum varietas. Latißimè quoque & ſine modo ſpargi poſſent iſta, ſi quis dicere, quantum res caperet, non quantum ſatis eſt, vellet. Multum ad fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inſpecta. Ergò pro Milone eſt, non eſſe credibile ſumpſiſſe ipſum conſilium occidendi Clodij, tempore quo petebat conſulatum. Et Ciceroni obiectum eſt ab Antonio, quòd in medio armorũ ciuiliũ fre-

Varius huius loci vſus.

Aeneid.2. *mitu dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur, Non tamē abstinuit, nec voci iræque pepercit. An vlla re potuit magis exprimere magni & inuicti animi virum, cuius libertatem spiritúmque ne extremi quidē temporis necessitas comprimeret? Iterúmque,* Aeneid.4. *Quinetiam hyberno moliris sidere classem. Et mediis properas Aquilonibus ire per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora fortè fuerint affectui Aeneæ: hoc ad suadendum vtilitatis ratione fuit potissimum. In summa, vt in vsu rerum præcipua est temporum obseruatio, sic ad fidem faciendam maximè est accommodata: quandoquidem vt plurimum quodque virium habet in agendo, ita maximè ad fidem contulerit in differendo.*

Intra quem à sole luna profecta.) Quot diebus cursum suum conficiat luna, docet Macrobius libro primo in somniū Scipionis. Et annus.) De annorū diuersitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in somniū Scipionis libro secūdo, capite vndecimo: & primo Saturnaliorum, capite duodecimo & decimotertio. Terēdi.) Exterendi grana, & triturādi. Quam occasionem vocāt.) Cicero in rhetoricis: Occasio, inquit, est pars temporis habēs in se alicuius rei idoneam faciendi aut nō faciendi opportunitatē. Dicitur à Græcis καιρὸς, Vnde vulgatū illud, γνῶθι καιρὸν, de quo vide Erasmi chiliadas. Cuius vt inquit Liui9.) Post occisos in Hispania Cn. & P. Scipiones, Romanorum exercitus ipse sibi ducē creauit L. Martium Septimij filium. Is Martius hortatur9 Romanos, vt Pœnorū castra adorirētur noctu, inter cætera (vt refert Liui9 secūdi belli punici libro quinto) hæc dicit: Scio audax videri consiliū, sed in rebus asperis ac tenuibus fortissima quæque cōsilia tutissima sunt: quia si in occasionis momēto, cuius præteruolat opportunitas, cūctatus fueris, nequicquā mox amissam queraris.

Occasio.

Ergo pro Milone.) Ciceronis in ea oratione verba sic habent: Quē igitur cum summa gratia noluit, hūc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quē tempore, quē impune non est ausus: hūc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis, nō dubitauit occidere? præsertim iudices, cū honoris amplissimi cōtentio, & dies comitiorum subesset: quo quidem tempore (scio enim quā timida sit ambitio, quantáque & quā solicita cupiditas consulatus) omnia non modò quæ reprehēdi palàm, sed etiam obscure cogitari possunt, timemus, &c. Et Ciceroni obiectū.) Hac de re ita ipse Cic. in secūda Philippica, Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimiū felix fuisti, ne iocis quidē respondebo, quibus me in castris vsum esse dixisti. Erāt quidē illa castra plena curæ, veruntamē homines, quanuis in turbidis rebus sint, tamen si modo homines sunt, interdum animis relaxantur.

Connexa quæ sint, & quomodo diuidantur. Cap. XX.

COnnexa dicimus, quæ non circunſtant quidẽ rem, quemadmodum locus & tempus, ſed extrinſecus tamẽ in ipſam incumbere videntur, vt diuitiæ connexæ ſunt diuiti: ſunt enim extra illum, habet tamen diues ab iis quod dicitur diues. Sic & coniugium in connexorum eſt numero. nam vt maritus quis dicatur, non niſi ab vxore: nec quod vxor, niſi à marito contingit. Quid ergo? dicat aliquis: eſſe maritum, nónne eſt in eo quẽ vocamus maritum? ſic & diuitem eſſe, in eo qui diues dicitur? quid obſtat ergo, quo minus adiacentia vocentur iſta? Haud difficilè eſt videre, quid inter iſta & adiacẽtia interſit. Quanquam æquè inſit ei qui maritus eſt, maritum eſſe: vt ei quod calet, eſſe calidũ, quod adiacens eſſe apertum eſt: tamen non ſolum calidum eſſe, ſed & calor à quo calidum nomẽ accepit, ineſt rei quæ calet. ita non fit autem in marito: nam eſſe maritum, ineſt ei quẽ maritum dicimus: vxor tamen, à qua habere quod maritus dicatur nemo dubitauerit, extra maritum eſt. Sic regium nomen in rege eſt: à regno tamen quod eſt extra regem, vt rex dicatur, neceſſe eſt ſibi contingere. Eſt præterea hæc quoque differentia, quòd in adiacẽtibus, ea quæ dant denominationem, non poſſunt ſine eo quod denominatur eſſe. Vt calor nullo pacto permanere poteſt, eo quod eſt calidum ſublato, nec perempto homine, ſapiẽtiæ quæ in illo fuerat permanere nec res nec nomẽ poteſt. In diuitiis contrà, poteſt enim manere id vnde diuites ſumunt nomen, tametſi nemo ſit diues. Quanquam enim nomen diuitiarum non retinet aurum, ſi in nullius ſit poſſeſſione: res ipſa tamen durat, vnde & dicti fuerunt diuites, & rurſus queant dici. Poſſunt diuidi connexa, vt alia dicantur in proximo poſita & tanquã attingentia rem, vt in

Cõnexa quæ

Obiectio.

Dilutio.

Cauilli amotio.

Cõnexorum diuiſio.

vere nebulosum dicimus & ventosum: in aqua limosum, piscosum: sic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiusque generis item sunt, altum, humile, mõs, vallis, tumulus, lacus: quorum nihil per se intelligi potest, sed omnia ex alio spectantur. Sic in corpore hominis, armatum, vestitum, præcinctum, calceatum dicimus, & sanguine conspersum, & luto oblitum, & puluere oppletum. Alia sunt connexa quæ velut è regione & de longinquo rem aspiciunt: vt sunt pleraque eorum, quæ non tã sensu possunt in re deprehendi, quàm intellectu. Vt sunt quæ vel in possessione intelliguntur, vt diuitiæ, opes, regnum, imperium, potestas, dominium, seruitus, obsequium: quæque reliqua huiusce sunt conditionis, vt magistratus omnes, & omne id quo vel in homines vel in res imperium iusue habere intelligimur, & quæ aliam quãdam coniunctionem significant rerum: vt amicus, hostis, ciuis, peregrinus, domesticus, exterus, familiaris. Sic coniugium, id est maritus & vxor: sic ciuitas, id est consentientes ciues: sic reliqua, quorũcunque cum sit in aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipsum est oritur. Aequalitas autem vel inæqualitas, vt sunt à philosophis definita, differentium rerum eadem vel diuersa quantitas: vt tripedale tripedali comparatum æquale est: & tripedale bipedali, & maiora minoráque sunt inæqualia: similia etiam, vt dicuntur diuersa eandem habentia qualitatem, vt album albo: & dissimilia, quæ diuersas qualitates habent, vt sunt album & nigrum: hæc omnia huius loci poterant videri, si acciperentur veris & his ipsis quibus comparantur nominibus, & talibus etiam, quæ propriè essent cõnexa, & non imaginem potius connexorum haberent, hoc est, quæ eiusmodi essent, quorum cùm esset vnum, etiam alterum esset. Nunc pro eo quo dicendum erat, minus potens po-

Aequalitas similitudo, & cætera id genus, an ad hûc locum pertineant.

Vide libri huius cap. 24.

ſeſt, ergo magis potens poteſt: & , doctior huius rei neſcit, ergo indoctior neſcit: quæ ſanè vera connexorum ſunt nomina: pro eo nos dicimus, miles poteſt, ergo rex poteſt: & præceptor neſcit, ergo diſcipulus neſcit: cum horum quoduis alterum poßit ſine altero eſſe, & rex potĕtior milite, & contra miles potĕtior rege: & diſcipulus præceptore, & eruditior diſcipulo præceptor eſſe poßit. Sic etiã ſi dicatur, Hannibal non potuit capere Romam qui potentior fuit, ergo Gothi imbecilliores non potuerũt capere: nomina ſunt connexorũ iſta, ſed res nequaquã: non fuerũt enim eadem tempora Hannibalis & Gothorũ, quare cũ ſimul nõ ſint ſimilia ſunt connexis, connexa non ſunt. Si quis tamẽ ad legem quam prædixi argumentetur, ductũ erit hoc è loco argumẽtum. At cũ rarißima hæc ſit obſeruatio, ſintq́ hæc reliquis iis quæ cõparata dicimus vſu tractatúq ſimilia, in eundem cum illis locũ contulimus æqualia & ſimilia, diuerſáque iſtorum dißimilia & inæqualia. Nam ea quæ nos poſtea dicemus ſimilia, ſeparatum habent ab aliis accidentibus locum, nõ enim in hanc ſignificationem ſimilia dicuntur: quod cum dicetur de ipſis, non erit difficilè perſpectu.

Haud difficilè eſt videre.) Duplex affert diſcrimen inter connexa & adiacentia. Alterum, quod in adiacentibus non modò ipſa denominantia, ſed & illa quæ præbẽt rei denominationẽ, in re ipſa ſunt: at in cõnexis, id quod cauſa denominationis eſt, planè extra rem eſt. Alterum quod in adiacẽtibus ea à quibus habet res vt denominetur, ſine illa re eſſe non poſſunt, in connexis poſſunt. Aequalitas autem.) Quod dicit, hoc eſt: rerum diuerſarũ eadem quantitas. Inæqualitas eſt rerũ diuerſarum quantitas item diuerſa. Similitudo diuerſarũ rerum eadem: qualitas eſt. Diſsimilitudo rerum diuerſarũ diuerſa eſt qualitas. Hæc igitur omnia, quoties hiſce nominibus ſignificantur, ex albo ſunt connexorũ. Sed fieri ſolet, vt quoties horum aliqua inter dicendũ occurrũt, tũ nõ his ſed aliis quibuſdã nominibus vtamur: quo fit vt ad eum potius referenda ſint locũ, qui dicitur comparatorum: de quo pòſt, capite 25. Hãnibal non potuit capere Romã) Hannibal quo modo relicta Capua exercitũ ipſi Romanæ vrbi admouerit, & abiecta rurſum ſpe capiũdæ vrbis inde diſceſſerit, explicat T. Liuius ſecũdi belli punici lib. 6 Ergo Gothi.) Ab his duce Halarico vrbem Romam obſeſſam captámque eſſe tradũt multi. Modũ ac ſeriem captæ vrbis explicat Baptiſta Egnatius. Quoties autẽ & à quibus intra paucos annos capta Roma fuerit, præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona.

Aequalitas, Inæqualitas: Similitudo, Diſsimilitudo.

Romã Hannibal capere nõ poteſt.

Gothi.

DE ACCIDENTIBVS.

Quæ vocet hic accidentia, & quot horum sint species. Tum de sententia Ciceronis, Quintiliani, & Boëtij, de adiunctis, antecedentibus, consequentibus & repugnantibus.

Cap. XXI.

NOlim quisquam credat me ignorare, propter hanc insolitam accidentis appellationem, quid vulgò hoc nomine philosophi significent, vt sit accidens id nonnunquam omne, quod non sit substantia, nonnunquam verò, quod abesse rei & adesse, vt non corrumpatur res, potest: vt calor accidens est aquæ, potest enim adesse aquæ & abesse, vt tamen permaneat aqua. Ego accidentia voco in præsentia, quorum vtrumuis & esse & interire, sine alterius pernicie possit, quẽadmodum dicimus in rebus accidere ea, quæ temere, & nullo delectu aut prouidentia videntur fieri. Ex qua significatione Seneca inquit: Non accidunt (vt putas) omnia, sed eueniunt. Et Quintilianus in *corporis proiecti, Poteram (inquit) nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. Sic nos ea quæ temerè & nulla sunt existendi necessitate coniuncta, vocamus accidentia. Ea in quinque diduximus species, contingentia, pronũciata, nomen rei, comparata, & similia. Esse autem hæc omnia ex accidentium genere, hinc facilè perspici potest, quòd omnes hi loci nonsolum in iis sunt, quæ sunt coniuncta cum re, & quæ simul esse oportet: sed & in iis, quæ antecedunt rem, & quæ consequuntur. Sic ea quæ contingentia voco, vt iurgatum esse, antecedit quandoque cædem: aut expaluisse, aut latebras quæsisse, aliquando consequitur cædem, vtraque verò cædis sunt accidentia: quia & illa sine cæde, & cædes sine illis potuit euenire. Nomina etiam rerum & pronuntiata itidem de rebus, existentium non solum sunt rerum, sed & futurarum rerum, & earum quæ fuerunt. Si-

Accidentium nomen quid hic designet.

*Aeger redẽptus.

Quinque accidentiũ species.

militer comparationes similitudinésque, non modò ex iis ducimus, quæ rebus coniuncta sunt: sed persæpè ex iis, quæ præcesserunt, nonnunquam & ab iis, quæ temporum ordine sequuntur. Quoniam autem adiunctorum, antecedentium, & consequentium, locus iste nos admonet, aptißimum videtur hic recensere, quid istis nominibus Cicero voluerit accipi. Sanè ille, nō locum, non tempus, non applicita, non cōtingentia, posuit inter locos: sed hæc omnia nomine adiunctorū cōplexus est. Ego, de loco, tempore, & connexis, cum de illis dicerem, rationem reddidi. Contingentia verò rectè illum locum, quem adiunctorum vocari Boëtius putauit, intra se claudere vidētur, quoniam eiusmodi sunt, vt esse cum re proposita & sine ea poßint, malui tamen contingentia ea quàm adiuncta vocare, quoniam vt modò ostendi, adiunctorum, & antecedentium & consequētium nomen, velut tres sunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quæ antecedentia & consequentia vocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boëtius, auditáque eis etiā repugnantia, loci non sunt, sed argumentandi formæ quædam, quas licet per omnes locos colligere. Qua in re, quò litem hanc Ciceroni & Quintiliano remittam, quos diuersa ab istis magnorum studiorum ratio fácilè tuetur: vt hæc ab aliis accepta, aliena quoque traderent fide. Boëtij certè non immeritò desiderauerim diligentiam, quia nullam studiorum partem videri potest impensiore tractasse cura. Nam & Aristotelis topica ex Græcis latina fecit, & in Ciceronis topica edidit commentarios, & quatuor topicorum libros ipse conscripsit, In eorum librorum tertio de antecedētibus sic ait: Antecedentia sunt, quibus positis, necesse est vt aliquid sequatur, velut cum dicimus, si homo est, animal est. Quod si verum est, etiam animal antecedens erit*

Opinio Ciceronis de adiunctis, antecedentibus & consequentibus.

* connexa.

Cōtra sententiā Boëtii ratio prima.

ad hominem. Licet enim dicere, si omne animal est, homo est, eruntque hinc inde, animal homini, & homo animali antecedens. Secunda. *Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab aliis, cum sit ex omnibus ferè locis tale aliquid sumere, quo posito sit necesse aliquid sequi. vt posita definitione, sequitur definitum: posita specie, sequitur genus: posito toto, sequuntur partes: & ad causas euenta, & ad euēta causæ, & ad omnes ferè locos aliquid necessariò sequitur. Quid ergò fuit opus nomen antecedenti secernere, si sunt ea reliquis locis, non vni alteríue, sed propè omnibus communia?* Tertia. *Præterea libet quærere, an si dicam, homo est, ergo animal est, sit ductum argumentum ab antecedentibus. Quod si aiat, haud video quod dicetur à specie ductum. Sed negat Boëtius, dicitque solum ab antecedentibus sumi argumentum, cum per conditionem effertur: vt si homo est, animal est. Primùm ergò magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cum poßit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non poßit. Cùm enim antecedentia aliter pronuntiari nequeant, quàm quo pacto ipse præscribit, non poterit ex ipsis confici argumentatio. Nec enim est argumentatio: si homo est, animal est: sed pars solum argumentationis: quæ quidem, si addideris, sed homo est, ergo animal est: tum demum erit expleta. Deinde, cum locorum distinctio pro diuersa habitudine rerum sumatur, quam accipiūt aliæ aliis comparatæ, vt animal homini comparatū, genus est: virtuti verò sentiendi subiectum est: corpori & animæ, est totum. Cùm ergo inter ista, si homo est, animal est: & homo est, ergo animal est: nullum sit rerum discrimen: quî poteßt fieri, vt dicantur è locis diuersis sumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur caussa tradendi Boëtio ista hoc pacto? Dicam equidem. Vir ingeniosus, qui videbat, si*

antecedentia faceret omnia, ad quæ simpliciter illata, aliud sequeretur, non habiturum se quo consequentia inueniret: vndecunque enim duceret argumentum, si necessariò sequeretur aliud, oportebat id ab antecedentibus dici: non habebat ergò, quod à consequentibus vocaret. Instituit ergò, vt antecedentia per conditionem (vt diximus) pronunciarentur, & consequentia essent eadem illa, mutato tamen ordine, & per contradictionem & asseueranter prolata. Vt sit ab antecedenti, si homo est, animal est, deinde à consequenti, sed nullum animal est, ergò homo non est: fiétque ex duobus locis argumentatio vna. Mihi persuasum est, multò aliter sensisse Ciceronem, & voluisse ex antecedentibus argumentationem duci, quoties proposito conditionali, ab eo quod per conditionem antecedens fecimus, quo ordine propositum erat, diceretur argumentum: vt si homo est, animal est: deinde ab homine quod antecedens fecit, ducit argumentationem, quam ab antecedente vocat: sed homo est, ergo animal est. Sic cum conuerso ordine, ab eo quod ex conditione consequens erat, duceret argumentationem, à consequentibus vocabat: vt, si homo est, animal est: animal hic est consequens, ducitur ergo à consequenti, sed nullum animal est, ergo nullus homo est. Verùm ista quomodocunque libeat accipere non loci sunt, sed formæ argumentandi. cum non rerum inueniendarum ratione, sed certa colligendæ argumentationis lege constent. Repugnantia quoque Boëtius voluit esse contraria consequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos spargi possunt, per quot consequentia sparguntur: & ad certum argumentandi modum sicut consequentia trahuntur: neque suum poterunt proprium habere locum, & ad iudican-

Quomodo intelligẽdus Cicero.

Repugnãtia.

da, ac reprehendenda putet, ei hoc ego solùm respódero, homines indoctos ad istũ errare modũ non solere. Sic, & quæ cótingentia.) Nota genus locutionis. Neque enim verbum vllum appositũ est huic nominatiuo contingẽtia, nisi quod singulis partibus sua verba apponuntur. antecedit, & consequitur. Sic Virgilius quanquã diuerso casu.

Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora, sed Buten aduersum corpore fixit
Loricam galeámque inter, quã colla sedentis
Inuenit, & læuo dependet parma lacerto.
Orsilochum fugiens magnúmque agitata per orbem
Eludit gyro interior &c.

Simile est huic illud, authore Macrobio: etiam si Seruius longum subesse putat hyperbaton.

Macrobi' li. 6. saturnaliorum, cap. 6. Aeneid. 12.

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt.
Solis aui specimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo
Sidereo flagrans clypeo, & cælestibus armis.
Et iuxtà Ascanius magnæ spes altera Romæ
Procedunt castris.

Antecedens. Consequens.

Quoniam autẽ adiunctorum, antecedentium, & consequẽtium.) Principio explicemus quid sibi velint hæ voces, ita pleniùs intellecturi, quorsum tẽdat Rodolphus. Antecedẽs est, quo posito aliud quiddam necessariò sequitur. Cõsequens, quod necessum est esse, si id cui cõsequẽs est: præcessisse cõstiterit. Vt, quã peperisse cõstat, eã necesse est cũ viro consuetudinẽ habuisse. Adiũcta sunt, quæ ita aut antecedũt rem aliquẽ, aut sequũtur, aut cum ea cohærent, vt nulla tamẽ præcedendi, cohærendíue, aut sequẽdi intercedat necessitas. Verbi causa, Cædem præcedere solet verborũ cõtentio: cohærere, vel vox eius qui cædẽ fecisse arguitur, vel occisi vociferatio, aut gemitus, vel aliud quippiam hisce nõ vsquequaque dissimile sequi, fuga, timor, latebræ, trepida, ac inconstans responsio: quorum omniũ nihil est, quod necessitate aliqua cũ cæde iungatur: & tamẽ raro ita quisquam occiditur, vt nihil horũ ei cædi adiunctũ sit. Ergo quæ adiũcta alij vocãt, ea (quemadmodũ diximus) Rodolphus, partim cõtingentia, partim applicita vocat. Antecedẽtia autem, & consequentia, nõ putat esse locos distinctos, eo quòd in omnibus propemodũ locis talia quædam inueniri queãt. Hæc rei summa, in qua, vt quidẽ mihi videtur, nõ pessimè Rodolphus: etiam si quædã obiter interserit, quę mihi hand dum satis probãtur, quæ suis locis nõ dissimulabo. Cõtingentia verò rectè illũ locum.) Quemadmodũ negari non potest, maximã adiunctorum partem contineri loco cõtingentium: ita ne id quidem in dubium vocari debet, quędã vtique ex iis pertinere ad locum applicitorũ, quando hæc quoque adiunctorum vocabulo à Cicerone comprehẽsa fuisse, ipse testatur Rodolph. Boetii porrò nõ aliam, ac Ciceronis de adiunctis fuisse sententiam, id vel hinc liquet, quòd is tertio Topicorũ libro, ita imitatus est Topica Ciceronis, vt præter exempla, nihil quicquã mutasse videatur. Sed quę antecedẽtia, & consequentia.) Duæ dialecticæ partes sunt, vna inueniẽdi, altera iudicãdi. Prior, inueniẽdi argumẽti rationẽ, ac locos tradit: ac proinde Topice dicitur. Altera formas quasdam tradit argumẽtãdi, quibus diiudicari, expendíque inuentũ iam argumentũ possit, nominatúrque κριτικὴ, ἀπὸ τῦ κρίνειν, hoc est à iudicando. Quæ igitur à Cic. Quintil. & Boetio in locorũ explicatione, de antecedẽtibus, consequẽtibus, repugnãtibúsq; præcipiũtur, ea (inquit Rodol.) ad posteriorẽ potius dialecticæ partem, quam ad priorem pertinent, quare nõ erant hæc referenda inter locos. Sanè Cic. ipse paulo minus in hac videtur fuisse sentẽtia, vt putarit ea quæ ab ipso de his tribus dicũtur, magis ad explicãda, formandáque, quàm ad inueniẽda argumẽta pertinere. Verba

Adiuncta.

eius sic habēt: Cū tripartitò igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem repugnantiā: reperiendi locus simplex est, tractādi triplex. Hactenus Cic. Verū enim verò, vt alij paulò hæc discutiam, ascribā huc verba ipsius Rodolphi ex cap. 22 de contingentibus. vbi inter alia multa: Nec est (inquit) inutile, etiā si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus, & vias vnius reperiendæ rei: vt si min9 vnus perducat nos ad id quod quærimus, altero tamē tertióue tentātibus, aliqua parte ꝓcedat. Hæc Rodolphi verba si vera sunt, quid tandē flagitij admisit Boëtius, qui antecedentia quoque, & cōsequentia vnà cum repugnātibus inter locos inseruit? An nō hæc etiam viā aperiūt facilius inueniendi? Nonne multa sunt, quæ hac ratione facilius inuestigari queant, quàm si alia via quærantur? Et vt missa faciā antecedentia, & cōsequentia, certè repugnātia nō video cur reiiciat Rodolphus, eo duntaxat intellectu quo est hoc nomine vsus Boëtius, vti paulò pòst dilucidius explicabitur. Quod si verū est, etiā animal antecedēs erit &c.) Hoc quàm sit verum, viderit Rodolphus. Omnes certè cōfirmaut, hominem esse antecedens est ad animal: nemo contrà, animal ad hominē. Neque profectò virū quicquā habet, quod affertur de omni animali: quando fieri potest, vt idem diuersa ratione acceptū, interim antecedens, interim cōsequens esse dicatur. Ita homo est antecedēs animali: nequit enim homo esse, quin & animal sit. Cōtrà, omne animal antecedēs ad hominē, siquidē nullo modo fieri potest, vti omne animal sit, quin sit etiā homo. Ad hoc, quo pacto distinguetur hic loc9 ab aliis. Respōdeat (opinor) Boëtius, nō se ire inficias, quin antecedētia, & cōsequentia sparsa sint per locos fermè omnes: sed esse quædam, quæ facili9 inuestigari queat, cū his significātur vocabulis: quàm si aliis eadem vocib9 notarentur. atq; hanc sibi causam fuisse, cur distinctū istis dederit locum, præsertim cum ne Rodolpho quidem displiceat, etiāsi natura rei nō cogat, tamē plures esse locos, hoc est, aditus, & vias vnius reperiendæ rei. Quod si aiat, haud video quod dicetur à specie ductū.) Inuitus facio, vt in ista inquirā scrupulosius, ac velut censoria quadā virgula quæda notē in viro hoc, quo neminem ego in hoc dūtaxat argumenti genere, maiorē meruisse laudem ausim cōtendere. Sed quēadmodū in speciosis ferè corporib9 solēt animaduerti quædā, quæ nō displiceāt ipsa quidem, at minus tamen placeāt quā cætera: ita haud scio quomodo in viris etiam quā libet doctis, quædā tamen notari solent, in quibus etsi nō aliis, tamen seipsis inferiores esse videātur. Et quid si (quemadmodū ait ille) quandoq; bonus dormitat Homerus? id quod hoc loco, vt si vsquā, Rodolpho accidisse mihi videtur. Nam quod ait, nō videre se, quodnam argumētum ducatur à specie, si id quod affert, ex antecedentiū loco ductum dicatur: hoc certè facilè refellat Boëtius, si dicat nō esse absurdum, argumentū idem ex diuersis ꝓduci locis, quod ne ipsi quidē Rodolpho displicere paulò ante docuimus. iā quod addit à Boëtio magnæ infelicitatis dānari antecedētia, quòd existimarit perfectā inde depromi argumentationem nō posse: hac parte tantū abest, vt subscribā Rodolpho, vt demirer hominē alioqui lōgè diligentissimū hoc loco tā dissimilem sui esse potuisse. Certè Boëtius in ea planè opinione fuit, vt crediderit ex vtrisq;, tam antecedentib9, quam cōsequentibus, perfectam duci argumentationem. Ex antecedētibus, hoc modo: Si peperit, cum viro cōcubuit: peperit autē, ergo cū viro cōcubuit. Ex cōsequentibus: Si peperit, cum viro cōcubuit: non autem cōcubuit cum viro, quare ne peperit quidem. Hæc exempla ipse ponit Boëtius Topicarū differentiarū lib. 3. è quibus facile perspectū est, sententiam illius eadē planè esse cum ea, quā Rodolphus tribuit Ciceroni. Et, vt semel dicā quod sentio, nihil aliud conijcere, cum ex hoc loco, tum ex aliis quibusdam possunt, quàm cum hæc scriberet Rodolph9, tum Boëtii eū libros ad manum nō habuisse: aut certè aliò festināti nō fuisse tantum otij, vt illos consuleret. quod cū ex his quæ dixi, tum verò maximè ex iis quæ continuò subiungam, patēre potest. Repugnantia quoque Boëtius (inquit) voluit esse cōtraria consequentium. Quid? vnde ista hæc Rodolphe? Boëtius certè repugnantia hūc in modum nō finit, sed ordine cōtrario: Repugnantia (inquiens) cōtrariorum sunt cōsequentia. Verbi causa, Cōtraria sunt, dormire & vigilare: stertere dormiētibus adiūctum est, quare stertere,

Repugnantia

& vigilare sunt repugnantia. Rursus, Prudentia cõtraria est imprudentiæ: fraudib9 ac imposturis obnoxiũ esse, imprudẽtiam sequitur: quo fit vt id repugnet prudentiæ. Atque hoc intellectu cum sumitur nomen repugnãtium, nõ video cur distinctũ ac peculiarem habere locum ea nõ possint. Sed, vt finiam aliquando, hi si sunt errores dicẽdi, nõ tamen id genus errores sunt, qui inscitiã arguant: sed qui ex præcipiti quadem festinatione profecti videantur. Quanquam & aliud quiddã hîc mihi venit in mẽtem, de quo postea, capite vigesimoseptimo. Illud hîc dicam, summã à me gratiam initurũ, si quis secus habere ista ostenderit, quam visum est mihi, quãdo nihil mihi tã cordi est, quã vt in omnibus optimè sensisse videatur Rodolphus, cui ego viro tribuo tantũ, vt nunquam ipse mihi credam minus, quàm quoties ab eo me dissentire res cogit.

De contingentibus, & vario ipsorum vsu. *Cap. XXI.*

PRimum accidentium genus, contingentia diximus, quoniam circa rem contingant, id est eueniant, ea quidem conditione, vt siue ista non eueniant, res existere, siue res non existat, ista euenire poßint. Vt pallor * *ante ægritudinem. Nam potest quis pallere, vt non ægrotet: & ægrotare, vt non palluerit. Sic iurgium ante cædem. Potest enim iurgatus quis esse, vt non occiderit: & alius occidisse, qui non sit iurgatus. Sic forma ad luxuriã. Nã & formosus frugi, & deformis potest esse profusus. Miretur fortè quis, cum videat pallorẽ, ægritudinem, formã, luxuriam, adiacẽtia esse, & iurgium, & cædem actus, quare iam ea cõtingentia faciamus: aut quid hoc loco sit opus, si illo satis fuerit hæc explicare. Nõ est ergo nobis ignorandum, locorum fines, non tam pro rerum varietate, quàm ex seipsis accipiunt, quàm pro habitudine eorũ, quibus applicantur, distingui. Sic candor, adiacẽs est niuis, & coloris species, & contingens pulchritudinis. Nec est inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus, & vias vnius inueniendæ rei, vt si minus vnus perducat nos ad id quod quærimus, altero tamen tertióue tẽtantibus, aliqua parte procedat. Differunt autem à connexis contingentia hoc pacto, quòd connexa vno significantur nomine, quod continuo, vt prolatum est, & eam rem indicat, in qua est, & id quod extra ipsam est, vnde id oritur nomen. Nam cum diuitem dicis, accipis statim eum*

Cõtingentia cur dicta.

* ad

Cic. pro Roscio Comœdo.

Scrupus.

Solutio.

Quo differãt contingentia à connexis.

qui est diues, & diuitias à quibus diues vocatur. sic contrà, in diuitiarum nomine ilico, & opes ipsas, & eum qui possidet agnoscis At in contingentibus, vel potius in omnibus accidentibus necesse est, vt duo conferamus, quo esse intelligamus ea accidentia. Nam si astutiam per se dicas, adiacens videtur: si seruum, connexum est: si coniungas seruum astutum, cõtingens est. Et connexum connexo contingit, vt seruus diues. Et adiacens adiacenti, vt astutus medicus. Et in summa quẽadmodum prædiximus, omnia ea quæcunque huius sunt generis, vt alterum sine altero possit vltrò citróque esse, & perire.

Quæ contingentia huius sint loci.

Non tamẽ hoc sic accipi velim, vt omnia quæcũque sunt rei contingentia, conferre putem ad inuentionẽ, aut ad hunc locũ credam pertinêre. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, non omnia probandis omnibus apta esse. Verùm illa demum cõtingentia nostri sunt negotij, quæ velut indagine, vestigiísque quibusdã ad ipsam rẽ nos possunt perducere: cuiusmodi sunt, vnius efficientis facta, vel subiecti vnius adiacentia, vel quæ in eodem sunt loco, vel tempore, vel quomodolibet aliquid commune inter se habent, quo de vno possit in aliud fieri transitio. Apud Quintilianum itaque in Mathematico, vir fortis, hoc ipsum quòd fortiter fecit in argumentũ adfert futuri parricidij. quoniam in vtraq; ait opus esse impetus, & furoris cuiusdam, vt ambo vnius animi possint videri. Terentius quoque, Non dubium est (inquit) quin vxorem nolit filius, ita timere Dauum sensi. Nam quid per se timor Daui ad nuptias filij, nisi id esset, quòd omnia cõmuni inter ipsos consilio agerentur, & eadẽ omnia vellent, atque nollent? Hûc pertinet etiam, quòd solebãt qui accusabãt in foro quãmaximè premere vitam anteactam: quod non eò modo spectat, vt, inuidiam conflarent, verùm quoniam videbatur

Huius libri. cap. 4.

In Andria.

animũ à quo illa fuerant profecta, nec à præsentis quoque sceleris abhorrere fide. Huius sunt generis, quæcunque sunt monstra ostentáque rerum, vt defectus solis, lunæq́, & stellæ crinitæ, quæq́ alia, vel videri solent, vel audiri: quibus insigniũ populorum, vrbiúmue clades auguramur. Ita in cæde vultus turbatior, implicati animi index, minæ, vitata colloquia, spreti congressus. In ægritudine verò, spõtanea membrorum lassitudo, fastidium cibi, inquietudo peruigiliarum: quæq́ reliqua huiuscemodi rem antecedũt. Ex adiunctis collegit Asdrubal apud Varum fluuium auctas esse copias Romanas, quoniã strigosiores equos, & coloratiora videret corpora. Hannibal etiam cum exercitum admouisset vrbi, nondum fractas esse res Romanas, quoniam ager in quo tum castra locauerat proscriptus sit, & inuenerit emptorem. Et Quintilianus, non esse cæci, aut soliciti percussoris vulnus, quoniam solum vnum sit, certioréque loco, quàm pro cæci, vel trepidatione festinantis factum. Cic. quoque Catilinam docet malum aliquod publicum meditari, quoniam angustia rei familiaris prematur. Sic ex consequẽtibus dicitur, sceleris aliquos agitasse consilia, quoniam diducti non constiterint inter se verbis: furtum fecisse, quoniam res sit inuenta domi ipsius: cædem admisisse, quoniam fugam, vel latebras, vel arma circunspexerit. Iam, & quæ εἰκότα *dicuntur, id est consentanea, vel verisimilia, huius sunt loci, quale est, fortem esse, quia lato sit pectore: & quia pauper sumptuose viuat, furari, & si qua matrona sola per viam noctu pergat, mœchum expetere. Signa quoque nõnulla possunt huc referri: vt futuræ postridiè serenitatis, vespertinus occidentis rubor: & speratæ sanitatis, oris exulceratio. Pleraque tamen, vel ad actus, vt viuum esse, quia spiret: vel ad effecta, vt ignem esse, quia sit fumus, referuntur.*

Ex his Cic. argumenta duci in Catilinã, inuectiua 3.

Metaurum videtur legendum ex Liuio de secũdo bello punico, & Plinio lib. 7.

In pariete palmato.

εἰκότα.

Signa.

Quæ quidem si magis latiúsue pateãt quàm ea quibus adhibentur, communi nomine signa vocantur: vt quod percussus sit, quia cicatricẽ habeat: potest enim cicatricem vel quia ceciderit, vel ex vlcere habere, & grauidam esse, quia tumescat vterus, quia vel veneno vel morbo potest tumescere. Sin verò vel minùs pateant, vt ignem esse quia fumus sit: potest enim & sine fumo ignis esse: vel item ex æquo, vt fœtam esse quia habeat lac, τεκμήρια, *id est, indicia vocantur. Ea Quintilianus inter argumenta non putat habenda, quia nihil post se dubij relinquant. Quod quidem acutissimo viro miror potuisse in mentem venire. Ergo ibi nihil eorum, quibus mathematici inuenta sua colligunt, argumentũ esset, cum certis & de quibus non possit ambigi rationibus omnia demõstrent. Cúmque id agamus argumentando, vt quàm minimum dubitãdi relinquamus locum, quî potest fieri, vt qui ad liquidum indubitatúmque rem perduxerit, videatur non esse argumentatus? At nos incerta pleraque pro manifestis argumenta sumimus, quanto melius igitur res ipsa nostro consuluit pudori, vt faciat ipsa per se fidem, ne cogatur in locum eius is qui dicit suo succedere mendacio.*

τεκμήρια.

Lib. 5. cap. 1.

Sic forma ad luxuriam.) id est luxum, vitium oppositum frugalitati: vulgi more nõ libidinem intelligas. Quintil. in Mathematico.) Verba Quintiliani eo in loco sic habent: Virum fortẽ dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiam vt dissimilia paria viribus, etiam vt mẽte dissentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quàm quòd nõ parco cædibus, cruore nõ satior: exultans super stratorũ corporũ strages, palpitãtibus adhuc cadaueribus alacer insisto? Et paulo pòst, Crede pater, & parricidiũ tam facilè est quàm fortiter facere, cum vtrunq; de fato est. Huc pertinet etiá.) Húc morem accusatoribus fuisse facilè ostẽdunt actiones Ciceronis in Verrẽ. Et quòd idẽ author pro Cælio, plus operæ sumit in diluẽdis antè actæ vitæ criminibus, quæ in iudiciũ non veniebant: quam in eo, cuius gratia erat cõstituta quæstio. Asdrubal apud Varum fluuiũ.) Secundi belli punici anno duodecimo, Asdrubal frater Hannibalis cũ ingenti exercitu in Italiam venit, qui cum se fratri in Vmbria occursurũ literis illi significaret, eásq; literas intercepissent Romani, priusquã ad Hannibalẽ perlatæ fuissent: Claudius Nero cõsul nõ cunctandũ ratus tẽpore tali, neq; expectandũ decretum senatus, cum sex millibus peditũ & mille equitib' noctu castra egressus, M. Liuio collegæ sese cõiunxit, vt nihil tale suspicantem ambo iunctis viribus aggrederẽtur Asdrubalem. Horum ergo coniunctionem subodoratus est Asdrubal ex iis signis, quorũ mé-

tionem facit Rodolphus. Qua de re ita Liuius eius belli lib. septimo, Moram(inquit) gnæ attulit, quòd Asdrubal prouectus ante signa cũ paucis equitibus, scuta vetera hostium notauit, quæ antè non viderat, & strigosiores equos, multitudo quoq; maior solito visa est. Suspicatus id quod erat, receptui properè cecinit: ac misit ad flumẽ, vnde aquabátur vbi & excipi aliqui possent, & notari oculis, si qui fortè adustioris coloris, vt ex recẽti via, essent &c. Hãnibal etiam cum exercitũ admouisset vrbi.) Hac de re hunc in modum Liuius, secũdi belli punici lib. sexto: Minuere(inquit) etiam spem eius & aliæ paruæ magnæque res: magna illa, quòd cũ ipse ad mœnia vrbis Romæ armatus sederet, milites sub vexillis in supplementũ Hispaniæ profectos audiuit: parua àutem, quòd per eos dies eũ fortè agrũ in quo ipse haberet castra, venisse, nihil ob id diminuto pretio, cognitũ ex quodam captiuo est. Cicer. quoque Catilinam.) Cicero prima oratione in Catilinã meminit quidem nõnihil de difficultate eius domestica, & in secunda enumerans genera hominũ eorum, ex quibus Catilinæ constabat exercitus, omnes fermè illos egestate rei familiaris laborasse ostendit. Nusquam tamẽ (quod sciam equidem) angustiã rei familiaris in argumentũ assumit, vt ostendat publicum aliquod malum illũ meditari. Iam & quæ εἰκότα dicuntur.) Cicero in partitionib⁹ τὰ εἰκότα, verisimilia vocat, τὸ τεκμήριον, propriam rei notã. Ea Quintilianus inter argumẽta.) Quintilianus libro quinto, non tantùm signa necessaria, sed & ea quæ necessaria non sunt, esse argumẽta negat, sed argumẽtis sanè inualidis. nã quod ait, vbi sint signa indubitata, ibi quæstionẽ nõ esse, id ego iudico nõ vsquequaque esse verum. tametsi enim, postquam ipsa cognita fuerint, nihil post se dubitationis relinquant: tamẽ quandiu iudex nõdum de iis est factus certior, vtique quæstio ac cõtrouersia esse potest. Quod autem subdit, ne dubia quidem signa argumẽta esse, propterea quod ipsa argumẽtis indigeant: id quoque quàm sit inualidum liquere vel hinc potest, quod ex plerisque argumentorum locis eiusmodi quædam adduci solẽt, quæ parum habitura sint virium, nisi aliunde corroborentur. Ergo sibi nihil eorum.) Rursum sibi dixit, vbi alius (haud scio an rectius) ei aut ipsi dixisset.

εἰκότα. τεκμήριον.

Cur nomen rei (Alij interpretationem nominis vocant) retulerit inter locos externos, & de triplici eius vsu.

Cap. XXII.

NOmen quoque rei, rectè mihi inter accidentia conferri videtur. Nec enim est aliud nomen quàm vox ad rem significandã cõsensu hominũ instituta: quod, si quid aliud, vel maximè accidentium naturam habere manifestum est. Nã & rei antequam sit, & postquam facta est, nomen est, & aliud quoque nonnunquam eiusdem rei nomen est: vt Romulus post mortem dictus est Quirinus: & apud poëtas, Hippolytus, postquam redditus à Pallade est vitæ, Virbius. Cicero quidem ab etymologia, hoc est (vt ipse dixit) verbum è verbo, à veriloquio: vt aptius & mollius putauit, à notatione: vt vulgò dicimus, ab interpretatione nominis: separatum locum descripsit. Quod fieri posse non abnuo, & nonnunquam argumẽta inde duci apertius est quàm vt ostendẽdũ sit. Vnde

Nomen rei, alias notatio, siue interpretatio nominis

In Topicis.

& multa in nomẽ Verris cauillatus est, & in Chrysogonum pro Sexto Roscio. Et facetè dictorũ crebra sumitur occasio, vt Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat, hoc (inquit) est patrem colere. Et qui filios ex ancilla suscipiebat, dictus est verus familiæ pater. Quòd autem locum nomini inter ea quæ sunt in substantia fecerint, non video quã rationem sint secuti: cum rerum apud omnes gentes eadem sit substantia, nomina diuersa. Quinetiam & apud eosdẽ populos idem nomen, persæpè aliud apud maiores, aliud apud posteritatem significet, nemo nescit. Ad hæc vt quædam interpretationes conueniant, vt toga à tegendo, & dux quia ducat, & quia regat rex: ita pleræque aut in aliquo non conueniunt, aut discrepant omnino. Prætorium à prætore dici manifestum est. tamen & in castris vbi consul tendebat, & in ciuitatibus item vbi ius reddebat: dicebatur prætorium. Sic codicis & libri nomina si reddantur originibus suis, neutrum hodie congruet ei quod significat. quorum alterum à caudicibus, hoc est tabulis ductum est: alterum arboris significat corticem: quod his primùm materiis rudis vetustas ad inscribendas literas vteretur. Quamobrem cum ex his liquere videatur, nequaquam nomen inter ea quæ sunt in substantia numerari posse, non inueni quem sibi locum putarẽ veriùs magísque è natura sua conuenire. Vsus eius non simplex est. Quandoque enim ex ipsa vi aut interpretatione nominis. Vt qui dicat, animã cõstare ex aëre, quem in spirãdo haurimus: quoniam anima, quòd ventum significat, sit vocata. Sic pecuniam in instrumento domestico esse, quia ipsa instruatur domus.

Alius est vsus, cùm ducimus ex homonymia, id est, agnominatione, vel (vt vulgò loquimur) ex æquiuocatione argumentum. Vt expetẽdas esse humanitatis artes, quia nihil tã

proprium ſit hominis quàm ipſa humanitas. Et peßimè facere qui plebem contra patres cōcitent, quoniam nullum in terris nomen venerādum magis quàm patrum. Et Iſocrates in Helenes laude, pulchritudinē inquit admirandam maximè laudandámq; eſſe: eiuſque inter reliqua ſignū facit, quòd virtutem maximè probamus, quoniam pulcherrima rerum ſit omniū. Facile eſt perſpectu: quomodo humanitatis, & patrū & pulchritudinis nomen in diuerſas ſecatur ſignificationes. Quod ſi occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captioſa ſit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum perſæpè euadit: Vt certam eſſe progeniem Aeneæ Neronē, quoniam patrem Aeneas ſuſtulerit, Nero matrē. Sic & in iis quæ paulo antè diximus, in quibus colēdi & familiæ nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod ſuſtuliſſe dicitur) cauſam ridiculo præbent. Alius præterea eſt huius loci vſus, cum tranſlato nomine, deinde ducimus ex re, non quam hoc in loco, ſed quā propriè ſignificat argumentum. Quale eſt apud Ouidium: Quis enim celauerit ignem, Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo? Ignem pro amore poſuit, deinde ex lumine argumētatur, tanquam de vero igne loqueretur. Sic apud Terētium Phormio: hiſce ego dictis illam tibi tam incenſam dabo, vt ne extinguas lachrymis, ſi totus extillaueris: incēſam pro irata dixit: deinde reliqua ſubiecit, velut vere ardētem crederet. Ergò propter eas quas dixi cauſas, nomen ab eis quæ in ſubſtantia ſunt remoui, protulíque iudicium meum, quorum diuerſa ſi quis putabit accedere propius vero, nihil obſtabit, quò minus non me, ſed quæ credat optima, ſequatur.

Epiſtola Paridis ad Helenam.

Romulus poſt mortem dictus eſt Quirinus.) Seruius grammaticus Romulum ait dictum eſſe Quirinum, quòd haſta vti ſoleret, quæ Sabinorū lingua curis diceretur: vel quia Græci κοίρανον regē vocent, Plutarchus in vita Romuli alias quoq; cauſas quaſdā nominis huius affert. Sed longū ſit referre hîc omnia. Legere qui volet, ei oſtenſus eſt locus. Et apud poëtas Hippolitus.) Hunc ab equis diſcerptū Diana Aeſculapii ope-

ra in vitā restituit, ac deinde Virbiū quasi bis virū iussit vocari. Author Serui⁹ super illud septimi Aeneidos, Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello Virbius &c. Vnde & multa in nomen Verris.) Quē interim Verrē dici air, quòd omnia verrat: interim malum sacerdotē vocari à Siculis, qui tam nequā sibi Verrem reliquisset. Et in Chrysogonū pro Sexto Roscio.) Verba Cicer. in ea oratione hæc sunt: Venio nūc ad illud nomē aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur, &c. Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat.) Hunc Vectium quendam fuisse author est Macrobius libro Saturnaliorū secundo, cap. de iocis ac respōsis Augusti Cæsaris. Et qui filios ex ancilla suscipiebat.) Hic quisnā fuerit, haud dum legisse memini. Ioc⁹ est in nomine patris, etiam si Rodolphus nō in patris sed in familiæ nomine causam ridiculi inesse existimat. Quandoque enim ex ipsa vi nominis.) Sic Cic. in Antonium, ex nomine ipso tumultus ostendit, tumultum sine bello esse nō posse. Quoniam anima quòd ventum significat sit vocata.) Virgil. in octauo: Quantum ignes animæque valent. Et Horatius: Impellūt animæ lintea Thraceæ. Dixit & Plautus: Ne quid emittas animæ, id est ne flatum ventris. Porrò Diogenes fuit, authore Aristotele, qui censeret animā esse aërem. Et homonymia.) Aristoteles in categoriis, ὁμώνυμα, φησὶ, λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τὸ ὄνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, id est, Homonyma dicuntur, quorū solū nomen cōmune est, ratio autem essentiæ quæ secundum id nomen datur, diuersa est ergo (vt apertius dicam) homonymia, quoties vno nomine res diuersas significamus, vt taurus, gallus, aquila. Expetendas esse humanitatis artes.) Hæ sunt illæ ipsæ, quas ingenuas liberalésq; vocamus. Nā humanitas, interim φιλανθρωπίαν, interim eam quam παιδείαν Græci vocāt, id est eruditionē ac liberales disciplinas significat. Lege Gellium libro decimotertio, capite decimosexto. Plebem cōtra patres.) Patres qui fuerint apud Romanos explicat T. Liuius libro ab vrbe condita primo. Certam esse progeniē Aeneæ Neronē.) Suetonius author est, posteaquā iussu Neronis occisa esset Agrippina ipsius mater, tū hos in illū versus euulgatos fuisse. Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronē? Sustulit hic matrē, sustulit ille patrem. Aeneas patrem Anchisen sustulit, cum impositū humeris ex incensa iam vrbe exportauit. Nero autem sustulit matrē, cum occidendæ eius mandatū Aniceto dedit. Apud Terētium.) In Phormione, vbi minatur Phormio, se Nausistratam vxorē Chremetis ita incensurum ira, vt à marito ne lachrymis quidem ac fletu ea ira restingui posit.

Homonymia

Humanitas.

De pronunciatis, seu testimoniis, siue authoritate.
Cap. XXIII.

Inartificialésne argumentationes sint, quæ ab authoritate seu testimoniis dicuntur.

LOcum, qui sumitur ex iis, quæ quisquam de re proposita vel dixit, vel (quod perinde est) sensit, eum quidam à iudicio, nonnulli ab authoritate, Cicero testimonia vocauit, Aristoteles & itidem quandoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos (si quicquam nobis post tantos viros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erāt: & ab arte (quatenus ad nostrum vtique institutum pertinet) non credimus semouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quisquam vlla de re, vt affirmaret vel negaret, est elocutus. Ea quidem (vt

modò diximus) Aristoteles, quique ipsum secuti sunt. Cicero & Quintil. remota dixerunt ab arte, exemerúntque è numero locorũ. Quapropter ne cui negligentius videamur vel imperitius fecisse, qui coniiciamus illa in hunc locum, facti nostri paucis reddenda nobis est ratio. Si quis igitur testimonia, id est quæcunque aliquis ea de re de qua disserimus dixit, sic accipiat, vt inter disserendum tractantur à nobis, fidéique parandæ sunt instrumentum: non video, quî minus ista contineantur arte, quam reliqua cuncta, quæ vel effecta sunt rerum, vel contingentia, è quibus argumenta sumuntur. Cúmque ea, & quæri à dicētibus, & inueniri videamus, & alius alio melius & commodius eis vtatur: constanter ipsa & artis, & huius esse loci, contenderim. Aristotelem verò, quique alij authores ista tradidêre, credo equidē sensisse arte ea carere testimonia, nō quatenus à disserente confirmandis adferuntur rebus, sed vt ab eis ipsis quorũ sunt testimonia: præsentem in rem dicuntur. Foro nanque & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et testis sanè oratio, in quantum probatur ab ipso res, nihil ad disserentis rationem pertinet: nec iam vt inueniendi argumenti locus potest accipi, cum non dicentis arte, non argumentatione, sed etiam eo qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, chirographa, sic leges, sic plebiscita, quæ ad rem pertinent, non oratoris expectant vocem, sed ipsi sibi iudices oculis auribúsque faciunt fidem. Non magis sunt itaque disserendi artis ista, quàm si quis cũ multa se pro Republica pertulisse dicat, ídque probare velit, diducta veste, silens demonstraret in aduerso pectore cicatrices, & conspiciendum concionis oculis, id quod erat animi probaturus, ostendat. Quando verò in orationem sibi assumit ista qui dicit, tum artis esse, declarat eorum, qui

vel in scholis eruditionem tradunt, vel in publico de ciuilibus negotiis disputant, labor, quem sumunt, quo vel confutent eos qui diuersa dixerunt, vel eorum qui secum sensere verba confirment. Quinetiam tradita sunt ab authoribus præcepta testium interrogandorum: & astruendæ testimoniis infirmandæq; fidei, prout res poposcerit, ratio monstrata: & testium quoque editæ seorsum interrogationes, & confutationes ipsorum, & asseuerationes perpetuarum orationum monumentis comprehensæ. Quî potest ergo fieri, quod arte sit traditum, quod præscripto tractetur artis, vt id esse poßit ab arte semotum? Nisi sine arte credimus dixisse Lucanum: Quis iustius induat arma Scire nephas, magno se iudice quisque tuetur. Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni: cum diuinum & humanum testimonium pariter sit vna oratione complexus. Ad artem pertinent igitur (vt semel finiam) testimonia, quoties ex ipsis à dicente, non per ipsa sit à teste probatio. Sunt ergò pronunciata omnia, aut diuina, aut humana. Diuina sunt, quæcunq; dei vel numinis voce proferuntur: vt quæ per quietem, quæq; locis sacris, aut viris flagrantiore diuinorum amore afflatis, aut postremorum etiam scelerum nonnunquam obnoxiis territamenta solent reddi, quæq; item diuinarum rerum ministri sacerdotes vatésque, velut interpretes & cælestium arcanorum conscij, prædicant. Humana sunt, quorum prima est à nobis origo. Quæ vel in scriptis sunt posita, vt chirographa, instrumenta, epistolæ, libri. vel in oratione, eáque vel libera: vt laudationes, res iudicatæ, dicta testium, pacta, conuenta: & doctorum, clarorum, magnorum virorum sententiæ, & rumor famáque populi, vel in oratione expressa: aut religione, vt iurata: aut tormentis, vt quæsita.

Pronunciatorũ diuersitas. Vide Cic. in part. & Top. Fab. lib. 5. de authoritate.

Obiectio.

Videtur hic locus similitudinem quandam habere illorum,

quæ superius vocauimus connexa: quoniam ab oratione res vel dicta, vel pronunciata dici potest: éstque extra rem oratio. Verùm hoc interest, quòd (quemadmodum cum de cõnexis loqueremur diximus) necesse est, connexa si tueri nomen suum debeant, simul vtraque esse: quod in pronũciatis nõ euenit. nam & dicimus de re aliqua, quãdo non est ipsa: dicimus etiam veluti de re, quæ tamen ipsa non modò non est, sed ne fuit quidem vnquam, nec vnquam est futura. Quo facile perspicitur, & posse rem sine oratione, & orationem sine re esse, & pronunciata rectè inter accidentia numerari. Itaque sunt etiam & antecedẽtia pronunciata, vt prædictiones vatum, famæ expectatio. Et consequentia, vt rumor opinióque de rebus ad posteritatem diffusa. Et adiuncta, vt laus vituperatióque extãtium, & iacta in omnem partem de præsentibus verba. Possunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ non in oratione, sed in re sunt posita, qua quid dicere quis velit significat. Vt qui interrogatus, qualis esset hominum vita, cum parumper se ostendisset, abscondit: quod solum in eius locum fecit, quo volebat breuem esse ipsam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cum eminentiora papauerũ capita decuteret, non dixit quidem, sed signo quocunque potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci esse poterit, quandoquidem non aliud esse videtur, quàm vel maior virtus, vel opes, vel res gestæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, Ne quid nimis, Modus optimus, Tempori seruiendum: quæq; alia huius generis publico hominum iudicio firmata sunt, & locum habent testimoniorum, non iniuria quis numerauerit in pronunciatis.

Dilutio.

Ducit pronũciata per tres illos gradus, quorum mentionem fecit cap. 21.

Notatio.

T. Liuius lib. 1. ab vrbe cõdita.

Quæ & Prouerbia & Parœmias dicimus, de his locupletissimè Erasmus.

Eras. cap. II. de locupletādi ratione, posteriore commentario.

Aristoteles, & itidem quādoque Cicero.) Locus Aristotelis est primo libro Rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintiliani institutionū libro quinto cap. I. Porrò nō sine causa ait, & itidem quandoque Cicero. Is enim etsi in Topicis hunc locū esse ait expertem artis, tamē secundo libro Rhetoricorum diuersam est secutus sententiā, quo in loco sic habet: Accedunt autem ad cōiecturam sæpè quæstiones, testimonia, rumores: quæ contra omnia vterque simili via præceptorum torquêre ad suæ causæ commodū debebit. Nam & ex quæstione suspiciones, & ex testimonio & rumore aliquo, pari ratione, vt ex causa, aut ex persona, & ex facto duei oportebat. Quare nobis & ij vidētur errare, qui hoc genus suspicionū artificii nō putant indigere: & ij qui aliter hoc de genere, ac de omni cōiectura præcipiendum putant. Si quis igitur testimonia.) Hoc dicit, testimonia siue pronunciata bifariam cōsiderari posse: primum quatenus ab illis ipsis, quorū sunt, in rem præsentē dicuntur: hactenus ea arte carere. Deinde, quatenus orator ea aliunde sumpta, suo accommodat proposito: qua ratione vtiq; & ista sub artem cadere. Id quod & Quintilianum sensisse verba eius planè ostendunt. Libro enim quinto, capite de exemplis, sic habet: Nōnunquam cōtingit iudicis quoque, aut aduersarii, aut eius qui ex diuerso agit, dictum aliquod aut factum assumere, ad eorū quæ intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has authoritates, ꝓbationum inartificialium esse arbitrarentur, quod ea nō inueniret orator, sed acciperet. Plurimū autem refert. Nā testis, & quæstio, & his similia, de ipsa re, quæ in iudicio est, pronunciant. Extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis vtilitatem ingenio applicantur, nihil per se valent. Nisi sine arte credimus dixisse Lucanū.) Difficile iudicatu est (inquit Lucanus primo Pharsaliæ libro) vter iustius ad gerendū ciuile bellum arma induerit, Cæsarne an Pōpeius: cum magno vterque iudice causam suam tueatur. Cæsaris enim causam nisi probassent dij ipsi, nunquā illorum benignitate vicisset. Cōtra Pōpeius, non modò approbatorem, sed adiutorem etiam habuit causæ suæ Catonem Vticensem, hominem tam integrum prudentémq;, vt haud scias huic ne an dijs ipsis credendum sit. Simile quiddā apud Ciceronē est pro Q. Ligario: Principum (inquit) dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebātur causa tum dubia, quòd erat aliquid in vtraque parte, quod probari posset: nunc melior certe ea iudicāda est, quam etiam dij adiuuerunt. Vel in oratione, eáque vel libera.) Liberam orationem hîc eam intelligit, quæ liberè, ac citra coactionē omnem profertur. Expressam, ad quā vi atque coactione quadam cōpellimur. Fitque hæc expressio duobus modis, religione, & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendum veritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore ac cruciatu veritas exprimitur. Iuratam denique orationē vocat, quæ à iurato dicitur. Quæsitam, quæ per quæstiones ac tormenta elicitur. De quibus omnibus multa Fabius Quintilianus libro quinto circa principium.

Vt qui interrogatus.) Multa apud authores passim leguntur de fragilitate vitæ humanæ, dum alii bullam, alii fumi vmbram, alii somnium quoddam vmbræ esse hominem dicunt, alii arborū foliis ac frondibus cōparant. Elegās ea de re præfatio est apud Plinium in librum septimum. Quis fuerit autem qui hoc modo, quem innuit Rodolphus, breuitatem vitæ nostræ significare voluerit, in præsentia mihi non succurrit.

Quæ comparationis vtilitas, & quomodo ea ab exemplo & similitudine differat. Tum, quo sensu id sit accipiendum, quòd comparatio duo semper in vno tertio coniungat.

Cap. XXIIII.

Comparationis vtilitas.

COmparatio frequens est, & magno vsui rhetoribus locus. Paratus enim ferè, & ad manū est. Et quoniam ex iis sumitur, quæ non altè sunt eruenda, sed propemodum nota

ſunt, atque conſpicua: etiam expeditam proinde vim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine verò non vſquequaque conſentit vſus. Namque apud poëtas comparationem vocant grammatici, quam nos ſimilitudinem dicimus. quale eſt, At veluti magno in populo cum ſæpè coorta eſt Seditio, & quæ ſequuntur: notus eſt enim apud Virgilium locus. At quam comparationem nos, illi plerunque exemplum dicunt, quo nomine vtitur & Ariſtoteles. Et eſt ſanè exemplum inter comparata, ſed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quanuis enim illud apud Ciceronē: An verò vir ampliſſimus, P. Scipio Pontifex Maximus Sp. Melium mediocriter labefactantem ſtatum Reipublicæ priuatus interfecit, L. verò Catilinam orbem terrarum cæde & incendiis vaſtare cupientem, nos conſules perferemus? quanuis enim illud inquam exemplum ſit, non tamen iſtud quod ſubiicicmus dici poterit exemplum: Ego te conſulem putem, cum tu me non putes conſularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano: Tu ſi tribunus eſſes, hoc feciſſes? Si miles, hoc tuliſſes? comparationem fieri certum eſt: probare enim vult, quia aduerſarius, nec ſi tribunus fuiſſet, hoc conari: nec ſi miles, hoc perpeti voluiſſet: ergo nec illum tribunum qui occiſus eſt, id debuiſſe tentare: nec militem qui occidit perpeti. exemplum verò iſtud eſſe nemò dixerit. Nam illud multò apertius apud Virgilium:

Vide Cic. 3. de Oratore. Fab. lib. 9. cap. 1.

Virg. 1. Aen.

Rhetor. lib. 1. cap. 2.

In Catil. inuect.

Capitique dolis, lachrymiſque coacti,
Quos neque Tytides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuêre decem, non mille carinæ.

2. Aeneid.

Indignitas rei comparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim vult efficere poëta, indigniſſimum fuiſſe, capi vnius fraude, & artibus eos, quos nullæ vires ſuperare potuerant.

Comparatio quo distet ab exemplo, & similitudine.

Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum: quomodo item à comparatione similitudo discernatur. Comparationem vocamus, cum duo, aut plura in tertio aliquo conferũtur, quod commune sit eis: Vt, Catoni licuit sequi bellum ciuile, ergo Ciceroni licebit sequi. Commune est hic ambobus, sequi bellum ciuile. Exemplum est species quædã comparationis. Est enim vel aliquid maius, vel par, vel minus, quod ad imitandum, vitandúmue sumitur. Estq; ea non solum huius loci, sed etiam à specie ducitur: vt apud Lucanũ: -omnísque potestas Impatiẽs consortis erit. Subiicit: Ne lõge factorum exempla petantur, Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Romulus enim, & Remus, primi Romæ reges, ostendũt non posse regnũ in consortium mitti. Et à coniugatis etiam prædiximus duci. Similia sunt, quando iungũtur aliqua, non in tertio quod sit ambobus commune, quemadmodum fit in comparatione: sed vtrunque in singulis, quorum quemadmodum hoc in isto, sic illud se habeat in illo Vt si dicam, quemadmodum vascula oris angusti superfusam humoris respuunt copiam, sensim autem instillantibus, replentur: sic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt: modica, & viribus suis apta commodius addiscunt. Hic vascula oris arcti, & minora puerorum ingenia conferuntur, non in vno aliquo: sed illa, in eo quod est, non admittere ea quæ impetu superfunduntur: hæc, in eo quòd difficiliora subitò nequeũt amplecti. Cum dixerim autem comparationem in vno fieri, quod sit comparatis commune: nolo quenquam id fallat, quod nonnunquã eis quæ comparantur, sua singulis tribuuntur propria. Vt si Didonem decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquam autem non in vno proximo conferuntur ista, non tamen argumentandi vis

Vide de hoc lib. 2. cap. 14.

Supra cap. 10 Similia.

Ex Quintiliano libro 1.

Comparatio quomodo plura in vno cõiungat.

in singulis est posita, sed in communi quod ista cõiungit. Neq; enim hoc nititur Aeneas, quòd vel Dido in Africa habitet, vel ipse Italiã petat, sed eo quod subiicitur apud poëtam: Et nos fas extera quærere regna: vt sit argumẽtationis huius iste velut neruus: Didonem decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno: Pallas ne exurere classem Argiuûm potuit, & quæ sequuntur, deinde subiecit: Ast ego vna cum gente tot annos Bella gero: commune ambobus quo Iuno nititur, est vlcisci inimicos: vt si Pallas potuit vlcisci inimicos suos, & Iuno poterit. Causa verò propter quam sic diducũtur ista potius, quam cõmune in vtrisq; ponatur, non est negligenda nobis, quanquam in nonnullis ad eloquendi magis, quàm inueniendi rationem pertineat: in plerisq; tamen præcipua est, & acris in istis inuentio. Primùm, quòd latiùs & minùs dialecticè, hoc est perplexè spinoséq; dicuntur ista: & latitudine, atque diuersitate decorem quendã accipiunt. quod solum ferè sectatus videtur Virgilius, in exẽplo, quod priore posuimus loco. Deinde quod ea quæ poterant alioqui paria fortasse videri, explicatione quid in singulis intersit, ingens plerunque in alteram partem capiunt incrementum. Vt in secundo exemplo, cum posuisset primùm Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorem illam mõstraret, quasi turpe putaret, quærere maiorem se alterius deæ conuicio fieri. At cũ ad personam suam venisset, non solùm opposuit se Palladi, vt diceret: Ast ego, sed adiecit, quæ diuûm incedo regina. Nec id satis putauit: addidit etiam, Iouísque & soror & coniunx: vt vel ex hac magnitudine sua admoneret, minoris numinis & velut priuatam deam esse Pallada. Postea subiecit: Pallada exurere potuisse, hoc est, funditus euertere classem Argiuorum, quódque plus sit, id vnius solum Aiacis iniuria

Aeneid. 1. Simile est & lib. 7. eiusdẽ poëtæ de eadem.

permotam fecisse, déque ipso grauissimas sumpsisse pœnas: se verò non vnum odisse, sed gentem: neque tamen euertere potuisse, ant pœnas sumere: sed etiam bellum cum cõtumacibus gerere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cum simpliciter diceretur, P. Scipio rectè seditiosum ciuem interfecit, ergo nos rectè interficiemus: paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & singula suo apparatu instruxit. P. ergo Scipio cum Spurium Melium mediocriter labefactantem statũ Reipublicæ priuatus interfecerit, quid nos? Catilinam, non statum Reipublicæ, sed orbem terrarum: non labefactantem, sed vastare cupientem: non mediocriter, sed cæde & incendiis: eum nos, non priuati, vt Scipio: sed COSS. non interficiemus, sed perferemus? Si tamen hæc acrius intueamur, satius fuerit dicere, duplicatis è locis constare has argumentationes. Vt sint hinc ductæ à minoribus: Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo C O S S. licebit. Hinc verò ducantur à maioribus: potuit ob noxã vnius euertere classem Argiuûm, ergo indignum erit mihi tot annos vna cum gente frustra cõtendere: & potuit occidere Spurium Melium minus obnoxium, ergo poterimus Catilinam sceleratissimum.

De hoc suprà hoc ipso cap.

Iam antè monuim⁹, ab Scipione nõ Sp. Melium, sed T. Gracchum occisum fuisse.

Spurium Melium.) Haud dubiè legendum est, non Sp. Melium, sed Tiberiũ Gracchum. Hũc enim occidit P. Scipio, queádmodum refert Plutarchus in vita C. & Tiberij Gracchorum: Sp. auté Meliũ, nõ à Scipione, sed à Q. Seruilio Hala interemptum fuisse, author est Titus Liuius libro quarto ab vrbe condita. Rodolpho vt nomé pro nomine poneret, illud nimirum fuit in causa, quòd Cicero eodé in loco vtriusq; cædis mentionem facit. Neque enim opinor tã dementem fore quenquam, qui eiusmodi errata velit assignare librariis, quando eiusmodi esse non solent errores hominum indoctorũ. Cui etiam accedit illud, quod quemadmodum hoc loco, ita etiam post, semel atque iterum nomen Sp. Melij, pro Tiberij Gracchi positũ est, in erratis autem librariorum summa inesse solet inconstantia. Ego te consulem putem.) Verba sunt magni illius oratoris L. Crassi, cui cũ Philippus consul manũ iniici iuberet, ille reiecto lictore, non es (inquit) mihi Philippe cõsul, quia nec ego tibi senator sum. Author Valeri⁹ Maxim⁹ lib. 6. de liberè dictis, aut factis: & Cicero tertio libro de Oratore. D. Hieronymus ad Nepotianum, de vita clericorum, eandem propemodum sententiam tribuit oratori Domitio, Scitum est (inquiens) illud oratoris Domitij, Cur ego te habeam vt

Non es mihi consul Philippe &c.

principem, cum tu me nō habeas vt Senatorem? Et Fabius lib. octauo: Ego te cōsulem putem, cum tu me non putes esse senatorem? Alludit eodē Cicero in secūda Philippica, non tractabo (inquiens) vt consulem, ne ille me quidem vt consularem. Et apud Quintilianum in Milite Mariano.) Quo tempore C. Marius bellum gerebat aduersus Cimbros, eo tēpore tribunus quidam militū, propinquus eius imperatoris, pudicitiā militi cuidam volens eripere, interfectus ab illo est. Atque hūc militem (vt Ciceronis verbis dicam) ille vir summus, scelere solutū, periculo liberauit. Hinc ortum argumētū declamatoribus, pro reo illo dicendi, quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatio ipsa Miles Marianus inscribitur. Sed etiam à specie ducitur.) Hic meminisse oportet illud, quod dictum est prius, capite. 6. nempe quod attinet ad rationem inueniēdi, indiuidua quoque species dici posse: quādo eadē planè ratio indiuidui ad speciē, quæ speciei ad genus. Alioqui nō facilè intelligi potuerit, quomodo hæc argumētatio dicatur ducta à specie: Romulus Remum fratrem imperij cōsortem ferre non potuit: ergo nemo in summo imperio cōstitutus, patiens cōsortis erit. Verba Lucani primo Pharsaliæ libro hæc sunt:

Nulla fides regni sociis, omnísque potestas
Impatiens consortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longè factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Vt si Didonem decet habitare Africam.) Aeneas Didoni apud Virgil. quarto Aeneid. inter cætera respondet in hunc modum:

Si te Carthaginis arces
Phœnissem, Tyriæque aspectus detinet vrbis:
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra
Inuidia est?

Similitudo ad quid maiorem habeat vim, quomodo inuestiganda.
Dissimilitudo quid sit, vnde comparata similiáque sumantur.
Cap. XXV.

OMnium locorum è quibus ducuntur argumenta, nulli ferè minus est virium contrà renitentem auditorem, quàm similitudini. ad eum verò qui spōte sequitur, docendúmque se præbet, accommodatior nullus est. Aperit enim rem, si rectè adhibeatur, & quandam eius imaginem subiicit animo: vt cum assentiendi necessitatem nō afferat, afferat tacitū dissentiendi pudorem. Quapropter ad probandum non ita crebrò, ad explanandum illustrandúmque sæpè ab oratoribus, à poëtis sæpius adhibetur. Habet tamen persæpè probantis speciem similitudo: eo ipso, quod rem qualis sit indicat. Itaque cum legis Qintiliani illud, vascula oris angusti superfusam humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus, vel instillantibus etiam replentur: non conficitur

Similitudinē ad docendū, atque alliciēdum potius, quàm ad conuincendū esse accommodatam.

Lib. 1. cap. 2.

vtique, debere propter hoc tenera puerorum ingenia pro modo virium suarum doceri: sed tamen concipiendo quisque rem apud animũ suum sub hac imagine, persuadet sibi aliter fieri non posse. Apud Lucanũ egregia videtur similitudo pro argumento posita:

Lib. 5. Pharſ. Cæſaris verba ad milites.

Cæsaris an cursus vestræ sentire putatis
Damnum posse fugæ? veluti si cuncta minentur
Flumina (quos miscent) pelago subducere fontes,
Non magis ablatis vnquam decreuerit æquor
Quàm nunc crescit aquis.

Planũ est videre, si quis sic argumentetur: flumina subducta mari non minuent ipsum, ergo nec vos deserentes Cæsarem, retinebitis cursum rerũ suarum, frigidum esse & planè eneruе argumentũ. Quando verò sumitur, non ad peruincendam rem, sed docendam, rapítque mentes ad se similitudo: nõ iam quisquis hæc audit, cogitat de Cæsare vel militibus id quod sunt: sed in specie maris, Cæsarem: in fluminũ, milites capit: quódque in propriis Cæsaris militúmque personis incredibile fuisset, abrepto iam transformatóque in alienam imaginem animo, velut perspectum in similitudine accipit, prorsusq́ sic esse sibiipsi persuadet. Quid sit similitudo, & quemadmodum distinguatur à comparatione, superiùs diximus. Quia verò tota extra rem est, difficilior videtur inuentu. Quod nanque confertur, extra rem esse certum est: vt mare extra Cæsarem. Id etiam in quo fit collatio, extra est, cum (vt prædiximus) non in vno aliquo conferantur. nanque incrementa & decremẽta maris in Cæsarem cadere non possunt, tametsi de vtroque fortasse in proposita similitudine crescere dici posset & decrescere, non tamen vna in vtrisque est ratio istorũ: sed eadem nomina erunt, res liquet prorsus esse diuersas.

Demus ergo si possumus viam aliquam, quo paratius ista inueniri queant. Primùm videamus in re proposita, cui similitudinem quærimus, quid sit id quod exprimere similitudine volumus, idque quale sit, & quid efficiat, diligenter intueamur. Deinde rem quāpiam quæramus, quæ habeat in se aliquid, cui sit similis in ipsa vis, qualis est in proposito nostro eius, quod cupimus imitari. Neque si primò non occurrat, desistamus: sed subinde alias res excutiamus, & alias: non erit quisquam tam infelicis conatus, vt quāuis semel iterúmue nō succedat, tertiò tamen aut quartò non eruat aliquid. Aperiamus primùm hac via similitudinē, quam nobis in exemplū ex Lucano desumpsimus. Cæsar repressurus militum seditionem, quid eos similitudine docere voluit? nempe amplitudinē rerum suarum ex illis non pendêre. In re quidem sunt Cæsar & milites Cæsari deseruientes: docendum autem est, non esse milites, quibus magnitudo Cæsaris sit innixa. Antè omnia ergo quærēdum habuit Cæsar aliquid, cui numerus quidam rerum deseruiret, quemadmodum laborabant milites, quod nō crescat earum rerum ministerio. Id fuit mare, cui quidem se, fluminibus verò milites contulit. Circunspiciamus aliud. Fortè tam omni ex parte accommodatum non inueniemus. Tenuis enim esset ingenij laus, si paßim posset ex obuio sumi. Inueniemus tamē aliquid. Fingamus, vt dicāt homines, admittere se nolle solem, sed lucis occlusis receptaculis omnibus, exclusuros ipsum. Sic enim quāquam veneratio solis quæ ex hominum vsu tribuitur, sibi peritura sit: lumini tamen reuera maiestatíque suæ nihil decrescet, sic ne Cæsari quidē quicquam de sua peribit amplitudine, licet deserāt ipsum milites sui. Sed protinus è prioris similitudinis vi desciscimus, quòd queēadmodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic ni-

Quomodo inuestiganda similitudo.

hil est quod homines afferant soli: nisi velimus dignationē in eius locū accipere & admirationem hominum. Quæramus aliud in hoc ipso proposito. Quid agunt milites seditione? vt concutiēdo statum rerum Cæsaris, etiam ipsum atterāt Cæsarem. Scrutemur aliquid, quod sine damno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuò illiduntur. Sed segniùs illud, hoc viuidiùs: ignem concuti ventis, & nō decrescere, sed ali videmus. Rursum milites quid præstāt Cæsari? Ornant quidem augéntque decus rerum Cæsaris, ex illo tamen opes sunt ipsis, & dignitas, & singulorū magnitudo. Quæramus quod ornetur alio, & idipsum sustineat & tueatur. Terra viret herbis, gratiámq; ab ipsis habet: ex ipsa verò herbæ recipiunt vigorem. Itaq; in similitudinem transferemus: quemadmodū istas non sine periculo suo reuelli transferriq; posse, terrā verò sua fœcunditate facilè alias sibiipsi herbas reddituram: sic Cæsaris militū defectionem ipsis periculo fore, Cæsari ex opibus suis alios milites facilè redituros. Sic etiam qui fœcundū agrum ignauia deserāt, sibi quidem imminere egestatē, agrū celeriter allecturum sua hubertate qui colāt. Facilè est videre has omnes similitudines eò ducere, quod initio sumpsimus, nihil militum defectione Cæsari periturum de sua magnitudine: quæ eò latiùs diximus, vt vel ipsa copia ostenderemus quomodocūq; aliquā similitudinis inueniēdæ viā. Multùm autem profuerit in hac re intueri, quæ de eo cui similitudinē quærimus per tropum (quam translationē vocamus) efferuntur. Dabit namque similitudinem nobis sine cunctatione id, in quo trāslata illa propria sunt vel natiua. Vt si amorē quòd malus sit, similitudine quæras effingere: vide quæ de amore translatione soleāt dici. Vulgò itaque iam vsurpatur, ardère quem amore. Paratā nobis cōtinuò similitudinē videmus ab

Vide Plautū in Cistellaria.

Ea in Trinummo Plauti Lisiteles recenset, & Cic. 4. Tuscul.

igne, in quo verus est ardor. Et quoniã ardêre in bonã etiam dici partem potest, licebit etiã ignis similitudine ipsum laudare. Vt vel vituperãdo dicamus, queẽadmodũ omnia consumit ignis, atq; destruit quæcunque cõplectitur, sic amorem mentiũ nostrarum robur viresq; omnes consumere, & velut in cinerẽ redactas dissipare. Vel laudando, vt quemadmodũ ignis rebus immistus, calorẽ ipsis vitæq; præbet vigorem: sic amorem nobis industriam strenueq; agendi stimulos subiicere, nec quẽquam rem vllam rectè sine operis amore conari. Sic etiam quia dicuntur homines premi amore, similitudo ab oneribus duci potest. Iam astrictos etiam amore dicimus, similitudo à vinculis & cõpedibus sumetur. Ita si insanire dicantur, furẽtibus: si consumi, in ignem impositis: si languêre, ægrotantibus assimilabimus. Contrà verò si laudare instituimus, similitudinẽ ab eis quæ in laudem dicũtur trahemus, vt tenacẽ esse amorẽ, solidum, nõ fractum, dulcẽ dicimus. Poterit ergò ex eis, quibus horum vnũquodque re vera inest, similitudo depromi. Delectus adhibendus est, vt pro rei qualitate ipsam adaptemus. Vt si docêre volumus, aperta sit similitudo: si laudare, splendida: si vituperare, pudenda, si rem tollere, magnifica. Liquidiùs nanque oportebit rem quãque talem videri, qualem imagine sua volumus aliam esse monstrare. Dissimilium non ita creber est vsus. Quid sint autem, facilè est deprehendere ex similibus. Non enim aliud est dissimilitudo, quàm contraria eius, quod ostendere volumus, similitudo. Itaque & idem est eorum cum similitudine locus. Còniunxit vtrũque Quintilianus, Non enim vox (inquit) illa præceptoris, vt cœna, minus pluribus sufficit: sed vt sol, vniuersis idem lucis calorisque largitur. Tractatur variè hic locus: & huberiùs & astrictiùs pro iudicio dicentis effertur

Horũ exẽpla sunt frequentissima apud authores præcipue comicos.

Vnde Prouerbium, μουσικὴν ἔρως διδάσκει.

Vide Fab. lib. 8. cap. 3.

Dissimilia.

Verba sunt Quint. lib. 5. cap. 3.

Loci huius vsus.

Poëtarũ itaque nõnunquam fabulæ & illæ quas vocãt Aesopicas, latius nonnunquam narrantur, nonnunquam contrà breuiter colligũtur similitudines. Vt in Quintiliani illis exẽplis. Sic & Aeschines, qui cum Demosthenẽ diceret omnẽ in oratione fiduciam habere, tibiis aßimilauit eum, quibus si collum dematur, reliquũ corpus inutile est. Et ille cõtrà, Aeschinem trutinæ similem, quæ à quacunque parte infunditur, eò inclinat. Sumũtur autem vtraq; & comparata & similia, ex antecedẽtibus, consequẽtibus, & adiunctis. Ex antecedẽtibus. An vir clarißimus P. Scipio & quæ sequuntur. Et, Pallásne exurere claßẽ. Ex cõsequẽtibus. Vt Iuuenalis: Tantũ igitur muros intra toga cõtulit illi Nominis ac tituli. Notus est locus. Cõparat enim Ciceronis rebus Augusti bella. Ex adiũctis, Si te Carthaginis arces Phœnißã Libycæq; aspectus detinet vrbis. Antecedentia verò similia sunt, vt apud Ciceronem pro lege manilia, Medeæ quæ mẽbra fratris discerpsit, quò colligendis illis persequentẽ moraretur patrẽ, aßimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à persequẽdo ipso Mithridate distẽtus. Adiuncta sunt. Vt pro Roscio, anseres & canes qui in Capitolio alebãtur, vt fures detegerẽt quibus accusatores similes dixit orator, vt nocentes in R. P. ad pœnas scelerũ dãdas in ius vocarẽt. Ex cõsequẽtibus Lucanus sumpsit, cũ perturbationem ciuitatis explicaret, confusione ea quæ sit in fine mũdi rerúmque omniũ futura. Copiosi sunt hi duo loci, & vulgi opinioni sensibúsque aptißimi. Nam vt cõparatis facilè peruincuntur rudiores animi (non enim faciliùs quisquam credit, quàm quòd iam in alio videtur probasse) sic similitudo ad explanandũ est iisdem maximè accõmodata. Hebetes enim mẽtes, & quæ in ipsas res penetrare nequeũt, vt quale sit quicque poßint perspicere, nõ alia re aptius, quàm

Tres gradus per quos dixit duci posse omnia accidẽtia.

Virg. 4. Aen.

Lib. 1. ipso statim principio.

Horum locorum vbertas.

imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quod ostēdere volumus ducuntur. Acriora ingenia, velut qui vident, oculos sequuntur: contrà hebetes, tanquam cæci, tactu explorent iter oportet.

Sic & Aeschines.) Aeschinis in Demosthenē verba interprete Leonardo Aretino, sic habēt: At cum vir totus ex verbis compactus atque his vehemētibus & superfluè laboratis simplicitatē simulet, quis ferat? Cuius gulam si quis auferat, instar fistularū nihil reliquū erit. Et ille cōtrà, Aeschinem trutinæ similem) Equidem vbi Demosthenes dixerit Aeschinem esse similē trutinæ, nōdum vsquam legisse memini. In oratione pro Ctesiphōte, nominat eum (interprete Aretino) fabulam ac trituram fori, & vilissimū scribam. Itē paulò pòst, tragicā simiam, rusticum Oenomaum, oratorem absurdum. Quòd si quis ipsius Demosthenis verba hac de re malit, ea quoque ascripsimus. ἐι γὰρ Αἰακὸς, (inquit) ἢ Ῥαδάμανθος, ἢ Μίνως ἦν κατηγορῶν, ἀλλὰ μὴ σπερμόλογος, περίτριμμα ἀγορᾶς, ὄλεθρος γραμματεὺς, οὐκ ἂν αὐτὸν οἶμαι τοιαῦτ' εἰπεῖν, οὐδ' ἂν ἐπαχθεῖς λόγους πορίσασθαι, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ βοῶντα, ὦ γῆ, καὶ ἥλιε, καὶ ἀρετὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Et pòst in eadē oratione: πονηρὸν ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πονηρὸν ὁ συκοφάντης ἀεὶ, καὶ πανταχόθεν βάσκανον καὶ φιλαίτιον. τοῦτο δὲ καὶ φύσει κίναδος τ' ἀνθρώπιόν ἐστιν, οὐδὲν ἐξ ἀρχῆς ὑγιὲς πεποιηκὸς, οὐδ' ἐλεύθερον, αὐτὸς τραγικὸς πίθηκος, ἀρουραῖος οἰνόμαος, παράσημος ῥήτωρ, &c. Ex cōsequentibus, vt Iuuenalis) Apud hunc poetam Satyra octaua de Cic. sic legis.

Quid Catilina tuis natalibus atque Cethegi
Inuenit quisquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus, templísque parastis,
Vt Bracchatorum pueri, Senonúmque minores:
Ausi quod liceat tunica punire molesta.
Sed vigilat consul, vexilláque vestra coërcet
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modò Romæ.
Municipalis eques, galeatum ponit vbique
Præsidium attonitus, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octauius abstulit, vdo
Cædibus assiduis gladio, sed Roma parentem
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Vt apud Ciceronem pro lege Manilia.) In ea oratione Cicero ostēsurus, cur adhuc periculosum ac magnum esset bellum Mithridaticū rege fugato atque expulso. Primū (inquit) ex suo regno sic Mithridates profugit, vt ex eodem Pōto Medea illa quondā profugisse dicitur: quam prædicāt in fuga fratris sui membra in his locis quà se parens persequeretur, dissipauisse: vt eorū collectio dispersa, mœrórque patrius, celeritatem persequēdi retardaret. sic Mithridates fugiēs maximā vim auri atque argenti, pulcherrimarúmque rerū omniū, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas, in suū regnum cōgesserat, in Pōto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligūt diligentiùs, rex ipse è manibus effugit. Adiuncta sunt vt pro Roscio.) In oratione Cicer. pro Sex. Roscio Amerino, vbi miris salibus defricatur accusator Erutius, hæc quoque præter alia multa aduersus præposteros accusatores dicūtur, Anseribus cibaria publicè locātur, & canes alūtur in capitolio, vt significent si fures venerint. At fures internoscere nō possunt, significant tamē, si qui noctu in capitolium venerint. Et quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partē potiùs peccāt, quæ est cautior. Quòd si luce quoque canes latrent cum deos salutatū aliqui venerint, opinor

iis crura suffringãtur: quòd acre s sint etiã tum, cũ suspicio nulla sit. Simillima est accusatorũ ratio. Alij vestrum anseres sunt, qui tãtummodo clamant, nocere non possunt, alij canes, qui & latrare & mordere posiũt. Cibaria vobis præberi videmus, vos autẽ maximè debetis in eos impetũ facere qui merẽtur, hoc populo gratissimum est. Deinde si voletis, etiã tum, cum verisimile erit aliquem cõmisisse, in suspicione latratote: id quoque cõcedi potest: sin autem sic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere posiitis, aut quare, aut quomodo, ac tantũmodò sine suspicione latrabitis, crura quidẽ vobis nemo suffringet: sed si ego hos benè noui, literã illã, cui vos vsque eò inimici estis, vt etiam eas omnes oderitis, ita vehemẽter ad caput affigent, vt postea nemi nẽ aliũ nisi vestras fortunas accusare posiitis. Copiosi sunt hi duo loci. Nempe cõparatorũ & similium. Et certè nulli argumentorum loci crebrius inter dicẽdum incidũt, quocirca vt pleniùs à iuuentute intelligantur, & faciliùs vsui quotidiano accõmodari possint, operæpretium mihi facturus videor, si paucis eas illustrem exẽplis. Cũque cõparatorũ locus sit triplex, à pari, à maiori, & à minori: ideo & per hos gradus argumẽta ducemus.

A PARI.

Cicero in Verrem, Si finem edicto prætoris afferunt Calendæ Ianuarii, cur nõ initium quoque nascitur à Calendis Ianuariis?

Idem primo rhetoricorum, Nam si Rhodiis turpe non est, portorium locare: nec Hermacreonti conducere.

Et pro Rabirio, O dii immortales, hæc est illa exoptata iudiciorũ seueritas. Corruptores nostri causam dicunt, nos qui corrupti sumus non dicimus?

Quintilianus libro quinto, Qui ob rem iudicandam pecuniam acipit, & ob dicẽdum falsum testimonium accipiet.

Idem, Quæ pœna aduersus interfectorem patris iusta est, eadem aduersus matris.

Iphicrates ille Atheniensis, cùm ab Aristophõte proditionis accusaretur, percõtatus ab illo est, ecquid ipse accepta pecunia proditurus esset Rempublicã, quod cũ negasset ille, quid igitur? quod tu(inquit) facturus nõ sis id ego feci?

A MAIORI.

Cicer. epistola quadã ad Metellũ, Tu tuas inimicitias vt Reip. donares, te vicisti: alienas vt cõtra rẽp. cõfirmes adduceris? Quãquã hoc & à pugnãtib⁹ ductũ videri posiit.

Idem pro Milone, quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem impunè non est ausus, hũc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit? scilicet occidere.

Eiusmodi est illud Medeæ apud Ouidium: Seruare potui: perdere an posiim rogas?
Et Aeneæ apud Virgilium.

Vos & Scyllæam rabiem, penitúsque sonanteis
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti, reuocate animos, mœstúmque timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Vult enim his verbis planum facere Aeneas, nõ debere socios suos frãgi rebus pręsentibus, qui maiora grauioráque iam pertulissent.

A MINORI.

Histrio quid deceat quærit, & non idem faciat orator? Ex Cicerone de oratore.

Quòd si in ipso etiam corpore multa voluptati præponẽda sunt, vt vires, velocitas, valetudo, pulchritudo: quid ni idem in animis fiat, in quib⁹ doctissimi illi veteres cæleste ac diuinum quiddam inesse putarunt? Ex eodem, secundo libro de finibus.

Demosthenes à cane quomodo ρ̃ litera exprimẽda esset discere non erubuit, & nos pudebit si homines homine præceptore vtamur? Ex Hieronymo aduersus Ruffinum.

Quid? an non vehementer absurdum illud, assuefacere pueros, vt dextera cibũ capiant, & si læuã fortè manum extẽdant increpare: at interim non prouidẽre illud, vt honesta suæque ætati congruentia audiant? Ex Plutarcho de educatione liberorum.

Serui(inquit Memmius Tribunus pleb. apud Sallustium) ære parati iniusta imperia

dominorũ nõ perferunt: vos Quirites in imperio nati, æquo animo seruitutem toleratis? Sed horum plena sunt omnia. Illud notandum, quod & Rodolphus monet capite vigesimoquinto, quædam argumenta esse, quæ diuersa ratione, interim à maiori, interim à minori duci videatur. Causa verbi: Cicero in secunda Philippica, Quid indignius, quã viuere eũ, qui imposuit diadema: cũ omnes fateantur iure interfectũ esse, qui abiecerit? Hic si comittas Cæsarem & Antoniũ ducta fuerit argumentatio à maiori. Neque enim aliud demõstrare vult Cicero, quam iure occidi potuisse Antoniũ, eo quòd Cæsarem illo maiorem iure occisum esse omnes faterentur. At si causas occidendi cõpares inuicẽ, iam cõtrario modo habebit. Est enim hæc vis argumentationis. Minor causa fuit occidendi Cæsaris, qui diadema sibi impositũ reiecit, quã Antonij qui illud imposuit: quare si illum omnes iure occisum esse fatentur, quid indignius quã viuere Antonium illo lõgẽ sceleftiorẽ! Hieronymus aduersus Iouinianũ. Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere nõ possit? Si in cælo ruinæ, quãto magis in terra? Hic confer angelicam illã creaturã ẽ cælo lapsam cum genere humano, & à maiori ducta erit argumentatio. Rursum, voca id maius, more Aristotelico, quod est verisimilius: minus, quòd est dissimilius: iam cõtrà à minori ducta erit. siquidẽ minùs erat vero cõsonum altissimã illam sublimitatem cadere posse, quã hominẽ: quocirca si illa cecidit, quid ni cadere possit & homo? Atque hoc posteriori intellectu ferè hisce nominibus vtuntur, qui hodie dialectica docẽt. Alij cõtra, priori. Ego vtris potiùs accedẽdum sit, dubito. Placent certè mihi hacquidem parte vtrique, neque ita magni referre puto, hinc an illinc ducta argumenta dicãtur, modò inuenire ea discat iuuẽtus.

EXEMPLA SIMILIVM.

Queadmodũ dicere solebat Philoxenus, carniũ suauissimas esse eas, quæ carnes nõ sint, & piscium quoq; eos qui nõ sint pisces: sic in Philosophia, ea cũ primis ducunt ac alliciunt animos iuuenũ, quæ neq; philosophicè nimis, neq; accuratè nimiũ tractãtur, author Plutar. Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ proceres, imò verò extremi perditiq; gulones, cõuiuiis adhibiti, emũgere se in pultariis soliti erãt, vt abstinẽtibus cæteris, soli epulis ampliter fruerẽtur. Ita hodie quidã, studia liberalium artium docere, aut scribere ingressi, vocabulis sordidis & ex intima plebeij sermonis fęce acceptis, fœdant ac cõtaminant omnia: vt bonis mentibus, & pręclaris ingeniis indeauersis, soli ipsi rerum potiãtur, ac citra æmulum regnẽt. Ex Hermolao Barbaro.

Fuit quidã tempore Alexandri Magni, qui eã longo vsu tenebat artem, vt ex certo interuallo, grana ciceris, sine frustratione in foramẽ acus insereret: qua re cum cõfideret se placiturũ regi, ac magnum aliquid ab illo reportaturũ: modio eius leguminis donatus est, digno me Hercules tali artifice præmio. Ita qui disserendi artem ꝓfessi, secula iã aliquot, aliud nihil quã nugacissima quędã & per manus tradita in scholis decantãt sophismata, nõne digni sunt, qui non dico modio vno aut altero, sed plaustris aliquot sophismatũ senes iã onerentur? Erraui, honorentur dicere erat in animo. Ex Quintiliano. Vt in vrbe defendenda nihil ꝓdest, cęteras quidem portas omnes esse clausas, modò vna aliqua pateat per quam hostes recipiantur in vrbem: ita parũ profuerit iuueni, si à cæteris voluptatibus abstineat, dum ab vna quapiam in profundum vitiorum præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poëmatis.

Quomodo in vitibus pãpini, & palmites esse solent in causa, cur botri subinde occulantur obumbratique lateant: ita in dictione poetica, propter circunfusas vndique fabulas, multa nõ animaduertũtur à iuuentute, alioqui futura vel vtilissima. Ibidem.

Tanquam ille qui gallos infeliciter pinxerat, puero mandauit, vt veros gallos quãlongissimè à tabula abigeret: sic adulator nihil æquè timet, atque veri cuiuspiam amici accessum. Ex eodem de dignoscendo adulatore, & amico.

Cicero familiarium epist. lib. 5. In Ludis gymnicis, inquit, mos erat pręcones quoque ipsos corona ante ludorum missionẽ donari: verùm hi, cùm cæteris coronas imposuissent victorib⁹, eorúmq; nomina magna voce pronuntiassent, sibi tamen alium adhibebant pręconẽ, ne sua voce ipsi se victores esse ꝓnuntiarent. Hoc modo & nos, aliorũ quidẽ virtutes pleno ore laudabimus, nostras eousq; in occulto finem⁹, dũ alius

quiſquam exiſtat, qui eas ab interitu vindicet, poſteriſque commendet.

Idē poſt reditum ab exilio: Sed tanquā bona valetudo iucundior eſt iis, qui è graui morbo recreati ſunt, quàm qui nunquam ægroto corpore fuerūt: ſic patria cæteráq; fortunæ bona, deſiderata magis quàm quotidie percepta delectant.

Diſsimile eſt apud eundem Philippica tertia: Certus autem dies, non vt ſacrificij, ſic conſilij expectari ſolet.

Verum hæc quis non malit petere ex Eraſmo? illud nō indignum fortaſsis obſeruatione, in quibuſdam cōparatis difficulter admodū aſsignari poſſe aliquid vtriſque cōmune, & in ſimilibus interim facillimè. Cōparatio eſt illa apud Salluſtiū. Maiores veſtri parādi iuris, & cōſtituendæ maieſtatis gratia, per ſucceſsionē armati bis Auentinū montem occupauêre, vos pro libertate, quam ab illis accepiſtis, nōne ſumma ope nitemini? atque eò vehemētiùs quòd maius dedecus eſt, parta amittere, quàm omnino non parauiſſe. Similitudo apud Quintilianū: Quomodo vulnus infligi citiùs poteſt quā ſanari, ita reum faciliùs accuſare eſt quàm defendere. Et apud Ciceronem in Antoniū: vt Helena Troianis, ſic iſte Reip. cauſa peſtis atq; exitij fuit. Hic ſi quis vnū aliquid cōmune quærat, nōne in Exēplo Quintiliani cōmune fuerit vtriſque, faciliùs eſſe lædere quàm mederi? & in Cicer. vtrūque exitii fuiſſe cauſam iis, quibuſcū degeret? Contrà, in cōparatione illa Salluſtiana nō ita facilè. Sed de his pro ſuo quiſq; arbitratu vt volet ſtatuat. Ego dicere hoc auſim, in quibuſdā nihil intereſſe inter ſimilitudinē, & comparationē, niſi tractandi rationē diuerſam, & diuerſum genus elocutionis. Cōparatio eſt quā modò ex Salluſtio adduximus. Tractetur paulò aliter, & ſimilitudo erit: nēpe ad hunc modū: Sanè queādmodū maiores veſtri Quirites, parādi iuris, & conſtituēdæ maieſtatis gratia per ſeceſsionem armati bis Auentinū montem occupauêre, ſic vos etiā pro libertate, quā ab illis accepiſtis, ſumma ope niti debetis. Diſsimilitudo eſt apud Liuiū ſecūdi belli Punici lib. 8. Quā cōpar (inquit Fabius Maxim⁹ ad Scipionē) conſilium tuū parentis tui cō ſilio ſit, reputa. Ille COS. profectus in Hiſpaniā, vt Hannibali ab Alpibus deſcendēti occurreret, in Italiam de prouincia redijt: tu cū Hannibal in Italia ſit, relinquere Italiam paras: nō quia Reip. id vtile, ſed quia tibi ad amplū & glorioſum cēſes eſſe. Quid porrò negotij fuerit, hinc efficere comparationē, ſi mutatis paucis hunc in modū hæc efferātur? Quid? Pater tuus COS. Profectus in Hiſpaniā, vt Hānibali ab Alpibus deſcendenti occurreret in Italiā de prouincia redijt: & tu, cū ſit Hannibal in Italia, illā relinquas? Hæc ideo aſcripſi, vt diligēter expēdat lector, ecquid ſemper ea ratione diſtent ſimilia à comparatis, qua diſtare ea ait Rodolphus.

Quid repugnantia, & quomodo ea diuidantur. Hinc oppoſita quæ dicātur, & quot horum ſint ſpecies. Tum differentia quæ ſint, & quæ horum diuiſio. Poſtremò, quæ ducantur hinc argumenta, & duarum obiectionum dilutiones.

Cap. XXVI.

Superius dicta quomodo accipienda.

NOn debet cuiquam mirum videri, ſi repugnantia (cum ſuperius non putauerimus ex Boëtij, vel Ciceronis potiùs ſententia inter locos ponenda) nunc ipſi velut obliti noſtri inter locos numeremus. Equidem non tunc egi, vt docerem repugnantia locum non eſſe: ſed oſtendere volui, in eam conditionem, quomodo Boëtio viſum eſt, vt eſſe repugnans, quicquid contrarium eſſet conſequentis, non poſſe hoc pacto certū eis, & ſeiunctum ab aliis locum attribui.

Repugnantiam autem in præsentia definimus, vt sit rerũ per se dißidens habitudo, qua fit, vt alterum dici id esse quod alterum non poßit. Quod autem, per se, addimus definitioni, ideò pertinet, vt ostendamus, non quicquid de altero negatur, repugnãs esse. Nec enim etsi dicam Ciceronem non esse infantem, ideo infantem esse repugnans est Ciceroni: nec si dico Catonem non auarum fuisse, repugnat idcirco auarum esse Catoni. Non enim per se ista, hoc est, Cicero quatenus Cicero est, & Cato quatenus Cato, tales negantur esse: sed quia Cicero eloquens est, cui repugnat esse infantem: & Cato vir bonus, cui repugnat item auarum esse. At homo & irrationale repugnant, quoniam rationale quod repugnat irrationali, in substantia est hominis: ergo homo per se, hoc est per substantiam suam, ab irrationali dißidet. Sic homo & virtus repugnant, quoniã homo per se existentiũ generis est, virtus verò inhærentium: neque enim dici potest, homo est virtus. Adeóque longè magis repugnant, quantum ad se, id est, ad substantiam suam, homo & virtus quàm homo & irrationale. Ista enim in proximo, & sub eodem genere posita, distant: vtrunque enim intra animalis est complexum: at illa pro toto rerum ordine, hoc est, prædicamentis sunt diducta. Quòd autem vulgò dicimus, non repugnare homini virtutem, aut vitium, id in eam sententiam dicitur, non vt alterum dici poßit id esse quod alterum, sed quia nihil obstet, quo minus inesse alterum in altero posita. Repugnant autem, aut vnum vni, aut vni plura. Illa opposita, hæc differentia vocamus. Et, quæ nos opposita, Cicero contraria dixit. Boëtius cõmodius opposita putauit dici, quoniam ea quæ τὰ ἐναντία Græci vocant, aptiùs contraria dicerentur: quæ Cicero quidem dixit aduersa. Vtcunque vocentur, haud multum

Repugnãtia.

Per se secundum substantiam suam nõ secundum accidens.

Cauilli exclusio.

Diuisio repugnantium.

intererit. nos Boëtium, quando vsus magis in hunc morem triuit ea nomina, sequamur. Oppositæ. *Opposita sunt, quæ repugnant vnum vni, sic vt neque alterum de altero, neque ambo de tertio dici possint.* Oppositorũ diuisio. *Ea Aristoteles iis fermè verbis diuidit. Alterum (inquit) alteri opponi dicitur quadrupliciter, velut quæ sunt ad aliquid, vel vt contraria, vel vt priuatio & habitio, vel vt affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponuntur, sicut duplum dimidio. Vt cõtraria sicut malum bono. Vt secũdum priuationem & habitionem, sicut cæcitas & visus. Vt affirmatio & negatio, sicut sedet & nõ sedet. Vtque paucis dicamus, omnia aut relata sunt, aut cõtraria, aut priuatiua, aut contradicentia.* Ad aliquid. *Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) sunt ea, quæ secundum hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur. Vt seruus, domini dicitur seruus: & dominus, serui dominus. sic pater, filij pater dicitur: & filius, patris filius: & totum, dicitur partis totum: & partes totius esse partes dicũtur.* Scrupulus. *Potest autem dubitatione dignum videri, cum tantum vnum vni dixerimus opponi, quomodo id cõstare possit in relatis, cum vnius domini multos videamus seruos: vnius patris multos filios esse. Certum est enim, hũc patrem & hos filios relata esse, similiter hũc dominũ, & hos seruos.* Solutio. *Sunt qui credant filios referri ad patrem, & seruos ad dominum, multos ad vnũ, non quatenus multi sunt, vel hi singuli, sed quatenus cõmunis ratio est vnaque in omnibus, & filiorum & seruorũ, quẽadmodũ in istis, patris & domini. Scotus omniũ qui philosophiam tractauerunt, disputator multorum cõsensu acerrimus, voluit in patre qui multos haberet filios, multa proinde nomina respectúsque esse patris. quemadmodũ & iurisperiti, patri suã in quenque filium describerent patriam potestatem: & domino in quenque seruum, proprium discre-*

*túmque ius mancipij. Sed recõditiora sunt hæc, neque nostræ (quod aiunt) farraginis: ergo reliqua prosequamur. Cõtraria sunt *repugnantia, quorum vtrunq; potest simul existere, & alterũ sine altero esse. Vt calidũ & frigidum contraria sunt, existúntq; vtraq; simul. Quod quidẽ in cõtradictione fieri nõ potest, nec in priuatione: quorũ si est alterũ, nõ potest alterũ esse. In relatis verò non potest alterũ sine altero esse, nõ enim potest esse dominus, vt non sit seruus: nec è diuerso seruus, vt nõ sit dominus. At calidũ nihil repugnaret esse, vt nõ esset frigidũ: nec nigrũ vt nõ esset albũ. Priuatio, est defectus alicuius, in eo, quod id natum est habere. Vt cæcitas est defectus visus, nõ in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, sed in eo quod natũ est videre. Sic mutum esse, non cuiusque est, sed eius, quod natum est loqui: & demens, eius quod sapere: & mortuũ, eius quod viuum esse posset. Cõtradicentia sunt, quorum negatur vno idipsum, quod est altero affirmatum, Vt sedere, nõ sedere: currere, non currere. Quod dicimus autem negari vno id ipsum quod est affirmatũ altero, hoc eò pertinet: nam si dicas hominem aliquem currere: & aliquem hominẽ non currere, non contradicunt ista: potest enim vtrunque esse verum: nam potest aliquis homo currere, vt Cicero: & simul aliquis non currere, vt Cato: verum non negatur de vno, quod erat affirmatum de altero. Quare vt contradicant, necesse est idipsum neges quod affirmasti: vt quoniam dixisti aliquem hominẽ currere, neges currere aliquem, hoc est, nullum dicas currere. Estq; ea perpetua, & immota cõtradicentiũ lex, vt de omni re necesse sit verè alterum contradicentium dici, vtraque de nulla. Differentia sunt, quæ sic repugnant, vt non certo ductu vnum contra vnum dirigatur, sed satis est substantiis inter se esse dimota Vt Cicero, & Cato differunt, quoniam non est*

id est, materiæ, propositi, instituti.

Contraria.

*opposita.

Priuatio.

Cõtradicẽtia

Differentia quæ sint.

Cicero quod Cato, non tamen sic differunt, vt calidum, & frigidum: calido enim nihil opponi potest aliud, quod eodem modo cum ipso quo frigidum pugnet. At quemadmodũ Cato à Cicerone distat, sic etiam Scipio, sic Lælius, sic quemcunque alium hominẽ sumas distabit. Quapropter neque colores quos medios vocant, contrarij inter se erunt. Quemadmodũ enim flauus à cæruleo, sic etiã indicus, & ruber, & viridis distat: & potest ex quolibet colore in quemuis, & per quemlibet ex albo in nigrum fieri trãsitus. Similiter saporum etiam diuersæ species contrariæ non sunt, sed veriùs differentes. Sic quæcunque aliæ sunt multæ species, sub vno genere comprehensæ non magis censendæ sunt cõtrariæ, quam iustitia, temperantia, fortitudo, reliquæq; species virtutum. Differunt autem omnia, aut solùm vt singula: vt singuli inter se homines, singuli equi, & quæcunq; indiuidua sub vna continentur specie. Aut specie: vt quæcunq; indiuidua sub diuersis sunt speciebus, vel ipsæ, inter se species diuersæ, vt hic homo & hic equus, & homo & equus. Aut genere: vt quæ vel diuersorum sunt generũ, vt vitis & equus: quorum hic animalis est species, illa plãtæ, & ipsa quoque genera diuersa, vt animal & planta. Possumus addere istis ea, quæ prædicamentis differunt, vt homo & cãdor, quorũ homo substantia, candor est qualitas. Quæcunque ergo prædicamentis differunt, genere differũt, & quæ genere, etiam & specie: & quæ specie, singulatim differunt. Contrà, quæcunque singula sunt eadem, hoc est, quæ numero vna dicuntur, etiam specie sunt eadem: & quæ specie, ea genere: & quæ genere, prædicamento quoque sunt eadem. Quo fit, vt maxima differentia, & minima vnitas sit in prædicamẽto: contrà, minima differentia, maxima vnitas sit in singularibus. Quorumcunque autem duorum, alterum

Differentium diuisio.

de altero negatur, ea vt minimum singulatim, hoc est, numero oportebit differre. Nolim autem quemquam fefellerit nominis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua singulatim, vel numero eadem esse, vel differre. Quandoque enim aliqua numero eadem vocamus, quantum ad substantiam suam pertinet, vt idem numero dicimus hominem & animal rationale: quoniã eadem est vtriusque substantia: & Ciceronẽ vnum numero dicimus, quoniam nulla est ipsius ad seipsum differẽtia. Quandoque verò denominatione dicimus eadem: vt idem numero dicimus Ciceronem & eloquentẽ: non quod eadem sit Ciceronis & eloquentiæ substantia, sed quòd insit in Cicerone eloquentia, atque ob id, idem & Cicero & eloquens vocetur. Verùm in præsentia de eis solùm dicimus, quæ substantiis eadem sunt, atque differunt, quoniam denominatione idem differens à se dici potest: vt Cicero vir, à Cicerone puero, non substantia, sed ætate differt: & cõtrà, quæ maximè differunt, eadem dicuntur: vt idẽ & homo, & musicus, & pater dicitur, cùm substãtiis hæc tria & prædicamẽto differant. Sanè omnia argumenta huiusmodi, In foro est, ergo non est ruri: Et illo tempore factum est, ergo non est hoc tempore factum: Et mea res est, ergo non est tua: Et huius est filius, ergo non illius: ad hunc locum rediguntur. Quoniam enim ea natura est rerum, vt tantùm vnum aliquod istorum de re dici poßit, (nec enim potest aliquid nisi in vno loco esse, nec nisi in vno tempore factum esse, quæque reliqua similis sunt conditionis,) ergo cum vnum aliquid de re affirmaueris: reliqua omnia, quæ ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem. Erit fortaßе, cui videatur, neque repugnantia ab aliis locis, neque ipsa quidem inter se opposita, & differentia, satis diligenter esse discreta. Nam vt prius de hoc dicamus, quod posterius

Dupliciter aliqua dici eadem numero.

Vsus horum locorum.

Obiectio prior.

I

ſumpſimus, pater & filius, quæ relata ſunt, & calidum & frigidum, quæ contraria, nemo eſt qui dixerit iſta nõ eſſe differentia. Deinde priuantia quoque, & contradicentia, cum eadem eſſe non poſsint, differant neceſſe eſt Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filium numerauimus inter connexa, & partium & totius ſui ſunt loci: ita etiam homo & equus ſpecies ſunt, & animatum & inanimatum propria: vt videatur (id quod antea in Boëtio annotauimus) repugnantia per omnes ductum iri locos. Non negauerim vera eſſe quæ contrà dicuntur. Verùm non ob id efficitur, vt perturbentur loci: quod facilè videbit, qui meminerit eius quod diximus etiam antè, locorum diſcrimen, non tam ab rerum naturis, quas habent per ſe quæque, accipi: quàm ab habitudine, quàm ſumũt inter ſe comparatæ. Quod itaque ad oppoſita & differẽtia attinet, certum eſt contraria ſpecie inter ſe differre. at relata quidem quomodo differant, haud temerè affirmauerim. Verùm vtcunque ſit, cum certa inter ſe lege differant vt vni tantum vnum opponatur, oppoſita dicimus ea, propter certam & deſtinatam ex natura ſua repugnantiam, qua velut ſingula è regione alterum contra alterum certo ſunt ſtructu locata. Pater itaque & filius, oppoſita ſunt, inter ſe comparata: comparatus autem quantum ad ſubſtantiam ſuam, pater domino, filius ſeruo, non opponi dicentur iſta: ſed differre. Sic calidum & frigidum inter ſe contraria ſunt: calidum & dulce, frigidum & humidum, differentia. Relata ergo & contraria (vt diximus) quanquam inter ſe comparata opponi propriè dicuntur, differunt tamen etiam: ſed oppoſita potiùs dicuntur, quod certioris eſt & acrioris repugnantiæ nomen: Contradicentia autem & priuantia, differentiæ nomen non accipiunt.

Obiectio altera.

Suprà cap. 11. Quorũ natura explicata eſt cap. 20. ſicut partiũ & totius cap. 9. & ſpeciei & generis cap. 5 & 6. Animati & inanimati cap. 8.

Cap. 21. vbi de accidentibus

Solutio obiectionis prioris.

Cap. 22.

Cùm sit enim differre dictum, quasi in diuersum ferre, non potest id nisi inter rem & rem fieri: at contradicentia & priuantia, vna quidem parte res sunt, vt visus & sedens: alia parte tantùm negationem rei significant, vt cæcitas & non sedens. Non magis ergo possunt ista inter se differre, quàm (quod dici solet) viui cum mortuis bellum gerere. Haud absimile iis, quæ dicta sunt, fuerit, quod responderi poßit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios sparsa locos esse. Possunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi seorsum quodlibet, vel saltem sic, vt non componantur inter se, & vel alterum de altero dicantur, vel ambo de tertio aliquo: hoc enim modo suis quæque redduntur locis. At cùm vel in tertium aliquod incidunt, vel alterum de altero dicitur, repugnantia sunt, huiusque loci propria fiunt. Totum itaque & pars, pater & filius, nisi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaquam repugnant: quippe quorum alterum ex altero constat, neque sine altero vel fieri poßit, vel esse. Cum verò quis dicat, exempli causa, irascibile in anima partem esse ipsius, alius discretam per se distinctámque esse animam: certum est repugnare ista, quòd idem totum esse faciant & partem. Sic album & nigrum quibus insunt comparata, non contraria sunt, sed adiacentia. Sic currere & non currere, non contradicunt: sic quiescere & moueri, non priuatiuè repugnant. si de homine illa, ista de lapide dicantur. Illud tamen prætereundum non est, contradicentium priuatorúmque partes eas, quæ negant, non posse in alium conferri locum. Cùm enim negatio, non significari, nec intelligi sine affirmatione poßit: semper repugnantiam eius quod negat, præ se ferat necesse est. Non currere nanque

Posterioris obiectionis dilutio.

Notatiuncula

ſine curſu: nec cæcitas ſine viſu, intellectu comprehēdi nequit. Cúmque negationem ſignificent, ſemper in eis & negatio & curſus viſuſque intelligitur: habéntque velut innatam quandam in ſe repugnātiam ad id, cui contradicunt, aut cui priuatiuè repugnant. Habent autem hi loci proprium hoc, quòd nō poteſt ex ipſis quicquam confirmari directè, ſed è diuerſo: vt, ſi in vno neges, in altero affirmandum eſt: contráque alterius affirmatione negandum eſt alterum: vt ſi dicas, iſte pater eſt: ſequitur non eſſe filiū: & ſi filius eſt, certum eſt patrem non eſſe. Sic cæcus eſt, ergo non videt: contrà quoque, videt igitur cæcus non eſt. Complectimur tamen nonnunquam hinc inde repugnantia, atque directè probamus. Vt ſi lucrum eſt habere, damnum eſt perdere: Si vtile eſt poßidere, inutile eſt amittere. Illud verò argumentandi genus, An perdere poßim quæris? ſeruare potui. &, Cui totum dederam illi negarē partem? non ex repugnantibus eſt, ſed à maiori, neque enim vt repugnantia hîc ſumuntur, ſed conſentanea ad id, quod inſtituis confirmare, & vt ſit alterum altero maius & difficilius effectu. Neque enim quia ſeruare repugnat ei quod eſt perdere, probatum à ſe putat Medea, perditum ire ſe poſſe Iaſonem: ſed quia difficilius maioríſque negotij eſt, ſeruare, quàm perdere. Sic etiam, quia maius eſt totum donare quàm partem, probabit non ſe cunctaturum in parte, cum dederit totum.

Quid ſit his locis propriū

Altera notatiuncula.

Sed oſtendere volui, in eam conditionem.) Aliam eſſe ſentētiam Boëtij quā refert Rodolphus, ſuprà oſtenſum eſt. Non enim ait vir ille, repugnans eſſe, quicquid cōtrarium eſſet conſequentis, ſed quod eſſet conſequens cōtrarij. Sed de hoc prius. Adeóque longè magis repugnat.) Maior, inquit, pugnantia eſt inter hominem & virtutem, quam inter hominē & irrationale, propterea quòd homo & rationale ſub eodem genere, nempe animali continentur: homo autem & virtus, diſcreta diuerſáque genere ſunt: ſiquidem homo ſubſtātia eſt: ac virtus, qualitas. Quod autem vulgò dicimus) Vulgò, inquit, dicimus homini non repugnare virtutē, non hoc intellectu, quaſi homo id eſſe poſsit quod virt', ſed quod virt' homini poſsit ineſſe. Iā aliud eſt, poſſe homini ineſſe: aliud, poſſe eſſe hominē. Et quæ nos oppoſita.) Cic. in Topicis ita diuidit cōtraria, vt partim aduerſa, partī priuātia, partim collata cū aliquo, partim deniq; negātia dicātur.

Cap. 20.

Cōtrariorum diuiſio apud Ciceronem.

Boëtius quarto cõmentariorũ libro quos ſcripſit in Topica Ciceronis. Sed M. Tullius (inquit) nõ tam propriis nominibus quàm notioribus vtitur. Ait enim, cõtrariorũ alia eſſe quæ aduerſa vocentur, alia quæ priuantia, alia quæ in comparatione ſint, alia quæ aientia & negantia nuncupentur. Sed quæ contraria nominat, oppoſita verius diceren tur: quæ aduerſa dicuntur, contrariorum melius ſuſciperent nomen: quæ in collatione nominat, ea relatiua vel ad aliquid certius vocarẽtur. Sed vtatur nominibus vt volet, dũ res ipſæ certa proprietatis ſuæ ratione ſignentur. Oppoſita ſunt quæ repugnant vnũ vni.) Quomodo vnum vni, cum ex ſententia Ariſtotelis, malo, non tantum bonum, ſed & aliud malum contrariũ ſit? cum vni timiditati, non modò repugnet fortitudo, ſed & temeritas? Quanquã Ariſtoteles hac parte ſatis eſt varius, vt qui in libris de cælo vnum vni aiat eſſe cõtrarium: in Categoriis, vni interim plura. Diuus Thomas Aquinas, in iis commentariis quos ſcripſit in libros de cælo, hunc modum hiſce verbis diſſoluit: Eidem, inquit, ſecundum idem eſt vnum tantum cõtrarium: nihil tamen prohibet, quin vni ſecundum diuerſa ſint plura contraria: ſicut ſi ſit idem ſubiectũ dulce & album, cõtraria ei videntur nigrum & amarum. Sic igitur illiberalitati cõtrariatur virtus liberalitatis, ſicut ordinatum inordinato, prodigalitas autem, ſicut ſuperabundantia defectui. Hactenus recenſuimus verba illius.

Obiectio cum ſua dilutione.

A Boëtio oppoſita finiuntur hoc modo: Oppoſita ſunt, quæ in eodem, ſecundum idem, in eodem tempore, circa vnam eádémque rem ſimul eſſe nõ poſſunt. Ea Ariſtoteles iis fermè verbis.) Græca ſi quis fortè requirat, ſic habent: λέγεται δὲ ἕτερον ἑτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς· ἢ ὡς τὰ πρός τι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις. In ſumma hoc dicit, quatuor eſſe genera oppoſitorum, relatiua, contraria, priuantia, & contradicentia. Poteſt autem dubitatione dignum videri.) Non video equidem quid ſit cur obiectio hæc magnopere moueat aliquem. Nam cum dicitur, vnum vni opponi, id de ſpeciali, non de numerali vnitate accipiendum eſt. Ergo vt quis centum habeat filios, tamen quatenus pater eſt, vni tantum (de ſpeciei vnitate loquor) opponitur, nempè filio: ſiquidem omnes illi ſpecie idẽ ſunt, & in communi filij ratione conueniunt. Secus fuerit, ſi dicas patrem ea ratione qua pater dicitur, referri ad filium & vxorem. hic enim vnum opponeretur duobus ſpecie diuerſis. Quemadmodum & iuriſperiti.) De his lege inſtitutionum imperialium librum primum, capite, de his qui ſui aut alieni ſunt iuris. Et .ff. eodem titulo: Item. C. de patria poteſtate.

Oppoſita quomodo ſinierit Boetius

Atque fuit ſanè olim patris in liberos vitæ necíſque poteſtas: cui deinde poteſtati adeò derogatum eſt, vt ne libertatem quidem nedum vitam liberis auferre patri liceret. l. libertati. C. de patria poteſtate. Quocirca ſupra etiam monuimus, cautiùs accipiendum eſſe id quod ait Rodolphus, patrem adoptiuum, vitæ necíſque poteſtatem in eum quem adoptarit, accipere. De dominorum poteſtate in ſeruos, Caij iureconſulti verba ſic habent: Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorum, quæ quidem poteſtas iuris gentium eſt. Nam apud omnes pleræque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ necíſque poteſtatem fuiſſe: & quodcunque per ſeruum acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus qui ſub imperio Romano ſunt, licet ſupra modum & ſine cauſa legibus cognita, in ſeruos ſuos ſæuire &c. l. prima. ff. eo quem diximus titulo.

Poteſtas patris in filium, & domini in ſeruum.

Contraria ſunt.) Cõtraria, inquit, ſunt repugnantia ea, quæ in diuerſis ſubiectis vno eodémque tempore ineſſe poſſunt: & alterum ſubſiſtere in rerum natura poteſt, etiam ſi non ſit reliquum. Diſtant ergo contraria à relatiuis, quòd ea eodem tempore, aut eſſe ambo, aut non eſſe neceſſum eſt. Diſtãt etiam à priuantibus & contradicentibus, quòd cõtraria eodem tempore eſſe in diuerſis poſſunt: cõtradicentia & priuantia non poſſunt. Nam in eodẽ ea ſubiecto ſimul ineſſe nequire id planum eſt: at cum diuerſis ſubiectis accommodantur, iam deſinunt eſſe contradicentia & priuantia. Neque enim philoſophari & nõ philoſophari contradicunt, ſi ad Platonem vnum, alterum ad Demoſthenem referatur. Et cæcitas illa Democriti, nõ fuit priuatio viſus in Lynceo. Secus habet in contrariis. Nam ea nomen retinẽt ſuum, etiam cum in diuerſis reperiũtur ſubiectis. Vt dulcor & amaror, etſi alterũ in melle, alterũ in felle ſit, dicũtur nihilominus eſſe contraria. At enim quo (inquies) pacto ait cõ-

Contraria.

traria alterum sine altero esse posse, cum Aristoteles secundo lib. de cælo cõfirmet, terram non posse esse sine igni, eo quòd necessarium sit, contrariorum aut vtrunque esse, aut neutrum? Sanè quæ Aristoteles eo in loco dicit, ea in solis elementis locum habere vel hinc liquet, quòd idem ait in Categoriis, posse alterũ ex contrariis esse, vt nõ sit reliquum. Et quid vetat sanitatẽ sine ægritudine esse? quid sine nigro album? quid fortitudinem sine timiditate? Cicero in rhetoricis contrariũ finit hoc modo: Contrarium est, quod positum in genere diuerso, ab eo cui cõtrarium esse dicitur, plurimũ distat: vt frigus calori, vitæ mors. Hodie vulgus ea sic finit: cõtraria sunt, quæ sub eodem genere posita, plurimum à se inuicem distãt, & eidem subiecto quod modò eorum sit capax vicissim insunt, à quo se mutuo expellunt, nisi alterũ eorum insit à natura. Quapropter neque colores.) Rectè illud, colores medios non esse inter sese contrarios. Verùm illud interim malè habet animum meum, quòd non video, quo modo his non conueniat cõtrariorum finitio. Contraria (inquit Rodolphus) sunt repugnantia, quorum vtrunque potest simul existere, & alterũ sine altero esse. Iam repugnare inter se medios colores, verbi causa: rubrum & viride, est manifestum, cum ita inter sese dissideant, vti neutrum possit dici idipsum esse quod alterũ, neque est cur negemus posse ea simul & separatim esse. quo fit, vt coloribus mediis tota conueniat cõtrariorum finitio: quod si demus, iam ne cõtrarios quidem eos esse inficiari poterimus. Et (vt obiter quædam addamus his etiam absurdiora) quis nõ videat, omnibus propemodum differẽtibus accõmodari posse definitionem contrariorum quam ponit Rodolphus? an non repugnantia sunt Cato & Cicero? nonne eodem tempore ambo fuerunt? nonne rursum, solus Cicero fuit, Catone iam mortuo? Quid? scientia & virtus, nonne ita per se dissident, vt non possit alterum dici id ipsum esse quod alterum, ac proinde repugnantia sunt? Sunt profectò, neque negari potest, & simul ista & separatim esse posse: quamobrẽ hæc quoque iam nobis iuxta Rodolphi finitionem dicenda erunt cõtraria: quod quid dici queat absurdius? Quod ad me attinet, mallem ego hac parte alterius audire sententiam, quàm quid sentiam ipse, temerè effutire. Et quidem ante omnia non puto vllo modo esse faciendum mihi, vt sine causa videar sugillare voluisse Rodolphum, hominem longè aliter meritũ de studiosis omnibus: cuius etiam nomen mihi venerandum quiddam præ se ferre videtur. certè quoties nominatur à me, honoris gratia nominatur: ac proinde vellem equidem, id quod iam dixi, digniorem me patronum contigisse homini longè doctissimo, qui tueri sic posset hanc eius finitionem, vt ostenderet, quomodo salua illa, ea quæ differentia ab Rodolpho ipso dicuntur, submoueri queant ex albo contrariorum. Ego tametsi quanto licuit studio id egi, vt mihi vel archetypum ipsum, vel alioqui emendatum aliquod compararem exemplar: hactenus tamen spe frustratus sum: neque vllum aliud contigit, quam quod excussum Louanij, infinitis propemodum mendis contaminatum est: quorum vt pars maxima reiici in typographos potest, vt quòd in capite de partibus orationis, toties cum totius sententiæ iactura, pro enumeratione legitur enũtiatio, & ibidem in exemplo Quintiliani pro gladio gaudiũ, aliaque id genus propè innumera: ita quædam rursus, quemadmodum partim iam indicauimus, partim suis locis indicaturi sumus, non illorum vel inscitia vel negligentia irrepsisse, sed initio parum emendatè scripta fuisse mihi videntur. Apparẽtque, exemplari illos vsos esse, quod aut scripserit aut dictarit Rodolphus ipse, verùm non in hoc tamen dictarit aut scripserit, vt sic prodiret in lucem: sed vt post mensem vnum aut alterum, sub incudem reuocatũ, emendaretur diligentiùs: & si quæ adhuc labeculæ, ita vt solet, occurrerent, eæ quã exactissima cura eluerentur. Ergo vt tandem aliquando veniamus ad id, quod in præsentia agitur, non negauerim ego ab Rodolpho scriptum sic esse vt exemplaria habẽt: sed & illud econtrario ausim cõtendere, nihil minus illum scribere voluisse, quam id quod scripsit: vt iã calami lapsus veriùs dici possit quã hominis. Diuiserat superiùs repugnãtia in opposita & differentia, fecerãtq; vnũ genus oppositorũ contraria. Itaque contraria ipsa definiturus, mirum ni genus proximum, id est opposita, in illorum ponere fini-

Marginal notes: Dilutio. (beside "liquum. Et quid vetat…") — Obiectio. (beside "que colores.) Rectè illud…") — Dilutio. (beside "Quod ad me attinet…")

tione decreuerat: quod si fecisset, nihil prorsus esset admissum flagitij. Nunc cum vtrūque nomen, tam repugnantium quàm oppositorum, recēti adhuc memoriæ hæreret, alterum (vt fit) pro altero incurrit in calamum. Nos ergo non tam id quod calami error expressit, quàm quod author ipse procul dubio scribere voluit, in contrariorū finitione ponamus, legamúsque hoc pacto: Contraria sunt opposita, quorū vtrumque potest simul existere, & alterum sine altero esse. Id si faciemus, continuò exclusa erunt omnia ea, quorum mentionem iam fecimus, quando nihil horum omnium est, in quod competat nomen oppositorum, eo duntaxat intellectu, quo opposita definit Rodolphus. Et in præsentia quidem hæc sola ratio tollendi scrupi huius mihi occurrit: quæ si cui minus probabitur, is meliorem afferat, & nos minimè pertinaces erimus in sentētia nostra. Porrò quod meminit de speciebus colorum & saporū, de his multa Aristoteles in libro de sensu & sensili. Et de coloribus rursum Aulus Gellius libri secundi capite vigesimo sexto. Differunt autem omnia.) Dicit id, quod hodie longe decantatissimum est apud omnes, nempe trifariam aliqua eadem aut differētia siue diuersa dici genere, specie, & numero. Genere eadem sunt, quæ sub eodem genere continentur, vt temperantia & fortitudo, quorum genus est virtus. Diuersa genere dicuntur, quæ sub vnū genus non cadunt, vt equus, velocitas. Specie eadem sunt, quæ eadē specie continentur. vt Virgilius, Cicero. Diuersa, quæ eadem specie non continentur: vt hæc vulpes, hic leo. Numero eadem dici solent, quorum inter numerandum alia ab aliis nō discernuntur. Atque id rursum quatuor fit modis: nomine, finitione, proprio, & accidēte. Sed cū horum plena sint omnia, nos eis omissis, pergamus ad alia. Quæ prædicamētis differunt.) Nimis quàm ridiculè illi, qui somniant interesse nescio quid inter differentiā: quasi diuersa ea sola dicantur, quæ in diuersis insunt Categoriis: reliqua differentia. Cuius farinæ est & illud, quod est apud Petrum illum suum Hispaniensem, aliud esse aiunt præsentare, aliud repræsentare. Præsentat (inquiunt) vox seipsam, repræsentat rē significatam. Erit fortasse cui videatur.) Duas affert obiectiones aduersus ea quæ hoc capite dicta sunt. Earum prior hæc est, Opposita omnia etiam sunt differentia: ergo nō fuit faciendum Rodolpho, vt locum hunc repugnantium in opposita differentiáque diduceret. Cui obiectioni hunc in modū occurrit ipse. Contradicentia, inquit, & priuatiua nullo modo differētia dici queunt, propterea quòd ea tantum differre dicūtur, quæ vtraque sunt: contradicentium verò & priuatiuorum alterū semper non est. Contraria autem & relatiua, si non cum suis quæque oppositis, sed cum aliis quibusdam cōferantur, nihil vtique vetet, dici illa & differentia, vt si patrem nepoti, album rubro, maritum socero aut socrui compares. Quoties autem cum suis committuntur oppositis, vt cum nigro album, pater cum filio, cum vxore maritus: iam etsi possent fortasse differentium vtcunque appellationem recipere eò quòd vel genere vel specie differant: aptiùs tamen opposita dicuntur, propterea quòd nō quoquo modo, sed certa quadam lege alterum ita contra alterum dirigitur, vt opponatur vnum vni: quod nō fit ita in differentibus. Itaque in summa hoc dicit, Si differentium vocabulo intelligerētur omnia ea, quæ quomodocunque ita inter se pugnant, vti neutrum queat dici esse id ipsum quod alterū dari posset, & contraria quoque & relatiua differentia esse. Atqui nunc ea sola hoc nomine donam⁹, quæ nullo certo ductu inter se pugnāt, sed substātiis modò dimota sunt, possuntque plura repugnare vni: cuiusmodi haud quaquam sunt cōtraria & relatiua, quoties ad sua ea referuntur opposita. At enim repugnātia (inquies) sparsa sunt diffusáque per locos omnes, quocirca parum considerate fecit Rodolphus, qui suum illis locū descripsit. Hanc quoque cauillatiunculam ita refellit Rodol. vt dicat repugnantia bifariam considerari posse: principio, ita vt ipsa inter se conferantur, atque hac ratione per alios ea locos diffusa nō esse. deinde, vt spectētur singula seorsum, ac sic certè, vt ne ipsorū inter se fiat comparatio: quo pacto repugnantiū ea nomē amittere, & per omnes locos diffundi, Verbi causa. Dulcedo si cōferatur cū amaritudine, ad solum hunc oppositorum pertinuerit locū. Cōfer eandē sapori, iam species erit: cōfer cum dulcedine hac

Margin notes: Eadem & diuersa. Genere. Specie. Numero. Obiectio prior. Dilutio. Summa solutionis. Obiectio altera.

aut illa, & genus dicetur. eadẽ collata melli est adiacens, albo contingens &c. Complectimur tamen nõnunquam hinc inde repugnantia.) Creberrimum est hoc genus argumentãdi apud authores, vt mirum mihi videatur, eos qui vulgò dialectica in gymnasiis docent, nihil aliud in ore habere quàm illa Hispaniensia: albus est, ergò niger nõ est: cæcus est, ergò non videt: homo est, & non sanus, proinde æger. Quam argumentãdi formam vt non improbo, ita illã in alteram scio apud authores omnes longè esse frequẽtiorem: cuius aliquot subiiciemus exempla.

Si summum malum est viuere cum doloribus, cõsentaneum est, summum esse bonum viuere cum voluptate. Ex Cicerone primo libro de finibus.

Bonum liberi, misera orbitas: bonum patria, miserum exilium: bonum valetudo, miserum morbus: bonum integritas corporis, misera debilitas: bonũ incolumis acies, misera cæcitas. Ex eiusdem operis libro quarto.

Quintilianus lib. 12. Age, non ad perferendos studiorum labores necessaria frugalitas? quid ergo ex luxuria spei?

Idem lib. 5. Frugalitas bonum, luxuria enim malũ. Si malorum causa bellum est, erit emendatio pax. Si veniam meretur qui imprudens nocuit, non meretur præmium qui imprudens profuit.

Si isthæc quæ calidiora sunt difficiliùs gelu cogũtur: cõgruens est, vt quæ frigidiora sunt, facilè cogantur. Ex noctibus Gellianis, libri decimi septimi cap. 8.

Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur: & bonitatem, si malitiã. Sic in Topicis Cicero.

Si anima quæ peccat, ea morietur: ergo quæ non peccat, ea viuet. Ex Hieronymo.

Si euangelium est virtus dei in salutẽ omni credenti, ergo in perditionem omni non credenti. Ex epistola ad Romanos.

Quia deus gratia mouetur, ergo & irascitur. Ex Lactantij libro de ira dei.

Nam si deus non irascitur impiis atque iniustis, nec pios vtique iustósque diligit. Ex eodem.

Si eius qui malè facere cupiat, non facta solum, sed & propositum odisse vel ciscíque oportet: gratia econtrario habenda est benè faciendi cupiẽdo, etiã si nequierit id quod velit perficere. Ex libello Plutarchi, de discernendo amico, & adulatore.

Cicero in quadam Philippica: Cuius singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus. Quanquam hic magis simplex illud argumẽtandi genus subesse apparet, ac si dicat hoc modo: In Cæsare Octauio singularis inest prudentia, ergo stultitia in eo non est. Cui non dissimile est illud Fabij Quintiliani, Qui sapiens est, stultus non est.

Illud verò argumentandi genus.) Verba sunt Medeæ apud Ouidium, qua de re ita Quintilianus libro octauo. Nam cum sit rectum, nocere facile est, prodesse difficile: vehementius apud Ouidium Medea dicit, Seruare potui, perdere an possim rogas?

Quid discriminis sit inter locos suos, & aliorum. *Cap. XXVIII.*

Quid intersit inter locos Rodolphi & aliorum.

PRæter hos autem quos hactenus executi sumus locos, alij quidem alios quàm nos quosdam fecerunt, & quosdã traditos à nobis prætererunt: neque, vel eisdem nominibus omnes, vel eodem disposuerunt ordine. Cicero quidem antecedentia, consequentia, repugnantia posuit: quæ si ita capiantur, quemadmodum ille voluit ea accipi, ostendimus inter locos

Id discussum est suprà cap. 21.

nequaquam posse poni. At ea quæ nos propria, quæ finem, quæ destinata, quæque etiam in tres diuisa locos applicita diximus, in nullum Ciceronis locum poterunt includi. Quod quidem de fine, & destinatis per omnes eunti locos facile est videre. sed proprij locus inter antecedentia ponetur fortasse: sed eo pacto, quo contendimus omnes ferè locos inter antecedentia posse numerari, & quo antecedentia non esse locum docuimus. Applicita autem, vt locum & tempus, voluit Cicero vt inter adiuncta ponerentur. Sed Boëtius ex iis credidit probabile solùm duci argumentum: at ex loco & tempore sæpè necessarium ducitur. Vt quòd non violauerit Clodius sacra Bonæ deæ Romæ, cum sacrorum tempore non Romæ fuerit, sed Interamnæ. Simul hic ex loco & tempore ductum est, & quidem necessarium argumentum. Non potest culpa malè consultorum ante Phocense bellum in Demosthenem conferri, nondum enim Rempublicam attigerat: ex tempore est. Non possunt sydera ali humore, nullus enim humor eò peruenire potest: ex loco sumitur. Ita ex connexis: nõ es imperator meus, quoniam non sum miles tuus. Quæ omnia argumenta cohærent rectè, & necessario conficiunt. Ergò fortasse iam dicemus ea ex antecedentibus esse ducta: quódque ineptißimum est, cũ locum ex quo inuenire debeas cognitum antè esse oporteat, quàm inuenire ex ipso queas, nos contrà, cum inuenerimus constituerimúsque, necessarium sit an probabile argumentum, tum demum ex quo ductum sit loco cognoscemus. Adiacentia etiam, actus, & subiecta, itidem in adiunctis esse censebuntur: similiter & contingentia, sex loci in vnum, hoc est, quàm ampla facultas, in quantas coacta angustias? Themistius fortè hos inter communiter accidentia posuerit: nisi tamen subiecta ad materiam maluerit referre. Ego istos

Suprà cap. 2.

Huius rei mẽtio facta suprà cap. 18.

locos exactißimè distinguendos arbitror, ausimque constanter affirmare, nullos omnium crebriùs, aut expeditiùs vsu venire. Quod non solùm qui poëtas oratorésque reuoluet, verum esse sciet: sed & qui philosophos eos excutiet, qui intimam & in abdito positam scrutantur rerum naturam, nedum qui mores hominum tractant, quorum omnis ex professo circa ista versatur labor. Namque ex iis qui in substantia sunt atque ex causis, vt certißima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis est, vt sit eorum nobis copia parata. Cum sint enim arctißimè coniuncta rebus, plerumque perinde sunt ac res ipsæ, aut cognita nobis, aut ignorata. Locum quem ex partium enumeratione Cicero, & Themistius ex diuisione vocauit, non putaui ponendum. Nam si partes omnes cùm collegero, ad totum deinde progrediar: paries, tectum, fundamenta, quæq; reliqua sunt mea sunt, tota ergo domus mea est: apertum est id argumentum è loco qui à partibus dicitur duci Si sic dicam, habet iustitiam, fortitudinem, modestiam, prudentiam, ergo omnes virtutes habet: à specie est. Sin dixero, est virtus, & non prudentia, iustitia, temperantia, ergo fortitudo: sic etiam, est pars domus, & non tectum, paries, tabulatum, ergo fundamentum: à differentibus ducta erant hæc argumenta. Cúmque non sit alius diuisionis & partium enumerationis apud authores vllus vsus, mihi haudquaquam necessarius videtur locus, qui ex istis descriptus est: cùm propriè & aptißimè ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themistij est de generantibus, ab efficientibus nobis erit: non est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corrumpentia verò priuatiua sunt: corrumpere namque nihil est efficere, sed solùm id quod est vt non sit eniti. Vsum etiam inter locos po-

ſuit, eum rectè dicemus à fine: quantum enim ad vtentem pertinet, idem eſt finis rei qui vſus. Deſcriptionem quam inter locos qui in ſubſtantia ſunt ille numerauit, ego, quia hoc ſolum definiendi genus relictum nobis puto, à definitione non diſcreui: quòd id cum de definitione dicerem, pleniùs ſum proſequutus. Præterea quem locum Cicero à notatione, Themiſtius ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere. Cap.23.huius lib. *Quoniam (vt docuimus) non ſolùm ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen, ſed in plures patet vſus. Quæ verò ſimilia Cicero, quæq; Themiſtius ſimilia itidem dixit, & eſſe in qualitate, & quantitate, & maiora etiam eſſe & minora, ea comparata dixi: quemadmodum Cicero. Namque quem locum Cicero ſimilium fecit, is in eum qui eſt inter comparata à paribus recidit. At quæ nos ſimilia dicimus, Cicero ea non habet, Themiſtius vocauit à proportione.* Vide cap.9. huius lib. *Quam formam autem dixit Cicero, cum ſpeciem maluiſſet, niſi quia ſpecierum & ſpeciebus credidit latinè non poſſe dici, eum nunc locum omnes rectè an ſecus ſpeciem appellant. Iam contraria* De his cap.27 *maluiſſem dicere (vt Cicero) ea quæ oppoſita vocant omnes, niſi omnes ita vocarent. Caſus autem quoniam tenuiſſimo à coniugatis diſcrimine ſecernuntur, eſtque ſimilis & rarus proinde vſus ipſorum, quoniam Cicero in coniugatis incluſerit, ego ſecludenda non putaui. Tranſſumptionem, vel (vt nos) tranſlationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectiùs poſuiſſe videmur, quàm vt proprium illi daremus locum. Ordo quoque non idem eſt apud Ciceronem locorum, qui apud Themiſtium: nec ego quidem ſum vtrumuis horum ſecutus. Vtq; paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicaui primum quemque locorum ponendum, vt eſſet arctiſſimè quiſque cum re coniunctus: proinde vt longiùs de-*

locos exactißimè distinguendos arbitror, ausimque constanter affirmare, nullos omnium crebriùs, aut expeditiùs vsu venire. Quod non solùm qui poëtas oratorésque reuoluet, verum esse sciet: sed & qui philosophos eos excutiet, qui intimam & in abdito positam scrutantur rerum naturam, nedum qui mores hominum tractant, quorum omnis ex professo circa ista versatur labor. Namque ex iis qui in substantia sunt atque ex causis, vt certißima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis est, vt sit eorum nobis copia parata. Cum sint enim arctißimè coniuncta rebus, plerumque perinde sunt ac res ipsæ, aut cognita nobis, aut ignorata. Locum quem ex partium enumeratione Cicero, & Themistius ex diuisione vocauit, non putaui ponendum. Nam si partes omnes cùm collegero, ad totum deinde progrediar: paries, tectum, fundamenta, quæq; reliqua sunt mea sunt, tota ergo domus mea est: apertum est id argumentum è loco qui à partibus dicitur duci Si sic dicam, habet iustitiam, fortitudinem, modestiam, prudentiam, ergo omnes virtutes habet: à specie est. Sin dixero, est virtus, & non prudentia, iustitia, temperantia, ergo fortitudo: sic etiam, est pars domus, & non tectum, paries, tabulatum, ergo fundamentum: à differentibus ducta erant hæc argumenta. Cúmque non sit alius diuisionis & partium enumerationis apud authores vllus vsus, mihi haudquaquam necessarius videtur locus, qui ex istis descriptus est: cùm propriè & aptißimè ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themistij est de generantibus, ab efficientibus nobis erit: non est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corrumpentia verò priuatiua sunt: corrumpere namque nihil est efficere, sed solùm id quod est vt non sit eniti. Vsum etiam inter locos po-

ſuit, eum rectè dicemus à fine: quantum enim ad vtentem pertinet, idem eſt finis rei qui vſus. Deſcriptionem quam inter locos qui in ſubſtantia ſunt ille numerauit, ego, quia hoc ſolum definiendi genus relictum nobis puto, à definitione non diſcreui: quòd id cum de definitione dicerem, pleniùs ſum proſequutus. Præterea quem locum Cicero à notatione, Themiſtius ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere. Quoniam (vt docuimus) non ſolùm ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen, ſed in plures patet vſus. Quæ verò ſimilia Cicero, quæq; Themiſtius ſimilia itidem dixit, & eſſe in qualitate, & quantitate, & maiora etiam eſſe & minora, ea comparata dixi: quemadmodum Cicero. Namque quem locum Cicero ſimilium fecit, is in eum qui eſt inter comparata à paribus recidit. At quæ nos ſimilia dicimus, Cicero ea non habet, Themiſtius vocauit à proportione. Quam formam autem dixit Cicero, cum ſpeciem maluiſſet, niſi quia ſpecierum & ſpeciebus credidit latinè non poſſe dici, eum nunc locum omnes rectè an ſecus ſpeciem appellant. Iam contraria maluiſſem dicere (vt Cicero) ea quæ oppoſita vocant omnes, niſi omnes ita vocarent. Caſus autem quoniam tenuiſſimo à coniugatis diſcrimine ſecernuntur, eſtque ſimilis & rarus proinde vſus ipſorum, quoniam Cicero in coniugatis incluſerit, ego ſecludenda non putaui. Tranſſumptionem, vel (vt nos) tranſlationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectiùs poſuiſſe videmur, quàm vt proprium illi daremus locum. Ordo quoque non idem eſt apud Ciceronem locorum, qui apud Themiſtium: nec ego quidem ſum vtrumuis horum ſecutus. Vtq; paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicaui primum quemque locorum ponendum, vt eſſet arctiſſimè quiſque cum re coniunctus: proinde vt longiùs de-

Cap. 23. huius lib.

Vide cap. 9. huius lib.

De his cap. 27

fluxit à ſubſtantia rei, poſteriorem poſui: quo factum eſt, vt repugnantia vltima fierent, quoniam non modò non arctè cum re cohæreant, ſed diſsidentia etiam infeſtáque tollant ipſam, atque ſubuertant. Quò faciliùs autem ſit omnia videre, diſponam ordine velut in tabula, Ciceronis, Themiſtij, noſtróſque locos: eritque præſcriptus omnibus numerus, quem in ſuo ordine habent. Deinde ſubiicientur alij numeri qui indicent, ad quem cuiuſque locum aliorum conferri vnumquẽque oportebit. At ſi quis apud quempiam ſit locus qui non ſit apud alios, numerus proinde in aliorum ordine apud quos non eſt, non ſit aſcriptus. ſi qui loci etiam in plures aliorum conueniãt locos, plures numeros ſubſcriptos habebunt.

Hoc argumẽto vtitur Demoſthenes ipſe in oratione ea quæ περὶ τοῦ στεφάνου, ſiue pro Cteſiphõte inſcribitur. Verba eius ſi quis requirat, ſic habent: τοῦ γὰρ φωκαϊκοῦ συστάντος πολέμου, οὐ δι' ἐμὲ, οὐ γὰρ δὴ ἔγωγε ἐπολιτευόμην πωπότε, πρῶτον μὲν ὑμεῖς οὕτω διέκεισθε, ὥστε φωκέας μὲν βούλεσθαι σωθῆναι, καίπερ οὐ δίκαια ποιοῦντας, ὁρῶντες, θηβαίοις δ' ὁτιοῦν ἂν ἐφησθῆναι παθοῦσιν, οὐκ ἀλόγως οὐδ' ἀδίκως αὐτοῖς ὀργιζόμενοι. Ea verba hunc in modum Latina fecit Leonardus Aretinus, Phocenſibus aduerſus Thebas bellum gerentibus, nõ me quidem authore, nondum enim tunc in Republica verſabar, vos Athenienſes ſic eratis armati, vt Phocenſium quidem rebus quanquam iniuſtè pugnantium, ſtuderetis: Thebanorum autem quibuſcunque aduerſis lætaremini. Nec vos immeritò id facere videbamini. Et quæ ſequuntur. Non poſſunt ſidera ali humore.) Fuere haud ſcio an Pythagorici, quibus viſum fuit, ſtellas humore ali. Quorum ſententiam hoc argumento refellit Ariſtoteles, vt dicat humorem eum planè conſumptum iri, priuſquam ad aſtra poſsit pertingere. Meminit rei eiuſdem (niſi tamen memoria me fallit) & Macrobius.

SEQVITVR TABVLA, QVA LOCOS *Ciceronis & Themistij cum suis, & suos rursum cum illorum locis confert.*

LOCI.

Rodol.		Cicero.	Themist.		Ciceronis.	Themistij.	
1	Definitio	1	1	2	Genus	5	4
3	Species	6	1	4	Proprium		
5	Totum	1	5	6	Partes	2	7. 9. 11
7	Coniugata	4	20. 21	8	Adiacentia	10	
9	Actus			10	Subiecta		
11	Efficiens	14	2	12	Finis		10. 13
13	Effecta	15		14	Destinata		
15	Locus	10		16	Tempus	10	
17	Connexa			18	Contingentia	10	15
19	Nomen	3	3	20	Pronunciata	27	16
21	Comparata	7.16.	17. 18.	22	Similia		18
23	Opposita	9	19	24	Differentia	8	

Cicero.		Themist.	Rodol.		Themist.	Rodol.	
1	Totum	1	5. 1. 5.	2	Partes	7	6
3	Notatio	3	19	4	Coniugata	20.21	7
5	Genus	4	2	6	Forma	6	3
7	Simile		21	8	Differentia		24
9	Contraria	19	23	10	Adiuncta	15	8.10.16.18
11	Antecedentia			12	Consequentia		
13	Repugnantia			14	Efficiens	8	11
15	Effectum	15		16	Comparatio	17.18	21
17	Iudicium	15	20				

Themist.		Cicero.	Rodol.		Ciceronis.	Rodol.	
1	Definitio	1	1	2	Descriptio		
3	Interpretatio	3	19	4	Genus	5	2
5	Integrum	1	5	6	Species	6	3
7	Pars	2	6	8	Efficiens	14	11
9	Materia	2	6	10	Finis		12
11	Forma	2	6	12	Generatio		9
13	Corruptio	9	23	14	Vsus		12
15	Cōiter accidēs	10	8	16	Iudicium	17	20
17	Simile	16	21	18	Proportio	19	21
19	Opposita	9	23	20	Casus	4	7
21	Coniugata	4	7	22	Diuisio		

Epilogus dictorum.

Epilogus libri primi.

HOc pacto sint loci nobis descripti, & proprietas cuiusque naturáque explicata: intra quorũ complexum quicquid vlla de re dici cogitaríue potest, venire mihi videtur: siue argumentemur, & aperta directáque fronte certemus: siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumẽtationem expositionémque cursum quendam sequamur orationis. Quinetiam suos habebit expositio locos, quando probabilius aliud alio, atque verisimilius exponi certum est: quod nisi locis non fieri, quando ex ipsis omnis ducitur fides, nemo (quod arbitror equidem) negabit. Est autem (vt initio diximus) necesse quicquid ad faciendam vlla de re fidem assumitur, aliqua parte ad ipsam pertinere: nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri quicquam potest. Quæ attinẽt autem, aut intra rem sunt omnia, aut extra, vnde primam locorum duximus differentiam, vt alios internos, externos alios vocaremus. Et generalia locorum velut capita sex fecimus. Duo internorũ: ea quæ in substantia sunt, & ea quæ circa substantiam. Externorum quatuor: cognata, applicita, accidentia, repugnantia. In substantia septem fecimus: definitionem, genus, speciem, proprium, totum, partes, coniugata. Tres circa substantiam: adiacentia, actus, subiecta. Externos cognatorum quatuor: efficiens, finem, effecta, destinata. Applicitorum tres: locum, tempus, connexa. Quinque accidentium: contingentia, nomen rei, pronunciata, comparata, similia. Repugnantium duos: opposita, & differentia. Fiuntque isti in summa loci vigintiquatuor, quibus in omnem rem quacunque erutum inuentúmque ratione ducitur argumẽtum. Idque qua via quóque modo faciendum sit, proximo dicetur libro: quoniam iusto maior huius voluminis modus excreuit. Finísque sit, si illud

Repetitur superius facta locorum diuisio. cap. 2.

Repetit enumeratioñe locorum quam fecit. cap. 4.

addiderimus: Boëtium, quíque post eum scripserunt de locis, singulis locis addidisse quandam (vt vulgò loquimur) maximam, id est, pronunciatum quoddam, vna sententia multa complexum, cui indubitata sit fides. Vt de quocunque definitio dicitur, de eo definitum. De quocunque species, de eo genus. Quod non faciendum mihi, non ideo, quia id Aristoteles, & Cicero non fecissent, putaui: sed quia in nullum id vsum fieri arbitrabar. Primum, quòd vt possunt istæ maximæ fingi illis in locis, qui necessarium præbent argumentum: tamen in eis qui probabile faciunt, parum conuenient, quorum maior sanè pars est. Deinde, quòd multi sunt loci, in quibus in nullam certam & satis conuenientem formam concludi hæ maximæ poßint. Itaque videas Boëtium, dum cuilibet loco maximam suam reddere cupit, in angustias quasdam detrudi: vt cum locus latißimè sit fusus, maxima in arctum prorsus agatur. Et ne omnes locos persequamur, cum de efficientibus dixisset, subiecit maximam: quorum efficientia naturalia sunt, eorum effecta sunt naturalia. Sic de materia, cuius materia deest, & id quod ex ea efficitur deest. Et sic de fine, cuius finis bonus est, ipsum est bonum. Et de forma, tantum quemque agere posse, quantum naturalis forma permiserit. Quasi verò hi loci, quorum amplißimus est ambitus, intra hos conclusi sint terminos, vt pertineant omnia argumenta ex efficientibus ad esse naturale, vel non naturale: & ex materia ad deesse, vel suppetere: & ex fine, ad bonum, vel malum: & ex forma, ad agere, vel non agere. Adde, quòd si quis exactè & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt ei opus hæ maximæ, quoniam vltro ferè in animum incurrunt, & apertiores sunt quàm vt sint discendæ. Aut si quis tam prorsus expers

Maximæ an locis addendę.

Prima causa cur non sint locis addendæ maximæ.

Secunda.

Tertia.

ingenij sit, támque à communi sensu rerum abhorrens, vt apertissima illa, & propemodum per se nota docendus sit, illi ego nihilo magis quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, quàm Cimmeriis (quos perpetua nebularũ caligine opertos tradunt poëtæ) ea quæ de positione syderum, déque ipsorũ figuris motúque traduntur.

Siue argumentetur.) Quid intersit inter argumentationes & expositionem, de ea re dictum est nonnihil, primo capite libri huius, & plenissimè explicabitur libri sequẽtis capite duodecimo, ac deinceps per compluscula capita. Siue turbemus affectibus audiẽtem.) An in mouẽdis affectibus etiam sit argumentandum, de eo differetur libri secũdi capite quarto. Idque qua via quoque modo faciendũ.) Facessant ergo, qui totum hunc locum in tertium reiecerant librum, qua de re post quoque semel iterúmque dicemus. Quia id Aristoteles & Cicero nõ fecissent.) Ciceronem non addidisse istas (vt vocãt) maximas, certum est. Quòd autẽ eas ne ab Aristotele quidem additas ait, id quàm sit verum, secum expendat diligens lector. Ego hoc sciõ, & si nõ omnibus, at quibusdam certè locis ab Aristot. eas adiectas esse, licet nunquam maximæ sit vsus vocabulo. Sed quis in nullum id vsum fieri arbitrabar.) Quòd si quis locis singulis suas quasdam maximas velit adiicere, atque his ita astringere locos, quasi aliter tractari non possint, stultũ sanè id foret, & perniciosum magis quàm vtile. quãdo incertæ interim maximæ illæ sunt, atque loci ferè multo latiùs patẽt, quàm quæ subiectæ eis sunt maximæ. Non video tamẽ cur sit improbãdum, si in hunc vsum addatur pronunciatum, seu axioma vnum aut alterum, vt iis, qui harum rerum adhuc rudes imperitíque sunt, via qualiscunque tractãdi loci cuiusque aperiatur: quam initio ingressi, plures deinde vias rationésque tractandorũ locorum suo ipsi marte inueniant. Cæterum hodie in gymnasiis ita instituitur iuuẽtus, vt nihil præter maximas eas, quas in suo Petro Hispano scriptas inuenit, putet quærẽdum: credátque nullum alium esse locorũ vsum, quàm qui iis maximis exprimitur: qua docendi ratione equidem haud scio an quid possit esse in studiis pestilentius. Atque hoc nimirũ illud est, cur in nullum vsum maximas istas Hispanienses adijci locis, dicat Rodolphus. Aut si quis tam prorsus expers ingenij sit.) Hoc ipsum primo institutionum his verbis docet Quintilianus: Illud tamẽ in primis testandum est, nihil præcepta atque artes valere, nisi adiuuante natura, quapropter ei cui deerit ingenium, non magis hæc scripta sunt, quàm de agrorum cultu sterilibus terris. Quàm Cimmeriis.) Horum mentionem facit Homerus Odysseæ libro vndecimo, cuius verba hunc in modum latinitate donauit Erasmus.

Ast ille Oceani peruenit summa profundi,
Illic sunt populíque & mœnia Cimmeriorum,
Nubibus & cæca assiduè caligine tecta.
Illos haud vnquam radiis sol aspicit ardens,
Nec quando astriferum curru petit arduus axem,
Nec rursum ad terras magno deuectus olympo:
Sed nox incumbit miseris mortalibus atra.

Meminit de iisdem Herodotus, Cicero, Lactantius, Hieronymus, Strabo. Vide Erasmi Chiliadas.

FINIS LIBRI PRIMI.

Rodolphi Agricolæ Phrisij de In-*VENTIONE DIALECTICA* *liber secundus, de locorum vsu.*

ARGVMENTVM LIBRI TOTIVS.

Quatuor sunt in summa, quæ toto hoc libro docet Rodolphus. Principio, quid dialectice & qui ipsius sit finis. Deinde, materiã eius esse quæstionem, quídque ea & quàm multiplex sit, quomodo in materia quauis possit inueniri, & in plures quæstiones diduci. Tertiò, instrumentum dialectici esse orationẽ: cui subiiciuntur omnia ea, quæ de expositione argumentationéque & partibus orationis dicuntur. Postremò, quo modo ex locis superiori libro descriptis, parari posit facultas ac copia differendi.

Summa corũ quę hoc libro explicantur.

Quàm præposteri dialectici ætatis nostræ. Ac iam deinceps de locorum vsu, déque paranda ex eis copia, esse agendum. *Cap. I.*

Rinceps Græcæ facundiæ vir Demosthenes, cùm ad bellum cõtra Philippum, Macedonum regem, maiori apparatu atque cura gerendum, populum hortaretur Atheniensem: doceretque, quicquid incrementi magnitudinísque Philippi rebus accessisset, non tã illius esse viribus, quàm desidia & inanibus Atheniensium concionibus effectum: in hanc inter cætera sentẽtiam locutus est, Solere reliquos homines, cum consuluissent, agere: contrà vero Athenienses, vbi res actas acciperent, tum demum consulere. Quorsum hæc? inquies. Nõ videor equidem mihi magis apta propinquáque imagine, quã istac ipsa, posse nostrorum temporũ dialecticos figurare. Cùm sit enim solum istud propriumq́ dialectices munus, posse de qualibet re probabiliter, quantum ipsius natura patitur argumentari: quod totum (vt prædixi) duabus comprehensum est partibus: quarum vna excogitandi argumenti viam docet, quam inueniendi vocant, cui parti omnis de locis destinatur disputatio: altera cùm inuentum est

De hoc locupletius hoc lib. cap 2. & 3.

Lib. 1. cap. 2. Duæ dialecticæ partes.

argumentũ, formã quandã argumẽtandi, hoc est, certã explorãdi argumenti tradit regulã, qua veluti nũmi moneta solẽt, probũne sit an *nequaquã, fallaxq́ dignoscatur: ea dicitur iudicandi pars. Cúmq́ prior illa cõsilij teneat vicem, & deliberet quid sit de re quaq́ dicẽdum: altera quod assumere ad probandam rem placuit: in argumentationem tanquam in expeditionem & ad conficiendam fidem audienti deducat: noster dialecticus contrà, cum oblatã temerè, & vndecunque dederit casus, effectam iam & formatam habuerit argumẽtationem: tũ si fortè addubitet aduersarius, dicatq́ vel nõ cohærere eam, vel res sese non consequi, tùm ad id quod consilij erat, post rem factam reuertitur, & inueniendi partem transfert ad iudicandum, conaturq́ ostendere, benè se argumẽtatum esse quoniã sit argumentũ vel à maiori, vel simili, genere, specieue deductũ. Nec intelligunt doctißimi viri (sic enim modestissimũ mihi est ipsos vocare) nullam argumentationem, quia à specie, vel genere, vel quouis aliorum locorum ducatur, necessario cohærere: quoniã ex omnibus istis ineptæ & minimè cohærentes duci queant: sed tum demum cohærere argumentationem, cum est ea rerum inter se conditio, vt poßint coniici in syllogismi, vel aliam quampiã formam argumentãdi probatam, per quam cohærentes inter se res, & necessariò connexas esse colligatur. Scio verò quid à nonnullis mihi poßit responderi. Minùs hãc dialectices iacturam indignè ferẽdam, in tãta omnium studiorum colluuie: cũ cuncta, velut feræ caueis effractis, in proximorum rus & fines irruerint, nec quicquam ferme discatur hoc tempore suo loco. Sic iurisconsulti, perplexa & inuoluta disputandi præcepta balbutiunt. Sic medicinæ studia magna ex parte redacta sunt ad superuacuas instituto suo physicas quæstiones. Sic physice mathema-*

*Nequam.

Tale quiddã & Fab. queritur de grammaticis lib. 1.

ticas arripuit. Inde verbosa illa est de maximo, & minimo, & de calculandi (vt aiunt) ratione iactatio. Nã mathematice ipsa veluti quæ minime ad inanes faciat contentiones circulorum, neque clamorum sit capax, sed puluere & radio cõtenta, mutam potiùs oculorum, quàm loquacẽ durium sequatur fidem, diserta est: & idcirco etiam tanquam non accessa prophanis mysteria, minimè contaminata. De theologia verò quid dicere oportet? cui si metaphysicen, si physicen, si dialecticen hodie demas: nudam porrò & destitutam, & quæ nomen suum tueri nequeat, reddas. Ergo cùm docendus erit populus, & ad religionem, iustitiam, continentiam adhortãdus, ex illis artibus inextricabilis aliqua eruitur disputatio, quæ tempus extrahat, & inani strepitu audientium feriat aures. Docent itaque, quemadmodum pueri solent in ænigmate proponere, quæ ne tum quidem quum docuerint, vel ipsimet qui docent, vel illi qui didicerint, sciant. Has ego persæpè querelas audiui grauissimorum doctissimorúmque hominum, quos vel grãdior ætas, vel acrior ingenij vis, meliorum admonebat: qui ferebant grauiter pulcherrimarum artium ordinem turbari, membra cõfundi: quæ vera esse quemadmodum affirmare nõ audeam, sic esse falsa vel maximè optauerim. Mihi vtique committendum non est, vt cùm videar velle aliorum studiorum crimini culpam dialecticorum cõdonare, prouocẽ grauiorem viribus meis aduersarium. Quin agi perpulchrè mecum putabo, si cùm contuli pedem, contingat sine periculo mihi luctari. Si quem ergo eorum quos doctores artium vocant, arripias, rogésque, dic quæso vir doctissime, de dialectice (quando illam vel solam vel maximè omnium artium, quas vos numeratis liberales, videris præ te ferre) cui vsui discendam putas? Cum enim de genere nõ sit principium artiũ, & quæ id- Doctores artium.

circo tantum sunt discendæ vt sciantur, necesse est vt ministerio & vsibus aliarum sit addicta. Istam verò miseram & cauillosam loquendi solicitudinem, quam tu doces, certum est, non modò reliquis artibus discendis non prodesse, sed etiam obesse plurimum. Primùm, quòd disputandi morem ad illas tuas leges exigenti, non loquendum modò solicitè, sed planè est obmutescendum. Deinde, quòd omnis artium vsus, omnis loquendi ratio, plerisque illorum quæ doces repugnat. Postremò, quòd cum semel fuerit extenuatus ad ista, & confractus auditoris animus, nunquam deinde tollere se, & sicut pes spinis confixus, nullum liberè vestigium ponere audebit. Hoc ergo pacto si quem interroges, dicat fortasse, vt pleraque quæ in ipsa dialectice præcipiuntur, vel non prosint ad percipiendas reliquas artes, vel ita præcipiantur vt non prosint: hoc tamen iuuant, quod agitatione quadam & versatione mentem exacuant, & flexibilem præbeant, quò facilius reliquis se poßit accommodare. Alius qui liberius volet verum fateri, dicet præterquam quæ de syllogismis præcipiuntur, cætera non magni sanè momenti esse: sed ideo docere illa quemque, quia quisque didicerit, & quia doceant omnes. Sic fit, vt dux illa directrixque omnium artium dialectice, velut latißima possesßione exclusa, soli sibi discatur: & ne sibi quidem (si verum dicere libeat) quandoquidem si modò disceretur, non sibi, sed omnibus ipsam studiis prodesse oportebat. Sed de illa parte quæ ad iudicandum pertinet, post Aristotelem plena sunt omnia, quæ longe minus negotij habet, cùm certis quibusdam, neque illis ita difficilibus numerosisq́; legibus constet. Inueniendi rationẽ, post Boëtium, qui legi sit dignus, nemo (quod equidem sciam) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus sunt) Quintilianus & ante eũ Cicero, princépsq́; omniũ Aristoteles,

hanc rem complexi ſunt. Sed illi omnes locorũ explicuere naturã variè, & ſuo quiſque modo. Quod autẽ maximũ in re quaque eſt, rationem tractandi ipſos, vnus Quintilianus conatus eſt explicare, & oſtẽdere quomodo inueniendũ ſit ex ipſis. Et quemadmodum in re militari ſolet, non ſatis putauit arma dare, ſed docendum quoque credidit, quomodo ipſis eſſet vtendum, & militem in procinctum aciemq́ ducendũ. Nũc autem quotuſquiſque Quintilianum attingit eorũ, qui philoſophiæ ſibi nomen aſſerunt? Deinde, quæ tradita ſunt ab illo, quoniã ad ciuiles quæſtiones aſtricta ſunt, non facilè poteſt ea quiſquam inde ſibi diuellere, rebúſque ſuis in diuerſo quæſtionum genere aptare. Iam ſi quis eſt altiùs iſta ſcrutatus, quíque omnes iuſtæ eruditionis numeros impleuerit (vt ſunt plerique hodie docti diſertíq́ viri) ille ſibi ferè iſta, muſiſque (vt dicitur) diſcit, prophanum certè vulgus quã longiſſimè à ſacrario ſuo putat arcendum. Fuit patrum noſtrorum memoria Raimundus quidam, cognomento Lullus, Hiſpanus, vel (quod proprium eſt) Balearis: qui artẽ quandã, quam ex nomine illius Lulli vocant: extulit: acuti, quod equidẽ non negauerim, & non ſegnis ingenij indicium: ſed quoniam, quod vltrò quoque ſtudioſi ipſius ſolent eius nomine gloriari, non literas ſciebat, non vllam aliam dignã docti viri nomine perceperat doctrinam: hoc & ipſum quod inuenerat, quale eſſet perſpicere: & ſi fortè perſpexit, eloquendo aperire, & vt perſpexiſſe videretur, conſequi nequibat. Obſcuritas ergo ingens eſt in diſſerendo & horror incultus, qui etiam eos qui didicerint vbique ſequitur, niſi alioqui eruditione ipſum ingeniíque bonitate vincant: Copiam ſanè, cuius ſola eſt ipſis cura, ſuppeditat: ſed talem, qualis in omnibus rebus eſſe ſolet, eorum, qui numerant, non iudicant. Quòd autem non eſt difficile videre,

Qui ad culmen, & quaſi apicem melioris literaturæ peruenerit.

Ars Lulli.

loci ſunt nõnulli ex his, quos tradidimus, verùm non ſatis diligenter explicati, quibus omnis artis eius materia continetur. Vſus deinde illorum tam perplexè obſcureq́ traditus, vt hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat eſſe, maioribus quàm vlla circunfuſa tenebris ſit, penitioribúſque latebris eruenda, vt auſim contendere, niſi quis maiori mentis vi ſuperet difficultates, non modò non iuuari ab ipſa, ſed etiam ingenij aciem, niſi ſit acerrima, retundi. Donandus tamen ſic quoque vir ille ingenij præſtantis teſtimonio, nec merita honeſtiſſimi propoſiti laude fraudandus: qui cùm plurimum ſtudiis conferre cuperet, contulit certè quod potuit, quódque rectè factis ſatis eſt. Si quid animo ſuo parum reſponderit, voluntatem quidem laudes, ignoſcas ingenio. Nobis verò ſtatutum eſt, quando ſuperiore libro locorum proprietatem & differentiam enarrauimus pro viribus, nunc quis ſit vſus ipſorum, & quomodo diſſerendi paranda facultas ex ipſis, quàm maximè poſſumus ſub oculos ponere: & protrahere in mediũ, quæcunque vtilia inſtituto noſtro arbitrabamur: quæ vel legendo vel obſeruando, vel vndecunque eruendo potuimus afferre. cõtingétque mihi, ſi minùs iuuare ſtudia, at certè (quod magis cupio) doctiorum ingenia curámque, ad tradenda rectiùs iſta permouere, ſecurúſque huius operæ meæ, æquo ipſam animo perdam: dummodo prodeſſe, quod mea conor, huberiùs aliena conſequar induſtria. Optanda enim eſt iactura, quæcunque lucro maiore penſatur.

Connexio libri huius cum ſuperiore.

Princeps Græcæ facundiæ vir Demoſthenes.) Monui lib. ſuperiori me coniectura quadam adduci, vt credam exẽplar illud quo ſunt vſi calchographi Louanienſes, ſcriptũ quidẽ aut dictatũ certè fuiſſe ab Rodol. ipſo, at non in hoc ſcriptũ dictatúmue, vt ſic ederetur: quin potiꝰ, vt premeretur adhuc, & poſt mẽſes aliquot exactiori cura recognoſceretur: cui rei etiã hic locus eſſe argumẽto poteſt Habebat Louanienſe illud, quo nos ſolo hactenus vſi ſumus, exemplar: Principem Græcæ facundiæ virum Demoſthenem, & cætera. Quod vt ab Rodolpho ipſo ita ſcriptũ fuiſſe credam, principio illud mihi in cauſa eſt, quòd nullam hic video deprauandi occaſionem fuiſſe librariis. Deinde, quòd numeroſius quoque ac ſonãtius neſcio quo pacto eſſe mihi videtur, ſi locum hunc accu

ſcindi, quàm ſi nominãdi caſu legamus. Sed quid facias, cũ huic lectioni planè repugnet paulò poſt additum verbum? Quis ita loquitur, principem Græcæ facũdiæ virũ in hãc inter cætera ſententiam locutus eſt? Imò verò quis manifeſtum ſubeſſe ſolœciſmum nõ videt? Atque ſolet quidem hoc interim contingere viris etiã multò eruditiſsimis, vt cũ longiùs excurrit orationis periodus, tum nõnunquam velut priorum obliti, verbum aliquod parum conſentaneum iis quæ præcedunt, apponant: id quod Rodolpho etiã hoc loco, ſiue lapſus ille memoriæ, ſiue princeps quędã feſtinatio fuit, accidiſſe, res ipſa clamat. Itaque aut ſic legas oportet: Principem Græcæ facundiæ virum Demoſthenem & cætera, in hãc inter cætera ſententiam locutũ ferunt, aiunt, ſcribunt, aut ſimile aliquid. Aut certè accuſandi caſus, ita vti nos fecimus, cõmutãdus in caſum rectũ, quod vt mallem, hanc ſum rationem ſecutus. Video hũc morem eſſe ſcriptoribus, vt quoties quid de homine quopiam, aliorũ monumentis fuiſſe memoriæ proditum ſignificare volunt: aut ſe vtique, nõ apud illos ipſos, à quibus dicta factáve eſſe dicuntur, ſed in aliorũ libris legiſſe: tum ferè ita loquuntur, Hoc dixiſſe aiunt Periclem, Id Socratem perhibẽt, crebrò in ore habuiſſe, Catonem dicere ſolitum aiunt, Ferunt Ciceronẽ interrogatum ſic reſpondiſſe, Quemadmodum Craſſus apud Ciceronem docet, Quemadmodum apud Ouidium ait Pythagoras. Cõtrà, cum quid apud eos ipſos quorum id factum dictúmve eſt, legẽre: tum mutato genere orationis, hunc in modum loqui conſueuerunt, ita inter cætera locutus eſt, ita ſcripſit, ita dixit, ita ſcriptum reliquit. Quanquam ſolet etiam nõ infrequens eſſe illud, vt poſteriore hac forma loquendi in priorem etiam ſenſum illum vtantur: at vbi cõtrà priore illa docendi ratione vſi fuerint ad intellectũ hunc poſteriorem, id ego nondum vſquam legiſſe memini. Iam ea quæ hic ex Demoſthene citat Rodolphus, legũtur apud Demoſthenem ipſum, in prima oratione, quam is dixit aduerſus Philippum regem Macedonũ, neque video, vnde Rodolphus ea niſi ex illa ipſa Demoſthenis oratione ſcire potuerit. Quocirca tolerabiliꝰ fore exiſtimaui, cũ omnino aliquid mutari oporteret, ſi mutaſſem accuſatiuum caſum in rectũ, quàm ſi illud, locutus eſt, in locutum ferunt. Docerétque quicquid incremẽti magnitudinisque Philippi rebus acceſsiſſet.) Locus eſt, quemadmodum dixi, apud Demoſthenem prima oratione contra Philippum. Quo in loco præter alia multa & hæc dicit: τέθνηκε φίλιππος, ὀυ μὰ δί', ἀλλ' ἀσθενεῖ, τί δ' ὑμῖν διαφέρει, καὶ γὰρ ἂν ὖτος τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον φίλιππον ποιήσετε, ἄνπερ ὕτω προσέχητε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν. ὀυδὲ γὰρ ὖτος παρὰ τὴν ἀυτοῦ ῥώμην τοσοῦτον ἐπηύξηται, ὅσον παρὰ τὴν ὑμετέραν ἀμέλειαν. Hoc eſt: Exceſsit è vita Philippus? non per Iouem. At ægrotat? quid hoc ad vos? Etenim ſi huic fortè quid accidat, vos cito alterum vobis Philippum feceritis, ſi quidem hoc modo curam geſſeritis rerum veſtrarum: præſertim, cum ne hic quidem tantũdem creuerit viribus ſuis, quantum incuria & indiligentia veſtra. Rurſus in eadem oratione: ἃ μὲν ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, δεδυνήμεθα ἑυρεῖν, ταῦτά ἐστιν. ἐπειδὰν δ' ἐπιχειροτονῆτε τὰς γνώμας, ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ, χειροτονήσατε, ἵνα μὴ μόνον τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολεμῆτε φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις. id eſt: Quæ quidem nos, ô viri Athenienſes, inuenire potuimus, ea hæc ſunt. vos autem cum per ſuffragia ſtatuetis, quæ potiſsimũ nobis ſit ſequenda ſententia, tum quę placebũt vobis, ea ſuffragiis veſtris decernitote: vt ne ſemper decretis modò & epiſtolis, ſed & manu aliquando bellum aduerſus Philippum geratis. Iterum cum oſtendiſſet cæteras res quaſdam, quæ minoris eſſent momenti, accuratè ac diligenter agi ſolere ab Athenienſibus, deinde hæc verba ſubiecit: Ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς τούτου παρασκευῆς, ἄτακτα, ἀόριστα, ἀδιόρθωτα ἅπαντα. τοιγαροῦν ἅμα ἀκηκόαμέν τι, καὶ τριηράρχους καθίσταμεν. Et rurſum interpoſitis verbis paucis: τὸν γὰρ τοῦ πράττειν χρόνον εἰς τὸ παρασκευάζεσθαι ἀναλίσκομεν, οἱ δὲ τῶν πραγμάτων καιροὶ ὀυ μένουσι τὴν ἡμετέραν βραδυτῆτα καὶ ἐιρωνείαν. Ea verba hunc (ni fallor) in modum reddi Latinè poſſunt. At quæ ad bellum eiuſque apparatum pertinent, ea omnia ſine ordine, atque indefinita ſunt, neque vlla certa lege diriguntur. proinde ſimulac audiuimus aliquid, præfectos triremium conſtituimus. Agendi tempus ad apparandum traducimus. Verùm interim rerum gerendarum occaſio, noſtras haudquaquam moras,

atque dissimulationem expectat. Potuissent & alia in hanc ipsam sententiam ex eadem oratione adduci:sed verebar, ne & hæc quoque lectori delicato multa nimium viderétur. Non videor equidem mihi magis apta &c.) Proximè, inquit, ad stultitiam istam Atheniensium accedunt dialectici temporis nostri. Nam vt illi tum demū consultabāt, cùm iam esset agendum:ita isti, eam dialecticæ partem, quæ consilij est, ad actionē traducunt:& vnde erat petenda argumentorum inuentio, inde petunt rationem diiudicādi. Conatúrque ostendere, benè se argumentatum esse.) Quis enim istorum hodie in ore ista non habet? Consequentia tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis, à simili, à contrariis, à disparatis, quæque cætera eius farinæ sunt. Quoniam ex omnibus istis ineptæ.) Dubitari nō potest, quin sit id quod dicit longè verissimum, nempè ex locis omnibus ineptas duci posse argumentationes, ac proinde non esse diiudicandū inde, cohæreántne argumentationes an non cohæreant. Sanè quibuscunque argumentis authores in re quauis confirmanda refellendáue vtuntur, eorum nullum est, quin ex aliquo deprompitum sit loco. At non omnia apta esse, & ad rem qua de agitur probādam idonea, id cōstare vel hinc potest, quod iidem alii aliorum inuicem argumēta diluūt, ac refellunt. Quò fit, vt iudicium argumentorum petendum sit, non ex locis, sed ex ea dialectices parte quę tradit formas syllogismorum. De maximo & minimo.) Docent enim res naturales determinatas esse ad maximum, & minimum. Item in sectione continui ad minimum deueniri non posse. Et de calculandi, vt aiunt, ratione.) De arte ac ratione computandi, quādoquidem calculus, & pro ratione computationéque accipitur. Quāquam, vt ingenuè dicam, mihi haud dum satis liquet, vbi hac de re agant Physici.

Dialecticorū nostri temporis stultitia.

Mathematicorū cōsuetudo

Sed puluere & radio contenta.) Solebant enim mathematici in puluere lineas ducere, ac figuras illas suas describere. Quo autem instrumēto id faciebāt, radius dicebatur: Vnde illud Virgilianum: Descripsit radio totum qui gentibus orbem, Tempora quæ messor, quæ curuus arator haberet. Mutam potius oculorum.) Probant enim sua mathematici, non tam oratione & verbis, quam iis quas vocant γραμμικὰς ἀποδείξεις, hoc est, lineares demonstrationes:lineis scilicet ac formis descriptis in puluere, quibus planū faciunt id, quod ostēdere volunt. Hinc est quod aiunt regiam Dionysii, cùm is pręsente Platone mathematica amplecti videretur, areis ex puluere & arena factis plenā fuisse. Et Archimedem illum Syracusanum, quo tempore Syracusas cepit Marcellus, adeò formis quas in puluere descripserat intētum fuisse, quidā (authore Liuio) tradidere, vt non prius patriam à Romanis captam senserit, quàm à milite ignaro quis esset, occisus est. Si quem ergo eorum qui doctores artium vocant.) Verè doctores, siquidem doctor dicendus est, cuicunque quouis modo doctoris contigêre insignia, quem in modū & similia interim rex aut regina dici potest: & asinus ille apud Cumanos, cū leonis induisset exuuium, sibi etiam ipse aliquandiu visus est leo. Equidem ita existimo, non esse aspernandas istas quas vocamus promotiones:modo is qualiscunque honor solis cōtingat eis, qui studio ac industria sua, eo dignos se reddidere: nō etiam hominibus ignauissimis, quibus animos aspirandi huc facit, non eruditio, non vlla morum integritas, sed quæ sola hodie omnibus in rebus dominatur, pecunia. In cōfesso est apud omnes, eruditionis testimonium esse debere promotiones. At si verè dictum putamus illud, scientiā non loculorum, sed laboris & industriæ comitem esse: hic autē doctoratus, quo vsqueadeo nobis placemus quidam, in plerisque certè loculos magis quàm laborem, aut industriam sequitur:planum profectò est, eruditionis eum testimonium esse non posse. Desino plura, quòd verissimè sciam dictū esse à Comico: Obsequium amicos, veritas odium parit. Dic quæso vir doctissimè de dialectice.) Audio ego hunc morem esse quibusdam ludimagistris, vt in suis illis phrontisteris, ante oculos puerorū, quos docēt, hæc verba maiusculis literis soleāt depingere, DIC QVARE HIC: quibus admonitam volūt rudem adhuc ætatem illam, vt subinde secum cogitent expendántque, cur quotidie ludū adeant, cur illùc à parentibus mittitētur. Vellē equidem hanc eandē consuetudinē hactenus esse & dialecticis nostris, vt nō illi quidem eiusmodi nugamentis oblinerent parietes, sed vt iis, quos instituēdos sua disciplina susceperint, illud ante omnia explicarēt,

Vsus dialecticæ.

quemnã in finem discenda dialectica sint, & qui inde sperandus fructus. Nam vt ingenuè id quod sentio dicam, quẽadmodum gallus ille apud Aesopum, repertam à se gemmam idcirco abiiciendã esse arbitrabatur, quod quæ virtus, & qui vsus eius gemmæ esset, ipse nesciret: ita & dialecticæ vnum hoc mea quidem sententia aduersatur, quò minus hodie in pretio sit apud multos, quod vt nomẽ eius apud omnes longè est vulgatissimum, ita pauci, quæ vis, quisque vsus ipsius artis sit, satis norunt. Multi persuasum habent, ciuilibus causis accõmodari non posse, tantùm disci in hoc, vt in vmbra ac schola, perinde vt auiculæ solent, totã ætatem garriendo teramus. Atque sunt certè, qui tantũ non omnem culpam hanc reiiciant in præceptores, eò quòd ii, etsi norunt quidem ipsi, alium quendam quàm nugas istas esse dialecticæ finem: neque verisimile videatur, tam perfrictæ posse esse frontis hominem quenquã, vt doctor esse sustineat artis eius, cuius ipse præter indecoros istos garritus vsum alium nesciat: ita tamẽ secula iam aliquot dialectica docent, vt de germano interim ac genuino illorum vsu nõ audiatur apud eos vel verbum. Qui docent (inquiunt illi) artẽ gladiatoriam, ij non sat habent verbis modò præscribere, qua ratione vel aduersarium ferias, vel ictus ab illo tẽtatos eludas. Primũ ipsi arrepto telo in ludicrum certamen illud descendunt: vt iam nõ solùm auditor, sed spectator etiã artis suæ fiat is qui se illis in disciplinam tradiderit. At ne id quidẽ satis. Tradũt deinde arma discipulo, docẽt aptare manus, docẽt gradus cõponere, docẽt quo pacto, nũc fugere antagonistã, nunc insequi debeat: quãdo fidendũ viribus, quãdo arte vtẽdũ. Quid? ij qui pueris præcepta tradũt grãmaticorũ, nónne primũ ipsi exẽplo vno aut altero id præceptũ quod sit explicandũ illustrãt, nónne deinde authoribus enarrãdis, traditas iam antè præceptiones illorũ scriptis accõmodãt, ostẽduntq́, quis quo modo hoc, aut illo præcepto sit vsus? quis neglexerit, quis obseruauerit? Atque ita demum ipsos etiã pueros iubẽt conari aliquid, iubẽt carmina meditari, iubẽt cõponere epistolas. Neq; verò id, quẽadmodũ in prouerbio est, sine cortice. Adsunt ipsi, vitia indicãt, emendari ea quo pacto queant demõstrant: suas quoque interim epistolas, aut carmina illis imitanda proponunt: idq́; annum vnum, aut alterum, quousque tandem aliquãdo suis illi alis fidere tuto posint. Ita fit, vt iam inde vsque à pueris nõ sola discãt præcepta, sed & vsum quoque aliquem eorum nouerint præceptorũ. Quam docẽdi rationem putant obseruandam esse etiam in dialecticis, quorum si quis alius sit vsus præter istos gymnasiorum cõflictus, hunc aiunt indicari oportere eis qui doceãtur: neque tam referre illorum, vt aduersus præceptum quodque plaustra aliquot cõuehas obiectionũ: quàm vt commodis in singulorũ explicatione vtare exemplis, demõstrẽsque quo pacto alii hac aut illa pręceptione sint vsi, & quomodo ipsis vtendũ. Hoc, vt dilucidius fiat, sic explicant. Aiunt dialecticen de earum esse numero artium, quæ velut ministræ quædam sint artium cæterarum, quasque vsus modò causa discendas esse omnes confirmẽt. Itaque enitendum nobis huc esse, principio, vt quæcunque in ea, etiam si argute quidem & cũ maxima quadam subtilitate dicuntur, tamen nihil aut minimum vtique conducunt ad vsum: ea omnia aut in totum submoueantur, aut certè non onerentur hisce rebus iuuentus: quod genus magna ex parte esse, quæ sola hodie docent scholæ: nec non multa etiam ex iis, quæ tot libris complexus est Aristoteles. Deinde, vt quæ ad vsum facere videantur, ea tradantur sic iuuentuti, vt quinam is illorum sit vsus intelligat. Atque id tribus rebus fieri posse. Primùm, si (quemadmodum dixi) in tradendis præceptis non tam agamus illud, vt aduersus singula quæque myriades aliquot cogamus argumẽtorum, quàm vt commodis vnumquodque declaremus exemplis, siue ea comminiscamur ipsi, siue ex authore quopiam afferamus. Ea autem exempla, familiari quidem esse oportere: non tamen otiosa atque inepta. Nam vt Grammatici paulò diligentiores suarum esse partium censent, non qualibuscunque vti exemplis in explanatione præceptorum suorum: sed quæ præterquam quod præcepta illustrãt, vtilem etiam aliquam complectuntur sententiam: ita & dialecticis illud curæ esse debere, vt quæcunque explicãdis præceptis suis, vel affingant ipsi, vel aliundè sumpta adducant, ea semper eiusmodi sint, vt ad ciuilem vsum communémque hominum vitam accommodari queant: &

vel ad virtutem hortentur, vel à vitiis deterreant, vel alioqui ad formādos mores, ac vitæ institutionem pertinere videantur. Ita fore, vt & postea scholā egressi, sciamus quid in ludo egerimus, quóque pacto in rebus eiusmodi, iis præceptis vti debeamus. Deinde, si in enarrādis authoribus, siue sacris illis, siue prophanis, nam ad hoc vtique institutum nihil refert, omne artificium dialecticum, velut digito indicemus: Nam, vt in hisce explanādis partes sint grammaticorum, & rhetorum, vt quàm emendatè, quàm eleganter vnūquodque dictum sit quærant: ita pertinere ad dialecticos vt quàm credibili quisque oratione sit vsus ostendant. Qua in re duplicem inesse errorem hoc seculo, vnum eorum, qui vt primum audiunt explicari poëtam, enarrari historiographos, prælegi epistolas doctorū virorum, continuò vociferari solent aliud nihil est quàm doceri grammatica. Eorum alterum qui posteaquam totum sesquimensem impenderunt audiēdis libris grammaticorum, statim ad authores quosuis enodandos prosiliant, perinde quasi nihil ibi præter fabularum vocularumque explicationem quærendum sit. Tertium, quod ad tradendum vsum necessarium putāt, est, vt præter ea quæ iam diximus, quotidie ciuilia quædā themata in gymnasiis proponantur: & in iis ipse præceptor primas (vt sic dixerim) ducat lineas, ostendatque qua ratione, qua via, ea themata in hāc aut illām partem declamari possint: quæ exordiendi ratio, quo pacto narrandum, quo tractanda ordine ratio, quo modo cōcludendum. Hac demum ratione fieri posse, vt in vmbra adhuc degens iuuētus, luci tamē assuescat, atque vsum aliquem eorum quæ discit intelligat. Hęc illi cum aliis multis, à quibus recensendis ea de causa mihi supersedendum putaui, quod haud scirē, an omnibus perinde essent futura grata. Vnus Quintilianus conatus est explicare,) Libro institutionum quinto. Quanquam multum interest inter præceptiones Fabij & Rodolphi. Ille docet, quo ordine quāue ratione vtendū sit argumētis, posteaquam inuenta sunt: Rodolphus, quemadmodum ea inueniri eruique ex locis possint. Quo autem ordine sit vtendum inuentis, id explicat libri tertij, capite decimotertio, et decimoquarto. Nunc autem quotusquisque Quintilianum) Ferri poterat, si non attingant ipsi: nisi alios etiam, miruin quibus artibus non à solo Quintiliano sed ab omni potiore literatura auerterēt, planeque facerent, id quod aiunt in præsepio canem, qui nec ipse hordeum edit, nec ferre potest, vt accedant eò equi, aut boues Sibi ferè ista musisque, vt dicitur, discit.) Discit idcirco, vt sciat ipse, nō vt aliis ea quæ nouit cōmunicet. Ita tibicen Antigenidas, ad discipulum quendam suum, doctum illum quidem, sed frigentem sanè ad populum, mihi (inquit) cane & Musis. Raimundus quidam cognomēto Lullus.) Fit & hodie nonnunquam mentio à quibusdam de arte ista Lullicæteriūm, libros quibus ea ars continetur, mihi nondum videre contigit. Qui numerant, non iudicant.) Sic & Plinius in epistola quadā conqueritur, numerari sententias, nō ponderari.

Cicero de claris oratorib.

Quo ordine tractanda ea sint, quæ hoc libro sunt explicanda. Et quid dialectice.

Cap. II.

De ordine dicendorum.

Statutum est igitur nobis hoc libro, vsum tradere locorum, hoc est (vt idem apertioribus dicamus verbis) explicare: quo pacto paranda sit disserendi facultas illa quam dialecticen vocant. Id commodißimè facturi videmur, si ostenderimus quæ sit materia eius, quod instrumentum, quis rerum tractat. Materiam dico rem, de qua disserimus. Instrumentum, orationem, qua, quod dictum esse de re volumus, explicamus. Tractatum, quomodo hæc paranda sint, & quæ

cuique rei aptanda. Hæc quò facilius sit videre, optimum fuerit initio definire, quid sit dialectice, & cui vsui (hic enim finis eius erit) destinata sit. Et nomen quidem dialectices nonnulli Latinè tentantes dicere, disserturam vel disputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturā dixêre. Verùm quando & illa asperiora sunt, atque vsu minùs recepta, & Græco proinde vsi sunt plerique Latini, tanquam suum esset, nos etiam Græco meliùs vtemur. Dialecticen quidam ex artium genere voluerunt esse, quidam facultatem quandam vocauêre. Verùm vtro dicatur modo, non est quod in præsentia valde nos solicitos habeat. Artem esse communis accepit opinio, & artem disserendi vulgò dicimus, hócque nomine editi de ea inscribuntur libri. Eritque nimirum indignum, artium eam excludere numero, quæ reliquarū dux sit & stabilitrix artium, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ nō satis commodè poßint. Quòd si est ars (vt quidam definiuêre) collectio multarum de vna re comprehensionum, ad finem aliquem vtilem vitæ: Vel (vt alij) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipsam dubitauerit artem vocare. Nam & multas comprehensiones colligit, quo pacto inueniēdum sit argumentum, & quomodo iudicandum, vbi inueneris: & faciēdorū istorū rectā tradit eatenus rationē, quatenus faciendi verbum potest istis aptari. Vtilemq́; esse certum est, si falli, decipi, vera pro falsis, falsa pro veris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nōnunquam dialecticus, & pro veris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauem gubernator euertit, & medicus aliquando perimit. Hominum sunt ista, non artium. Atque vel eò magis fatendum erit, vtilem esse dialecticen, cū & qui oratione seducāt, astu id persæpè, nulla etiā instructi arte faciant: & qui fallitur, si artem calleret, vel

Nomen dialecticæ.

Dialecticam esse artem.

Cauilli submotio.

nequaquã id, vel minùs vtique pateretur. Sanè sicut reliquæ artes, quæ remedio sunt inuentæ humanis necessitatibus, non potuerunt succurrere incommodis, nisi prius ea detegerent: sic dialectice cum magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos captionum fraudúmque indicendo vitemus, necesse habuit aperire insidias, & ostendere quàm variè quis capi posset. Quæ si quis inde deprompta, vtenda sibi putauit, non artis hæc est culpa, vitare fugienda monstrantis: sed improbitatis, sectari vitanda cupientis. Aperienda enim sunt, vt caueantur mala: & nemo artifex tantum remedia nouit. Relictum ergo nobis sit, artem esse dialecticen. Artium autem aliæ ad naturas rerum cognoscendas, aliæ ad vitam hominũ emendandam, aliæ ad orationis dicendíque regulam pertinent: huiusque generis dialecticem esse apparet. Orationem omnem initiò diximus in id paratam esse, vt animi sui participem quisque faceret alium. Tria ergo constat in omni oratione esse oportere: eũ qui dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio: trésque proinde in dicendo obseruationes, vt percipi possit, quid sibi velit qui dicit: vt cupidè audiat, cui dicitur: vt probabile sit, habeatúrq; fides ei, quod dicitur. Primum grammatice docet, quæ emendatè & apertè loquendi viam tradit. Proximum Rhetorice, quæ ornatum orationis cultumq́; & omnes capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur est, videbitur sibi Dialectice vendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaque quæcunque ad inuẽtionem pertinebunt, huius (si verum fateri volumus) erunt negotij. Quoniam autem pleraque sibi Rhetores de inuentione, & plura etiam quàm quisquam Dialecticorum dicenda sumpserunt, quale id sit dicemus pòst paulùm. Id nunc dicamus, quia volumus dia-

Quo artium genere contineatur dialectice.

Lib. 1. cap. 1.

Cap. 18.

lectices esse, posse de quolibet dicere probabiliter: probabile in differendo non solùm id esse, quod reuera probabile est, hoc est, quemadmodum Aristoteles inquit, quod vel omnibus videtur, vel plurimis, vel sapientibus, hísque vel omnibus, vel plurimis, vel spectatis probatísque. Vt sit exempli gratia quod omnibus videtur, religiose colendum esse deum, exhibendam pietatem parentibus. Quod plurimis parandas opes, honores expetendos esse. Quod sapientibus omnibus, meliorem esse opibus eruditionem. Quod plurimis, virtutem maximè expetendam esse, Quod spectatis, vt quod Plato dixit, quod Aristoteles, quod Theophrastus. Sed quoniam consultò nonnunquam talia ad dicendum sumuntur, vt difficile sit huiusmodi quicquam eis accommodari: in his ideo abundè nobis erit probabile, quod aptè consentaneéque de re proposita dicetur, quemadmodum multa de rebus, quæ prorsus fieri non possunt dicuntur: qualia de commentis fabularum suarum poëtæ, qualia etiam apud nos Apuleius duodecim libris de Metamorphosi sua, & apud Græcos Lucianus libris eis, quos veræ historiæ inscribit, quibus ea scripturum se dicit, quæ neque quisquam alius vidit, neque quisquam sit crediturus. Nõ quod nesciam, posse etiam reuera probabiliter de re eiusmodi dici, quæ non solùm à fide rerum, sed facultate etiam abhorreat. vt Lucianus idem, possintne homines in aues mutari: & apud Macrobiũ, fueritne prius ouũ an gallina: quorum vtrumuis sumas, incredibile videtur: de vtroque credibiliter tamen disseritur. Nam bonum & malum idem esse, quod Heraclitus: quodque post eum alij: & nihil scire posse, quod noua Academia dixit: permultáque alia eiusdem notæ, non solùm qui credibiliter dicerent, sed maximos authores qui crederent ista, habuerũt. Probabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro con

Probabile quid dicatur

Quibus titulus de Asinio aureo.

Definitio dialecticæ.

ditione rei propositæ, quàm aptißimè ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto definita dialectice, ars probabiliter de qualibet re proposita disserendi, prout cuiusque natura capax esse poterit.

Dialectica
Dissertura,
Disputatura.
Disputatrix.

Et nomen quidem dialectices) Hac de re non inutile fuerit legere ea, quæ habet Fabius lib. secũdo de nomine Rhetorices. Quo ex loco facile erroris coargui possunt, qui vel disputatricem vel disputatoriam dialecticen interpretati sunt, etiamsi non me clam est, ab ipso etiam Quintiliano nõnunquam obiter atque aliud interim agente, disputatricẽ eam vocatã esse. Sanè queádmodum literatura, quęstura, pręiura, censura, dictatura: ita disputatura quoq; aut dissertura dicẽdũ foret, si pateretur vsus. Quòd si ars est, vt

Ars.

quidam definiuere.) Simon parasitus apud Lucianum, ostensurus parasiticen esse artem, hanc finitionem ceu basim ac fundamentum totius suæ disputationis ponit: τέχνη (inquiens) ἐστὶν, ὡς ἐγὼ διαμνημονεύω, σοφοῦ τινὸς ἀκούσας, σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων, πρός τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ, Ars (inquit) vt quidem ego à sapiente quodam audisse memini, est collectio comprehensionum exercitatarum ad vtilem aliquem eorum quæ in cõmuni hominum vita sunt, finem. Crebra τῶν καταλήψεων mẽtio fit apud Ciceronem in libris de finibus; quas interim cognitiones, interim compre-

Prudentia.
Ars.

hensiones interpretatur. Qua de re nonnihil attingemus & postea. Vel, vt alii, recta ratio rerum faciendarum. Ita enim discernunt prudentiam & artem, vt prudentia rerũ agendarum recta sit ratio, ars autem faciendarũ. Porrò actionem esse, quæ intra sese consumitur, neque operis quicquam post se relinquit: factionem, quæ relinquit post se ali-

Factio,

quid, vt sunt scribere, texere, fabricare, ædificare. Neque verò est cur vocabulum factionis tantopere reformidemus in hoc significatu, cum nõ modo in topicis, sed in septimo etiam libro familiarium epistolarum, testamẽti factionem dixerit Cicero, quod si parũ Latinè dici putasset, non tanti apud eum fuisset authoritas iureconsultorũ, vt in illorũ gratiam barbarè loqui sustinuisset. Quatenus faciendi verbũ potest istis aptari:) Hoc ideo dicit, quòd id verbi magis ad corporis quã ad animi actiones pertinere videtur: ac ne corporis quidem omnes, sed eas maximè, quæ operis aliquid post se relinquũt. Artium autem aliæ ad naturas rerum.) Hanc ipsam artium diuisionem fecit & libro superiore, capite vndecimo. Hoc est (quemadmodum Aristoteles inquit) Aristotelis hac de re. 1. Topicorum libro verba sic habent: ἔστι δὲ ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτα, τὰ μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ δι' αὑτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν. οὐ δεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπιζητεῖσθαι τὸ διατί, ἀλλ' ἑκάστην τῶν ἀρχῶν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν εἶναι πιστήν. ἔνδοξα δὲ τὰ δοκοῦντα πᾶσιν,

Prima principia.
Probabilia:

ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς: καὶ τούτοις, ἢ τοῖς πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις. Hoc est, Sunt sanè vera & prima, quæ non per alia, sed per semetipsa vera esse creduntur. Neque enim in principiis scientiarum inquirenda est causa, quamobrem vera sint: sed vnumquodque eorum tale esse oportet, vt per se ei fides habeatur. Probabilia autem, quæ vera esse videntur, aut omnibus, aut plerisque, aut sapientibus: atque iis rursum, aut omnibus, aut plurimis, aut spectatissimo atque illustrissimo cuique. Lucianus in libris eis quos veræ historiæ inscripsit.) Hi κατ' ἀντίφρασιν nomen habent. Inscribũtur enim τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας, cum nihil veri, sed fabulas meras cõtineant. Id quod ipse Lucianus testatur, cum priori libro inter cætera sic ait: γράφω τοίνυν περὶ ὧν μήτε εἶδον, μήτ' ἔπαθον, μήτε παρ' ἄλλων ἐπυθόμην, ἔτι δὲ μηδ' ὅλως ὄντων, μηδὲ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι δυναμένων, διὸ δεῖ τοὺς ἐντυγχάνοντας μηδαμῶς πιστεύειν αὐτοῖς. Possitne homines in aues mutari.) Extat dialog' Luciani, qui inscribitur ἀλκυὼν, ἢ περὶ μεταμορφώσεως. In quo Socrates Chærephonti argutissimis aliquot ratiunculis persuadere conatur, homines in aues mutari.

Finis dialecticæ qui sit. Cap. III.

HInc iam haud difficile fuerit videre, qui sit dialectices finis, ad quem sint illi cuncta referenda. Si enim fines sunt artium, opus cuius gratia discuntur: vt quæ contemplationis causa discuntur, earum finis sit contemplatio: quæ propter formandam vitam, probitas: quæ propter aliam aliquam actionem, hanc ipsam actionem cui destinantur finem habent: erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere: quando huic soli rei est instituta. Id scilicet est quod initio dixi, docere aliquid eum qui audit. Neque istud tamen sic accipiendum est, vt quisquis aliqua ratione docet, dialectices munere fungatur. Nam & grammaticus, qui fabulam poëtæ explicat, qui historiam recenset, qui verba interpretatur, docet: sic etiam qui interroganti, est vel non est, respondet, docet: nihil tamen vterque horum agit, quod ad dialecticum pertinet. Quoniam enim satis habet ab eo qui audit intelligi, quod vt prædiximus, apertè emendatéque loquendi præceptis constat: potest grammatices finibus, quæ ista docet, esse contentus. Sed qui ita docet, vt fidem fecisse oratione velit, & dicendo auditoris ad se trahere mentem, quatenus id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem istud & dicendo fieri velim: nam qui stulta auditoris credulitate abutitur (vt sunt plerique, qui non dictioni credunt, sed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quãquam repugnãtia) hic non magis dialectici præstare officium videbitur, quam imperatoris ille, cui non sua virtus, sed hostium metus victoriam tradit. Quod dicimus autem, apertè dicendi rationem ad grammaticum pertinere, illud non erit ignorandum nobis, perspicuitatem orationis verbis constare & rebus. Verbis, vt non sint vel improprietate, vel vetustate,

Finem dialectices esse, probabiliter de re proposita dicere.

Quæ docendi ratio spectet ad dialecticum.

Duplex in oratione perspicuitas.

vel nouitate obscura: (quanquam nouandis verbis apud Latinos nullus ferè relictus sit locus) néue contra naturam suam perplexiùs constructa. Hæc quidem perspicuitatis pars ad grammaticum pertinet. At perspicuitas quæ in figuris ornatúque verborum est posita, ea Rhetorices præceptis constat.

Rebus quoq; duplicem perspicuitatem inesse.

Rerum autem perspicuitas, partim in natura illarum, partim in tractatu consistit. In natura, quoniam aliæ natura obscuriores sunt, aliæ apertiores, & cognitioni nostræ magis expositæ. Ea ad orationem non pertinet, quoniam cum rebus ipsis ad orationem qualiscunque est, affertur. Alia est, quam ordine disponẽdísque consequimur rebus: quoniam vt aliquid antè pόstue dictum est, ita plus minúsue intelligendo alteri cõfert. Hæc ex dialectici est institutis, quoniam non modò percipiendis rebus ordo plurimum præbet adiumenti, sed nonnunquam etiam fides earũ magna ex parte ipsi est innixa. Quẽadmodum enim nemo pictorem quempiam aut fictorem consummatũ dixerit, qui omnia quidem seorsum membra exactè exprimeret, iungere autem ea nesciret, & in eam habitudinem componere, vt motus aut actus alicuius quam vellet imaginem imitarentur: sic ne dialectici quidem nomen sibi vendicabit, qui omnia faciendæ fidei inuenire sciat, sed disponere & in ordinem redigere, vt fidem cui destinantur facere poßint, nesciat. Hic itaque finis erit dialectices, docêre pro facultate rei de qua disseritur, id est, inuenire quæ fidei faciendæ sint apta, & inuenta disponere, atque vt ad docendum quàm accommodatißima sint ordinare. Iudicandi enim partem, hoc ipso quòd faciendæ fidei apta inuenire debere præscribo: comprehensam in præsentia velim. Nanque perinde videtur, non inuenire, & inuenire eiusmodi, quæ iudicentur instituto nostro apta non esse.

Erit nimirum dialectices finis.) Rectè hoc. siquidem idem est officium artis & finis quod Cicero in Rhetoricis negat. Quanquam nouandis verbis) De his Fabius libro octauo capite tertio, & M. Cicero tertio libro de bonorum & malorum finibus.

Motionem affectuum ac delectationem, quatenus inuentio eis conueniat, non esse à docendi officio seiuncta, quanquam delectatio certè ab vtroque sit alienior.

Cap. IIII.

SEd quia inuentionem, docendi subiecimus officio, videatur autem suam etiam habere inuentionem qui mouet & qui delectat, quæ distincta à ratione docendi authores fecerunt, non immeritò videbimur angustioribus terminis, quàm fert natura inuētionis, hanc partem terminasse. De hoc quoniam exactiùs initio dicturum me sum pollicitus, hic locus videtur aptissimus huic rei explicandæ. Definiēda erunt istæ, & ostendēdū quid sint, quò faciliùs queant distingui. (Lib. 1. cap. 1.) *Docere ergo, est rem ex ignota facere notiorem.* (Docere.) *Mouendi quidem generale est nomen & quod latè patet: sed in præsenti tantum ad mentem referimus: vt sit mouere, pacatam tranquillámque mentem affectibus perturbare.* (Mouere. Delectare.) *Delectare, est tale aliquid adhibere, cuius sensu atque perceptione, is qui accipit, gaudeat. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit, accōmodatum. Istáque vel rebus fiunt, vel oratione.* (Doceri affici, delectari, duobus modis contingere, rebus & verbis.) *Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus, vel præeūtem aliquem præmonstrantēque sequimur. Vt pictor, qui ostendit quomodo ductis lineis, vel tumens vel cauū aliquid exprimatur: quis color vmbram reddat, quis lumen: quomodo subsidentes res & visui sese longinquitate subtrahentes, in plano sint imitandæ: hic re budocet. Possunt & hæc eadem oratione fieri, vt non monstrentur, sed tradantur verbis. Eruditè itaque Plutarchus inquit, poëma picturam loquentem esse, picturam esse tacens poëma:*

illud significans, docere ambas, & persæpe res easdem: sed alteram loqui, id quod altera ostendat. Sic & affectus, rebus & oratione mouentur. Multo autem maximè rebus in fletum prorumpent. Neque enim crediderit quisquam, tam paratas fuisse P. R. lachrymas, vt qualibuscunque epilogorum Ciceronis verbis, quãquam sint illa quidem ingeniosissimè & aptissimè ad commiserationem composita, ad lachrymas cogeretur, nisi tamen insignium reorum ante oculos posita calamitate & actione, flebilibúsque modis quibusdã, & ante omnia manantibus vbertim lachrymis Ciceronis ista commendarẽtur. Delectari nos rebus similiter & verbis, notius est, quàm vt indicari oporteat. Nobis autem de his rebus tantum est ratio, quatenus fiunt oratione: hácque via, quod ad inuentionem pertinet, minime videntur à docẽdi ratione esse discreta.

Quatenus hic de affectu & de oblectatione agatur.

Quatenus in mouendis affectibus locus esse possit argumẽtationi.

Sanè Aristoteles ait, cum commouere quis audiẽtem velit, superuacuam esse argumentationem. id quod haud dubie ita est, si accipimus argumentationem, qua puram nullísque corruptam affectibus fidem conamur facere. Tenet enim argumentatio intentam & velut expergefactam mentẽ, vt nullus facilè subrepere & auferre ipsam possit affectus. Quinetiam tenue illud & sedatum argumẽtandi genus, turbulentæ affectuum agitationi minime cõuenit: non quòd eadem res & ad docendum & ad mouendum apta esse non possit: sed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra sedes suas animo accommodata non est. Ad hæc, si capimus argumẽtationem, vt id ostendat & colligat, cuius mentione volumus commouere audientem, certum est affectibus eam non conuenire. Nemo enim sperauerit quenquam ea in re commoueri posse, de qua, sit ne ita, nec ne, prorsus addubitet. Quòd si omne id vocemus argumentationem, quo dubia incertaque colligi-

mus, non modo opus ea esse ad affectus euocandos crediderim, sed crebriorē etiam densiorémque esse oportere. Viribus enim opus est, & rapiēda mens, auferendúsque ipse sibi animus & velut extra se ponendus. Imitantur hoc in eloquendo authores: vt si quo minus sint ipsis plura quæ dicant, idem tamen, mutatis subinde verbis, velut plura ingerant. Quid aliud Virgilius expressit, cū dicit apud eum Dido, Per ego has lachrymas, dexterámque tuam te, Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos. Idem erāt dextra & cōnubium & Hymenæi: non enim aliud quàm fidem coniugij his tribus significat: repetendo tamen aliis verbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem facilè sciet, si quis poëtas omnis generis, qui δραματικόν, aliquid, hoc est, qui actum personásque habent, versauerit. tum verò præcipuè poterit ostendere tragœdia, apud quam ex professo omnia ardēt affectibus. Sed & historici & oratores etiam quatenus res permisit, hac laude ingenij poëtis non cessere. Cicero vt omnibus eloquentiæ partibus, omnibus aliis fuit superior: ita hac parte ipse sibi comparatus videtur supra cæteras laudes suas eminere. Ne ergo verbis colligamus, quod apud illum exemplo demonstrare in promptu est, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum est per omnes ire affectus, commiserationem videamus. Vna enim est omnium in commune natura: & quod in hac ostenderimus, facilè liquebit in reliquis. Duo sint oportet in misericordia mouenda, acerbus alicuius casus, & eum qui perferat indignum illo videri. Quid ergo? non omnibus cōmiserationibus Cicero, vel vtraque hæc, vel si alterum apertū putat, alterū multis argumētis prosequitur? Pro Milone, Clodij primum inuidiā è tota vita illius, omnibus factis eruit. Sed omittamus hanc, atque quæramus id quod sumpsi-

Lib. 4. Aene.

Duo ad misericordiā mouēdā necessaria. Explicatur artificium epilogi pro Milone.

mus. Quo magis potuit ostendere indignum exilio Milonem, quàm quòd fortissimus vir erat: atque præsentis periculi metu, non animum, non vultum, non orationem mutabat? Ergo subiicit iam formatam & expressam argumentationem à minori deductam. Si enim gladiatorum miseret eò magis, quo minus sunt supplices, quantò rectiùs fortissimus vir cõtumax periculorum nos mouebit? Profert enim se primùm affectus, vtque animus dicentis, ita etiam pacatior adhuc est oratio. Deinde datis Miloni verbis, liberiùs erumpit. Valeant (inquit) valeant ciues mei. An non Milo erga populum Romanum hoc animo, quem ista verba præferunt, indignissimus tali casu videbitur. Iam reliqua plenis (quod aiunt) velis: O frustra (inquit) suscepti mei labores, ô spes fallaces: merita habent Milonis ergà omnes ordines, Deinde priuatim beneficium Ciceroni in reditu illius velut populi voluntate datum. Post hæc egregia est omnium ordinũ de Milone opinio. Iam animus illius omnia ex virtute æstimantis: quòd rectè factorum præmium sint ipsa rectè facta. Iam gloriæ amplitudo, De me (inquit) semper Populus Romanus, semper omnes gentes loquentur. Quid his omnibus agitur, nisi vt ostendatur indignissimum esse Milonem eo casu, quem intentent aduersarij? Adeò, vt si quis coniicere in syllogismos ista velit, & disputantium more colligere, nihil expeditiùs aut faciliùs fieri possit. Pro eo quod reliquum erat, vt ostenderet grauissimum esse hunc Milonis casum, orator tractandorum animorum artifex peritissimus, transfert in se hanc calamitatem: proque Milonis persona, suam, hoc est, amici, qua nihil fauorabilius esse potest, substituit: vt lachrymæ eius querelæque, non iam Milonis vicem, sed suam dolentis deflentis-

quæ fortunam iniustißimè fieri videantur. Quid ergo potuit grauius contingere Ciceroni, quàm eo se priuari amico, pro cuius salute suam ipse paratus sit dependere: cupiátque mori, priusquam tantum mali videat? eo amico cui cũ sint omnia à se officia amicitiæ tributa, in irritum sint omnia præsenti casu recisura? eo etiam amico, cuius fortunam ipse suam ducat: & in cuius casu omnia in se iudicũ beneficia velit extincta: & qui sibi, qui liberis suis, qui fratri, omnibus in vno conseruatis, author fuerit salutis? quodq́ omnium acerbißimum est, pro cuius incolumitate, non vitam modo Clodij pacisci velit, sed prætorem etiam eum consulémque, & dictatorem vidêre. Respicit autẽ subinde orator ab effectu ad causam. Neque enim id agit solùm, vt misericordiam moueat: sed vt per misericordiã, id quod cupit, à iudicũ animis extorqueat. Hinc ergo sunt illa. Quid vos Iudices? quo tandem animo eritis? Et, vos, vos appello fortißimi viri: Et quæ paulò pòst sequuntur. At in qua causa non potuisse? & à quibus nõ potuisse? & quo deprecante? Verùm hæc ad institutum nostrum nihil pertinent, neque enim hoc loco inueniendi rationem explicamus, sed illud voluimus ostẽdere, ea quibus concitantur affectus, omnia ex eisdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Est enim amplificatio: vt inquit Cicero, vehemens quædam argumentatio, vt illa docendi causa sit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latêre plerumque argumentationem in istis, & impetu vehementiáque dicentis obrui: fieriq́ similiorem expositioni orationem, quàm argumentationi, & quod ad dicendi figuram pertinet, plurimum inter ista interesse: & Rhetori quidem multum differre, dialectico propemodum nihil. Sed de motu hactenus. Delectare, quod vltimum è tribus ponitur, an sit à mouendi docendíque officio

Notatu digna. (margin, beside "Respicit autẽ subinde orator")

Amplificatio In partitionibus. (margin, beside "Est enim amplificatio")

Delectationẽ finẽ orationi esse nõ posse. (margin, beside "Delectare")

seiunctum, finis esse nulli orationi potest. Omnis enim oratio docet. Quoniã, sicut modò ostendimus, motus à docenda nullam habet quod inuentionis est differentiã. Docet autẽ quantum in ipsa est. Neque differere quenquam dicas, qui nõ aliqua de re affirmare aut negare aliquid, & certiores nos, quãtum ipsius est orationis, facere velit. Ergo vt oratio probet aliquid, ex natura rerum dispositionéque, & ordine quem habent inter se contingit: vt delectet verò, in eius tantum qui audit ingenio est positum. Docendi itaque ratio eadem ferè est apud omnes: quemadmodum res sunt, quæ & per quas docetur. delectandi non ita, quoniam diuersa sunt hominum ingenia. & sic se (vt inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectãt. Nemo ferè est, cui idem quod alteri placeat. Et plerique ab aliis dißident, non vt melius, sed aliud sequantur. Cupit enim quisque suum esse, quod probat: & probat quisque maximè, quod suum est, hoc est, quod naturæ sensibúsque suis est accommodatißimum. Non est ergo finis orationis delectare: quoniam non ex oratione, sed ex audientis id animo contingit. Obiectio. *Quid ergo? Non multa voluptatis auriúmque gratia dicuntur? Non poëma non historia, non actio ciuilis, id maximè agunt, vt delectatione legentẽ detineant? admiratione suspendant? Illa etiam austerior, seuerioríque supercilij philosophia, horrorem rerum mollire verbis, & benigniùs influere in aures atque animos cõcupiscit? Vera sunt ista, fiúntque vt dicitur, & oratione quidem fiunt.* Dilutio. *Non tamen dictionis sunt finis, sed dicentis. Quemadmodum enim cibi finis est explere famem: at conuiuator, quo gratiùs excipiat conuiuam, si lautius apparauit, ídque prospexit, quo pacto non satietati illius, sed gulæ satisfaceret: quanquam id cibo quoque fiat, non tamen quatenus est cibus, sed in instru-*

*mentum explendæ luxuriæ est à domino translatus. Vt ergo cibi est alere, & firmare corpus: contrà qui voluptatem spectat, persæpè ingerit noxia, & magnorum irritamenta morborum: sic quæ aliquando verum dictionis ordinem sequenti possent videri culpanda, dum audientis captamus voluptatẽ, inter laudes numerantur dicentis. Quale est strictim & breuiter dicere, & solùm pro necessitate, ea quæ capita sunt, & firmamenta rerum. Aut quibus propè nihil est opus, dummodo excoli ornaríque poßint, latißimè fundere. Quinetiam digredimur ab eo quod instituimus, vt in aliquid quod plausibiliter dici queat deferamur: & quæ semel paucísque dicta percipi poterant, ea repetimus, trahimus, longo verborum ambitu *enuntiamus. Poëtæ quoque persæpè à fide rerum ad incredibilia delabuntur. Confundunt etiam ordinem rerum, vt quòd prius erat, dicant posterius: quod posterius, prius. Hæc aliáque permulta id genus, quæ rerum essent, nimirum vitia, atque proinde orationis, quia significandis ea rebus est instituta: ingeniorum tamen sunt (quoniam placent) virtutes. Sunt tamẽ & ista persæpè coniuncta, vt quæ delectat præcipuè, optimè etiam doceat oratio: sed & fidei quãdoque locum occupat voluptas. Diuersa tamẽ sunt, & diuersas habent causas. Docere ergo, vel (si malimus) probabiliter dicere proprium est differẽtis (quod probare volumus) munus. Mouere, ad inueniendi rationem ostendimus cum docẽdi officio coniunctum esse. Delectare, quoniam auditoris gratia expetitur, ad Rhetorem rectius pertinebit. Nec enim habet aliquid cum inuentione negotij, aut si quid habet, ad docendi officium ea parte redigetur. Quid igitur est dialectice, & quòd finis eius sit docere, quid etiam ab eo mouere, delectare distent, hoc pacto satis sit executos esse.*

*Enumeram'

Summa capitis huius.

Eorum quæ hucusque in hoc libro dicta sunt epilogus.

Vt sit mouere.) Cicero in partitionibus, Motus autē est, inquit, animi incitatio, aut ad voluptatem, aut ad modestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem. Nam & re docemur.) Sic veteres isti Lacedæmonii, homines quosdam agrestes, qui Helotæ dicebantur, festis interim solennibúsque diebus quammaximè ad potum crapulámque incitare solebant, ita deinde vino cibóque obrutos immittere in conuiuia iuuenum, vt ii, cōspecta turpitudine ebriorum, temulētiam vt rem maxime deformem, omnibus modis fugerent, ac cauerent. Et Ismenias ille Thebanus discipulis suis, tam eos qui male, quàm qui bene modulabātur ostendens, dicere solebat, hoc pacto modulari oportet, illo non oportet. Quæ quidem docendi ratio rebus magis constabat, quàm verbis. Eruditè itaque Plutarch⁹ inquit,) Plutarchus in libello eo, quo disputat, bellúmne an philosophiæ studia clariores reddiderint Athenienses: Simonidem authorem huius laudat sentētiæ. Verba eius, vt quidem hodie in exemplaribus leguntur, sic habent: πλὴν ὁ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν* προσαγορεύων, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν. ἃς γὰρ οἱ ζωγράφοι πράξεις ὡς γινομένας δεικνύουσι, ταύτας οἱ λόγοι γεγενημένας διηγοῦνται καὶ συγγράφουσι. εἰ δὲ οἱ μὲν χρώμασι καὶ σχήμασιν, οἱ δὲ ὀνόμασι καὶ λέξεσι ταῦτα δηλοῦσιν, ὕλῃ καὶ τρόπῳ μιμήσεως διαφέρουσι, τέλος δὲ ἀμφοτέροις ἓν ὑπόκειται. καὶ τῶν ἱστορικῶν κράτιστος, ὁ τὴν διήγησιν ὥσπερ γραφὴν πάθεσι καὶ προσώποις εἰδωλοποιήσας. Verùm Simonides, inquit, picturam poëma tacens, & poëma loquentem appellabat picturam. Quas enim res pictores, perinde vt si nunc primùm gerantur, penicilo exprimunt, ac demonstrant: eas ipsas poëtæ orationibus, ac libris suis, factas iam narrant atque conscribunt. Quocirca, si quod illi coloribus ac figuris, id ipsum hi verbis ac dicendo significant, planum est, materia quidem eos & modo imitationis differre, cæterùm, finem tamen eūdem vtrisque esse propositum, ac proinde etiam inter historicos eum primas tenere, qui narrationem perinde quasi picturam, affectibus ac personis ceu simulachris quibusdam impleuit. Eiusdem rei meminit seu Cicero, seu si quis alius author est, quarto libro Rhetoricorum ad Herennium. Vt qualibuscunque epilogorum Ciceronis verbis.) Quantus fuerit in epilogis Cicero, ipse in oratore docet his verbis, Quid ego de miserationibus loquar? quibus eò sum vsus pluribus, quòd etiamsi plures dicebamus, perorationē mihi tamen omnes relinquebant. in quo vt viderer excellere, non ingenio, sed labore assequebar. quæ qualiacunque in me sint, me enim ipsum nō pœnitet quanta sint, sed apparēt in orationibus: etsi carent, libri spiritu illo, propter quē maiora eadem illa cum aguntur, quàm cum legūtur, videri solent. Nec verò miseratione sola mens iudicū permouenda est, qua nos ita doléter vti solemus, vt puerum infantem perorantes in manibus tenuerimus: vt alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio paruo, plāgore & lamētatione compleuerimus forum: sed etiam faciēdum est, vt irascatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, cōtemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, satietate afficiatur, speret, metuat, lętetur, doleat, &c. Si quid aliud,) Si quis poëtas omnis generis, δραματικὸν aliquid &c.) Tria sunt genera poëmatum δραματικὸν, ἐξηγητικὸν, μικτὸν, id est, actiuum, enarratiuum, mixtum. Actiuum est, in quo personæ loquuntur solæ, citra omnem poëtæ ipsius interlocutionē. Enarratiuum, quo semotis personis, solus poëta, loquitur: Mixtum, in quo & poëtę & personę introductę, loquūtur. Sic ferè Diomedes. Profert enim se primū affectus.) Profert se, inquit, hoc est, exerit se, & paulatim nascitur. Porrò totus hic locus, vt prima frōte nōnihil videtur obscurior: ita lucidissimus erit, si huc adhibeatur ipse Ciceronis pro Milone epilogus: qui tametsi fusior est, ac proinde vni forsan, aut alteri, hoc vtique loco, futurus ingratior: mihi tamen ad verbum eum huc visum fuit ascribere, nō solū, quod hic locus Rodolphi sine eo intelligi omnino nō possit: verum etiam quod nihil mihi ad mouendam misericordiam vehemētius, ne cogitari quidem, nedum in literas mitti posse videatur. Is ergo ad verbum sic habet.

Motus.

Author Plutarchus in vita Demetrii.

Plutarchus προσηγόρευεν.

Poëma, pictura loquens.

Ciceronis epilogi.

Tria poëmatum genera. Actiuum. Enarratiuum Mixtum.

Sed iam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. quid restat? nisi vt orem, obtestérque vos iudices, vt etiam misericordiam tribuatis fortissimo viro: quā ipse non implorat: ego autē repugnāte hoc imploro, & exposco. Nolite si in vestro omnium fletu nullam lachrymam aspexistis Milonis: si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis: hoc minus ei parcere atque

haud ſcio,an multo etiam ſit adiuuãdus magis:etenim ſi in gladiatoriis pugnis,& infimi generis hominum cõditione,atque fortuna,timidos,& ſupplices, & vt viuere liceat ob ſecrãtes,etiã odiſſe ſolemus:fortes & animoſos,& ſe acriter ipſi morti offerẽtes ſeruare cupimus:eorumq́ue nos magis miſeret,qui noſtram miſericordiam non requirũt: quàm qui illam efflagitant:quanto hoc magis in fortiſsimis ciuibus facere debemus? me quidẽ Iud.exanimãt & interimũt hæ voces Milonis,quas audio aſsiduè,& quibus adſum quo tidie:valeant,inquit,valeant ciues mei:ſint incolumes,ſint florentes, ſint beati:ſtet hæc vrbs præclara,mihiq́; patria chariſsima,quoquo modo merita de me erit: trãquilla Repub.ciues mei(quoniam nihil cum illis non licet)ſine me ipſi,ſed per me tamẽ perfruãtur:ego cedam atque abibo:ſi mihi Repu.bona frui non licuerit,at carebo mala:& quãprimum tetigero benè moratam & liberam ciuitatem,in ea cõquieſcam. O fruſtra,inquit,ſuſcepti mei labores:O ſpes fallaces:O cogitationes inanes meæ.Ego cum Tribunus plebis Republica oppreſſa me ſenatui dediſſem,quem extinctum acceperam:equitibus Romanis,quorum vires erãt debiles:bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abiecerant:mihi vnquam bonorum præſidium defuturum putarem? ego cũ te (mecum enim ſæpiſsime loquitur)patriæ reddidiſſem:mihi nõ futurum in patria putarem locum?vbi nunc ſenatus eſt,quem ſecuti ſumus?vbi equites Romani,illi,illi,inquit tui?vbi ſtudia municipiorum?vbi Italiæ voces?vbi denique tua M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio,vox & defenſio?mihíne ea ſoli,qui pro te toties morti me obtuli,nihil poteſt opitulari? Nec verò hæc Iudices vt ego nũc flens,ſed hoc eodẽ loquitur vultu,quo videtis negat enim ſe,negat ingratis ciuibus feciſſe quæ feciſſet: timidis & omnia circũſpiciẽtibus pericula,non negat.plebem,& infimam multitudinem,quæ P.Clodio duce fortunis veſtris imminebat,eã,quò tutior eſſet vita veſtra,ſe feciſſe cõmemorat,vt non modò virtute flecteret, ſed etiã tribus ſuis patrimoniis deliniret,nec timet, cum plebẽ muneribus placarit,voi nõ conciliarit meritis in Rempub. ſingularibus, ſenatus erga ſe beneuolẽtiam temporibus his ipſis ſæpe eſſe perſpectam:veſtras verò,& veſtrorum ordinum occurſationes,ſtudia,ſermones,quemcũque caſum fortuna dederit,ſecum ablaturum eſſe dicit,meminit etiam ſibi vocem prçconis modò defuiſſe:quàm minime deſiderat:populi verò cunctis ſuffragiis,quod vnum cupierit,ſe conſulem declaratum. nũc denique ſi hæc contra ſe ſint futura: ſibi facinoris ſuſpicionẽ non facti crimen obſtare. addit hæc,quæ certè vera ſunt:fortes & ſapiẽtes viros nõ tã præmia ſequi ſolere rectè factorũ quã rectè facta ſe nihil in vita niſi præclariſsime feciſſe. ſi quidẽ nihil ſit prçſtabilius viro,quã periculis patriã liberare, beatos eſſe quibus ea res honori fuerit à ſuis ciuibus:nec tamẽ eos miſeros,qui beneficio ciues ſuos vicerint.Sed tamẽ ex omnibus præmiis virtutis,ſi eſſet habenda ratio præmiorũ,ampliſsimũ eſſe præmiũ gloriã : eſſe hanc vnam,quæ breuitatem vitæ poſteritatis memoria conſolaretur:quæ efficeret,vt abſentes adeſſemus: mortui viueremus hanc denique eſſe, cuius gradibus etiam homines in cælum videantur aſcendere.De me, inquit, ſemper populus Romanus, ſemper omnes gẽtes loquẽtur.Nulla vnquam obmuteſcet vetuſtas.Quin hoc tempore ipſo, cum omnes à ſuis inimicis faces inuidiæ meæ ſubiiciantur,tamẽ omni in hominum cœtu gratiis agendis,& gratulationibus habẽdis,& omni ſermone celebratur. Omitto Hetruriæ feſtos,& actos,& inſtitutos dies,cẽteſima lux eſt hæc ab interitu P. Clodij,& opinor altera:quà fines imperij populi Romani non ſolùm fama iã de illo, ſed etiã lætitia peragrauit. Quamobrem vbi corpus hoc ſit,nõ,inquit,laboro: quoniã omnibus in terris & iam verſatur, & ſemper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum ſæpe his abſentibus:ſed hiſdẽ audientibus, hæc ego tecum Milo.Te quidem quòd iſto animo es, ſatis laudare non poſſum:ſed quò eſt iſta magis diuina virtus,eò maiore à te dolore diuellor. Nec verò ſi mihi eriperis,reliqua eſt illa tamẽ ad cõſolandum querela:vt his iraſci poſſim,à quibus tantum vulnus accepero nõ enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſſimi:non malè aliquã do de me meriti:ſed optimè. Nullum vnquã Iudices mihi tantum dolorem inuretis: etſi quis poteſt eſſe tantus? Sed ne hunc quidem ipſum,vt obliuiſcar, quanti me ſemper feceritis:quæ ſi vos cepit obliuio,aut ſi in me aliquid oſtendiſtis: cur

non id meo capite potius luitur, quàm Milonis? præclarè enim vixero: si quid mihi acciderit, prius quàm hoc tãtum mali videro. Nunc me vna consolatio sustentat, quod tibi ô T. Anni nullum à me amoris, nullum studij, nullum pietatis officium defuit. ego inimicitias potentium pro te appetiui, ego meũ sæpè corpus, & vitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorũ temporum contuli: hoc denique ipso die si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deposco: quid iã restat? quid habeo? quid dicam? quid faciam pro tuis in me meritis? nisi vt eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam meam? nõ recuso, non abnuo, vosq; obsecro Iudices, vt vestra beneficia, quę in me cõtulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lachrymis nõ mouetur Milo, est quodam incredibili robore animi septus, exilium ibi esse putat, vbi virtuti nõ sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnam. Sit hic ea mente, qua natus est. quid vos Iudices? quo tãdem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum eiicietis? & erit dignior locus in terris vllus, qui hãc virtutem excipiat, quam hic qui procreauit? vos, vos appello fortissimi viri, qui multũ pro Repub. sanguinem effudistis, vos in viri & in ciuis inuicti appello periculo Cẽturiones, vósq; milites vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac vrbe expelletur? exterminabitur? eiicietur? O me miserum: O me infelicem: reuocare tu me in patriam Milo potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putãt: quid tibi. Q. frater, qui nunc abes, cõsorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset? at in qua causa non potuisse? quæ est grata gentibus à quibus non potuisse? ab his qui maximè P. Clodij morte acquierunt: quò deprecan: e? me: quodnam concepi tantũ scelus? aut quod in me tantum facinus admisi iudices? cum illa indicia communis exitij indagaui, patefeci, protuli, extinxi: omnes in me meósque redundant ex illo fonte dolores: quid me reducem esse voluistis? an vt inspectãte me expellerẽtur hi, per quos essem restitutus? nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. Nam qui possum putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Vtinam dij immortales fecissent (pace tua patria dixerim: metuo enim ne scelaratè dicã in te, qnòd pro Milone dicam piè) vt P. Clodius nõ modo viueret: sed etiã prætor, cõsul, Dictator esset, antequam hoc spectaculum viderem. O dij immortales, fortem & à vobis Iud. conseruandũ virum. Minimè, minimè, inquit: imò verò pœnas ille debitas luerit. Nos subeamus, si ita necesse est, nõ debitas. Hiccine vir patriæ natus, vsquam nisi in patria morietur? aut si fortè pro patria, huius vos animi monumẽta retinebitis: corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? Hunc sua quisquam sententia ex hac vrbe expellet, quẽ omnes vrbes expulsum à vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quæ hũc virum exceperit: hãc ingratam, si eiecerit, miseram, si amiserit: sed finis sit, neque enim præ lachrymis loqui possum: & hic se lachrymis defendi vetat: vos oro obtestorque Iudices, vt in sententiis ferẽdis, quod sentietis, id audeatis. vestrã virtutem, iustitiam, fidem (mihi credite) is maximè probabit, qui in iudicibus legendis, optimum & sapientissimum quemque legit. Et sic se, vt inquit Cicero,) Cicero quinta Tusculana, de Dionysio Tyráno loquens, Musicorum vero, inquit, perstudiosum accepimus: poëtam etiam tragicum, quàm bonum, nihil ad rem. In hoc enim genere, nescio quo pacto, magis quàm in aliis suum cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognoui poëtam, & mihi fuit cum Aquinio amicitia, qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet, te tua, me delectant mea. Non ita dissimile his est, quod idem Cicero habet decimoquarto libro epistolarũ ad Atticum: Accipe à me, inquit, καθολικὸν θεώρημα rerum earum, in quibus sumus exercitati satis. Nemo vnquam, neque poëta, neque orator fuit, qui quenquam meliorem se arbitraretur. Hoc etiã malis contingit. quid tu de Bruto putas ingenioso, & erudito? de quo iam experti sumus. Nuper in edicto scripseram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi suum. Quinetiã cum ipsius precibus penè adductus, scripsissem ad eum de optimo

Me mea, te tua delectant. Suum cuique pulchrum.

genere dicendi:nõ modò mihi,sed etiam tibi scripsit, sibi illud quod mihi placeret nõ probari. Quare sine quæso quemque sibi scribere: suam cuique sponsam,mihi meam suum cuique amorẽ, mihi meum. Non scitè. Hoc enim Attilius poëta durißimus. Hæc Cicero. Quem in modum & Plautus: Suus, inquit, rex reginæ placet: sua cuique sponsa sponso.

In Stico.

DE MATERIA DIALECTICÆ.
Materiam dialectices esse quæstionem. Cap. V.

Hinc igitur ea de quibus hoc libro dicturos nos prædiximus exequamur, eo quo proposuimus ordine. Tria erant, quibus disserendi facultatem constare voluimus, materia, instrumentum, & tractatus. Materia ordine est prima. Primùm ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat autem nominis huius ambiguitas, illud admonitum velim, materiam artium quandoque dici id quod artibus docetur, & circa quod versatur cura consideratióque illarum, quod & subiectum vocari priore libro diximus. Sic materiam dialectices possum dicere argumentationem, vt plerique, vel vt nos dictionem probabilem, quanquam parum hæc ipsa diuertant. Dicimus etiam materiam artium id, in quod opus suũ explicant, quemadmodum statuarij materiam dicimus æs, marmor, gypsum, cerã, omne id denique ex quo simulachrũ aliquod aut imaginem effingere potest: & figuli materiã, lutum: & fabri, ligna. Lignis autem proprium est materiæ nomen: ab his enim ad reliqua similitudine traductum est. nósq; in hanc significationem in præsentia de materia dialectices quærimus. Istam, quæ sit, videmur commodißimè ex opere dialectices posse perspicere. Si enim est opus illius, quod prædiximus, probabiliter dicere: quicquid id est, in quod hoc opus suum exercere & experiri poßit, id videbitur vtique materia illius esse. Probabiliter autem dicere de omni eo quod in orationem deducitur, possumus, aut reuera probabiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit. Quod cuiusmodi

Materiam artium dici bifariam.

Cap. 13.

Dialectices materiã esse quæstionem.

Cap. 2. huius lib. *sit, prædiximus. Omne igitur id, de quo ordine aptéque ad fidē dici potest, id erit dialectices materia. Quod si vno nomine complecti volemus, haud erit difficile. De quocunque enim fidem conamur facere, id necesse est accipi, tanquam dubium incertúmq; sit. Nemo enim rem apertā, quatenus est aperta, sumit docendā: sed vt contendi de ea & ambigi posit. Quicquid autem tanquā dubitatum in mediū profertur, id vocāt quæstionē: erit ergo quæstio materia dialectices. Nec inuenio quā illi certiorē aliam aut arctioribus circunscriptam terminis assignem.*

Obiectio cōtra prædicta. *Scio tamen esse, quibus aliter videtur, quorum nō est dissimulāda nobis sentētia. Hi putant, si tā latè tendemus materiā dialectices, vt de quocūq; probabiliter posit dici, id subijciamus curæ ipsius: omnes ferè artes aut superuacuas futuras, aut intra dialectices ius possessionēq; venturas. Omnes enim propemodum probabiliter de eo quod docēdum sumpserūt, disserunt. Nam eorū, quæ necessaria & indubitata esse, possint à nobis comprehēdi, non ita magna est copia, & si Academiæ credimus, prorsus nulla. Id quod nemo negat, quæ ad vitā moresq; pertinent, quæ item ad rerū naturæ notitiā, nihil est quod nō sit cōtrouersum, & magnis ingeniis omnes in partes iactatum. De his ergo omnibus probabilia vtcunque differuntur: quoniam necessaria non possunt. Si ne probabilia quidē possent, nemo vel dissereret, vel doceret. Quod si probabile dicimus, non modò quod ambiguè & in vtranque partem dici potest: sed vt, quò certius quicq; est, eò probabilius sit: & quod indubitatū sit, id maximè videatur probabile. omnes artes quæcūque demū sunt, ex probabilibus constabunt. Quum singulæ ergo de his rebus quas profitentur, probabiliter dicant, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicēdi relictum erit? Aut quid opus est per omnes ire nos diripíque artes*

si quod cuncta pollicentur, poterit dialectice sola præstare? Aristoteles itaq; dialecticen tribus his vtilem putauit: exercitationi differendi, confutando aduersario, & probandis primis artium principiis iis, quæ oportet quamlibet artem velut explorata certáque habere. Quia enim prima sunt, artes ipsæ nequeunt ea probare velut præcedentia illa, & credenda discenti. Ab hac itaque velut publica quadam omniũ ministra, petendam eis fidem est arbitratus. In reliquo scientiarum progressu nihil loci reliquit dialecticæ. Duos tamen libros, qui posteriorem resolutoriorum inscribuntur, edidit, quibus ea complexus est, quæ ad rationem tradẽdarum artium pertinent. Ergo quod attinet ad instiutum nostrum, nõ quæstionẽ dialectico vult propositam esse, sed id quod Græci πρόβλημα dicunt, quod nos vel sciscitationem vel percontationem dicere possumus, plerique Græco maluerunt vti. Percontationem vult esse id, de quo pariter, éstne, an non est, quæritur. Vt éstne mundus æternus an non? éstne sol maior tota terra an non? Id autem quod solùm in vnam partem effertur, vt ecquid est immortalis anima? ecquid virtus est summũ bonum? id πρότασιν, hoc est propositionem vocauit: & propositionem quidem non omnem dialecticam esse, sed eam solùm, quæ neque fidei prorsus, neque dubitationis sit expers. neque enim quenquam proponere, sit ne nix nigra? aut sit ne homo animal? nihil autẽ inter percontationem & propositionem interesse, nisi efferendi diuersitatẽ. Ex quibus colligere paratum est, Aristotelem voluisse ea sola pertinere ad dialecticum, de quibus ambas in partes disseri posset, & ea posset via, qua non essent certis artium finibus comprehensa. Dicamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus disserit: & quid intersit, distinguamus. Primùm constat, artes omnes paulatim

Aristoteles ad quot vtilẽ esse putauerit dialecticem.

Sentẽtia Aristotelis non quæstionem sed problema dialectices esse materiam.

De quibus secundum Aristotelem disserendum sit dialectico.

Dilutio obiectionis prędi-

ctæ, explicans quomodo ad dialecticũ spectet probabiliter de omnibus dicere, & quomodo ad sciẽtias alias.

& per incrementa repertas esse: neque quisquam idem, artem aliquam reperit & absoluit. Prima autẽ initia à sensuũ obseruatione profecta sunt. Vt cũ viderent homines aliquid iterum tertióue & sæpius itidem fieri, experimento sumpto, ausi sunt tandem affirmare, prorsus sic se rem in omnibus habere. Vt cui primum curæ fuit scrutari rerum naturam, cum videret plantas animaliáque non nisi è semine procreari: deinde ducto per radices humore, aut cibo per os hausto, augescere: laterem nisi luto non excoqui, cinerem non fieri nisi ex aliquo quod vreretur: sicq; reliqua quæcunque gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquam firmum exploratúmq; demum constituit, nihil ex nihilo gigni. Simili via collegit, etiam omnia quæcunque fiunt, efficientis alicuius vi fieri. Deinde cum per singulas res duceretur animus eius, velléique etiã naturas proprietatémq; vniuscuiusque perquirere, ad communia illa rediens, quæ iam veluti leges fixerat, conferénsque illa cum singulis, ratiocinando, reputando, colligendo (id est, quod argumentari dicimus) fidem de vnaquáque sumpsit, & ambiguitates explicuit. Illa ergo, & quæ secutus est velut firmamenta inquisitionis suæ, & quæ ex illis collegit, propria sunt instituti artísque suæ: via autem & ratio colligendi parandæq; fidei, ad dialecticum spectat. In communi enim dialectice ostendit ea, quibus inspectis & animo pertractatis, promptũ sit inuenire fidem de eo quod quærimus. Vt verbi causa, dialectice dicit inspiciẽdã in argumẽto inueniendo esse substantiam rei, & causas, & euẽta, & quæ reliqua in locis descripsimus, quatenusque facit is qui differit, munere illius vtitur. Quæ sit autem definitio rei propositæ, quæ causæ, quæ euenta: ea oportet ex propriis artibus rei cuiusque depromat. Rursus verò, in vniuersum quid definitio,

Longè aliter dialectici tẽporis nostri.

& quo pacto definiendum, quid item genus, quid species, quid causæ, quid euenta, & reliqua id genus, non est dialectices explicare: sed eius scientiæ, quæ prima rerum principia tractat, quam Metaphysicen dicunt, à qua dialectice mutuatur ista, quia ad inueniendi ratioñe sunt accõmodata. Vtq; dicat, quid sint ista, aliena tamen id facit fide, ratio rerum iudiciumq; penes illã est. Non videtur itaque satis exactè satisque perspecte dialectices descripsisse officium, qui dixerunt id esse, definire, diuidere, verum à falso discernere. Priora enim illa (vt dicimus) Metaphysices sunt opus: hoc posterius, omniũ est artium commune. dialectice disserendi probabiliter ratioñe tradit, hoc est, instrumentum tantum veri falsiq; discernendi. cuius vsu ministerióque, expeditius cuncti artifices, quid veri aut falsi sit in rebus sibi propositis, explorent. Quòd si tamen volumus istud accipere ita, vt sit discerñedo vero & falso destinata: non abnuerim id quidem, non vt ipsa discernat, hoc est iudicet, (hoc enim singularũ est artium) sed vt instrumentum præbeat, sine quo, nullo pacto ista discerni poßint.

Verùm id hodie afferunt penè omnes.

Quid ergo? dicet aliquis, Nónne & antè inuentam dialecticen fuerũt artes, & disputatum est, & inuentum est verũ: & nũc quoque quotusquisq; eorum qui disputant dialecticen tenet? Non est quod negem hæc ita esse. Illi tamen, quod dialectice docet, & faciunt & fecerunt: multo cõmodius, si hanc didicissent, fortasse facturi. Quemadmodum & antè traditam Rhetoricen diserti viri fuerunt: & priusquam literis cõprehensa est musice, cecinerunt homines: nec Hippocrates, vt primus in artis imaginem medicinã coëgit: sic & primus cognouit morbum, profutura meditatus est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc antequam artes fierent, & ob id ipsum quòd crebrò sunt facta, longa rectè secusq; factorum annotatione,

Obiectio altera.

Responsio ad eã obiectioñe

Simile quiddã apud Fab. lib. 5. cap. de argum.

artes esse cœpêre, Prouênere deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia complecterentur, non modò quæ facta essent, sed quæ fieri etiam possent. Si quod casus antè fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et secutum est, vt nō quia factum iam esset, aliquid debere fieri: sed quia deberet fieri, crederent esse faciendum. Qui priores ergo fuerunt artibus, similia his ipsis quæ nunc præcipiuntur, si quando rectè fecerunt, secuti sunt. Sicut hodie plerique faciunt quod artis est, sed non ex arte, (quippe quam nullam habent) sed vel longa obseruatione, vel ingenij quodam præstanti vigore: Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur. Duratura enim seculis ingenia, & quibus non præsentes solùm plaudant, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tum demū fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitnr. Sic quod dialectices est, inuenerunt argumenta homines, & errorem malè inuentorū aliquando deprehenderunt: anteà quàm essent omnia præcepta illius in artis formam collecta. Aristoteles tamen quique post eum alij instructi ea fuere, facile libris suis ostendunt, quàm magnus sit vsus eius, & quam tractādis omnibus rebus accommodatus: vtq; sine ea, nō solùm singula de quibus in artium decursu dubitaretur, explicari nequirent: sed ne artes quidem colligi possent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat, quamq; cupit esse in iurisconsultis: quò non essent apud eos omnia actorum similia. Quæsitū est à Ticio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit, & apud Trebatium scriptū est. Ex eadem nota sunt definitiones illæ, Ius est scientia æqui & iniqui. Et, Iustitia est constans & perpe-

tua volũtas. Et diuisiones itidẽ: Iuris, aliud publicum, aliud priuatũ. Et priuatũ, in naturale, & gentiũ, & ciuile diuiditur: quasi ius publicũ, neque naturale esset, neque gentiũ, neque ciuile. Sed illis semper satis placuerunt sua, & iustior alioquin est eis venia: quoniã vt doctissimus quisque fuit, ita maximis semper occupationibus distentus est, ne vel otium perpoliendis inuentis suis haberet. Sed vt ad Aristotelem aliquando veniã, qui artium finibus excludit dialecticen: aptámque vel solum, vel maximè certaminibus disputationũ credidit, paucis dicam quod sentio. quod sentio inquam, nam ille veriora forsitan, ego tamẽ quod sentio. Equidẽ artium decreta, & disputationum contentiones, non inueniendi, non iudicandi ratione discreta puto Ex eisdem enim locis hauriũt vtraq; hæc argumenta, eadẽ expendendorum argumẽtorũ vtrisq; est via. Cupit æquè qui docet, quíque certat, probare quod sumpsit: sed ille re vera cupit: bonã enim fide agit, & cum eo qui docendum se præbet, habet negotium: certato, probat quidem, si potest: sin minus, satis habet, si modò videatur probasse. Victoriam enim spectat, quã si potest, viribus auferre malit: quod si res negabit, artibus pugnabit & insidias struet. Dolus enim an virtus (vt inquit poëta) quis in hoste requirat? Ergo si ex vulgaribus, & longiùs petitis, nec satis constanter probabilibus, & sæpè etiã in speciẽ tantũ probabilibus disputator probationes petet, id non ideo fieri credo, quia id lex disputandi postulet. nec enim quẽquam tam segnis conatus puto, vt cum posset certis exploratísque sententiam suam tueri, ad infirmiora potius delaberetur. Sed quoniam talia ad disputandũ sumuntur plerunque, quæ nequeunt aliter obtineri, & de quibus nihil potest satis probabiliter ad veritatem dici, rerum hæc est conditio, non disputandi ratio diuersa. Opus itaque habet vndecun-

Aristoteles ad quę vtilẽ esse existimauerit dialecticen.

Verba Coroebi apud Virgilium 2. Aeneid.

M

que datur præsidium petere : & vbi in re parum auxilij est, offundere tenebras aduersario, & huius ignoratione probationis loco abuti Non magis autẽ sunt dialectici ista, quàm medici, qui sanãdum pedum dolore laborantem suscepit: vbi vetus iam morbus, & qui radices altiùs quàm vt euelli possit egit, nulla ratione leuior fit. satis putat stuporem ægris membris inducere, vtq; huic pro sanitate est, non sentiri dolorem: sic certatori, pro probatione est, non intelligi fraudem. Si quis igitur cum eo aduersario contulit pedem, qui sit captionum omnium peritus, & contra quem nihil proficiant astus, redeundum est nimirũ ad rẽ ipsam, quæ si artibus comprehensa sit, ex his ipsis vtiq; quæ artibus de ipsa traduntur, argumenta ducemus. Da Aristotelẽ & Aristippũ, de summo bono cõtẽdentes: da Chrysippum & Carneadem ne comprehensionibus, id est, possitne aliquid sciri: da reliquos in omni genere philosophos, de decretis suis ambigentes: an non hinc firmamentum robúrq; disputationum suarum proment, quæ editis iisdem de rebus, quisque pro captu suo, artibus forent inclusuri? Vt finem ergo faciam, si quemadmodũ priùs ostendere conati sumus, dialectices officium est, probabiliter dicere: vt de quoque certissima & percepta maximè dicentur, licet ex mediis deducta sint artibus, ita maximè ex dialectices instituto iuréque fiet. Proximo loco erunt, quæ ad hæc arctissimè accedent. Subdola verò & captiosa, non magis ex dialectices sunt ratione, quam monstra morbíque ex constitutione naturæ. Materiam igitur dialectices sciamus omne id esse, de quo probabiliter est differere, hoc est, quod proposuimus, quæstio omnis quæcunque demum ea sit, dum tamẽ meminerimus res, & de quibus & per quas differimus, ex singulis cuiusque artibus sumi: disserendi autem ordinem rationémque, ad dialecticen pertinere.

Sed quæ sit materia dialectices, & quid aliis afferat artibus, quidque ab iis accipiat, istis sit satis, & nimium etiam fortasse. Sed ignoscere æquum est paulò pluribus verbis. Variè tractantur hæc, nec apud omnes conuenit, suntq́ fundamenta & velut scopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur: reddenda idcirco de eis paulò exactiùs fuit ratio: nec enim vbi summa labat, possunt inter se partes consistere.

Scopulũ, pro scopo sæpe vsurpat Rodol. hoc opere.

Lignis autem proprium est materiæ nomen.) Id ex Græca voce dilucidiùs apparet. Quam enim nos materiam, illi ὕλην vocant: vnde nos syluam deducimus. Etiam si me non latet, eam materiam de qua hic agimus, apud illos ὑποκείμενον magis, quàm ὕλην dici.

Scio tamẽ esse quibus aliter videtur.) Hæc obiectio nihilo plus vitium habet aduersus ea, quę hoc capite docet Rodolphus, quàm quę de materia Rhetorices primo libro de oratore disputat Crassus. Habet autem in summa hunc intellectũ, Si dialectice sola probabiliter disputare de omnibꝰ docet, quorsum igitur cæteris nobis opus est artibus? Quorsum attinet, illas tanto cum labore perdiscere, si hac vna instructi, credibilẽ de re qualibet texere possumus orationem? Dilutio: Quanquam dialectice viam ac rationem tradit de omnibus disserendi, non tamen hinc colligitur illud, cæteras artes omnes inutiles esse ac superuacuas quando fieri potest, vt res eædem, diuersa ratione spectatæ, diuersis etiam artibus subiiciantur. Iam dialectice in cõmune tantum viam ac rationẽ parãdæ de re quaque fidei tradit. Itaque in vniuersum de rebus omnibus agit, vt nulli interim specialiter præcepta sua accõmodet. Reliquæ artes, generalem hãc disserendi rationẽ à dialectica mutuantes, suis eam singulatim materiis applicant. Verbi causa, Præcipit dialecticus probationes rei cuiusque esse petendas à finitione, genere, specie, proprio, toto, partibus, causis, euẽtis &c. quæ autẽ rei cuiusq; definitio sit quod genus, quę species, totum, partes, causæ, euẽta: id dialecticus speciatim non docet, sed aliũde petẽdũ est. Vt si quęras, Sitne anima mortalis an immortalis. Hîc rem ipsam peculiariter ad naturalem pertinere philosophum nemo ignorat: siquidem is naturas rerũ scrutatur, is quæ interire res possint, quæve nõ possint, peruestigat, ac docet: & quæcũque de ortu, & occasu rerum dicuntur, ea omnia suæ ditioni esse subiecta cõfirmat. Quorsum igitur eiusmodi in rebus opus est dialectica? aut quis eius hic vsus? Hic nimirũ, vt qua via, quo modò, ipsi etiã physico hac de re disserẽdũ sit, videamus. Docet ergo, principio intuendũ esse, quid sit anima, quod eius genus, quæ formæ, quæ officia, quæ causæ, quæ euenta, quæ ei accidant, quæ cohæreant, quæ pugnent. Deinde, hæc eadem quærenda esse de morte, eaq; cũ prioribus illis sic conferenda, vt quæ quibus cõsentanea sunt, quę dissentanea, deprehẽdamus, atq; ita demũ ex habitudine istorũ, de themate proposito in hãc aut illã partẽ feramus sententiã. Hęc, inquam, dialectice in cõmune monet dispicienda esse, traditque normas ac regulas quasdam, quibus ceu filo quodam in hisce componẽdis secernendísve, ita dirigatur humana ratio, ne quà aberrare possit, néve pro cõsentaneis accipiat dissidentia: aut cõtrà, ea quibus probè inter se cõueniũt, credat dissentanea, ac pugnantia esse. Verùm enimuero quænã ea definitio animæ, aut mortis sit, quod genus, quæ causæ &c. in eius rei peruestigationẽ, etsi generales aliquot præceptiones tradit dialectica, tamen speciatim ex ea peti ista nõ debent, sed à naturali philosopho. Ita fit, vt specialis quidẽ de rebus omnibꝰ tractatio pertineat ad reliquas artes: quatenus verò vniuersæ sub vnam cõmunem quandam de eis disserendi rationem cadunt, hactenus subiectæ dialectico sint. Aristoteles itaque.) Habet quidẽ Aristoteles, dialecticã vtilẽ esse ad tria. Verũ his tribus quartũ subiũgit: quod tamẽ authore Alexãdro Aphrodisęo, velut particula quædã tertii illius videri potest. Iam Rodolphus, omisso tertio, quar-

Qua ratione dialectice disputare doceat de rebus omnibus.

& pratorum, alia genuinum insitúmque humorem habent, alia nisi deductis aliunde aquis irrigari non possunt. Notum est Græcum illud, ὁ πάντως ἀνήρ. Quam tu differendi facultatem acceptam refers benignitati naturę, ea mihi & similibus mei non nisi arte, & labore contingit. Ego tuam istam felicitatem non inuideo tibi, sed & tu mihi ignoscas inuicem velim, si quod ingenio deest, id studeam sarcire industria. Quanquam & felicioribus illis, quanta ad felicitatem istam suam fieret accessio: si munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallét illustrius, quam inertia obscurare? Quálibet ferax sit ager, feraciorem tamen eum reddere potest agricola, si diligenter colat, si fimo & pingui illa terra, quá margam Plinius vocari ait, obducat. Differunt (scio) etiam sine arte non infeliciter ii, quos eo munere dignata est natura benignior: quanto tamen expeditiùs, quanto certiùs idem facturi, si tenerent & artem. Ergo, vt initio dixi, nó est putanda superuacua ars, etiamsi fortè vnus, & item alter, id quod ars docet, citra adiutorium artis potuêre efficere. Quanto rectius tamen.) Sic Cicero de bonorum & malorum finibus libro quarto, Quod etsi ingeniis magnis præditi quidam, dicendi copiá sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior, quam natura. Aliud est enim poëtarum more verba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione distinguere. Hæc est illa scientia.) Crassus apud Ciceronem, primo libro de oratore, ostensurus iuris ciuilis cognitionem necessariam esse oratori, neque tantam eius difficultatem esse, qu. nta plerisque esse videatur, inter cætera etiam hæc dicit: Et, quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiem hominum atque inertiam. Nã si esset ista cognitio iuris magna, ac difficilis, tamen vtilitatis magnitudine deberet homines ad suscipiédum discendi laborem impellere. Sed ó dii immortales, non dicerem hoc audiente Scæuola: nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem cognitionem sibi videri. Quod quidem certis de causis à plerisque aliter existimatur. Primùm, quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerũt, obtinendę atque augendę potentiæ suę causa, perruulgari artem suam noluerunt. Deinde posteaquam est editum, expositis à Cn. Fabio primum actionibus: nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta, generatim cõponerent. Nihil est enim, quod ad arté redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illã scientiã, vt ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dum breuiter voluerim dicere, dictum à me esse paulo obscurius. Sed experiar, & dicam si potero planius. Omnia ferè quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & dissipata quondam fuerunt, vt in Musicis, & numeri, & voces, & modi: in Geometria, lineaméta, formę, interualla, magnitudines: in Astrologia, cæli cõuersio, ortus, obitus, motúsque syderum: in Grammaticis, poëtarum pertractatio, historiarũ cognitio, verborum interpretatio, pronunciandi quidam sonus: in hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus, & diffusa latè videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus, ex alio genere quondam, quod sibi totum philosophi assumũt: quæ rem dissolutam diuulsámque cõglutinaret, & ratione quadam cõstringeret. Hæc eo in loco Crassus. Quòd autem ars ea, quam extrinsecus alio quodã ex genere adhibitam dicit, sit dialectica: id ex alio eiusdem authoris opere facilè ostendi potest, quod de claris inscribitur oratoribus: vbi de Seruio Sulpitio loqués, hunc in modum Bruto inter rogãti respõdet: Sic enim inquã Brute existimo, iuris ciuilis magnũ vsum, & apud Scæuolã, & apud multos fuisse: arté, in hoc vno quod nunquã effecisset ipsius iuris scientia, nisi eã præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersam distribuere in partes, laténté explicare definiédo, obscurã explanare interpretãdo, ambigua primũ videre, dein distinguere: postremò habere regulã, qua vera & falsa iudicarẽtur, & quæ quibus propositis essent quæq; nõ essent, cõsequẽtia. Hic enim attulit hãc artem omnium artiũ maximã, quasi lucem ad ea, quæ cõfuse ab aliis, aut respõdebantur, aut agebãtur. Dialectica mihi videris dicere, inquit. Rectè inquã intelligis, sed adiunxit etiã, & literarũ scientiã, & loquẽdi elegãtiã, quæ ex scriptis eius, quorũ similia nulla sunt, facillimè perspici potest. Hactenus Cicero. Atque hinc facilè intelligi potest id quod ait Rodolphus, dialecticé esse scientiã illam, quam Crassus necessariã esse putet formandis artibus, quámque

Ars certior quam natura.

Dialectica necessaria formãdis artibus. Facilis iuris ciuilis cognitio.

Artes quomodo paulatim inuentæ.

Dialectice vtilis iureconsultis.

Qua ratione dicat Rodolphus omnia apud iurecõsultos esse actorũ similia.

cupiat esse in iureconsultis. Quò non essent apud eos omnia actorum similia.) Quæ in senatu, in synodis, cõcilijs, aut alijs quibusuis cõuẽtibus acta fuissẽt, ea sic cõscribi, ac memoriæ prodi solebãt, vt sentẽtię cuiq;, sui authoris nomẽ pręponeretur. Cuius rei formã videre est apud D. Cyprianũ, in libello, cui titulus est, de ijs qui apud hæreticos, aut schismaticos, baptizãtur. Polycarpus ab Adrumeto dixit, Qui hęreticorũ baptisma probãt, hæreticis cõmunicãt. Pollianus à Mileo dixit. Cẽseo hæreticũ baptizari in ecclesia sancta. Quæq; alia huius generis in eodẽ libro legũtur: vt martyr Saluianus à Gazausala dixit. Cõfessor & martyr Cyprian⁹ à Carthagine dixit. Marcellus à Zama dixit &c. Quem etiam in modũ scriptum est ius ciuile vbi nomenclaturis eorum, qui vel dixerint aliquid, occupata sunt omnia. Vlpianus, Marcellus, Iulius, Celsus, Paulus, Modestinus, Põponius, Papinianus. Iã & iurecõsulti ipsi, alij aliorũ respõsa nominatim scriptis suis solent inserere. Qua ex nota sunt illa, Herẽnius Modestinus respõdit, Diuus Pius piscatorib⁹ Formianis, & Capuanis rescripsit. Iulianus scribit, & alij plerique cõsentiũt. Vt Trebatio videtur, Item, Labeo scribit, Solui mandatũ Labeo ait, Paulus respõdit. Quẽ illorum morẽ in epistola quadã ad Trebatiũ iureconsultum obiter suo more taxat & Cicero: Hoc (inquiens) quemadmodũ vos scribere soletis in vestris libris, idẽ Q. Cornelio videbatur. Neque ita lõge hinc dissident, quæ apud eundem Ciceronem, secũdo de oratore libro aduersus iureconsultos stomachatur Antonius, In quo etiã isti nos (inquiens) iurecõsulti impediunt, à discendóq; deterrẽt. Video enim in Catonis & in Bruti libris, nominatim ferè referri, quid alicui de iure viro aut mulieri respõderit: credo, vt putaremus in hominib⁹, nõ in re, cõsultationis, aut dubitationis causam aliquã fuisse: vt cum homines essent innumerabiles, debilitari à iure cognoscẽdo, volũtatem discendi simul cum spe perdiscẽdi abiiceremus. Sed hæc Crassus nobis expediet, & exponet descripta generatim. Est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc Catulle pollicit⁹, se ius ciuile, quod nunc diffusum & dissipatum est, in certa genera coacturum, & ad artẽ facile redacturum. Quæsitum est à Titio,) Formulæ sunt, excerptæ ex iure ciuili: quibus

Ius, quomodo finiatur à Celso.

& similibus fit, vt omnia illic videantur actorum similia. Ius, est ars æqui & iniqui,) Celsus iurecõsultus ius finiuit hoc modo: Ius, est ars boni, & æqui. ff. de iustitia & iure. Quam finitionẽ multis verbis explicat Gulielmus Budæus primo libro annotationum

Iustitia quid sit ex sententia Vlpiani.

in Pandectas. Iustitia, est constãs & perpetua voluntas.) Vlpianus non postremus inter iureconsultos, eo quem modo diximus titulo. l. Iustitia, hunc in modum iustitiã finit: Iustitia, est cõstans, & perpetua volũtas, ius suum vnicuique tribuens. Cicero primo libro de oratore: Sit ergo in iure ciuili (inquit) finis hic: legitimæ atque vsitatæ in rebus causisque ciuium æqualitatis cõseruatio. Idem secundo Rhetoricorum, Iustitia (inquit)

Quomodo ius finiat Cicero. Quomodo idẽ iustitiam.

est habitus animi, communi vtilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem. Cur Rodolpho minus placeant finitiones iurecõsultorum, eius rei hanc ego causam esse opinor, quòd parum liqueat, qua ratione, vel ius ars esse dicatur, vel iustitia volũtas. Atque illi etiam ipsi quorum glossemata extant in Pandectas, mirum quam hic sudant in explicandis vtrisque, dum vix cõstituere possunt vel illud, quodnam ius, quæve iustitia hisce finitionibus describatur. Iuris aliud publicum, aliud priuatum.) Miretur aliquis, quid

Diuisio iuris secundum Vlpianũ. Quid in his diuisionibus reprehendendum putet Rodolphus.

sit quod in hisce diuisionibus reprehẽdendũ putet Rodolphus: præsertim cum sit earũ author idem, de quo dixi iam Vlpianus, vir maior quã à cuius sentẽtia, hac vtriq; in re, temerè sit recensendus. Verũm enimuero dialecticorũ præceptum est, partes diuisionis cuiusq;, eiusmodi esse debere, vt ne de pluribus dici queant, quã ipsum illud quod diuiditur. Iam si ius publicũ, ius est, id certè, aut naturale, aut gẽtium, aut ciuile ius sit oportet: quo fit, vti partes quidem posterioris huius diuisionis de iure publico vere dicãtur: ipsum autem quod diuiditur, nequaquã. Atq; hoc esse illud quod suggillandũ existimauit Rodolphus, ipsius quæ cõtinuo subiungit verba ostendunt: Quasi (inquit) ius publicũ, neque naturale esset, neque gentium, neque ciuile. Sed, vt ad Aristotelem aliquando veniam,) Non video equidẽ, quomodo Aristoteles dialecticen artiũ finibus excluserit, cũ inter cętera, καὶ πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας eam inquiat cõducere. Quanquã negari illud nõ potest, ea quæ in Topicis præcipit, magis ad conflictus illos & certamẽ

disputãtium, quàm aliò pertinere. Quod cũ dictum videri posiit obscurius, experiar si quo modò planius idem dici queat. Id quod suprà vires nõ erit, si initio meminerimus, neque Rhetoricę, neque dialecticę nomẽ eodẽ semper intellectu solere accipi. Etenim veteres illi ita ferè hisce vocibus vsi sunt, vti, eos modò Rhetores appellarẽt, ac dialecticos, quorum illi in foro agerent causas, hi in schola ac vmbra de communibus thematis disputarent, ac proinde dialecticẽ etiam & Rhetoricen, eas intelligerẽt facultates, quibus ij, in suo vterque campo instructi, in certamen descẽderent. Quem in modũ hæc nomina certũ est vsurpasse & eos, qui perpetuam orationem ad Rhetorẽ, cõcisam ad dialecticũ pertinere dixerũt. Neque aliud quicquã interesse inter dialecticen, & Rhetoricen, quã si manum eandem, primum in pugnum cõprimas, deinde rursum explices ac diducas. Et rursus dialecticorum theses, Rhetorum materiam esse hypotheses. Quãquam enim ij qui in foro agunt, inter agẽdum sæpenumero à personis, ac cæteris circunstantiis quæstionem abducunt, atque plus nonnũquam operæ in thesium quam in hypothesium explicatione insumunt; tamen id quod initio proponitur, nũquam thesis, sed hypothesis est. Qua de re explicatius paulò post, capite octauo, & duodecimo. interim illud, esse & alium intellectum nominum istorum, secundum quem artes istas cõmunes quasdam omnium artium ministras appellare solemus, propterea, quòd quemadmodũ Grãmatice in cõmune præscribit, qua ratione, nõ in hac modò, aut illa materia, sed de omni re emendatè loquamur: ita hæ duæ, altera quo modò probabiliter, altera quo modo politè, atque ornatè dicere de re quaque possimus, expediunt. Atque hac notione hæc nomina vsurpat Rodolphus; neq; alius eorum vsus est, cum dicimus tres esse artes, quę versentur circa sermonem: Grammaticam, dialecticam, & Rhetoricam. Ergo quæ in Topicis Aristoteles docet, ea tametsi possent etiam aliis vtcunque disciplinis accommodari, tamen ex professo ei dialectico instituendo destinata sunt, quem secundum priorem illam notionem hoc nomine significari diximus. Sed de his in sequentibus plura. Equidẽ artium decreta, & disputãtium cõtentiones.) Quod ad inuẽtionem, inquit, & ad diiudicationem pertinet argumentorum, nihil interest inter conflictus illos disputationũ, & decreta artium. Quocirca si ad certamina illa gymnasiorũ vtilis dialectę erit, eadẽ nimirum & ad artes ipsas conducet. Da Aristotelem, & Aristippũ de summo bono cõtendentes.) Quorum ille in contemplatione, hic in voluptate summũ inesse bonũ existimabat. Fuit autẽ Aristippus philosophus Cyrenensis, auditor Socratis, de quo multa apud scriptores legũtur. Primus fuit Socraticorũ, qui mercede docuerit. Ad Dionysiũ illum Syracusanum profectus, mira quadã dexteritate in aula versatus est. Cum aliquãdo expuisset in eum Dionysius, idque tametsi ipse patientissimè ferret, tamẽ indignarẽtur quidam (vt fit) ex amicis, Quid piscatores, inquit, aqua marina totos se madefieri nõ recusant, vt exiguum capiant gobium: & ego vt balenam ingentem capiam, vino paulũ diluto leniter aspergi nõ feram? Qua ex re ansam arripuit Diogenes Cynicus, vt eũ diceret esse regium canẽ. Quodam tempore cum olera lauans idem Diogenes, in prætereuntem Aristippum hisce verbis cauillatus esset, Si hæc edere didicisses Aristippe, non versareris in aulis regum: At tu, inquit ille, si viuere didicisses cum regibus, olera nõ lauares. Notus est hac de re locus Horatij in epistolis. Da Carneadẽ, & Chrysippum, de comprehensionibus.) Comprehensiones vocat τὰς καταλήψεις, quarum iam semel atque iterum facta nobis est mẽtio. Porrò Stoici inter quos vel primas tenebat Chrysippus, ex comprehensionibus istis aptè inter se collatis comparatisque artes fieri aiebant. At Carneades nouæ Academiæ erat, quibus ἀκαταληψία illa sua tam impensè placebat, vt negarent omnino quicquam sciri posse. Cuius rei sæpè facit mentionem Cicero, cum in libris de bonorum & malorum finibus, tum quatto libro Academicarum quæstionum. Quin verò & secundo libro de natura deorum, Q. Lucilius Balbus, ad Cottam Academicum, Quarta verò (inquit) illa sunt, quæ vos Academici infirmatis, quòd, & sensibus, & animo ea quæ extra sunt percipimus & comprehendimus. Ex quibus collatis inter se & comparatis, artes quoque efficimus, partim ad vsum, partim ad oblectationem necessarias. Et rursum tertio libro de oratore: Reliqui (inquit Crassus)

Dialecticæ nomen bifariam sumi.

Quomodo intelligẽdum discrimen illud, quod qui dam esse ducũt inter dialecticam, & Rhetoricam.

Aristippus.

Comprehẽsiones Stoicorum.

ἀκαταληψία Academicorum.

Academia duplex, vetus & noua. Academia noua.

sunt Peripatetici & Academici. Quanquam Academicorum nomen est vnum, sententię duæ. Nam Chrysippus sororis Platonis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, & qui Xenocratem Polemo & Crantor, nihil ab Aristotele, qui vnà audierat Platonem, magnopere dissenserunt, copia fortasse & varietate dicendi pares non fuerunt. Arcesilaus primum qui Polemonem audierat, ex varijs Platonis libris sermonibúsque Socraticis, hoc maximè arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit. quem ferunt eximio quodam vsum lepôre dicendi, aspernatum esse omne animi sensúsque iudicium: primúmque instituisse, quanquam id fuit Socraticum maximè, non quid ipse sentiret ostendere, sed contrà id quod quisque se sentire dixisset disputare. Hinc hæc recentior Academia emanauit, in qua extitit diuina quadam celeritate ingenij dicendíque copia Carneades, cuius ego etsi multos auditores cognoui Athenis, tamē auctores certissimos laudare possim, & socerum meū Scæuolam, qui cum Romæ audiuit adolescens: & Q. Metellum L.F. familiarem meum, clarissimum virum: qui illum à se adolescente, Athenis iam affectum senectute, multos dies auditum esse dicebat. Hactenus ille: Vt autem & de Carneade pauca dicamus, philosophus hic nouæ Academię fuit, violenta (vt Polybij apud Gellium verbis vtar) & rapida quadam facundia præditus, tāta dicendi vi, vt Cicero author sit, nullam ab eo vnquam causam defensam fuisse, quam non probarit: nullam oppugnatam, quam nō euerterit. Cū Chrisippo disputaturus, elleboro (inquit Valerius Maxi.) se purgabat, ad exprimendū ingenium suum attentius, & illius refellendum acrius, quas potiones, industria solidæ laudis cupidis, appetendas effecit. Chrysippus (vt modo dixi) philosophus Stoicus, octogesimo ætatis suæ anno decedens, cœptum ante quadragesimum, λογικῶν exactissimæ subtilitatis volumen reliquit, cuius studium in tractandis ingenij sui monumentis tantum operis laborísque sustinuit, vt ad ea quæ scripsit penitus cognoscenda, longa vita sit opus. Hæc ad verbū Valerius Maximus lib. 8. cap. de studio, & industria. Mira in eo fuit subtilitas differēdi. Dicere solebat, sui animam datam esse pro sale: & sapienti, quanuis nulla re egeret, tamen multis illi rebus opus esse: contrà stulto, etsi nullis rebus sit opus, multis tamen eum egere. Et velut scopuli artis.) Scopulum nō semel in hoc opere vocat Rodolphus, quod nos scopum dicere solemus.

Carneades. Gel. lib. 7 ca. 17. Cicero de Oratore. Valerius libro octauo cap. 7

Chrysippus.

Scopulus.

Quid quæstio, quot modis eius sumatur diuersitas, quot fecerit Cicero, quot Aristoteles. Trium earum quæstionum quas fecit Cicero, postremam tantum ad forū spectare, reliquas duas in iudicia afferri nō posse.

Cap. VI.

QVæstio igitur, quoniam circa eam omnis differentis versatur labor, quid sit, & quæ species partésue illius, & quomodo inuenienda (nam & in hoc nonnunquam laboratur) explicemus. Quæstionem Boëtius definiuit esse dubitabilem propositionem. Quòd si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem accipere, nō inuenio equidem, quid inter quæstionem & propositionem intersit, vt videatur Boëtius pro genere quod idem sit posuisse. Sic propositionis nomen capimus, vt vulgò nunc accipitur, pro eo quod Aristoteles ἑρμηνείαν, Cicero pronunciatum interpretatus est, non

Quid quæstio secūdum Boëtium.

omnis dubitabilis propositio est quæstio. Hæ namque, virtus est summum bonum, solus sapiens est diues, dubitabiles quidem propositiones erunt: quæstiones tamen non sunt. Affirmant enim aliquid: qui quærit autem, nihil affirmat. Rectiùs vel explicatiùs vtcunque videbitur dici, quæstio est cum interrogatione elata oratio. Vt, vtrum virtus sufficiat ad bene viuendum, vtrum consummata virtus voluntate an opere constet. Diuiduntur autem quæstiones non vno tantùm modo. Nanque & pro rerum de quibus quæritur differentia, & pro diuerso modo quærendi, & pro artium ad quas pertinent diuersitate, aliæ fiunt atque aliæ quæstionum diuisiones: quæ cuiusmodi sint, ordine prosequamur. De rebus quærimus primùm, sintne omninò, néc ne sint. Vt, sitne animal. Antea enim quàm esse res videtur, nihil est quod vlterius possit quæri. Primùm enim omnium quod cogitationi notitiæq; nostræ vlla de re obiicitur, est esse. Quò fit, vt hæc prima sit quæstio, & quam nulla alia queat præcedere Quinetiam si de his quæ non sunt suscipiatur nobis aliqua disputatio, quæ ad hanc quæstionē non pertinet, fingimus semper hanc præcessisse quæstionem, & tanquam de existentibus disserimus: ideóque suspensi semper ex ea conditione, si res sit, agimus: quam vbi abstulerimus, mox omnia quæ huic velut fundamento incumbebant corruunt. At vbi rem esse persuasum est, proximum est quærere de substantia eius, hoc est, quid res sit. Vt sitne idipsum anima, quod vis illa qua cuncta viuunt: quod definitione explicatur. Ea quid sit, superiore libro diximus. Deinde iam quærimus ea, quæ circa vel extra substantiam rei sunt. Vt, sitne anima indiuisibilis. Vtque etiam sint intra substantiam eius, non tamē id agimus quæstione, vt id exquiramus. Vt qui quærat, sitne anima

Stoicorū sententia quā & Cice. asserit. 5. Tusc. sedeā refellit Lactā tius.

Quid ex sententia ipsius. Rodolphi.

Trifariā quæstionum sumi diuersitatem.

Tria quęstionum genera iuxta sententiā Ciceronis

Cap. 5.

vis illa qua cũcta viuunt, potest hoc quæri sic, vt inuestigetur, sitne id verum an non. Deinde, vt verùm sit, reliquum adhuc est, sitne hæc animæ definitio. Tria hæc quæstionũ genera Cicero vocauit, primum quidem, an sit, secundũ, quid sit, tertiũ, quale sit. Et qui Rhetorica post Ciceronem scripserunt, Quintilianus vtique & Hermogenes hanc diuisionem sunt secuti.

Quatuor quęrim rebus ex sententia Aristotelis.

Aristoteles tribus his quartum addidit genus, quod vocauit propter quid. Vt sit ordo quæstionum, verbi causa, de deo quærimus primum, an sit deus Quod si negetur, nihil est, quo vlterius progrediamur: sin detur, tum quærimus, quid est. Id vbi constiterit, tum qualis est: vt sitne æternus. Quod vbi acceptum est, tum postremum, propter quid sit æternus, quam quæstionem, si Ciceronem authorem sequimur, ad quale est redigemus. Si enim explicetur hæc quæstio, vt si quæratur, propter quid deus est æternus, dicatúrque, quoniam quod est, ex seipso habet, si de hoc differere volemus. hæc erit quæstio, sitne habere esse à seipso causa æternitatis dei: videbitur nimirum hæc quæstio de qualitate esse, quoniam esse causam vel nõ esse, qualitas (vt nos iam de qualitate loquimur) videtur.

Contra Ciceronem.

Quòd autem Cicero tria hæc quæstionum genera, de ciuilibus rebus differenti subiecit, non satis exacta ratione videtur factũ. Quicquid enim Rhetor quærit, ad qualitatem pertinet. Nec enim an est, aut quid est, vt sint quæstionum capita in forum venire possunt. Nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, vt ipse voluit. Vt diximus enim, an est, primum est quod potest vlla de re quæri, cuiusmodi certum est quæri in foro. Nec enim an fecerit furtum Trebius, primum est quod in hac quæstione quæri possit. Prius enim dicet reus (vt inquit Quintilianus) proba te habuisse, proba perdidisse, deinde, proba mea fru-

Quæstionem an est non venire in forum

Lib.7. cap.2.

de perdidisse. Hoc postremum est id de quo quæritur, ad quod tamen, nisi prioribus quæstionibus explicatis, perueniri non potest. Sed neque an habuerit rē prima est quæstio: natura enim præcedat oportet, an sit Trebius, an sit res quæ dicatur ablata. Deinde sequitur iam primum, an Trebius hanc rem habuerit. Sic etiam, occideritne per insidias Clodium Milo, coniecturalis est quæstio: prius tamen est, an Milo occiderit Clodium: an occisus sit Clodius, & quod primum est, an fuerit omnino Clodius, hæc sola est (an est) quæstio, reliquæ qualitatis. Definitionis etiam quæstio ad forum non poterit afferri. Quicquid nanque quæritur in foro, aliquid horum trium esse oportet, sitne factum quod aduersarius intendit, sitne id nomen facti quod ille dicit, sitne iustè factum. Primum ad qualitatis quæstionem pertinêre modo docuimus, de postremo nemo est qui dubitet: secundum voluerunt esse definitionis quæstionem, quod non esse verum, facies ipsa quæstionis ostendit. Qui quærit enim an rem prophanam de sacro subducere sit sacrilegium, an poculum amatorium sit venenum, non quærit definire aliquid istorum: sed neque sacrilegium esse definitionē eius quod est subducere rem prophanam de sacro, neque venenum definitionem esse poculi amatorij, nemo nisi qui nesciat quid definitio sit, ignorat. Sed scio quid respondeatur. Vt quæstio enim non sit de definitione: status tamen quæstionis, hoc est, id in quo tanta vis est quæstionis, est ex definitione. Esse enim subductionem rei prophanæ de sacro, sacrilegium, & poculum amatorium, venenum: apertissimè ex definitionibus istorum perspicietur. Perspicietur quidem, si de definitione istorum inter partes conueniat. Sed primum quisque suo arbitratu definitionem dabit: alioquin si de ea dubitari non posset, non maneret vtique

Quæstionem quid est, in foro nō afferri.

quæstio: vt, si sacrilegium definiatur esse ablatio cuiusuis alienæ rei de sacro, certum est nullam hîc futuram quæstionem. Verùm hoc æquè dubiũ est, atque id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput verò esse quæstionis non poterit. Sed aliis etiam huberioribus & aptioribus argumentis quæstionem explicabimus quàm definitione: quod apud authores vsu, certißimo rerum magistro, paratum est deprehendere. Cicero contra Antonium, quòd nomine actorum Philip. 1. *Cæsaris, libelli & chirographa non contineantur, probat vsu loquẽdi, æquitate, exemplis. Definitũ esse ab eo quid sint acta, nusquã in ea video oratione. Quintilianus itẽ in odij potione, definire quidẽ visus est venenũ, vt, sit quicquid dari non licet: sed nihil iuuabit hæc definitio causam suam: æquè enim est incertum, sitne odij potio venenum, & liceátne dari odij potionem: in eo præsertim rerum casu quẽ themate declamationis expreßit, sed aliis multis & variis argumentis acutè colligit id, quo maximè nititur, rationem (quæ anima legis est) huic facto conuenire: & æquitate, quæ ad qualitatis vtique statum pertinet, præcipuè pugnat. In hácque omnes quicunque id genus quæstionis tractauerunt authores, video omne robur dictionis suæ contulisse. Quòd si ergo neque caput cuiusquam quæstionis ciuilis definitio erit, neque præcipuè firmamentum illius, non poterit vlla definitionis sibi accipere nomen.*

Quęstio quid sit. Quæstionem Boëtius definiuit.) Boëtius. 1. Topicorum libro: Quæstio (inquit) dubitabilis est propositio, hoc est: Quæstio est propositio, quæ tametsi ex natura sua nihil fortasse dubij contineat, tamen in præsenti ita de ea agitur, quasi dubia & ambigua sit. Quem esse germanũ eius finitionis intellectum, ipse Boëtius altera eiusdem rei finitione ostendit. Quæstio (inquiens) est in dubitationem ambiguitatemq́ue adducta propositio. E quibus facilè perspectu est, parum iis firmitudinis inesse, quæ aduersus Boëtianam hanc finitionem affert Rodolphus. Quod ait enim, virtus est summum bonum, solus sapiens diues est, dubitabiles esse propositiones, negari id quidem non potest, modò intueamur naturam ipsarum rerum: verùm nõ ita tamen hæc proponũtur, neq; in præ-

ſentia ita de eis agitur, quaſi dubia ſint: quo intellectu dicimus accipiendam eſſe finitionem Boëtij. Quod ſi propoſitio eſt id) Dictum eſt capite præcedēti, πρότασιν, id eſt propoſitionem apud Ariſtotelem in Topicis eſſe quæſtionem, non quamuis, ſed quę in vnam modò partem efferatur: vt, ſuntne diuitiæ bonæ? eſtne timenda mors? Quæ ſi in vtramque efferas partem, fient problemata: vt, ſuntne diuitiæ bonæ an nō bonæ? ecquid malum an non malū eſt mors? Verùm hoc intellectu nō eſt propoſitionis vocabulo vſus Boëtius: ſed propoſitionē vocauit, quàm ἀπόφανσιν Ariſtoteles, M. Varro proloquium, Cicero pronuntiatum, hodie volgus enuntiationē vocat. Eam libro ſuperiore diximus eſſe orationē perfectā, quæ aut verū aut falſum ſignificet. Quod Ariſtoteles ἑρμηνείαν.) Ariſtoteles in eo lib. qui περὶ ἑρμηνείας inſcribitur, non ἑρμηνείαν, ſed ἀπόφανσιν (vt iā diximus) vocat id, quod Cicero pronunciatum ἑρμηνείαν ipſe Rodolphus quodam in loco transfert explicationem: Boë ius interpretationē dixit: quam finit hoc modo, vt ſit vox articulata per ſeipſam ſignificans, quod genus ſunt nomen & verbum, & ex iis conſtituta oratio. Verba Ciceronis, quod ad hunc locū attinet, prima Tuſculana ſic habēt, Omne pronūciatum (ſic mihi in præſentia occurrit vt appellem ἀξίωμα, vtar pòſt alio ſi invenero melius) id ergo eſt pronūciatum, quod eſt verum aut falſum. Meminit huius loci Ciceroniani & A. Gellius Noctiū Atticarum libro decimoſexto, cap. octauo. Solus ſapiens eſt diues.) Et hoc vnum ex paradoxis illis eſt Stoicorum, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος, ſolum videlicet ſapiētem diuitem eſſe. Tractatur à Cicerone in Paradoxis. Vtrum virtus ſufficiat ad bene viuēdum?) Eſt & hoc quoque ex albo eorundem, ὅτι αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν, ſolam (inquam) virtutem ſufficere ad felicitatem ac beatam vitam. Aſſeritur à Cicerone eo quē indicabimus loco. Vtrū cōſummata virtus voluntate an opere conſtet.) Tradunt morales philoſophi ſummam eſſe eam virtutis laudem, quæ in operatione conſiſtat. De rebus quærimus, primùm, ſintne omnino nécne ſint.) Cicero multis in locis, & Quintilianus libro tertio, tria eſſe aiunt quæ de vnaquaque re quæri poſsint: an ſit, quid ſit, qualis ſit. vt ſitne anima, quid anima ſit, & mortaliſne ea ſit, an immortalis. Ariſtoteles tribus his quartum addidit genus.) Secundo τῶν ὑστέρων ἀναλυτικῶν libro Ariſtoteles quatuor eſſe ait, quæ de re quaq; venire ſoleāt in quæſtionem, an ſit res, quid ſit, qualis ſit, & qua de cauſa ſit talis. Vt ſitne deus, quid deus ſit, ecquid deus ſit ſempiternus, & quamobrem æternus ſit. Quód autem Cicero.) Cicero cum in aliis locis compluſculis, tum de perfecto oratore ad Brutum, tria hæc genera quęſtionum oratori ſubiecit. Quicquid (inquiens) eſt, quod in cōtrouerſia, aut concione verſetur, in eo, aut, ſitne, aut quid ſit, aut quale ſit quæritur: ſitne, ſignis: quid ſit, definitionib⁹: quale ſit, recti prauíque partib⁹. Idem Cicero & ſecutus eū Fabius Quintilianus, ciuilium cauſarum tres faciūt ſtatus, cōiecturalem, finitiuum, & qualitatis: quorū primo quæritur an ſit res, altero quid ſit, tertio qualis ſit. Qua in parte haſtenus Ciceroni refragatur Rodolphus, vt ex iis tribus quæſtionum generib⁹, ſolum poſtremum hoc credat in forum venire poſſe, reliquo duo non poſſe. Quod ego vt non negauerim eſſe verum, in eum duntaxat ſenſum, in quem dicitur à Rodolpho: ita hoc rurſus auſim contendere, ipſum à Cicerone verbis magis quàm ſentētia diſsidere. Nam quod attinet ad quæſtionem an eſt, conſtat quidem hāc eſſe primum id quod de re quaque quæſtionem venire ſolet: verù m illud noſſe oportet, bifariam aliquid dici in cauſis primum: natura ipſarum rerum, & cōſuetudine eorum qui cauſas in foro agunt. Verbi cauſa, Inſidias fecit Deiotarus rex Cæſari. Hic quod ad rérum naturá attinet, poterat initio quęri illud, fueríтne Deiotarus, fueríтne Cæſar. Verum videatur opinor, ſi quis hæc perſequi velit in foro. Quocirca Cicero hęc velut ſuperuacua inſtituto ſuo omittēs, hoc ſolum diſputat in ea oratione quam pro Deiotaro apud Cæſarem dixit, ſintne inſidiæ factæ Cæſari à Deiotaro. Atque hæc dicitur in ea cauſa, quæſtio an eſt. Quando rhetores appellatione quæſtionis an eſt, non eam modò quæſtionem accipiunt, qua ambigitur, ſitne aliquid an non ſit, fuerit an non fuerit: verùm étiam eam, qua id quęritur, factum aliquid ſit an non factum, hoc an illo factum ſit modo, hac cauſa factum ſit, an ob aliam cauſam, hic an ille inſidias fecerit, ex æde ſacra ſublata res ſit an ex loco propha-

Propoſitio.

Problema.

Propoſitiōis nomine quo modo ſit vſus Boëtius.

ἑρμηνεία.

Pronuntiatū.

Tria eſſe quę de re quaque quæruntur.

Quot genera quæſtionum fecerit Ariſtoteles.

Num in forū venire poſsit quæſtio, an eſt.

no, noctu factum sit an interdiu. Ita omnes quæstiones istæ, fueritne Clodius an non fuerit, num sit idem occisus, num occisus in monumẽtis maiorum suorum, à Milone an ab alio occisus sit, num propter insidias à se Miloni factas sit ab illo occisus: hæ inquam omnes, vt ad statum coniecturalem pertinẽt, ita eius etiam generis sunt, quod appellãt quæstionem an est. sed Rodolphus eas modò quæstiones hoc donat nomine, quibus naturæ ordine nulla prior est. quod si recipiatur, haud dubiè in foro loc⁹ istis nõ erit. Cicero cõtrà omnibus eis quæstionibus dedit hoc nomẽ, quas paulò antè apud Rhetores diximus eo vocabulo comprehendi solere. Ita fit, quod initio dixi, vt tota hæc controuersia consistat in solo nomine: quod cum vtrumque intellectũ facile amittat, vera sunt quæ dixit, vterque, modo intelligantur. Iam vt de secũdo etiam genere pauca dicamus, quotiescunque ambigeretur in foro, hoc an illo nomine, verbi causa, furtum an sacrilegium, parricidium an tyrannicidium appellandum esset id, quod factum esse cõcederetur, eam dixere quæstionem finitionis, propterea, quòd vbi constitisset, conuenire ei cũ finitione, tum de nomine dubitari non posset. Atque hactenus hanc quæstionem in forum venire posse, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certè argumẽtis ius quę adducit, diuersum non probat. Nec quicquid coniectura exquiritur.) Quę Cicero hãc in rem habeat in oratore ad Brutum, id paulò antè ostendimus. Sed in Topicis idem: Cognitionis (inquit) quæstiones tripartitæ sunt, cum an sit, aut quid sit, aut quale sit, quæritur. Horum primum cõiectura, secundum definitione, tertium iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Hactenus ille, quæ non verè minus quàm eleganter dicuntur: modò quæstionem an est omnem eam intelligamus, quam à rhetoribus eo nomine comprehẽdi solere ostendimus. Quare hoc certe loco causa non erat, cur tantopere à Cicerone dissentiret Rodolphus. Occideritne Clodium per insidias Milo) Dixerũt accusatores Milonis, Clodium ab eo per insidias occisum esse. quam illorũ accusationem ita elusit Cicero, vt Miloni à Clodio, non Clodio à Milone insidias factas esse sit conatus ostendere. Quod quàm vafrè ab eo factum sit, facilè ex ipsius quadam ad Atticum epistola intelligi potest: vbi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, nisi antè occisus erit à Milone, fore puto. si se ituro Lanuuiũ in via obtulerit, occisum iri iam ab ipso Milone video. Non dubitat facere, præ se fert casum illum nostrum non extimescit nunquam enim cuiusquam inuidi aut perfidi cõsilio vsus est, nec inerti nobili crediturus. Quintilianus item in odii potione.) Titulus est declamationis cuiusdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix amatori suo pauperi dedit odii potionem, adolescens desiit amare, accusat illam veneficii. In ea declamatione verba Fabij habent ad hũc modum, Quædam formæ medicamina possunt aliud vocari quàm venenum. Dare quod non licet, non est aliud quàm veneficium.

An insidię factæ sint Miloni à Clodio.

Quas Aristoteles enumerauit, non tam quæstiones esse, quàm modos quosdam quærendi. Porrò quæstionem omnem aut simplicem esse, aut compositam. Et harum rursus, priorem illam tribus fieri modis, posteriorem duobus.

Cap. VII.

Quas Aristoteles ponit, modos potius esse quærendi, quàm quęstiones.

Haec Aristoteles de quæstionibus, hæc Cicero, Dicam & quod mihi videtur, verùm illi sequendi erunt. Primùm itaque videtur mihi (si quæstionem vocemus, id quod prædiximus, orationem per interrogationem elatam, cui esse vel non, potest responderi) quatuor illa quæ ab Aristotele

numerantur, non esse quæstiones. sed modos quosdam quærendi, & prolectantia (vt ita dicam) quæstionem. Quod in ea quidem, quam, an est, dicimus dubium potest esse. Quoniam ipsa quæstio, cum eo quod modum quærendi dicimus, in idipsum recidet. Vt si interroges, an est homo, respondeatúrque esse hominem, idem, erit quæstio éstne homo. & interrogatio, an est homo. quò fit, vt de hac interrogatione in hanc vel illam partem poßit dißeri: in reliquis apertius est si dicas enim, quid est homo? nihil de hoc poßis disserere, nisi respondeat is qui interrogatur, homo est animal rationale. Nam quæstio erit, sitne animal rationale: deinde, an sit animal rationale definitio hominis? Nec enim satis est, verum esse quod in hac quæstione respondetur: sed ad certam legem verum esse oportet. Si quæras enim, quid est homo, & respondeatur, est animal binos habens oculos: verum quidem est quod respondetur, sed non rectè responsum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen est homo. Oportet ergo responderi aliquid quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quæstionis dißeretur. Sic & qualis est sol, nihil poßis de hoc dicere, nisi respondeatur obscurus, vel globosus, aut simile quippiam. Et, propter quid est obscurus? nihil itidem habes, quod dicas: nisi dicatur, vel hoc, quoniam luna obiectu suo prohibeat nos illius aspectu: vel aliud aliquid in hanc sententiam. Non igitur quæstiones, sunt primæ interrogationes illæ, quando neque de eis. vel in hanc, vel in aliam partem dici: sed responsum aduersarij, interrogationi datum, cùm in dubium vocatur, fit quæstio. Quæstionum igitur genera duo videntur, simplex & composita, Simplex est, quæ vnum quærit de vno. Vt, sitne mundus æternus. Composita, quæ plura de pluribus.

Quæstionem omnem, aut simplicem esse, aut compositam. Hoc 8. lib. Topi. & pri. l. de cælo asserit Arist.

hęceſt Democriti ſentẽtia. *Vt, ſitne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compoſitus corpuſculis.* Simplicium quæſtionum prima eſt quæſtio an eſt. *Simplicium tres ſunt differentiæ. prima eſt, quæ quærit, an ſit res. Ea cuiuſmodi eſt, prædiximus. Prima enim hæc eſt, quæ vlla de re quæri poteſt: vt, an ſit deus, an ſint dæmones. In hac complectimur non ſolùm, quæ an ſit, ſed an erit, an fuerit, quærit. Hæc autem, an fuerit bellũ Troianum, non eſt huius generis. Idem enim eſt quærere, an fuerit bellum Troianum: & an Troia geſſerit bellum: quod vtique horum verborum quæſtio prima eſſe non poteſt, quum poßit quæri prius, an fuerit Troia, quippe quòd etiam authores quidam crediderint, omnem rem Troianam & Troiam ipſam inania poëtarum eſſe commenta. Quanquam autem in hac quæſtione, an eſt homo, prius poßit quæri, an eſt animal (nam ſi nullum animal ſit, non poteſt homo eſſe) iſtud tamen in quæſtione, velut confeſſum non ponitur. Vt enim concedamus eſſe hominem, non continuò ex huius quæſtionis ratione concedemus, hominem eſſe animal: ſed antea quàm cõcedamus fuiſſe bellum Troianum, neceſſe ex verbis quæſtionis fateri, Troiam fuiſſe.*

Secunda, an hoc ſit illud. *Secunda quæſtio eſt, vbi datum eſt rem eſſe, vt quæramus, an res ſit illud. vt, An homo ſit animal, an ſi capax diſciplinæ. Huius generis mihi videtur, quam Ariſtoteles vocat propter quid: vt cum quærimus, ſitne interpoſitio lunæ inter ſolem & nos cauſa defectus ſolis.*

Tertia, quomodo hoc ſit illud: eáque quadruplex *Tertia eſt quæſtio, quomodo hoc ſit illud, id eſt, quo pacto hoc de illo dicitur. Quod quadruplex eſt. Quorumcunque enim alterum de altero dicitur, aut ſunt definitio & definitum, aut genus & ſpecies, aut proprium & ſubiectum, aut accidens & ſubiectum. Quatuor ergo pro hac diuerſitate fiunt quæſtiones.*

Finitionis. *Prima eſt, an hoc definitio ſit illius, ad quam redit, an illud definitum ſit huius: ſimul enim explicãtur iſta: ſi enim hoc eſt definitio, neceſſariò*

illud est definitum. Secunda, an sit genus illius: qua comprehenditur, an illud sit species. Tertia, an sit proprium. Quarta, an accidens: quibus etiam quæstiones subiecti continentur. Generis. Proprij. Accidentis. *Priores duæ, interrogationem (quid est) explicant: posteriores, quale est. Id est enim quod Aristoteles, ὅ, τι ἐστὶ vocat quod interpres eius Latinè nesciens, quia est, dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum, id causæ fuit mihi, quòd necesse* Quamobrem hoc modo digesserit quæstiones. *est præcedere semper, an est, & an illud est: antea quàm quid sit res, aut qualis explicari queat. Nec enim hæ interrogationes, quid est homo, aut qualis est, harũ quæstionũ explicatione, an homo sit animal rationale, an sit erudibilis, finiuntur. Vt enim detur hominẽ esse animal rationale, & esse erudibilem, manet adhuc quæstio, sitne erudibile qualitas hominis: Sitne animal rationale id ipsum, quod est homo, id est, definitio hominis, vel quiditas eius. Vteremur enim & hoc verbo, si nobis per Grãmaticos liceret: queẽadmodũ Cicero Lẽtulitatẽ & Appietatẽ, & Pollio Patauinitatem dixit. Aptus est vtique eius & propè necessarius vsus. Nec enim vllo alio satis commodè explicare possumus τὸ τί ἐστι, nisi (vt vulgò solent) quod quid est interpretari velimus, quod nec Græci sermonis proprietatẽ retinet, & segne planeq; expers vsus, & intellectus fit apud nos. Sed (vt ad rẽ redeã) manere has quæstiones hinc perspicuũ est. Si interrogetur enim, qualis est homo, dicaturq; animal rationale, quid dicemus? rectè an secus esse responsum? si rectè, eadem erit quæstio, quid est, & quale est: cùm sine controuersia id rectè etiam interrogãti, quid est homo, respondeat. sin minus rectè responsum est, non erit error, quoniam non sit homo animal rationale: id enim in confesso est: sed quoniam pro qualitate responsum est, quod non qualitas est, sed substantia eius de quo rogabatur. Quod dicimus au-*

Genus quomodo sit inclusum quæstioni quid est.

tem quæstionem generis, esse interrogationi quid est inclusa in id verum est, quoniam benè respondetur, quid est homo? est animal: veruntamen non sic, vt tum interrogationem absoluat: nisi addideris enim vel differentiam, vel proprium, non videberis satisfecisse quæstioni. Quò fit, vt cum de solo genere quæramus, solitum sit interrogari, non quid est: sed cuius generis rerum est. Vt cuius generis rerum est lumen? substantiáne an accidens? Et sentire, non quid est interrogamus, cum scire tantum volumus, ageréne sit an pati: sed ad quod genus pertineat, actionísne an passionis. Qualitatem etiam vocamus in præsentia, non vt sit vnum ex decem prædicamentis: sed vt qualitas sit, quicquid non est substantia rei. Sic & quantus est sol? &, vbi sunt Nili fontes? &, quando fuit Homerus? quæstione qualitatis continentur. Simplicium ergo quæstionũ hæc tria sunt capita, an sit, an sit illud, & quomodo sit illud. Compositarum quæstionum alia est copulata, quoties duæ pluresue simplices coniunctione copulatiua iunguntur. vt, An sit virtus summum bonum: &, Anima sitne mortalis. Disiuncta alia, cum simplices disiunctiua coniunctione conferuntur. vt, Sitne mundus æternus, vel an quandoque sit igni conflagraturus. Diuersa est de his quæstionibus ratio pronuntiandi. Nam copulata, vera pronuntiari, nisi fuerint ambæ omnésue simplices, ex quibus componitur verè, non potest: sin autem vna fuerit falsa, tota dicetur falsa. In disiunctis contrà, si vna fuerit vera, totam pronuntiamus veram esse: falsam autem, nisi ambæ fuerint falsæ, dicere nequimus. Possemus & aliam addere istis quæ simul ex disiuncta, & copulata, aut afferta constaret: nisi superuacuum videretur, quoniam naturam copulatæ retinet. Efficacior est enim coniunctionis copulatiuæ

Qualitas hic quid sit.

Cõposita quæstio duplex.

vis & disiunctiuæ post se rapit potestatem. vt, An homo est lapis, & animal viuat, vel viuum sit animatum. Licet enim disiunctiuæ huius vtræque partes verè pronuntientur: tamen quia prior pars copulatæ falsa est, totam dicimus falsam. Sed de veritate & falsitate pronũtiatorum nõ huius est loci tractare, sed ad iudicãdi partem aptiùs referetur. Interim satis sit, quod huius materiæ est, hactenus attigisse.

Primum itaque videtur mihi.) Quæ ab Aristotele, inquit, enumerantur: an est, quid est, quale est, quamobrem est tale: ea propriè non sunt quæstiones ipsæ, sed velut elementa, ac prouocationes quædam ipsarum quæstionum. Veræ autem quæstiones sunt ea quæ ab ea, contra quem agas, ad præuias istas interrogationes respondentur, quatenus ita de his agitur, quasi dubia sint. Verbi causa, Quid est iustitia? præuia quidem hæc est interrogatio, at nondum tamen constituta quæstio est: quippe cũ nõdum respõdere queat, esse ita, aut non esse. Posteaquam verò responsum est, iustitiam esse virtutem, qua, conseruata vtilitate publica, suum cuique tribuatur: hic demũ quæstio ipsa existit emergítque: videlicet rectène ita finiatur iustitia, vt sit virtus, qua, conseruata vtilitate publica, suum cuique tribuatur. Hæc Rodolphus. quæ vt verissima sunt, ita Aristotelem in eadem fuisse sententia, negari nõ potest. Neque enim hoc egit eo loco vir ille, vt doceret, iisdem quibus vsus est ipse, nobis quoque esse vtendum vocibus: sed vocauit quæstionem quid est, qua quiditas, ac substantia rei in disceptationem venit, quibuscunque tandem verbis ea quæstio proponatur: & quæstionẽ quale est, qua de qualitate, hoc est, quibus suis rei accidentibus quæritur: atque item in cæteris. Sed quid tu ais Rodolphe? quî tibi constas? an non ipse paulò superiùs quæstionem sic finiuisti, vt sit cum interrogatione elata oratio? Cum dico autem, quid est eclipsis lunæ? qualis est aqua Cidni? quantus est sol? quo tempore anni sol ingreditur cancrum? quò, cum à nobis recedunt, auolant Ciconiæ? hæ omnes, nonne orationes sunt? nonne cum interrogatione elatæ? quocirca tu certè velis, nolis, hosce non modo præuias quasdã interrogationes, sed quæstiones ipsas esse fatebere. Quid dicemus? an hoc fortassis, ea quæ hic dicuntur, velut explicationem quandã esse paulò antè traditæ finitionis, ac proinde illam intelligendam sic esse, vt sit quæstio, cũ interrogatione elata oratio: oratio, inquam, non quæuis, sed ad quam cõmodè responderi queat, esse ita, aut non esse. Earum porrò quæstionum, quas adduximus, nulla eiusmodi est, vt alterutro horum modorum respõderi ad eam possit, quapropter ne quęstiones quidem dicẽdæ sunt. Quæstionũ igitur genera duo vidẽtur.) Hoc modo & Boëtius quęstionem diuidit. 1. Topicorum: atque simplices quæstiones esse, quæ ex simplici ꝓpositione descendant, compositas, quæ ex propositione item cõposita. Qua de mox plura dicturi sumus, in hoc ipso capite. Hęc autem an fuerit bellum Troianum.) Iam monuimus, hãc quæstionẽ, & similes, omnino à Rhetoribus in eãrũ referri numerum quæstionũ, quæ dicũtur quæstiones, an est: Rodolphũ verò de hoc quæstionum genere nõnihil loqui astrictiùs. Id est enim quod Aristoteles ὅ,τι ἐστὶ vocat.) Aristotelis hãc in rẽ verba hæc sunt: τὰ ζητούμενα ἐστιν ἴσα τὸν ἀριθμὸν, ὅσα περ ἐπιστάμεθα. ζητοῦμεν δὲ τέτταρα. τὸ ὅ,τι, τὸ διότι, εἰ ἔστι, τί ἐστιν. Hoc est, Quæ de rebus quæruntur, ea æqualia numero iis sunt, quæ scimus. Quærimus autem quatuor, quale sit, qua de causa sit tale, an sit, quid sit. Quod si quis Hermolai hanc in rem verba malit, ea in pa-

Obiectio.

Dilutio.

Quæstiones simplices, & compositæ.

raphrasi Themistiana sic habent. Sūt igitur quæstiones quatuor, an sit, quid sit, an huic illud insit, quamobrem insit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum.) Idcirco, inquit hoc pacto quæstiones discreui, vt singulæ interrogationes, singularum item quæstionum explicatione possent absolui, id quod non fit ea quærendi ratione quam tradidit Aristoteles. Nam ad absoluendam interrogationē hanc, quid est homo? nō satis est ostendisse, hominē esse animal rationale: sed & illud præterea doceatur oportet, ita esse hominē animal rationale, vt rursum animal rationale hominis sit definitio. Itidē habet in quęstione quale est. Neque enim huic præuię interrogationi satis fit explicatione huius quæstionis, num homo sit eruditus: nisi etiam doctum fuerit, eruditionem esse accidēs hominis. Quò ergo singula explicatiora essent, malui, inquit, hoc ordine quæstiones dirigere, quàm sequi ordinē eum, quē alij tradidissent. Vteremur enim & hoc verbo, si nobis per grammaticos liceret.) Quemadmodum meritò illi ridēdi sunt, qui vbiuis etiam citra necessitatem noua ac inaudita quædā verborū portenta ipsi sibi comminiscūtur: ita rursū laudādi illi, qui vbi res poscit, vbi cogit necessitas, ibi interim nouis, interim parum vsitatis vti verbis non nimiū reformidāt. Qua de re multa Cicero tertio libro de finibus. Et Rodolphus in epistola quadam ad Alexādrum Hegium, De analogia, inquit, deriuandorum componendorūmque nominum, vix mihi permiserim quicquam fingere, quod non apud authores inuenerim. Varia multiplexq; res est, de qua nihil pręcipi ppetuū possit: & in qua nihil audeā, nisi sit fortasse, vt inquit Horatius, necesse indiciis monstrare recētibus abdita rerum: Tamē ego, & Socratitas, & Platonitas, & Entitas fortè dixerim: quamuis repugnet Vallensis noster. Quidni tā libere, cum necesse sit: quàm Cicero nulla necessitate, Appietatē, & Lentulitatem: & Pollio Patauinitatem quandam dixit sonare T. Liuium? Quemadmodum Cicero Lentulitatem, & Appietatem.) M. Cicero familiarium epistolarū libro tertio, in epistola quadā ad Appium Pulchrum: Quęso, inquit, etiāmne tu has ineptias, homo mea sentētia, summa prudētia, multa etiam doctrina, plurimo rerum vsu, addo vrbanitatē, quæ est virtus, vt Stoici rectissimè putant: vllā Appietatem, aut Lentulitatē, valere apud me plus, quam ornamēta virtutis existimas? Et Pollio Patauinitatē dixit.) Quintilianus libro octauo, Et in T. Liuio (inquit) miræ facundię viro putat inesse Pollio Asinius quandā Patauinitatē. Meminit eiusdem rei idem author & libro primo. Voluit opinor Asinii Pollionis hanc reprehēdendi libertatem imitari Franciscus Philelphus, cum dixit in quadam epistola, Fabium Quintilianū nescio quā sonare Hispanitatem. Id quod ego illum dixisse existimo, non quod ita sentiret, sed quò festiuiter argutéque in virum tātum lusisse videretur: aut certè ne videretur subscribere antagonistæ illi suo Laurētio Vallæ, qui tantopere probat vbique Fabiū. ἀλλὰ ταῦτα δὴ τῶν παρέργων, quare progrediamur ad reliqua. Nec enim vllo alio satis commodè explicare possumus, τὸ τί ἐστι.) Aristoteles primo Topicorum sic habet, ἔστι δὲ ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. Ea verba hunc in modum hodie leguntur apud Latinos: Est autē terminus oratio quid erat esse significans. Rodolphus nō solum mollius, sed & significātius fore putat, si legamus hoc pacto: Finitio, est oratio cōmodè explicās rei quiditatē. Quo nomine vsus est nonnunquā Argyropylus ille Byzantius, homo Græcè pariter & Latinè doctissimus. Quod dicimus autem quæstionē generis esse interrogationi quid esse inclusam.) Hic est locus ille, cuius mentionē feci libro superiore, cap. 5. Laurētius Valla, Quanquam & ipse (inquit) Porphyrius peccauit, qui interrogāti, quid est homo, putat respōdendū, est animal. Quin potius animal rationale? Cur illā partē, vt putat, qualitatis relinquit? cur dimidiatam reddit respōsionē? Sed de his plura superius. Cōpositarū quęstionū, alia copulata.) Nō video quomodo à rudioribus harū rerū, ea quæ deinceps de quæstionib⁹ ab Rodolpho dicūtur, satis queāt intelligi, nisi cognita prius natura pnūtiatorū. Quę tametsi à diuersis explicatur tā variè, vt vix habeas ex tā multis quē potissimum imiteris: audendū est tamē, vel cū periculo aliquid, vt ne omnino locus hic indiscussus videatur. Est ergo (quemadmodum & superius dixi) pronuntiatum, oratio

Verbis nouis quatenus vtēdum.

Socratitas.
Platonitas.
Entitas.

Appietas.
Lentulitas.
Patauinitas.
Hispanitas.

Quiditas.

Pronuntiatū.

perfecta verum aut falsum significans, vt Philosophari oportet, sed paucis. Auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Beneficium dando accepit, qui digno dedit. Si perges dicere, quæ voles, audies quæ nõ voles. Verum pronunciatum voco, quod significat ita vt res habet. Falsum, quod secus atq; res habet, significat. Verbi causa, Vera pronũciata sunt: Virtus pluris est faciẽda, quàm opes. Melius est nubere, quã vri. Præstat cum altero oculo ingredi in regnum cælorum, quàm cum vtroque in gehennã detrudi. Falsa, Voluptas est summum bonum. Nihil affert cõmodi fides, nisi accedẽte obseruatione legis Mosaicæ. Præstat iniuriã facere, quàm accipere. Duo sunt pronuntiatorum genera, vnum simplex, alterum compositum. Simplex est, quod duobus terminis cõstat, subiecto, & prædicato. Vt omnia nemo potest: virtus, est vitium fugere: labor omnia vincit: amanti nihil difficile est. Cõpositum, quod duobus, vt minimum simplicibus pronuntiatis cõstat. Vt neque mundus æternus est, neque animatũ est cœlum. Si nõ tangere mulierẽ bonum est, ergo tãgere malum. Huius rursum tres sunt species: copulatum, disiunctum, cõnexum. Copulata pronuntiata dicuntur, quorum is est vsus apud authores probatos, vt plura ita cõiungant, ne tamẽ aliud alij necessitate aliqua cohærere significetur. Vt, quo tẽpore Christus crucifixus est in Iudæa, eo tempore Romæ imperabat Tiberius. Cicero eloquẽtior, Cato innocẽtior fuit. Disiuncta sunt, quæ plura pronuntiata simplicia ita cõiungunt vt significent solum vnum ex iis verum esse oportere. Vt, aut dies est, aut nox est. Aut viuit, aut nõ spirat. Homo quisq;, aut vir est, aut fœmina. Cõnexa, seu adiuncta, pronuntiata vocãt Latini, quæ συνημμένα à Græcis dicuntur. Ea sunt quorum is vsus est apud doctos, vt significẽt partem priorẽ sine posteriori veram esse nõ posse, hoc est partẽ eam, quæ posterior est, necessariò ex priore sequi: vt, si dies est, lux est. si pluit, terra madescit, si mel quod apes cõficiũt, meũ est, erũt meæ & apes. Quibus addere licet etiã illa, Expulsa è ciuitate iustitia, concordia diu inter ciues esse nõ potest: qui currit, is & mouetur. quia deus bonus est, nos sumus. aliaq; id genus infinita, quorũ (vt dixi) is apud eruditos est vsus, vt significent partem priorẽ, sine ea quæ posterior est verã esse nõ posse. Atq; hæc sunt propriè illa, quæ dialectici hypothetica, hoc est, conditionalia vocant. qua tamen appellatione, & disiuncta quoque pronũtiata est cõplexus Boëtius: hac nimirum de causa, quòd in iis etiam si rem intueare propius, tacita semper subest cõditio. Cum enim dico, aut dies est aut nox est, illud haud dubiè significo, si dies nõ sit, tum esse necessario noctem: & contrà, si nõ sit nox, tum necessario diẽ esse. Quale cum nihil sit videre in copulatis, demiror equidẽ, quid sit, cur & ista plerique hypothetica, hoc est, quemadmodum interpretatur Boëtius, cõditionalia vocent. Iam copulata ea demum vera dicuntur, quorũ singulæ partes veræ sunt. Quòd si harum vna aliqua falsa erit, totum quoque pronuntiatum censebitur falsum. Disiunctorum ea vera esse censentur, quorũ partes ea inter se habitudine sunt, vt earum omnino vnam, neque plures vna veras esse sit necessariũ. Quòd si aut nulla, aut plures quàm vna veræ esse possunt, ea pronũtiata (modò Ciceroni, & Aulo Gellio fidẽ habeamus) inepta, & falsa sunt. De quo mox plura. Inter cõnexa ea dicimus esse vera, quorum pars prior vera esse sine posteriore nequit. Debet enim veritas horum spectari, non ex ratione partium singularum secundum se, sed ex vtrarumq; inuicem connexione, ac cohærẽtia. Ita fieri potest, vt falsis partibus, tota tamẽ pronũtiata vera sint. vt si nõ est creatus mundus, tum ab æterno fuit. Et cõtrà, vt ex partibus veris tota pronuntiata falsa existãt: vt si philosophus Plato sit, fuit idem & eloquẽs. Voco autem in præsentia partẽ priorem, ex qua altera significatur sequi, etiam si verbis tenus nõ ponatur priori loco. Verbi causa, Quid prodest quòd me ipse animo nõ spernis, Amynta: Si dũ tu sectaris apros, ego retia seruo? Hic quod secundo loco dicitur, antecedẽs siue pars prior est. Ergo vt aliquãdo veniamus eò quorũ gratia hæc adduximus, Rodolphus copulatam quæstionẽ dicit, quæ ex copulato pronũtiato nascitur: itidémque disiunctã, quæ ex disiuncto oritur pronũtiato. Cætera suis sparsim locis dicemus. In disiunctis cõtrà, si vna pars fuerit vera, totã pronuntiabimus veram esse. Immò verò in disiunctis pronũtiatis id satis nõ est, vnam partium esse vtcunque verã: sed & illud præ-

Verum
Falsum.

Duo pronũtiatorũ genera. Simplex.
Cõpositum.
Tres species pronuntiati compositi.
Copulatum.

Disiunctum.

Connexum.

Conditionalia pronũtiata quæ sint.

Veritas copulatorum.
Disiunctorũ veritas.

Quæ connexa vera, aut fusa sint.

Exactius de veritate disiunctorum.

terea igitur, eam esse partium inter se habitudinem, vt necesse sit vnam aliquã veram esse. Et rursum, quoties plures vna parte veræ esse possunt, ea quoque pronũtiata disiuncta, inepta esse aiunt, ac falsa. Qua de re Cicero in Topicis: Quæ (inquit) cõclusiones idcirco ratæ sunt, quòd in disiunctione plus vno verum esse non potest. Et Aulus Gellius libro decimosexto: Ex omnibus (inquit) quæ disiunguntur, vnum esse verũ debet, cætera falsa. Quòd si aut nihil omnium verum, aut omnia pluráue quàm vnũ vera erunt, aut quæ disiuncta sunt non pugnabunt, aut quæ eorum opposita sunt, contraria inter se non erunt: tunc id disiunctum mẽdacium est. Hæc M. Cicero, & Aulus Gellius. Porrò quod dicitur, necessariũ esse, vt inter disiuncti partes vna sit vera, ea necessitas oritur ex natura ipsarum rerum, interim ex quadam hypothesi. Vt si dicas: aut Miloni Clodius insidias fecit, aut Clodio Milo: hic quod ad rerum naturã attinet, nihil obstat, quin possint vtræq; partes esse falsæ: at si ponas, inter eos factas esse insidias, iã certè alterã partem veram esse necesse est. Quod præterea, plus vna parte verum esse non debeat: eius ego contrarium nonnunquã video obseruari, maximè in caussis ciuilibus. Verbi caussa, Si hominẽ occidit, aut id ideo fecit, quòd inueterato ab eo odio dissideret, aut quòd cõmodum aliquod ex morte eius speraret, aut quòd sibi simile aliquid ab illo metueret &c. Cur autẽ eum odisset? quæ cõmodorum speserat? quid fuit quod ab illo sibi metueret? quò fit, vt ne occiderit quidem. Hic certè accusator, & odio, & spe, & metu, dixerit cædẽ factã esse, & nihilominùs vera esse dicatur hæc propositio. Poteramus & aliam addere his.) Ait Rodolphus, quæstionem eam quæ ex copulata & disiuncta constat, semper copulatæ vim ac naturam retinere. Alius fortasse non minus verè, atque haud scio an etiam veriùs dixerit, eam pro diuersitate prolationis ac sententiæ, interim copulatis, interim disiunctis annumerandam esse.

Principiò, duos esse quærendi modos, asseueranter & cum conditione. Deinde, prædicatiuam quæstionem id esse, quod Rhetores thesim vocant: & conditionalem, quam illi hypothesim. Postremò, alios adhuc duos quærendi modos restare, vnum purum, alterum modalem.

Cap. VIII.

Duos esse quærendi modos, asseuerãter & cũ cõditione.

MOdi quærendi sunt duo generales. Aut enim asseueranter quærimus, aut cum conditione. Asseueranter quærimus, cum dicimus, an administranda sit Respublica. Cum conditione, vt, an sit administranda Respublica, si prouidentia mundus non regatur. Primam vocant Græci κατηγορικὴν, quam nos possumus prædicatiuam dicere. Secundam ὑποθετικὴν, quam nos conditionalem. Est autem quærere cum conditione, & simplici quæstione & composita. Simplici: vt, si deus est, an sit bene agendum. Composita: vt, an si virtus est summum bonum, curanda sit Respublica, & honores expetendi. Sic & simplici quæstioni compositam

addere conditionem possumus, & compositæ compositam: quæ clariora sunt, quàm vt egeant exemplis. Hoc autem annotandum est, in prædicatiuis pronuntiari verum vel falsum, ex eius, quod quæritur, natura: Vt si quæratur, an sit deus, pronuntiamus esse, ídque verum esse, quoniam sit. In conditionalibus autem, nõ ex natura eius quod quæritur, sed ex conditione: ídque non ex veritate aut falsitate conditionis, sed ex cohærentia solùm & vinculo, quo est ei, de quo quæritur, alligata. Potest enim conditionale pronuntiatum verum esse, sic, vt neque id de quo pronuntiatur, neque conditio sit vera: modò ea sit habitudo eorum, vt data conditione, consequens etiam sit, dari pronuntiatum. Si dicas enim mundus non deficiet, si non cœpit: verum est hoc, quanquam vtrunque, & defecturum eum, & non cœpisse, sit falsum. Si enim dederimus istud, quanuis falsum sit, & verum fingamus esse, non cœpisse mundum, consequens est etiam dicere, non esse defecturum. Eadem ista, quæ diximus prædicatiuam & conditionalem quæstionem, sunt (nisi tamen me fallit opinio) quæ Rhetores vulgatis nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις *vocant. Quorum illud est, quod Cicero propositum vel consultationem interpretatur hoc causam vel controuersiam. Et esse propositum, quod nullis certis finibus temporum, locorum, personarum concluditur. Controuersiam verò quæ definita sit, vel omnibus, vel pluribus horum, quæ attributa vocantur personarũ & negotiorum: quæ cuiusmodi sint, pòst dicemus. Vt sit propositum, an sit ducenda vxor, an accedendum ad Rempublicam: Controuersia autem, sitne Catoni ducenda vxor, sitne Socrati accedendum ad Rempublicam. Non pertinet autem nec omnis controuersia, nec sola ad Rhetorem. Namque curaríne posit ab hac valetudine Augu-*

Veritas vnde spectanda in prædicatiuis, & vnde in cõditionalibus.

Prædicatiuã quæstionem thesim esse, conditionalẽ hypothesim.

Notatiuncula.

stus: vt multa habuisset Antonius Musa medicus quæ diceret: ita nihil fortasse Messala. Quã tamẽ controuersiam esse, ex priore descriptione nemo negauerit. Et de proposito etiam in foro quæretur, vt qui se sustulisse de sacro rem profanã fateatur, furtúmq; fecisse nõ sacrilegium contendat. nempe quæritur, non vtrum hic aut alius fecerit, sed solum vtrum rem profanam de sacro subducere sit sacrilegium. Et propositum quidem esse idipsum quod prædicatiuam quæstionem, posita hinc inde de iis exempla facile declarant. De controuersia est quod posset ambigi. Videntur enim omnes aut plurimæ asseueranter efferri, vt, Struxeritne Clodius insidias Miloni. An priuato consilio Hannibal obsideat Saguntum. An delenda Carthago. Quod verum esse non abnuo. Quocirca quô hũc eximamus scrupulum, huius admonendi sumus. Quemadmodum sunt pronunciata quędam, quibus est diserté adiecta conditio ita quædam sunt, quæ ferè cum intellectu cõditionis efferũtur. Itaq; quanuis per se falsa sint, tamẽ interpretatione quadam reiectáque ad conditionem mente, pro veris sumuntur. Vt si quis interroget, quid sit defectus solis? dicimus esse obscuritatem prouenientem ex lunæ obiectu, prohibentis nos aspicere solem. Cuiusmodi sit rosa? dicimus florem candidum & odoratum densis crispantibúsque foliis. Ista cum neque sol deficit, neque vlla rosa est, vera non sunt: semper tamen quoniam veluti præsente conditione proferimus ea, pro veris accipiuntur: súntque vera in eam sententiam qua probãtur, non in eam quam præbent. Id est, si sunt, erunt vtique talia. Hoc pacto etiam controuersiæ, tacitam semper extra id quod quæritur, adiectam habẽt cõditionem. Pleræque verò apertam, vt propemodum declamationes omnes. Proponimus enim leges esse, deinde hæc aut hæc facta

Quam coniecturalem copiosissimum tractat Cice. in Miloniana

Duplicia pronunciata conditionalia.

Omnibus cõtrouersiis tacitam vtique subesse cõditionem.

esse. Vt lex sit, Vir fortis optet præmiũ quod volet. Alia item, qui in acie deseruerit, capite plectatur. Quidam in bello patriæ fortiter fecit, idẽ antè quam præmium optaret, deseruit: poscitur ad pœnam. tum si hæc ita se habeant, quærimus, debeát ne huic in gratiam prioris meriti, præsens crimen remitti. quis non videt hic reuera totam quæstionem ex conditione pendere? Sic etiam, si quis, recténe Cato Martiam vxorem dimiserit, percõtetur. Cui enim ignotus sit Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat, nisi de cõmuni proposito, an quisquam rectè dimittat vxorem? nihil enim aliud substãtia eorum quæ sunt in quæstione complectitur. Interrogabit ergo, quis vir fuerit Cato, quæ mulier Martia. quod vbi acceperit, Catonem ciuem Romanum, senatorem, Stoici personã præferentem: Martiam fœminam nobilem, spectatæ pudicitiæ, trium liberorũ ex Catone matrem. iam dicet nimirum, sitne hæc ita nécne, haud queam affirmare, possunt enim aliter esse. Verùm si sint, vt dicis: tum videri, vel rectè dimisisse, vel non rectè, vtcunque de re sentiet: non quidem de Catonis persona quatenus Cato, hoc est, hic homo est, sed quatenus talis, qualem illum expreßit. posset enim & Cato talis homo nõ esse, & alius quàm Cato esse talis. Ergo hæc omnia ex conditione dicuntur in hanc quæstionem. Propositum solum id est, quod in eorum, quæ sunt in quæstione, substantia ponitur, hoc est, an ne quisquam homo rectè dimittat vxorem, siue is hic homo sit, siue ille, siue quemcũque fingere volumus, inquãtum ad substantiam suam pertinet, hoc est, inquantum est homo, nihil est quod in quæstione propterea mutetur. Quamobrẽ fit, vt plerũque necesse habeant narrare, qui in foro dicunt, præsertim si veram controuersiam, & non propositũ dicant. Quoniam conditiones eas, quibus causa innititur, perceptas

Propositum.

antè & velut datas oportet. Quod nisi fiat, nihil sit quod de proposita quæstione queant satis constanter dicere. Sed in propositis etiã explicandis, persæpè ad controuersiam delabimur, quod Quintilianus vocauit argumẽtum καθ' ὑπόθεσιν, hoc est secundum conditionem. Mihi quidem non argumentũ, sed illata noua quæstio videtur. Vt qui differat, non esse ducẽdam vxorem: & labores, solicitudines matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid si pauper sit? quid si studio deditus? quid si improbior vxor? nouæ fiunt quæstiones, an pauperi ducenda vxor, an studenti, an improba: quæ vtique in proposito primo non continentur, sed non secus atque in reliquis controuersiis inseruntur quæstioni extra eius, de quo quæritur, substantiam. Omnis itaque (vt dicimus) controuersia, conditionalis quæstionis habet naturam: vtq; non eodem modo efferatur, idem tamen valet. Quocirca hoc ipso quòd quæstionem in prædicatiuam & conditionalem diuisimus, satis videmur eam diuisionem, quæ est in propositum & controuersiam, esse complexi. Prædicatiua igitur quæstio & conditionalis huiusmodi sunt. Sunt & alij duo modi quærendi, cuilibet istorum communes, quorum vno purè quæritur, sitne hoc, an nõ sit: & sitne hoc, si hoc est. Id vulgò de inesse vocant, nos purum possumus vocare. Alio verò modo quæritur de certa lege existendi cum nõ dicimus purè, sit ne hoc, sed an possit esse. Eas quæstiones vocãt modales. Modi autem sunt quatuor, possibile, hoc enim nomine vtamur oportet, quod quãquã durius est, tamen (vt inquit Quintilianus) solum est eius quod Græci δυνατὸν vocant, id est, quod siue sit, siue non sit, nihil refert, dummodo possit esse. Necessarium, quod non potest non esse. Contingens, quod potest esse & non esse. Et impossibile, quod nequaquam potest esse. Est autem prædicatiua mo-

Rursum duos esse quærẽdi modos: pure, & cũ modo.

dalis, vt an homo potest currere, an hominem contingat mori. Est & conditionalis, vt an si virtus sit summum bonum, necesse sit animam esse immortalem. Idque dupliciter fit. Quandoque enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex conditione: Vt, si homo currit, an hominem necesse sit moueri. Quandoque verò ad consecutionem quæstionis & conditionis referimus modum. Vt si dicamus, necesse est, si homo currit, vt homo moueatur. Multúmque differunt hæ quæstiones. Primam enim falsam pronunciauimus, secundam autẽ veram. Falsum enim est, homo currit, ergo necesse est eũ moueri. Potest enim non moueri, quia potest non currere. Sed verum est, necessariũ est quia homo currit, idcirco eum moueri. Sed ista tenuiora sunt, nec huius instituti. Aliis libris, si quando de argumentionum lege, hoc est de iudicandi parte scribẽdi otium dabitur, copiosiùs simul & apertiùs ista dicemus.

Primam vocant Græci κατηγορικὴν.) Ergo Rodolpho copulatæ etiam quæstiones, atque haud scio nũ & disiunctæ, quoties per se efferuntur, categoricæ, id est prædicatiuæ dicendæ sunt. quando illud κατηγορεῖν, nõ modò accusare, sed & prædicare significat. Et de copulatis quidẽ, facilè equidẽ ei subscripserim: de disiunctis malim Boëtio, qui illas refert inter hypothe:icas, hoc est cõditionales, propterea quòd, quẽadmodũ diximus capite pręcedẽti, tacita in iis omnibus subest cõditio. Sic & simplici quęstioni cõpositam addere cõditionem possumus.) Vt si dicas, An si prouidentia regitur mundus, & immortalis est hominis animus, tum est administranda Respublica. Et cõpositæ compositã.) Eius rei hoc esse posit exemplum, An si animi nostri sunt immortales, & prouidẽtia mundus regitur, tum est administrãda Respublica, & honores expetẽdi.

In conditionalibus autem.) De hoc diximus capite præcedenti, cum ageremus de cõnexis pronunciatis, & de veritate illorum. Quæ Rhetores vulgatis nominibus θέσεις καὶ ὑποθέσεις vocãt.) De his Cicero cum in aliis locis quibusdam, tum verò in Topicis & in partitionib⁹: & Quintilianus libri tertij ca. quinto: nec nõ Seuerinus Boëti⁹ quarto libro Topicorũ. Thesis est quæstio infinita, sine circunstantiarum adiunctione proposita: Vt, sitne ducẽda vxor, an sit bellum gerẽdum. Hãc Cicero in Topicis propositum vocat, in partitionibus cõsultationem. Hypothesis est quęstio finita, cũ circunstãtiarum adiũctione proposita: Vt, sitne Catoni vxor ducẽda, sitne Cæsari bellum suscipiendum aduersus Pompeium. Hanc Cicero in partitionibus cõtrouersiam, causam in Topicis vocat. Circunstantiæ sunt, persona, locus, tempus, causa, agendi modus, instrumenta, quæque alia eius generis sunt. Non pertinet autem nec omnis controuersia.) Monui superius, omnẽ hanc opinionum diuersitatẽ pendere ex diuerso intellectu vocabuli. Nam si Rhetoricen accipias artem eam, quæ in cõmune docet, quomodo de re quaque elegãs politáque texi posit oratio: hoc nimirum intellectu, omnes cuiuscũque tandẽ generis sint quęstiones, hacten⁹ sibi subiectas habet, quaten⁹ politè ornatéq; po-

Thesis.

Hypothesis.

Circunstãtiæ

An omnes hypotheses subiectæ sunt Rhetori.

test de eis dici. At si hoc nomine intelligatur omnis ac sola facultas illa, qua debet esse instructi ii, qui causas in foro agunt: hac certè ratione nō omnis cōtrouersia siue hypothesis ad Rhetorem pertinet: neque quisquam hoc vnquā dixit. Nisi fortè si quis dialecticē à Rhetorice ita distare dicit, vt de thesibus illa, hæc de hypothesib⁹ disputet, hūc nos illud cōtinuo dicere interpretamur, omnes hyp. theses ad Rhetoricen ptinere. Id quod perinde mihi videtur esse, vt si quis dicat terrā hoc differre ab igni, quod hic calidus, illa frigida sit: atq; inde nos colligi illud credamus, omnem calorem in igne, omne frigus in terra esse: cum tamen & aquā frigidam, & aërem calidum esse sit manifestum. Iam quod subdit Rodolphus, nō etiam solam cōtrouersiam, sed & propositū siue thesim pertinere ad Rhetorem, eius rei authores habet Ciceronē in libris de oratore, & Fabium libro institutionū, opinor, secundo. Sed & hic quoque verbis modo tenus dissensio est. Nā qui dicūt solis hypothesibus locū esse in foro, ii hoc intelligūt, id quod initio iudicib⁹ proponitur, causam seu hypothesim esse: id quod nec Cic. opinor, ipse negauerit. Quod autem is ipse, secutúsq; eum Quintilianus, & post vtrumque Rodolphus, aiunt theses quoque id est ꝓposita & cōsultationes in forū venire, id in hūc sensum accipi debet. Cōtingit sæpè inter dicēdum, vt generalis atque infinita quęstio aliqua, sic in hypothesi ea de qua pronunciādum est, includatur, vt omnino de hypothesi hac quæ ꝓpriè in iudiciū venit, statui nihil posit, nisi prius infinita illa quæstione discussa. Vt in causa Miloniana, prima quæstio est, teneatúrne Milo lege Cornelia de sicariis. Negat id Cicero, quòd ea lege nō teneatur ii, qui iure quēpiā occidissent: porrò Clodium iure à Milone occisum esse. Quamobrē iure? Quia Clodius (inquit) insidias Miloni fecit: omnis autē insidiator iure potest occidi. Hic ergo iudices pronūciare habent de eo, teneatúrne Milo lege Cornelia, an nō teneatur: quā esse controuersiā constat. Verùm de hac nihil quicquā decerni potest, nisi planū factum sit prius, iure an iniuria Clodiū Milo occiderit. Quod sic probat orator, vt dicat Miloni à Clodio factas esse insidias, omnē autem insidiatorem iure occidi posse. Iam hæc, omnē insidiatorem iure posse interimi, nō hypothesis est, sed thesis: atque huic cæterę omnes sic innituntur, vt omnino primę illius cōtrouersię nulla esse certitudo queat, nisi hęc prius in hāc aut illā partem probata sit. Quamobrem Cicero statim à principio orationis, hāc sibi existimauit esse discutiendam. Atq; hoc est illud quod dicitur, etiā thesibus esse in foro locū. Vt multa habuisset Antonius Musa.) Hic medicus Augusti Cæsaris fuit, homo medēdi arte insignis. Meminit eius in epistola quadā Horatius: meminit & Plinius naturalis historię lib. 29. capite 1. & rursū libro trigesimo, capite tertio. Messala.) Hic est Messala ille Coruinus, nō postremi nominis orator, qui ex graui ex diuturno morbo nominis etiā sui oblit⁹ fuit. Meminit eius & Cicero in libro de claris oratorib⁹ ad Brutum. Et propositum quidem esse id.) Haud scio num id satis declarēt exempla. Nam si dicas, An si adulterum occidere licet, idcirco eundē fas est & loris cæcere: an si qua mulier est adultera, eadē & venefica est: num si prouidētia mūdus regitur, tum est administrāda Respublica: hæ vtique omnes prędicatiuę quęstiones nō sunt: ad theses tamen aut proposita ea esse, id manifestius est quàm vt vllo modo negari queat. De controuersia est quod posset ambigi.) Hypotheses, inquit, ac cōtrouersię, tametsi voce tenus asseueranter ferè videātur proferri, tamen si sensum magis quàm verba expendas, facilè animaduerteris, semper tacitam eas inclusam habere conditionem. An priuato cōsilio Hannibal obsideat.) Hæc saguntus vrbs erat Hispaniæ, quam Pœnorum dux Hānibal obsedit, cepítque prius, quàm exercitum duceret in Italiam. Lege T. Liuii de secundo bello punico librum primum. An delēda Carthago.) Hoc M. Portius Cato suasit, Scipio Nasica dissuasit. Vicit tamē sentētia Catonis, qui vir quàm leui argumēto persuaserit tantæ euersionē vrbis, his verbis explicat Plinius, Nanq; perniciali (inquit) odio Carthaginis flagrās, nepotúmque securitatis anxius, cū clamaret in omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodā die in curia præcocem ex ea prouincia ficū: ostendénsque patribus, Interrogo vos, inquit, quādo hoc pomum demptum putatis ex arbore? Cum inter omnes recēs esse constaret. Atqui tertiū, inquit, ante diem sci-

Theses ac generales quæstiones quatenus ad oratorē pertineāt.

Antonius Musa.

Messala. Coruinus.

An Theses omnes prędicatiuæ sint quæstiones.

An Hypothesis omnis, quęstio sit conditionis.

Quo argumēto persuaserit Cato delendā Carthaginē. Plinius lib. 15 cap. 8.

tote decerptum Carthagine, tã propè à muris habemus hostem. Statimque sumptũ est punicum tertiũ bellum, quo Carthago deleta est, quanquam Catone anno sequẽte rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenii, an occasioné fortuitam? celeritatém que cursus, an ingeniũ viri? Super omnia equidem est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per centũ viginti annos vrbis æmulam, vnius pomi argumento euersam &c. Quẽadmodum sunt propositiones quædam.) Nõ oscitanter legenda sunt hæc. Profuerunt enim ad explicanda multa, in quibus mirum hodie quàm sudent quidã, & tamen frustra. Rectène Cato Martiam vxorem dimiserit.) Cato vticensis post diuortium Atiliæ, Martiam Philippi filiá duxit vxorem. Hác Martiam vir nobilis & orator insignis Hortẽsius sibi à Catone tãtisper tradi postulauit, dum prolem vnã aut alteram ex ea sustulisset: idque assentiente Martiæ patre Philippo, à Catone obtinuit. Post annos aliquot, cùm è viuis excessisset Hortẽsius, Cato Pompeium, cœpto iam ciuili bello, extra Italiam secuturus, Martiã rursus liberorũ ac totius familiæ causa sibi matrimonio iũxit: quod eius factum ceu auaritiæ argumẽtum, criminatus est in Anticatone Cæsar. Lege vitam Catonis apud Plutarchum. Catoné ciuem Romanum, senatorem, Stoici sectam præferenté.) Fuit enim Cato philosophus Stoicus, quę res iocãdi ansam præbuit Ciceroni, in oratione qua Murená defendit cõtra ipsum hunc M. Catonem, & Seruium Sulpitium. Ego, inquit, cõsilium tuum Cato, propter singulare animi mei de tua virtute iudicium, vituperare nõ audeo: nõnulla in re forsitã cõformare, & leuiter emendare possim. Nõ multa peccas, inquit ille fortissimo viro senior magister: sed si peccas, te regere possum. At ego te verissimè dixerim peccare nihil, neq; vlla in re te esse eiusmodi, vt corrigẽdus potius, quàm leniter inflectendus videare. Finxit enim te ipsa natura ad honestaté, grauitaté, temperantiã, magnitudinem animi, iustitiá: ad omnes deniq; virtutes magnum hominem & excelsum. Accessit his tot, doctrina non moderata, nec mitis: sed vt mihi videtur paulò asperior, quã aut veritas, aut natura patiatur. Et quoniã nõ est nobis hæc oratio habenda, aut cũ imperita multitudine, aut in aliquo cõuentu agrestium: audacius paulò de studiis humanitatis, quæ & mihi & vobis nota & iudicáda sũt, disputabo. In M. Catone, iudices, hæc bona quæ videmus diuina & egregia, ipsius scitote esse ꝓpria. Quæ nõnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à magistro. Fuit enim quidam summo ingenio vir Zeno, cuius inuentorũ æmuli, Stoici nominantur. Huius sententiæ sunt & præcepta eiusmodi, sapientem gratia nõ moueri, nunquam cuiusquam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum & leuem: viri nõ esse, neq; exorari, neque placari: solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendicissimi, diuites: si seruitutẽ seruiant, reges. Nos autem qui sapientes non sumus fugitiuos, exules, hostes, insanos denique esse dicunt: omnia peccata esse paria, omne delictũ scelus esse nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus nõ fuerit: quàm eum, qui patré suffocauerit. Sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiá mutare nunquá. Hæc homo ingeniosissimus M. Cato, authoribus eruditissimis inductus, arripuit: neq; disputandi causa, vt magna pars: sed ita viuẽdi. Petunt aliquid publicani: caue quicquam habeat momẽti gratia. Supplices aliqui veniunt miseri & calamitosi: sceleratus & nefarius fueris, si quicquá misericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti veniá petit: nefariũ est facinus ignoscere. At leue delictum est: omnia peccata sunt paria. Dixisti quicquam: iam fixum & statum est. Nõ reductus es, sed opinione: sapiẽs nihil opinatur. Errasti aliqua in re: malè dici putat. Hac ex disciplina nobis illa sunt, Dixi in Senatu me nomen cõsularis candidati delaturum. Iratus dixisti, nunquã, inquit, sapiens irascitur: At temporis causa improbi, inquit, hominis est mendacio fallere. Mutare sententiam, turpe est: exorari, scelus: misereri, flagitium &c. Propositum solum id est.) Hoc est, Propositum, thesis, siue, consultatio est quęstio ea, qua exclusis circũstantiis, de sola quęritur natura ipsarum rerum. Vt possit ne homo quisquam iure occidi, num metus cadere possit in cõstantem virum. Quod Quintilianus vocauit argumentum, καθ' ὑπόθεσιν.) Verba Fabii libro quinto, hæc sunt

Martia à Catone dimissa & recepta.

Cato philosophus Stoicus.

Ioci Ciceronis in Stoicos.

Argumenta καθ' ὑπόθεσιν.

Illud adiiciendum videtur, duci argumenta, non à confeſsis tantum: ſed etiã à fictione, quæ Græci καθ' ὑπόθεσιν. vocant: & quidem ex omnibus iiſdem locis, quibus ſuperiora. quia totidem ſpecies eſſe poſſunt fictæ, quot veræ. Nã fingere hoc loco eſt, proponere aliquid: quod ſi verum ſit, aut ſoluat quæſtionem, aut adiuuet. Sunt & alij duo modi quærendi.) Tradunt dialectici, præter diuiſionem illã ſuperiorem, duo adhuc eſſe pronunciatorum genera, purum vnum, alterum modale. Pura pronunciata nominantur, quibus aut ſimpliciter, aut adiecta conditione, purè eſſe aliquid, aut non eſſe ſignificamus. Vt, mors vltima linea rerum eſt. Et, ſi nõ aliquã nocuiſſes, mortuus eſſes. Modalia vocãt quibus nõ purè, ſed certo quodam modo, certáque lege, aut eſſe aliquid ſignificamus, aut nõ eſſe. Vt, diuitem ingredi in regnum cælorum, eſt impoſsibile: Contingit hominem eũdem, & bonum virum & inutilem ciuem eſſe. Modi per quos huius modi pronunciata fiunt, ab Rodolpho enumerantur quatuor, poſsibile, cõtingens, impoſsibile, neceſſe. Sunt qui his duos adiiciant, verũ & falſum. Laurẽtius Valla tres modo ex hoc numero putat recipiẽdos, poſsibile, impoſsibile, verũ. Quibus rurſum alios quoſdã adiungit, facile, difficile: certum, incertum: cõſuetum, vtile, inutile: iucundum, iniucundum: decorum, indecorum, aliáque hiſce ſimilia. Quod quanquam ſit durius.) Locus eſt apud Quintilianum tertio Inſtitutionũ libro, capite de cauſã deliberatiua: Melius igitur, qui tertiam, inquit, partẽ dixerunt δυνατόν, quod noſtri poſsibile nominãt, quæ vt dura videatur appellatio, tamen ſola eſt. Eſt & conditionalis.) Quid Rodolphe, ſi legãt hæc illi, qui hodie magna cum authoritate docent ſummulas Petri Hiſpani, & parua logicalia? Quo putas ſupercilio iſti hęc legent? imò verò quanta cum indignatione abiicient? An tu ignoras capitale apud illos crimẽ videri, ſi quis latum (quod aiunt) culmum ab ipſorum ſentimẽto auſit diſcedere? Atque hi certè ita pronunciant, omnem propoſitionẽ modalem eſſe categoricam, hypotheticam nullam. Quocirca vide quid egeris, quidue reſponſurus ſis iis, vbi centuriis aliquot ſyllogiſmorũ inſtructi, in arenã te prouocauerint. Idque dupliciter fit.) Hoc apertiùs fortaſſe dici ſie queat: Modus, verbi cauſa, neceſſe, quandóq; ſignificat prædicatum eius proloquij, quod ex cõditione colligitur, neceſſario ſubiecto ineſſe: quãdoque verò, etſi prædicatum illud ſubiecto non inſit neceſſario, tamen proloquium ipſum neceſsitate quadam ex præcedente cõditione ſequi. Aliter Verbum neceſſe in pronunciatis modalibus, duplicẽ ſignificare poteſt neceſsitatem, vnam cõſequentiæ, alteram conſequentis. Priorem vocant, quoties neceſſariò aliquid ex alio colligitur, ſiue id per ſe neceſſarium ſit, ſiue nõ neceſſarium. Vt, neceſſe eſt, ſi pluit, terram madeſcere. Poſteriorem, quoties per ſe aliquid neceſſarium eſt, ſiue neceſsitate aliqua colligatur ex alio, ſiue nõ colligatur: Vt, ſi homo eſt animal, & nõ mutum: neceſſe eſt eum eſſe rationis participem. Aliis libris ſi quando de argumẽtationum lege.) Fuit, qui hos libros à ſe viſos diceret, verè an ſecus ego adfirmare non poſſum, mihi certè nondum eos videre contigit.

Pronunciata pura.
Modalia.
Modi quot.
Poſsibile.

Artium tria eſſe genera, & pro horum diuerſitate, diuerſas etiam ſumi quæſtiones: cum aliis quibuſdam. *Cap. IX.*

Tria artium genera.

De hac diuiſione Politiani copioſe in Panepiſtemo.

TErtiam quæſtionum varietatem diximus accipi, pro artium, quarum conſiderationi ſunt expoſitæ, diuerſitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur, aut ad actionem. Cognitionis artes ſunt, quarum finis eſt ſcientia: vt ſunt mathematicæ, phyſicæ, & reliquæ id genus, ex quibus ſola rerum petitur cognitio. Aliæ ſunt, quæ earum ſunt rerum quæ

actioni arbitrioq; nostro sunt addictæ: vt sunt eæ, quibus animus ad virtutem dirigitur, quam moralem philosophiam dicimus: aut quibus corporis necessitati succurrimus, quæ operariæ dicuntur. Tertiæ & velut medij sunt generis, quas λογικὰς Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formãdam orationem pertinent: de quibus cùm Dialecticen definiremus, sumus locuti: quarum radix origóq; propius ad cognitionis vim accedit, videntúrq; intra fines suos positæ, cognitionis veriùs esse, quàm actionis. Quia tamen communes sunt aliarum omniũ ministræ, támq; latè fundũtur, quàm oratio, hoc est, quã humana ipsa natura: promiscuè videntur & actionis & cognitionis nomẽ accipere posse, quẽadmodũ ratio, vel mẽs, cui seruiunt, est in actiuã & cognitiuam, ab Aristotele diuisa. Sumetur pro hoc artiũ numero etiã numerus quæstionũ. Sed de his exactiùs dicere, ad singulas pertinet artes: vel si ad vnam aliquam, non est id Dialectices: hæc autem velut capita attigisse dialectico sufficiat. Illud quidem, haud est difficile videre, eos qui Rhetori omne id de quo benè dici posset subdidêre: deinde omnẽ materiã finiuêre tribus quæstionibus, sitne ab hoc factum quod dicitur, sitne iustum, sitne scripto legis comprehensum: nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse. His enim tribus quæstionibus sunt omnia quæ in iudiciis agũtur, conclusa. Nam deliberatiuam breui quæstione an expediat absoluerunt. Et Aristoteles quidem copiosè eam diligenterq; explicat: reliqui breuiter attigêre, quidam adeo ne numerauêre quidem inter ciuiles quæstiones. Nam laus & vituperatio, sitne omnino quæstio necne, fuerunt qui dubitarent. Quod vt iure reprehendit Quintilianus, ita rectè videtur apud Ciceronem sentire Crassus, qui per se venire eam nõ putet in forum: iudicialibus autẽ & deliberatiuis persæpè accedere.

Cap. 2. huius libr.

Lib. 3. de anima duplicem facit intellectum, speculatiuũ & practicum.

Hoc Crassus. 3. de Orato. apud Cice. & Fab. libro 2. Institut.

Ad Horatij carmen alludit, Quid feret hic tanto dignum promissor hiatu?

Rhetor. lib. 1.

Lib. 9. cap. 3. libro 3. de Orat. sed nõ tã Crassi quã Antonii est sententia.

Expenditur ſententia Ciceronis in Topicis.

Quod autem Cicero in Topicis, an ſit, quid ſit, quale ſit quæſtiones, ad cognitionem retulit: deinde qualitatem voluit iuris & iniuriæ tractatu explicari: vtrunque diligentiùs fieri fortaſſe poterat. Primùm enim non ſatis eſt verum, ſecundum etiam repugnans. Nam & moralis philoſophus an ſit virtus quærere poteſt, & quid ſit quærit vtique. Qualitas verò ſi ad cognitionem pertinet, quomodo iuris & iniuriæ tractatu finita eſt? Quoniam ius & iniuria ad actionis partem, non ad cognitionis reducuntur. Tametſi enim multa ſit variáque de iure & iniuria ambiguitas, ingentémque rerum cognitionem ſit horum notitia complexa: non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, ſed actionis. Contemplantur enim (vt inquit Ariſtoteles) etiam qui agunt: ſed alium in vſum. Non enim in id contemplantur, vt contemplentur: ſed vt pro eo quod contemplatione inſtituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, deſcribet circulos radio, figuras lineáſque in puluere ducet, ſummas motuũ & magnitudinũ cæleſtium numeris colliget, quæ ſunt actiones: non tamen vt agat, hæc facit: ſed vt ſcientiam eorum, quæ agẽdis iſtis ſcrutatur acquirat, finis potiſſimus eſt rerum omnium, vtq; omnibus agendi eſt exiſtendíque cauſa, ita plurima etiam ex ipſo accipiunt nomen. Multa vocantur bona, non quia ſunt, ſed quia bonis deſtinantur.

Logicæ artes an dicẽdæ rationales.

Quas logicas Græci, nos rationales dicimus.) Sunt qui exiſtiment has artes potius ſermocinales, quàm rationales dicẽdas eſſe. Certè vox Græca vtriuſque interpretationis eſt capax: cum λόγος non modò rationem, ſed & ſermonem, ſeu orationé ſignificet. Atque haud ſcio num Rodolphus etiam, nõ rationales, ſed orationes ſcriptum reliquerit. Id quod propemodũ indicare vidétur, quę cõtinuò ſubiungit. Nos, inquit, rationales dicimus, quæ ad formandã orationé pertinét. Laurentij Vallæ hac de re diſputatio huc ſpectat, quaſi Logice dicta ſit rationalis ſciẽtia, quòd circa rationẽ, hoc eſt, argumentũ, ſeu mediũ argumentationis cuiuſque verſetur: quæ interpretatio quemadmodũ dialecticæ probè aptari poteſt, ita reliquis duabus nequaquã. Id quod & Boëtiũ ſenſiſſe apparet, qui in Porphyrium ſcribẽs, ita loquitur de ea parte philoſophiæ, quam rationalé vocamus, vt dialecticam ſolam: nõ etiam Grammaticam, & Rhetoricam eo nomine intellexiſſe videatur. Lõgè aliter Macrobius, qui rationalem philoſo-

Laurentius Valla lib. 3. in dialecticé.

Macrobi⁹ ſe-

phiæ partem appellat eam, quæ versatur circa res incorporeas, & ea quæ sola mēte nō etiam sensu cognosci possunt, vt est anima, deus, & quas vocant intelligentias. Verùm hæc non ita multum faciunt ad institutum nostrum, quibus in præsentia satis est Grammaticam, Dialecticam, & Rhetoricam, idcirco λογικὰς dictas esse à Græcis quòd orationis, sermonisque artificium doceant: quocunque tandem nomine eas donent Latini. cūdo libro in somnium Scipionis cap. vltimo.

Quarum radix origóque propius ad cognitionis vim accedit.) Hinc clamosissima illa disputatio apud nostros, sitne Dialectica speculatiua, an practica. In qua eousque hodie desudāt quidam, vt posteaquam diem totum cōtentissimis vociferationibus absumpserint, tum post sudores tantos: quæ artes speculatiuæ, aut practicæ sint dicendæ, ipsi etiā dum ignorent. Nam deliberatiuam breui quæstione, an expediat, absoluerunt.) Tradunt Rhetores tria esse genera causarum, demonstratiuū, deliberatiuum, iudiciale. Demōstratiuum est, quo laudamus, aut reprehendimus. Deliberatiuum, quod in suadēdo, ac dissuadendo cōsistit. Iudiciale, quo accusatur quis, aut defenditur. Ergo in genere deliberatiuo Aristoteles illud modò quærēdum putat, expediat nec ne id quod in deliberationem venit: Quintilianus tria, sitne vtile, sitne honestum, & num fieri possit. Porrò qui de sola vtilitate aiunt quærendū esse, ii ex sententia Stoicorū, nihil vtile esse dicūt, quin sit idem honestum. Quod & Fabius attingit, & Cicero in officiis probat. Quod autem Cicero in Topicis.) Nō in Topicis solùm sed in tertio etiam de Oratore habet hoc Cicero. Quo autē paratius sit, totum hunc locum plenius assequi, ascribam huc ipsa Ciceronis verba, quæ super hac re habet in Topicis: Quæstionū autem quæ quæque de re sint, duo, inquit, sunt genera: vnum cognitionis, alterū actionis. Cognitionis sunt hæ, quarum finis est scientia. Vt si quæratur, à naturáne ius profectum sit, an ab aliqua quasi contractione hominum & pactione. Actionis autem huiusmodi exempla sunt: sitne sapientis ad Rempub. accedere. Cognitionis quæstiones tripartitæ sunt, cū aut sitne, aut quid sit, aut quale sit quæritur. Harum prima coniectura: secūda, definitione: tertia, iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Et interpositis paucis, De cognitionis, inquit, quęstionibus hactenus. Actionis reliquæ sunt: quarum duo sunt genera, vnum ad officium: alterum ad motum animi, vel gignendum, vel sedandum planéve tollendum. Ad officium sic: cum quæritur, suscipiendíne sint liberi. Ad mouendos animos, cum fiunt cohortationes ad defendēdam Rempublicam, ad gloriam, & ad laudem &c. Ex his paratum est colligere illud, tam Ciceronem, quàm Rodolphum, suo vtrunque modo vera sentire: & quicquid hoc inter eos est controuersię, id in solis verbis, non re ipsa cōsistere. Etenim Cicero eas quęstiones vocat cognitionis, quarum ea est facies, ea natura, vt quantum in ipsis est, finis earum sit cognitio. Actionis autem, quę ex natura sua, non tam ad res cognoscendas, quàm ad officia actionésque pertinent, in quacunque tandem arte tractentur. Rodolphus contrà discernit quæstiones istas finibus artium, vt actionis quæstiones dicantur, quæ ad artes actiuas pertinent: cognitionis, quæ ad cognitiuas. Ergo cum quærit quid sit virtus, si Rodolphi finitionem accipias, actionis nimirum quæstio erit: sin verò Ciceronis, cognitionis dicetur. Quàuis enim ad moralē pertinet philosophiam, ac proinde actionis etiam dici potest: tamen quod in natura ipsius est, nusquam aliò quam ad cognitionem spectat, ideóque non minus rectè dicitur cognitionis. Secus habeat, si quæratur an boni viri sit procreare liberos, Hæc enim quæstio, etiam quantum in ipsa est præter cognitionem, etiam actionem spectat. Ita rectè vterque: sed diuerso modo. Contemplantur enim, vt inquit Aristoteles.) Contemplantur, inquit, non vt in contēplatione cognitionéque gradum sistant, sed progrediantur ad actiones.

Tria genera causarum. Demonstratiuum. Deliberatiuū Iudiciale.

Duo quæstionum genera, vnum cognitionis, alterū actionis.

Quæstio cognitionis. Actionis.

Omni differenti propositam esse quæstionem: & quomodo, cùm ipsa, tum etiam status, in diuersis dicendi generibus inueniatur.

Cap. X.

Omni differēti proposita quæstio.

*Quando igitur omni differenti proposita est quæstio, non eis modò qui disputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, vel certiorem, vel (quod discentibus perinde est) meliorem fidem facere conantur: sed & historia, & poëma quoque quæstionem explicant. Si quis enim interroget, quomodo gestum sit bellum Peloponeßiacum, nihil poteris rectius respondere, quàm quæ Thucydides ea de re conscripsit. Nec quomodo pugnatum sit cum Iugurtha, quàm quæ Sallustius monumentis earum rerum reliquit. Sic, & quomodo Græcia ad Troiam bellauerit, & AEneas venerit in Italiam, nullus melius quam Homerus, & Virgilius explicarit. Cum hæc ergò ita sit, diligenter est nobis etiā atque etiam intuendum, quæ sit quæstio, hoc est, quod sit caput summáque rerum omnium, ad quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius * Comensis scriptorem, vt legat subinde titulum suum, & planè exactéque perspiciat, quid scribendū sumpserit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm respicere quā creberrimè ad id, de quo sis dicturus. Quod nedū in id prodest, vt quæ latēt in eo, facilius acriori mentis intentione eruas: sed obserues (quod plerisque difficillimū est) vt nec plura, quàm opus est, nec pauciora, nec quæ nihil ad rē attinēt, dicas. Hoc autem facere nemo potest, qui non antè fixam exploratamq́ quæstionem habuerit, de qua sibi sit dicendum. quod quò facilius fieri poßit, quomodocūque poterimus, conabimur explicare.*

*Nouocomēsis.

Duplex dictio.

Omnis dictio, aut aduersarium habet, & inter duarū partium certamina consistit: aut vnius solùm est partis. Duarum partium sunt, vt cōtentiones, vel scholasticæ, vel ciuiles, quæ inter dißidentes fiunt. Vnam solùm partē habent, quæ fit ad obsequentem auditorem: quales sint cohortationes,

consolationes, laudationes, conciliationes, quæq; reliqua huius sunt generis. Non quod nequeat & in his in ambas disseri partes: neque enim aliter quæstio intelligi posset: sed quia cum illis ferè negotium est, qui vltro vinci se cupiunt, & non modò non repugnant, sed laxissimas etiã (quod dici solet) habenas sequuntur. In his ergo dictionibus, quæ positæ sunt in contentione, expeditissimam rationem inueniendæ quæstionis aduersarius dabit. Quoniam semper petitur aliquid ab altero, cui alter contradicit. Quandiu enim consentanea dicunt, certum est quæstionem esse non posse. Vbi cœperint consistere, ita vt alter non progredi longius alterum patiatur, quæstio erit. Sed hæc quæ sit, in scholasticis quidem dubium esse non potest: quia expositum semper certúmque est, de quo dubitatur. In ciuilibus verò quæstio quidẽ, hoc est, caput certaminis semper est apertum. Neque enim deliberat quisquam, qui non certam habeat deliberandi summam, neq; qui in iudiciũ vocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo, vel quas exposcat pœnas. Sed de statu quæstionis persæpè ambigitur, in iudiciis præsertim. Status autẽ quæstionis id est, quo vel probato vel confutato, in hanc vel illam partem de quæstione pronunciari oportet. Vt Laterensis ait, ambitu assecutus est ædilitatem Plancius: Plancius negat: quæstio est, an assecutus sit Plancius ædilitatem ambitu. Hoc est enim de quo pronunciare iudices oportebit. Non potest autem istud ex se probari. Dicit igitur Laterensis, Dignitate enim à me vincebatur. Quòd si det id Plancius, videbimus an idcirco necesse sit, ipsum ambitu superiorem fuisse. Quod si est, hic erit status hinc enim tota pendebit quæstio, fuerítne dignitate Laterensis superior. Si verò poterit Plãcius cedere dignitati Laterẽsis, & causam tamẽ tenere, non erit hic status: vt

Quomodo inueniẽda quæstio in dictione ea quę habet aduersarium.

Quid status. de quo vide Fab. libr. 3. & Cic.

dicat, non vtique si Laterensis dignitate superauit me, idcirco ego ambitu illũ vici in petitione. Nõ solùm enim populus alterum horum sequitur: sed studio diligentiáque candidatorũ, sed amicorum precibus, sed officiorum commẽdatione permouetur. Ergo iam ab eo statu quem Laterensis fecit, detorta est à Cicerone quæstio: & huc delata: an soleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plancius istis superior: hicq́ sit status huius quæstionis. Sic etiam aduersarius dicit, Milo tenetur lege Cornelia de Sicariis. Milo negat. Quæstio an teneatur. Probat aduersarius, Occidit enim Clodium. Quod si Milo negat, hic erit status quæstionis, an occiderit: sin fatetur, ostendat oportet, non teneri ea lege, quisquis aliquem occiderit, vt insidiatorem, aut latronem. Id ergo quoniam grauius ab aduersariis pressum erat, Cicero disputandum etiam sibi credidit: deinde Clodiũ insidiatum fuisse: qui præcipuus eius quæstionis sit status, sitq́ adeò perfectus syllogismus: Quisquis insidiatus est, iure occiditur: Clodius insidiatus est, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmodum contingit autem plures quæstiones eodem peragi iudicio, vt in Cluẽtij causa, quæstionis iudicij corrupti, & veneficij: ita contingit vnius quæstionis plures esse status. Vt in eadem iudicij corrupti causa, nec id iudicium à Cluentio corruptũ esse, nec si esset, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentium teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio quæstio, vtrũ in legem repetundarum admiserit Verres: status sunt tot, quot sunt crimina: quodlibet enim per se defendendũ est, quemadmodũ & probãdum. Et diuersa est interim defendẽdi ratio, cum aliud negatur factũ, aliud in legem repetundarum non venire, aliud rectè factum dicetur. Status ergo est (vt diximus) id, quo dato, necesse est de causæ in hãc vel illã partẽ decerni. Quæ si plura erunt, quorũ

In eadẽ quæstione plures quãdoque inesse status.

vnum probando alteri non adhibetur, possitque quodlibet firmamentum esse quæstionis, plures erunt etiam & status. At in negotiis illis, quæ vnius tātum sunt partis, nonnunquā plus aliquanto curæ habet inuenire quæstionem. Idcirco quatenus possumus, iuuemus & hac in parte quærentis curam. Mihi quidem videtur quæstio omnis, in huiusmodi causis triū istarum rerum consideratione inueniri expeditissimè posse: personarū, rei, & (vt ita dicam) conatus. Personas dico nūc eas, inter quas agitur, vt sint beneuolæ aut infensæ, alienæ aut cōiunctæ, pares aut dignitate discretæ, quæq; aliæ maximè in congressu hominum perspici solent. Qui perferunt autē mandata, personam semper sustinent mandantis. Res consideranda est: quæ euenit, aut futura est, cuius causa dicere statuimus. Vt in consolatione, vel propinqui, vel amici, vel opes amissæ. In gratulatione, honores accepti. In gratiarum actione, beneficiū collatum. Conatus deinde est id, quod ob hanc rem velimus dicendo cōficere. Vt in consolatione, videmus hunc desideratæ rei iactura dolere. hæc quidem res est. Personæ deinde sunt: hic nobis, nos huic amici, quo fit, vt offendamur eius dolore. Conatus ergo sequitur, quo damus operam, ne huic doleat, idq; dicendo consequi laboramus. Ergo si conatum atque rem coniungas, quæstionem habebis. Ea est, sitne huic dolendum huius rei amissæ causa. In gratulatione personas primùm necesse est beneuolas esse. Res verò erit, vt aliquid eius cui gratulamur commodis aut dignitati accesserit. Conatus autem, quoniam ob beneuolentiam fauemus rebus illius, vt ostendamus nos lætari. Quæstio ergo erit, an illius præsenti commodo lætemur. In gratiarum actione, personæ sunt itidē amicæ. Res, est meritum vel munus ab eo cui aguntur gratiæ tributum. Conatus, vt grato ob id animo doceatur esse qui

Quomodo inuenieda quęstio in dictione ea, quę aduersarium nō habet.

Personæ.

Res.

Conatus.

accepit. Quæstio erit, sitne hic illi huius meriti causa gratus. Agendarum autem gratiarum, cùm multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriumq́ videtur esse apud Ausonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob consulatũ agit gratias. Sunt autẽ diligenter expendẽdæ personæ ad quas habetur oratio. Vt enim quãdoque certæ sunt & singulares, sicut in his exemplis quæ proposuimus: ita nonnunquam vel qui dicit multorum sustinet personã, vt qui populi nomine cũ principe vel magistratu agit: vel cum multis vnam agit, vt Cicero qui Senatui, qui P.R. gratias de reditu suo agit. Aristides, qui Rhodo terræ motu subuersa, ciues consolatur. Qui diligenter enim personam vel eius qui dicit, vel cuius nomine dicitur, & eius cui fiunt verba, perspexerit: siue singulæ sint hæ, siue plures: deinde rẽ cũ persona contulerit, & viderit quid ea personæ intersit, vel qua parte cõtingat eam, facilè id quod diximus conatum explicabit. Vt qui in nuptiis dicit (humilibus enim oportet vtamur exemplis) quoniam in huiuscemodi rebus, quæ ad morẽ magis quàm ad vsum spectãt, eò faciliùs erratur, quò habentur negligentiùs. Necessitas perspicax est, neque, quod dici solet, docenda est fames. Quid petet is ergo qui dicit in nuptiis? Si nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocq́ oratione prosequi velit, quia sint eis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur: in hortationem flectet oratio, erítque quæstio, an sint istis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorum circunstantium nuptiæ conferãtur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium: conabitúrq́ ostendere gaudendum eis esse, & fiet quæstio, sitne tam feliciter nubentium matrimonio gaudendum. vnde est in promptu videre, quomodo in eadem re, eodem in loco, mutatis personis, mutari oportebit etiam quæstionem. In funebri lauda-

tione, plerosque videas orationem ad consolationem conferre: quæ primùm oratio sola cum propinquis haberi potest. Cõtrà videtur laudatio magis ad alienos qui adsunt funeri pertinere. Deinde intempestiuum videtur, tam recentem dolorem & in ipso (vt dicitur) ictu velle consolando mulcere. Aut enim frustra tẽtabimus ibi siccare lachrymas, aut si quis tum consolationis est capax, is consolatione nõ eget. Mihi videtur, quia res quæ in manibus est, mors est præstantis viri, ex qua ad præsentem hominum numerum honor tãtùm funeris pertinet, ostendẽdum id esse, meritò tam laudato viro hũc honorẽ haberi. Fit tamen vt in fine ad cõsolationem aliquam respectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine consolationem subiecit: quod quidem à grauitate personæ Periclis & temporis interuentu, quo primus doloris impetus deferbuerat, haud erat alienum. Quinetiam cum mors eorum qui laudabantur ad exemplum pertineret audientium, quæstionem à laude ad hortationem deflexit. Itaque omnis vis ingeniúm dicentis eò tendit, vt ostendat tam fortes viros, qui tam constanter pro tam insigni patria ceciderunt, viuis esse sectandos. Sed de his satis. Nec enim omnia exempla complecti in animo est, nec possem. Sufficiet hoc pacto quærere volentibus aperuisse viam.

Quomodo sit gestum bellum Peloponesiiacum.) Peloponessus παρὰ τὸ πέλοπ καὶ νῆσος nomẽ habet, vt si dicas, insula Pelopis. Est autem peninsula inter mare Aegæum & Ioniũ, vbi nobilissima quondã vrbs fuit Corinthus: quæ initiũ dedit bello illi, quod grauissimum aduersus Lacedæmonios ac Siculos gessere Athenienses, quod bellũ accuratissimè octo libris descripsit Thucydides. **Peloponesus.** **Bellum peloponesiiacum** Nec enim abs re credẽdus est admonuisse Plinius Comẽsis scriptorẽ.) Extat inter epistolas Plinii libro quinto epistola multo pulcherrima ad Apollinarẽ. In ea re posteaquã copiosissimè descripsisset villã suã in Thuscis, deinde prope calcẽ epistolæ hæc adiecit: Vitassem (inquit) iamdudũ, ne viderer argutior: nisi ꝓposuissem omnes angulos tecũ epistola circumire. Neq; enim verebar, ne laboriosũ esset legẽti tibi, quod visẽti nõ fuisset: præsertim cũ interquiescere, si liberet: depositaq; epistola, quasi residere sępiꝰ posses. Pręterea indulsi amori meo. amo. n. quę maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa, (cur. n. nõ aperiã tibi

Scriptor titulum suum sub inde legat.

Quis in scribendo lõgus.

vel iudicium meum vel errorem)Primum ego officium scriptoris existimo, vt titulum suum legat: & idétidem interroget se quid cœperit scribere: sciátque si materiæ immoratur, non esse longum; lõgissimum, si aliquid accersit atque attrahit & quæ sequuntur. Et M. Antonius itidem putauit.) Intellige M. illum Antonium oratorem, auum eius Antonii, qui post dictus fuit Triumuir. Is porrò Antonius apud Ciceroné de oratore, vtilissimum fore eéset, si subinde menté referiamus ad id, de quo dicturi sumus: ita enim futurum esse, vt & causæ satisfaciamus: & nihil quod vel obsit illi, vel certè non prosit afferamus. Sed laxissimas etiá (quod dici solet) habenas sequũtur.) Ductum ab equis, facilè sessori parentibus. Quanquã allusisse videri potest & ad Herculem illum Gallicum, de quo multa Lucianus. Vt Laterensis ait, ambitu assecutus est edilitatem Plancius.) Exemplum sumptum ex oratione, quam pro Plancio habuit Cicero. Ambitus, vt quidem hic loquimur, est illicita honorum seu magistratuũ adeptio, videlicet cùm quis largitione, aut aliis quibusuis modis illicitis, magistratum adeptus est. Aduersus hũc legé tulerat C. Calphurni⁹ Piso, quæ primũ Calphurnia, deinde dicta fuit & Iulia de ambitu. In ea lege prçter alias pœnas, pecuniaria quoq; (vt Pediani verbis vtar) pœna erat adiecta. Dignitate enim à me vincebatur.) Laterensis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione facile intelligi potest, fuit eiusmodi: Dignitate à me in petẽda edilitate Plãcius vincebatur, ergo ambitu vicit. Hanc bifariã refellere reus potest, primùm, vt neget se dignitate inferiorem fuisse: deinde, vt illo dato: neget tamẽ inde sequi, se ambitu assecutum esse edilitatem. Quòd si priore defensione vtatur, status cõtrouersiæ erit: fueritne Plãcius dignitate inferior. Sin autem illo altero, tũ status hic erit, sitne hoc necessarium, vt qui dignitate in magistratu petendo vincatur, is eum non nisi ambitu obtineat: id quod ita non esse copiosissime Cicero docet. Milo tenetur lege Cornelia de sicariis,) ex Cornelia de sicariis erat, gladio vltorem persequẽdum esse, quisquis hominis occidẽdi causa cũ telo inambularet. Etiã si me nõ latet, hac prçterea lege teneri & alios quosdã, vt videre est apud iurecõsultos, Pandectarũ libro duodequinquagesimo, ad legẽ Corneliã de sicariis, de qua dicemus & libro tertio. Occidit enim Clodiũ.) Monui superius, tres à Rhetoribus enumerari causarũ status, coniecturalẽ, finitiuũ, & qualitatis. Ergo si neget Milo Clodium à se occisum esse, status erit coniecturalis, num occiderit: sin verò fateatur quidem occisum esse, cæterùm id iure se fecisse contendat, ac proinde nõ teneri lege Cornelia de sicariis, status qualitatis erit, nempe iure ne an iniuria occisus sit Clodius, & ecquis ita occidi possit, vt is qui cædẽ fecit, lege ea nõ teneatur. Vt in Cluẽtii causa quæstiones iudicij corrupti & veneficii.) Duo enim eum primis obiecta erãt Cluẽtio, alterũ, quod iudicium id, quo Oppianicus damnatus fuit, corrupisset pecunia: alterum, quòd C. Vibium Capacem, & ipsum etiã Oppianicum iam exulẽ veneno sustulisset. Sed in Verris repetundarum iudicio.) De causa Verris dicemus libri tertij capite duodecimo. Quod attinet ad legem repetundarum, ea tulit Manlius Acilius Glabrio, adeò seueram, vt ne cõperendinari quidem sineret reum. Postulabãtur ea lege maximè ii, qui magistratum gerẽtes, à prouincialibus pecunias, signa, tabulas, nauigia, pretiosa vasa aut vestes, aliáq; eiusmodi, seu vi, seu dolo per iniuriã abstulissent. Marcellus iurecõsultus: Lex Iulia (inquit) repetundarum pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministeriòve publico acceperit, vel cum ex cohorte cuius eorum est. ff. ad legem Iuliã de repetũdis. Lex Iulia. Porrò ne quem cõturbet, quod dixi legem repetundarum latam esse à Manlio Acilio Glabrione, cum apud iureconsultos dicatur lex Iulia: fuit is mos Romanis, vt leges eadẽ innouari apud eos solerent nonnunquam, atque ita nomẽ quoque acci pere illius, à quo secundo aut tertio latç essent. Cuius rei & Macrobi⁹ meminit libro Saturnaliorũ tertio, capite decimoseptimo. Cõperendinari autem (quãdo in eius etiam verbi mẽtionem incidimus) Asconius Pedianus sic explicat, Cõperẽdinatio verò, inquit, vtriusque partis recitatio est. Alij sic annotãt: Cõperendinatio est secunda actio. Itẽ, Cõperendinatio est ab vtrisque litigatoribus inuicẽ sibi denunciatio in perẽdinum diem. Hactenus ille. Apud Ausonium.) Extat hodiéque ea oratio, aut si epistolã dicere mauis, qua

Ambitus.

Lex Calphurnia de ambitu

Lex Cornelia de sicariis.

Lex repetundarum.

Comperẽdinatio.

gratias agit Romano principi Gratiano, pro demandato sibi consulatu. Vt Cicero qui S.P.Q.R. gratias de reditu suo.) Pulcherrimæ duæ hac de re Ciceronis extant orationes, quarum altera senatui, altera Quiritibus gratias agit, quòd se ab exilio reuocassent. Aristides qui Rhodo terræ motu subuersa, ciues cõsolatur.) Hunc Aristiden Rhetorē ac sophistam fuisse tradunt Adrianopolitanum: vsúmque esse præceptoribus, primum Polemone illo Laodicensi Smyrnæ, deinde Athenis Herode, qui & ipsi vna cùm hoc dicendi arte clari fuerunt, circa tempora imperatorum M. Antonij & Commodi. Multa dicitur scripsisse Aristides, sed quorum mihi nihil adhuc videre contigit, præter duas orationes, quarum alteri παναθηναϊκὸς nomen est, alteri ῥώμης ἐγκώμιον. Qua autem oratione consolatus est Rhodios, eam non modò ipse non vidi, sed ne apud alios quidem quicquā de ea legisse memini. Necessitas perspicax est.) Quos enim premit necessitas, diligentes perspicacesque esse solent parādis iis, quibus necessitati atque indigētiæ suæ succurrant. Vnde illud Vergilij, — Aristides.

Tum variæ venére artes: labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Et apud Persium,

Quis expediuit psittaco suum χαῖρε
Coruos quis olim concauum salutare
Picásque docuit nostra verba conari?
Magister artis ingeníque largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.

Nec docenda est fames.) Nemo inquit docendus est quando esuriat: siquidem fames ipsa sese in occulto esse non sinit. Vnde & hodie in prouerbio est, acutissimum gladiū esse famē. Et Græcus senarius: λιμῷ γὰρ οὐδέν ἐστιν ὀξύτερον ξίφος Et in ipso vt dicitur ictu.) Statim postquā acceptus est dolor. Ductum à saucius seu vulneratis. Aut si quis tum cōsolationis est capax) Simulat enim dolorem, cum re vera non doleat, quod qui faciunt, ad tumulum nouercæ flere dicuntur. Apud Thucydidem pericles) Extat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponesiaci libro secūdo. Porrò hic est Pericles ille Atheniensis, de cuius eloquentia tam multa passim apud authores leguntur: qui fulgere, tonare, ac permiscere Græciam dictus est. — Pericles.

Quomodo quæstio vna diducenda in plures. Cap. XI.

QVemadmodum autem, sicuti modo ostendimus, quæstio quando latet, & ratione quadam eruenda est: sic alius est labor propositam iam quæstionem in multas quæstiones (quas intra se plerunque complectitur) diducere. Persæpè enim quæstio quæ in speciem simplex est, vi atque effectu in multas dilabitur quæstiones. Id quomodo fiat dicemus. Diuiditur igitur quæstio in plures quæstiones: quæ trahuntur, vel ex verbis quæ posita sunt in quæstione: vel ex eis quæ verbis continentur. Ex verbis, vt qui quærit, an Cato rectè tradiderit Martiam Hortensio. Quæstio, est ex tribus quæstionum generibus illis quæ prima posuimus secūdi generis, id est, an hoc sit illud. Præcedat ergo oportet, an est

Quomodo quæstio vna in plures diducatur.

Vnā quæstionem duobus modis in plures diduci, De hoc vide c. 8.

Pluralitas quæstionum ex verbis.

quæstio, quam per omnia verba propositæ quæstionis ducere possumus, hoc pacto: an fuerit Cato, an fuerit Hortensius, an fuerit Martia, an sit etiam rectum. Nanque non defuerunt philosophi, qui nihil neque rectum neque prauum esse per se dicerent in rebus. De verbo autem, tradiderit, non est quòd formetur fortasse quæstio an est: quia est verbum, quod quidem semper pronuntiati prædicatum est: de quocunque autem dicetur, semper faciet quæstionem, an hoc sit illud. Neque tamen credat quisquam, per omnes has eundum esse quæstiones. Sed admonemus in præsentia, quā multæ ex vna poßint elici quæstiones. Iudicij autem est videre deinde, quæ quæstionum illarum habeat aliquid, quod sit proposito nostro conueniens. Quemadmodum enim in hac quæstione, ista quæ diximus, inquirere ineptum sit, & superuacuum: ita est alias dare quæstiones in quibus plurimum loci sibi vendicent. Vt, si quæratur, vicerítne Amazonas Hercules. Primùm quæras an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnent cum gruibus Pygmæi: nō absurdum erit primùm quærere, sintne Pygmæi. Vbi ergo quæstionē an est, explicuerimus proximum est, vt partes quæstionis propositæ coniungamus. Primū est ergo, an Cato tradiderit Martiā. Deinde, an Hortēsio tradiderit eā. Postremùm, id quod summa quæstionis complectitur, an rectè tradiderit. Hæ quæstiones ergo hactenus omnes positæ sunt in verbis. Quæ continentur autem in verbis, duplicis ferè sunt generis. Quædam enim necessariò continentur in verbis, quemadmodum genus specie continentur, aut alioquin quæ certum definitúmque est inesse verbis. Alia continentur velut ex conditione quadam, & nō necessariò. Ea cuiusmodi sint, faciliùs exempla ostenderint. Catonis ergo nomine, quoniam nihil aliud est Cato quàm hic ho-

Pluralitasque stionū ex his quæ verbis cōtinentur.

Cōtenta verbis necessario.

mo, velut genus homo continetur. Tradendi verò verbum, tria necessariò complectitur. Quisquis tradit enim aliquid, habeat primùm oportet, deinde dimittat, tum conferat alteri. In Martia (quoniam id nomen isto loco pro hac singulari vxore ponimus) vxor in commune intelligitur. In Hortensio, quemadmodum in Catone, hominē accipimus. In rectè nomine, quia generaliter ponitur, non est quod aliud in eo quæramus. Verùm, quia aduerbium est, & tradendi verbum ponitur, videtur posse ferri ad ea, quæ verbo illo clauduntur. vt, An rectè habuerit, rectè dimiserit, rectè alteri concesserit. Erit igitur prima quæstio ex generalibus omnibus, hoc pacto: An quisquam rectè tradiderit vxorē suam alteri. In qua continentur adhuc, an quisquam habuerit vxorem, an habuerit rectè, an dimiserit, an rectè dimiserit, & an tradiderit. Nam, an rectè tradiderit, ipsa totius generalis quæstionis est summa. Hinc paulatim pro generibus species subiicimus. próque eo, quod (an quisquā) diximus, dicimus iam an Cato. Iterúmque omnia de illo, quemadmodum de genere quærimus, vt sit, An Cato habuerit vxorem, an Cato habuerit rectè, reliquáque in hunc modum quæ sequuntur. Deinde pro vxore hanc vxorē, id est Martiā ponimus, similisq; rursus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an rectè eam habuerit, an dimiserit eam, eodem sanè ordine quo prius. Postremò, pro eo quod vltimo loco positū erat, an alteri homini, ponimus Hortensiū: sitq; quæstio, an Cato tradiderit Martiam Hortēsio. Vltima hinc sequitur ea, quæ primùm proposita est, An rectè Cato tradiderit Martiā Hortensio. Quæstiones ergo quæ in verbis necessariò claudūtur, in hunc ferè inueniūtur modum. At quæ conditione quadam in verbis latent, eæ sunt, quæ fiunt de his, quæ propositam quæstionem ab eo, quod propositum antea

Quæ ex conditione quadam verbis contineantur.

id est θέσιν diximus, deflectunt eò, vt fiat ὑπόθεσις, id est controuersia. Si quis enim Catonem accipiat, vt sit homo, neque ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone quæramus, tradiderítne rectè an generalem faciamus quæstionem, an quisquam rectè tradiderit. Cum circundamus autem Catoni, ea quæ dicuntur de illo, talémque effingimus eum, qualem nobis qui res scripserunt tradunt fuisse, id est, non solum hunc aliquem hominem, quod necessariò fuit: sed Ciuem Romanũ & Senatorij ordinis, & Stoicæ sectæ philosophũ, spectatæ seueritatis quæq́, reliqua esse in Catone in confesso est: quot sunt illa quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot possunt fieri quæstiones. Vt, An ciuis Romanus rectè habeat vxorem, rectè omittat, rectè tradat alteri. An si Senatorij sit ordinis, hæc eadem rectè faciat. An si philosophus, an si Stoicæ sectæ: pérque reliqua quæ necessariò sunt in Catone, ducuntur quæstiones eo ordine, quo proposuimus, cum eas quæ necessariò insunt verbis, paulò antè ordinaremus. Deinde in verbo, tradiderit, insunt, quam ob causam tradiderit, quomodo, quo tẽpore, quo loco, quæq́ alia in ipso tradendi actu poterunt per conditionem assumi. Post hæc ex Martiæ persona quæritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentem, an vitæ genere concordem, an pudicitia conspicuam, an trium ex ipso liberorum matrem. Tum demum ex Hortensio quærimus itidem, quæ insunt illi, an rectè tradiderit nobiliori, liberius viuenti, consulari, opibus, gratia, facundia claro.

Argumẽtum de quo dubitetur, verti in quæstionem.

Et vt semel dicamus, omnia argumenta quæ primùm ex re ducũtur, si dubia adhuc probãdáque sunt, in quæstionẽ vertuntur Si dicas enim, philosophus non rectè dimittit vxorem, nõ ergo Cato rectè dimisit vxorem: argumentum est quod dicitur, philosophum non rectè dimittere vxorem.

Quod si iam in dubium vocetur, quēadmodum potest id copiosè longáq; oratione disputari, an philosophus rectè dimittat vxorem, quæstio erit, primæ subseruiens quæstioni. Hinc fit, vt non eædem quæstiones oriantur semper ex vtraque parte differentibus: sed proinde vt hæc, vel illa pars, plura habuerit pauciorá ue firmamenta eius quod tuetur, plures etiā nascentur paucioré sue quæstiones. Quod in hac controuersia haud difficile erit videre. Alexāder subuersis Thebis, Thessalis quorum erat vsus commilitio, tabulas inuētas dono dedit, quibus continebatur, Thessalos centum talenta mutuo à Thebanis accepisse. Restitutis postea à Cassandro Thebis, Thebani Thessalos apud Amphictyonas centum talenta reposcunt: quæstio est, an debeant Thebanis Thessali centum talenta. Ex Thessalorum parte, si videamus quid sit, quò se defendunt, aperta erit quæstio. Negant debere se. Atqui accepisse eos, & non reddidisse certum est. Quid dicunt ergo? Dono ea se accepisse ab Alexandro. Quæstio igitur erit, an Alexander Thessalis donauerit centum talenta debita Thebanis: quod cùm probatum fuerit, nihil habebunt Thessali, quod amplius ex sua parte dicāt. Reliqua enim omnia, quæcunque disputabuntur, ab aduersario potius nascentur. Qui quæret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporalem, & quæ venire in arbitrium victoris non possit. Primùm ergo quæretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idē valeat tabulas dare quod debitum: quæ quidem quæstio ex Thessalorum defensione (vt diximus) nascitur. Deinde an iure dederit: quæ potest per generales quæstiones diuidi, an quisquam iure possit auferre rem alienam, ac donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Thessalis donare. Sequitur hinc alia quæstio ex conditione proposita, quæ sumitur ex restitutio-

Exemplum sumptum ex Fab. lib. 5. & vide Erasmū de copia, & Budæum in Pandectis.

ne. An sit perinde habēda restitutio, ac si nihil esset actū omnibus his, quæ præcesserūt eā. Videmus hic nihil habere Thessalos, quod tanquā propriū dicant, quódq; robur sit causæ suæ, nisi id quod initio dixi, quod Alexander donauerit. Reliquæ omnes quæstiones ex cōtradictione Thebanorū oriūtur. Communiter tamē vtriq; parti disputādæ sunt. Neq; enim potest quisquā satis cōstanter sua cōfirmasse, nisi quæ dicūtur ab aduersario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliæ quæstiones, aliis fœcundiores, & quæ in plures spargi quæstiones possunt. Aliæ tenuiores sunt, & minus (vt ita dicā) sinuosæ. Magni autem est acrisq; in primis iudicij, videre quas ex primis quæstionib' deductas disputādis accipiamus. pleræq; enim eiusmodi sunt, vt nihil, aut minimū summæ rerum afferāt, exequiq; eas fastidiū potius quàm fidē paret. Aliæ cōtrà sunt, quæ totū propè euentū intra se victoriæ cōtinēt. Circa quas diligentissimus incūbit disserēti labor. Cicero in quinq; Tusculanarū disputationū libris, cum solū (quantum mihi videtur) id efficere voluisset, solā ad bene beatéq; viuēdum sufficere virtutem: videbat plurimū ad id docēdū adiumēti sibi collaturū, si docuisset animorū immortalitatē. Quia tamē id difficilè probatu videbat, subiecit homo ingeniosissimus in locum eius, id quod

Non omnes quęstiones, ex pricipali quæstione ortas, disputari debere, sed eas tantū quæ plurimum faciāt ad probationem.

Institutū Ciceronis in Tusculanis quęstionibus.

Lib. 1. *proximū erat, nihil mali esse in morte. Ex quo velut excursu quodam delatus est eò, vt tentaret efficere, quod præcipuè cupiebat, non interire animos. Quod iam si minus posset obtinere, ne nihil tamen egisset, id peruincebat vtique, malum non*

2.3.4. *esse mori. Hinc iam tribus sequentibus libris subdidit, non caderæ dolorem in sapientem, non ægritudinem, non perturbadere dolorem in sapientem, non ægritudinem, non perturbationem. Quæ cum probata sunt, quis non videt facillimū permanere ad probandū, si mors non est mala, si reliqua quæ mala putantur, nō cadunt in sapientem, ei cui hæc mala nō sunt,*

virtutē summum esse bonū? Sic si quis quærat, an manes nocturnis molesti apparitionibus, poßint carminibus coërceri. Primùm vtique fuisset in hac quæstione excutiendum priscæ philosophiæ, quod totius disputationis difficillimum fuisset, an sint vlli manes. At nobis religio hanc quæstionem superuacuam fecit, quando fide certum est, animas non interire. Deinde est id quod nobis nunc est primum, an appareant. Nā & hoc multi non putauerunt, sed vanam ex nostra cogitatione, vel metu imaginem simulachrumq́ capere. Post hæc, an noctu poßint apparere: cum etiam ea quæ natura conspicua sunt, delitescant. Iam si manes sunt, quomodo poßint esse molesti? videtur enim si quid noxium habuerint in natura, id è corporibus fuisse, idq́ deposuisse cum corporibus. Hinc iam sequitur, an poßint vlla ope humana coërceri: an poßint quicquam carmina, an poßint eos coërcere carmina. Hæ autem quæstiones omnes, in ipsis primæ quæstionis sunt positæ verbis: quod ipsa res indicat. At in priore Ciceronis quæstione, quatuor illæ quatuor librorum quæstiones includūtur in vno eo verbo (solam) in quæstione posito. Si enim solam virtutem sufficere ad beatè viuendum docendum est: prius ostendatur oportet, mortem malum non esse. Si enim ea mala sit, opus erit ad beatam vitam immortalitate. Deinde, dolor si malus est, caditque in sapientem, deerit rursus aliquid voto ipsius. Cicero igitur conatus est docere, non cadere eum in sapientem: quod vt splendidius erat, ita impetrabilius fortè fuisset, propiúsque fidem, non esse malum dolorem: ægritudinem autem, & perturbationem, si non veniunt in sapientem, nihil omnium extra se expetendum esse sapienti, propter quæ ista suscipiuntur, ostendunt. Ergo nudus iam sapiens, nudæ relinquetur virtuti. Sed de

Manium apparitiones.

quæstione, quotuplex sit, & quomodo status quæstionũ, quomodo etiã nonnunquam ipsa quæstio inuenienda sit, & vna in plures diducẽda quæstiones, hoc pacto nobis sit explicatum.

An aliquid rectũ per se. Li.17.ca.10.

Quæ trahuntur vel ex verbis.) Ex verbis quæstiones ducuntur, quoties verba ipsa quæstionis principalis, vel seorsum singula inspicimus, vel quædam eorũ cum quibusdam cõferimus. Contineri verbis dicuntur illa, quæ cum rebus iis, quæ verbis significãtur, certo quodam nexu cohærent. An sit etiam rectũ.) Ab hac sententia non ita multũ abhorrent, quæ in symposio Platonis dicit Pausanias: Cuius verba Aul. Gellius hũc in modum Latina fecit: Omne, inquit, omnino factum sic sese haber. Neque turpe est quãtum in eo est, neque honestum: velut est, quas nunc facimus ipsi res, bibere, cãtare, disserere. Nihil nanque horum ipsum ex sese honestum est. Quale cum fieret modo factũ est, tale extitit. Si rectè honestéque factũ est, tum honestum fit: sin parũ rectè, turpe fit. Sic amare, sic amor non honestus omnis, neque omnis laude dignus sed qui facit nos vt honestè amemus. Viceritne Amazonas Hercules.) Strabo libro vndecimo, inter fabulas refert, quæ de Amazonibus dicuntur. Nomen habent à priuatiua particula α & μαζὸς, quod mamillam significat: eò quòd mamillam dextram inde à pueritia vsque adustam haberent: quò, si quando posceret vsus, expeditius eo brachio vterentur. Quę loca tenuerint, non vsquequaque inter authores cõuenit, neque in iisdem semper locis mãsere. Aiunt fuisse genus mulierum, quæ sine viris, atque adeò in contemptum quendam virorũ per se Rempub. administrarint, bella gesserint, aliis etiam imperarint. Harũ reginam quãdam, inter cæteros labores suos fertur vicisse Hercules, baltheumque ei ablatum Eurystheo tradidisse. An pugnent cum gruibus Pygmęi.) Plinius libri septimi capite secundo: Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithamæi Pygmęi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes: salubri cęlo, semperque vernante, montibus ab Aquilone oppositis, quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore vniuerso agmine ad mares descẽdere, & oua pullosque earum alitum cõsumere, ternis eam expeditionẽ mensibus cõfici, aliter futuris gruibus nõ resisti. Casas eorum luto pennisque & ouorum putaminibus construi. Aristoteles in cauernis viuere Pygmæos tradit. A Cassandro.) Hic vnus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas restituit. Apud Amphictyones.) Amphictyones, inquit Budæus, consessus quidam fuit Græcus, apud Thermopylas cõuenire solitus: ab Amphictyone Deucalionis filio sic dictus: qui & ipse populos cum regnaret, ad cõuentus cõuocasse dicitur &c. Lege Budæi annotationes in Pandectas, & Erasmi Chiliadas. An manes nocturnis molesti apparitionibus.) De hac manium apparitione nouum est miraculum in epistola quadam Plinij. Quæ autem & quantæ sint vires carminum, seu incantationũ, explicat in Pharmaceutria Virgilius. Et apud Plinium, de verbis & incantamentis carminum, caput est libro vigesimooctauo. Sed de quęstione quotuplex sit.) Epilogus est eorum quę de quæstione dixit. Quę quoniam multa sunt, & diffusè tractata, agè nos quoque velut enumeratione quadam, omnia in memoriam reuocemus.

Amazones.

Pygmęi num pugnent in grues.

Cassander. Amphictyones.

Epilogus dictorũ.

Quæstio quid.

Quæstio, est cum interrogatione elata oratio, ad quam ita esse, aut non esse responderi queat.

Quęstionum diuisio.

Ea quomodo ex sententia Rodolphi diuidatur, subiecta indicat descriptio.

- Quæſtionum diuerſitas, ſumitur trifariam.
  - Primũ ex parte ipſarum rerum. Atque ita duo earum ſunt genera.
    - Vnũ ſimplex, quod ex ſimplici pronunciato naſcitur. ſuntq́; tres ei⁹ differentiæ.
      - Aut enim quærimus an ſit res.
      - Aut num hoc ſit illud.
      - Aut quomodo hoc ſit illud: ꝙ eſt rurſum quadruplex. nam id quod prædicatur,
        - Aut eſt finitio.
        - Aut genus
        - Aut propriũ
        - Aut accidẽs.
    - Compoſitum, quod eſt duplex.
      - Copulatum, vt voluatúrne cælum, & terra quieſcat.
      - Diſiunctum, Sit ne aut dies, aut nox.
  - Deinde ex modo quærendi, atque hinc duplex oritur diuerſitas.
    - Prior, qua quæſtionum
      - Aliæ prædicatiuæ dicuntur, vt ſitne homo bipes.
      - Aliæ conditionales, an ſi quis currit, is & mouetur.
    - Altera, qua quæſtionum
      - Aliæ puræ ſunt, vt an ſit anima immortalis.
      - Aliæ modales, in quibus aliquis horum quatuor ineſt modorum, poſsibile, contingens, impoſsibile, neceſſarium.
  - Poſtremò, pro diuerſitate artiũ ad quas pertinent, quo modo tanta quæſtionum diuerſitas ſit oportet, quanta ipſarum eſt artium.

Iam quisquis scribit aut dicit, quæstionem aliquam tractat.

Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter affirmat, id alter negat.

In cæteris orationibus inueniri sic potest, si personam, rem, & conatum inuicem comparemus.

Præterea quæstiones ex, in quas prima quæstio diducitur, partim in verbis ipsis positæ sunt, partim in iis quæ verbis continentur, Verbi causa:

Prima quæstio est:

An rectè Cato Martiam Hortensio tradiderit.

Quæstiones inclusæ in verbis:

An fuerit Cato, an Martia, an Hortensius, an sit aliquid rectum, an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit eam Hortẽsio, an recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

Quæstiones inclusæ iis quæ verbis continentur:

An homo quisquam vxorem habuerit, an rectè habuerit: an dimiserit, an rectè dimiserit: an tradiderit alteri, an rectè tradiderit. Deinde, num Cato vxorẽ habuerit, num rectè habuerit: num dimiserit, num rectè dimiserit: nũ tradiderit alteri, num rectè tradiderit. Hinc iam, ecquid Cato habuerit Martiam, ecquid eam dimiserit, ecquid eam tradiderit alteri, ecquid Hortensio, & vnumquodque istorum, rectè an secus. Inde iã postremo loco sequitur illa, An ciuis Romanus, senator, philosophus, & quidẽ Stoicus, homo seuerus: habuerit, dimiserit, tradiderit: & an rectè habuerit, dimiserit, tradiderit vxorem, atque hanc quidẽ nobilem, iuuenẽ, pudicam, denique Martiam: homini alteri, nobiliori, liberaliùs viuenti, cõsulari, diuiti, gratioso, eloquenti, idque hoc tempore, hoc modo, ꝓpter has causas. Quę tam latè diduxit Rodolphus, non quòd omnes hasce quæstiones explicandas existimet, sed vt ex multis, ea quæ nostro potissimum instituto accommoda fore videantur eligamus. Atque hactenus de quæstione.

DE INSTRVMENTO DIALECTICES.

Instrumentum Dialectices esse orationem, & quomodo ea diuidatur.

Cap. XII.

Instrumẽtum dialecticæ esse orationem.

PRoximum est, vt quia de materia dialectices, hoc est quæstione diximus, nunc de instrumento ipsius prosequamur: instrumentum autem eius est oratio. Per eam nanque qui differit, fidem conatur facere de illo, quod sibi docendum assumpsit. Orationis multæ poterant fieri diuisiones, nobis duæ maximè sufficient, quarum altera à structura ipsius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut sic vt continens sit: aut vt sit concisa. Continens est, quales sunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Concisa, vt disputationes, & alternantia scholasticorum certamina. Hanc Zeno contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui similem dicebat. Et illam quidem perpetuã orationem vocant, attribueruntque eam Rhetori: hanc verò

Prima orationis diuisio in concisam & cõtinentem.

in foro altercationem, volueruntque propriam eam Dialectices esse. Equidem cùm poßit vtraque oratione, & concisa, & perpetua probabiliter ornatéque dici, vtramque etiã ad Dialecticum communiter & Rhetora crediderim pertinere: cùm antea rationem probabiliter disserendi dialectico: ornatè Rhetori aßignauerim. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor: seu cum testem interrogarent, seu cum ex perpetuæ dictionis decursu in id sunt delati, vt per singula argumenta premerent aduersarium, vel illius silentio confeßionem exprimerent. Vnde & æditas adhuc in eum vsum à Quintiliano altercationes videmus. Comici verò & Tragici poëtæ, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi, si illud propriè Rhetoricum esse volumus: magis sunt vicini, quàm scholastico philosophorum: qui tamen ipsi intercisa constant oratione. Contrà, quæcunque ferè Aristoteles, permultíque alij præclari in philosophia nominis scripserunt, perpetuò orationis connexa sunt textu. Sed & alius dialogo eãdem rem, alius vnius tantum personæ oratione tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lælio personas alternatim dicentes induxit, Aristoteles in Ethicis eandem rem suis ipse verbis est executus. Hæc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus sum nonnulla, quæ solent etiam à Rhetoribus explicari: ne quis ea cùm legat, egressum me terminos instituti mei credat. Cùm enim sit (quod sæpè iam diximus) dialectices munus, accommodatè ad fidem pro cuiusque rei natura disserere: fatendum vtique erit, quoniam id oratione velut instrumento fit, quacunque id oratione fieri poßit, eam dialectico intra artis suæ instrumentum esse numerandam. Nec ego tamẽ negauerim multum hæc duo orationum genera distare, cum sint instantiora magísque vr-

Tã continentem quã concisam orationẽ cõmuniter & ad dialecticũ & ad Rhetorẽ pertinere, ratio prima.

Cap. 2. Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Cōtinens & cōcisa oratio, quo differāt.

geant concisa, & plurium vtique fraudum sint capacia, earũ maximè, quæ aduersariò laqueis captiosarum interrogationum struuntur. Quo fit vt persæpè oratores in perpetuis actionibus, si quando acriùs premunt aduersarium, imitentur altercantem, interrogéntque. ecquid habeat quod respondere velit? quid possit istis contradicere? Perpetua verò dictio, tractatu, æqualitatéque sua iudici est aptior: vt qui non adeò quæ prorsus sunt vera, sed è duobus magis sequatur verisimiliora dicentem: quíque ex toto orationis complexu, omniúmque eorum quæ dicuntur comparatione, accipere malit, quid probet aut auersetur: aduersarios verò nihil vellet prætermisisse, quod ipsum offendere posset: sed potius statim vnũquidque apprehendere cupiet, singulísque insistere, neque quicquam è manibus nisi vi dictis abreptum dimittere. Est itaque (vt sic dicam) in perpetua oratione veritatis color plerunque speciosior: in altercatione disquisitio exactior. Qualescunque tamen sunt orationum istæ differentiæ, quia vtraque docemus, vtraque intra dialectici veniet tractatum. Alterã orationis diuisionem ab orationis effectu diximus accipi. Is est, docere quoad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus est credere, aut est orationis vi cogendus. Sic & oratio, aut satis habet explicare rem de qua dicit, cuiusmodi sit, secura fidei opinionísque eius qui audit: aut talem esse peruincere etiam renitente auditore conatur. Illud expositione fit, istud argumentatione. Omnis igitur oratio, & prorsus omne quicquid dicitur, aut expositio erit, aut argumentatio. Expositionem priore libro diximus esse orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem verò orationem qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur. Inter narrationem & expositionem, ar-

Secunda orationis diuisio in expositionem & argumétationem.

Expositio. Cap. 1.

Argumentatio lege huius lib. cap. 17.

gumētationem item & confirmationem, nulla ſanè eſt differentia: niſi quòd narrationem & confirmationem, duas orationis partes facimus, quibus certus eſt in cauſis locus. Expoſitio autē & argumentatio, generalia ſunt nomina: & in proœmio ſæpè exponimus, ſæpe argumētamur: & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem vtrunque nonnunquam facimus. Itaq; vt quamminimùm cōfunderemus nomina iſta cum illis, placuit hæc ſic potiſſimum nominare: quanquam ſit ea nonnunquam apud authores inuenire confuſa. Expoſitio ergo (quēadmodum dicimus) eſt, quæ rem recēſet ſolum talem aliquā eſſe, velut credenti auditori. Argumentatio, quæ talē eſſe rem ratione peruincere nititur. Vt ſit expoſitio, Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago, quæq; ſequuntur. Cauſas enim propter quas oderat Æneam Iuno, recenſet poëta. Eáſque ſi ſic accepiſſet, vt dubium faceret, an odiſſet Æneā Iuno, harúmque cōmemoratione cauſarum vellet id docere, argumentatio eſſet. Nunc quia odium Iunonis velut certum indubitatúmque ſumitur, cui cauſæ ſubduntur, non vt oſtendatur odiſſe Aeneam Iuno, quippe pro certo id eſt quēadmodum diximus: ſed propter quas odium ipſum prouenerit, expoſitio eſt. Quòd ſi iam conuertamus orationem, dicamúſque nō dubium eſt quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ poſteritate venturum erat, & quia contra Troianos ſteterat pro Argiuis ſuis in bello, & reliqua quæ poëta ſubdit, argumentatio fiet. Vt obiter admoneamus, idem quandoque expoſitionem, & argumētationem, mutata tantum orationis forma, fieri poſſe: cùm poſſit idipſum & cauſa rei eſſe & ratio. In præſentia dico rationem, per quam res cognoſcitur: cauſam, per quam eſt. Ergo ſi

Expoſitio. Argumentatio. Virgilii 1. Aeneid.

Idem expoſitionem & argumentationem eſſe poſſe, mutata tantum orationis forma.

quis cũ videat deficere lunã, differátque id euenire, quoniam terra interposita sit inter solem & lunã, excludátque radios solis, ne missi ad lunã illustrare poßint eam fulgore suo: caussam dicet, expositióque erit. Si quis autẽ cùm videat lunã deficientem, probet terram interpositam esse inter solem & lunam, quoniam aliter deficere luna non poßit, rationem tantũ reddet. At si cras defectum iri lunam prædices, ídque ostẽdas, quia doceas terram inter solem & lunam interuenturã: idem iam hic interuentus terræ inter solem & lunam, caussa erit defectus lunæ, quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura esse cognoscetur. Argumentatio autem est, quod paulò pòst subiecit poëta, Mene incepto desistere victam. Nec posse Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua: noti enim sunt loci. Nõ dicit Iuno sibiipsi tanquã credẽti, nolle se desistere proposito: sed addita ratione, docet ipsa se, quare indignum sit vt desistat: hortatúrque, vt in sententia permaneat. Huius autem admonendum videtur, nõnunquã in expositionem venire argumentationem, & sæpiùs in argumentationem expositionem venire. Eáque si per se accipiantur, poterit quicque vocari idipsum quod est. Argumentatio erit itaque, Assensere omnes & quæ sibi quisque timebat Vnius in miseri exitium conuersa tulère. Quo magis enim potuisset probare omnes assensisse, quàm quod gaudebant securitate sua? Ita apud Ciceronem pro Milone, Seruos ex Appennino deduxerat, quos videbatis: res enim erat minimè obscura. Et paulò pòst iterum, Quam vocem eius ad hunc Marcum Catonem statim Fauonius detulit. Et iterũ, Vt ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret, quæ omnes argumentationes sunt, breues quidem: sed argumentationes tamen. Contrà inter argumen-

Commisceri argumẽtationem & expositionem. De quo Fab. lib. 4. Argumentabim' in narratione nunquam, argumentum ponemus aliquã do. Virgil. 2. Aeneid.

116

tandum expoſitio eſt. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo contra Mithridatem geſtarum. Item pro Murena, explicatio inſtitutorum philoſophiæ ſtoicæ, quam Cato ſectabatur. Et pro eodem, verba minæq́ Lucij Catilinæ, & in domeſtica concione, & in ſenatu iactata. Laudationes ſæpè vituperationéſque totæ propemodum expoſitione conſtant. Quæ cauſſa fuit nonnullis vt crederent, in eis controuerſiam non eſſe. Verùm quia & inter exponendum argumentatio, & inter argumentandum expoſitio, vtraque ſit alterius rei acceſſio, tranſeunt in nomen quoque illius cuius ſubſtantiæ iunguntur. Quanquam enim partem quampiam expoſitionis modulo aliquo argumentationis iniecto firmamus, nō tamen tunc circa id ſumma conſiſtit inſtituti noſtri. Et expoſitiones quæ inter argumentandum fiunt, quanquam ſint vtique per ſe exceptæ expoſitiones, tamen quia argumentationum pars ſunt, & illis confirmandis deſtinantur, argumentationes vocantur. Nomina enim data rebus eſſe voluit Anaxagoras, non ab eo quod ſolùm, ſed quod maximè eſſent.

Vide hoc lib. cap. 8.

Statuitur autem omnis oratio.) Fabius Quintilianus libro ſecundo: Itaque cum duo, inquit, ſint genera orationis: altera perpetua, quæ Rhetorice dicitur, altera cōciſa, quę Dialectice: quas quidem Zenon adeò cōiunxit, vt hanc compreſſæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret ſimilē: etiam diſputatrix virtus erit: adeò de hac, quæ ſpecioſior atque apertior tanto eſt, nihil dubitabitur. Et Cicero in oratore ad Brutū, Zeno quidē ille, inquit, à quo diſciplina Stoicorum eſt, de manu demōſtrare ſolebat, quid inter has artes intereſſet: Nam cum cōpreſſerat digitos, pugnúmque fecerat Dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe: cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmæ illius ſimilē eloquētiam eſſe dicebat. Equidem cum poſſit vtraque oratione.) Probat rationibus aliquot, vtrumque orationis genus communiter & ad Rhetorem & ad Dialecticum pertinere.

Dialectica pugno, Rhetorica palmę ſimilis.

Quanquā hic quoque verborum magis quàm rerum inter Rodolphum & alios pugna eſt. Etenim Rodolphus de Rhetorica & Dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam miniſtræ ſunt artium omniū: ita vt à Rhetore ornatus petatur ſermonis, à Dialectico probabilitas. Quo certè modo tam conciſam quam cōtinentē ſeu perpetuā orationem, vtrique harum artiū cōmunem eſſe oportet: cum vtroque genere orationis, probabiliter ornatéque diſſeri poſſit. Qui diuerſam ſunt ſecuti ſententiā, hi dialecticē ad ſcholaſtica illa vmbraticáque certamina coarctarunt: & officio Rhetoris eos demū fūgi arbitrati ſunt, qui forēſibus illis actionib⁹ operā ſuā addixiſſent. At enim nōne & in forū interim cōciſum illud orationis genus venire poteſt? Poteſt quidē, verùm id ra

rius. Et qui hunc in modum discreuere res istas, eos non tã quid fieri posset, quàm quid plerunque fieri soleat, tradere voluisse apparet. Ergo & in foro.) De his altercationibus caput est apud Fabium libr. 6. Quod autem addit Rodolphus, editas esse à Quintiliano altercationes in hunc vsum: de ea re dicemus nonnihil libro tertio, cap. 15. Cum id ipsum possit esse & causa rei & oratio.) Causam nunc dicit, per quã res habet vt fit. Rationẽ, per quã res habet vt cognoscatur. Ergo res eadẽ, inquit, & caussa esse potest & ratio: causa, quatenus per ipsam res est: ratio, quatenus per ipsam cognoscitur. Exẽpla quæ addit, satis dilucida sunt, modò ne ignoremus, defectũ siue eclipsim lunę prouenire inde, quòd terra inter solem & lunã interposita, obstat, quò minùs luna radiis solarib⁹ illustretur. Méne incepto desistere victã?) Verba Iunonis. 1. Aeneid. indignãtis se tot annos cõtra Aeneam frustra bella gessisse, animatisq; se ipsam, ne ab incepto desistat. Loc⁹ est not⁹ vel pueris, quocirca nihil causæ erat, cur huc plura ascriberẽtur. Eáq; si per se accipiãtur.) Quoties argumẽtatio, inquit, venit in expositionẽ, tũc per se quidẽ inspecta posset suo nomine, hoc est, argumẽtatio dici, sed quia in eiusmodi oratione expositio dominatur, hinc est vti tota expositionis nomẽ recipiat. Idẽ fit, quoties expositio incidit in argumentationẽ. Ita apud Ciceronẽ pro Milone.) Continẽtia loci Ciceroniani habet ad hunc modũ: Vbi videt homo ad omne facinus paratissimus, fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimũ cõ sulẽ: idque intellexit, nõ solùm sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum, palã agere cœpit, & apertè dicere, occidẽdum Milonẽ, Seruos agrestes, & barbaros, quibus syluas publicas depopulatus erat, Hetruriámq; vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis, res erat minime obscura. Etenim palàm dictitabat, cõsulatũ Miloni eripi nõ posse, vitã posse. Significauit hoc sępe in Senatu, dixit in cõcione, quin & Fauonio fortissimo viro, quærenti ex eo, qua spe fureretur Milone viuo: respondit, triduo illũ, ad summũ quatriduo periturum. quã vocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. Interim cũ sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium ante diem XIII. calẽdarum Februarij, Miloni esse Lanuuium, ad flãminem prodendũ, quod erat dictator Lanuuii Milo: Roma subito ipse profectus pridie est, vt ante suum fundum, quod re intellectũ est, Miloni insidias collocaret. Vt pro lege Manilia rerum à Lucullo gestarũ) In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnũ adhuc posset esse id bellũ, quod cum Mithridate gerebat populus Romanus: initio Lucullum laudat, atque res eius aduersus Mithridatẽ gestas exponit. Longũ foret huc totum locum ascribere, neque ita multum momẽti attulerit ad eorum quę ab Rodolpho dicũtur intelligentiam. Et pro eodẽ verba minæ[illegible]e L. Catilinæ.) Dixerat enim Catilina in domestica cõcione, miserorum fidelem defensorem inueniri nõ posse, nisi eum qui ipse miser esset, minime timidũ, & valde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorũ. Dixerat idẽ in senatu, duo corpora esse in republica: vnũ debile, firmo capite: alterum firmum: sine capite: huic cum ita de se meritum esset, caput se viuo nõ defuturum &c. Nomina enim rebus data voluit Anaxagoras.) Philosophus hic fuit Asiaticus. Claruit Athenis eodẽ tempore, quo Persarum rex Xerxes. Cùm post annos cõplures ex Græcia in patriã esset reuersus, videretque desertas possessiones suas: Nõ essem, inquit, saluus ego, nisi istæ periissent. Et qui annuntiarat mortẽ filii. Nihil noui nũtias, inquit: sciebã enim me genuisse mortalem. Porrò quod hic de eo dicit Rodolphus, id (si rectè memini) tribuit ei in Physicis Aristoteles.

Causa. Ratio.

Anaxagoras.

Dupliciter orationi fidem contingere, rebus, & oratione ipsa. Atque inde argumentatio quid sit. Cap. XIII.

SEd nos singulatim de vtraque, primúmque de argumentatione dicamus, quoniam sunt in ea robur neruique differentis. Expositio enim inuenit (vt ita dicam) fidem, ar-

gumentatio facit eam. Si quid autem habet expositio, si quid habet vtique artis, quod Dialectico præcipiendum sit, id ferè ex argumentandi ratione descendit. Cùm petatur autem fides argumentatione, dicendum videtur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus scilicet, & oratione. Rebus contingit fides, quam is qui audit velut tacita apud animum suum argumentatione colligit: & ex persona eius qui dicit: quia vel is putatur, cui tutò poßit credi: vel affectus aliquis, vt beneuolentia, vt misericordia, propensiorem facit animum audientis ad credendum. Et ex reliquis, vt sunt tempus, locus, res, & ipsius etiam qui audit persæpè cupiditas, vel æquitas vtcunque animi, cuius parui refert, siue ita esse siue aliter credat: & ipse dicendi modus. Vnde & persæpè dubitatio dicentis, nostram opinionem confirmat: non quia id verba efficiant, sed quia credendum videtur maximè ei, qui nihil improbiùs affirmet. Contráque argumentosiùs & solicitè dicenti, minus habetur interim fidei. Putamus enim nō fuisse de fide nostra dubitaturum, nisi fidem sibi ipse non haberet: & quia sciret non dicere se vera, in eam persuasionem venire, vt ne verisimilia quidem nobis putaret visum iri. Vnde ductum in prouerbium est, neminem satis credibiliter aliis mentiturū, nisi qui fuerit antea sibi mētitus. Sinon ille Virgilianus, nihil habet in verbis suis, quo fidem faciat eis, quæ de casu suo, déque fabricatione equi confingit. Vnde ergo fides illi venit? Primùm credebatur auectos hostes. Vnde dimoto metu, libertas iam Troianis negligentiùs omnia & securiùs audiendi, minúsque suspecta verba Sinonis accipere, vt quæ nihil possent nocere. Deinde Sinonem relictum hostibus, non videri, nisi offensum suis & inimicum, esse posse. Ad hæc præsens pro viro

Fidē orationi contingere duob' modis.

Primū rebus.

Cur Troiani crediderint Sinoni. Ratio prima.

Secunda.

Tertia.

111 - 118

Quarta. *fauor, & misericordia ex periculis. Palamedes Troianis*
Quinta. *Vlyßis æmulatione, & vetandis bellis acceptior. Vlysses*
contrà, Troianis astu dolísque inuisus. Troiani cupientes ve-
Sexta. *ra esse, quæ dicebantur: & paratiores ad credendum, quia*
Septima. *nullum videbant esse præmium mendacio. Prætereà palla-*
Octaua. Nona. *dium à Græcis de Troia furto ablatũ. Equus animal aptum*
bellis, & deæ præsidi bellorum sacrum. Post Laocoon à dra-
conibus peremptus, qui equum violauerat. Quia narrantur
omnia consentanea istis, quanquam nihil sit in oratione, quo
vera, quæ dicuntur probentur, ipse tamen auditor collectione
collationéque rerum, & earum inter se ordine & congruen-
Primus eorũ sex modorũ, quibus creditur aliquid esse verum in expositione. *tia, sic esse sibi persuadet. Ergo creduntur alia, quia vera*
esse certum est, quale est quod primùm narratur de Palame-
de, quem falsa sub proditione Pelasgi Insontem infando in-
Secundus. *dicio, quia bella vetabat, Demisere neci. Et iterum, Omnis*
spes Danaum, & cœpti fiducia belli Palladis auxiliis semper
Tertius. *stetit. Alia creduntur, quia sunt per se probabilia. Vt, Sæpè*
fugam Danai Troia cupière relicta Moliri, & longo fessi
discedere bello. Et, Eripui (fateor) leto me, & vincula ru-
pi. Et, Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat, Vnius
in miseri exitium conuersa tulère. Alia creduntur, quia aliis
verisimilia sunt. Vt, Sanguine quærendi reditus. Creditur
enim, quia simile illius est, Sanguine placastis ventos, & vir-
gine cæsa, quod certum est. Sic etiam, Hinc semper Vlysses
Quartus. *Criminibus terrere nouis, hinc spargere voces In vulgum am-*
biguas. Certum erat antea talia solitum illum facere. Quæ-
dam velut in numerum credũtur, quia nõ est cur falsa ea pu-
temus. Vt, illi me comitẽ, & cõsanguinitate propinquũ Pau-
per in arma pater primis hûc misit ab annis, Et, Bis quinos
silet ille dies, tectúsque recusat Prodere voce sua quenquam,

aut opponere morti. Et Limosóq; lacu per noctem obscurus in vlua Delitui. Non enim est, cur ista, vel sic, vel potiùs non sic facta credamus. Quædã etiam fidem habent, quia inter duo prorsus vera, velut via, vel transitus quidem statuũtur: occupantq; ea mentẽ, quia ad alia nõ respicimus, vt hæc vera credamus. Vt Palamedem fraudibus Vlyßis occisum esse pro confesso est, & Sinonem relictum à Græcis in patriam profectis res ipsa indicat. Connectit hæc duo capita Sinon, hinc sumpto fundamẽto fraudis, quòd cõsanguineus esset Palamedis. Quod cùm videatur nihil summæ rerũ allaturũ, & velut extra rem, & nihil ad rem pertinens, pro vero accipitur, originémque fidei præbet omnibus illis, quæ postea dicuntur. Vt interim admoneamus, nulla parte illũ qui cõtra nos dis-serat, acriùs inspiciendum, quàm vbi minimũ vrgere nos, vel etiã ridiculus nobis firmare partes nostras videbitur. Ea nãque quæ palàm nos premunt, velut aperta vis, vi repelluntur, ipsáque vel indormiẽtes nos impetu suo excitant. Quæ verò tanquam stolida, & nonnunquam etiam vt profutura, proferũtur, quò rectius plerũque, eò grauius difficiliúsque vitatu periculũ ferunt. Postremò creditur dicenti ipsi, quia vel grauis vir, vel beneuolus putatur. Ad id figurandum pertinet quod dicit, Fas odisse viros. &, Quod dij prius omen in ipsum Conuertant. Quanquã sint autẽ hæc omnia in ipsa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquam fidem factura: sed singulæ per se positæ, reputatione audiẽtis, & apud animum suum comparantis eas, parant fidem. Pleráque verò se ipsis, sola rerũ æstimatione, quia aptè accõmodatéque omnia naturæ suæ dicuntur, idcirco vidẽtur credibilia. Hocq; fidei genus, cùm omni orationi nonnunquam est necessarium, tum expositioni maximè, cũ non habeat ea fidẽ nisi ex rebus.

Quintus.

Sextus.

Alter modus quo orationi fides cõtingit

Fides autem quæ fit oratione, est quæ conficitur argumẽtando, cum rem dubiam probabili colligimus argumento. Id verò, quo simul cõplectimur rem quam probare volumus, & illud inuentum quo probare conamur, eam argumentationẽ esse dicimus. Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur, in commune, prioris libri initio, quàm potuimus apertißimè conati sumus explicare. In hoc loco, quæ argumentationis, hoc est, orationis sunt propria, dicentur.

Cap. 2.

Mendacium difficulter tegitur.

Neminẽ satis credibiliter aliis mentiturũ.) Quintilianus libro duodecimo: Prodit enim se, inquit, quamlibet custodiatur simulatio, nec vnquam tanta fuerit eloquendi facultas, vt non titubet, ac hæreat, quoties ab animo verba dissentiunt. Sinon ille Virgilianus.) Locus notus est & obuius omnium oculis, ex 2. Aeneid. Virgilianæ, quem ad longum recitare, & molestum est & nil aliud quàm chartas cõmaculare, initium orationis Sinonis sic habet,

Oratio Sinonis.

Cuncta equidem tibi rex, fuerit quodcunque, fatebor
Vera inquit: neque me argolica de gente negabo, &c. quæ sequuntur.

Argumentũ.

Id verò quo simul.) Itaque argumentatio est oratio ea, quæ & rem probandam & argumentum quo probare rem eam volumus, complectitur. Cicero in partitionibus ait argumentationem esse explicationem argumenti. Idem in Rhetoricis, nomine argumentationis duo significari dicit, argumentum ipsum, & artificiosam inuenti argumenti expolitionem.

Duas esse argumentandi formas perfectas, syllogismum & inductionem, siue (vt Rodolphus mauult) enumerationem. Duas item imperfectas, enthymema atque exemplum. Tum, quo he formæ inter se distent: & quando perfecta, quando imperfecta argumentatione vtendum. Cap. XIIII.

Fidem quę fit argumentando aut à sensib⁹ aut à mẽte proficisci.

Fides omnis quæ fit argumẽtando, aut à sensibus primum cœpit, desitque in mentem, in qua necesse est fidem omnẽ consistere. Aut ipsa per se mens, alterum ex altero, res perceptas conferendo collegit. Prius est, vt quia vidimus lunam, iam plenilunio deficere, & iterum tertio, quartóque itidem fieri, dicimus: luna tunc & tunc & alio item alióque tempore plenilunio defecit, nec vnquam aliter est visum, colligimus, ergo luna nunquam nisi plenilunio deficit. Priora enim illa sensu percepta sunt singulatim, posterius autem quod est, lunam nunquam nisi plenilunio deficere, mente

ſola percipitur. Secundum, cùm mens alterum colligit ex vltero. Vt cùm dicimus, luna nunquã deficit niſi plenilunio, ergo neceſſe eſt id fieri interuentu terræ lunam obumbrantis. Horum enim vtrunque, niſi mente percipi nequit. Pro hac diuerſitate, duæ natæ ſunt perfectæ formæ argumẽtãdi, quarum alteram iuductionem, alteram vulgò vocant Græco nomine συλλογισμόν. *Cicero aptè (vt omnia) & prope ad verbũ, ratiocinationem dixit. Mihi rectißimè videtur inductio dici enumeratio: quemadmodum Cicero dixit argumẽtationẽ quandã eſſe ex partiũ omniũ enumeratione. Inductionis verò nomẽ magis cõuenire imperfectæ enumerationi, cum duobus tribúſue propoſitis inducitur auditor, vt in omnibus ita credat eſſe. Eſt autem inductio vel (vt nos dicimus) enumeratio, argumentatio, qua ex pluribus vel partibus vel ſpeciebus, vnum vel totum vel genus vniuerſaliter colligitur. Genus in præſentia voco, quod aliqua ratione in plura diuiditur. Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo: Plebs Romana optimè de Milone ſentit, & equeſter ordo, & ſenatus. totus ergo Po. Ro. optimè ſentit de Milone. Ex ſpeciebus hoc modo: Pompeius habet virtutem, habet peritiam rei militaris, authoritatem, felicitatem: habet ergo cũcta Pompeius in ſummo duce ſpectanda. Ratiocinatio (ſi latino malumus vti nomine) eſt, vt inquit Ariſto. oratio, in qua poſitis quibuſdã, neceſſe eſt aliud præter ea quæ poſita ſunt euenire. Vel, eſt argumentatio, in qua poſitarum duarum propoſitionum duo termini ſic iunguntur in tertio aliquo, vt neceſſe ſit eos eodem modo inter ſe coniungi. Vt, omnis inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hic in his duabus propoſitionibus, iure occidi & Clodius, iunguntur affirmatiuè, in eo quod eſt inſidiatorem eſſe, iun-*

Duæ argumẽtandi formæ perfectæ.

ἀπὸ τοῦ συλλογίζεσθαι, à colligendo, & ratiocinando.

Inductio ſiue enumeratio.

Sententia ducta ex oratione. Cice. pro Milone. Ex oratione pro lege Manilia.

Quid ſyllogiſmus, ſiue ratiocinatio.

guntúrque inter se etiam affirmatiuè. Sic & negatiuè, nullũ qui fatetur à se hominẽ occisum, fas est viuere: Milo fatetur à se hominẽ occisum, ergo Miloni fas nõ est viuere. Hîc Milo, & fas esse viuere disiunguntur negatione, in eo quod est fateri hominem à se occisum. Disiunguntur ergo itidem inter se. Sed quæ sit lex, quótque sint ratiocinationũ earum figuræ, ad iudicandi pertinet rationem exactè persequi. In præsentia, quoniam necesse est vsu venire nomina ista, ne sint ignorata,

Conclusio. *obiter quantum præsentis rei sufficit instituto dicantur. Id ergo quod efficitur argumentatione, alij conclusionem, alij intentionem vocant: quoniam sit id, quod intendimus argumẽtando conficere. Ea verò per quæ conficimus conclusionem,*

Propositiones. *propositiones dicuntur. Et in inductione quidem nullum inter se ordinem habent propositiones, nec numerum præfinitum. Pro multitudine enim partium aut specierum, crescat is necesse est, & quælibet ex æquo adhibetur conclusioni conficiendæ. In ratiocinatione autem tantùm duæ sunt propositiones.*

Maior vel expositio. *Quarum altera plus virium habet ad conficiendũ, quia conclusionem ferè intra se complectitur, & idcirco ea vel maior*

Minor vel assumptio. *propositio, vel expositio vocatur. Altera minus habet virium, quam vocant minorem propositionem, vel assumptionem. Et omnis quidẽ propositio duobus continetur, vel extremis, vel*

Subiectum. *terminis. Quorum hic subiectum dicitur, de quo dicitur ali-*

Prædicatum. *quid. Hic verò prædicatum, quod dicitur de aliquo. Necesse est igitur in duabus propositionibus ratiocinationis, quatuor esse terminos: interq; hos quatuor, quia vnus bis semper accipitur, vsu quidem & ministerio quatuor sunt, re vera tamen non plures sunt tribus. Quorum qui bis sumitur, medium dicitur, quoniam in eo alij duo iunguntur. At qui cum medio su-*

Mediũ. Maius extremũ. *mitur in maiore, maius extremũ: in assumptione vel minore,*

extremum minus vocatur. In hac ergo ratiocinatione, omnis insidiator iure occiditur: Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur: conclusio est, Clodius iure occiditur: ea est enim quā probare volumus. Maior est, omnis insidiator iure occiditur. Minor, Clodius est insidiator. Medium est, insidiator, quoniam in eo, iure occiditur, quod est maius extremum, & Clodius, quod est minus, iunguntur. Præter has duas species argumentandi perfectas, aliæ sunt imperfectæ duæ: quæ nisi captiosæ sint, & non in speciem tantum sed verè conficiantur, ad istas semper redigi possunt. Quarum quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur, id est (vt Quintilianus interpretatur) commentum, quo quidem cum possint omnia mentis nostræ signari cogitata, argumentationem significauerunt ex altera ratiocinationis propositione, hoc est, maiore vel minore, & conclusione compositam. Ex maiore, vt insidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, vt Clodius est insidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quæ verò naturam habet inductionis, exemplum vocatur. Quid sit exemplum, superiore libro, cum comparata tractaremus, à nobis est dictum. Sed nō omne exemplum redigitur ad inductionem, nec omnis imperfecta inductio est vtique exemplum. Illud enim, P. Scipio occidit iure Melium, ergo Cicero iure occidet Catilinam, nemo negauerit exemplum esse. Non est inductio tamē, sed ratiocinatio. Nec enim Scipio pars est Ciceronis, nec species illius, Sic & quanquam sit exemplū, hæc imperfecta inductio, Omnis potestas impatiens consortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt sanguine muri: hæc tamē argumentatio, Quid satis est, si Roma p rum? quæ sic explicatur, Roma non est satis, ergo nulla res est satis: inductionis quidem similitudinem habet,*

Minus extremum.

Duę argumētandi formæ imperfectæ.

*Conficiant. Enthymema.

Exemplum. Cap. 25.

Primo libro monuimus nō Sp. Melium, sed Gracchū ab Scipione occisum fuisse. Sententia ex Lucani lib. 1.

Aristotelis sẽtentia de enthymemate.

nemo tamen dixerit eam exemplum. Aristoteles autem dixit enthymema ratiocinationem Rhetoricam, definiuitq́ enthymema esse ratiocinationẽ ex verisimilibus & signis. Sunt itaque, qui putent Aristotelẽ non discreuisse forma argumentandi à ratiocinatione enthymema: sed certo tantùm rerum genere enthymema cõstare voluisse. Plerique Rhetores hoc nomen velut dignatione quadam dederunt ei argumentationis generi, quod ex contrariis conficitur. Quale est, Quem alienũ fidũ inuenies, si tuis hostis fueris? Et id quod modò dixi, Quid satis est, si Roma parum? Et apud eundem authorem, Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Et, Cum meretricis sit quòd amator odi, cuius putatis esse, quòd pauper adamaui? Sed hæc plerunque magis constant eloquendi rationi, quàm inueniendi vel argumentandi forma.

Micipsæ verba ad Iugurtham, apud Sallustium.

Ex 5. Lucani, Verba militum aduersus Cæsarem.

Quintilia. in declam. Odij potio.

Perfectas argumentationes hactenus ab imperfectis differre, quòd in illis de solo antecedenti, in his etiam de consecutione ambigi posit.

OMnis autẽ ratiocinatio perfectáque inductio, si modo legitimè ritéque fiant, certæ semper exploratæq́ fidei sunt in colligendo. Si nanque vera sunt, quæ proponuntur in eis: necesse est & ea esse vera quæ colliguntur. Ex falso enim verum potest effici. Consequens est enim, si homo est asinus, hominem esse animal. Ex vero autem nihil nisi verum efficitur. Estque idcirco vsus eorum, vt efficacissimus, ita crebrò difficillimus etiam: quoniam facillimè perspicitur in eis, expositis omnibus per quæ fit probatio, velut in corpore cuius omnia deteguntur membra si quid vitij errorúmue subsit. Deinde, quemadmodum in inductione persæpè enumeratio omnium partium aut specierũ difficilis est, sed duabus quandoque tribúsue iam propositis, reliquarum fides ex eis facile colligitur: sic in ratiocinatione frequenter, aut proposita maiore, minor: aut minore proposita, maior apertior est, quàm vt proponenda sit, sed vltro incurrunt in animum:

*alteráque ex altera perspicitur. Quapropter nõ Rhetores modo quibus imperfectas has argumentandi formas Aristoteles attribuit: sed & dialectici, (si quid tamẽ hi diuersum habent in argumentandi ratione ab aliis) & mathematici, & physici, & (vt vno verbo dicam) quicunq; disserunt, siue verbis in altercatione siue scriptis posteritati tradendis, creberrimè enthymemate, nõnunquã & inductione imperfecta colligunt comprehensiones suas. Rhetor verò persæpe plena ratiocinatione probationes complectitur, si maior vtiq; res, & fusius sit atque latius demõstranda. Sed obruuntur copia & orationis vbertate singulæ propositiones, nec ad scrupulosam illam argumentandi legem, quæ vulgò præcipitur, explicantur: dicuntúrque populi auribus parata populariter. Ergo (vt alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationem coniecta est, & pro Plantio itidem. Quid pro lege Manilia? An non sunt hæ*argumẽtationes, hoc in bello agi dignitatẽ populi Romani. quod multis primùm verbis ostẽditur. Hinc probat omne bellum esse suscipiẽdum, in quo agitur dignitas populi Romani, quod suis argumentationibus colligitur, éstq; hæc maior propositio, quæ secundo loco ponitur: minor, quæ priore loco. Ex quibus apertũ est, si iungamus eas, ratiocinationem fieri. Vt omne bellum est suscipiendum, in quo agitur dignitas populi Romani: hoc bellũ est in quo agitur dignitas populi Romani: hoc ergo bellum est suscipiendum. Continuo iterum, Hoc in bello agitur salus sociorũ, est autem omne tale bellum suscipiendum, ergo hoc bellum est suscipiendum. Rursus, quisquis præcipue habet quatuor illa, virtutem, scientiam rei militaris, authoritatem, felicitatẽ, maximè est ad hoc bellum deligendus: Cn. Pompeius præcipue habet quatuor illa, ergo est ad hoc bellum maximè deligendus imperator.*

Falsum esse illud quod dicunt quidam, perfectas argumentationes pertinere ad Dialecticum, imperfectas ad Rhetorem.

Paulò antè, hoc capite.

*Ratiocinationes.

Loci communes.

Loci quidem communes (vt Rhetores vocant) non sunt aliud quàm maiores ratiocinationum propositiones: vt quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium, dicuntur. Cum volumus enim probare, Cœlium damnandum, ostendimus veneficum eum esse. quod vbi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior, veneficus est dãnandus? Hoc autem ne quem fallat, annotandum videtur. Quoniam vniuersaliter pronunciata, qualem plerũq; maiorẽ ratiocinationis propositionem faciunt, supina sæpè videntur, & otiosa, & distantia magis à re proposita, idcirco solere oratores, quo arctius rebus adhæreant, in particularia in dicẽdo conuertere. Et cum dicendum esset, omnis bellum est suscipiendum, in quo agitur salus sociorum: & omnis veneficus est damnandus: vt instare magis premereque videantur, dicere malunt: hoc bellum est suscipiendum, quia agitur in eo salus sociorum: & hic veneficus est damnandus. In quo & hoc meo iudicio ingeniosissimi homines sequuntur, quod vniuersalia velut latè sparsa sint animo audientis tãquam in aëre interque nubes apprehendenda: cum verò ad rem præsentem astricta, & ante oculos intérque manus sunt posita, mouendis affectibus aptiora sunt, qui soli in audientiũ dominãtur animis: quos nihil æquè, vt aspectus primũ rei, & imago proximè, velut præsentis negotij, animo subiecta irritat. Nihil est ergo, quod quisquã putet, certis artium generibus has vel illas argumentandi formas addici posse. Rerum ipsa præsens conditio, vt quæque diligentius est & constantius affirmanda, consilium præbebit. Et quẽadmodum in plerisq; rebus semel potest in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, vt in aliis multis, hoc solum perpetuum est, quod perpetuum statui nihil potest. Cum ergo (vt prædiximus) in ratiocinatione

Pro quo extat Cice. oratio, qua eum veneficii reum defendit.

Notatio.

Sic Latinus apud Virgiliũ, Ante oculos, intérque manus sunt omnia vestras.

Explicatur differentia superius cœpta.

& inductione nulla in concludendo possit esse dubitatio: & necesse est si qua repugnet eis aduersarius, idcirco id euenire: quoniam quæ proponuntur, vera esse neget: in enthymemate & imperfecta inductione, vtrunque est quod dubitari possit, an verum sit quod propositum est, & an quod intendimus, ex eo efficiatur: Vt cum dicitur, Cluētius pecunia fidem iudicum subuertit, ergo lege corrupti iudicij tenetur. Primùm negat Cicero Cluētium subuertisse fidē iudicum. Quòd si ipsum verum non est, neque habetur ei fides, non potest alteri quod probādum est, fidem parare. Deinde, vt verum sit subuertisse eum iudicum fidem, non tamē consequitur, teneri eum lege, quoniā non vtique quisquis iudicium pecunia tentauerit, lege iudicij corrupti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare potest aduersarius, vel non esse verum quod proponitur, vel nō enumerata esse omnia, ex quibus colligi intentio possit, vt nihil sit necesse, quanquam detur vera esse quæ sumuntur in probationem, consequi tamen idcirco, quod efficere conamur. Vt ergo affirmandæ rei cuiusque per argumentationem, rationem paucis absoluamus, & ostendamus etiam vbi perfectis opus sit argumentationibus, vbi sufficiant imperfectæ: hæc primùm lex proponenda est argumentationum omnium, ex vero nihil colligi posse nisi verum. Quare si falsum est quod colligitur, necesse est falsum esse quod antecedit, si rite collectum sit. Hinc ergo consequitur, vt semper quemadmodum ex proposito conclusio colligitur, vt si verum sit propositum, necesse sit verum esse quod concluditur: sic ex contradicente conclusionis, semper propositi contradicens colligitur. Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi falsum ex vero, quoties tanquam verum proponimus id quod contradicit conclusioni, necesse est conclusionem

Quando perfecta, quando imperfecta argumētatione vtēdum. Tres certissimi dialecticorum canones.

falsam esse, cum duo contradicentia simul esse vera non possint. Falsum erit ergo propositum id, ex quo collecta est ea conclusio. Consequitur igitur, propositi contradicens esse verum Vnde fit quod intẽdimus, quemadmodum ex proposito conclusio, sic ex contradicente conclusionis propositi colligi contradicens. Vt si hominem esse detur, necesse est demus & animal esse. Quod si animal esse, falsum esse dicamus, verum erit contradicens eius, quod est, nullum animal est. Falsum ergo id est, ex quo animal esse colligimus, quod erat hominem esse. Ergo verùm itidem contradicens istius, quod est, nullus homo est. Itaque quemadmodum necessario consequitur, homo est, ergo animal est: ita consequitur, & nullum animal est, ergo nullus homo est. Duplex est ergo ductus cuiusque rei probandæ. Vnus directus, vt cum proposito aliquo velut recta via colligimus id quod probare volumus. Vt qui probare volet sapientem esse diuitem, dicat, Sapiens nullius indiget, ergo sapiens est diues. Alius est ductus obliquus. Vt cum accepto contradicente eius quod probare volumus, colligimus ex eo aliquid quod falsum sit: vnde regressi, docemus falsum id esse, ex quo collectum est: idque quia contradicens est eius quod intendimus probare, consequens est, istud ipsum esse verum. Vt, sapiens est diues. Si enim non sit diues sapiens, cupiet aliquid, sed falsum est hoc: falsum ergo ex quo colligitur id, hoc est, non esse diuitem sapientem. Verùm igitur erit, quod intendimus, sapientem esse diuitem. Non sunt autem hæ argumentandi formæ: per omnes enim formas quas exposuimus, duci possunt: sed viæ quædam colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos vocauimus. Quo pacto autem verum esse aliquid ostendimus, eodem etiam in contradicente suo falsum esse monstramus. Cum probaue-

Duplex ductus vniuscuiusquerei probandæ.

rimus enim, contradicens suum verum, necesse est, vt id quod intendebatur, apertum sit falsum esse, vbi fuerit igitur exposita argumentatio, si sit imperfecta: vt enthymema & inductio, quemadmodũ prædiximus, duo sunt quæ dubitari possunt. Aut enim negatur consequi hoc ex illo, aut verum esse, quod propositum est. Consequens ostendemus esse, vt imperfectas argumentationes ad perfectarum formam: vt, si enthymema sit, ad ratiocinationẽ: si inductio, ad enumerationem, conferamus. Ratiocinatio, & enumeratio, si præscripto modo, rectéque fiunt, nullum possunt admittere consecutionis incertum. Enthymema est: Clodius struxit insidias, ergo iure cæsus est. Ratiocinatio fit cum subiicimus, omnis enim insidiator iure occiditur. Ea est enim maior propositio ratiocinationis. Sic in inductione: Pisistratus accepto publico præsidio tyrannidem inuasit, & Phalaris itidem: ergo quisquis è publico præsidium poscit, tyrannidem vult inuadere. Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque, (neque quisquam est qui non hoc pacto fecerit) aut simile quicquam in eam subdimus sententiam: deinde colligimus iam quod intendimus. Vnde solent plerunque altercantes, quandoque etiam perpetua dicentes oratione, cum difficile sit affirmare, in omnibus aliis similiter se rem habere, petere ab aduersário, vt ille dicat, in quo non ita sit: & confeßionem illius, vel ignorationem pro sua petere asseueratione. In quibusdam etiam, quia non tam quærimus quid verũ sit quàm vtrum verisimilius, idcirco quanquàm nõ poßimus inductionem perfectam facere, sufficit támẽ audiẽtis fidei, quanquam non semper, aut in omnibus, aliquando tamen, & in aliquibus factum esse, & fieri solere, quod tum nos ostendere conamur. Quod in deliberationibus,

Quomodo imperfectis argumentationibus ostendendum sit cõsequi conclusioné ad propositum, siue (vt nunc loquimur) antecedens.

Hoc parum placere Laurentio Vallæ suprà monuimus.

& coniectando futurorum exitu plerunque satis esse solet documenti. Consequi ergo quod intendimus ad id quod propositum est, hoc pacto docetur. At si verum esse negat aduersarius quod proponitur, idipsum rursus alia colligendum erit argumentatione, simili via, qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monstrauimus, idque tam diu fiat oportet, donec tandem veniamus ad aliquid, quod certum sit, taléque vt negare id aduersarius non poßit. Ex quo cùm fidem parauerimus ei quod proximè colligitur ex ipso, deinde ex hoc iam collecto rursus aliud probamus, & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum serie conamur. Vt Stoicus qui probare volet diuitem esse quisquis sit sapiens, primùm dicat, quoniam nullæ opes desunt sapienti. Quod ipsum etiã est dubium: probat ergo, quoniam habet opes quantascunq; vult, certum est ergo nullas sibi deesse. Sed & id propositum probandum est: subiicit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum est, id est autem, solam in bonis esse virtutem. Ergo iam ex hoc quod postremum est, priorum omnium sumitur fides. Nam si sapiens solam in bonis numerat virtutem, non putat opes esse bonas, nõ ergo cupit eas, habet igitur quãtascũque vult: quò fit, vt nullæ desint sibi: certum est ergo diuitem esse, quisquis sit sapiens. Quia sunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ductæ sunt hæ argumentationes: idcirco si de eorum consecutione dubitet aduersarius, necesse erit singula, quæ parum cohærere videbuntur, in ratiocinationis formam coniicere. Vt, si dicat aduersarius, non vtique quia nihil desit sapienti, diuitem eum esse: addat oportet qui disputat, maiorem ratioci-

Quid faciendũ, si propositum seu antecedens negetur.

nationis propositionem, quæ est cuicunque nihil deest, is est diues. Quæ, quoniam negabit eam aduersarius, alia rursus est argumentatione colligenda. Quæ causa fuit plerisque, vt quinque partium facerent ratiocinationem, cùm cuilibet propositionis probationem pro parte numerarent. Quod si sequimur, quanuis multarum partium ratiocinationem facere licebit: cùm & vnaquæque probatio suam possit iterum habere probationem, & hæc rursus aliam. Quapropter probationes propositionum non sunt argumentationis partes: sed nouæ per se fiunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cœpimus probare, quòd quisquis est sapiens, est diues, primùmque caput totius probationis fecimus id, quod confessum est, solam virtutem à sapiente bonum æstimari: sic per obliquum ductum, accepto contradicente eius quod probare cupimus, licebat eisdem gradibus, sed verso ordine, colligere contradicens eius, à quo primùm directæ probationis duximus initium. Quod colligere conamur est, quòd quisquis est sapiens, diues est. Id ergo si non est, erit ex aduersarij sententia aliquis sapiens, qui non sit diues, ergo deerit illi aliquid, non habebit igitur quantas opes volet, cupiet ergo opes: quod si facit, bonas eas putabit. Ergo iam sapiens aliud præter virtutem habebit inter bona: quod si falsum est, falsa sint necesse est, ex quibus id collectum est: ergo verum erit, quisquis sapiens est, eum diuitem esse. Nihil differũt autem hi ductus ad argumentãdi euentum: quamlibet enim argumentationẽ paratum est vtrouis horum ductuum explicari. Sed aduersarius fortè discrimẽ aliquod in his faciet. In altercationibus præsertim confidẽs, & qui se decipi parum timeat, faciliùs directo capietur ductu, si per multas probationes ducẽda sit confirmatio eius, quod intẽdimus. Ea enim quæ lõgiùs distãt, &

Tantum tres esse partes syllogismi, non quinque.

Quid discriminis inter ductum rectum, & obliquum.

nihil cum re negotij habere videbuntur, facile dabit, securus, & firmus (vt sibi persuadet) aduersus insidias. Contra, qui metuet fraudes, illi qui velut tutißima proponentur, erunt maximè suspecta: putabítque periculosißimè credi eis, in quibus minimè se probant pericula. Hic ergo proximis, & sensim à proposito deflectentibus, facilius accedat. Acrius & instantius videtur vrgere obliquus ductus, cum per eum falsa intentãtes aduersario, & neganda, grauius premere videamur quam si directo ductu colligentes vera veris, velut ducere ipsum docere'que credamur. Directus itaque monenti, obliquus est exprobrãti similior. Ex his nequaquam difficile est videre, vbi perfectam necesse sit adhibere argumentationem, vbi sufficiat imperfecta. Nam sicubi explicata re per imperfectam, consecutio sit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus scrupulosißimè disputatur. Sic si quando hæreat, vel orator in conficienda argumentatione: quia dubitetur, an sit consequens, quod efficere voluit: ad perfectam argumentandi formam tunc esse redeundum, & res ipsa, & eloquentißimorum virorum vsus ostendit.

Explicat id quod superius proposuit, quando perfectis, quãdo imperfectis argumentãdi formis vtendum.

Quando quidem caput hoc multa complectitur, & quæ non satis exposita videãtur esse iis, qui parum exercitati sunt præceptis Dialecticorũ: expediat fortassis quædam repetere paulò altius, & quæ habet Rodolphus, ea in breues quasdam velut summas colligere.

Quæstio.

1 Quæstio igitur (vt auspicemur inde) est id de quo disceptatur. Hoc est, quẽadmodum ait Boëtius, quæstio est in dubitationem ambiguitatéque adducta propositio. Vel, vt Rodolphi verbis vtamur, quęstio est cũ interrogatione elata oratio, cui est aut non est responderi queat.

Argumentũ.

2 Argumentũ est, quo alterã quæstionis partẽ veram, aut falsam esse ostẽdim⁹. Vel, vt inquit Quintilianus, argumentum est res, quæ alterius probationi adhibetur.

Argumẽtatio

3 Argumẽtatio, est oratio ea, qua inuẽtum iam argumẽtum rei propositæ accõmodamus. Ea interim paucissimis absoluitur verbis, interim latissimè funditur: pro arbitratu eius qui dicit.

Argumentionis species duæ.

4 Duæ sunt eius formæ perfectæ, syllogismus, & enumeratio, quam alij vocãt inductionem.

Syllogismus.

5 Syllogismus, est oratio, in qua positis aliquibus, & cõcessis, aliud quiddã quã sunt ea quæ posita sũt, per ea quæ posita sunt: necesse est euenire. Aut si mauis hoc pacto: Syllogismus est, argumẽtatio, in qua ex propositione, & assũptione, necessario sequitur cõclusio. Vt, nulla ars citra exercitationẽ perdisci potest, Dialectice ars est, ne-

quit ergo ea citra exercitationem perdiſci.

Syllogiſmi partes.

6 Conſtat ſyllogiſmus quiſque partibus ternis,quarum prima ab Rodolpho dicitur expoſitio, altera aſſumptio,tertia intentio,ſiue concluſio. Cicero primam illam nominat propoſitionem,aſſumptionem alteram,tertiam cõplexionem. Expoſitio, eſt pronuntiatum,generalem latéque patentem complectens ſententiam,ex qua omnis viſ totius argumentationis emanat. Cicero ſic finit, Propoſitio eſt, per quam breuiter locus is exponitur,ex quo omnis vis oportet emanat ratiocinationis. Aſſumptio,eſt pronuntiatum,quo generalis illa ſententia accõmodatur rei propoſitæ. Cõcluſio, illud eſt pronuntiatũ,quod ex expoſitione,& aſſumptione neceſſario colligitur. Vt,ſi probare velis,epiſcopum omnem oportere eſſe virum bonum: hic initio generalẽ aliquã ſententiã proponas oportet:ea eſſe poſsit eiuſmodi:Cuius hæ partes ſunt,vti homines cæteros ſuo exẽplo reddat meliores,is ipſe ante omnia bonus ſit oportet. Hæc eſt ꝓpoſitio, quæ quantũ in ipſa eſt,multo pluribus, atque noſtro huic inſtituto poteſt accõmodari:quamobrem excipit hanc aſſumptio,ita eam propoſito noſtro aſtringens,vt quod in cõmune prius dictum erat, id iã huic inſtituto incipiat eſſe propriũ. Ea aſſumptio hæc ſit:Epiſcopi cuiuſque id munus eſt,vti homines cæteros ſuo exẽplo meliores reddat. Hinc iam,velis nolis,ſequitur ea quam initio propoſueramus cõcluſio:nempe hæc,debet ergo epiſcopus vnuſquiſque eſſe vir bonus.

Expoſitio quæ & propoſitio.
Aſſumptio.
Cõcluſio quę & cõplexio.

7 Iam cum pronuntiatum quodque duobus cohæreat terminis,ſubiecto, & prædicato:alter ex iis, duabus illis prioribus partibus ſyllogiſmi debet eſſe cõmunis, ita vt ſemel in expoſitione poſitus,deinde in aſſumptione etiã repetatur. Atq; is terminus vtrobiq; hoc modo poſitus,dicitur medium. Cui qui in expoſitione cõiungitur,dicitur maius extremũ:quòd ferè latius pateat. Qui in aſſumptione,extremũ minus: eò quòd de paucioribus dici poſsit. Verbi cauſa:cuius officium eſt erudire alios, ipſum eruditũ eſſe oportet:epiſcopi munus eſt, vt & alios erudiat:ergo epiſcopum ipſum eruditũ eſſe oportet. In hoc ſyllogiſmo, medium eſt,alios erudire:maius extremũ,ipſum oportere eſſe doctum:minus extremum, epiſcopus.

Medium.
Maius extremum.
Min⁹ extremũ

Quòd ſi cui videantur hæc parum cõuenire tertiæ ſyllogiſmorum figuræ:ei hoc ego reſponſum volo in pręſentia,rarum aut nullum potius eſſe huius figuræ apud eruditos vſum:ac proinde indignam viſam fuiſſe,cuius nos cura hic angeret.

Cauilli amotio.

8 Porrò enumeratio(inductionem alii vocant)eſt argumẽtatio,qua ex pluribus,vel partibus,vel ſpeciebus,vnum vel totũ,vel genus vniuerſaliter colligitur. Sed de hoc paulò poſt explicatius.

Enumeratio, ſiue inductio.

9 Interim ſciẽdum illud, quòd præter has duas argumẽtandi formas, aliæ duæ ſunt argumentandi ſpecies imperfectę,enthymema, & exemplũ. Enthymema,eſt ſyllogiſmus,cui altera propoſitionũ deeſt. Vt,anima à ſe ipſa mouetur,ergo mouetur ſemper: Et,quod ſemper mouetur,id immortale eſt,ergo immortalis eſt anima. Exẽplum,quo vnũ particulare probatur per aliud. Vt,nõ potuit Romam capere Hãnibal, ergo nec Gotthi. Hæc rudius,cætera pòſt dicemus explicandis verbis Rodolphi.

Duæ argumẽtandi formæ imperfectæ
Enthymema.
Exemplum.

10 Quidã imperfectas haſce argumentationes à ſuperioribus illis diſcreuere hoc pacto,vt has dicerent pertinere ad Rhetorẽ,illas ad dialecticũ. Quorum ſentẽtiam nõ ſatis eſſe verã,id vel hinc liquet:quòd & dialectici enthymematis exẽpliſque, & Rhetores perfectis interim ſyllogiſmis vtantur.

Quo diſtent hæ formæ ab illis priorib⁹

11 Itaque ſi quis accuratius volet iſta ſecernere,is hoc dicet:imperfectis illis,ſolum antecedens vocari in dubium poſſe:in imperfectis,nõ modo antecedens,ſed & conſecutionem.

12 Ac ꝓinde quoties res eſt eiuſmodi,vt in imperfectis hiſce formis certa ſit conſecutio,nõ eſt cur perfectis vtamur:ſin vero ambigi de cõſecutione poſsit,iam perfectis vti præſtiterit,ſiue in Rhetorum,ſiue in Dialecticorum campo verſeris.

Quãdo perfectis quãdo imꝑfectis vtẽdũ

13 Poteſt autem vnaquæque harum ſpecierũ duplici ductu tractari,directo, & obliquo. Directus eſt,cũ propoſito aliquo,velut recta via colligimus id quod probare volumus. Obliquus,cum accepto contradicente eius quod probare volumus,colligimus

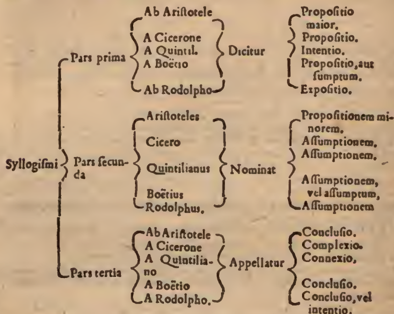
Duplex tractãdarũ argumẽtationũ duct⁹

ex eo aliquid quod falsum sit: vnde regresi, docem' falsum id esse ex quo collectū est: idque quia contradicens est eius quod intendimus, consequens est, istud esse verum.

Hi ductus, quod distēt

Inter hos ductus illud modo interest, quòd prior ille, aptior est aduersus securum, ac intrepidum aduersarium: hic posterior, contra solicitum & tergiuersantem.

Hæc ferè summa est eorū, quæ toto hoc capite explicantur. Iam singulatim ea quę difficultatis aliquid habere videbūtur, explanare incipiamus. Quanquā illud adhuc in cōmune dicēdum est, video ego partes syllogismorum, apud diuersos authores, diuersitē nominibus significari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo istorū nominum, hunc in modum ea discernat inuentus.

Quanquā dū Quintiliani verba cōsidero diligētius, videtur mihi is intētionis nomine intelligere conclusionem nōdum probatā, sed in hoc propositā, vt probetur: deinde assumptionem vocare eam, quæ à Cicerone dicitur propositio: connexionem autē, quæ ab aliis assumptio dicitur, eò quòd hæc intentionem cum propositione cōnectat. Verùm hæc excutere scrupulosius, difficilius fortasse quā cōmodius fuerit, idcirco ea in medium relinquamus. Nam quòd Boëtius his tantum nominibus vtatur in designādis partibus syllogismi hypothetici, id certè leuius est, quā quod admoneri oporteat, Ergo iam ad singula.

Pro hac diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentādi.) Perfectas dicit, propterea, quòd enthymema quoque, & exemplum formæ argumentandi sunt: sed im perfectæ. Cicero aptè, vt omnia, & propè ad verbum, ratiocinationem dixit.) Cicero primo Rhetoricorum: Omnis autem, inquit, argumentatio, aut per inductionem tractanda est, aut per ratiocinationē. Et rursus: Ratiocinatio est, inquit, oratio, ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositum, & per se cognitum, sua se vi & ratione cōfirmet. Mihi rectissimè videtur inductio enumeratio dici.) Ego, inquit Rodolphus, existimo eam, quæ ab aliis dicitur inductio, rectius dici posse enumerationē, eò quòd partiū, aut specierū quædam in ea fiat enumeratio, Cicero primo Rhetoricorū, post-

eaquam duo docuit esse genera argumentādi, vnum necessarium, alterum pbabile:atque prius illud trifariam tractati posse, per cōplexionem, per enumeratione, & per simplicem cōclusionem:deinde(quod ad hunc attinet locum) Enumeratio est, inquit, qua pluribꝰ rebus expositis, & cæteris infirmatis, vna reliqua necessariò confirmatur. hoc pacto: Necesse est, aut inimicitiarū causa ab hoc esse occisum, aut metus, aut spei, aut alicuiꝰ amici gratia, aut si horū nihil est, non ab hoc esse occisum: nam sine causa maleficium susceptum esse nō potest. Sed neque inimicitiæ fuerunt, nec metus vllus, nec spes ex morte illius alicuius cōmodi, neq; ad amicum eius aliquem mors eius pertinebat. Relinquitur ergo vt ab hoc nō sit occisus. Est autē inductio, vel, vt nos dicimus, enumeratio.) Variē vsurpatur nomē inductionis apud authores: quæ res esse in causa solet, vt cum legerint omnia quæ de ea apud diuersos scripta sunt iuuenes, nōdum tamen quæ vis & natura eius sit assequātur. Quocirca visum est mihi, quædam paulò altiùs de ea repetere: quæ si eiusmodi nō erunt, vt si satisfaciāt doctis, profuerint tamē in hoc, vt alii his reprehendēdis meliora afferant: & si nō aliud, hoc certē effecisse videamur, vt ansam præstiterimus aliis, accuratius res istas tractādi. Ergo, vt quidē mihi videtur, inductio est argumētatio, qua vel ex partibus totum, vel ex speciebus genus, aut certē alia pars, aliáue species colligitur. Partes in præsentia intelligo eas, quæ vulgò dicūtur partes integrales. Speciem id ipsum quod Rodolphus. Cùm sint autē quatuor inducēdi modi, quos in finitione attigimus, eorū primi hoc esse posit exēplum, Cōcutitur hodie bellis Germania, Italia armis vastatur, cōcurrūt infestis signis. Hispani & Galli, Angli cum Scotis belligerātur, in Dacia nullus paci est locus: quantulum ergo abest, quo minus vniuersus orbis Christianus bello à seipso dissideat, & suo quod dici solet gladio iuguletur? Secundi hoc: Romulus fratrem secum regnantē ferre nō potuit, neque Pompeium Cæsar, nec Augustus Antonium: & tu adhuc aliquē putes esse in terris, qui æquo animo sit laturus cōsortem imperij? Illud tertij: Quid? manus si sit ita infecta, vt nec ipsa sanari queat, & periculum sit, ne in reliquū corpus is morbus prorepat, antea quàm id fiat abscinditur: idē fit brāchio, pedi, naso, labris: & capiti videlicet idem nō fiat? Quarti hoc: Agè inter poma quodnam generosissimum dicitur? an non id quod optimum est? ecquid equus, piscis, ager, pratum? nónne horum quicque ita demum generosissimum dicitur, si sit idem & optimum? dicitur profectò: quocirca inter homines quoque generosissimum esse eum dicemus, nō qui natalium splēdore anteit cæteros, sed qui virtute ac probitate morum reliquos omnes præstat. Duo eius genera fieri possunt. Est enim inductio omnis, aut perfecta aut imperfecta. Perfectam voco, quæ necessario colligit. Imperfectam, quæ tametsi admodum colligit probabiliter, nulla tamen subest cōcludendi necessitas. Prior duobus fit modis. Principio, quoties omnibus vel partibus vel speciebus enumeratis, totū aut genus inde colligitur. Deinde, cum nō enumerantur omnia quidem, cæterum apponitur tamen clausula aliqua, qua ea quæ enumerata non sunt comprehendātur. Imperfecta & ipsa duobus fieri modis potest. Primùm, cum ex quibusdam tantum, aut etiā quandoque ex sola vna parte, aut specie aliqua ad totum aut genus progredimus. Deinde, quoties vna aut altera parte, aut specie enumerata, nō genus, aut totum, sed aliā quampiam partem speciémue inde colligimus. Atque hæc demum ea est, quàm Rhetoricam inductionem vocant, quæq; alio nomine dici solet exemplum. Quod nomen ab Aristotele eis etiam argumentationibus datur, vbi ex pluribus particularibꝰ vnū particulare colligitur. Quanquā nō me clam est, exempli nomen illis propriè tribui solere, vbi rem gestam alteri rei probandæ refellendæue accōmodamus. Ad quę proximè accedūt, quæ nos ipsi, perinde ac si gesta sint fingimus: inter quæ primas tenent apologi, & vt his quicq; simillimū est: quibus similitudines illas Socraticas Aristoteles nō ineptè adiecisse mihi videtur. De primo modo inductionis perfectæ ab Rodolpho exēpla posita sunt, cæterorū omnium eiusmodi effingi exemplum queat: quód autem hominē nephādissimum toti etiā ciuitati charum esse dixisti, id ego qua frōte abs te dictū sit,

Enumeratio apud Ciceronem.

Inductio.

Ex partibus totum.

Ex speciebus genus.

Ex partibus pars.

Ex speciebus species.

Duæ species inductionis. Perfecta. Imperfecta. Perfecta inductio rursum duplex. Imperfecta & ipsa duplex.

Exemplum secũdi modi inductionis perfectæ, vbi ex partibus colligitur totum. Vbi ex speciebus genus.

nondum satis intelligo. Etenim quem magistratus omnes oderunt, quẽ senatus iã olim perniciosum patriæ ciuẽ iudicauit, quem optimus quisq; de tyrannide inuadenda suspectũ habet, quem nemo denique est qui nõ velit extinctum: hunc tu vniuersæ ciuitati charum esse audes asserere? Quid? An nõ locupletũ fortunis quotidie imminet latro importunissimus? An nõ ciues etiã tenuiores, quacunq; ratione potest, suis illis quantuliscũque fortunis studet euertere? Et quid multis? tu, si potes, nomina aliquẽ, in quẽ idem nõ cogitarit, imò in quem idem nõ fecerit. Quod si non potes, quæ impudentia est, negare ciues omnes ab vno isto summa iniuria esse affectos? negare, ab vno isto hoste periculosissimo intra muros nostros versanti, omniũ nostrũ fortunis extrema oĩa

Exemplũ primi modi inductionis imperfectæ, vbi ex aliquot modo speciebus colligitur genus. Vbi ex vna specie genus. Vbi ex aliquot partibus totũ. Vbi ex vna parte totum. Secundi modi exẽplum, vbi ex aliquot speciebus fit progressus ad aliã speciem.

imminere? Quanquam minus timendum erat, si de fortunis tantum, non etiam de vita omnibus nobis extinguẽda cogitaret homo nepharius. Sed qui rebus adhuc dubiis, Polycarpum ciuẽ reipub. natum occidit, qui interemit Philodamũ, qui integerrimũ optimũq; virũ crudelissime trucidauit, hunc tu victorẽ ciui cuiquã parciturum existimas? Si nescis, ne auunculo quidẽ suo homini innocẽtissimo, verũ suis istis sceleratissimis comitibus resistenti pepercit: & nos adhuc fore speramus scilicet, vt huius tã crudelis belluæ, si quãdo voti compos erit, gladios ciuis quisquã euadat? Equidem mihi videor, nihil eũ aliud animo destinasse, nisi vt totam hãc rempub. funditus euertat atque in nihilũ redigat. Nã qui consulibus palàm cædem minatur, qui prætores etiam hoc tempore dubiis adhuc rebus à dicẽdo iure deterret, hic quid aliud quàm totius Reipub. meditatur interitum. Profectò quisquis nõ parcit capiti, totũ corpus extinctum vult. Et qui magistratus è ciuitate tollit, nõ vult saluam Rempublicam. Numquámne legistis quo modo olim tyrãnidẽ inuaserit apud Athenienses Pisistratus? Dionysius apud Syracusanos, apud Agrigẽtinos Phalaris? quorũ mores nõ tam referret nouus hic Phalaris noster, nisi & finẽ eum quem illi quærebant quæreret. Anni sunt vix dum triginta, cũ auus eius simile quiddã in hac ipsa vrbe molitus est, qui si eo tẽpore iis quibus dignus erat exemplis esset affectus, nunquã hic illi similis esse voluisset: nunc verò etiã gloriæ sibi apud posteros fore existimat, si vel superasse scelus illius, nedũ æquasse videatur. Itaq;

À specie vna ad aliã speciẽ. A pluribus partibus ad vnam.

prouidendum est vobis, ne quemadmodum hic nũc illius, ita alius quisquã post annũ vnũ aut alterum huius esse similis velit. Id quod hac demum ratione cõmode fiet, si ab hoc nunc vltimum supplicium sumetis. Nã si in humano corpore, quoties membrum aliquod ita affectũ est, vt nec de eius salute sperari possit, & periculum sit, ne reliquũ etiã corpus cõtagione sua totũ inficiat, tum id membrum sine cunctatione præcidi solet, si idem fieri videmus in ramis arborum, idem in vitium putatione, quis sit, qui hoc mẽbrum tam pestilens, hunc inquam perniciosissimum non dico ciuem, sed hostem è Reip. adhuc corpore nolit reuelli? Credite mihi, quemadmodũ ouis sæpenumero vna

Ab vna parte ad alteram. Contra Laurentium vallam.

totum inficit gregem: ita vnus pestilens ciuis sæpe vniuersam Rempublicam. Laurẽtius Valla cõtra Boëtium disputans, negat inductionem dicendã esse, quæ vel interrogationibus careat, vel à particularibus ad vniuersale progrediatur. Id quod miror equidem excidere potuisse homini ingeniosissimo, quãdo neutrum ex iis vsquequaq; verũ esse, facilè probatissimorum authorum scriptis ostendi queat. Quòd autẽ Socrates apud Platonẽ ferè interrogationibus vtitur, id nõ ea de causa facit, quòd omnino aliter inductio fieri nõ possit, sed quòd eiusmodi ratio elocutiõis maximè sit apta dialogis. Alioqui nõ esse semper necessarias interrogationes, facilè declarãt verba Ciceronis ex tertio libro de Finibus: quo in loco cum dixisset, nouis rebus noua item esse imponenda & nomina, deinde hæc verba subiecit,

Exemplũ primũ inductionis quæ interrogationes nõ habet.

Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur cogitans in omni arte cuius vsus singularis communísque non sit, multam nouitatem nominum esse: cum cõstituantur earum rerum vocabula, quæ in quaq; arte versantur. Itaque & dialectici & physici verbis vtuntur iis, quæ ipsi Græciæ nota nõ sunt. Geometræ verò, musici, grãmatici, etiã more loquuntur suo. Item ipsæ Rhetorũ artes, quæ sunt totæ forenses atq; populares, verbis tamẽ in dicẽdo quasi priuatis vtũtur ac suis. Atq; vt omittam has artes elegãtes & ingenuas, nec opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis vterẽtur nobis incognitis, vsitatis sibi. Quinetiã a-

griculturа,quæ abhorret ab omni politiore elegantia:tamē eas res,in quibus versatur, nominibus notauit nouis:quo magis hoc philosopho faciendum est. Apud eundē primo de Oratore, Ego verò (inquit Antonius) pergam:& id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo:ne vagari & errare cogatur oratio. si ii qui inter se dissenserint, nō idem esse illud de quo agitur intelligent. Nam si quæreretur, quæ esset ars imperatoris, cōstituendum putarē principio, quis esset imperator. qui cum esset cōstitutus, administrator belli gerēdi:tum adiungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de insidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi. quarum qui essent animo & scientia compotes, eos esse imperatores dicerem: vtererque exemplis Aphricanorum, & Maximorum, Epaminundam, Hānibalem, atque eius generis homines nominarem. Sin autem quæreremus, quis esset is, qui ad Rempub. moderandam, vsum & scientiam & studium suum contulisset, definirem hoc modo, qui quibus rebus vtilitas Reipub. pararetur augeretúrq; teneret, iisque vteretur, hunc reipublicæ rectorem & consilii publici authorem esse habendū, prædicarémque P. Lentulum principem illum, & Tyberium Gracchum patrem, Q. Metellum, & P. Aphricanū, & C. Leliū, & innumerabiles alios, tum ex nostra ciuitate, tum ex cæteris. Sin autem quæreretur, quisnam iurisconsultus verè nominaretur, eum dicerem, qui legum consuetudinísque eius, qua priuati in ciuitate vterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus esset. Ex eo genere Sext. Aelium, M. Manilium, P. Mutium, nominarem. Atque vt iam ad leuiora artium genera veniā, si Musicus, si Grammaticus, si Poëta quęratur: possem similiter explicare, quid eorū quisque profiteatur, & quod non amplius à quoquam sit postulandū. Philosophi denique ipsius, qui de sua vi ac sapientia vnus omnia penè profitetur, est tamen quędam descriptio: vt is qui studeat omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur &c. Idē in oratore ad Brutum, Quod (nempè indecorum ad dedecens) si poëta fugit vt maximum vitiū, qui peccat etiam cum probam orationē affingit improbo, stultoue sapientis: si denique pictor ille vidit, cum immolāda Iphigenia, tristis Calchas esset, mœstior Vlysses, mœreret Menelaus, obnoluendū caput Agamēnonis esse, quoniam summum illum luctū penicillo non posset imitari, si denique histrio quid deceat quærit, quid faciendū oratori putemus? Iam quod addit Laurentius, ex particularibus vniuersale probari non posse, ne id quidem semper verum esse, partim ex iis quę iā ex Cicerone adduximus, modo accuratius expendantur: partim etiam ex iis, quæ ex Platone mox afferemus, liquere potest. In Phœdone hunc in modum Cebetē interrogat Socrates: Ergo virum necessarium est, cuicūque aliquid est cōtrarium, nullo modo aliunde id quam ex suo contrario fieri: veluti quādo quid maius efficitur, necesse est ex eo quod ante fuerat minus, postea maius euadere? CEBES. Ita est. SOCRA. Nónne & si quid minus fiat, ex eo quod antè maius erat, postea fiet minus? CEBES. Sic omnino. SOCRATES. Quinetiam ex robustiori debilius, ex tardiore velocius. CEBES. Prorsus. SOCRATES. Quid verò si quid euadat deterius? nónne ex meliori? & si iniustius, ex iustiori? CEBES. Quidni? SOCRATES. In omnibus igitur satis id exploratum habemus, omnia ita fieri, cōtraria videlicet ex contrariis. Item in Euthydemo. SOCRATES. Nunquid in effectione & vsu circa ligna, aliud præter fabrilem scientiā rectè vti singulis efficit? CLINIAS. Non aliud. SOCRATES. Quin etiam circa vasa conficienda rectum vsum scientia præstat. CLINIAS. Præstat. SOCRATES. Nonne & circa vsum bonorū quę supra retulimus, diuitiarum, sanitatis, formæ, scientia ipsa dux erat, docens rectè his vti, rationémque dirigens? CLINIAS. Prorsus. SOCRATES. Non solum igitur prosperam rerum cōsecutionem, sed & bonum vsum, vt videtur, in omni possessione actionéque hominibus scientia prębet. Hactenus Plato. Quē in modum & Cicero in oratione ea quā dixit pro lege Manilia, probat in Pompeio omnes res eas inesse, quæ in summo imperatore exigūtur, propterea quòd in eo insit scientia

Exemplum secundum.

Tertium.

Primum exēplum ex Platone ostendēs vniuersale colligi posse ex particularib⁹.

Secundū eiusdem rei exemplum ex eodē authore.

Tertium ex Cicerone.

rei militaris, quod virtus, quod authoritas, quod felicitas. Quæ vtique inductio est, & quidem à speciebus ad genus? Quod habet idem, stultū dictu esse si quis in inductione apponat hæc verba, & sic de singulis: aut alia fortasse, quorū tamen eadem sit vis & significatio id plane cū eo pugnat, quod nos diximus paulò antè, de secūdo perfectę inductionis modo. Quapropter huius etiam rei exemplum ex Platone afferamus: quod si non planè atque omni ex parte cum illa inducendi forma cōsentiet, hactenus consentiet, tamē vt intelligas, quoties partes aut species nō omnes enumerātur: tum fieri posse, vt eiusmodi clausula aliqua, in earum quæ enumeratæ non sint, locum succedat. In Gorgia igitur legimus ad hunc modum: SOCRATES. Quid verò? qui ea quæ ad fabricam pertinent didicerit, nonne est faber? GOR. est, SOCRATES. Et qui musicam, musicus, GORGIAS. Ita, SOCRATES. Et qui ea quæ ad medicinam pertinent, medicus. Atque in cæteris eodem pacto, quisquis didicerit aliquid, talis euadit, qualē cuiusque scientia reddit. GORGIAS. Omnino SOCRATES. Nonne igitur per hanc rationē iustus erit, quicunque iusta didicerit? GORGIAS. Maximè hucusque Plato. Atque hæc nobis in præsentia occurrerūt, quę de inductione obiter diceremus. Quòd si quādo ex instituto hæc de re agere cōtinger, accuratius singula psequemur. Ratiocinatio, si latino malumus vti nomine, est, vt inquit Aristoteles, oratio.) Aristotele priore τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν libro. syllogismum finit his verbis: συλλογισμὸς δέ ἐστι λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει * τῷ ταῦτα εἶναι. Et verba hunc in modum vertit Boëtius? Syllogismus est oratio, in quo positis quibusdā & cōcessis, aliud quidam quàm sint ea quæ posita & concessa sunt, necessariò cōtingit, per ipsa quæ concessa sunt. Quo in loco illud nō inutile fuerit meminisse, à Boëtio explicandi modo causa adiectum fuisse hunc ablatiuū concessis, vt significaret illud positis apud Aristotelem esse aliud nihil, quàm si dixisset cōcessis. Id quod manifestiui adhuc docet Aulus Gellius, cum decimoquinto noctium atticarum libro, hāc ipsam Aristotelis finitionē hunc in modum latinā fecit: Syllogismus est oratio, in qua consensis quibusdam & cōcessis, aliud quid quam quæ concessa sunt, per ea quæ concessa sunt, necessariò conficitur. Quibus planè consona sunt, quæ in primum librum Topicorū Aristotelis scribit Alexander Aphrodiseus, qui posteaquā docuisset λόγον, id est orationem ea de causa poni in finitione syllogismi, quod esset ipsius genus: deinde reliquas etiam finitionis partes explanaturus, inter alia multa etiā hæc dicit: σημαίνει δὲ αὐτῷ τὸ τεθέντων, ληφθέντων τε καὶ συγχωρηθέντων, &c. id est: Significat autē Aristoteli hæc vox positis id ipsum, quod sumptis atque concessis. Quanquam quid tā multa in re perspicua? nisi quod apud quosdā hodie religiosum est, vel latum (quod aiūt) culmum à suis illis discedere copulatis. Vel, est argumētatio.) Quod si minus arrideat definitio Aristotelica, poteris, inquit, ratiocinationem finire & hoc modo, Ratiocinatio, siue (quod idem est) syllogismus, est argumentatio, in qua duo extremi termini duarum propositionum concessarum, ita accommodantur vni termino medio, vt si vtrisque conueniat cum illo, ipsis etiam inter sese cōueniat: sin autem alteri eorum cum illo non cōueniat, tum ne ipsis quidē conuenire inter se posit. Verbi causa, Omnis liberator patriæ summa laude est dignus, Brutꝰ liberator est patrię, ergo Brutꝰ summa laude est dignus. Hic duo extremi termini sunt summa laude dignū esse, & Brutus: quibus vtrisque quia cum medio illo termino conuenit, qui est liberator patriæ: proinde inter se etiā ipsis cōuenit in conclusione. Rursus, nemo oppressor libertatis dicēdus est parēs patriæ, C. Cæsar libertatis oppressor fuit, non fuit is ergo dicendus parens patriæ. Huius syllogismi duo extremi termini sunt, dicendum esse parentē patriæ, & C. Cæsar: medius, libertatis oppressor: cum quo medio quia cōuenire non potest alteri extremo, nēpe parenti patriæ, hinc est vt & ipsi termini extremi alter ab altero in conclusione dissideant. Porrò illis terminis cōuenire inter se dico, quorum alter de altero affirmatur: illis nō conuenire, quorum vterque de altero verè negatur. Id ergo quod efficitur argumentatione.) A Cicerone non conclusio, non intentio, sed complexio dicitur. Quanquā is de vnius syllogismi complexione loquitur, nō etiā de inductionis. In ratiocinatione autē

Nū inductione apponenda hæc particula, & sic de singulis.

Syllogismus quid Aristoteli. * Aliàs διὰ τῶν κειμένων quam lectionem & Boëtium secutum apparet.

Quomodo syllogismum definiat Rodolphus.

tãtum duæ sunt propositiones.) Propositiones appellat τὰς προτάσεις. Alioqui apud Latinos eã video propriè dici propositioné, quæ ab Rodolpho dicitur expositio, Aristoteles maioré vocat. Sed de his supra. Quarũ quæ ad ratiocinationé ducitur, enthymema dicitur.) **Enthymema.** Fabius libro quinto: Nam enthymema, inquit, (quod nos cõmentum sanè aut commentationé interpretemur, quia aliter nõ possumus, græco melius vsuri) vnum intellectum habet, quo omnia mente concepta significat: sed nunc de eo nõ loquimur: alterum, quo sententiam cum ratione: tertium, quo certam quandam argumẽti cõclusionem, vel ex consequentibus, vel ex repugnantibus: quanquam de hoc parũ cõuenit. Sũt enim qui id prius epicherema dicãt: pluresq; inuenias in illa opinione, vt id demum quo pugna constat, enthymema accipi velint. Et ideo illud Cornificius cõtrarium appellat. hunc, alii Rhetoricum syllogismum, alii imperfectum syllogismũ vocarunt: quia nec distinctis nec totidem partibus concluderetur. quod sanè nõ vtique ab oratore desideratur. Quid sit exemplum, superiore libro.) Capite vigesimoquinto. **Exemplum.**

Illud enim, P. Scipio occidit iure Melium.) In historia erratum esse, monuimus libro superiori. Quod autẽ addit Rodolphus argumentationé hanc, P. Scipio iure occidit Tiberium Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinã: hãc, inquam, inductioné nõ esse, sed syllogismum: id verũ est, si vocabulum inductionis eo intellectu sumatur, quo id accepere Rodolphus & Aristoteles, verùm antea illud à nobis dictũ est, variũ esse nominis huius apud authores vsum. **Inductio.** Id quod etiam notauit Boëtius, qui cum initio inductioné more Aristotelico definiuisset, Inductio (inquiens) est oratio, per quã fit à particularibus ad vniuersale progressio: deinde paucis interpositis verbis, Sæpe auté multorũ (inquit) collecta particularitas, aliud quiddã particulare demõstrat. Atq; hęc est illa inducendi forma, quam appellant inductioné Rhetoricã, & de qua sola in Rhetoricis locutus est Cicero, quãque Aristoteles in Rhetoricis suis interim exemplũ, interim Rhetoricam inductionem vocet. Possem plura, possem hæc explicatius, nisi vererer, ne & hæc, lectori præsertim occupato, multa nimiũ videãtur. Illud tamẽ vel nolens addam, si quis hãc argumentandi formam de qua loquimur, syllogismũ quàm inductioné vocare malit, non id magnopere displiciturum mihi, modo ne obstet nominum vsus cũ videã facillime hæc in syllogismi formã conici posse. Quid enim fuerit negotii, si quis id, de quo diximus, exemplũ, in eiusmodi redigat syllogismum? Quicquid P. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure facit in L. Catilinam: atqui Scipio Tiberium iure occidit: ergo & Catilinam iure occidet Cicero.

Quid satis est, si Roma parum.) Verba sunt militum de Cæsare apud eundem authorem lib. 5. Neque mirum si hoc non posSit dici exemplum: quando ex particulari, non ad aliud particulare, sed ad vniuersale fit progressio. quod nos genus inductionis superius ab exemplo secreuimus. Aristoteles autẽ dixit enthymemata ratiocinationé Rhetoricam.) **Aristotelis sententia de enthymemate.** Aristoteles primo Rhetoricorũ libro: Eorum (inquit) quibus probamus vt & in Dialecticis, aliud inductio est, aliud syllogismus. Nã enthymema quidé syllogismum Rhetoricum, exemplum verò Rhetoricam inductioné appello. Et 2. lib. τῶν προτέρων ἀναλυτικῶν: Ἐνθύμημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων ἢ σημείων, id est: Enthymema est syllogismus imperfectus ex verisimilib⁹ aut signis. Et iterũ in Rhetoricis: Quare necesse est (inquit) tã enthymema quã exemplũ de iis esse, quæ vt plurimũ aliter quoq; se possunt habere: exéplũ quidé inductioné, enthymema veró syllogismũ, ex paucis, ac sæpe paucioribus quàm ea sunt, ex quibus cõstat syllogismus. Nã si quid totũ perspicuũ est, id dicendum nõ est. ipse nãque auditor id ex seipso affert. Hinc liquet Aristotelem in Rhetoricis vtique enthymema & syllogismum, nõ tã forma argumẽtandi quàm materia discreuisse, credidisseq; enthymematis, etsi nõ crebro, tamen aliquãdo certe totidé esse partes debere quot syllogismi. Quorsum enim attinebat dicere, enthymema sæpe ex paucioribus partibus constare quam syllogismũ, si non interim & ex totidem fieret? Quorsum attinebat, vt diceret, in enthymemate subticenda esse quæ auditor ex seipso afferret, nisi significare ex aduerso voluisset, quæ is ex seipso nõ afferret, ea in enthymemate esse explicanda? Potest autem id fieri nonun-

quam, vt neutrã partium ex seipso afferat auditor, quocirca tunc vtique vtræque dicēdæ erunt. Atque hoc est quod vult sibi Rodolphus cum dicit. Sunt itaque qui putēt Aristotelē non discreuisse forma argumentãdi à ratiocinatione enthymema, sed certo tantum rerum genere enthymema constare voluisse. Fabius libro quinto videtur eo ipso discrimine secreuisse syllogismum & epicherema, quo Aristoteles syllogismū & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum: Epicherema autē nullo differt à syllogismis, nisi quòd illi, & plures habent species, & vera colligunt verū: epicherematis frequenter circa credibilia est vsus. Plerique Rhetores velut dignatione quadam.) Horum sententiā attigit & Fabius libro quinto, & in Topicis Cicero de adiunctis loquens, Ex hoc (inquit) illa Rhetorum ex cōtrariis cōclusa, quæ ipsi ἐνθυμήματα appellant: non quia nō omnis sententia proprio nomine ἐνθύμημα dicatur: sed vt Homerus propter excellentiam commune poëtarum nomen efficit apud Græcos suum: sic cum omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea quæ ex contrariis conficitur acutissima, sola proprie commune nomen possidet. Audes fulcire ruinam sub qua Roma iacet?) Photinus apud Lucanū libro octauo, persuasurus Ptolemæo regi Aegyptiorū, vt Pompeium ad se confugientem occideret, inter cætera argumētatur, & hoc modo, Tu Ptolemæe potes magni fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? &c. Colligunt comprehensiones suas.) Comprehensiones vocat τὰς καταλήψεις, quarum toties iam à nobis facta est mētio, quasque à Cicerone, interim cognitiones, interim cōprehensiones transferri diximus. Et pro Plantio itidem.) Maxima pars eorum, quæ pro Plantio Cicero dixit, in hūc recidunt syllogismū. Quod quis à populo impetrare potest diligētia, assiduitate, gratia, officio, precibus amicorum, id necesse non est, ambitu eū consecutum esse, etiam si dignitate à cōpetitore vincatur: at in creandis magistratibus, maxime his rebus moueri populus solet: perinde vt superetur Plācius dignitate à Laterēsi, non continuo illud necesse est, vt ambitu ædilitatem ei obtigisse dicamus. Loci quidē communes, vt Rhetores vocant.) Cicero in Oratore, de locis communibus loquens, Qui, inquit, communes sunt appellati, quòd videntur multarum idem esse causarum. Sunt ergo loci communes, cōmunes quædam formulæ virtutum, ac vitiorū, cæterarūque rerū: quæ ferè inter dicendum solent occurrere: vt quæ in ingratitudinē, luxuriā, auaritiā, loquacitatē, item de iustitia, prudētia, vita, morte, cæterisque id genus rebus dici solent. Cicero in Rhetoricis vocat locos communes, qui cōmuniter & ab accusatore, & a defensore tractari possunt, vt fama, tormenta, tabulæ, testes, argumenta &c.

Enthymematis nomē quid significet.

Loci cōmunes.

Figuræ syllogismorum.

Quoniam autem vniuersaliter pronuntiata.) Tres faciunt Dialectici syllogismorū figuras: primā, qua medius terminus in vno pronuntiato subiicitur, in altero prædicatur: secundam, qua vtrobique prædicatur terminus medius: tertiam, qua vtrobiq; subiicitur. Iam priores illæ duæ semper maiorem propositionē vniuersalem habent: modo intra eos illatū modos cōsistamus, quos enumerauit Aristo. Tertia potest illa quidem maiorem habere particularem: verū hanc nōnulli ceu superuacuam, & cuius nullus sit apud authores vsus, reiiciunt: indignámque esse censent, cui inter figuras syllogismorum sit locus. Supina.) Iacentia, inertia, minimè viuida, minus mouentia eum qui audit. Cum ergo vt prædiximus.) Hoc est, vt plebeis verbis idem dicamus, In syllogismo, & inductione perfectè, si ritè fiant, solum antecedens vocari in dubiū potest, consequentia non potest. In enthymemate autem & inductione imperfecta, nō de eo solo quod antecedit, sed de consecutione etiam ipsa ambigi solet. Vt ergo affirmandæ rei cuiusque.) In summa hoc dicit: Quoties id de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis satis ostendi potest, nō est cur perfectis vtamur: sin autē res est inuolutior, & ad quam probandam imperfectæ illæ argumentationes nō satis habeant virium, tūc certè integris syllogismis, & perfecta quo ad eius fieri potest, inductione vtendum. Hæc primum lex proponenda est argumentationum omnium.) Affert per ordinem catholica aliquot præcepta seu regulas Dialecticorum, quarū prima est hæc: Ex vero antecedenti semper vera infertur conclusio. Altera: quoties falsa est conclusio, necesse est antecedens etiam falsum esse. Tertia, Quēadmodum ex an-

Quando perfectis, quādo imperfectis argumētandi formis vtēdū.

Generales aliquot dialecticorum canones.

tecedenti sequitur conclusio, ita ex contradicente cõclusionis, sequitur cõtradicens antecedentis. Duplex est ergo ductus rei cuiusque probandæ.) Id Aristotelici nostri tẽporis dicũt hoc modo: Duplex est syllogismus, vnus ostẽsiuus, alter ad incommodum, seu impossibile. Partes exequuntur eo ipso modo quo Rodolphus. Pisistratus.) Qui tyrannidẽ inuasit apud Athenienses. Qua de re Iustini verba sic habẽt: Sed Pisistratus, inquit, quasi sibi, nõ patriæ vicisset, tyrannidem per dolũ occupat. Quippe verberibus voluntariis domi affectus, laceratóq; corpore in publicũ progreditur, & aduocata cõcione vulnera ostẽdit: de crudelitate principũ, à quib⁹ hoc se passum simulabat, queritur: additur vocibus lachrymæ, & inuidiosa oratione multitudo credula incẽditur, amore plebis inuisum se Senatui affirmat, obtinet ad custodiam corporis sui satellitũ auxilium, per quos occupata tyrannide, per annos trigintaquatuor regnauit. Et Phalaris itidẽ.) Hic est Phalaris ille memoratissimus Agrigentinorũ tyrannus: inter cuius multa crudelissima facinora, vnum hoc si nõ laudandum, at certè minus vituperandũ est: Perillus quidam taurum ei æneum fecerat, in quem cõiecti homines, igne subiecto, nõ vocem humanã, sed mugitum bouis vrgente dolore ederent, quo munere se cũ homini crudeli rem in primis gratã fecisse arbitraretur, hoc pretii tulit, vt primus ipse in tauro ipso suo miserè tortus obierit. Vnde dictum illud, Nec enim lex æquior vlla est, Quã necis artifices arte perire sua. Idipsum alia rursus colligendum erit argumentatione.) Aristoteles prosyllogismos appellat, quib⁹ ꝓpositiones syllogismi negatas probamus.

Pisistratus. Phalaris. Perillus. Partes syllogismi quot sint.

Quæ causa fuit plerisque, vt quinque partium ratiocinationẽ facerent.) Ciceroni in Rhetoricis maximè quinq; syllogismi partes esse vidẽtur, ꝓpositionis approbatio, assumptio, assumptionis approbatio, & cõplexio. Quintilianus & Boëtius, tres tãtum faciunt partes. propositionem, assumptionem, & cõclusionem. Quanquam Boëtius, de solo loquitur syllogismo hypothetico, seu cõditionali: & Fabius alio quodã intellectu tres facit syllogismi partes, quã Rodolphus. Putat enim ille idcirco tres esse quod propositio, & eius approbatio, pro vna parte accipi debeant: itidémque assumptio cũ probatione sua: Rodolphus autem probationes illas omnino nõ putat connumerãdas esse inter partes syllogismi, eius ad cuius propositiones cõfirmandas adhibẽtur, sed aliorũ eas syllogismorũ expositiones aut assumptiones esse. Quæ sententia, vt verisimillima esse nihil videtur, ita probe ei cum sentẽtia Aristotelis de syllogismi partibus, & prosyllogismis.

Quot modis argumentatio vere soluatur, & quot rursum modis elabi tantum contingat. Cap. XV.

SIcut est autem disputantis confirmare id, quod probandum sumpsit: ita eius qui diuersa tuetur, est dissoluere quæ confirmata sunt. Soluitur verò argumentatio eisdem quibus struitur modis. Quemadmodum nanque probamus vnumquicque per aliquid quod verum esse volumus, & ex eo consequi docemus, quod probare nitimur: sic dupliciter effectam soluimus argumentationem. Aut enim falsum esse dicimus: quod propositum est. Aut si res id non sinit, non confici ex proposito, quod aduersarius voluit, indicamus. Idque vel quia imperfecta sit argumentatio: aut si sit perfecta, videri potius talem esse, quàm quia reuera sit talis. & esse aliquid

Duplex argumentationum solutio.

in ea, quod multipliciter dicatur nec eadem ſignificatione vtrobique in argumentatione ſit poſitum. Id eſt autem quod dici ſolet, omnem argumẽtationem ſolui, aut negãdo eo quod propoſitum eſt, aut multiplici diſtinguendo. Vt ſi dicatur: Sapienti nullæ deſunt opes, ergo ſapiens eſt diues. Prima ſolutio eſt, vt reſpondeatur, non eſſe verum quod proponitur, ſapienti nullas deeſſe opes. Quod ſi probetur, quia nullas cupit: reliquum iam eſt, vt negetur, ex hoc quod nullæ ſibi deſunt opes, conſequi, diuitem eſſe eum. Id ſi probetur, adiecta maiore propoſitione, quia cuicunque nihil deſit, is ſit diues, fortaſſe negabitur & iſta. Quam etiam ſi probabit, dicétque, quiſquis habet omnia quorum indiget, eſt diues: cuicunque nihil deeſt, habet omnia quorum indiget: expleta iam ratiocinatio eſt, cuius vtraque probata eſt propoſitio. Vltimum itaque ſolúmque remedium eſt, vt qui ſoluere volet, dicat hoc verbũ, deeſſe, dupliciter dici. Aliter dicitur enim deeſſe quid, quod modo non adeſt: aliter quicquid modo deſideratur. Quod ſi priore ſignificatione dicatur, vera eſt maior, minor falſa. Si ſecundo modo, minor eſt vera, falſa maior. Quare nihil mirum eſſe, ſi quæ iungere volumus, in concluſione non iungantur, cum id medium in quo illa iungebantur in propoſitionibus, non numero, ſed ſpecie ſolum fuerit vnum. Soluendi autem verbum, quanquam commune ſit neganti, & diſtinguenti, rectiùs tamen diſtinguenti conueniet. Nam quiſquis negat, non patitur confici argumentationem: quæ autem confecta non eſt, proprie ſolui non poteſt. At cum multiplex diſtinguitur, eſt vtique in ſpeciem cõfecta, rectius igitur ſolui dicetur. Nos tamen omnẽ rationem diſcutiendæ argumentationis, in præſentia ſoluere vocauimus. Et hæ quidem ſolutionum differentiæ quas diximus, veræ ſunt, & ad

Soluendi verbũ diſtinguẽti potius conuenire, quam neganti.

rem ipsam feruntur. idque ipsum etiã vulgò vocantur. Sunt aliæ soluendi, vel (si magis proprium volumus eis nomen dare) elabẽdi rationes, quæ vulgò dicuntur solutiones ad hominem. Ad eas refugimus, quãdo ex re parum speramus auxilij. Quia firmior est argumentatio, quàm vt aliqua parte infringi labefactariue poßit. Vel, quia datur occasio de aduersario dicendi, quem quia possumus acrius retundere, malumus in ipsum rationem, quàm in rem ingerere. Elabimur autem his ferè modis, Vel, quia regerimus aliquid aduersario, quo reprimimus eum: vel eleuamus quod obiectum est: vel digressu à re facto, illatáque alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propositæ argumentationis cura, & alterius obruimus commemoratione. Regerimus, vel in rẽ ipsam, per quam disputator probauit quod instituerat: vel in personam aduersarij. In rem regerimus, cum rem parem aliquã ei quæ nobis obiicitur reponimus, vt quantũ vrget nos aduersarius, tantum videamur nos eum ediuerso eo quod regerimus vrgere. Quale est pro Cælio, cui cum obiecta esset luxuria maior, quàm vt eam defendere auderet Cicero: apertior quàm vt posset eam negare: molliit quidem aures quãtum potuit orator: & partim temporum magis ea vitia dixit quàm hominis, partim contendit aliquid esse concedendum ætati. Tamen (quod huius loci proprium est) velut remedio inuidiæ opposũit spem futuræ industriæ, & probitatis, in ætate ventura, & ex actionibus, laboribúsq;, quos Cælius iam suscipiebat, sustinebátque. Tale est etiam, quod apud Virgiliũ Iuno dicit: Indignũ est Italos Troiã circũdare flammis Nascẽtẽ. Non negat, sed eleuat quãtũ potest. Deinde in digniora regerit: Quid face Troianos atra vim ferre Latinis? & quæ sequũtur. Huius etiã est generis, quod inquit Turnus,

Elabendi ratio, siue solutio ad hominem.

Tripliciter quempiã posse elabi.

Duplex ratio regerendi.

In rem.

Li. 10. Aenei.

Li. 12. Aenei.

Et nos tela pater ferrũq; haud debile dextra Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Treis pateat cæli spatiũ (nõ amplius) vlnas. Alter cũ nequeat respondere, aliud par obiicit. Dic quibus in terris, inscripti nomina regũ Nascũtur flores, & Phyllida solus habeto. In personam regerimus, cũ dimissa re, ostẽdimus qualiscũq; sit, non cõuenire tamẽ aduersarij personæ obiicere eam, nec rectè hæc ab eo dici. Cuiusmodi est pro Ligario, quòd Tubero accusator Ligarij, in eadẽ causa fuerit, cuius Ligariũ accusabat. Simile est in Sallustiũ: Quasi verò tu sis ab illis viris Sallusti ortus. Et paulò pòst: Ecquid te tui piget homo leuißime, cũ ea culpas, quæ in historiis mihi gloriæ ducis? Et iterũ, quid enim mẽtiri turpe ducis, qui mihi ausus sis eloquentiã, vt vitiũ obiicere, cuius semper nocẽs eguisti patrocinio? Sic & Virgilius, Méq; timoris Argue tu Drãce. Et, Tantũq; nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicũ Iason inquit, Medea amores obiicis? Hæc omnia, non de re, recta nécne sit, sed de homine. Eleuamus quoties cõtemnimus rẽ quæ obiicitur, & velut nullius momẽti aspernamur. Qualẽ totam Cælij accusationẽ Cicero voluit videri, magis iras, & iurgia dißidẽtiũ in amore, querelásq; amãtiũ esse, quã vera crimina. Sic & apud Virgiliũ est: Italiã petiit fatis authoribus, esto, Cassandræ impulsus furiis. Maiestatẽ fatorum Cassandræ furore elusit. Et paulò pòst, quod modò diximus, Indignũ est Italos Troiã circũdare flãmis Nascentẽ: subiicit cõtinuo: Et patria Turnũ consistere terra, Cui Pelũnus auus, cui diua Venilia mater. Indignioris cõparatione eleuauit ostẽditq; nõ oportere id ita indignum videri. Digrediendi rarum est apud authores exemplũ, sicut digressu aduersarij vitemus laqueum. Quod enim præsentis tẽporis & vtilitatis laus est, quiduis dicere, vt de re non dicas, cùm nihil poßit vtiliter de

Ecloga 3.

In personam

In oratione pro Liga.

In apologia Ci. in Sallust.

Lib. 11. Aen.

Lib. 2. Aene.

Eleuare quid sit.

Verba Iunonis lib. 10. Aeneid.

Digressus.

ea dic:: id postea cum legeretur, posset authoris videri culpa factum, qui dilaberetur ab instituto, & grauia crimina non diluta dimitteret. Pro Cælio tamen videtur mihi Cicero hoc soluendi genus expreßisse: cùm responsurus ei crimini, quo obiiciebatur paratum habuisse domi venenum, & vim eius in seruo expertum esse, digressus est ad mortem Q. Metelli, suspicionémque facit, Clodij scelere, veneno sublatũ illum fuisse, ipsamq́ mortem gemitu & lachrymis prosequitur: simulq́ reprimit aduersarios, velut simili ictos crimine, simul impetu dictionis, & affectu, mentem ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem non satis commodè modus hic elabendi in literas mittitur, sic inter disputandum, & in foro, & in scholis, creberrimè solet expeti.

Sicut autem est disputantis.) Quæ de solutione argumentationum habet Rodolphus, ea ob oculos ponit sequens descriptio.

Solutio argumentationum duplex est.

- Vna vera, quoties verè diluimus, id quod ab aduersario propositum est: eáque duobus fit modis:
  - Principio, si ostẽdamus falsum esse propositum, id est, vt nũc loquimur antecedens.
  - Deinde, si doceamus nõ esse ratã consequẽtiam, hoc est, si probemus conclusionem nõ necessariò ex antecedente sequi.
- Altera ad hominẽ, puta quæ nõ rei, sed homini satisfacit. Fitque ea trifariam.
  - Primum regerendo, idq;.
    - Vel in rem, quoties parem, aut etiam grauiorem, quàm sit ea quæ obiecta est nobis, aduersario reponimus.
    - Vel in personã, cũ ostendimus, non decere personã aduersarii, vt hæc nobis obiiciat, etiam si constet ea vera esse.
  - Deinde eleuãdo, cũ videri volumus contẽnere id quod aduersarius obiecit, dicimúsque id tale esse quod rideri magis, quàm dilui mereatur.
  - Postremo digrediendo, cum animum auditoris digressu quodã à proposito abducimus, itaq; aliis occupamus vt eius quod obiectum est nobis, quędam obrepat obliuio: & quanquã nõ sit, tamen dilutum esse videatur.

Sapiēti diues secundū Stoicos.

Sapienti nullæ desunt opes. ergo sapiens est diues.) Quem Stoici dixerint diuitem, Cicero docet in epistola quadam ad Trebatium: Balbus (inquiens) mihi cōfirmauit te diuitē futurum. Id vtrum Romano more locutus sit, bene numatum te fore: an quomodo Stoici dicunt: omnes esse diuites, qui cælo & terra frui possunt, postea videro. Et apud Tragicum Iason inquit.) Senecæ in Medæa verba hæc sunt:

IASON. Perimere cum te vellet infestus Creon,
Lachrymis meis euictus exilium dedit.
MEDEA. Pœnam putabam, munus (vt video) est fuga.
IASON. Dum licet abire, profuge, tēque hinc eripe.
Grauis ira regum est semper. MEDEA. Hoc suades mihi.
Præstes Creuse, pellicem inuisam amoues.
IASON. Medea amores obiicis? MEDEA. Et cædem, & dolos.

Triplici de causa fieri expositionem, & suum vnicuique expositionis generi esse propositum finem. Deinde, probabilem esse oportere expositionem eam, qua fides alteri rei quæritur, reique probādæ accommodatam, & quomodo id fiat. Postremo, cuiusmodi esse debeat eius exordium. Cap. XVI.

DE argumētatione autem quid ea sit, & quæ species eius, & quomodo conficiatur, quantum ad inueniendi rationem pertinet, hæc sufficere videbuntur. Expositio sequitur, quam speciem orationis alteram fecimus. Exponimus autem fere propter has causas, vel vt audientium voluptate demulceamus aures, vel vt rem ipsam cuiusmodi sit explicemus, vel vt fidem alicui alij rei expositione quæramus. Primùm sequuntur poëtæ. Proximum qui monumentis rerū tradendis, vel præsentes, vel posteritatem conantur docere, vt qui historias & exempla virorum rerúmq; insignium literis mandant. At qui faciendæ causa fidei de re aliqua exponunt, hi sunt vt oratores, vt philosophi, vt reliqui artifices, quibus persæpe in alterius vsum rei alia res verbosius est recensenda. Trium igitur harum expositionum suus est cuique finis. Qui enim voluptatem solam spectat audientis, dummodo eam sequatur, vera an falsa, probabilia an incredibilia dicat, nihil sua credit referre. Quòd si quando verisimilia, aut vera dicit, enixiusque colorem tuetur veritatis, non

Expositionū genus duplex

Finis primi generis, voluptas auditoris

id tantum ex sua facit persona, quãtum ex illius persona, cui talia tribuit. quoque sint illi congruentiora, sic dicũtur. Aut persæpe in his, vbi vana affectus specie mouere cupit auditorem. Aptissima est enim talibus veri similitudo. Quodque præcepit Horatius, Ficta voluptatis causa, sint proxima veris. id non in voluptate modo, sed in omni affectu præcipuè est obseruandum. Scriptores autem rerum econtrario, primam omnium veritatem expetunt, posterior voluptatis est cura. Si tamẽ legem illam, quam sanxisse Thucydides historiæ videtur, obseruare velint, malíntque rem perpetuò duraturã conficere, quàm gratiam breuem mereri. Vera autem dicunt hactenus vt sua sint conscientia contenti: neque solicitè quærendum putant, quomodo fiat lectori fides eorum quæ recensent: quando & grandia pleraque & ad incredibile quãdoque accedentia, velut ex periculo petunt, vt admiratione lectorem detineant. Sicubi verò ponuntur aliqua faciendæ fidei, talia ferè sunt, vt magis grauitatem authoritatémque scriptoris cõmendent, quàm rem probent. Cuiusmodi sunt scire se incredibilia & fidem excedentia narrare, sed ita tamẽ à maioribus accepisse, ita posteris tradituros: vel compertum sibi, rem sic habere: constanter se verum in qualicunque hominum opinione dicturos. quandoque verò ne sibi quidem satis probari, quare quemque pro suo captu dempturum addituúmue fidem. Quare probabilitatis abundè est istis, rem tradi sic, vt non sit improbanda, id est, vt vera dicantur. Deinde ne videantur falsa: quod fit, si neque inter se dissideant, neque temporibus, personis, locis, ea quæ traduntur, discrepent. Pleraque enim vera, turbato ordine coniunctionéque rerum, incredibilia videntur. contrà falsa, disposita vt singulæ inter se partes congruant, verissimorum implent fidem.

Secundi generis finis, vt vera sint quæ dicuntur.

Causa autem quamobrem parata sit scriptori fides, cùm ex scriptoris persona, quòd nihil tale videtur, quare debeat potius velle falsa tradendo lædere existimationem suam, quàm vera dicendo sancti grauisque viri de se opinionem ad posteros transmittere: tum quòd lectoris parum aut persæpe nihil interest sic vel sic rem esse arbitrari: præsertim si non aliunde paratum sit, quo possit vanitas scribentis coargui: quale Herodoto & nonnullis quoque scriptorum, qui indulserunt ingeniis suis, contigit. In reliquis facilè lector accedit. Mauult enim (quod vulgo dici solet) credere quàm exquirere. Aperta ergo sunt apud eos omnia, erecta, sublimia, secura: vt qui non timeant, non timeantur. At in expositionibus iis, quibus fides alicui rei quæritur, non satis est esse vera quæ exponentur: sed & firma, & velut fidem sibi ipsis facietia oportet esse: tum ad id cui probando destinantur ita accommodata, vt capita fidei faciendæ confirmandarúmque rerum nostrarum omnia possint inde depromi. Instat enim aduersarius & suspecta habet omnia, neque quicquam impunè dimittit, & vel negat, quæ nocitura sunt: vel si id nequit vertere in suos vsus, & ad se rapere conatur, efficeréque vt vel prosint, vel vtique quàm minimum obsint.

Finis generis tertii, vt fidẽ faciamus iis, quorum gratia exponim⁹.

Omnis ergo disputantis expositio, quæ probando alicui destinatur, necesse est duo præcipuè habeat. Prius est, vt probabilis sit, nec enim fides alteri rei per eam parari poterit, si dubiæ sit ipsa & ambiguæ fidei. Deinde, vt accommodata sit, id est, vt illi rei, quam probare per eam volumus, aptè iungatur, sicque expositio fiat, vt cõmodè fides ex ipsa possit duci. Parum est enim, ipsam per se probabilem esse, si non id quod probare conamur, colligere per eam possumus.

Duo necessaria expositioni ei, qua quis fidem facere conatur.

Probabilis fit expositio, si sit argumentosa, si consentanea rebus, si per se consequens. Argumentosa est, quæ causas habet rerum. Causas autem vt habeat, non modo summæ rerũ quas exponimus, vt sunt causæ belli gestj, causæ pestilentiæ, aliarúmque rerum quæ solent à scriptoribus ante ipsas res explicari. Qualis est etiam pro Milone tota ferè narratio. Causas enim habet, primum, quare Clodius annum præturæ suæ in Milonis consulatum distulerit. Hinc, quare Milonẽ occidendum destinauerit. Demum, quare hoc loco, hoc tempore. Sed in singulis etiam partibus, expositionis causas addimus, cuiusmodi est, Sæpè fugam Danai Troia cupiere relicta Moliri: causam addidit, Et longo fessi decedere bello. Quod reuera quidem argumentatio, quanquam colorem habeat & faciem expositionis. Sic etiam assensere omnes. Quare assenserunt? quia quæ sibi quisque timebat, Vnius in miseri exitiũ conuersa tulere. Sed & alia nõnunquam ponuntur argumẽta. Vt, Sanguine placastis ventos & virgine cæsa: argumentum est eius quod sequitur, Sanguine quærẽdi reditus. Et pro Milone: Etenim palam dictitabat, cõsulatũ Miloni eripi nõ posse, vitam posse. Subdit orator, Significauit hoc sæpè in senatu, dixit in cõcione. Quin etiam Fauonio, & reliqua quæ sequuntur, prioris illius sunt hæc velut indicia. Consentanea erit expositio, si personis, locis, temporibus, rebus consentiat. Personis quidem, si quales sunt, talia facta earũ dictaq; effingantur. Nec enim eadem conuenient Achilli, & Nestori, & Vlyssi verba: nec eadem facta erunt in his probabilia. Sic & alia fœminam, alia virum, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia togatum decebunt. Locis & temporibus accommodabitur: si quo loco vnumquodq;, quo tempore verisimile est factum esse, sic exponatur. Rebus verò conue-

Trifariam expositionẽ fieri probabilẽ. Quomodo esse possit argumentosa.

Quomodo consentanea.

niet, si lætis iucunda, seriis grauis, ridiculis faceta, insignibus ornata, tristibus acerba tribuatur expositio. Consequens autem erit, non modo, si prioribus sequentia non discrepent: id enim potius est vitium fugisse, quàm aliquam laudẽ meruisse: sed si sic exponantur priora, vt vel ex iis quæ posterius dicuntur expectentur, & propemodum auditor ipse sibi subijciat ea: vel qualiacunque dicentur, tamen cuncta videantur ex priorum fide pendere. Quod diligentissimè obseruatum est Ciceroni pro Milone. Quanquam enim ancipitis fidei sit, & (vt creditur) ad insidiarum rationem, falsa narratio: quoniam fortuitã eam pugnam fuisse traditur: sic tamen omnia per gradus quosdam certa serie feruntur, vt nihil percipere possis, quod non cohæreat prioribus, & veluti vinculo connexum sit vt tandem vestigiis quibusdã ad cædem, velut manu præhendendã, veniatur. Plus habet negotij id quod diximus secundum esse debere in expositione, vt accommodata sit ad id cui per eam paranda est fides. Nam probabilitatis persæpe facilis est ratio, cum sint omnia quandoque quæ sunt in expositione confessa parti vtrique. Formare autem aptè & accommodatè instituto nostro expositionem, id fundamẽtum sedesque totius nostræ disputationis. Hoc est enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem sequentium argumentationum confirmationem componitur. Ante omnia igitur videndũ est, quid sit id, quod volumus expositione, & cui ex ipsa quæritur fides, idque cum omnibus expositionis partibus cõferamus, & facile videbimus, quid habeat res quod iuuet partes nostras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis est, parum est quod metuamus: sic parum est quod speremus, vbi obest tota. Deinde quæ prosunt, danda est opera, vt plurimum iuuent: & eruenda argumenta explicãdáque:

Quomodo consequens.

Qua ratione potissimum expositio rei probandę fiat accommoda.

quæ tum cùm dicuntur, quanquã non cùm summa rerũ coniungantur, vt ipsam efficiant: ipsa tamen audientis cogitatione, colligentis apud animum suum, hoc ipso maximè prosunt tũc, quia minus in id parata vidẽtur. Quæ verò dubia sunt, & dicentis interpretatione possunt in hanc vel illam distrahi partem, sic tractanda sunt, vt nobis prosint. Quæ nocent, mollienda sint: curandumq́, vt quamminimũ obstent. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quę sumũtur ex locis, quos superiore libro descripsimus: sed hæc argumenta ponuntur: nam vt veniat quandoque argumentatio in expositionẽ, breuis tamen ea est, fitq́ non ita crebro. Quædam autem consulto narrantur à nobis sic, vt planè falsa & incredibilia perspici possint, quoties ea quæ ab aduersariis vel pro se exposita sunt, vel alioquin cõfirmatura partes eorum viderentur, sic deprauantur contraria expositione, vt prorsus detrahatur eis fides.

Illud autem ferè videtur obseruatum, vt vndecunque petitum semper ponãt fauorabilem primum narrationis ingressum, & ab aliquo quod causam suam cõmendet auspicẽtur. Terentianus ille Simo, continentiam filij sui laudaturus, cum tutò etiam versatum eum inter modesta parũ ingenia vellet ostendere, videretq́ meretricis personam præsenti laudum cõmemorationi indecentius inseri, & posse videri obstare existimationi filij, quod talis personæ consuetudinem expeteret, videmus vt altius petito principio mollierit omnia: & rem ipsam, & personam, pro suspecta & aspera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo, Interea mulier quædam abhinc triennium Ex Andro commigrauit huic viciniæ. Vt iam neq́ ganeonis neque omnes vrbis angulos peruagantis videri possit, si cõsuetudinem tertium iam annum vicinæ sibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ sequuntur, ad commendationem perti-

Fauorabilem esse debere narrationis ingressum. Narratio Simonis illius Terentiani.

nent mulieris,inopia & cognatorum negligentia coacta, egregia forma,atque ætate integra. Videmus hic quanta huic delinquēdi excusatio,desertæ à cognatis & inopi:quanta facultas,iuueni & formosæ. Hæc tamen inter ista,primùm pudicè,nec id solùm, sed parcè ac duriter agebat, lana ac tela victum quæritans: vt obstinatio tuendi pudoris perspici posit. Hinc iam paulatim velut gradibus incipit labascere. Sed postquam amans accessit ad iuuenem: pretium pollicens ad inopem:non primo tamen congressu victa est: sed vnus & itē alter. Quod iam consequens erat, vt diceret proiecisse eam pudorē,quanta id cura molliit,vt culpam eam cum omnibus communicaret,diceretq́, Ita vt ingenium est omnium hominum à labore procliue ad libidinem. Quod tamen cunctantis signum est,primùm accidit conditionē, tum iam demū quæstum occipit. Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purum & nulla circunfusum vmbra,leuiter primùm, vt propè sensum fallāt,incipiunt adumbrare:deinde paulatim subcrescente obscuritate, cùm iam postremo atrum vmbræ totū oppreßit colorem,nihilq́ præter nigrum sit; videmur tamen nobis primam illam coloris speciem,quam purā accepimus,quia paulatim deficit,nec abrumpitur vsquam,etiā in ipsa vmbra vbi nullus iam est,inuenturi. Sic & persuasionē primùm acceptam, quia non videmus in sequentibus eripi, licet defluat etiam paulatim,& tādem quantū ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nusquam vbi auferretur vidit, velut adhuc subsit,ita sequitur animo & adhæret. Quanquā ergo poëta à pudica orsus,ad meretricem, hoc est, ab honestißima persona orationem ad fœdißimam deduxerit:commendationem, & fauorē, quem in pudica sumpsit, quia per media cūcta quatenus potest retentat, etiam cùm ad impudicam per-

uenit, adhuc tuetur. Circunspicienda sunt igitur diligenter omnia, nec vtique statim ab eo quod in præsenti est quæstione incipiendum, sed repetendus plerunque altius ordo rerum, si sit in eis aliquid, quod prosit. Cicero pro Cluentio, non statim incipit à criminibus corrupti iudicij, vt ea quatenus tueatur narret: sed à persona matris, quæ maximè Cluentiũ premebat, primúmque à nuptiis matris initia duxit: quæ vt ad præsentium criminũ ordinẽ nihil attinebant, sic summæ defensionis res ipsa indicat plurimum ea profuisse. Quintilianus autem sicut in cæco in limine, statim expositionem incipit ab incendio: quia nihil erat, quare altius repeteret: & hoc ipsum primùm, continuo firmißimum pro causa erat. sic in milite Mariano, à seueritate parẽtum & educationis cœpit. Pater, inquit, huic emeritis bello stipẽdiis. Prius ergo iam mentem militando durauerat. Ne tamẽ otio mollιretur, exauthoratas armis manus agresti subegit labore. Hinc est mater prædura, priscis moribus, & perusta frigoribus ac solibus, & rustici operis difficultates obire cũ marito solita. Ab hac educatum filium, virum, & qui iam meruerat stipẽdia, & his assuetum moribus, quisquam de stupro appellabit: cũ ne illam quidem quanuis fœminam quisquam fuerit appellaturus impune? præsertim cum & hic ipse semper aliquid maius annis conaretur, & omni opere primæ ætatis annos contra voluptates firmauerit. Sic natum, sic educatum, quis iam non indignißimè ferat tẽtari de stupro? Similiter etiam cùm aliis in locis, tũ in matris infamia, in parte matris expositionem petit à natiuitate filij. Incipiens ergo, non fœmina, non mater inquit, sed matrona: vt statim ex nominis eius reuerẽtia fauorem aliquem captet. Cuius puellares annos: quo incredibilius iam sit in grandiore natu. Et cuius primam ru-

Cautè esse exordiẽdum.

In declamat. Cæcus in limine.

In declamat. Miles Marianus.

démq; coniugij mẽtem: quãto magis igitur aſſuetam iam & firmatam ad cõiugales affectus? nulla libidinum reſperſit infamia. Et cui impudens rumor, qui parſurus vtique nõ fuiſſet ei: & ſuſpicax maritus, quem non potuiſſet latere: nihil vnquam potuit obiicere, niſi filium. Quis ergo iam credat incautiorem & in iuuẽta ab omnibus aliis intactã libidinibus, ſeniorem & peritam rerum in filio demum peccare cœpiſſe? Simile eſt quod paulopòſt ſequitur. Natum de ſe continuo, ſi quid ipſi creditis, impatientius complexa quàm reliquæ, parentes, non in nutrices nec in miniſteria ſepoſuit, ſuis aluit vberibus, ſuo fouit amplexu. Quo magis potuit munire ſequẽtis ætatis indulgentiam, & affectum notabilem, quàm hac educatione? Ante cauſam ſunt hæc. Sed illud etiã quod ſequitur: Accendebat hanc erga vnicum optimæ matris impatiẽtiam rigidus pater, aſper maritus. Simul itaque patris ſuſpicionem & rumorem, aſperitati patris aſsignat. Et hi quidem qui præcipui ſunt cauſæ colores, & quibus ferè cauſa eſt innixa, extra cauſam ſunt. Ducuntur tamen ex his, quæ ſunt in ea, fidémq; inde habent. Primæ enim iuuentæ integritas, velut certa eſt coram tali marito, qui fuit paratus accepta ſuſpicione filium occidere. Sic quod & ipſa aluerit infantem, reliqui temporis affectus credibile facit: cum ſoleat omnium matrum in recens natos impatientiſsimus animus eſſe. Et patris aſperitas & mariti ex præſenti litis conditione deſcendunt. Aſperum enim maritum fuiſſe veriſimile eſt, quẽ malæ tractationis vxor coacta eſt facere reum: aſperum patrem, qui rumori quæſiuit filij morte ſatisfacere. Præcipui verò conſilij eſt, videre, non modo quæ primo aſpectu tanquam profutura blandiuntur, vel tanquã nocitura terrent: ſed altius cũcta introſpicere, & ſi quid ſubſit etiam quod poſsit offendere.

Non inde cõtinuo exordiẽdũ quod primo aſpectu blãditur, ſed diligenter rimãdũ, nequid ſubſit, quod poſsit offendere.

re, scrutari. In Caeco in limine, quid magis videbatur esse pro filio, quàm si pietas in patrem maxima ostenderetur? qui fuerit autem illud imprudentius secutus, dicet filium cũ primum in incendium cucurrerit, extulisse sine cunctatione patrem: & quo plenius sit meritum filij, illam miserabiliorem, illam debiliorem reliquisse. Quintilianus autem cum videret, quãtum fauoris accederet ex patre, tantum causae ex matre periturum: quinetiam visum iri, patrem illi inuisum quãdoque potuisse fieri, qui potuerit eum damno maternae pietatis amare: facit ergo miseros parentes propè perisse pietatis aequalitate, dum dubitat vtrum prius efferat: & dicit tandem orator quanquam nolente id audire filio, patrem esse electum. Contrà, videtur in matris infamia, primo aspectu matri nocitura benignior cùm filio consuetudo. Non putauit tamẽ negandum, cum ex persona matris multo poßit honestius defendi: amplectitúrque tãquam simplicitatem illã materni amoris. Omnis igitur miserae cum filio sermo, omnis in publicum pariter egressus. Subdit deinde simplicem innocentis, nihílque metuentis securitatem. Gaudebat etiam quod laudandus occursibus, quod omni frequẽtia coetúque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre. In summa, si animũ nobis sumamus aduersarij, & subinde singula quae venient in expositionem apprehendamus, interrogemúsque nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit? tum si viderimus, quo pacto volemus ostendere aduérsario prodesse: facilè videbimus etiã, quomodo narranda sint, vt prosint. Et quo modo quae videntur obstare nobis, discutere volumus, ea etiam excludenda sunt in expositione, ne noceant. Nec est quod quisquam putet, quanuis à solis propemodum oratoribus exempla sumpserimus, idcirco non esse in aliis artibus locũ expositioni.

Nã & qui in Philosophia disputant, persæpe exponant oportet. Nec enim sicubi recondita res aliqua deducitur in certamen, satis commodè tractari potest, nisi prius exposuerit is, contra quem disseritur, omnem ordinem rei: quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet eam, quóue neget. Vnde videmus in plerisque disputationibus, in quibus non exposuit mẽtem suam qui cum disseritur, cũ ille aliud defendat, aliud aduersarius petat, argumentationes omnes effundi in vẽtum, & solum superuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque solet persæpe, sicubi perplexior quæstio incidit, velut expositionis præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando sic explicatur, vt quadret, constẽntque sibi omnes partes eius, incredibile est, quantum facultatis tuendæ rei adiiciat. Id autem non aliis præceptis quàm eis quæ tradidimus fieri, quisquis experiri volet, facilè videbit.

Primum sequuntur poëtæ.) Horatius tamen in arte poëtica, tria poëtarum genera facit, quorum alii solam legẽtium voluptatem, alii vtilitatẽ, alii quærant hæc vtraque:

Aut (inquit) prodesse volunt, aut delectare poëtæ,
Aut simul, & iucunda, & idonea dicere vitæ. Et paulò pòst
Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci.

Historiæ lex. Scriptores rerum è contrario primam omnium veritatẽ expetunt.) Cicero secũdo de Oratore: Nam quis nescit (inquit) primam esse historię legẽ, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri non audeat, de qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne quid simultatis. Quam sanxisse Thucydides historiæ videtur.) Hic est Thucydides ille **Thucydides.** Atheniẽsis, Olori filius, inter historiæ scriptores facile princeps, qui à suis in exiliũ missus, bellum Peloponesiacum, cuius supra mentionem feci, octo libris complexus est.

Herodotus. Quale herodoto.) Hic patrem habuit Lyxum: matrem Dryo. Cumque patria Halicarnasseus esset, propter Lygdamin tyrannũ inde Samum profectus est: vbi & Ionicam linguam edoctus, nouem scripsit libros Historiarũ, sed qui plus fabularum, quàm veræ historiæ cõtineant. Omnis disputãtis expositio.) Huic loco toti intelligẽdo exactius, nõ minimum momenti attulerint ea, quæ Rhetores præcipiunt de narratione: in qua tria cũ primis exigi aiunt, vt sit perspicua, vt breuis, vt verisimilis. Porrò, quæ exẽpla affert ex Virgilio & Cicerone, ea partim superius ascripta à nobis sunt: partim sunt eiuscemodi, vt vel minimum, si huc ascribãtur, collatura videantur intelligẽdis verbis Rodol. Itaque ea omisimus. Sed hæc argumenta ponuntur.) Hoc ipsum quarto Institutionum libro hisce verbis dicit Quintilianus. Argumẽtabimur (inquit) in narratione, vt dixi, nunquã: argumẽtum ponemus aliquando. Et in eodem capite: Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, semina quædã probationũ spargere, verùm sic, vt narrationem esse meminerimus, non probationem. Nonnunquam tamen etiam argumento aliquo cõfirmabimus quod ꝓposuimus: sed simplici, & breui, &c. Quæ vel idcirco ascribenda huc videbãtur, quod hic locus Rodolphi, vt quidem videbatur mihi, nõ vsque-

quaque vacabat mendis. Erámq; hoc quicquid erroris erat, planè assignaturus typographis, nisi pridie quàm in hunc locum scribere cœpissem, allatum ad me fuisset exẽplar scriptum. Id, in eum vsque diem delituerat Dauentriæ, primùm apud Iacobũ Fabrum, deinde apud istos, quos vocãt fratres. Quid multis? Thesaurũ aliquem inuenisse mihi videbar: sed posteaquam aperui, postquã cœpi euoluere: aliud nihil quàm syluã quandam futuri adhuc operis deprehendi: in iis præsertim, quæ sua manu exararat Rodolphus. Quadruplex enim scriptura, aut si id mauis, character erat: & quæ scripta essent manu ipsius, id iam constabat ex epistola quadam eius, ad Langiũ, cuius nobis legendæ copiam fecerat anno superiore amicus quidã. In iis ergo alia velut obeliscis cõfossa erant, alia rursus ceu asterisci quidam in margine notata. Quædam bis térue paucis interim commutatis verbis repetebãtur: quædã immutata sic erant, vt vix agnosceres. Quoties autem capita tota, vel expuncta omnino, vel in alium erant locum traducta? quoties pagellæ aliquot desiderabãtur? quoties interlitis mediis, margo occupatus sic erat, vt extrema verba legi nõ possent? quoties ita cõfusa, atque permista omnia, vt nec caput, nec pes vsquam existeret? Id ergo exemplar, quanquã hac parte alterius quàm Rodolphi manu scriptum, habebat ad hunc modum. Fiunt autem hæc omnia argumẽtis, quæ sumũtur ex locis, quos superiore descripsimus: sed hic argumẽta ponũtur. Nã vt veniat quandoque argumentatio in expositionem &c. Quæ lectio & ipsa parũ arridet: apparetque mihi, hanc esse sententiam eorũ quæ scribere destinarat Rodolphus. Fiunt autem hæc omnia argumẽtis, quæ sumũtur ex locis quos superiore libro descripsimus: verùm ea hic argumenta ponuntur tantum, nõ etiam explicantur. Nam vt veniat quandoque argumentatio in expositionem, breuis tamen ea est, fitque nõ ita crebro. Quæ lectio planè cõsona est ei quod habet Fabius, ponendum nõ nunquam esse in narratione argumentum, at nunquã esse id argumentum explicãdum. Hoc enim est quod argumẽtari dicimus: cum ex sententia Ciceronis, argumẽtatio aliud nõ sit, quàm argumenti explicatio. Terentianus ille Simo.) Verba Terentij in Andria sic habent:

Simo. Interea mulier quædam ab hinc triennium
Ex Andro commigrauit huic viciniæ,
Inopia & cognatorum negligentia
Coacta, egregia forma, atque ætate integra.
Sosia. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.
Simo. Primùm hæc pudicè vitam, parcè ac duriter
Agebat, lana ac tela victum quæritans:
Sed postquam amans accessit pretium pollicens
Vnus & item alter, ita vt ingenium est omnium
Hominum à labore procliue ad libidinem,
Accepit conditionem, dein quæstum occipit.

Cicero pro Cluentio.) Duo diximus Cluentio obiecta fuisse, iudicium corruptum, & veneficium. Horum prius illud defensurus Cicero narrationẽ incipit à sceleratissimis nuptiis matris, cui nomẽ Sassia. Ea, capta amore generi sui Aurii Melini, primùm huc impulerat iuuenem, vti filiam suam Cluentiã domo exigeret: deinde ipsa eidem nupserat: quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originémque extitisse. Tum in matris infamia.) Hęc declamatio hodie inscribitur: Infamis in matrem. In ea Fabius orditur narrationẽ hoc modo: Matrona, iudices, cuius puellares annos, primam rudémque cõiugii mentem, nulla libidinũ respersit infamia: cui impudens rumor, suspicax maritus, nihil vnquã potuit obiicere, nisi filium: quæ pudicitiæ prima fiducia est, ædidit partum, quem maritus agnosceret. Natum de se cõtinuo, si quid ipsi creditis, impatiẽtius cõplexa, quàm reliquæ matres, nõ in nutrices, nec in ministeria seposuit: suis aluit vberibus, suo fouit amplexu. Nunquid & hos annos parricida: nunquid & pueritiam miseri iuuenis infamas? Actũ est de sacrorum numinũ fide, si vt videatur innocens mater, ætas tantũ filii facit. Accẽdebat hác erga vnicum optimæ matris impatientiã rigidus pater, asper maritus, & sibi vide-

batur parum implere, quem pro duob⁹ conferebat affectum. Rarus hic nã que ad oscula, difficilis amplexibus, & qui vnicũ aspiceret animo, quo quãdoque posset occidere: fecit vt notabilior esset charitas matris. Omnis igitur miseræ sermo cũ filio omnis in publicum pariter egressus. Gaudebat etiam, quòd laudãdus occursib⁹, quòd omni frequentia cœtuque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quòd plus amaretur à matre &c. Reliqua vel attacta iam sunt, vel se satis aperta.

Quot, & quæ orationis cuiusque partes. *Cap. XVII.*

Quot orationis partes fecerit Cicero.

In lib. de Oratore ad Q. Fratrem.

RELiquum est, de oratione, vt dicamus quot sint partes eius. Cicero libris illis, quos de Rhetoricis adolescenti sibi rudes, & imperfectos excidisse scribit, sex fecit. Eis quos postea velut exactiori cura compositos edidit, solùm quatuor voluit esse: quarum duæ rem docerent, narratio & confirmatio: duæ mouerent auditorem, exordium & peroratio.

Quot Aristoteles.

Aristoteles duas tantùm quæ necessariæ essent putauit, propositionem, & confirmationem: narrationem propositionem esse, & non semper necessariam, nisi cùm longior, & perplexior res incidisset. Exordium, & perorationem (quemadmodum & Cicero sensit) non ad rem, sed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantùm oratione dixerunt, nos in vniuersum dicamus.

Quæ oratio sola vna parte posit esse contenta.

Oratio, quæ credentem habet auditorem, & sola expositione constat, sola expositione potest esse contenta: vt sunt Aristotelis nõnulla, cuiusmodi est prædicamentorum potinus à re sumptum initium: Eorum quæ dicũtur, quædam cõplexim dicũtur, quædam sine complexione. Et posteriorũ itidem: Omnis doctrina, & omnis disciplina intellectiua, ex priore fit cognitione. Sic Cæsar libros belli Gallici incepit: Gallia omnis diuiditur in partes tres. Sed in illis fortè alia sit ratio, quoniam commentarios solum & indices rerum voluit esse illis, qui pòst essent ea scripturi. Vtcunque, tamen nihil est quod ad absolutionem operis extrà desyderetur. Vt plurimum autem duas ferè partes habet hoc orationis genus, Exordium enim sæpè præponitur ornandi magis

operis gratia, quā quia res id exigat Cicero quandoque, in his præcipuè, quæ sine dialogo sunt, epilogum adiecit. Sed (vt dicimus) vna tantum pars est necessaria. Quæ argumētatione constat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem latius fusam, vel in propositionem collectam, pro rei de qua disseritur qualitate, proinde vt vel simplex est, vel variis partibus perplexa, & vel cognita est audienti, vel ignorata, Nec alias desyderat partes, si sit eiusmodi quæstio, de qua disseritur, quæ cognitionis sit solum: quāq; sic, vel sic accipi, nihil intersit, & dicētis, & audientis. Etiāsi vt actionis sit, si paratā habeat beneuolentiam, neq; gratiam sibi ex cuiusquā periculis petat, exordio nō indiget: vt sunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu suo gratias, statim à re cœpit. Et Ausonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguste. Quòd si dicentis existimatio ducetur in discrmen, si quid fortè audiētis offendet animum, præfādum erit nimirū, & exordio muniendus contra obstantia qui dicit. Sic si fuerint in decursu dictionis exasperatæ aures, placādæ erunt epilogo. Et enumeratione redigenda in summam quæ dicta sunt, si multa mētē memoriamq; audientis fugitura dixerimus. At vbi vel res auditoris, agitur: vel is perinde tanquā agatur, fauebit aut oderit: nec iudicium solū audiētis, sed propriè certātis afferat, aut inter dicēdum accipiet studium: vbi quatuor partes orationis res ipsa poscet: duas, captando auditoris animo paratas, duas rei docēdæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio, & confirmatio: hæc, argumentatio est: illa, expositio: de quibus satis multis (quatenus huius est instituti) diximus. Reliquæ duæ quæ permouēdo destinātur auditori, principium & peroratio, partim argumētatione constāt, partim expositione.

Quæ duabus.

Quod precatus ab Ioue Opti. Max. cæterisq; diis immortalib. sum Quirites &c. Exordiū est orationis qua Gratiano gratias agit, pro demādato sibi consulatu.

Quæ exigat partes quatuor.

Exordii munera tria.

Principiĳ tria ferè constat esse munera: vt beneuolum faciat auditorem, vt attẽtum, vt docilem. Quorum priora duo argumentatione propemodum conficiuntur, postremũ expositione. Perorationis itẽ tria sunt, vt cõciliet auditorem sibi, vt aduersario faciat infensum, vt collectis enumeratione capitibus rerũ, quæ tota demonstrarit oratione, audientis ea memoriæ affigat. Quorũ postremum expositionis habet naturam: priora similiora sunt argumẽtationi. Sanè si demus sanctum, & incorruptũ auditorẽ, non gratiæ, nõ offensis obnoxium: sufficit principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos quorum animos, amor, ira, spes, metus, fauor, inuidia poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, si breui summa, quæ dicturi sumus, velut oculis subiiciamus, ostẽdamúsque ordinem rerum dicẽdarum, & in partes orationẽ diducamus. Enumerãdi quoque est expedita ratio, si firmamẽta singularũ argumẽtationũ colligentes, dicamus, cùm hæc & hæc probauerimus, nõ videre nos, quid amplius quisquam de re dubitet, aut quid istis respondere aduersarius poßit: aut aliqua figura alia vtamur, cuiusmodi multæ ponũtur ab autoribus, & multò plures possunt fieri. Beneuolentia, odium, misericordia, ira, rebus quidẽ non distãt in principio, & peroratione: tractatione verò, & eloquẽdi ratione, multũ differũt. Lenius enim & modestius in principio proferunt se, nondũ conciliato nobis, aut ducto in partem nostram auditore. In peroratione, cùm flexus est oratione acceßitq́ nobis, & pronis omnia animis accipit: tum ardẽt affectibus cuncta, tum obiicitur auditoris iræ aduersarius, tum nostras partes miseratio lachrymæq́ commẽdant. Cùm fiant autem hæc omnia affectuum permotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulò post aperietur, cùm in commune quæ pertinent ad affectuum*

Tria item perorationis.

Docilitas in exordio.

Enumeratio in peroratione.

Comparatio principii cum peroratione.

*Auribus.

naturam, & quæ sit ratio eorum tractandorum, dicemus. Ducenda sunt autem exordia, non ex his quæ causam confirmant, aut rem de qua quæritur, docent: cõfirmatio enim fiet, non exordium: sed ex eis, quæ circa res personásue posita fauorem, aut alienationem audientis paratura videntur, quibus non tam rem secutus, quàm animũ suum, pronũciaturus fortè sit de quæstione. Si quis autem perdidicerit, quæ sit auditoris, de persona dicentis, de causa, de aduersariis, opinio: quantum permotus aduersariorum oratione sit, quid in personis rebúsque fauorabile, aut infensum: facilè videbit, vnde beneuolentia sibi cõcilianda, quomodo aduersariis odium offundendum, quomodo conflatæ iam sibi inuidiæ occurrendũ. Nec enim solùm datur opera, vt audiẽtis nobis animum adiungamus, sed vt alienatũ etiam nobis exasperatúmque placemus. Quòd si quando breuiter in exordio capita aliqua nostrarum aut aduersæ partis argumentationũ perstringimus, quod persæpè fieri solet, cùm vehementius adductus aduersariorum oratione videtur auditor, non facimus id tamen, quò probare velimus ibi, aut confirmare causam, sed vt spem faciamus hac qualicũque labefactatione, postea nos omnia demonstraturos. Demetrius itaque apud Liuium Persi fratri responsurus, lachrymas fratris primùm inuasit, quoniã videbatur illis maximè valuisse apud patrem, quem iampridem magis secundũ Persen sentire credebat. Deinde in reliqua incurrit. Benignius enim in singulis audiatur oportet, cum vberius ea prosequitur, vbi omnium simul, quantulumcũq; hoc fuerit, aliqua tamen ex parte antè subleuauerit fidem. Sic Quintilianus in Pariete palmato, ingẽs domus spatium cruore notatum, & noctem electam sceleri, & gladiũ adolescentis relictum, & vno vulnere peractum scelus, & institutũ fi-

Exordia vnde ducenda.

Quomodo fiat, vt in exordiis quandoq; capita aliquot argumẽtationum perstringamus.

Macedonici belli lib. 10.

Declamationis est inscriptio apud Quintil. hoc nomine.

lium hæredem, cuncta velut delibans, aperit sibi iudicum aures, faciliorémque viam defensioni suæ sternit. Perorationis autem ferè hæc est ratio. Primùm causæ fides enumeratione firmatur, si tamen ea sit causa, quæ propter magnitudinem suam hanc diligentiam postulet. Postea approbata iam causa, tũ liberius effertur oratio, & scelus rei augendo exaggerendóque accusator insectatur. Quandoque conditionem eius etiam deflet, qui accepisse iniuriam dicitur. Contrà reus, vbi iam defendit se, tum peroratione duram miserandámque sortem suam ostendit, cui innocenti immeritò pericula struantur: & graues casus, qui se maneãt damnatum: & preces lachrymásque, & omnia mouendæ misericordiæ experitur. Nonnunquam & conspirationem contra se aduersariorum, & crudelitatem premit: qui odia sua periculis & exitio cupiãt innocentis explere. Quæ omnia suas capiunt quæstiones, inueniendíque ratione (vt prius ostẽdimus) nihil ab aliis differunt: eloquendi verò genere plurimum. In affectibus enim præcipuè regnat eloquentia. Nam quieta compositáque mens auditoris, quanuis sedata oratione, optimè docebitur. Vis autem omnis impetúsque & fulgura illa tonitruáq; orationis, qualia fuisse in Pericle memorãt authores, quæ non impellãt modo, sed auferant eripiántq; sedibus suis animos: ea sunt omnia, mouendis, turbãdis, miscendísque affectibus parata. Quæ sint ergo species orationis, & quid sit argumentatio, quid expositio, quot partes habeat oratio, & quando vsu veniant, quibúsue constent, hoc modo nobis sit explicatum.

Cap. 4. huius lib.

Partes orationis quatuor.

Exordium.

Narratio.

Reliquum est de oratione, vt dicamus.) Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicãtur, est hæc. Quatuor ad summum esse possunt orationis cuiusque partes: exordium, narratio, confirmatio, & epilogus. Quibus tamen nõ vniuersis semper vtẽdũ: sed interim vna, interim duabus, interim omnibus: prout postularit præsens rei cõditio. Porrò exordiũ est pars orationis, idoneè comparãs animum auditoris ad reliquã dictionẽ. Quod eueniet, si illum beneuolum, si attentũ, si docilem fecerit. Narratio est rei gestæ, aut perinde vt gestæ expositio. In quà tria hæc exigũtur, vt sit breuis, vt perspicua, vt credibilis. Confirmatio est, qua & nostra confirmamus, & aliena refellimus.

Epilogus est artificiosa totius orationis conclusio. Etiamsi nonnunquã & in media oratione adhiberi cõsueuit. Cõstat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio est breuis eorum quæ tota oratione sparsim dicta sunt, repetitio. Affectus est vehementior animi cõmotio, vt misericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, spes, gaudiũ, dolor. Hęc summa. Eis quos postea velut exactiori cura compositos ædidit.) In partitionibus interrogatus à filio pater, quot sint partes orationis, quatuor illas esse respõdet: quarum duas valere ad rem docendam, narrationem & cõfirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & perorationem, siue epilogum. Sed in illis fortè alia sit ratio.) Cicero in libro de claris oratoribus ad Brutum, de Cæsare loqués, Atque etiã cõmentarios quosdam scripsit (inquit) rerum suarum, valde quidem inquã probãdos. Mihi enim sunt recti & venusti, omni ornatu orationis tãquam veste detracta: sed voluit alios habere parata vnde sumerét, qui vellét scribere historiam. Ineptis gratũ fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere. Sanos quidé à scribendo deterruit. Nihil enim est in historia, pura & illustri veritate dulcius. Vtcunque, tamen nihil est, quod absolutionem operis extra desideretur.) Quiuis animaduertat, non vacare hunc locũ mendis: & tamen scriptum etiam exemplar hunc in modum habebat. Ego puté hoc pacto scriptũ fuisse à Rodolpho. Vtcunq;, tamé nihil est, quod ad absolutioné operis extrà desyderetur: aut certe hoc modo: Vtcunq;, tamé nihil est, quod ad absolutioné operis extrà desideres. Quæ argumentatione constat oratio.) Nec hunc quidem locum satis integrum esse, id cõstare vel hinc potest: quòd cũ duas partes initio proponat, deinde nõ nisi vnam enumerat. Et tamen in scripto exemplari etiam sic legitur. Mihi apparet, hanc alterius partis omittendæ causam fuisse Rodolpho, quòd prioré illã paulò pluribꝰ prosequitur verbis, quæ res interim esse in causa solet, vt ad reliqua festinãtes, eorũ quæ proposuimus partem aliquã omittamus. Ergo aut ego planè hallucinor, aut hic locus integrè legi sic potest: Quæ autem argumentatione cõstat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem latiùs fusam, vel in propositionem collectã, pro rei de qua differitur qualitate, proinde vt vel simplex est, vel variis partibus perplexa, & vel cognita est audienti, vel ignorata: & argumentationé. Vt sit hic sensus: Eius orationis quæ argumentatione constat, duę vt minimũ partes sunt, expositio & argumentatio. Verum quod ad expositionem pertinet, ea non eadem semper ratione tractatur: sed quandoq; latius funditur, cum est causa perplexior, & auditori ignota: quandoque contrà in paucissima cõtrahitur verba, vt nihil aliud sit, quàm breuis quædã eorũ, quæ tota oratione dicéda sunt propositio. Id quod tum fit, cum est causa simplex, neque vsqueadeo incognita auditori, vt multis in ea explicanda verbis sit opus. Quarum quæ ad docendũ pertinét.) Quatuor, inquit, in hoc genere orationis sunt partes, è quibus duæ ad rem docendam pertinét narratio & cõfirmatio: quarum priorem illam nos expositionem, alteram argumentationé vocamus. Reliquæ duæ in hoc adhibentur, vt cõmoueatur auditor, quæ sunt principiũ & peroratio. De quibꝰ multa Fab. Quintilianus libro quarto & sexto, & Cicero de Oratore ad Quintũ fratrem. Sanè si demus sanctum & incorruptũ auditorem.) Sic Quintilianus libro duodecimo: Quòd si mihi des consilium iudicum sapientũ, perquã multa recidam ex orationibus, nõ Ciceronis modo, sed etiã eius qui est strictior multo Demosthenis. Neq; enim affectus omnino mouédi erũt, nec aures delectatione mulcédæ, cùm etiam proœmia supernacua esse apud tales, Aristoteles existimet. Nõ enim trahentur iis illi sapiétes. Propriè & significãter rem indicare, probatione colligere, satis est. Leniusenim & modestius in principio proferũt se.) Ita Fabius lib. quarto: Nec enim sum in hac, inquit, opinione, qua quidã, vt eo distare proœmiũ ab epilogo credam, quod in hoc præterita, in illo futura dicantur: sed quod in ingressu parcius & modestius prętentãda est iudicis misericordia: in epilogo verò liceat totos effundere affectus, & fictã orationé inducere personis, & defunctos excitare, & pignora eorũ producere, quæ minus exordiis sunt vsitata. Qualia fuisse in Pericle memorãt authores.) Multa sunt quæ de Periclis eloquentia passim apud authores occurrũt qui (vt, author est Cic. & nos antè attigimꝰ,) fulgere, tonare,

Confirmatio.
Epilogus.
Enumeratio.
Affectus
Cõmentarij Cæsaris.
Quod distet exordium & epilogus.
Pericles.

ac permiſcere Græciā dictum eſt. Optare is ſolebat, ne quod vnquā ſibi excideret verbum, quo offenderet populū. Adeò ei cordi erat, vt & diceret ea quæ ex Republ. eſſe arbitraretur, & tamē nō offenderet eos, citra quorum aſſenſum nihil effici poſſet. Fuit eodem tempore quo Pericles, Athenis homo quidem nō ignobilis Thucydides Mileſius, Is aliquādo interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, vter alteri palæſtra, ipſe Pericli an Pericles ipſi præſtaret: equidē preſto, inquit, ac hominē ſterno: ſed poſteaquā ſurrexit, facile perſuadet aſtantibus, non ſe, ſed me victum fuiſſe: efficitque dicendo, vt ipſius potius verbis, quàm ſuis illi oculis credant.

DE LOCORVM VSV, DEQVE PARANDA ex locis copia. Vbi eam tamē principio quæſtionē obiter pertractat, num quid interſit inter locos Dialecticos & Rhetorices. Nullum inter locos Dialecticos & Rhetoricos eſſe diſcrimen, & ſolius propriè Dialectici munus eſſe, vt tractet de locis. Cap. XVIII.

Num quid inter Rhetoricos ac Dialecticos locos interſit.

NVlla ferè quæſtio iuſtius animo lectoris occurrere toto potuiſſet opere, quàm cum omnibus propè locis oratorum poëtarúmque exemplis ſimus vſi, quamnam credamus eſſe inter Dialecticos Rhetoricóſque locos differentiam: de qua nunc potiſſimum dicturi videmur, cùm tractatum locorum, hoc eſt, quomodo ſint ad inuentionem loci accommodandi, ſumus traditur. Nam de inuentione, quam nos his libris aperire conamur, quanquam Dialectico tribuimus, plura quàm Dialecticorum quiſquam, Rhetores præceperunt: & locos magnā ex parte eoſdem quos priore libro deſcripſi, Cicero & Quintilianus, itémque alij qui Rhetorica complexi ſunt, inſeruerunt libris ſuis: & præter hos & alios quoſdam, quos attributa perſonarum & rerum vocant, velut proprios Rhetoris fecerunt locos. Et Boëtius ſic eſſe putauit, ſic tradidit: cùm in quarto libro Topicorum hanc ipſam tractaret quæſtionem. Si viderimus autem, quod ſit proprium Dialectici, quod Rhetoris officium, quæ ſit vtriſque præſcripta profeſſio, non erit difficile videre, vtrius horum ſit diſſerere de locis: aut ſi ſit vtriuſque, quo pacto tractandos eos, hic ſibi vel ille vendicabit. Et de Dialectice quidē, quod credamus eſſe munus illius, ſatis multis ſuperius executi ſumus.

Cap. 3. huius libr.

Oratorem vel Rhetorem (eadem est enim nominis vtriusque vis) quidam voluerunt esse, qui de qualibet re posset aptè ornatéque dicere: Quod si statuissent sic vt commoditas ipsa cultúsque orationis, solius Rhetoris esset labor: ea verò de quibus dißereret, suis quæque artibus relinquerent esset aliquid fortasse quod dicitur. Sed illis parum visum est splēdidè ornatéque dicēdi laudem per se amplißimam oratori tribuere: nisi reliquarum omnium artium cumulum propè immensum, iuri illius, ditioniq; subdidissent. Neque consummatum eum dignúmue tanto putauerūt nomine, nisi idē de omnibus rectißimè sentiret, optimè diceret. Quod si detur, fingamúsq; tam felicis ingenij mortale aliquod esse pectus, vt artes, quibus nec singulis plenè perdiscendis vllius hominis sufficit ætas, eas omnes vnius studium poßit assequi, memoria complecti: fatendum tamen erit, si tum de oratoris officio quæratur, non quæsitum iri dè eo tanquam de discretæ alicuius certæq; artis sed tanquam de hominis officio, qui cunctas artes teneat animo comprehensas. Sed cum non donemus Rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi negotij cum Rhetorice putemus esse, nisi viam, rationémque benè dicendi calleat: cōtra vero qui sit hac instructus, & solam ciuilium quæstionum peritiā teneat, minimam vtique artium humanarum partem: cum hic laudi Rhetoris sibi nomen audeat asciscere, isque ipse solus sit, quem Rhetorum omniū libri deceant & absoluāt, multò videbūtur arctiùs Rhetorices contrahi fines. Aristoteles ergo ciuilis scientiæ partem Rhetoricen vocat. Hermogenes etiam de ciuilibus quæstionibus dicere, Rhetoris censet esse. Cicero & Quintilianus quanuis aliud disputarint: nō aliud tamen docent. Equidem non negauerim eum, qui sit de ciuilibus quæstionibus, hoc est,

Quodnā officium oratoris seu Rhetoris ex sententia aliorum.

De hoc Fab. libr. 12. cap. vltimo.

Sentētia Rodolphi.

de omnibus quæ in Repub. quærentur, prudenter ornatéque dicturus: & qui de pacis bellique rebus, & de legibus, omniq; iuris diuini, humani, publici priuatíq; ratione disserere poßit, multis magnísque instructum artibus esse oportere. Sed quotusquisque fuit talis? Quanquam enim Cicero, prætérq; illũ alter, tertiúsue poßint hoc in genere numerari, reliqui dicere solum sui negotij putabant. Res si quæ reconditiores essent, ab his mutuari, qui profiterentur, malebam. Et sicut Cicero ait Gallum dicere solitum, siquando quæstio incidisset, in qua nõ de iure sed de facto quæreretur: nihil hoc ad ius, inquit, sed ad Ciceronem: ita illi, siquando quæstio proferebatur, in qua de iure esset, non de facto contentio, illi tanquam id nihil ad Ciceronem, ad Gallum reiiciebant. Vocem tantùm verbáque commodabat orator, res à iurisconsulto petebantur. Itaque apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς *vocabant: & Romæ iurisconsultus aderat, qui dicenti res, (vt Quintilianus inquit) velut telam texenti ministrabat. Aut igitur non erant Rhetores isti, aut si fuerunt, cùm præstarẽt id quod solùm in Rhetorum didicerãt scholis, cumque & ipsi se Rhetoras esse vellent, & populus putaret, videtur sola dicẽdi ratio ad Rhetora pertinere. Et sanè qui nõ habet eam, quantũuis sit aliarum artiũ cumulum cõsecutus, non habebitur vtique Rhetor. Cùm veniat ergo ab ea sola Rhetoris nomẽ, sola videtur quã propriũ sit præstare Rhetoris. Cui quidem Rhetorices etiã vocabulũ consentit, quod à dicendi munere tributũ esse Græci nominis indicat origo. Quod si omnia velimus intra Rhetorices ambitũ claudere, quæcũq; sunt in foro dictu ro necessaria: & Grãmaticã, & iuris vel peritiã vel non inscitiã saltẽ, exẽpla monumẽtaq; vetustatis, & reliqua id genus Rhetorices putabimus partes: quas multũ & inter se &*

Vide hoc li. 1. cap. 17.

Solam dicendi rationem pertinere ad Rhetorem.

à Rhetorice distantes, artiũ discretæ professiones, & rerũ ipsa natura demonstrat. Nec me latet, eũ qui diceret in foro, semper vocatũ esse Rhetora, nec vel Homerum, vel Thucydidẽ, vel Platonẽ, quãquã fuerint isti quisq; in suo genere facundissimi, quisquam hoc nomine vocauit. Sed vt modò diximus, Rhetor ad hũc popularẽ morẽ loquẽdi, hominis multarũ artiũ periti, nõ artis vnius est nomen. Qui volet antẽ suis finibus cũctas artes includere, cũ videat omnes quæ vel cognitionis sunt vel actionis, intra præscriptũ suarũ præceptionum comprehẽsas esse, haud difficulter perspiciet, eas quę pertinent ad dicendi rationẽ (quos λογικὰς Græci, nos rationales vocamus) & materiæ quam docent, & præceptionum genere, ab aliis esse discretas. Cũ sint autem (vt alio loco diximus) tria, quibus perfecta constet oratio, quæ sunt. emendatio sermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus: quorũ cũ primũ Grammatice doceat, secũdum Dialectice, tertiũ cui tribuã nisi Rhetoricæ prorsus nõ inuenio. Nã si Dialectices est munus, inuenire, quæ de re qualibet probabiliter dicuntur, (quemadmodũ Aristoteles, magniq; post eum senserũt authores) inuentaq; diiudicare: si rectè probéq; doceat id Dialectice, nihil erit vtique necesse, nouã vllam de inuentione Rhetori inferre mẽtionem. Sed perspicuitas solùm, cõpositio, cultúsq; orationis, suus futura sunt labor. Nec quisquã propterea nudum me putet Rhetora & inopem destituere: quisquis videbit, quantum negotij habeat eloquendi ratio, quantum iudicij: cum & sua poëtis, sua historiæ danda sit: suam Philosophia, suam ciuilis oratio postulet, & vniuscuiusque generis variæ sint adhuc multiplicésque differentiæ. Maximúmque discrimen est apud poëtas, quomodo Heroici carminis expleatur sonus, quomodo lene illud molléque elegorum sculpatur, qua dictione Tragœ-

Libr. huius cap. 2.

Cauilli excusatio.

Hác eloquẽdi diuersitatẽ attinxit in libris de orat. & Cicer.

Cuius præter alios meminit in libello de Arte Poëtica Horatius.

dia, qua Comœdia, qua Lyricorum libertas constet. Sic & in reliquis generibus lõga est diuersitas: quæ cuncta quàm magnum habeãt negotium, vel hinc facilè liquet, quod cũ in reliquis quæ pertinent ad dicendum, permulti, qui vel morosissimis satisfacerent desyderiis, reperti sint: sola eloquendi ratio semper fuit, in qua paucißimi potuerunt, consentiente omnium iudicio, laudem mereri. Si sola igitur elocutio propria Rhetorices est, quid ita tam multa de inuẽtione tradiderũt, quicunque scripsere Rhetorica? Dicam quod sentio. primùm omnium puto, eis, qui Rhetorica tractauerunt, nec inuentionem, nec elocutionem tanquam proprium munus explicãdũ fuisse. Quoniam qui Rhetores vocati sunt, ij fuerunt qui ciuiles tractauerunt quæstiones. Circa quas omnis labor eorum curáque versata est. Cùm vtantur autem omnes artes elocutione & inuentione: non poterit vtique proprium illorum esse, quod est omnium commune. Sed quia reliquas artes, quæ ad eruditionẽ pertinẽt, animi causa quisq; discebat, nec quisquam ob id, nisi naturæ ingeniíque vi extimulãte, tractabat eas: ideo quisquis non optimè sperabat de ingenio suo, ne attingebat quidem. Sic quæ inuenienda eis essent, quomodo eloquendum, quisque animo suo deliberabat: in locúmque artis exactißimæ succedebat optima natura. Proxima erat artis loco imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eãdem tractasset: Ciuilis verò ratio, quoniã cœpit in Græcia in quæstu esse, subnixíque ciuium clientúmque gratia incedebant, vt quisq; pollebat plurimum in ciuitate dicendo: inceßit paßim cupido cunctis, nec quisquam quid posset iam, sed quantum cuperet, spectabat: volebántque benè dicere omnes, & citò volebant: quare ab arte fuit eis præsidium petendum, quibus natura segnior erat. Cœperunt igitur dici doceríque ista. Vsu enim

In hanc sentẽtiã multa Cic. li. 1. de orato. Qui factũ sit, vt tam multa de locis Rhetores præceperint, cũ ad eos horũ explicatio non pertineret.

atque honore, quibus maximè aluntur artes, eisdē natas etiā primū esse certum est. Cū veniant autē tales plerunque quæstiones in forum, de quibus nihil perpetuum præcipi poßit, sed contentione discendíque vi, trahantur in quamuis partē, fuit idcirco tradenda communis quædam inueniēdi ratio, cōueniens omnibus quæstionibus. Quæ quidem rectißimè peteretur à Dialectico, si tradita iam tum fuisset. Sed multò pòst secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est: Sic etiam, quia splendor, & cultus orationis maximè dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos sustulit se primū plurimúmque semper valuit eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandémque lōgo tēporis possessione, velut vsucapione, verterūt in rem suā ista, cùm non esset eorum alius assertor. Cùm sit enim aliarum artium, præcipueq; poëtarum, sua quædam & discreta à forensi dictione eloquentia: quam neque Aristoteles, neque veterum quisquam qui Rhetorica scripsit attigit: Cúmque habeat omnis eloquentia commune quiddam tanquam genus, quod ad vnius artis tractatum pertineat: perspicuum est, eos eloquentiam non velut suū propriumq; negotium, sed quatenus vsui rebusque suis conduceret, executos esse. Quod si sit ergo eloquēdi ratio (siue Rhetoricen eam, seu quocūque velimus alio nomine vocare) & Dialectice, cui inuentionē iudiciúmque tribuimus, inter se altera ab altera, & vtraque à ciuilium quæstionū ratione discreta, sicut & à reliquis discernuntur artibus, quæ sibi vtendas eas accipiunt: paratum est vidère, non esse vllam Dialecticorum Rhetoricorúmque locorum differentiā. Nam elocutio quidem nullos habet locos: Rhetor autem forensis ille à Dialectico mutuetur eos oportet. Ea verò quæ personarū & rerum attributa dixerūt, ad quos locos ex

Nullum esse discrimē inter locos Dialecticos, & Rhetoricos.

Responsio ad id quod initio huius quæstionis allatū fuit de attributis personarum & rerum.

his quos deſcripſimus redigantur, planum erit, qui ſingulos volet ſcrutari. Conueniunt autem ſolis coniecturalibus cauſ-

*Romana.

ſis. Qui quæret enim, an poßit ciuitate Roma donari is, cuius populus fundus factus non fuiſſet, id eſt, cuius populus Romanis legibus non vteretur: quod in Cornelij cauſa quæſitũ eſt: & an vis ſit, metu armorum deterrere à poſſeßione quẽ-quã, quod in Cecinnæ iudicio fuit. quid habebit hic, quod ex attributis illis perſonarum, aut rerum dicat? Nihil profecto, quo pacto hæc attributa à Rhetoribus deſcribuntur. In his ergo ſi volet inuenire ex locis aliquid, & non præparatis argumentationibus vti, quas artium ſcriptores tradunt, neceſſe eſt redeat ad Dialecticum. Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquendi, Rhetorices erit. Ciuilium quæſtionum pars in legibus iuréque ciuitatis poſita, quæ iuriſconſultorum libris continetur, & ne eam quidem qui Rhetores vocabantur, attingebant. Pars in communi ſenſu & vſu vitæ conſiſtit: quæ apertior eſt, quàm vt artibus ſit tradenda: aut ſiquid diſcendum eſt eis, à philoſophis petitur. inuentionem ergo, eámque nec integram, nec abſolutam, elocutionémque quatenus inſtituto ſuo conducebat, complexi ſunt futuras tamen aliarum artium particulas, ſi quis totas eas voluiſſet explicare. Hæcque pro artibus ſuis habita ſunt, quando ſola hæc habuerunt, quæ poſſent artium ſpecie docere. Laudandi tamen, agẽdæq; in omne æuum gratiæ viris, illis quippe* qui niſi dediſſent* illi initium, & forent hæc ab eis in artium formam collecta, nemo fortè alius colligere tentaſſet.*

*Altera harũ dictionum videtur redundare.

Nulla ferè quæſtio.) Demiror ego quonam errore illud contigerit, vt in ſcripto etiam exemplari quo vſi ſumus, ab hoc loco factum ſit initium libri tertii: cũ Rodolphus ipſe, & quidem multis in locis, nõ tertio, ſed ſecũdo libro, de locorũ vſu ſe egiſſe teſtetur. Vtq; ex multis afferamus vnum, aut alterum: circa finem primi libri, Fiuntque iſti, inquit, in ſumma loci vigintiquatuor, quibus in rem omnem, quacunq; erutũ inuentúmque ratione, ducitur argumentum: idq́ue qua via, quoq́ue modo faciendum proximo dicetur libro. Et libri huius capite ſecũdo: Statutum eſt igitur nobis, inquit,

hoc libro vsum tradere locorum. Hoc libro, inquit, id est secũdo, nõ tertio. Rursus capite vigesimo, loquens de libro primo, nõ primum, sed priorem illum appellat, quod ipsum & in hoc etiam capite facit: quæ ratio loquendi fuisset, vel ineptissima, si quę iis locis traduntur, pertinerent ad librum tertium. Quãobrem illud nobis certum indubitatúmq; sit, hoc illius initium esse nõ posse. Qua de re dicemus, & in sequentibus. Interim, vt veniamus ad id quod nunc agitur, quæcũq; hoc capite docet Rodolphus, eorum omnium hæc est summa. Nomẽ Rhetorices bifariam capitur. Primùm, pro omni ac sola facultate ea, qua instructi esse debent ij, qui in foro causas ciuiles agunt. Atque hoc intellectu accepta Rhetorice, quanquã vtitur illa quidem elocutione, & inuentione argumentorum, non ad eam tamen proprie pertinet explicatio rerum istarum, nõ magis, quam ad poëticen, ad historiam, ad naturalem, aut moralem philosophiam, quę & ipsæ elocutione pariter atque inuentione vtuntur. Et ad hunc tamẽ sensum vsi sunt ferè nomine Rhetorices ii, quorum de dicendi arte extãt pręcepta. Capitur deinde idẽ nomen pro arte ea, à qua dicimus petendam esse sermonis elegantiam. Quo intellectu dici solet, tres esse artes, quæ versentur circa artificium orationis, Grammaticẽ, Dialecticen, & Rhetoricen: & à Grãmaticis quidem sermonis petendam esse emendationẽ: probabilitatem à Dialecticis, à Rhetoribus rationem cultè ornatéque dicẽdi, hoc est, elocutionem, nõ modò illam forensem ac popularem, sed in commune, qua oratores, poëtę, historici, philosophi breuiter, qua omnes ii qui scribunt, aut dicũt, in sua quisq; arena, pro materiæ quam tractãt qualitate, vtuntur. Vt enim in vniuersum, quomodo, non de hac, aut illa, sed de re quauis emendate loquamur, docet Grãmatica: & argumẽtorum in res, omnis inueniendi diiudicãdique rationẽ Dialectice explicat: ita par est, etiã vnam aliquã esse artem, quæ in vniuersum eloquendi rationem tradat. Quo fit, vti nihil quicquã intersit inter locos Dialecticos, & Rhetoricos: ptineatq; omnis illa disputatio de inuentione, seu locis, ad Dialecticen solã, nõ etiam ad Rhetoricen: siue ea intellectu illo priori, siue hoc posteriore accipiatur. At enim si inuẽtio (inquis) argumẽtorũ, hoc est argumẽtorum loci, itemque elocutio, ad Rhetorem priori illo captum intellectu nõ pertinent, quî fit ergo vt his de rebus illorum pleni sint libri? cur eorum quæ ad se nihil pertinẽt tradunt præcepta? Paucis, Vt primum apud Græcos in quæstu esse cœpit facultas dicendi, & in illustri haberi nomẽ eorum qui causas in foro agerẽt: statim (vt fit) agminatim cõcursum huc est, voluerúntq; bene dicere omnes, & quidem cito voluerunt. Sed enim nõ erat omnibus datum hoc à natura, vt per sese, & suo (quod aiũt) marte inuenire ea possent, quibus & sua cõfirmarent, & aliena refellerẽt: eadémque illa sic eloqui, vti aures etiã audientiũ voluptate aliqua demulcerẽt. Opus ergo erat adminiculo artis, opus erat præceptis inueniendi ac eloquendi: quæ quidem vtraque nõ ab illis magis explicari docerique debebant, quàm à poëtis, philosophis aliisque scriptorib⁹, qui & ipsi (quemadmodũ dixim⁹) hisce vtuntur. Sed cũ eo tempore nõdũ inuẽtæ essent artes illæ, à quibus erãt petẽda ista, hinc fuit, vt necessitas quædã eos impulerit, harũ etiã rerũ pręcepta tradere: nõ quidẽ in vniuersum, sed hacten⁹, quatenus suo instituto satis esse putabãt. Quæ res fuit in causa, vt & posteri hãc docẽdi rationẽ secuti, omnes tradiderint pręcepta rerũ istarũ, nõ quòd hoc ad illorũ ppriẽ pertineret officiũ, sed quò ì eos, qui antè idẽ argumẽtũ tractasset, imitari liberet. Alioqui, inueniẽdi quidẽ ratio ì cõmune petẽda erat à Dialectico: elocutio autẽ ab Rhetore eo, quẽ secũdo loco dixim⁹ hoc nomine significari. Quos attributa personarũ & rerũ vocãt.) Personarũ attributa sunt gen⁹, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cõditio, natura animi, victus, studia, affectiones, antè acta aut dicta, nomẽ. Attributa rerũ, sũt causę, locus, tẽpus, casus, facultas, instrumenta, agendi mod⁹, quęq; alia ei⁹ generis sunt. Et Boëtius sic esse putauit.) Docet eo in loco Boëti⁹, trifariã differre Dialecticẽ à Rhetorica: materia, vsu, & fine. Materia, ꝙ Rhetorice circa Hypotheses, Dialectica circa Theses versetur. Vsu, quòd Dialectic⁹ cõcisa oratione, & syllogismis integris: Rhetor oratione ppetua & enthymematis, hoc est, impfectis syllogismis vtatur. Fine, ꝙ Rhetoris finis sit, psuadere iudici; Dialectici, ab aduersario ipso, id

Súma capitis 18. Nomen Rhetorices bifariam capi.

Locorũ explicatione ad solum pertinere Dialecticum, nõ ad Rhetorem.

Attributa personarum.

Attributa rerum.

quod vult, extorquere. Quæ illius sentẽtia quatenus vera sit, patêre ex iis potest, quę diximus huius libri capite quinto, octauo, & duodecimo. Quanquã quod addit de vsu enthymematũ, & syllogismorum, id neutro eorũ intellectuũ quos superius expressimus, satis verum videtur: quando & Rhetor ille forẽsis, vel creberrimè integris vtitur syllogismis: neq; quicquã obstare videtur, quin in disputationibus etiam illis Dialecticorũ, enthymematum esse vsus aliquis possit. Queadmodum dictum est suprà, capite decimoquarto. Oratorem vel Rhetora.) Vt negari non potest, eosdem planè fuisse, quos Græci olim Rhetoras, & quos Rom. oratores vocarũt: ita hoc rursus video cõsuetudinẽ obtinuisse apud scriptores Latinos, vt oratoris nomine significẽt eum, qui causas in foro agat: Rhetoris, qui Rhetorica doceat. Qui de qualibet re posset aptè ornatéque dicere.) Cicero primo de Oratore, Quamobrẽ si quis vniuersam & propriã oratoris vim definire complectíque vult, is orator erit, mea sentẽtia, hoc tã graui dignus nomine: qui, quæcunq; res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudẽter, & compositè, & ornatè, & memoriter dicet, cum quadam actionis etiã dignitate. Sed illis parum visum fuit.) Neque enim, vt inquit, apud Ciceronẽ Crassus, præstabilius quicquam videtur, quam posse dicendo tenere hominũ cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quo velit, vnde autẽ velit deducere. Hæc vna res, in omni libero populo, maximéq; in pacatis trãquillísque ciuitatib⁹, præcipuè semper floruit, semperq; dominata est. Quid enim est, aut tam admirabile, quàm ex infinita hominũ multitudine existere vnum, qui id quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cũ paucis facere possit? aut tam iucũdum cognitu, atq; auditu, quàm sapientibus sententiis grauibusque verbis ornata oratio & perpolita? aut tã potens, atque magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatem, vnius oratione conuerti? Quid tã porrò regium, tã liberale, tã magnificum, quàm opem ferre supplicib⁹, excitare afflictos, dare salutẽ, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autẽ tam necessariũ, quã tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis, vel prouocare improbos, vel te vlcisci lacessitus? Agè verò, ne semp forũ, subsellia, rostra, curiámq; meditère: quid esse potest in otio, aut iucundius, aut magis propriũ humanitatis, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronẽ Antonius, Nã vt vsum, inquit, dicẽdi omittam, qui in omni pacata, ac libera ciuitate dominatur: tanta oblectatio est in ipsa facultate dicẽdi, vt nihil hominũ, aut auribus, aut mentibus iucundius percipi possit. Quis enim cantus moderata pronũciatione dulcior inueniri potest? quod carmen artificiosiũ verborũ cõstructione aptius? Quis actor in imitãda, quã orator in suscipiẽda veritate iucundior? Quid autẽ subtilius, quàm crebrę accuratæq; sentẽtiæ? Quid autẽ admirabilius quàm res splẽdore illustrata verborum? Quid plenius, quàm omni rerũ genere cumulata oratio? Neq; enim vlla nõ propria oratoris est res, quæ quidẽ ornatè dici grauitérque debeat. Huius est in dando cõsilio de maximis reb⁹ cum dignitate explicata sententia. Eiusdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio. Eadem facultate & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentiùs? quis à vitiis acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatẽ vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem leuare mitius consolando? Nisi reliquarum artium cumulũ propè immensum iuri illius ditionique subdidissent.) Hoc facit Quintilian⁹ libro primo, ac duodecimo. Et apud Ciceronẽ Crassus: Nostra est, inquit, omnis ista prudẽtiæ doctrinæq; professio, in quã homines quasi caducã, atq; vacuã, abũdantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Atq; etiam aut derident oratorẽ, vt ille in Gorgia Socratis cauillator: aut aliquid de oratoris arte, paucis præcipiũt libellis, eósq; Rhetoricos inscribunt. Quasi nõ illa sint propria Rhetorũ, quæ ab iisdẽ de iustitia de officio, de ciuitatibus instituendis, & regendis, de omni viuẽdi, denique de naturæ dicũtur. Et rursus in eodem volumine: Quare omnes istos me authore, inquit, deridete, atque cõtemnite, qui se horum, qui nunc appellãtur, Rhetorũ præceptis, omnẽ oratoris vim cõplexos esse arbitrantur: neq; adhuc quam personam teneãt, aut quid pro-

Orator. Rhetor.

Orator quis dicendus.

Eloquentiæ laus.

Quam multa Rhetori subiecerint Cicero & Quin. tertio de Orato.

fiteantur intelligere potuerunt. Vero enim oratori, quæ sunt in hominũ vita, quando quidẽ in ea versatur orator, atque ea est ei subiecta materies, omnia quæsita, audita, lecta, disputata, tractata esse debẽt. Idẽ & in oratore ad Brutũ, vniuersam philosophiã particulã quandam vult esse Rhetorices. Et in primo rursus de Orat. Mea quidem, inquit, sententia, nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omniũ rerũ, magnarúmque artium scientiam consecutus. Fatendum tamen erit.) His planè consentanea sunt, ea quę apud Ciceronem, primo libro de Oratore disserit M. Antonius. Qui locus cũ mire faciat ad intelligenda, ea quæ hic habet Rodolphus, nõ pigebit totum ascribere: Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, inquit, equidem nõ facio eundem quem Crassus: qui mihi visus est omnem rerum, atque artium scientiam comprehẽdere vno oratoris officio, ac nomine. Atque eum puto esse, qui & verbis ad audiendum iucundis, & sententiis ad probandum accõmodatis, vti possit in causis forẽsibus, atque communibus. Hunc ego appello oratorem: eumque præterea esse instructum voce, & actione, & lepôre quodam volo. Crassus verò noster mihi visus est oratoris facultatem, nõ illius artis terminis, sed ingenii sui finibus immẽsis penẽ describere. Nam & ciuitatum regendarũ oratori gubernacula sẽtẽtia sua tradidit: in quo per mirum mihi visum est, Scæuola, te hoc illi concedere, cum sæpissime tibi Senatus, breuiter impolitéque dicenti, maximis sit de rebus assensus. M. verò Scaurus, quem non lõge auri apud sese esse audio, vir regendæ Reipubli. scientissimus, si audierit hãc authoritatem grauitatis, & consilii sui vindicari à te Crasse, quòd eam oratoris propriã esse dicas: iam credo huc veniat, & hanc loquacitatem nostram vultu ipso aspectúque conterreat. Qui quanquam est in dicẽdo minime cõtemnendus, prudentia tamen rerum magnarum, magis quàm dicẽdi arte nititur. Neque verò si quis vtrunque potest, aut ille cõsilii publici author, ac Senator bonus, ob eã ipsam causam orator est: aut hic disertus, aut eloquẽs, si est idem in procuratione ciuitatis egregius, *illam scientiã dicẽdi copia est cõsecutus. Multum inter se distant istę facultates, longéque sunt diuersæ, atque seiunctæ. Neque eadẽ ratione ac via, M. Cato, P. Aphricanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerũt, orationem suam, & reipub. dignitatem exornabant. Neq; enim est interdictum, aut à natura rerum, aut à lege aliqua, atque more, vt singulis hominibus, ne amplius quàm singulas artes nosse liceat. Quare nõ, etsi eloquẽtibus Athenis Pericles, idémq; in ea ciuitate plurimos annos princeps fuit, idcirco eiusdem hominis, atque artis eadem facultas existimãda est. Nec si P. Crassus idẽ fuit eloquens, & iuris peritus, ob eam causam inest in facultate dicẽdi iuris ciuilis sciẽtia. Nam si quisquam, vt in aliqua arte, & facultate excellens, aliam quoque artem sibi assumpserit, is pficiet, vt quod præterea sciet, id eius in quo excellet, pars quædã esse videatur: licet ista ratione dicamus, pila bene & duodecim scrupis ludere, proprium esse iuris ciuilis, quoniã vtrũque eorum P. Mutius optime fecerit, eadémque ratione dicãtur, & quos physicos Græci vocãt, iidem poëtæ: quoniam Empedocles Physicus egregiũ poëma fecerit. Ad hoc, ne philosophi quidẽ ipsi, qui omnia sicut propria sua esse, atque à se possideri volunt, dicere audent, Geometriam, aut Musicam Philosophi esse: quia Platonẽ omnes in illis artibus præstantissimum fuisse profiteantur. Ac si iã placet omnes artes oratori subiungere, tolerabilius est sic potius dicere: vt quoniã dicẽdi facultas non debet esse ieiuna, atque nuda, sed aperta, atque distincta multarũ rerum, iucunda quadã varietate: sit boni oratoris, multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo & cogitatione, multa etiã legendo percurrisse: neque ea vt sua possedisse, sed vt aliena libasse. Fateor enim callidum quendã hunc, & nullа in re tyronem, ac rudẽ, ne peregrinum, & hospitem in agendo esse debere. Sed cum non donemus Rhetoris nomine eum.) Hoc solum, inquit, pertinet ad officium Rhetoricæ, à quo solo Rhetor habet, vti Rhetor dicatur: hæc autem est ratio eloquẽdi circa ciuiles causas: quãobrem solum hoc Rhetoris officium esse dicemus, apposite cõmodéque dicere posse de causis ciuilibus. Aristoteles ergo ciuilis scientiæ partem Rhetoricen vocat.) Hoc ipsum facit & in Rhetoricis Cicero, Ciuilis quædam, inquiens, ratio est, quæ multis &

Sententia Antonii de oratore, superiori contraria, sed consona planè iis quę docet Rodolph.

*Aliqua sciẽtia dicẽdi copiam.

Qua ratione dici possit, omnes oratori esse subiectas.

magnis ex rebus constat. Eius quædam magna & ampla pars est, artificiosa eloquētia, quam Rhetoricam vocant. Et quæ sequuntur. Hermogenes etiam de ciuilibus solum quæstionibus dicere, Rhetoris censet esse.) Idipsum his verbis præcipitur in Rhetoricis ad Herēnium: Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad vsum ciuilem moribus ac legibus cōstitutæ sunt, cum assensione auditorum, quo ad eius fieri poterit. Itaque apud Græcos erant, quos πραγματικοὺς vocabant.) Crassus primo de Oratore. Itaq;, inquit, vt apud Græcos infimi homines mercedula adducti, ministros se præbent in iudicijs oratoribus, ij qui apud illos pragmatici vocātur: sic in nostra ciuitate cōtrà, amplissimus atq; clarissimus quisque vir, vt ille, qui propter hāc iuris ciuilis scientiā sic appellatus à summo poëta est: egregie cordatus homo catus Aelius Sextus &c. Et respondens Crasso Antonius: Quòd si in gestu, inquit, qui multum oratorē adiuuat: & in voce, quæ vna maximè eloquentiam, vel cōmendat, vel sustinet: elaborare nobis nō licet. at tantū in vtroque assequi possumus, quantū in hac acie quotidiani muneris spatiū nobis datur: quāto minus est ad iuris ciuilis perdiscendi occupationem descendēdum. Quod & summatim percipi sine doctore potest, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinē: quòd vox & gestus, subito sumi & aliunde arripi nō possunt: iuris vtilitas, ad quāq; causam, quāuis repēte, vel à peritis, vel de libris depromi potest. Itaq; illi disertissimi homines, ministros habēt in causis iurisperitos, cū ipsi sint peritissimi: & qui, vt abs te paulò antè dictū est, pragmatici vocātur: in quo nostri omnino melius multo, quòd clarissimorū hominum authoritates, leges, & iura tecta esse voluerūt. Sed tamē nō fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent, oratorē ipsum erudire iure ciuili, non ei pragmaticum auditorē dare. Hucusque apud Ciceronē Antonius. Quod ad nomē attinet, πρᾶγμα negotiū ac causam significat. Inde πραγματικὸς, qui in negotijs causisque versatur: quem haud scio an nos dicere possimus causidicum, & tabulam quendam forensem. Qui dicenti res, vt Quintilianus inquit.) Sensum Fabij magis refert, quàm verba: quæ apud eum authorem libro duodecimo sic habent: Neque ego sum nostri moris ignarus, obliúsue eorū, qui velut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant. Neq; idem Græcos quoq; nescio factitasse, vnde nomen ijs pragmaticorum datum est. Cui quidem Rhetorices etiam vocabulum consentit.) Verbum Græcum est ῥέω: quod et si hodie id quod fluo significat, tamē veteribus etiam id fuisse quod dico, apparere vel hinc potest, quod inde ῥῆμα, id est, verbū descendit: & ab Hesiodo ῥητοί τ' ἄῤῥητοί τε dicūtur, quos latinè dictos indictósq;, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles dicere possumus. Hinc ergo deriuantur, & hæc ῥήτωρ, ῥητορικὴ, ῥητορεύω. Id quod secundo Oratoriarum Institutionū libro testatur & Fabius. Et Cicero in oratore ad Brutū, Sed iam (inquit) illius perfecti oratoris, & summæ eloquentiæ species exprimēda est: quem hoc vno excellere, id est oratione: cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inuentor, aut cōpositor, aut actor hæc cōplexus est omnia, sed & Græcè ab eloquendo Rhetor, & latinè eloquens dictus est. Ciuilis verò ratio, quoniā cœpit in Græcia in quæstu esse.) Fabij libro tertio de origine Rhetorices verba hæc sunt: Initiū ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obseruatio. Homines enim, sicut medicina cum viderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum effecerunt artem: ita cum in dicendo, alia vtilia, alia inutilia deprehenderent, notarūt ea admittēdū vitādúmque, & quædā secundū rationem eorum adiecerunt ipsi quoque. Hæc confirmata sunt vsu, tum quæ sciebat quisque docuit. Sed multò pòst secutus est Aristoteles.) Gloriatur ipse Aristoteles in fine libri de elēchis sophisticis, cæteras quidē artes omnes paulatim cœpisse, & ab alijs quidem earum esse inuenta principia, ab alijs auctas esse, ab alijs tādē aliquādo absolutas: quæ autem à se tradita sint de ratione syllogismorū, ea omnia à se vno, & inuenta & perfecta absolutáq; esse. Quòd sit autē Dialectice post cæteras artes inuēta, obiter apud Ciceronē docet his verbis Crassus: Nam verus quidē (inquit) illa doctrina, eadem videtur & rectè viuendi & bene dicendi magistra: neque disiūcti doctores, sed ijdē erant viuēdi præceptores atque dicēdi, vt ille apud Homerū Phœ-

Pragmatici.

Rhetoricę vocabulum vnde dicatur.

Dialectice. post alias artes inuenta,

nix, qui se à Peleo patre, Achilli iuueni comitē esse datum dicit ad bellum, vt illū efficeret oratorē verborum, actoremq; rerum. Sed vt homines labori assiduo & quotidiano assueti, cum tēpestatis causa opere prohibentur, ad Pilam se aut ad Talos aut ad Tesseras cōferunt, aut etiam nouum sibiipsi aliquem excogitāt in otio ludum: sic illi à negotiis publicis tanquam ab opere aut tēporibus exclusi, aut voluntate sua feriati, totos se, alij ad poëtas, alii ad Geometras, alii ad musicos contulerunt: alii etiā, vt Dialectici, nouum sibiipsi studium ludumque pepererunt. Et quæ sequuntur. Tandémque lōgi temporis possessione.) Vsucapionem vocant iurisċōsulti, quam hodie ferè dicimus præscriptionē. A Modestino iurecōsulto finitur hoc modo: Vsucapio est acquisitio vel adiectio dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti. ff. de vsucapionibus & vsurpationibus, l. Vsucapio. Cum non esset eorū alius assertor.) Vindicator, qui ea sibi assereret, vindicarétque, ac sua diceret. Est autē & hoc verbū iurecōsultorum, quos diligenter ab Rodolpho lectos apparet. Qui quæret enim.) Ciceronis hāc in rem verba, vt quidem hodie in exemplaribus leguntur, sic habent: Nascitur iudices causa Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius, ex senatus sentētia tulerunt, qua lege videamus satis esse sancti, vti ciues Romani sint ii, quos Cn. Pōpeius de consilii sententia sigillatim ciuitate donauerit. Donatum esse L. Corneliū præsens Pōpeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fatetur: sed negat ex fœderato populo quēquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hāc ciuitatē venire. O preclarum interpretem iuris, authorem antiquitatis, correctorem atque emendatorē nostræ ciuitatis: qui hanc pœnam fœderibus ascribat, vt omnium premiorum beneficiorumque nostrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quā fœderatos populos fieri fundos oportere? Nam id nō magis est propriū fœderatorū, quàm omnium liberorum. Sed totū hoc iudices in ea fuit positum semper ratione atque sententia, vt cū iussisset prætor aliquid, si id adsciuissent socii populi ac Latini, & si ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo tanquā in fundo resedisset, vt tum lege eadē is populus teneretur: nō vt de nostro iure aliqnid minueretur, sed vt illi populi, aut iure eo quod à nobis esset cōstitutum, aut aliquo cōmodo aut beneficio vterētur. Tulit apud maiores nostros legem Caius Furius de testamētis, tulit Quintus Voconius de mulierum hæreditatib9, innumerabiles aliæ leges de ciuili iure sunt latę: quas Latini voluerūt, adsciuerunt: ipsa denique Iulia, qua lege ciuitas est sociis, & Latinis data: qui fundi populi facti nō essent, ciuitatem nō haberent: in quo magna cōtentio Heracliensium, & Neapolitanorū fuit, cum magna pars in iis ciuitatibus, iuris sui libertatē ciuitati anteferret. Postremò hęc vis est isti9 & iuris & verbi, vt fundi populi beneficio nostro, nō suo iure fiant. cū aliquid populus Romanus iussit, id si est eiusmodi, vt quibusdam populis siue fœderatis siue liberis permittendum esse videatur, vt statuāt ipsi, nō de nostris, sed de suis rebus, quo iure vti velint, tū vtrum fundi facti sint, an nō, quærendū esse videatur: de nostro verò imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute, fundos populos fieri noluerūt. Et an vis sit metu armorū deterrere à possessione quenquam.) Extat hodieq; pulcherrima hac de re Ciceronis oratio pro Aulo Cecinna, quē cum Sex. Ebutius armis ad fundum suum accedere prohibuisset, negauit tamē Piso aduocatus Ebutii vim esse factā, propterea quòd nemo neq; occisus, neque vulneratus esset: quam illius defendendi rationem multis argumentis refellit Cicero.

Vsucapio.

Qui populus dicatur fundus factus.

Volenti copiam dicendi parare ex locis, principio necessarium esse plenam locorum notitiam: eamque in duobus præcipuè positam esse. Primum, vt explorate, quot loci sint, & quæ cuiusque proprietas, teneamus. Deinde, vt argumentationes ab autoribus traditas, in suos quanque locos possimus resoluere.

Cap. XIX.

Primum præceptum de locorum vsu, nēpe vt cognitos habeamus locos.

VT ergo dicamus, id quod præsentis est negotij: tractatúmque locorum aperiamus, id est, doceamus, quo pacto sit omnis argumentorum facultas & copia è locis eruenda: primum hoc & præcipuum est, quod rerum ordo præcipiendum monet, vt quisquis inuenire volet ex locis, diligenter & exactè locos habeat cognitos. Est autem locorum notitia ferè in his duobus posita. Prius est, vt numerum naturámque locorum, quot sint, & quæ cuiusque sit vis & proprietas, exploratè planéque teneat. Quod siue nostra descriptione, siue quouis alio consequatur authore, non multum referet. Aut inueniet enim optimum ducem: aut pro optimo erit, quem poterit expeditißimè sequi. Nec verò memoria tenuisse locos satis esse credidero: sed paratos, exercitos, & velut in conspectu & ad manum positos teneat velim. Sicut enim non potest celeriter quis & inoffenso verborum cursu, legere aliquid, cui de singulis literis est in consilium eundum: sic neque paratè poterit inuenire ex locis, cui cum inueniendum est, prius ipsi quærendi sunt loci. Proximum in locorum notitia est, quódque difficilius est, traditas ab authoribus argumentationes suis locis reddere. Idque non in hoc solum est vtile, quòd plurimùm confert in intelligendis virtutibus authorum, & in discernenda varia apud eos argumentādi ratione, vt quandoque tanquam crebris densísque ictibus, sic multis argumētationibus celeriter coagmentatis, feriant aduersarios: quandoque argumentatione latè copioséque fusa, multarum impetum, vnius pondere exæquēt: iam confodiāt acumine, iam viribus prosternant, iam de re iudicent: iam sicubi parum est in re fiduciæ, in aduersarium conuersa oratione, velut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne ferè artificium perspicitur, non inuentionis modo, quod &

Duo necessaria ad locorū cognitionem

Quàm vtile sit traditas ab authoribus argumētationes suis locis reddere.

ipsum nostri instituti est & nobis proinde maximũ: sed magna ex parte elocutionis, quæ sic plerunque rebus affixa est, vt vix poßit inde diuelli: apud Demosthenem præsertim & Ciceronem, & vt quisque est istis dicendi iudicio proximus: quorum est ita rebus accommodata oratio, vt nasci videatur ex illis. Verùm non in id solùm (vt diximus) vtile est cognoscere locos argumẽtationum apud authores: sed quod hoc vsu tractatúque rerum, cùm ratio accesserit eis, copia quædam & thesaurus paratur, qui semper nobis in promptu sit, vt quoties ex locis quæremus similibus in rebus, similes nobis argumẽtationes occurrant. Sicut enim in omni vita, sic in hac quoque inueniendi ratione, primũ est scire, quid, & quo pacto sit faciẽdum. Facere verò quæ recta sunt, & quatenus recta sunt, imitatione facillimè consequimur. Præceptis enim aures ferè imbuũtur: exempla docent oculos. Quanquã sint autẽ plura, quæ audiendo faciliùs possumus, quã videndo discere, latiusq́ auriũ pateat sensus: certiora sunt tamẽ, quorũ ipsi nobis oculis tradimus fidem. Vnde scitè apud Comicũ dictũ est, pluris est oculatus testis vnus quàm auriti decẽ. Aures enim aliis, oculi sibi credunt. Non est autem facilè, certam dare deprehendendorum locorum in argumentationibus legem: quòd præsertim persæpè, nisi assuetis admodum longo vsu lectioneq́ authorũ, difficile sit argumentationes explicare: & conclusionem propositionémque earum, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim sæpè, & in ipsa dicendi copia delitescunt, vel variis dicendi figuris occuluntur. Quandoque iunguntur, tanquam in vnius propositionis speciem, conclusio & propositio. Quandoque pro vtrisque sola propositio ponitur. Et quod de Lysia legimus, cui summæ fuit artis loco, non videri artem: id crebrò est etiam apud reliquos authores videre, quò grauiùs.

Plautus, in Truculento.

De hac argumentorũ redditione, non posse certam tradi legem: posse tamen viam atq; manudictionem quandã dari.

ex insidiis incautum aduersarium petant. Viam igitur quandam ad ista, & (vt dicitur) manuductionē fortasse dare poterimus, quo facilius in his loci cognoscantur. Vtilissimum fuerit igitur, incipientem primum ab his initium facere, quæ sunt apertissima perspectu: & in quibus vel iam formatæ sunt argumentationes, vel facillimè poterunt formari. Eas vbi accepit, videat primum, quod sit argumentum probationis, id est, quod sit futurum medium, si cogatur in formā ratiocinationis argumentatio. Est autem id, quod sumptum in propositione, in conclusione non sumitur: Vt philosophus non rectè dimittet vxorem, non ergo Cato rectè dimittet vxorem: Medium argumētationis est philosophus. Deinde conferatur medium cum eo, quod sumitur in cōclusione, & in propositione non est sumptum, id est autem Cato. Inde videatur, significeturne medio aliquid quod sit in extremo, cum quo cōfertur, aut extra: Vt philosophus significat aliquid quod est in Catone. Deinde, sitne substantia eius, aut circa substantiam. Certum est, quod nomen philosophi significatur esse circa substantiam Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eum qui proprius est noster, veniamus: non enim philosophus subiectum est Catonis, non actus, ergo cum sit circa substantiam eius, adiacens erit. Non est autem ignorandum, medium, etiam non solum comparatum extremo, quod in conclusione colligitur, in loci alicuius nomen transire: sed etiam, si comparetur extremo cui coniunctum est in propositione. Cuilibet enim comparatum, alicuius loci sortietur vtique naturam. Vt si dicam, Cato, nō rectè dimitteret probatū seruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam vxorē: dimittere seruū probatum est medium. quod comparatum Catoni, ad connexorum pertinebit locum: cuius generis sunt, seruus, & do-

Eandem argumētationem, diuerso respectu ad diuersos posse reduci locos.

minus.comparatum autem vxori,inter comparata erit, minus enim in proposito seruus probatus, quàm probata vxor. Quanquam sint autem propiora rei connexa quàm comparata,citius tamen dixerimus hanc à comparatis ductam argumentationem esse, quoniam vis & efficiendi euidentia est apertior ex hoc loco. Nomẽ itaque etiam iustius inde capiet. Quanquam qui volet exactè nominari locum argumẽtationis,facile vitabit errorem, si addat semper extremum id, ex cuius loco ductum vult esse medium. Vt si dicat,Tarquinius est peregrinus Romæ, ergo non debet Romæ expetere regnũ: medium est,peregrinum esse Romæ. Quod si Tarquinio compares, ad locum eum referetur qui ex loco dicitur. quoniam peregrinum esse non est aliud, quàm aliam habere patriam. patria autem loci nomen est. Sin Romæ conferatur, connexum erit. quoniam peregrinum esse ei cui peregrinus quis est, connexum est. Sin ei,quod est expetere regnum, iũgatur peregrinum esse: contingens erit. possunt enim iuncta esse vtraque, & vtrumuis esse sine altero. Ergo si quis argumentum id,ductum vel ex loco, vel ex connexis, vel cõtingentibus dicat: rectè quidem, sed non satis explicatè dicet. Quod si addat, ex loco Tarquinij, ex connexis Romæ, ex contingentibus regni: iam quoduis horum dixerit, nihil errabit. Licebit igitur, ex quouis horum volet locorum, dare nomen argumento. Promptius tamen & expeditius quærenti, ex Tarquinij nomine inuenietur. Itaque potißimum huius censebitur loci, quem comparatum Tarquinio tenet. Cum sint enim loci (vt diximus) notæ quædam, & tanquam indices inueniendarum rerum, ex quocunque loco commodißimè inuenitur quodque, eius debet etiam potißimum generis existimari. Non erit autem iam supra spem difficultas, cum in Quomodo iectio-

res argumẽta tiones in suas sint colligendæ formas, suísque locis reddendæ.

apertioribus & magis expositis argumentationibus fecerimus vsum, vt tectiores paulatim deinde argumentationes, nõ modò reddamus locis suis, sed quod prius & difficilius est, in formam suam colligamus: & ostendamus, quæ propositio sit, & quid conficiatur. Opus est ergo in primis scire quæ sit quæstio, cui argumentationes adhibentur: quæ quomodo sit inuenienda, si fortè non satis aperta fuerit, quàm simplicissimè potuimus, ostensum est à nobis, cùm de inueniẽda quæstione loqueremur. Nec inuenienda solùm generalis est quæstio, in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione: sed specialis etiam, quæ generali continetur, ad quam præsens argumentatio adhibetur, quã quærimus explicare. Quam cum inuenerimus, tum quicquid id est, quod pro argumentatione propositum est, id si vna propositio est, adhibendum quæstioni. Quod si probet ea quæstionem in hanc aut illam partem, pronũtiatum quæstionis in eam partem, in quã inclinat probatio, conclusio fiat enthymematis: & quod in probationem assumptum erit, propositio. Sin plures erunt propositiones, tum adhibendæ erunt alteri: videndúmq;, an altera probetur per alteram: quod si fiat, ad summã quæstionis solũ erit vna argumentatio, ordine tamen probãdi plures. Quòd si nõ probetur altera per alteram, sed vnaquæque per se probet id quod quæritur, plures erunt argumentationes. Quòd si nec altera alterã probet, nec quælibet quæstionem per se, vel erunt plures vnius argumentationis propositiones, vel plurium propositionum probationes. Quæ quidem qualia sint, optimum erit sumptis ab authoribus exemplis ostendere. Pro tota argumentatione est apud Quintilianum in milite Mariano propositio: Quid dicis? Tu si Tribunus esses, hoc fecisses? si miles esses, hoc tulisses? Non erit difficile formare hanc

Cap. 10. huius lib. (margin, beside "ne loqueremur")

Exemplũ.1.ex Quintiliano. (margin, beside "gumentatione est apud Quintilianum")

argumentationem: qui viderit, quid ea velit efficere. Id autem est in summa quæstionis, tribunũ iure occisum esse à milite. Quòd si cùm hac propositione conferatur, nõ probatur id quidem continuò ex ea: sed hoc quod ei proximum est, neque hunc tribunum istud facere, neque militem ferre debuisse. Vt sit hæc argumentatio: Tu si fuisses tribunus, non fecisses hoc, ergo nec iste tribunus facere debuit. Sic etiam, si fuisses miles, non tulisses: ergo nec miles iste debuit ferre. Iam apertum est duas esse argumentationes eas, quas dicimus in vna composita propositione fuisse conclusas. Crebrò quidem vsu venit concisa hæc argumentatio altercantibus, quod ex tragœdiarum scriptoribus facile liquet. Apud Senecam cùm dixisset Megara, Sempérq; magno constitit nasci deum, volens Herculis affirmare diuinitatem, subiicit Lycus confutaturus illud: Quemcunque miserum videris, hominem scias. Duabus argumentationibus est hic opus, vt perueniamus eò, quod propositione colligitur. Quod quomodo fiat, apertum erit, si respiciamus, quid velit probare Lycus. Vult sanè confutare, quòd sit Hercules deus. Ergo hæc erit intentio, Hercules non est deus, propositione autem quam ipse sumit, solum videtur colligi, hominem esse Herculem. Hanc itaque argumẽtationem velut cõfessam in medio relinquit, Hercules est homo: ergo non est deus. Quòd sit autem homo, probat: quoniam quisquis miser est homo est: Hercules est miser: est igitur homo. Prius argumentum è diuersis deo ducitur, posterius ab adiacentibus Herculis. Simile est quod subiicit in proximo Megara: Quemcunque fortem videris, miserum neges. Confutat minorem propositionem: quæ erat, Hercules est miser. Vt sit argumẽtatio: Nemo fortis est miser: Hercules est fortis: non est ergo miser. Plures autem propositiones

Exemplũ II ex Seneca in Hercule furẽte. Vbi non Megara sed Amphytrio hoc cum Lyco disputat.

III. ex eodẽ Seneca. Non Megara, sed Amphytrio.

IIII. ex Lucano, lib. v. Verba ſunt Cæſaris ad milites.

ſunt, quarum alteram probat altera. Vt apud Lucanum in quinto Pharſaliæ, orbis Hiberi Horror, & arctoi noſtro ſub nomine miles Pompeio certè fugeres duce. probat id à pari, Fortis in armis Cæſareis Labienus erat, nunc transfuga vilis, Cum duce prælato terras atque æquora luſtrat. Poſterius ergo propoſitio prioris eſt. Prius etiam propoſitio alterius argumentationis, cuius eſt ab authore colligenda concluſio: quam reperiemus rurſus, ea via, quam prius oſtendimus. Quæſtio eſt, an bene ſibi conſulant milites, deſerendo Cæſarem. Capiamus propoſitionem, quæ eſt: milites qui ſunt fortiſſimi, & clariſſimæ apud omnes famæ ductu Cæſaris, timidi atque fugaces erunt ſi Pompeium ſequantur. Hæc propoſitio ſi adhibeatur quæſtioni, ſtatim videbitur confici. Non ergo bene ſibi conſulent, ſi deſerant Cæſarem.

V. & ipſum ex Lucano, li. I. Verba ſunt Curionis, Cæſarem ad bellum ciuile ſuſcipiendum hortantis.

Quandoque & in hoc genere, probationes propoſitionum pro propoſitionibus ponuntur, quemadmodum & propoſitiones pro concluſionibus. Quale eſt apud eũdum authorem, Par labor, atque metus, pretio maiore petuntur. Hæc argumẽtatio videtur tota mihi eſſe ratiocinatio huiuſmodi: Quæcunque minus laboris habent, & plus præmij, magis ſunt expetenda, bellum ciuile minus laboris habet, quàm Gallicum, & plus præmij, ciuile ergo bellum, magis eſt expetẽdum. Pro maiori propoſitione poſita eſt probatio, quæ eſt, Vbi par labor eſt, & præmium maius, id eſt expetendum: conſequitur, ergo vbi minor labor eſt, & pretium maius, id eſt expetendum. Sic pro minore quæ erat, Ciuile bellum habet minus laboris, quam bellum Gallicum, & maius pretium: quoniã Gallia quota pars terrarum, tenuerit eum bello decem annorum implicitum, ciuile autem bellum, ſi geſſerit pauca felici euentu prælia, cum Roma ſubiget ei orbem. Cùm verò

plures sunt propositiones, quarum alteram altera non probat, & vtraque probat intentionem per se, certum est plures esse argumentationes. Cuiusmodi apud eundem authorem eodem loco: Socerum depellere regno Decretum est genero: partiri non potes orbem. Vel vna propositio est, vel quod prius est, (Socerum depellere regno Decretum est genero) confirmatio fit eius quod sequitur (partiri non potes orbem.) Hoc autem posterius, neque eam quæ sequitur probat (Solus habere potes) neque probatur ab ea. Ergo hoc ipsum (solus habere potes) altera propositio est. Vt sint argumentationes, Pompeius destinat depellere te imperio, ergo suscipiendum tibi est bellum. Et, solus potes habere imperium, ergo etiam gerendum tibi est bellum. Sic & Quintilianus in apibus pauperis: Decerpebant (inquit) flores meos. Hæc est aduersarij contradictio. Hanc confutat. Subdit itaque: Ecquid intelligitis iudices, quanto dolore dignum sit quod ego perdidi, si etiam hoc damnum est, flores auferri? Vtitur hac aduersarij confessione ad probandam intentionem suam. Si enim perdere flores est damnum, multo magis damnum est opes perdere. Sequens propositio est hæc: Ita planè, alioquin tu illos in vetustatem seruabas: & durarent adhuc, nisi ad hortum tuum apes venissent. Priore propositione velut alligato ad inconueniens aduersario, probauit, vel non esse damnum decerpi flores, vel maius esse quod ipse sit passus in apibus. Hic probat, ne decerpi quidem eos, cum nequeant alioquin durare, quanquam non accedant apes. Sed istud quia semper propemodum fit, vbicunque vberior est aliqua ad dicendum materia, non fuit ideo monẽdum, nisi quòd plerũque sic duæ aut plures propositiones elocutionis ratione iungũtur, vt videantur in vnam confundi argumẽtationem. Idcirco

vi. ex eodem etiam lib. I.

vii. ex Quintiliano in declam. apes pauperis.

discentis iudicium diligentiori nobis admonitione fuit excitandum. Quod postremum posuimus, cum neutra alteram, & neutra per se conclusionem probet, si sint vnius argumentationis propositiones, duæ tantùm poterunt esse. Nec enim plures capit ratiocinatio propositiones. In enumeratione verò quanquam possint esse plures duabus, omnes tamen cõiunctæ vnius propositionis obtinent locum. Plana ratiocinatio videtur esse apud Lucanum, Ante aciem Aemathiam nullis accessimus armis, & quæ sequuntur: sed turbato propositionum ordine. Vt sit minor propositio, non sumus secuti lætas res Pompeij,*cum dicit (Ante aciem Aemathiam nullis accessimus armis) Deinde sequatur conclusio, ergo possumus iustè deesse aduersis. Hæc est: Pompei iam castra placent, quæ deserit orbis? Tum postremo maior, quia quisquis secutus nõ est læta, iustè potest deesse aduersis. Quod autem ponitur, Nunc victoris opes, & cognita fata lacessis? Est velut alia maior propositio. Plurium verò propositionum probationes i, crebrum est videre, præsertim cum nonnunquam totæ causæ in duas sint coniectæ propositiones, ad quas omnes referuntur probationes. Vt redeamus autem eò vnde cœpimus, optimum fuerit ab apertissimis incipere, vt vsu assuetudinéque rerum quæ obscuriora sunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura sic se habet. Suis cuncta colligenda sunt gradibus: & quod festinanti nonnunquã præcipitium est, ad id per singula sequenti vestigia, magna quandoque facilitate, pari securitate peruenitur.*

Exẽplum viii. ex Lucano, lib. 8. Verba Photini sunt, suadẽtis Ptolemæo, ne victum à Cæsare Pompeium in regna recipiat, sed in gratiã Cæsaris illum occidat.

Eludere.

Velut flexu eludant.) Ductum à gladiatoribus. Est enim eludere, ictus intẽtatos arte quadam euitare, velutique ludendo à se auertere, ac propellere. Martialis,

Callidus immissas eludere simius hastas,
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Et Politian⁹ in Lamia: ibi (inquit) & funerepus periclitatur, & petaurista iactatur, & saccularius præstigiatur, & venerari⁹ inflatur, & diuinaculus hallucinatur, & aretalogus nugatur, & circulator illudit, & gladiator eludit, & orator blãditur, & poëta mẽtitur.

Et quod de Lysia legimus.) Solebât veteres illi oratores miro studio id agere, vt sine arte dicere viderentur, itaque simplicitate quadã orationis faciliùs id quod vellêt rudi multitudini persuaderêt. Cui illorum sentêtiæ hunc in modum libro quarto subscribit Fabi⁹: Effugiêda ergo, inquit, in hac præcipuè parte, omnis calliditatis suspicio. (Neque enim se vsquã custodit magis iudex.) Nihil videatur fictum, nihil solicitum: omnia potius à causa, quàm ab oratore ꝑfecta credãtur. Sed hoc pati nõ possumus, & perire artê putamus, nisi appareat: cùm desinat ars esse si apparet. Pêdemus ex laude, atque hanc laboris nostri ducimus summã. Ita quæ circum stãtibus ostêtare volumus, iudicibus prodimus. Hactenus Fabius. Atque hoc est quod solebat dicere Lysias, summam artem esse, non videri artem. Est autê hic Lysias ille orator insignis, vnus ex numero illorum decem, qui eodem tempore Athenis floruisse tradũtur: quê cum Platone cõferens Phauorinus: Si ex Platonis (inquit) oratione verbũ aliquod demas, mutésue, atque id cõmodissimè facias, de elegantia tantũ detraxeris: si ex Lysiæ, de sententia. Author Gel. libro secũdo cap. quinto. Tarquini⁹ est peregrin⁹ Romæ.) Hic est L. ille Tarquin. Priscus, Romanorũ rex quintus. Cui cùm initio Tarquiniis adhuc agenti, Lucumoni nomê fuisset, postea Romã cum vxore aduectus, L. Tarquinii Prisci nomê sumpsit. Reliqua lege apud Liuium libro primo ab vrbe cõdita. Socerum depellere regno Decretũ est genero.) Eiusdem Curionis & quidê libro primo sunt verba. Põpeius (inquit) gener tuus decreuit te socerum suum regno depellere, quò solus ipse regnet. Quòd autê Rodolphus ex iis quæ sequuntur duas facit argumẽtationes, id mihi parum considerate factum videtur. Quis enim non videat, longe efficacius fore ad persuadendũ, si dicas hoc pacto, Cuicunque regnãdi cupido negatum est regnum partiri, & tamen solus habere id potest, ei suscipiendũ est bellum illud, quo solus imperiũ cõsequatur: tibi ô C. Cæsar partiri regnum per Pompeium non licet, & tamen victo illo solus regnare potes: est ergo tibi hoc bellum suscipiendum.

Dissimulatio artis apud veteres.

Lysias.

Locis cognitis, proximè necessariam esse plurium rerum descriptionem, hoc est, vt res de quibus fortè aliquando dicturi sumus, per suos deducamus locos, & quid ex singulis locis de eis dici possit dispiciamus. Cap. XX.

PRoximum est ei, qui diligenter cognitos habet locos, voléque ex eis inuenire, parare facultatem sibi cuiuslibet rei per locos deducendæ, quod vel idem est, vel simile illi, quod solebant qui docebant Rhetoricen, inter irritamenta ponere puerorum: quod Græcè ἔκφρασις, Latinè à plerisque descriptio vocatur. Sed Rhetores angustius pleraque quàm pro omnium locorum latitudine describebant, eloquendi verò rationem (quam præcipuè spectabant illi) latius, quàm nobis sit opus. Satis enim nobis erit, res singulorum locorum singulis verbis, velut capitibus quibusdam annotasse. Si quis tamen ea volet oratione latius fundere: & vel nudam hanc describendi sequi expositionem, vel conuersa in laudem, aut vituperationem dictione, argumẽtatione tractare descriptio-

Secundum de locorum vsu præceptum.

nem, poterit obiter & pulcherrimæ artium omnium elocutioni consulere, dum parat inuentionem. Necesse est autem quisquis volet rem aliquam describere, vt omnem eius naturam proprietatémque exactè perspectam habeat. Quãtúmque distabit à notitia rei, tantum à facultate aberit eius describendæ, & proinde, aptè commodéque de ea disserendi.

Præsertim cap.2. huius libri.

Quemadmodum enim sæpè iam diximus, Dialectice solam inueniendi docet rationem, res ex penitioribus artium petendæ sunt penetralibus. Atque ex eis inueniantur oportet, quæcunque inueniuntur. Illæ materiam præbent inuẽtioni, Dialecticè viam docet: nisi illis in rebus, quæ in vulgari opinione notitiáque omnium positæ, notiores sunt, quàm vt sint discendæ præceptione, & quæ vsu quotidie teruntur in manibus. quoniam apertæ sunt enim, sola propè ad disserendum de eis suffecerit Dialectice: materiam nobis is quem communem vocamus sensum rerum humanarũ, suppeditabit. Qui nouerit autem rem, quam descripturus est, omnémque eius vim naturæ peruiderit, illi promptum est expeditúmque reperire omnes in ea locos: & videre etiam, qui loci quibus rebus conueniant, aut non conueniant. Nec enim omnes est in omni re inuenire. Et quidam rebus per se conueniunt: alij cõueniunt quidem rebus, sed non nisi in pronunciato dispositis. Quæ cuiusmodi sint, subdito exemplo descriptionis, facilè videbitur.

Cõmodissima describendi ratio.

Fiet descriptio cõmodissime, si sic instituatur, vt ex eis quæ singulis è locis ducimus, & re describenda, pronunciata fiant: sic, vt subiectum res sit quæ describitur: id quod ex loco ducitur prædicatum. Nisi tamen ij loci erunt, in quibus commodius secus fiat, vt cum species rei sumimus. Ibi enim aptius res fiet prædicatum. Genus enim natura de specie, non species de genere prædicatur. Et si qua alia erunt eius con-

ditionis, quæ non erit difficile videre. Quanquam in reliquis propemodũ nihil est quod impediat, quo minus omnia quæ ducuntur ex locis, possint prædicari de eo, à quo ducuntur. Nam & definitum de definitione prædicatur: vt, animal rationale est homo. Contrà, aptius fieri non abnuerim: verùm hoc tamẽ non fiet ineptè. Quare in his, quanquam liberum sit hoc vel illo pacto facere, malim tamẽ, quò minor sit errori locus, præscriptum prioris legis seruari, vt res de qua quæritur, subiectum sit: quod ex loco inuentum fuerit, sit prædicatum. Vt si sumamus exempli gratia describẽdum hominem: primùm dicimus ex definitionis loco, homo est animal rationale: deinde: quia hominis genus est animal, dicimus, homo est animal. Pro speciebus hominis accipimus omnia, in quæ diuisionis lege ea, quã priore libro diximus, homo potest diduci. Non quòd possit homo quidem diuidi in veras species: sed quia ad inueniẽdi viam, præstant idem illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quod præstant veræ species, in quas diuiditur genus. In quibus cum habeat homo generis vicem, vt modo diximus, prædicetur de eis oportet. Dicimúsque homo doctus est homo, & homo indoctus est homo. Possumúsque hoc eodem modo per omnes diuisionis ire differentias, ducta (quemadmodum prædiximus) propemodum ex omnibus locis diuisione. Post hæc, propria hominis sunt, homo capax est doctrinæ, homo est rationalis, homo est natus ridere. Ex totius loco nihil erit fortasse, quod de homine dicatur: ipse nanque per se homo totum est. Nisi vellemus fortè dicere, homo totius mundi pars est. Partes autem hominis eo pacto quo partium diuersitatem priore libro fecimus, haud difficile erit inuenire. Coniugata erunt, humanus, humanitas, humane, vt dicamus, homo est humanus, homo præcipuè debet expetere humanitatem, homo

Hominis definitio.

Genus.
Species.

Proprium.

Totum.

Partes.
Coniugata.

debet omnia facere humanè. Nemo autem credat hic erratum esse, si verbis per se repugnantibus, vt fiat ex eis pronunciatum cũ rei de qua querimus, alia addantur verba, quò possint commodius in pronũciati formam cum re concludi. Cùm enim per se dicatur ineptè, homo est humanitas: additis aliquibus verbis, vt sit, homo præcipuè debet expetere humanitatem, commodè dicetur. Simili ratione descriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim attinet omnium ponere exẽpla, quando longum id esset, & facilius sit, quàm vt indicandum sit. Adiacentia & actus maximã & immensam propemodum copiam præbebunt inuentioni. Ex subiecti loco, nihil est quod de homine dicatur. Cum sit enim homo generis earum rerum, quæ per se subsistunt, in subiecto nequit esse. Sic & causæ, & euenta, & connexa, in his præcipuè rebus quæ agendi patiendiue generis sunt, primas persæpe sibi vendicant partes. Locus & tempus, describendis singularibus rebus, vt Ciceroni, vt Catoni, vt Romæ, vt Athenis, bello Punico, cladi Cannensi, multam suppeditant plerunque materiam. Generibus rerum, quoniam ea ferè citra intellectum temporis & loci apprehendunt ab animis nostris, & efferuntur, minùs idcirco sunt eis hi loci accommodati. Quinque accidentium loci, simplici rei describendæ non facilè queunt aptari: sed rectius pronunciatis eis, quæ ex priorum locorum descriptione ducta sunt, adiungentur. Vt si dicamus, homo loquitur, loqui actus quidam est hominis: cui cõtingens est, quòd Psitacus effingit vocem humanam. Psitacus autẽ homini comparatus, non est contingens: sed specie diuersum. Effingere autem humanam vocem ad loqui genus est. Quicquid enim loquitur, vocem humanam effingit: sed non quicquid effingit vocẽ humanam, loquitur vtiq; quoniã animalia quæ citra intellectũ

Adiacentia. Actus. Subiectum.

Causæ. Euenta. Connexa. Locus. Tempus.

Genera vocat, quæcũq; singularia ac indiuidua nõ sunt.

Contingẽtia, nomẽ rei, pronunciata, cõparatio, similitudo.

Contingẽtia.

Diuersũ nũc dicit, quod superiori libro differens.

id agunt: non loquuntur. Sed hominem loqui, comparatum ei quod est psitacum effingere humanam vocem contingens est. Sic etiam, tussire hominem ad id quod est, hominẽ loqui, contingens vocamus. Similiter in loco qui nomen vocatur, si dicas, homo vocatur, nil videris dicere, quod ad eum locũ pertineat, nisi addas iam ei pronunciatum id, quod dici solet, quoniam factus sit ex humo: vel simile quiddã. Ex eo quoque loco, qui pronunciatorum dicitur, nihil itidem posse simpliciter dici, hinc patet, quòd quisquis de re pronunciaturus est, necesse est pronunciato id faciat: quod quia constare oportebit ex re, & eo quod de re dicitur, necessario ex aliorum locorum aliquo ducetur. Comparationes itidem, & similitudines rerum, non fiunt per se rerum ad res, sed semper accipitur aliquid in re, per quod fiat eius ad aliam rem comparatio. Homo per se nulli comparatur, nisi capiamus in eo, vel magnitudinem corporis, vel vires, vel celeritatem, vel quæcunque alia talia capi possunt, in quo reliquis vel animalibus vel hominibus comparetur. Opposita & diuersa, quia solùm negatione pronunciantur, nihil est quod per se describendæ rei conferant: nisi aliis locis adhibeantur, vt vel in comparationes, vel similitudines transferantur, vel aliorum locorum vsum. vt quemadmodũ dicimus, homini est studium honestatis, cura discendi: adiacentia sunt hæc. Sic dicimus etiam à cõtrariis, homini est odium vitiorum, euitatio ignorãtiæ. Et ex diuersis hominis, brutis nullus est vitiorum virtutúmque delectus, nullus respectus scientiæ aut ignorantiæ. Illud etiã admonuisse volumus, vtilißimè singulares res, & vt quæque notißima est, ab his describi, qui primam huic curæ afferunt manũ. Vberius enim, quia singularia sunt, omnes inter se locos continent. Et quia nota sunt, faciliorem præbẽt inueniẽdi

Nomen.

Pronũciata.

Comparata. Similia.

Opposita. Differentia.

V

viam. Quia constat hæc facultas vsu præcipuè & crebra experiendi consuetudine. Alendus enim spe est animus, quisquis maius aliquid conatur. nec sumus inter principia maximè operis difficultate deterrendi. Nõnunquam enim maiora propemodum viribus nostris, vel per hoc solùm præstamus, quia speramus commodè præstare nos posse.

ἔκφρασις. Sensus communis.

Quod græcè ἔκφρασις.) id est, pura meraque narratio seu explicatio. Hesychius λόγον ἐναργῆ, id est, euidentem sermonem orationémve interpretatur. Is quem communem vocamus sensum.) Commune & innatum fermè omnibus de rebus iudicium. Ne quis parum cautus, de eo sensu cõmuni existimet loqui Rodolphum, quem physici isti nostri enumerant inter sensus illos, quos vocant interiores. Quam priore libro diximus.) libri primi cap. septimo. Quæso autem te lector, siccine Rodolphum locuturum fuisse credis, si hæc ad tertium spectarent librum? Non quòd homo possit diuidi in veras species.) Non ita, inquit, accipienda hæc sunt, quasi ego existimem hominem in veras species diuidi posse: est enim species infima, quę alias sub se species nõ habet. Sed idcirco specierũ memini, quòd ea in quæ homo diuidi potest, quod ad inueniendi attinet rationẽ, nihil à speciebus differunt. Qua de re lege superioris libri caput sextum, Cum sit enim homo generis earum rerum quæ per se subsistunt.) Hoc est, cũ sit homo substantia, seu in genere substantiarum. Bello Punico.) Tria bella punica gessere Romani: quorum primo, victis nauali prælio Carthagineusibus, finem fecit COS. Luctatius: alteri, Pub. Aphricanus maior, victo Hannibale: tertio, Aphricanus minor, Carthagine ipsa euersa. Cladi Cannensi.) Quam accepere Romani apud Cannas, vbi (vt Liuii dicam verbis) quadraginta millia peditum, duo millia septingenti equites, & tanta propè ciuium sociorumque pars, cæsi dicuntur. Quoniam sit ex humo.) Ab humo dici hominẽ, author est M. Varro. Sunt qui diuersum sentiãt, verùm nihil ad hunc locum. Illud per se quiuis animaduertat, ea quæ hoc capite docet Rodolphus, eadẽ ferè esse cum iis, quæ Erasmus tradit secũdo libro Copiæ de colligẽdis exẽplis: quæque sunt apud Rodolphum ipsum, in epistola quadam de formando studio, ad Iacobum Barbirianum.

Bella Punica.

Clades Cannensis.

Tertio ad locorum vsum necessarium hoc esse, vt postquam res singulas iuxta rationem præcedentem per suos locos duxerimus, tum earum rerum, de quibus dicturi sumus, locos inuicem comparemus, & proinde vt hi aut consenserint inter se aut dissenserint, ita res quoque aut conuenire aut discrepare dicamus. Cap. XXI.

De vsu locorum præceptum tertiũ.

EI verò qui parauit hanc describendæ cuiusque rei facultatem, hoc est, vt possit videre, quid de re quaque ex omnibus locis dici possit, vtile erit de propositis duabus rebus, quarum altera dicatur de altera, vt cum descripserit vtranque, conferat inter se locos vtriusque rei, vnumquenque alterius, alterius omnibus: videátque, quid consentaneum possit in eis & quid dissentaneum inuenire. Quatenus enim con-

ſentiunt inter ſe loci, eatenus etiam res altera de altera nõ negabitur. Quatenus autem diſcrepant loci, non poterunt etiam ne res quidem inter ſe conuenire. Si quãdo verò ducetur idem ex diuerſis vtriuſque rei locis, quemadmodum ſæpe fieri ſuprà oſtẽdimus, ſi modò id quod ductum eſt è locis, certum habeat cum re vtraque conſenſum, certo etiam vinculo res inter ſe conuenient. Quærenda autem erunt per omnes locos iam conſentanea, poſtea rurſus diſſentanea: tentandúmque hoc pacto, quid in vtranque partem de re propoſita poßit dici.

Sumamus in exemplum, philoſopho habenda eſt vxor. Hic primùm philoſophum per ſuos explicemus locos ſimiliter & vxorem. Definiam philoſophum eſſe hominem diuinarum humanarúmque rerum notitiam cũ virtute ſectantẽ. Explicatur per locos ſuos philoſophus. *Pro genere erit homo, quanquam exactius intuenti ſubiectũ ſit. Species erunt: Stoicus, Peripateticus, Academicus, Epicureus, & quæ reliquæ ſectæ philoſophorum numerantur.* Proprium *eſt, cura ſcientiæ cum virtute. Totum & partes: eadem quæ hominis. Coniugata: philoſophia, philoſophari. Adiacentia: pallor, macies, horror, & aſperitas frontis, ſeueritas vitæ, morũ integritas, amor laborum, rerũ humanarum incuria, contemptus voluptatum. Actus: ſtudere, vigilare, laborare: aliquid tale ſemper efficere, quo melior ipſe, meliores alij fiant. Cauſa efficiens eſt: philoſophus qui docuit eum, & cura, & iugis intentio ſtudiorum, quibus didicit. Finis: benè tranquilléque viuere. Effecta ſunt: mores hominum, vitáque rectis inſtitutis emendata, & ædita præcepta vitæ. Cõſcripti libri vſui & memoriæ poſteritatis. Deſtinata ſunt: omnia quæ conſequendæ philoſophiæ cauſa parauit. Connexa ſunt opes: eius qualeſcunque, diſcipuli, veneratio, fama. Locus: patria in qua natus, locus in quo verſatur, publicus,*

& aspectui omnium expositus, vt qui omnis sit vitæ præbiturus exemplum. Item habitatio satis certa, cùm debeat vrbium populorúmque corrector & emendator esse. Tempus, vt ætas eius: iuuenis an senex. Accidentium loci, vt prædiximus, quia in solam & simplicicem rem nõ veniunt, melius in toto pronunciato quod sumptum est, perspicientur. Hoc pacto, etiam erit explicanda vxor per suos locos. Primúmque definienda, vt sit vxor mulier in consortium vitæ liberorum causa legitimè accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, hæc & illa vxor. Proprium, liberos parère. Totum & partes (vt de philosopho diximus) nõ aliæ quam hominis. Coniugata: vxorius, vxoriè. Adiacenti: affectus matrimonialis, amor vxorius, cura alẽdæ eius, pudicitia, aut negligentia tori. Actus: blandiri, queri, rixari, suspicari, æmulam metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & communem rẽ familiarem curare. Subiectum (quoniã nunc vxorem sicut & philosophum tanquã substantiã accipimus) nõ habèt. Causa efficiens est, consensus coniunctióque matrimonij. Finis est, procreatio liberorum, conseruatióque. Destinata sunt, opes quibus ali poßit, reliquarúmque rerum ad tolerãda matrimonij onera apparatus. Connexa, maritus, opes, dos, nobilitas. Ipsum etiã vxoris nomẽ ad cõnexa pertinet, & earũ rerum generis est, quæ ad aliquid vocantur: vxor enim mariti est vxor, & maritus vxoris est maritus. Nos autem in præsentia vxorẽ nõ tanquã pro qualitate vxoria: sed pro substantia quæ ab ea denominatur accipimus. Locus & tẽpus in generalibus his quæstionibus, hoc est, quæ proposita alio loco diximus vocari, per conditionem inferuntur, vt dicamus, quid si peregrina sit? quid si iuuenis? quid si senex? Per se enim nihil horum est in vxoris persona accipere, sed per conditionem

Vxor per suos explicatur locos.

Cap. 8. huius libr.

potius adducuntur, suntq́ & eorum quæ suprà memorauimus & in philosophi & vxoris persona pleraque huius generis. Quia tamē crebrò insunt eis, & in alterutram partem sunt propensiora, velut in conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci quæ sequuntur, eadem ratione se habent in vxoris nomine, quēadmodum in philosophi & hominis habere prædiximus. Verùm hi loci, qui ex conditione inferuntur, non incommode ad contingentium referantur naturā. Quanquam enim iuuenem esse vel senem, non sit contingens vxori, cui inest iuuenta vel senectus: huic tamen quod est, philosophum habere vxorem, contingens est, iuuenem habere vxorem, vel habere senem. Sicútque ista in vxore ad philosophum relata contingentia sunt: sic & in philosopho hæc eadem relata ad vxorem, sunt contingentia. In eis autem rebus, in quibus de certo aliquo singularíque facto differitur, hic locus aptius excutitur, plúsque confert, antecedentibus, adiunctis, consequentibus inspectis: quæ omnia priore libro sunt explicata. Sic iam inspicimus nomen philosophi, & nomen Cap. 11. *vxoris, quid eorum vis proposito nostro afferat. Sic pronunciata de hac re, quid quisque magni nominis author hac de re, in hanc vel illam partem dixerit. Sic comparata sunt ex philosophi persona, ecquid imperatori in exercitu agenti, an seruo, an rectori ciuitatis habenda sit vxor? Ex vxoris persona, an philosopho habendus sit amicus firmior, an seruus, an concubina. Similia (vt alio loco diximus) nisi simul ex vtrisque subiecto & prædicato sumi non possunt, ergo ea continuo aut affirmatiuè aut negatiuè pronunciare de proposito oportebit, vt doceamus similitudine accepta, philosophum vel habere debere vxorem, vel non habere. Oppositorum, & diuersorum nisi in negatiuis nullus ferè vsus.*

Cum fuerint ergo, quæ describenda sumpsimus, hoc more per locos deducta, tum conferendi sunt (vt diximus) loci locis: & videndum, qui quibus conueniant. Ex his enim affirmatiuè de proposito statuemus. Qui discrepabunt, hi propositum subuertent. Primúmque per omnes locos consentanea scrutemur: vt sumpta definitione philosophi, qui scrutatur diuinas & humanas res cum cura virtutis, conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine vxoris sunt ducta. Definitio vxoris non multum dabit, nisi ea parte, quæ ponitur in definitione philosophi, cura virtutis, & in definitione vxoris, causa liberorum quærendorum. Quærẽdi enim liberi, cum cura virtutis, videntur conuenire: quoniam officium virtutis videtur liberos procreare. Deinde genus vxoris, mulier, naturæ ordine iuncta videtur. Species vxoris, si sumamus clari nominis fœminas, quarum pudicitiæ & virtutum inclyta memoria est, etiam non discrepabunt. Digna enim consuetudo earum, talibus viris erit. Poterimus hoc pacto definitionem philosophi, per omnes locos vxoris circumferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui in philosophi nomine sunt, eadem ratione quemadmodum de definitione diximus, cum omnibus locis vxoris coniungere, & experiri qui conueniant: eos verò qui non conueniunt, intactos relinquere: hi enim cum postea dissentanea eodem ordine quæremus, quo consentanea quæsiuimus, materiam inuẽtioni nostræ dabunt.

Quòd si etiam contraria sint aliqua inter se, quæ ex altera parte ducentur, inuenienda tamen vtrisque consentanea erunt. Quemadmodum Stoicus & Epicureus repugnant, quoniam hic virtutem expetit, ille aspernatur. Ergo huic voluptas tori genialis, & blanditiæ, benignáque vxoris consuetudo, & gratia formæ, consentanea erunt. Stoico verò,

cura procreandorum liberorum, & studium coërcendæ libidinis, ne alia quàm quæ permissum est rapiat. Hic etiam nascũtur argumẽtationes illæ, quæ propriè enthymemata Rhetores voluerunt dici: cum diuisa vna re per duo opposita, vtrunque deinde affirmamus vel negamus, quod in enumeratione supra comprehendimus. Cicero complexionem voluit id vocari. Quale est, vxor vel decora est vel deformis. Videtur quidem primo aspectu, si altera sit ducenda, alterã ducendam non esse. Qui tamen volet vtrisque consentanea quærere, dicet decoram ducẽdam esse, in spem pulchritudinis liberorum: deformem, vt exerceat continentiam mariti. Sic qui dissentanea quæret, dicet, decoram suspectam esse, deformem inuisam. Nec verò primo statim conatu desistendum est, si consentanea quærẽti, prima duorum locorum collatio parum respõdeat. Sed conferendi iterum, adhibendíque ad eos erunt alij loci, quibus consentanea esse peruincantur. Qualia sunt Thucydidis nonnulla, contra communem sensum opinionémque dictæ: quæ tamen adhibita probatione, confirmat. Agitandúmque hac ratione ingenium, nec acquiescendum solum eis, quæ vltro se proferunt: sed erunt etiam quæ latent eruenda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quam tribuit orationi Cicero, vt nihil tam improbabile sit, quod non hac via probabile videatur. Vsus tamen horum exercitamentorum hic præcipuus est: Descriptionis quidem, Descriptionis vtilitas. *quod per eam facilem assequimur omnium locorum in qualibet re, velut vno sub aspectu intuitum. Nec enim satis est scire, locos in omni re inueniri posse: sed oportebit promptos esse, & velut nutum nostrum expectantes. Præterea, qui nequibit rem propositam per locos describere, nihil est quod inuẽturum ex locis certa se ratione confidat. Hoc enim primum est*

totius inuentionis caput: ex quo commodè tractato, omnia copiosißimè proferuntur. Vtilitas comparationis. *Comparatio verò inter se duarum rerum descriptarum per singulos locos, hanc præstat vtilitatem, vt quicquid inuenerimus, facilè aptemus instituto nostro, & in vsum argumenti traducamus, & videamus etiã, quod inuentum nostrum aptum sit argumẽto, quod ineptum, & quid in hãc illámue partem magis prosit nobis: & si quid conatui nostro repugnat, vt id ne attingamus quidem. Si dicam enim, cuicunque est cura virtutis, ducet vxorẽ, ergo philosophus ducet vxorem: si neget aduersarius id, quod propositum est, hoc est ducendũ esse vxorem, cuicunq; sit cura virtutis, iam hac inuẽtione (quę ex philosophi nomine ducta est) habere curam virtutis, nihil egerimus: nisi habeamus aliud ex persona vxoris inuẽtum, cui hoc sit consentaneum: vt dicamus, cuicunq; est cura virtutis, procreabit liberos: ergo cuicunque est cura virtutis, ducet vxorẽ. Similiter quod in philosophi descriptione positum est, contemptorem esse eum voluptatum & dolorum, cuicunque inuentorum ex vxoris persona adhibeas, frigidum & segne argumentum conficies. Id verò quod sequitur in philosophi descriptione, incuria rerum humanarum, dissentaneum ferè videtur omnibus eis quæ ex persona vxoris ducentur. Ergo in his danda erit opera, vt si non prosint, obsint quàm minimũ. Vt dicamus, philosophum non vxoris molestia, non orbitate liberorum à coniugio deterritum iri: quoniam contemptor sit voluptatũ & dolorũ. Sic etiam, eum nõ amore filiorum, curáque parandæ eis hæreditatis amplioris, aut vxoris desyderio, in vitia cupiditatis, aut auaritiæ prolapsurum: quoniam sit sibi incuria rerum humanarum, solùm ergo philosophũ innoxie bona matrimonij malaq; toleraturum. Sic quæ per se quandoque obstare videntur,*

contra obstātia alia munimēto sunt. Et quemadmodum reliquis in rebus, sic hic fit, vt quæ per se in malis numerarentur, aliis comparata malis, in remediorum habeantur loco. Hæc quidem fundamenta sunt omnis inuentionis: quæ quisquis rectè firmitérque iecerit, exiguus in reliquis restabit labor, paratáque est his omnis dicendi materia: & quicquid dicturi copiam potest instruere, hac via colligitur. Sola deinceps opus est ratione, quæ præsenti rerum vsui aptet ista, & ordinet ea dispońatque, & velut in aciem producat.

Adiacentia, affectus matrimonialis). Amorem vxorium hic dixit amorem vxoris erga maritum. Curam autem vxoris alendæ, ego putē mariti potius, quàm vxoris adiacēs esse. Negligentia tori.) Animus ad alterius quàm mariti torū propensior. Quoniā hic virtutē expetit, ille aspernatur.) Hic, Stoicus: ille, Epicureus. Ne cui imponat religio illorum, qui putant pronomen hic, semper ad propinquius antecedens referri oportere. Quæ propriè enthymemata Rhetores voluerūt dici.) Enthymema quid sit, explicatum est suprà, libri huius capite decimoquarto. Quanquā hoc argumentandi genus, de quo hic loquitur Rodolphus, ipsi enumeratio siue inductio potius quā enthymema est: id quod nec ipse hoc loco dissimulat. Cicero cōplexionem voluit id vocari.) Cōplexio, inquit Cicero primo Rhetoricorum est, in qua vtrum cōcesseris, reprehēditur ad hunc modum: Si improbus est, cur vteris? si probus, cur accusas? Alij id argumētādi genus dilēma vocant, diuus Hieronymus syllogismum cornutū. Quale est, Vxor vel decora est, vel deformis.) Respōsum hoc est Biantis, qui interrogatus à quodā, ecquid sibi ducēda esset vxor. Aut formosam, inquit, habebis, aut deformem: si formosam, ea cum pluribus tibi erit communis: sin deformē, ea crux tibi erit, & dolor. Horū vtrūque malum, non est ergo ducenda vxor. Lege Gellij libri quinti caput vndecimum. Quam Cicero tribuit orationi.) In Paradoxis Cicero: Sed nihil, inquit, est tā incredibile, quod non dicendo fiat probabile, nihil est tam horridum, tam incultū, quod nō splendescat oratione, & tanquā excolatur. Velut nutum nostrum expectantes.) Ductum à ministris, ac famulis diligentioribus, qui eorum, quibus famulantur, etiam nutus spectare solent, ne dum auscultare verbis.

Complexio. Dilemma. Cornutus syllogismus. Biantis respōsio.

Quæ sit summa eorum, quæ dicta sunt hactenus de locorum vsu.
Cap. XXII.

VT ergo demus omnia tanquam sub vnum conspectum, totámque præceptionis huius amplitudinem in vnam summam colligamus, vbi materia differendi fuerit oblata, si quidem sit formata quæstio, nihil est quod in hac parte laboremus. Sin rudis (vt ita dicam) materia dictionis proponatur, qua ratione sit in quæstionis coniicienda formam, docuimus, quantum tamen id præceptione potuimus assequi.

Summa eorū quæ dicta sūt de locorū vsu

Supra cap. 12 *Cum habuerimus autem formatã quæstionem, tũ diligenter est etiam atque etiam expetenda, cuius generis quæstionũ sit, ex omni illa (quam suprà explicuimus) quæstionum varieta-*
Cap. 7. 8. & 9 *te. Nec enim facilè quis inueniet, quò sint probationes omnes referendæ, nisi rectè naturam quæstionis cognitam habuerit. Deinde tum videre est, quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputationis est caput, in plures diducatur quæstiones: quod cum hic locus à nobis tractaretur, pro viribus est explicatum.*
Cap. 11. *Iam iudicij nostri erit, quas quæstiones inter primam quæstionem comprehensas tractandas putemus: quod tamen ex conditione rerum & vtilitate nascatur oportet: cúmque ea deliberãdum est ante omnia, quas quæstiones credamus tractandas, quas remittendas: & an solam eam, quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in quæstione quam modò pro exemplo posuimus, an philosopho ducenda sit vxor: vtrum in hac quæstione solùm de philosophi persona, de qua quæritur, disserere velimus, an prius generalem in hac inclusam quæstione explicare, an cuiquam ducenda sit vxor. Sic etiam, an optandi philosopho liberi, quod ex hac etiam pẽdet quæstione, vtrum id latius velimus fundere, & propria quæstione sua tractare, an solum simplicis argumentationis formam breuiter colligere. Sic an expetendæ philosopho diuitiæ, an philosopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quæ latius arctiúsue tractari pro dicẽtis arbitrio possunt, & suas quæstiones accipere. Cum fuerit autem constituta nobis quæstio, siue vnam, siue plures faciamus, eadẽ erit omniũ, quæ cuiusque confirmãdæ ratio, ea quã proximo loco diximus. vt acceptis in quæstionibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit (poterit autem ferè ex omnibus quæ ponentur in quæstione) describamus ea, pérque locos*

omnes ducamus, & tum ex cõsentientium, aut discrepãtium ratione, prout de quæstione pronunciamus, in hanc vel illam partem argumenta colligamus. Nã de quæstione, quæ expositione explicatur, minus suscipitur negotij, præsertim cum de facto aliquo quæritur, cuius tantum ordo, id est, initia, decursus, exitúsq; sunt recensendi. In eis verò vbi caussæ rerum quæruntur, quia possunt vnius rei quandoque esse multæ caussæ: aut habitudo qualitásue rei alicuius inuestigatur, vt qui quęrat, quibus rebus, aut quo genere vitæ Cato tantum virtutis nomen sit assecutus: non oportebit vtique argumentari eũ, qui de hac quæstione differet: sed solùm integrè, seuerè, iustè, constanter, prudenter, facta, dictáque Catonis expositione colligere. Argumenta tamen & semina omnia confirmãdarum laudum Catonis ponet, ex quibus si quæreretur an fuerit laudandus Cato, idem id colligi posset. Sed quia genus hoc quæstionis credentes habet auditores: non enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, sed quibus rebus tantum laudis sit assecutus: idcirco expositione poterit ea quæstio absolui. Quod in omnibus his ferè rectißimè fit, in quibus auditor non certãtis, sed discentis sustinet personam. Hæc vbi fecerimus, peruiderimusque cuncta, quibus sit nobis opus ad id quod instituimus docendum, tum facilè videbimus, quod ad formandã orationem pertinet, an res ea ex qua nascitur quæstio, quæ per argumentationem est explicanda, simplex sit, & quæ solum proposita quæstione poßit intelligi, quales sunt, quas proposita diximus vocari: an sit, & multiplex, & sinuosa, quæq; ex varia & flexuosa rerum oriatur serie, vt sunt conditionales quæstiones, & ciuiles pleræq;, ad quas rectè percipiendas longior narratio præcedat oportet. Deinde cum nostram au- Cap. 8.
ditorúmque personas, & rerum de quibus simus dicturi con-

Supra cap. 12 *Cum habuerimus autem formatã quæstionem, tũ diligenter est etiam atque etiam expetenda, cuius generis quæstionũ sit, ex omni illa (quam suprà explicuimus) quæstionum varietate.*
Cap. 7. 8. & 9 *Nec enim facilè quis inueniet, quò sint probationes omnes referendæ, nisi rectè naturam quæstionis cognitam habuerit. Deinde tum videre est, quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputationis est caput, in plures diducatur quæstiones: quod cum hic locus à nobis tractaretur, pro viribus est explicatum.*
Cap. 11. *Iam iudicij nostri erit, quas quæstiones inter primam quæstionem comprehensas tractandas putemus: quod tamen ex conditione rerum & vtilitate nascatur oportet: cúmque ea deliberãdum est ante omnia, quas quæstiones credamus tractandas, quas remittendas: & an solam eam, quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in quæstione quam modò pro exemplo posuimus, an philosopho ducenda sit vxor: vtrum in hac quæstione solùm de philosophi persona, de qua quæritur, disserere velimus, an prius generalem in hac inclusam quæstione explicare, an cuiquam ducenda sit vxor. Sic etiam, an optandi philosopho liberi, quod ex hac etiam pẽdet quæstione, vtrum id latius velimus fundere, & propria quæstione sua tractare, an solum simplicis argumentationis formam breuiter colligere. Sic an expetendæ philosopho diuitiæ, an philosopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quæ latius arctiúsue tractari pro dicẽtis arbitrio possunt, & suas quæstiones accipere. Cum fuerit autem constituta nobis quæstio, siue vnam, siue plures faciamus, eadẽ erit omniũ, quæ cuiusque confirmãdæ ratio, ea quã proximo loco diximus. vt acceptis in quæstionibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit (poterit autem ferè ex omnibus quæ ponentur in quæstione) describamus ea, pérque locos*

omnes ducamus, & tum ex cõsentientium, aut discrepãtium ratione, prout de quæstione pronunciamus, in hanc vel illam partem argumenta colligamus. Nã de quæstione, quæ expositione explicatur, minus suscipitur negotij, præsertim cum de facto aliquo quæritur, cuius tantum ordo, id est, initia, decursus, exitúsq; sunt recensendi. In eis verò vbi caussæ rerum quæruntur, quia possunt vnius rei quandoque esse multæ caussæ: aut habitudo qualitásue rei alicuius inuestigatur, vt qui quærat, quibus rebus, aut quo genere vitæ Cato tantum virtutis nomen sit assecutus: non oportebit vtique argumentari eũ, qui de hac quæstione disseret: sed solùm integrè, seuerè, iustè, constanter, prudenter, facta, dictáque Catonis expositione colligere. Argumenta tamen & semina omnia confirmãdarum laudum Catonis ponet, ex quibus si quæreretur an fuerit laudandus Cato, idem id colligi posset. Sed quia genus hoc quæstionis credentes habet auditores: non enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, sed quibus rebus tantum laudis sit assecutus: idcirco expositione poterit ea quæstio absolui. Quod in omnibus his ferè rectissimè fit, in quibus auditor non certãtis, sed discentis sustinet personam. Hæc vbi fecerimus, peruiderimusque cuncta, quibus sit nobis opus ad id quod instituimus docendum, tum facilè videbimus, quod ad formandã orationem pertinet, an res ea ex qua nascitur quæstio, quæ per argumentationem est explicanda, simplex sit, & quæ solum proposita quæstione poßit intelligi, quales sunt, quas proposita diximus vocari: an sit, & multiplex, & sinuosa, quæq; ex varia & flexuosa rerum oriatur serie, vt sunt conditionales quæstiones, & ciuiles pleræq;, ad quas rectè percipiendas longior narratio præcedat oportet. Deinde cum nostram au- Cap. 8.
ditorúmque personas, & rerum de quibus simus dicturi con-

ferimus æstimationem: & cogitamus. quas aures nobis auditores, quas eis qui contra nos dicent, si qui dicent contrà, sint adhibituri: quasque prius adhibuerint, si qui prius quàm nos dixerint, tum non erit difficile iudicium nobis, an sit exordio parandus aditus ad animos eorum, & cui vel occurrendum incommodo, vel spei incumbendum: cum viderimus quid sit nostrarum partium, quo vel premamur maximè, vel cui faueatur. Sic & peroratione, an tam multiplex res tantáque fuerit argumentationum copia, vt sit auditoris memoria enumeratione reficienda: an ea sit natura rerum, vt queri de nostra conditione, mouere lachrymas: ira, odio, indignatione

Cap.17. *miscere auditorum animos debeamus. Omnium nos rerum personarúmque conditio rectißimè admonebit, si cuncta consideremus, quemadmodum diximus, cum loqueremur de his*

Toto. lib. 1. *partibus orationis. Omnia ex eisdem ducenda locis erunt, ex quibus argumentationes ostendimus duci: siue doceamus, siue beneuolentiam, iram, odium, misericordiam, aliosue moueamus affectus: solisque cuncta hæc quæstionum capitibus, quod inuentionis est, distant. Validißimi autem affectus persæpè oratione, quæ expositioni quàm argumentationi, similior est, mouentur: sæpe tamen & argumentatione vt alio docuimus*

Libri huius cap.4. *loco. Colligendi tamen acumen, omnisque tenuior illa argumentandi subtilitas vitanda est. Vtque semel dicam, puritas illa docentis oratoris, & impetus affectibus turbantis, sicut inuentione nihil distant, ita eloquendi propè extremis sunt finibus discreta.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

Rodolphi Agricolæ Phrisij de Inventione dialectica, Liber Tertius.

ARGVMENTVM LIBRI HVIVS.

Tria sunt, quæ explicantur hoc libro, qua ratione mouẽdi affectus, quomodo oblectandus oratione auditor, quo in re quauis ordine, quáue dispositione vtendũ. Porrò, quamobrem contra eam librorum distinctionẽ, quę in scripto etiã illo exemplari erat, hoc placuerit initium libri tertii, hæc res mihi in causa fuit: Videbã ex iis quæ hoc ipso libro dicit Rodolphus, tres ab ipso libros de inuentione dialectica scriptos fuisse: cum dicat capite decimoquarto, itémque decimoquinto, se ꝓximè, ac priore libro, tradidisse ea, quæ secũdo ab ipso lib. explicata esse, suis indicabimus locis. Et rursus capite duodecimo: quẽadmodum secundo, inquit, libro demonstrauimus. Ergo, & nobis hic retinendus erat librorum numerus. Verum nõ posse id fieri ea ratione qua alii fecerãt, superioris libri capite decimooctauo à nobis ostẽsum est. Quocirca mihi vtique commodissima secernendi ratio videbatur, si ab hoc loco tertii libri initiũ fecissem, præsertim cum nihil vsquã occurreret, quod huic distinctioni magnopere repugnaret: essentq́ue his planè consentanea ea, quæ secundo capite libri superioris ab Rodolpho dicuntur. Nã cùm illic quatuor sibi eo libro explicãda proponat, quid dialectice, & qui eius sit finis, quæ materia, quod instrumentum, quomodo ex locis parãda differendi facultas: quæ potuit congruentior horum librorum esse discretio, quàm vt quæ illic explicãda proponuntur, ea relinqueremus libro secundo: reliqua in tertium hunc coniiceremus? Quæ mihi vel idcirco admonẽda hic erant, ne quis protinus nouitate distinctionis offensus, temerè, ac sine causa, omnia, non tam mutata, quàm deprauata contaminatáque esse vociferaretur.

Affectus quid sit, vnde oriatur, & quibus potißimum rebus nos moueat. Tum quomodo diuidantur affectus, & è quibus oratores maximam sibi laudem meruerint. Cap. I.

Voniam autẽ de affectibus dicere locus admonuit, & dicturum me de eis priore rerũ tractatu pollicitus sum: paucis, quæ natura eorum, quæ vis sit dicam: vt cum cognitos eos teneat, qui inuenire cupit, paratum habeat tanquam scopulum vniuscuiusque naturam, ad quem sint omnia argumenta velut tela dirigenda. Affectus autem mihi non aliud videtur esse, quàm impetus quidam animi, quo ad appetendum auersandúmue aliquid vehementius quàm pro quieto statu mentis impellimur. Omnis itaque

Lib. 2. cap. 17 & rursus li. 1. cap. 1. De affectibus vide Fab. lib. 6.

Affectus quid

Affectuũ ortꝰ

affectus, vel ex appetendarum rerum, vel auersandarum studio nascitur. Appetimusque, quæcunque vel reuera vel in speciem bona sunt: cõtrà auersamur, quæ noxia sunt, vel nocitura creduntur. Nec solum afficimur eis, quæ nobis bona putamus, aut mala. sed alienã quoque vicem dolemus, gaudemus, irascimur, miseremur. In omni autem affectu duo sunt præcipuè, quibus mouemur: res quæ accidit, aut expectatur, & persona ad quam res ea redit. Quæcunque ergo res digno contigerit, siue bona ea sit, siue mala, gaudemus. Contrà, si qua indigno, ferimus molestè. Etsi quidẽ bona sit, inuidemus, irascimur: sin mala, miseremur, & in doloris venimus societatẽ. At in his affectibus, qui in suam cuiusque veniunt personam, res sola plerunque sufficit affectui, & perquam breuis est de persona cunctatio. Nemo enim ferè non sibi fauet. Quicquid bene cesserit, id digno sibi: quicquid secus, indigno id euenisse persuadet. Venit & quandoque in partem rei persona, non quidem cui contigit, sed à qua profecta res est. Vnde persæpè, non tam bene, aut secus de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit. Vnde scitè apud Comicum dictum est, Vnum hoc scito, contumeliæ non me fecisse causa, sed amoris. Et item alio loco, Abs quiuis homine cum opus est, beneficium accipere gaudeas. verumenimuero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, benefecit. Sed in tractatu rei, persona hæc ad efficientium locum redigetur. Quandoque persona etiam ad subiecti locũ pertinet: vt si quis propter virtutes amet quempiam, vel propter decorem: similitérque oderit in eo vitia, vel deformitatem: res quidem sunt virtus, vel vitium reliquáue, quibus spectatis, animus præcipuè mouetur: persona verò velut rerum quædam sit accessio: quoniam rebus etiam sine persona

Duo in omni esse affectu quę pręcipuè nos moueant.

moueremur, personã sine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniã rerũ subiectũ est persona, cum tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus cõplecti præcipuè personã videtur, & nomẽ affectus illi tribuitur: tametsi prior sit nobis virtutis, vel decoris cura, sine quibus personam negligeremus, ipsa tamen persona est quæ amari dicitur, quã odimus, cui inuidemus. idcirco in his pro re sæpè accipimus personam, & rem inter locos personæ collocamus. Nihil autem refert in affectibus, aut sic esse rem, aut videri. Temerarius est enim affectus omnis & præceps, rapit mentem, & plerunque alius ex alio nascitur. Vnde fit, vt de rebus omnibus, non ex vero statuat, sed bonas eas maláque putet ex opinione, quam indidit alterius affectus error: vel quã leuiore quacunque & inani persuasione secutus est. Sunt & affectuum diuturniores alij, qui lõgo sunt vsu firmati: vt amor, odium, inuidia, luctus, metus, & in summa, omnis, quicũque maioris alicuius caussæ persuasione animos obsedit. Alij breuiores, & subiti magis: vt qui cum aliis ex causis, tum orationis vento, tanquam in stipula ignis concitantur. Hi quoq; sicut de improuiso propemodum prorũpunt, sic celeriter quoque persæpè, & quanuis leui caussa residunt. Quanquam sit autem capax omnium affectuum oratio, & nullus non locũ aliquando sibi vendicet in dicendo, duo tamen vel maximè oratoribus laudem tulerunt, odiũ & misericordia. Sanè Aristoteles in eis lib. quos de Rhetorice scripsit, multos enumerat, & quid sit quisque quibusque rebus oriatur, extinguatúrque rursus, copiosissimè prosequitur, vt fuit vir ille ingeniosissimus, omníque rerũ copia instructissimus. Quæ quisquis scire volet, ex illo paratum erit inquirere. Mihi videtur, quisquis communis sensus planè non erit expers, cum rem de qua di-

Notatiũcula.

Affectus duplices.

ctūrus sit cum auditoris contulerit animo, cumque perspiciat quid dicendo velit efficere, non latiturum eum in quod affectus genus sit rapiendus auditor. Deinde quoque, cùm res personis (quemadmodum modò prædiximus) coniunxerint, facilè ex re, quòd bona ea maláue sit: facile ex persona, quòd ea re illa digna sit, aut indigna, deducet.

Vnum hoc scito contumeliæ me non fecisse causa.) Chærea in Eunucho excusaturus se Thaidi, quòd virginem vitiasset, inter alia multa dicit & hæc:
Imò, ita quæso, vnum hoc scito, contumeliæ
Me non fecisse causa, sed amoris, &c.
Et item alio loco, Abs quiuis homine.) In Adelphis apud Terentiū sic legitur.
Abs quiuis homine, cùm est opus, beneficium accipere gaudeas.
Verumenimuero id demum iuuat, si quem æquō, est benefacere, is facit.
O frater, quid ego nunc te laudem? satis certè scio,
Nunquam ita magnificè quicquam dicam, id virtus quin superet tua.

Triplici ratione affectus posse tractari, & solam tertiam rationem esse loci huius. Cap. II.

Prima ratio tractādorum affectuum.

T*Ractantur autem affectus triplici ratione. Aut enim exprimimus oratione affectum, hoc est, irati, metuentis, amantis, cupientis, imitamur verba: qualis ferè est omnis in Comœdia, Tragœdiáque oratio. Sed hæc ardentiores habet motus, quoniam personas habet magis insignes, & res grandiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate distantes, quia res personásque de medio sumit. Qua in parte, necesse est, cogitationes, vota, querelas, desyderia, preces, contentiones omnes, pro natura cuiusque affectus, exprimat oratio. Ante omnia verò elocutionis genere istud conficitur, vt ipsa dictio, tumultum perturbationémque concitatæ mentis imitetur Et est quidem in hac affectuum imitatione præcipuè posita ea vis, quam nonnunquam colorem vocamus dictionis. Vt cùm eandem rem multi dicant, siue exponant quidē siue argumententur, alius tamen monētis solum, alius irati, alius querentis, alius miserantis tueatur colo-*

rem. In satyra videmus, idem tribus illis qui adhuc extant, Horatio, Persio, & Iuuenali, institutum esse, eádémque rem tractari. Ea est, vt mores vitámque emendent, & reprehendant vitia. Suum tamen quisque secutus est colorẽ, Horatius ridentis speciem, & ingenuo (vt ipse ait) culpam defigere ludo affectauit. Persius seueriorem & propè philosophi personã accepit. Docẽdo itaque reprehendit, & reprehendendo docet. Iuuenalis indignantis & irati plerunque præfert speciem. Quare erectior paulo & profluentior carminis compositio, magis decuerit eum, sicut & sal amarior plerunque & solutior orationis libertas. Nec vlla alia in re magis positum esse decorum orationis illud crediderim, (quod tantopere in oratore suo laudauit Cicero, tantáque vbi secutus est obseruatione) quam si ex hac imitatione desumptus sit color: isque dicentis personæ, ex sua, auditoris, rerúmque collata existimatione, aptè & diligenter accõmodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi magis quàm inueniendi pertinet rationem.

Secũda tractandorum affectuum ratio est, cum aliquem affectu aliquo cõcitum describimus. & quæ fecerit, quæ dixerit, sic explicamus, vt ex omnibus affectus posßit deprehendi. Cuius rei cum multis in locis multa sunt apud authores exẽpla, tum egregium apud tragicum nostrum in Oedipode: Prędicta postquam fata & infandum genus deprehẽdit: & quæ sequuntur. notus enim est locus. Huius etiam generis est, cum vel nos vel alium quempiàm esse aut fuisse aliqua affectione permotos docemus, quæ vtrolibet modo, & argumentatione & expositione possunt explicari. Multum autem interest inter hanc rationem & priorem illam. Quoniam ex priore solũ color assumitur, quem possumus etiam aliud agẽtes præferre. Sicut enim qui obiurgat, plerũque irati speciẽ habet: ita possu-

Secunda tractandorũ affectuum ratio.

Senecam.

mus & amantis personam gerentes obiurgare, & indignari, & queri, & reprehendere: quemadmodum apud Vergilium

Aeneid. 4.

Dido queritur primum: Dissimulare etiam sperasti perfide tantũ Posse nefas? Deinde iam flagrat ira: Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus author. Omnia tamẽ fœminæ furentis colorem habent. In hac autem parte, nõ color orationis, sed res ipsa quæ agitur, hoc est, quam docere conamur, cõtinetur affectu: in hoc enim dictio impenditur, vt hoc aut illo pacto affectum quempiam esse doceamus.

Tractandorũ affectuum ratio tertia.

Tertia via qua tractantur affectus, est, cum auditoris animum tractare nitimur: cumque non quærit oratio affectum docere nostrum, sed eruere excitaréque cupit alienum. Hócque est, quod secundo numerant loco, qui tria volunt oratoris esse munera, docere, mouere, delectare.

Sed hęc ardentiores habet motus.) In Tragœdia, inquit, affectus insunt vehementiores, propterea quòd in ea illustriores grauioresque personæ quã in Comœdia introducũtur &c. Lege Horatii libellũ de Arte Poëtica. Quia res psonásq; de medio sumit.) Quia in cõmuni hominũ vita versatur, & res personásq, habet plerunq; humiles ac viles, nonnunquã etiã sordidas. Vt ipsa dictio.) Ipse orationis ductus ac veluti color. Colorẽ.) Habitum, speciem. Horatius ridẽtis speciẽ.) De hoc Persius Satyra prima:

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

Et ingenuo, vt ipse ait, culpã defigere ludo.) Lapsus memoriæ est. Neq; enim apud Horatium hoc carmẽ legitur, sed apud Persium Satyra quinta. Quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam verbis admonet ipsum poëtam Persium:

Verba togæ sequeris, iunctura callidus acri,
Ore teris modico, pallentes radere mores
Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo, &c.

Ceterùm hãc trium horum Satyricorum diuersitatẽ is demũ intelligat, qui omnes singulorũ Satyras euoluerit, & quidẽ diligẽtissimè. Sal amarior.) Amarulẽtior reprehẽsio, amarulẽtiores ioci ac dicta. Solutior orationis libertas.) Libertas maior, & quæ minus astricta obnoxiáque vllis sit legibus. Decorũ orationis illud.) Cicer. in oratore ad Brutum: Sed est eloquẽtiæ, inquit, sicut reliquarũ rerũ fundamentũ sapientia. Vt enim in vita, sic in oratione, nihil difficilius, quàm quid deceat videre. πρέπον appellant hoc Greci, nos dicamus sanè decorũ, de quo pręclarè multa pręcipiuntur, & est res cognitione dignissima. Hui⁹ ignoratione nõ modo in vita, sed sæpissime & in poëmatib⁹ & in oratione peccatur. Est autẽ, quid deceat, oratori videndum, nõ in sentẽtiis solũ, sed etiã in verbis. Non enim omnis fortuna, nõ omnis honos, nõ omnis authoritas, nõ omnis ætas, nec verò loc⁹, aut tẽpus aut auditor omnis, eodẽ aut verborũ genere tractãdus est, aut sentẽtiarũ. Sẽperq; in omni parte orationis, vt vitę, quid deceat est cõsiderãdũ. Quod & in re de qua agitur positũ est, & in personis, & eorũ qui dicũt, & eorũ qui au-

Decorum.

diunt. Itaque hunc locum longè & latè patentē philosophi solent in officiis tractare: non cum de recto ipso disputant. Nam id quidem vnum est, grāmatici in poëtis, eloquētis in omni & genere & parte causarum. Quàm enim indecorū est, de stillicidiis, cum apud vnū iudicē dicas, verbis amplissimis, & locis vti cōmunibus: de maiestate Populi Ro. & summisse & subtiliter? Hic genere toto. At persona alii peccāt, aut sua, aut etiam aduersariorum: nec te solum, sed sæpe verbo: etsi sine re nulla vis verbi est, tamē ea res sæpe aut probatur aut reiicitur, alio atq; alio relata verbo. Sic omnibus in rebus videndum est, quatenus. Et si enim suus cuique modus est, tamē magis offendit nimiū quàm parū. In quo Apelles pictores quoque peccare eos dicebat qui nō sentirēt quid esset satis. Magnus esset hic locus Brute, quod te nō fugit: & magnū volumē aliud desyderat. Sed ad id quod agitur, illud satis: cū hoc decere, quod semper vsurpamus in dictis & factis, minimis & maximis: cū hoc inquā decere dicimus, illud nō decere: & ad id vsquequaque quātū sit appareat, in alióque ponatur, aliudq; totū sit, vtrum decere an oportere dicas? Oportere enim perfectionem declarat officii, quo & semper vtēdū est, & omnibus: decere, quasi aptum esse cōsentaneumq; & tēpori & personæ. Quod cum in factis sæpissime, tū in dictis valet, in cultu denique, in gestu & incessu. Contrà idem dedecere. Quod si poëta fugit vt maximū vitium, qui peccat etiam cum probam orationem affingit improbo, stultóue sapientis: si pictor ille vidit, cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mœstior Vlysses, mœreret Menelaus, obuoluēdum caput Agamēnonis esse, quoniam summū illum luctum penicillo nō posset imitari. si denique histrio quid deceat quærit: quid faciendū oratori putemus? Apud Virgilium Dido.) Quarto Aeneidos.

Affectus, nunc ex solis rebus, nunc ex solis personis, nunc ex vtrisque duci posse. Neque verò frigidos esse debere, sed paulatim augendos: Tum quomodo augeri possint, & quo rursum modo imminui. Cap. III.

QVia nascitur autem omnis affectus (vt diximus) siquidem pro aliena suscipitur persona, ex rei specie, quæ vel euenit, vel expectatur, proinde vt ea bona maláue creditur: & existimatione personæ, quia vel dignam eam, vel indignam eo casu putamus, tertium persæpe accedit persona, quæ rem opera consilióue explicuit: quibus verò affectibus pro nobis mouemur, sufficit quidem res: efficientis tamen etiam persona sæpe adiungitur: sæpè etiam & nostra persona, quod ad dignitatem indignitatémue pertinet, in his ipsis vtimur affectibus, si quid ea alterutram in partem habeat notabile. Ex his ergo, vel omnibus, vel singulis argumenta ducentur, pro rerum conditione, & affectus quem conamur excitare natura. Cicero quidem quandoque ex persona solùm ducit, vt pro Plancio, pro Sylla. Quandoque ex re, vt in Nauarchorum casu deplorando, con-

Cap. 1. huius libr.

Quem Clodiani postulabat lege Cornelia de sicariis. Libr. 2. cap. 4.

tra Verrem. Quandoque ex vtrisque, vt pro Quintio. Pro Milone verò cum personā Milonis indignam eo casu docuisset, pro re (vt alio loco pluribus diximus) suā subiecit personā, & suis lachrymis tāquam iustis maximéque fauorabilibus caussam cōmendauit. Nō sunt autem eò ducēdæ argumētationes, vt colligere nitamur, miserendū, inuidendū, irascēdū, fauendum esse. Satis est de re personáque demōstrare, id quod natura affectus postulat: vt res bona vel mala, persona digna vel indigna sit. Quod si rectè & ex sententia fiat, sitq́ auditoris animus qui oratione posit expugnari, sequetur affectus vltrò. Rapidus enim est, & tātū opus est cœpisse. In reliqua, cū semel impetū collegerit, velut decidētes summis montibus torrentes, præcipiti per decliue cursu deuoluitur. Est igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura, vt affectum, qui dicendo repente non potest fieri summus, paulatim excitemus oratione: demúsque operam, vt rerum & personarum æstimationem, in hanc illámue partē, velut gradibus quibusdam ab infimo ad summū perducamus. Quod tum amplificationem, tum argumentationem Rhetores vocant. Sicut enim in rebus, propè laudis est expers ea quæcunque tantum generis sui nomen tuetur, proximúmque est à conuicio, dici (quod dici solet) est quidem homo, sed solum homo est. est doctus, sed præterea nihil. Ingentē rem, spectandam, admirādámq́ esse oportet: & quæ oculos animósque suspēdat, quæcūque debet insigni aliquo loco numerari. Sic etiā, ne affectus quidem meretur nomen, quisquis est à mentis tranquillitate proximus. Ergo vt moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus est addenda, pérque omnia quæcūque possimus res extollendæ sunt incrementa. Sicut autem quantitate magna quædam per se in rerum toto genere creduntur, vt mons

Paulatim augendos esse affectus.

Id est, nō lōge à conuicio distat, & propemodū conuicium est.

Non frigidos sed vehementes excitādos esse affectus.

Affectus qua ratione augeri poßint.

omnis, etiam elephas magnus dicitur: alia cōparatione magna dicūtur, vt adamas adamāti minori cōparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnū. Sic etiā in his quorum æstimatio initur, & quæ nostra opinione magni putantur, quædam per se videntur talia, quædam comparatione tolluntur. Per se magna videntur, vt religio, patria, parētes, coniuges, filij, vita, valetudo, honor. Et hæc quidem omni hominum generi. Alia sunt magna singulorū opinione. vt quicquid est quod vnicuique maiorem in modū desideratur, vt sitienti potus, esurieti cibus, studenti eruditio, auaro pecunia. Cum volumus ergo aliquid augere, docebimus pertinere ad hæc tuenda, vel paranda, vel ad ea quæ obstant istis depellenda. Quanto plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia super alia congeremus: tanto fiet res maior. Vt cum docuerimus non posse quem sine eo de quo disserimus, incolumitatem tueri. Deinde addamus, ne vitam quidem in tuto sibi fore. Post hæc, idem periculi parentes manere. Iam patriam quoque & aras focósque in discrimen adductū iri. Pro cuiusque rei natura, ingenióque auditoris hæc erunt adhibenda. Videndúmque, ad quam partem rerū earum, quæ vel ab omnibus magni putantur, vel priuatim ab his qui audiunt, id quod in orationem venit, posśit accōmodari. Nāque & hoc inter vtilissima fuerit, videre, quid is apud quē dicimus, maxime probet: quē auersetur, in quem sit pronior affectū. Alius enim ab ira facilius aufertur, alius est aduersus misericordiam infirmior, quosdam inuidia torquet, aliquos prōptius metu concusseris. Ergo & hæc & quibus rebus facilius in ista ferantur, diligenter erit explorādum. & qua parte facillimè victoriam cedent, ea erunt acerrimè oppugnandi. Comparatione verò res tolluntur, aliàs quidem non expressa

Dupliciter rē comparatione augeri.

per orationem comparatione, sed tacitè audientis animo collecta: aliàs aperta, & dicendo demonstrata. Prior iste comparationis modus fit, vel cum rem de qua disserimus in partes spargimus, & velut vnã in multas distribuimus. Multa nãque, vno, quia plura sunt, maiora quoque vidẽtur. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunque solent in bello fieri comprehendit. At qui metus hostiles, prædas, incẽdiáque villarum, expugnationes oppidorum, cædem popularium, impensas militares, vastationem agrorum, famem, egestatem, omniáque ferro & flamma diruta, omnia sanguine conspersa dicet, quanquam nihil ille plus dixerit, id tamen consequetur persæpè, vt cum sic dixerit, dixisse omnia: cum aliter, hoc est, solo belli nomine, nihil ferè dixisse videatur. Præterea maiora videntur quæ instant, quam quæ vel præterierũt ex multo, vel futura sunt. Quoniã hæc, spei metúsue locum admittunt: illa, solatium desyderiúmue percipiunt, facto iam tandem fine rerum. Ergo si res de qua disseritur præteriit, aut adhuc futura est, colligendum tamen est, ea secuta esse vel præuenisse, quæ in præsentia benè aut malè nos habeant, prout est rei natura de qua dicitur. Adhæc, præsens rei conspectus præcipuè penetrat animos, nec est res vlla ad mouendos affectus potentior. Segnius enim (vt inquit Horatius) irritãt animos demissa per aurem. Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Detectæ itaque sunt in aduerso pectore cicatrices in concione, & vulnera deligata in iudiciis, & parentum cognatorúmque lachrymæ, infantium puerorũ ætas, reorum sordes prolatæ in conspectum, & præsentibus aptata oratio. Quod si minus res patitur fieri, oratione tamen conantur quã maximè datur, rem velut in conspectum dare, & oculis subiicere. quod describenda re, & imagine eius verbis exprimẽ-

da, eo quod ἐνάργειαν Græci, nostri euidẽtiam interpretati sunt, maximè consequuntur. Aperta verò comparatione res crescunt, quoties aliis quibus eas præferimus adhibẽtur, & earũ collatione magnitudo ipsarum colligitur. Sicut autẽ in quãtitatibus, quoties duæ pluréſue conferuntur, maior est ea quæ sola manet, & quam non vsquequaque aliarum magnitudo assequitur: Sic in hac comparandi ratione, quicquid aliquid habet quod non sit sibi cum aliis commune, ea parte reliquis maius videtur, qua solum eminet, reliquasq; (vt ita dicam) à tergo relinquit. Cicero itaque, cum pro M. Marcello restituto, Cæsari gratias agit, præsentem illam clementiam omnibus bellicis Cæsaris prætulit laudibus. Quoniã bellicæ rei decus, & milites & tribuni & auxilia etiã muneri sibi ascisce rẽt: velléntq; cũcti venire in eius societatẽ gloriæ. hæc autem clemẽtiæ, solius sua esset. Et bellicas laudes multa turbulẽta, aspera, horrida, qualia fert bellorũ necessitas, habere: clementiæ laudẽ benignã, plenã modestiæ, plenã fauoris esse. In bello quoq; vires humanas humanis vinci viribus: clementiam animos pectoráq; vincentium, qui inuicti viribus sint, placare. Hæc itaque quia clementiæ cõueniunt soli, præfertur hac in parte bellicæ virtuti. Quòd si quis è diuerso volet colligere, quibus rebus bellica virtus à clementia separetur, poterit eam similiter multis præferre clementiæ. Clementiam enim pacatis cõuenire rebus, & pacis potius ornamẽtum esse, quàm periculorum præsidium. bellicam virtutem, rebus in vltimũ discrimen adductis succurrere solere: & patriam parentésque ab his quæ victori collibuissent defendere. Et clementiæ laudem velut in medio positam cuiuis posse contingere: bellorum gloriam non nisi rarissimum quenque consequi. Sic etiam non hominis modò, sed omnium animalium esse

Alter comparandi modus.

clementiam: ignoscere enim omnia, & post iras iterum parari. continere autem res nutu ditioneque sua, omnes quidem solius esse dei, plurimas autem eius videri, qui deo proximus sit, quod bellica laude in primis paratur. Poterunt autem hæc argumẽtationis exempla per omnes locos duci. Posuerûntque vel inter vtilißimas exercitationes Dialectici augendi rationem, cum priores illas, tum hanc postremã ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio, omnia consilia, ferè inter magis minusque bona iactantur. Neque quicquam est, quod acrius expendere vim rerum, intuerique doceat, quam comparatio. Laudationibus in primis augmẽtatio conuenit. Pleraque enim quæ laudis loco ponuntur, per se frigida sunt, nisi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant, laudanda. Isocrates in Helenes laudatione, cum pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuisse, cum aliis rebus, tum Thesei rapina prudentißimi totius Græciæ viri, & Paridis iudicio docuisset, exiguam tamen laudem conquisisse videbatur, pulchritudinis quãuis admirãdæ, quãuis incredibilis commemoratione, nisi & ipsam pulchritudinem (quam alij fortaßis ne laudãdam quidẽ putarent, alij in vltimis laudũ ponerent) omnibus aliis quæ laudantur prætulisset. Diminutionis ex augmentandi præceptis parata est ratio. Quibuscũque enim additis res crescit, eorum rursus oportet detractione decrescat. Ergo commotos augmẽtatione affectus, detracta rursus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus, meliúsq; & clemẽtius æstimare res, & iudicare de eis cogimus auditorẽ. Hæcq; vna est ratio soluẽdorum affectuũ, vt pacata rursus cõpositáq; mẽs trãquillitati reddatur. Aliter affectus contrariis discutimus affectibus, & iram paratã nobis regerimus in authorem: vel cõciliata misericor-

Quomodo imminuendi affectus, vbi concitati iam fuerint.

dia impetus eius mollimus: & euocato quandoque vndecunq; nouo affectu, prioris obliuisci cogimus. Potentissimus autẽ ad soluendos subditos & recens concitatos affectus est risus. Vnde in causa Murenæ Cicero nihil æque videtur opposuisse Catonis, & Sulpitij maximorum virorum authoritati, quã lætissimam illam suam facetè dicẽdi festiuitatem: sicq; omne iudicium solutum est risu, vt Cato, quanuis natura & institutione, ipsa quoque accusatoris persona, quam sustinebat, horridior, cùm tamen risum tenere nequiret, feratur dixisse, Dij boni, quàm ridiculum Cõsulem habemus. Demosthenẽ quoq; tradunt cùm pro Aristide dicturus esset, in quem vehementissimè iudices accenderat accusatorum oratio, reclamaretúrque ab omnibus sibi, & velut prædamnato iam reo silentium imperaretur, orauisse, vt bona illorũ venia liceret paucissima extra causam verba facere. Quod cum permitterent, ait, Megarensem quendam studiis operatum Athenis, cũ redire in patriã vellet, conducto asino imposuisse sarcinas. Meridie verò, cum nulla vmbra, qua solis ardorem leuarent ipse & agaso, præberetur: statuto in via asino, cõstituit illius vmbra solam vitare, eáque cum non sufficeret ambobus, agaso sibi illam vendicare, sui illam affirmare iuris esse, operas illi non vmbram locatam: contrà ille contendere vmbram inter operas esse. Cúmque diceret orator, grauissimè inter eos de vmbra asini altercatum, viderétq; omnes risu quati, & exhilaratos iudices esse, tum grauissima eos increpuit oratione, qui possent de vmbra asini differentem audire, de salute ciuis, quod eos iudicij religio cogeret, audire non possent, tum cœpisse de causa dicere, reúmque liberasse. Constat autem hæc facultas, natura primùm, quæ cũ in omni re multũ, tum in hac plurimum potest. Deinde quod proximum est, crebro

Vide Fab. li. 6. & Cice. 2. de orat.

vsu. Sunt tamen etiam tradita eius præcepta, quatenus tradi præceptis potest, quorum authores Cicero & Quintilianus notiores sunt, quàm vt sint indicandi. Et de affectibus quidem hæc sufficiat dixisse.

Ex rei specie.) Prout res bona aut mala, vtilis aut nocitura, digna aut indigna videtur. Pro Milone.) Quem Clodiani postulabant lege Cornelia, de Sicariis. Sic, qui bellum dixit.) Hunc in modum & Fabius libro octauo, de enargia. Sic vrbium, inquit, captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse ciuitatem, cõplectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit, sed in affectus minus penetrat breuis hic velut nuncius. At si aperias hęc quę vno verbo inclusa erãt, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruẽtium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarúmque ploratus, & malè vsque in illum diem seruati fato senes, tũ illa profanorũ sacrorúmque direptio, efferentium prædas repetentiúmque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conatu retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrum est pugna inter victores. Licet enim omnia, vt dixi, complectatur euersio, minus tamen est totum dicere, quàm omnia. Segnius enim, vt inquit Horatius.) In arte poëtica,

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator, &c.

Detectæ in iudiciis cicatrices & vestes scissæ.

Detectæ itaque sunt in aduerso pectore cicatrices.) Fabius libro sexto: Non solùm autem, inquit, dicendo: sed etiam faciendo quædã lachrymas mouemus. Vnde & producere ipsos qui periclitẽtur, squalidos, atque deformes, & liberos eorũ ac parẽtes, institutum: & ab accusatoribus ostendi cruentũ gladium, & lecta è vulnerib⁹ ossa, & vestes sanguine pfusas videmus, & vulnera resolui, ac verberata corpora nudari. Quarũ rerum ingens plerunque vis est, velut in rem præsentem animos hominum ducentium. Hæc ille. Et Antonius secundo de oratore: Sensi equidem tum, inquit, magnopere moueri iudices, cùm excitaui mœstum, ac sordidatum senem, & cum ista feci quę tu Crasse laudas, nõ arte, de qua quid loquar nescio, sed metu magno animi ac dolore, vt discinderẽ tunicã, vt cicatrices ostenderem, cũ C. Marius mœrorem orationis meæ pręsens ac sedens multum lachrymis suis adiuuaret: cúmque ego illum appellãs, collegam ei suum cõmendarem, atque ipsum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: nõ fuit hæc sine lachrymis meis, nõ sine dolore magno miseratio, omniúmque deorum, & hominum, & ciuium, & sociorum imploratio: quibus omnibus, verbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, nõ modò nõ miserabilis: sed etiã ridenda fuisset oratio mea, &c. His non sunt admodum dissimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus libri secundi capite quarto. Quæ ἐνάργειαν Græci.)

ἐνέργεια.

ἐνάργεια.

Quam ἐνέργειαν Græci, eam nos efficaciam: quam illi ἐνάργειαν, nos euidentiam appellamus. Qua de Fabij Quintiliani, sexto Institutionum lib. verba sic habẽt, Insequitur ἐνάργεια, quæ à Cicerone illustratio, & euidentia nominatur: quæ non tam dicere videtur, quàm ostendere: & affectus nõ aliter quàm si rebus ipsis intersimus, sequentur. Meminit einsdem rei idem author libro quarto, & rursum libro octauo. Cicero itaque cum pro M. Marcello restituto.) Lõgum sit atque haud scio an etiã superuacuum, huc ascribere verba Cicer. Oratio extat: qui volet, inde petat. Illud hic obiter notandum,

Familiarium epist. Ciceronis lib. 4.

hunc M. Marcellum, cum à Cæsare restitutus esset, priusquam reuerteretur Romam à familiari quodã suo Pub. Magio Chilone occisum fuisse, quemadmodum in epistola quadam ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. Isocrates in Helenes laudatione.) Est

& haec laudatio hodie in manibus, quamobrem nō est cur de ea quicquā dicamus. Porrò, ad exactè intelligendum locum hunc, plurimum momenti attulerint ea, quæ habet Quintilianus libro sexto, de affectibus: & de amplificatione libro octauo. Vnde in causa Murenæ Cicero.) Plutarchus in vita M. Catonis de hac Murenę defensione loqués: Cum verò dies, inquit, dicendæ causæ venisset, Cicero, qui per id tēpus erat Cōsul, Murenam defendit, variis modis Stoicos philosophos, & ista quæ appellātur Paradoxa illudés. Ex quo cum multum risum iudicibus iniecisset, ipse quoque Cato subridens, iis qui iuxta astabant, dixisse fertur. Dii boni, quàm ridiculum habemus consulē. Verba hac de re Ciceronis ascripsimus libro secūdo. Atque infrà etiam de eadē dicemus causa, capite huius libri duodecimo. Demosthenem quoque tradunt.) Videtur mihi & hic locus vnus esse ex illis, quos dixi emendaturum fuisse Rodolphū, si opus recognouisset. Quippe vbi nos reposuimus, orauisse, ibi etiam exemplar illud scriptum, quanquam id hac parte nō erat manu Rodolphi, nō orauisse, aut orasse, sed orauit habebat. Qui lapsus eiusdem planè farinæ est cū eo, cuius meminimus in principio libri secundi, quo etiam in loco plura de eiusmodi labeculis diximus. Quod autem ibi tū diuinabam, ab Rodolpho ita scriptum fuisse, vt haberet Louanii excusum exemplar, eam coniecturam interim certiorem fecit exemplar scriptū, præsertim cum id ea vtiq; parte ipse exarasset Rodolphus. Fabulæ porrò huius qua dicitur fuisse vsus Demosthenes, & Erasmus in Chiliadibus mentionem fecit. Constat hæc facultas,) De ridiculis, ac risu multa Fabius libro sexto, & M. Cicero libro secundo, de Oratore.

Catonis de Cicerone verbum.

QVOMODO OBLECTANDVS ORATIONE AVDITOR.

Duplicia esse quæ nos delectent, vt quæ partim sensu, partim mente percipiantur. Atque omnino duplicem esse voluptatem, quæ percipiatur ex oratione, quando alia ex rebus, alia ex ipso orationis genere nascatur. Tum quæ res sensum, quæ mentem delectent. Et quomodo ipso orationis genere delectandus auditor.

Cap. IIII.

EXplendus erit mihi fortasse numerus. Et, quia docendi rationi, mouendi præcepta subiecimus, æquum videbitur, vt quæ iucundam faciant orationem, subdamus. tametsi alio docuimus loco delectationi nullam inueniendi certam rationem posse accommodari, magísque præceptionem huius partis ad Rhetora, quàm ad dialecticum pertinere. Quia tamen ex rebus etiam nascitur orationi delectatio: res autem inuentioni præcipuè subduntur, ideo paucis etiam de hac parte dicamus. Delectatio (vt diximus) quia permotio est cognitiuæ virtutis, duæ sunt autem virtutes cognitiuæ, sensus, & mens, idcirco duplicia sunt quæ delectant: quorum alia sensu, alia mente percipiuntur. Et ij quidem, qui magis sensibus viuunt, & corporis tenentur volupta-

Lib. 2. cap. 14

Delectatio duplex.

tibus, quorúmque animus corpori seruit, hi magis eam sequũtur delectationem, quæ sensibus obiicitur. Contrà, quorum generosior & erectior animus omnem in mẽte curam posuit, hi velut inimicas & infestas instituto suo corporis aspernantur voluptates, & solum quæ mẽtem delectant, sequuntur. Qui inter vtrosque sunt medij, & suam tribuendam vtrique partem arbitrantur, vtriusque etiam voluptate capiuntur. Quarum itaque rerum vsu quisque & perceptione gaudet, earum etiam commemoratione præcipuè delectatur, & his ipsis maximè captatur orationis gratia. Duplex autem est in summa, quæ percipitur ex oratione voluptas, quarum alia ex rebus de quibus differitur nascitur, alia ex orationis percipitur genere. Res quæ sensus oblectant notæ sunt. Quisque enim sensus delectatur eo, quod est naturæ suæ proprium. Vt oculi, coloribus lætissimis: aures, sonis mitioribus: & reliqui suo quisque obiecto. Sunt quædam tamen quæ & ad mentẽ pertingunt: quia verò propius ad sensuum naturam accedunt, & inter sensuum oblectamẽta numerantur. Vt dies festi, spectacula, ludi, choreæ, conuiuia, horti floribus consiti, verni temporis gratia, fluminum per virentia prata decursus, primus iuuentæ decor, corpora pulchritudine conspicua, amores, ioci, concentus, saltationes, & omnia lætiorum annorum animorúmque studia: quorum tamẽ maximè sunt liberalia, quæ oculorum auriúmque studia morantur. Reliqua, quia crassiora sunt, sordidiora sunt etiam plerunque, vt quorum etiam nonnulla sine honoris non sint præfatione memoranda. Mentem (cuius proprium est opus veri boníque perquisitio) delectant omnia quæcunque docent, quæ magna, admirãda, inopinata, inexpectata, inaudita sunt reconditarum rerum peruestigatio, notitia vetustatis, & rerum in longinquo positarũ

Duplex ex oratione voluptas.

Sensum quæ res oblectent

Quæ sint singulorum sensuum obiecta, vide lib. I. cap. 2.

Quæ mẽtem delectent.

cognitio. egregia magnorum virorum dicta factáque, & in omni genere virtutis acta præclarè. Quæ quidem si de eis disseratur, iucundam nimirũ faciunt orationem, in suo quodque genere. Sin asperior & tristior sit res de qua dicitur, tum solent ista auribus expeti. Et, vel similitudines docendis rebus hinc sumuntur, vel argumẽtationes quæruntur, quarum explicationi tale quippiam adhiberi sit necesse: vel liberius etiã digreßione ad ea dilabimur, quod commodißimè fit, cum fallente transitu, sic ad ea deferimur, vt non secuti ea: sed adducti esse videamur. Trãsitus autem fit aptißimè, cum generale aliquid inuenerimus, in quod parata est via ex re proposita, & ex quo rursus in quod digredi volumus facilis eſt accessus. Vt qui de laudibus musices dicit, si volet ad describendã veris gratiã dilabi, dicat Musas libertate animi omniũq; rerum securitate gaudere, & syluas fluminá que expetere. Hic quia iam syluas & flumina, qui dicit habet, & gaudẽtem eis musicem, facile iam transibit in veris descriptionem, cum sit in eo summus istorum decor, & præcipua poßit ex eis percipi voluptas. Itaque quantus sit ornatus, quæ gratia florentium virentiúmque omniũ, quis frondibus inter strepẽtium volucrum concẽtus, quàm amœnum riuorum per prata labẽtium murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipso proposito si dicere volet, quantus sit labor Rempub. administrantis, paratum est dicere, musicã leuare curis, & mẽtem reficere: hæcq; deinde cum Reipu. administratione coniungere, quoniam præcipuè sit his opus ei, qui Rempublicam tractat, cum tot ac tantis prematur laboribus, tot curas sustineat: quas deinde enumerabit. Eſt autem huius rei cũ apud multos videre exempla, tum apud Platonem Lucianumq; in dialogis, quo pacto sumpto diductißimo exordio, à re propo-

Digrediendi ratio.

ſita paulatim, & occulto gradu ad id quod instituunt adrepant. Vtilis eſt differẽti hæc tranſeundi ratio, ſi quãdo res diuerſas vna cõplecti volet oratione, ſic vt non turbatam diſiectorum membrorum formam, ſed vnius faciem corporis præſtent. Vtilis ètiam, ſi quando de re tali dicendum ſit, à cuius prima mentione abhorreant aures, vt poſito fauorabili aliquo principio, ſenſim & plumbeo (quod aiunt) pede, ad id de quo dicturi ſumus deducamur. Cuius rei eſt egregium in primis Ciceronis exemplum in orationis exordio, quam contra legem Agrariam in concione dixit. Quod exordij genus Rhetores inſinuationem dixere. Cum enim nihil videretur magis exaſperaturum Populi Romani animos, quàm contra legem Agrariã, hoc eſt, ſpem alimentorum ſuorum differentem, ergo dilata omni rei iſtius mentione, primum cœpit, non ordiri ſe orationem de laudibus maiorum ſuorum, ne illis potius quã populi beneficio conſulatum acceptum referre videretur, & popularem ſe Conſulem hoc ipſo velle videri, ídque in Senatu initio conſulatus ſui dixiſſe, permultáque alia in hanc ipſam ſententiam: nec eſſe qui Gracchanas actiones improbet, nec cui diſpliceat, ſi quis de populi commodis ferat. Cúmque multis huiuſmodi populi molliuiſſet aures, pauliſper & pedetentim allabi ad rem cœpit, nec ſtatim contrà tendere, ſed primum voluiſſe ſocium ſe Rullo adiungere, qui cum refugeret, tandémque omnia ſe diligẽtius inquiſiſſe diceret, tum demum eò delatus eſt, vt non ſe contra legem Agrariam dicere: ſed contra Rulli dominatum, qui legis ſpecie parabatur, doceret. Conueniens itaque fuit hoc in loco tranſitio latens, vt fauorem quem dicẽdi initio colligebat, nunquam abrupta re etiam ad aſperiora transferret. Digrediendi autem crebrior & magis permiſſa poëtis libertas. Secunda deinde aliis, vt quiſ-

Ad populum ad Quirites.

que eſt poëtis dicendi libertate proximus. Sed, quia digrediendi ratione ſumus adducti vt digrederemur, rurſus ad inſtitutum reuertamur. Secundum diximus eſſe quo delectaret nos oratio, ipſum orationis genus, qua in parte primū eſt, vt habeat oratio motus animorum, colloquia perſonarum, cōſilia euentúſque rerum inopinatos. Quæ quidem quanquam ad res pertinere poſſint videri, ex oratione tamen capiunt, quod delectant. Argumēto eſt, quòd eadē hæc magna ex parte, ſi videamus, non modo non delectent, ſed offendāt. Idcirco in oratione, non tam res ipſa, quam mutatio orationis qua exprimuntur iſta, voluptati eſt. Et quēmadmodum in pictura, pleraq; gratiſſima ſunt propter ſolam imitationē, nec tam res quam ingenium miramur imitantis: ſic cum in oratione, perſonis ſua pro cuiuſque natura conditionéque verba tribuuntur, & animorū affectuumq; omniū figura effingitur, idq; conſequitur oratio, vt nō dici ſed agi videatur res, & inani quadam imagine audiētis animus velut mediū ſe ipſe intra actū iactationemq; rerum conſtituit, id quoniā fit orationis virtute, non rerū natura, idcirco eſt etiam orationi iure tribuēdum. Cuius quidē gratiæ capaciſſimum eſt omnium poëma. Quia enim non rē ſequitur oratio: ſed voluptati orationis res aptatur, vtq; maxime placitura ſunt, ſic omnia finguntur, idcirco ſumma eſt ei captandæ venuſtatis iſtius in oratione libertas. Proxima eſt hiſtoria, ſeuerior tamen & contractioris frontis, vt quam illæſa veritate ludere oporteat. Ciuilis etiā oratio in narrationibus, ſæpè etiam & inter argumentandū, vel veris perſonis vel fictis, affectus ſuáque verba tribuit, & non parum hac orationis gratia ſibi indulget. Ne in dialogis quidē philoſophi expertes huius laudis fuere. Eſt apud Platonem videre, tam diligenter effictas differentes perſonas,

Qua ratione ipſum orationis genus delectet.

vt non Platonis, sed personæ: non verba audire, sed vultus intueri videaris. In [illegible] in quibus ipsa Philosophi loquitur persona, aut si qua sunt quæ posita sunt extra actus rerũ, extráque affectus, exiguus relinquitur istis locus. Hócque præcipuè hac in parte, cum ipsi differentis personæ tribuitur oratio, delectat, quod & in aliis omnibus generibus quę diximus gratißimum est, si boni emineant dicentis in oratione mores, hoc est, si non de se arrogans, si de aliis modesta oratio, si benignum candidúmque de rebus proferat iudicium. In primisq́ placet simplicitas illa omnia in melius flectentis. Iuuat tamen interim libertas, dicentis, sine aliena contumelia, quid sentiat. Harúmq́ rerum, sicut omnium in dicendo virtutum, obseruantißimus fuit vbique Cicero. Sunt & præter hæc in oratione quæ delectant, quæ propria sunt orationis, sententiæ graues, acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facetè, amarè, falsè, prudenter. Ornamenta etiam omnia verborũ, sententiarum, & compositionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his qui huius rei præcepta tradiderunt expetenda.

Delectare.

Delectatio, vt diximus.) Superiori libro dictum hoc fuit, Delectare est tale aliquid adhibere, cuius sensu atq; perceptione is qui accipit gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit accommodatum. Quorum tamen maximè sunt liberalia.) Pulchrum me hercules hac de re caput est apud Aulum Gellium libro decimonono, Quinq; (inquit) sunt hominũ sensus, quos Græci αἰσθήσεις appellãt, per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur: gustus, tactus, odoratus, visus, auditus. Ex his omnib⁹ quæ immodica voluptas capitur, ea turpis atque improba existimatur. Sed enim

Voluptas gustus & tactus turpißima.

quæ nimia ex gustu atque tactu est, ea voluptas, sicuti sapientes viri censuerunt, omniũ rerũ fœdißima est. Eósque maximè, qui duabus istis beluinis voluptatib⁹ sese dediderunt, grauißimi vitii vocabulis Græci appellãt ἀκολάστους vel ἀκρατεῖς. Nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. ἀκολάστους enim si interpretari coactius velis, nimis id verbum insolens erit. Istæ autem voluptates duæ, gustus atque tactus, id est, libidines in cibos atque in Venerem prodigæ, solę sunt hominibus communes cum bestiis, & idcirco in pecudum ferorúmque animaliũ numero habetur, quisquis est his beluinis voluptatibus præuinctus. Et paulò pòst: Quis igitur habẽs aliquid humani pudoris, voluptatibus istis duabus coëundi atque comedẽdi, quæ sunt homini cum sue atque asino

Socratis verbum. Hippocrates de coitu.

cõmunes, gaudeat? Socrates quidem dicebat, multos homines propterea velle viuere vt ederent & biberẽt: sese bibere atque esse vt viueret. Hippocrates autẽ diuina vir scientia de coitu venereo ita existimabat, partem esse quandã morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixere. Nanque ipsius verba hæc traduntur, συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν

Plumbeo, quod aiunt, pede.) Hoc est, quasi suspenso ac minus firmo gressu, pedetétim, paulatim. Cicero quodam in loco frigidum argumentum plumbeum pugionem appellat. Quem eundem sensum habet & illud, plumbeo iugulare gladio. Quam cótra legem Agrariam.) Hæc est lex illa agraria, de qua toties mentio fit apud authores, quæque omnium propè bellorum ciuilium fons & origo fuit. Primus eã promulgauit Sp. Cassius regni affectator. Secuti eum sunt multi, qui id ipsum fecere, verũ maximos omnium motus hac in re excitarunt C. & Tiberius Gracchi. Occasio eius legis ferédæ fuit eiusmodi. Solebant Romani, quantum vicini agri hostibus ademissent, partim venundare, partim redigere in publicum, & tenuioris fortunæ ciuibus modica pésione vtendum locare. Sed posteaquã diuites, ita vt fit, augere eas pensiones cœpere, & pauperes à cõducendis agris excludere, lata lex est, qua supra quingenta agri iugera ciuis Romanus habere prohibebatur. Verum ea lex paucos admodum annos contra locupletes auxilio fuit. Ac principio quidé subornati sunt alii quidam, qui in illorum vsum agros cõducerent. Deinde velut abrogata iam lege: ipsi etiam suis editis nominibꝰ omnia occupare cœperunt. Cui tam inexpletæ diuiũ auaritiæ, sæpè à tribunis plebis, cum maximo Reipub. motu obuiã iri cœptum. Id quòd tempore Ciceronis fecisse & Rullum, facilè ex ipsius Ciceronis contra Rullum oratione apparet. Nec esse qui Gracchanas actiones improbet.) Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mẽtionem Cicero, Caius & Tiberius: quibus tãta cura fuit rogandæ ferendæque legis agrariæ, vt perire maluerint ambo, quã ab ea actione desistere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Nasicæ, Caius verò L. Opimii consulis occisus est. Vitam vtriusque scripsit Plutarchus.

Plũbeo pede. Lex agraria. Gracchi.

Copia breuitatéque facillime aut offendi auditorem aut delectari, quare nõ abs re fore, si de his quoque paucis agatur. Tum, quo modo copiose, quo modo breuiter dici possit. Quis vtrobique seruandus modus. Et quibus breuitas, quibus vbertas orationis conueniat. Cap. V.

Copia verò & breuitas in dicendo, quoniam præsertim istis inter cætera delectamus & offendimus, constántque etiam inuentione ista, non alienum videtur ab instituto nostro, paucis de his dicere. Constat autem orationis vbertas, vel quia pauca quidem, multis tamen eloquimur: vel quanuis paucis dicamus, congerimus tamẽ multa, atque vt nõ magnitudine, aceruo tamẽ rerum tendimus orationem: vel, quod affluentißimũ est, multa dicimus de multis. Si ostenderimus autẽ, quomodo multa, & quomodo multis dicatur, tria hæc cuiusmodi sint, facilè erit perspectu. Multa dicuntur, & expositione & argumẽtatione. Expositione dicũtur multa, cum non satis habemus, summas tãtum rerum explicare: sed partes omnes prosequimur. Qui dicit enim, Iuno quoniam oderat Troianos, nauigãte ex Sicilia Aenea classem eius disiecit

Vbertatẽ, copiamq́; orationis tiplicitatione cõstare.

Multa quomodo dicamus expositione.

vi tempestatum. quarum impulsu delatus ad Africam Aeneas, à Didone hospitio benignißimè est acceptus. Hoc qui dicit, totum primum Aeneidos librum complexus videtur. Qui volet autem paulo vberius dicere, ille quidem causas odiorum, propter quas infensa Troianis erat Iuno, recensebit. deinde, vt è Sicilia nauigarint, sollicitatũ à Iunone Aeolum, vt tempestatem claßi immitteret. Non tamen ille preces Iunonis effinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto immissa sit Troianis, aut iactauerit eos tempestas, prosequetur. Sufficiet tempestate disiectos fuisse demonstrare, atque diuersos alium ab alio, ad littora portúsque Africanos esse delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis responsa, quibus futurus rei Romanæ status explicatur, attingit. Post tempestatem, refectis corporibus atque confirmatis animis sociorum benigno alloquio Aeneæ, tum vt explorandorum locorum gratia profectus sit Achate comitatus, Carthaginémque peruenerit: cuius vrbis condendæ caussam, & Didonis casus, breuius qui dicet explicabit suis verbis: quàm vt describenda Venere, & querelis Aeneæ, iactatísque hinc inde verbis eius effingat. Deinde, vt in templo Ilionea & socios reginæ implorantes fidem ne littoribus arcerentur agnouerit, agnoscendúmque se eis & reginæ præbuerit. Nihil hic ad ordinem rerum pertinuerint res Troianæ pictura in templo expressæ: nihil Didonis pulchritudo, aut templi forma descripta: nihil reliqua multa, quæ vt ornandis rebus immensum, ita cognoscendis nullum attulerint momentum. Poëta enim acerrimi ingenij iudiciíque, non magni sanè putauit, qui fuerint casus, aut ordo rerũ Aeneæ, quarũ etiam vix tenuis ad ipsum peruenerat fama: sed sumpta illius persona, voluit tãquam in speculo quodam varietatem rerum humanarũ vitámque & mores ho-

minum spectandos proponere. Quæ cuncta, vt maiore voluptate commendaret, latè fudit, quo orationis rerúmque decorem & gratiam, quæ in angustioribus delitescunt, in ipsa amplitudine per omnes posset numeros explicare. Quin & hæc ipsa multò poterunt effusius dici. Nam in causis odiorum recensendis, singulæ causæ longissimarum narrationum sunt capaces. Et quod postea dicitur: Vix è conspectu Siculæ telluris in altum Vela dabant, hic & quæ sit Sicilia describi potest, & quæ fuerint manendi ibi, rursúsq; discedendi causæ, & apparatus discessionis, & iam ipsa exprimetur nauigatio. Sic videmus in præliis narrandis, tantum quæ acies cui cesserit, & quarum partium eques pedésue alterius profligauerit equitem aut peditem. Singulorum rara fit aut perquam breuis mentio, nisi imperatorum, aut eorum qui ordines ducunt. Idcirco in angustum pugnæ apud eos colliguntur. Apud poëtas, singulæ pugnæ, singula sæpè implent volumina. Quoniam non exercituum solùm, sed singulorum hominũ casus effingunt, quò magis varietate & rebus sub aspectu ponendis delectent. Sed & singulorum casus quantũ possint extendi, Aeneæ & Turni apud Virgilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facilè declarat descriptio. Dicimus verò argumẽtando multa, & quando propositam quæstionem in multas quæstiones diducimus, & quæstiones numerosis colligimus argumentationibus, argumentationésque aliis super alias probationibus confirmamus: & si quid exponendum in argumentatione, nõ contenti caput rei annotasse, totum ordinem eius recensemus Vt qui probet virtutis nomen etiam improbitati venerãdum esse, quoniam pyratæ fama Scipionis adducti, Liternum vbi exulabat profecti sint: & cum conspexissent eum, abierint rursus. Id qui iam volet

Argumentatione quomodo multa dicamus.

eo pacto, quo superius ostendi, vlterius exponere, & vbi si Liternum, & quare illic exulauerit Scipio, dicet: & in reliquo expositionis ordine, Scipioni pyratisque suam dabit, si videbitur, orationem. Multum autem dicimus vna de re, id est, quoties libuit, circa vnam rem hæremus, quódque paucis dici potuit, id ipsum latè spargimus. Idq; tribus illis maximè fit modis, quibus diximus rem vnam in multa diduci, diuisione, partitione, & dinumeratione: quæ quid sint, suo loco diximus. Ergo si quis volet dicere, virtutem Ciceroni Rempublicam tractanti aptißimam esse, virtutem diuidet, proque ea religionem, pietatem, iustitiam, fortitudinem, magnanimitatem, constantiam, temperantiam, modestiam, prudentiã, fidẽ, & reliquas virtutis species ponere potest: pro Repub. partes eius, vt sunt partes, & plebs: inopes, potentes: pauperes, diuites. Deinde Ciceronem per adiacentia aut actus, aut effecta dinumerabimus: vt qui facundus sit, qui doctus, qui nouus homo, qui consularis, qui causas agat, & quotidie in iudiciis concionibúsque versetur, quæque reliqua sunt huius generis. Possunt igitur hæc omnia, vel inter se coniungi & vnumquodque vnicuique prout est cuiusque naturæ maximè cõsentaneum aptari: vel sic, vt integra cũ diductorũ numero componantur: vt primũ diuisa virtute, & manẽtibus reliquis dicamus, certum est religionẽ, pietatem, iustitiam, fortitudinẽ, & cæteras quas diximus virtutum species, necessarias esse Ciceroni tractanti Rempublicam. Deinde rursus dispertita Repub. nec quenquam dubitaturum, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas Reipublicæ partes versetur, opus sit habere virtutem. Post hæc dinumeratis his quæ Ciceroni adsunt, non enim fieri posse, vt qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæq; reliqua

De hoc lege T. Liuium de bello Maced. libr. 8. Quomodo pauca multis dicantur.

huiusmodi sunt; Rempublicã administret, vt id rectè faciat sine virtute. Probationum habent ista faciem, possuntq́ probationes esse, si quod primum est propositum tãquam dubium accipiatur: nunc tamen non in eum adhibentur vsum. alioqui quo minus otiosa & supina videãtur, non ineptè probationes aliquæ interspargerentur. Possumus itaque hoc pacto, cum visum fuerit, vnam pluresúe res in oratione positas spargere, & vnãquanque non vno solùm, sed tribus illis quos diximus explicare modis. Quę quidem propositum respiciẽtibus exemplum, cum tentatu factúque haud esse difficilia credam, nihil est necesse suis exemplis indicari. Est & alia ratio dicendi copiose, quæ fit, cum vnam eandemque rem iterum atque iterũ enumeratis dicimus verbis. Quomodo plerunque videmus apud Ciceronem, non singula modo verba, quod crebrum est videre apud authores, sed totos locos repetitos: in eis præsertim orationibus, quas iunior edidit. qua ætate, sicut semper alioquin, sic tum præcipuè, omnis affluentiæ cultúsque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, & diuersa sunt idcirco à nostro instituto. Breuitatis ratio facilior est. Quarum enim rerum collectione copia paratur, earum rursus prætermißione breuitatem consequemur, contraria enim (vt in vulgato verbo) contrariis oriuntur caußis. Breues erimus, in exponendo quidem, si trita omnibus breuitatis sequemur præcepta, hoc est, si rem non à primis vtique initiis: sed solùm quatenus instituto nostro sufficit ordiamur. Aeneas vtique apud Virgilium narraturus insidias Græcorum, non labores periculáque bellorum, quibus perfuncti erant, recenset: sed protinus cæpit, Fracti bello fatisque repulsi. Deinde, vt in reliquo decursu expositionis, quicquid ad rem nostram non pertinet, præter-

Breuitas in expositione.

Aen. 2.

mittamus,cuiusmodi est, Dixit & multa alia,quę nūc nō est narrandi locus. &, Dixit quæ ad rem pertinere putabat, &, Respondit quæ sibi visum est. Quæ moderatio plerisque nostra ætate studia tractantibus vsqueadeo deest, vt non solùm velint quicquid de re dici poßit exequi, sed etiam cuiuscūque vlla parte potest inferri mentio, id vndique quæsitum accersant, & quāquam diuersa, quamuis repugnātia proposito suo, viribus detorta tamen inculcent. ex quo iam in friuolis plerisque & leuißimis quoque rebus nullus scribendorum voluminum neque modus neque finis sit. Post hæc, si nō singulas rerū particulas dicendo prosequemur, sed satis habebimus summas & velut fastigia rerum perstringere. Cuius rei, cum multa
Aeneid. lib. 1. *sunt apud authores exempla, cuiusmodi est apud Virgilium: Punica regna vides, Tyrios & Agenoris vrbem. & tota fundatæ Carthaginis explicatio quæ sequitur. Item in quinto, In terea Aeneas vrbem designat aratro, Sortitúrq; domos, hic*
In Andria, Verba sunt Simonis. *Ilion, hæc loca Troiæ, & reliqua. Sic apud Terentium, Placuit, despondi, hic nuptiis dictus est dies. Tum præcipuè poterunt istud ostendere argumēta comœdiarum, quæ paucißimis versiculis, totum fabulæ complexum continent. Et declamationū themata, quæ cum breuia admodum sint, verbosis exponuntur plerunque in declamatione narrationibus. Sic & apud scriptores rerum, crebrò videmus copiose fuseque res dictas ab aliis, rursus ab aliis in paucißima verba contractas. Postremò, si quid vel ex præcedentibus, aut sequentibus satis potest percipi, vt id ne dicamus quidem. Quod solet autē adiici, ne bis eandem rem dicamus, id cui præcipiēdum est, ignarum esse, quid sit breuitas, oportere credam. Ex sequentibus precedētia intelliguntur, vt apud Virgilium, in quinto, Gaudet regno Troianus Acestes. Ex eo, quod quidem non dixit*

poëta, satis perspicitur, imperio Acestæ subdidisse vrbem recens conditam, & depositos in ea Troianos. Sic apud Terentium in Andria, ex eo quod dixit Crito, eius morte ad me lege redierunt bona: nec mortuam eam esse, nec cognatam sibi prædixerat, vtrunque tamen ex eo colligitur. Ex præcedentibus, vt quoties mandata, cõsilia, causásue explicuimus, quibus, vel ordo sequentium rerum, vel vis facilè perspicitur, quale est in Phormione Terẽtij: Est parasitus quidam Phormio, & quæ sequuntur. Deinde subiicit: Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Non dicit, hoc dixisse Phormionem, quod ipsum ex figura verborum facilè perspicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplum est. Quòd autem huius est loci, postquam totum ordinem consilij recensuit, deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cum posset hinc cognosci, solùm dixit, persuasit homini, factum est, ventum est, vincimur, duxit. Argumentationum breuitas in eo posita est, si primum, vel recidamus multitudinem quæstionum, vel quæ si fusius tenderentur, quæstiones futuræ erant, eæ breuiter argumentationum specie colliguntur. Tum si quas sumimus quæstiones, quàm paucißimis argumẽtationibus confirmemus: sed ne argumentationes quidẽ latè fuséq; colligamus, verùm nonnunquam pro tota argumentatione solam ponamus propositionem. vt, Quid repetam exustas Erycino in littore classes? Quid tempestatum regem, ventósque furentes Aeolia excitos? Singulæ argumentationes singulis propositionibus explicantur. Quandoque singulis propè verbis densamus argumẽta, vt apud eundem authorem: Quin natam egregio genero, dignísque hymenæis Des pater, & pacẽ hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere instituit, vt natam daret Aeneæ. inquit, natam egregio genero: argumentum est. idcir-

In argumẽtãdo breuitas.

Veneris verba. 10. Aenei.

Drancis verba. 11. Aenei.

co enim colligitur dandam eam esse Æneæ, quoniam sit egregius gener. Sic quod subdidit: dignisque hymenæis. quanquam id priori propè sit idem. Sic etiam. Des pater, & curam filiæ, & potestatem vno nomine collegit. Sic quod postremum posuit: & pacem hãc æterno fœdere firmes. Breuius adhuc est,

Aeneid. li. 4. *quod Dido inquit, cum causam quare cõiugium auersaretur dixisset, subiecit: Huic vni forsan potui succumbere culpæ. Cũ vellet mollire faciem amoris sui, huic vni dixit, quasi iustior esset sibi venia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locum esset datura. Et culpæ dixit, non peccato, non crimini. Nec tamen dixit admissuram se: sed potui, inquit, & forsan & succũbere: vt non factura ipsa, sed amoris impetu victum iri videretur. Hoc itaque pacto consequemur, vt quãdoque quãuis multa, breuiter tamẽ dicamus. Nec enim fieri poterit, vt hac densitate stipemus argumenta, si velimus singula eis quos superius dixi modis dilatandi, id est, vel diuisione, vel partitione, vel dinumeratione, diffundere. Breuitas igitur his rebus maxime constat.*

Quis modus inter copiam vbertatéque seruandus. *Magni est & vel præcipui in dicendo iudicij opus, quis sit orationis commodissimus modus, & quo ferè sit breuitas copiaq́ claudẽda. Nec sanè res est, quam facile præceptis cõprehenderis: quoniam authores, quorũ obseruatio primam edendorum præceptorum viam aperuit, non eundem omnes in dicendo statuêre modum: cũ aliis plena, & quodam affluentiæ impetu rapta probetur oratio: aliis astricta, & arguta, & neruis magis quàm carne commendata eloquentia, placeat. Quoque difficilius sit hæc in alterutram partem, vel damnare, vel laudare, duo maximi omnis æui in dicẽdo viri effecere, Demosthenes & Cicero: quorum vter fuerit eloquentiæ laude prior, magna fuit semper eritque contentio inter vtriusq́ doctos linguæ, cum quisque velut patriã hanc laudem,*

non sine magnis atque diiudicatur difficilibus asserat causis. Cum ergo Demosthenes breuitatis fuerit amantior, Cicero copiæ: & (vt Quintiliani iudici huius à me sententiæ repellam inuidiam) illi nihil poßit detrahi, huic nihil adiici, nō erit vtique facile inter dissentientia tantorum virorū iudicia, vtrum sit potius, inuenire. Si quis tamen certam aliquam, & velut præfinitā postulet legem, haud inuenio quid rectius ei respondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium parúmque est, quod modum vocant. id vt in omni re, sic in hac etiam optimum esse. A qua si quis alterutram in partem aberrabit, minus quidem erit mea sentētia culpandus, qui in id quod plus, quàm quod minus est, deflexerit. Nam qui minus dicet, aut non intelligetur satis, aut non satis probabit: dicentisque culpa, rei dāno de qua dicitur, luetur. At si plus dicat, quanquā dicenti fortè sit quod obiici poßit, nullo tamen id rerū, vel intelligētiæ, vel fidei detrimento constabit. Satius itaque fuerit semper, vel fastidiri potius dicētem, quàm rem parum probari. Modus autem quem dicimus sequendum esse, ex instituto dicentis maximè definiendus erit. Pro cuiusque enim destinatione, vt vel docere, vel mouere, vel delectare cupit, optimus putandus erit esse modus, quo poterit quiduis horum consequi qui dicit. Ergo in rerum auditorúmque discrimine, tota huius rei posita est ratio. Partem tamen nonnullam sibi vendicabit qui dicet. In his itaque rebus, in quibus credentem fingimus auditorem, docendíque tantum dicimus caussa, vt in rebus gestis explicandis, tradēda rerum natura, artium præceptis docendis, reliquisque id genus, quæ propriè expositione traduntur: breuitas ferè gratißima est: quoniam id quæritur solùm, vt intelligat qui audit. At quum res est cum aduersario, qui peruincendus est oratione, viribus est

opus, quæ plerunque mora plus, quàm impetu valent. Quousque non probauerimus ergo, quod sumus aggreßi probare, quatenus tamen rei materia probationem accipit, non videbimur legitimam dictionis impleuisse mẽsuram. Quicquid autem superabit, id huic instituto putabimus superuacuũ. Mouendi (quoniam, vt sæpe iam diximus, non est aliud motus, quàm vehemens quædã probatio) idem modus est, qui docẽdi. Delectationi latius plerunque indulgetur. Vnde fit, vt quæ poterant persæpè paucißimis absolui, postquam occupauit aures audiendi voluptas, nostræ oblectationi largißima demus, atque expetamus tempora, cum rebus alioquin quanuis angusta sufficerent. Ex eisdem caussis quas diximus venit, vt doctis, prudentibus, grauibus viris, seueris auditoribus, breuior oratio paretur. Facilius enim, vel docentur, vel volunt videri discere, minusque affectibus, vel dicendi illecebris, obnoxios se præbent. Populus atque omnis promiscua multitudo, omni copia, impetu, splendoréque dicendi est demulcendus. Idcirco ad illos cuncti panduntur eloquentiæ sinus. Nec sanè est vlla maior eloquentiæ fax, quæue acriores subiiciat dicẽti stimulos, quàm latißima audientium corona. Eis autẽ qui dicunt, magnanimis quidem, & acribus, & indoctis, siue sint tales, siue affectent videri tales, aptior est breuis dictio. Quoniam magnanimi natura sunt imperiosi, fidémque non tam orationi quàm personæ deberi putant. & principes singula verba sua, velut legem accipi volunt, vt quos sæpè quanuis pauca grauent verba, & qui solis nutibus suis deberi obsequium credant. Vnde & in Græco prouerbio est, dominos seruis suis monosyllabos esse. Acres, magis vrgere videntur breuitate. Indocti non habent, vnde copiam parent. Ergo quanuis persæpè multa sint eis dicenda, singulis

Quibus breuitas, quibus vbertas, copiaque dictionis cõueniat.

tamen breuitas magis conuenerit, vt quanquam longa, accelerata tamen dictio videatur. Contrà, humilioribus, sedatis, prudentibus, doctis, sectãda magis est vbertas. Hi sunt enim qui videntur, & velle posse rem quamlibet exactè docere: & non solum quod sit vnumquodque ostendere, sed rationẽ quare ita sit ostendere debere. Sic rebus etiam perplexis, dubiis, numerosis, grandibus, adhibenda est copia. Tenues verò, & nullius momenti, apertæque, & simplices, breuiter dicentur. breuiter enim possunt doceri. In partibus orationis, si quidem argumẽtatione constet oratio, longior expediet dictio, vt quæ fidẽ sit maiori labore factura. Expositioni in vniuersum breuitas est aptior, quanquam expediant nõnunquam etiam in suo genere narrationes vberiores, vt sicubi res repetenda altius, vel præsertim si sit inserendus acrior affectus, si quemadmodum solet retinendus voluptate sit auditor. Omnis tamen in suo genere expositio, debet argumentatione breuior esse. De exordio, & conclusione cum re deliberãdum est, & cum orationis etiam magnitudine. sic vt meminerimus partes eas, & velut accessiones orationis esse, nec rei docendæ, sed auditoris conciliandi caussa paratas. Facilius itaque quis copia in eis quàm breuitate peccauerit: nisi tamen præsens rerum conditio, latiorem etiam in his partibus dictionem poposcerit. tunc vtilitati nimirum cedent præcepta: quæ in hoc præcipiuntur solùm, quoniã creduntur vtilia. Quòd si contrarium res ipsa tulerit, sicut in omni vita solemus, sic in oratione, non quòd aliàs, quanquam sæpe, laudatum: sed quòd nunc, quanuis in præsentia solum, fuerit optimum, sequemur.

Copia verò, & breuitas.) Fit hoc sæpenumero apud authores, vt casus quispiam, interposito relatiuo, quasi absolutè, ac sine verbo ponatur. Cicero ad Trebatiũ, familiarium epistolarũ lib 7. Cn. Octauius tuus familiaris, summo genere nat⁹, terræ filius, is me quia scit tuum familiarẽ esse, crebrò ad cœnã inuitat, adhuc non potuit perducere,

ſed mihi tamen gratum eſt. Idem in ſecunda Philippica: Agrum Campanum, qui cũ de vectigalibus eximebatur: vt militibus daretur tamen infligi magnum reipu. vulnus arbitrabamur: hunc tu compranſoribus tuis, & colluſoribus diuidebas. Rurſus in Verrē: Nam quis hoc nō intelligit, iſtum abſolutum diis hominibusq; inuitis, eum ex manibus Populi Romani eripi nullo modo poſſe? Verum in hiſce omnibus idē caſus repetitur, ac proinde vſitatior eſt locutio, & apud Ciceronē frequens. Rarius eſt quod hic fecit Rodolphus, à quo hi nominatiui, copia, & breuitas, ita in principio orationis ponuntur, vt nullum protſus verbũ accedat, ad quod vllo modo referri queant. quod vt apud alios quoque interim fieri, temerè ego negare nō auſim, ita ſanè quàm rarũ, atq; inuſitatum id eſſe, planius eſt, quàm vt quiſquam poſsit ire inficias. Et, vt ſemel dicam quod ſentio, aut ego planè fallor opinione mea, aut hic quoque vnus eſt ex locis illis, quos ſi recognouiſſet Rodolphus, emunctiores proculdubio in lucem prodiſſent. Per omnes poſſet numeros.) Perfectiſsime, abſolutiſsime. Quoniam pyratæ fama Scipionis adducti.) Hæc de re ita legis apud Valerium Maximum, libro 2. capite de maieſtate: Ad Aphricanum eundem in Linterna villa ſe continentem, cōplures prædonum duces videndum, eodem tempore fortè cōfluxerunt. Quos cum ad vim faciēdam venire exiſtimaſſet, præſidium domeſticorum in tecto collocauit, erátque in his repellēdis, & animo, & apparatu occupatus. Quod vt prædones animaduertetūt, dimiſsis militib⁹, abiectiſque armis, ianuæ appropinquant: & clara voce nuntiāt Scipioni, non vitæ eius hoſtes, ſed virtutis admiratores veniſſe, cōſpectum, & cōgreſſum tanti viri, quaſi cæleſte aliquod beneficium expetentes: proinde ſecurum ſe nobis prēſtādum præbere ne grauetur. Hæc poſtquā domeſtici Scipioni retulerūt, fores referari eóſque intromitti iuſſit. Qui poſtes ianuæ tāquam aliquam religioſiſsimam aram ſanctumque templum venerati, cupidè Scipionis dextram apprehenderūt: ac diu oſculati, poſitis ante veſtibulũ donis, quæ deorum immortalium numini cōſecrari ſolent, læti, quia Scipionem videre cōtigiſſet, ad lares proprias venerunt. Vbi ſit Linternum.) Strabo lib. 5. id oppidum, eſſe ait Cāpaniæ, inter Sinueſſam & Cumas, fluuiūmq; eiuſdem nominis prēterfluere.

Pyratæ ad Scipionem.

Linternum.

Diuiſione, Partitione, dinumeratione.) Hæc quid ſint explicatũ eſt libri primi, capite 7. & nono. Illud hoc loco obſeruet lector, eandem eſſe quam hic dinumerationē vocat Rodolphus, & quam illic enumerationē. Qui nouus homo.) Ita dicebātur, qui nullas demonſtrare poſſent maiorum ſuorum imagines, aut illorũ res geſtas virtutéſque iactare: ſed ſua ipſi virtute, ac induſtria honores eſſent adepti. Sic Iphicrates ille Atheniensis, obiiciente ſibi quodā, quod nouus homo eſſet: Mei, inquit, generis ſplendor à me incipit, tui in te deſinit. Et Cicero in Salluſtiũ: Ego, inquit, maiorib⁹ meis virtute mea præluxi, vt ſi prius noti hō fuerint, à me accipiant initiũ memoriæ ſuæ: tu tuis vitæ, quā turpiter egiſti, magnas offudiſti tenebras: vt etiam ſi fuerint egregii ciues certè venerint in obliuionē. Quare noli mihi antiquos viros obiectare, ſatius eſt enim me meis reb⁹ geſtis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita viuere, vt ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Demoſthenes & Cicero.) De his Fa. Quintilianus libro decimo: Oratores verò vel præcipuè, inquit, Latinā eloquētiā parem facere Græcæ poſſunt. Nam Ciceronē cuicunque eorū fortiter oppoſuerim. Nec ignoro, quantam mihi cōcitem pugnam, cum præſertim id non ſit propoſiti, vt eū Demoſtheni comparem hoc tempore. Neq; enim attinet, cum Demoſthenē in primis legendum, vel ediſcendum potius putem. quorum ego virtutes pleraſq; arbitror ſimiles, conſilium, ordinem diuidendi, præparandi, probādi rationē, omnia denique quæ ſunt inuentionis. In eloquēdo eſt aliqua diuerſitas. denſior ille, hic copioſior: ille cōcludit aſtrictius, hic latius pugnat: ille acumine ſemper, hic frequēter & pondere: illi nihil detrahi poteſt, huic nihil adiici: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certè & cōmiſeratione, qui duo plurimum affectus valent, vincimus. & quæ ſequūtur. Quod modum vocant.) Notum eſt illud Heſiodi: πλέον ἥμισυ παντός. Et Horatius: Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum. Itē Phocylydes: πάντων μέτρον ἄριστον, & c. Minus quidem erit mea ſententia culpandus.) His

Nouus homo

Præſtare ſua virtute florere, quam maiorum opinione niti. Demoſthenis & Ciceronis cōparatio.

Modus.

planè cõsona sunt, quæ habet Quintilianus libro quarto, capite de narratione. Et rursus lib. 12. Nõ enim tam obest inquit, audire superuacua, quam ignorare necessaria. Cicero tamen in oratore: In omnibúsque rebus, inquit, videndũ est, quatenus. Etsi enim suus cuiq; e modus est, tamẽ magis offendit nimiũ quàm parum. Nec sanè est vlla maior eloquentiæ fax.) Quantam vim habeat in excitãdo oratore corona astãtium, de ea re nonnihil attigimus libro 1. Dominos seruis suis, monosyllabos esse.) Solent enim domini imperiosiores rem indignam censere, si pluribus verbis sit vtendum ad seruos. Atq; adeo dimidiatis interim semiplenisque verbis sat habent, si quid actum velint, significare. Quod si quis paulo hebetior, nõ vel ex nutu, vel ex duabus ad summum syllabis quid sibi Chremes ille suus velit statim intelligat, hui quæ tũ ibi obiurgationes? quæ fulmina? quæ tonitrua? & quid non? Cælum ruere credas, & Iouẽ ipsum cum omni strepitu suo inde decidere. Tunc vtilitati cedent præcepta.) Quid enim stultius, quid ineptius, quam cum dispẽdio causæ adhærere velle præceptis, quæ in hoc modo sunt inuẽta, vt prosint, nõ etiam vt officiant. Porrò ad exactam totius huius capitis intelligentiam, plurimum momenti attulerint libri Erasmi de Copia, & quæ de narrãdi breuitate præcipiunt Rhetores.

Plúsne an minus dicendo magis peccemus.

DE DISPOSITIONE. AC PRIMUM EIUS ORATIONIS, QUÆ EXPOSITIONE CONSTAT.

Iam deinceps tractãdum esse de dispositione. Caterum cum dispositio certum aliquem requirat ordinem, idcirco prius videndum esse, quotuplex ordo sit rerum. Huncque triplicem esse: naturalem, arbitrarium, artificialem. Atque ex his primum rursus quatuor spectari modis: tempore, natura, propositione, & dignitate. *Cap. VI.*

DE narratione inueniendi, quam cõmodißimam crediderim, sit nobis hactenus dictum. Nec solum quibus è locis facienda esset, sed qua facillime via nos ad inuentionem eius quod quaque de re quæreretur perduceret, quàm potui conatus sum apertißimè tradere. dixíque, quæcunque vtilia huic instituto pro captu meo putaui, vt non optimo forsitan euẽtu, optima certè fide. Reliquum est, vt de dispositione pauca subiiciamus. Et sunt quidem pauca, quæ de ipsa dicantur. Nec enim res est, quæ constet ita multis præceptis. Aristoteles in Rhetoricis ne attingit quidem hanc partem, in octauo Topicorum perpauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quique alij de ea re dixere. Quo excusatius nobis fuerit, si breuius eam perstringamus. Quam quidẽ si prætermissemus in totum, eam poteramus fortasse Quintiliani au-

Iam deinceps de dispositione esse agendum.

thoritate culpam tueri: qui cum de diuisione, hoc est, de ratione controuersiarum in singula quæstionum capita diducendarum dixisset, copiosissiméque esset hunc locum executus, de disponēdi deinde arte, nullis perpetuis legibus statui credidit posse, sed cōsilium sumi ex præsenti rerum cōditione. Ego quemadmodum inueniendi viam, ita collocādi quæ inuenta sunt, formam etiam quandam esse puto. Quæ quidem vt varia multipléxque sit, neque in vniuersum demonstrari queat: dicentur tamen ea, quæ creberrimè cōueniet facere. Extra quæ si quid res ferat, quod faciendum sit, idque ab his quæ dicta sunt discrepet, eorum tamen collationes quæ plurimum obseruauimus, præsenti quoque vsui aliquod succurret consilium. Vtq́ inter sana numerātur morborum remedia, quæ sanitatis tempore alioquin persæpe essent mala: sic inter præcepta putabitur, si quid sit quod legem præceptorum fugiat, in eo quoque ordinem præceptorum vitasse. At difficilè erit inueniре, quod Quintilianus credidit inueniri non posse. Erit quidem difficile, poterit tamen fortasse. Vtque à nobis non posit, vel in hoc tamen conandum, vt nostro errore aliis ansam demus felicius istam tentandi. Cùm sit tamen dispositio (vt Cicero inquit) distributio rerum, quæ demonstrat, quid quibus locis conueniat & collocandum sit, non abs re fuerit fortasse videre in primis, quotuplex sit ordo rerum, quem in disponendo sequamur. Is mihi triplex maxime videtur. Aliæ sunt enim res quæ statutum quendam & certū inter se habēt ordinem: vt annus prior ad annū sequentem. Aliæ verò sunt res, quæ vel non habent ordinem: vel quanquam posset earum certus esse ordo aliquis, nos tamē nullum sequimur, sed solum vtcunque alia alij aptissimè ex dicendi occasione subtexi potest, proinde subiūgitur. Quale est apud Liuium, cum de Pa-

Quintil. hic locus est, instit., lib. 7.

Esse vtique aliquam disponendi rationem.

Cauilli amotio.

Triplex rerū ordo, naturalis, arbitrarius, artificialis.

Decad. 1. li. 9.

pirio Cursore dicit, quod omnes hũc maximè, si Alexãder arma in Italiã vertisset, illi parẽ destinassent: hinc sumpta occasione, quærit, quis fuerit euentus futurus, si bellum Romanis Alexãder intulisset. Tertio loco est, cum rerum ordinẽ consultò turbamus: & quæ priores sunt, posteriore loco ponimus. Vt cũ prius esset dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex longa nauigatione Aeneas vi tempestatũ tandem sit in Africã eiectus: quod postremum est, Virgilius primo libro narrat: deinde priora illa sequentibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis est. Secũdus arbitrarius (si ita volumus) dici potest. Tertius est, quem artificialem vocant. Et naturalis quidẽ ordo in quatuor istis positus est, prout aliud alio prius posteriúsue quadrupliciter dicitur. Est enim prius aliquid tẽpore: vt dies hesternus ante hodiernũ, & hodiernus ante crastinũ. Et aliud prius existẽdi necessitate, vel (vt aliter loquimur) prius natura. id est autẽ huiusmodi. vt si hoc sit, nõ ideo necesse sit aliud existere: si autem existat aliud, necesse sit vtique hoc existere. Hoc ergo prius est, vt si sit animal, non oportet idcirco hominẽ esse: sed si homo est, consequens vtiq; est & animal esse. Prius ergo animal est homine. Hoc pacto prius est genus speciebus, partes toto, causæ euentis, subiectũ adiacẽtibus suis. Dicũtur & alia aliis priora positione, vt per fretũ Gaditanũ in orientẽ nauigãti, prior est Hispania quàm Gallia: & hæc prior quã Italia, post quã Peloponessus sequitur. Sic contrariũ dirigenti cursum, prior quàm Italia Peloponessus erit: & deinceps vt anteà quodque fuit prius, ita nunc fiet posterius. Sic & per hominis eunti mẽbra, primum, si descẽdamus, caput erit, postremi pedes: sic ascendenti, primi pedes erunt, caput vltimum: mediorum verò sic vnũquodque prius erit, vt huius vel illius ordinis primo fuerit propius. Postremò di-

Naturalẽ ordinẽ quatuor modis spectari: tempore, natura, positione, dignatione.

citur prius, quod est dignatione præstantius. Sic prior est consul prætore, & tribuno prætor, & aurum prius argento, & argentum orichalco dicimus. Cõuertimus tamen interim, & ab infimo ordinem ducimus: primúmque, nõ quod optimum, sed quod vilissimum facimus. sic in magistratibus quæsturã primam, postremum dictaturã & in metallis plumbum primum, aurum postremum numeramus nisi tamẽ hunc ordinẽ malimus non naturalem sed artificialem potius videri. Plerunque autem fit, vt id quod alia ratione prius dicitur, alia sit posterius. Vt tempore quidem, pueritia prior est quàm iuuenta, æstimatione tamen & dignitate pueritiã iuuẽta præcedit. Fieri itaque potest, vt ordo qui alia ratione nõ naturalis esset, alio tamen captu secundum naturam sit institutus.

In octauo Topicorum perpauca tradidit.) Aristoteles Topicorum lib. 8. nõ in vniuersum de ordine ac dispositione tractat orationis cuiusque, sed de ea sola, quæ cõuenit certaminib⁹ ac cõflictib⁹ istis scholasticis, aut vbi alioqui viua voce disceptatio fit.

Nec multo plura Cice. & Quintilianus.) Quintilianus de dispositione agit lib. 7. Quo in loco inter alia multa dicit & hęc: Quapropter tot⁹ hic liber seruiat dispositioni, quæ quidẽ si certa aliqua via tradi in omnes materias vllo modo posset, nõ tã paucis contigisset. Et paulo post: Sed meminerimus, inquit, ipsam dispositionẽ plerunque vtilitate mutari, nec eandem semper primam quæstionem ex vtraque parte tractandá.

Dispositio quid.

Cum sit autẽ dispositio, vt Cicero inquit, distributio rerum.) Sic ferme & Quintilianus: Dispositio est vtilis rerum ac partium in loco distributio. Et alio quodá loco: Dispositio est rerum quàm optimo ordine collocatio. In Rhetoricis ad Herenniũ finitur hoc modo, Dispositio est, per quam illa quæ inuenimus, in ordinẽ redigimus, vt certo quicq; loco pronuntietur. Prout aliud alio prius posteriúsue quadrupliciter dicitur.) Hæc eadem ferè Aristoteles in iis quæ vocát post prædicamenta. Quanquã is quintũ significatum addit, quo id prius dicitur. quod tametsi simul est tempore, tamẽ alterius causa est. Verbi gratia, Tempore nõ præcedit diẽ solis ortus: tamẽ quia causa diei est, idcirco prior esse dicitur. Fretum Gaditanum.) Quod iuxta Gades est in Hispania.

Historiographis & poëtis, dum res exponunt, seruandum esse ordinem temporum. Quanquam non ab vtrisque eodem modo id fiat.

Cap. VII.

Historiographis & poëtis quis ordo spectandus.

ORdinis ergo hæc sunt discrimina. dicamus iam, quis ordo cui orationis generi conueniat, priusque de ea quæ expositione, deinde quæ argumentatione constat. Quæ igitur expositionem habet oratio, si quidem

rerum gestarum ordinem aliquem decursumq́; recenset, naturalem temporum sequitur ordinem. Idque nedum seuerior & fidem captans lectorum historia. sed lætius etiã liberiúsque poëma, vt quod oblectãdis solum auribus sit destinatum. Est tamen differentia poëticæ dispositionis ab historica, vel maxima, quod poëta solum quãtum ad ipsius, hoc est, ad narrantis personam pertinet, in speciem sequitur temporum ordinem: quantum autem est ex rerum gestarũ natura, plerunq; perturbat eas, atque à mediis orditur rebus, deinde quę primę fuerant, earum posterius personæ colore alicuius aut alio quouis commento infert mentionem. Sic Virgilius (vt notissimo vtamur exemplo) ab nauigatione Aeneę, qua in Africam tẽpestatibus delatus est, initium facit, quæ fuit circa finem erroris eius, Troiæ captiuitatem & labores eos, quibus septimum ad id annum, circum maria iactatus, ipse Aeneas, secũdo deinde tertióque libro narrat. Quibus in rebus si sequamur colorẽ narrãdi poëtæ, naturalis quidem est ordo: prius enim erat, vt Aeneas tempestate appelleretur in Africam, quàm Troiæ excidium erroré sque suos Didoni narraret. Sin verò res ipsas respicimus, non personas, quibus dat orationem poëta, iam videmus contrarium naturali, id est, artificialẽ ordinẽ esse. Prius enim necesse fuit capi Troiam, & Aeneã labores lõgæ nauigationis illius euoluisse, quàm ex Sicilia in Africã veniret: proinde quoq; artificialẽ hũc vocamus òrdinẽ. Simile est in Comœdia atque Tragœdia. Si intuemur enim faciẽ rerũ, quæ deducũtur in actũ, quæque personarũ imitatione exprimuntur, naturalis videtur ordo. Ad totũ verò fabulæ complexum respicienti, cum persæpe ab his quæ circa finẽ sunt, incipiant scriptores: & quæ priora sunt, personarum verbis per occasionem explicentur: quæq; prima sunt, ea vltimis

Quo distẽt dispositio poëtica & historica.

quandoque iungantur: vt in Andria Terẽtij, simul naufragiũ Phãniæ aperitur, & nuptiæ Pamphili Gliceriique confiunt. Hæc qui videat, facile est cognitu, arte authoris hũc ordinem non rerũ natura constare. Facillime autẽ hoc poëmati contingit in quo actus sunt & personæ, quod δραματικὸν Græci vocãt. Quoniam paratum ferè est, quãlibet orationẽ dare personæ. qua commoditate fit, vt persæpe dialogi quoque lasciuiãt, & in quoduis vndecunq; libuit, deflectant: præsertim ij qui paulò lætiores sunt. Cuius rei apud Græcos quidem, cũ alios multos, tum in primis apud Lucianum est videre expressa plurimas in formas exempla. Heroico carmini nõ est tanta copia huius rei. Ergo & personæ quidem ordinem reuocant nõnũquam, iam pictura res exprimuntur: iam vates, manes, oracula, & præterita commemorant, & longe pòst ventura prædicunt. Danda tamen his omnibus in hac libertate est opera, vt si non rerum quomodo eæ gestæ sunt, temporum tamẽ, quibus sub alienis personis saluus sit ordo. Historiæ cuius, prima laus est veritas, naturalis tantum ordo conuenit, ne si figmentis istis aurium gratiam captet, fidem perdat. Ergo si fortè historico narrandæ res essent Aeneæ, non ille incipiet inde, vnde Virgilius est orsus. Sed si volet vtique Troiæ excidium narratione sua complecti, ab ea faciet initium. Deinde sequentur errores Aeneæ: hæcque suis, non Aeneæ verbis erunt dicẽda. Tum denique dicet, quo pacto in Africæ littora sit vi tempestatis eiectus. Iam si qua fiet mentio verborum Didonis: quibus illa Troiæ Aeneæq; casus ab ipso percontata sit, satis erit dixisse, omnia Aeneam illi recensuisse, & vrbis vltimam noctem, & pericula quibus iactatus sit. Nec solũ erit hic ordo seruandus in ratione temporum, sed etiam eo modo prioris, quod diximus causam priorem esse euentis, & reliquis etiam ferè modis

Historicis qui seruandus ordo.

prioris. Nã & causæ rerũ consiliaq; prius explicãtur, & sicubi insigniũ virorũ mẽtio interuenerit, describũtur naturæ moresq; eorũ, quoniã & ipsi sicuti authores gestorésq; rerũ, natura præcedũt eas. Iã in locorũ regionúmq; situ describẽdo, diligenter positionẽ eorũ sequatur oportet: & orationẽ velut per loca circũferẽti sibi, vt primum quódq; occurrit, sic aptissimè primũ dicetur. Quòd si plures, & nullo inter se deuinctos ordine tractet historia, vt cũ gesta eodem tempore plura describet bella, quæ quãuis simul geruntur, simul tamẽ narrari nequeunt, in his ferè scriptoris arbitrio steterit, quas res priores, quas deinde explicare volet, consulétq; præcipuè rerum notitiæ, & quo pacto poterũt illæ commodissimè cognosci, eũ tradendarum faciet ordinẽ. Sic Liuius, quando res secundo bello punico & in Italia & in Hispania, aliisq; etiam locis nonnunquam vno tempore gestas scribit, si quando Hispanienses res sumat scribẽdas, longiore nõnunquam tractu prosequitur eas: sicubi verò visum fuerit, quãquam & interea aliæ fuerint, aliis gestæ locis: quominus cõcisa interim & interrupta mentio rerum, altera cognitioni alterius obstet. Sic Cornelius Tacitus egregius in primis (si qnid ego intelligo) author historiæ, longiores in Batauis res gestas, & alio item loco multorum annorum in Britannia bello coniungit: tum rursus ad aliarum rerum, quas abrupit, ordinem reuertitur.

Quæ hoc capite citantur ex Virgilio & Terẽtio, ea omnia sunt nota vel pueris. Quæ ex Liuio & Tacito afferũtur, ea quẽadmodum hoc loco paucis explicari verbis haudquaquam possunt, ita ab eo, qui illorum libros cœperit euoluere citra negotium intelligi queunt. Quocirca nihil video quòd hic remorari nos debeat, præsertim, cũ quæ de poëmate dramatico, & de veritate custodiẽda historiographis, dicenda erant, ea explicata à nobis sint, superioris libri capite quarto & decimo sexto, Itaq; his missis, eorũ quæ sequũtur explicationẽ aggrediemur, modo vnũ illud his addiderim⁹ circa finẽ capitis huius tam in scripto illo quo vsi sumus, quá in Louaniẽsi exẽplari, eãdẽ planè esse lectionẽ, quam in his nostris. Verumenimuero si quid in me inest iudicij, si quid omnino mutari fas est, ausim cõtendere, verba hæc, sicubi verò visum fuerit redũdare, ac proinde expungẽda esse. Quod num rectè an secus ita visum sit mihi, secũ expedat lector.

In tradendis artibus, primum refellendas esse sententias eorum, qui contrà, quàm nos senserint. Deinde à generalioribus semper ad specialiora progrediendum.
Cap. VIII.

Quis ordo seruandus in tradẽdis artibus.

IN tradendis artibus quæ maximè cõueniat dispositio, vnus ex omnibus Aristoteles libris suis exactißimè videtur effinxisse, vir cum omni ingenij laude multum, tum nescio an ordine rerum plurimùm admirandus. Quoniam autem hoc est propositum cuiusque docentis, vt ex notiorum contemplatione, ignotiora scrutetur, (qui solus est ordo nobis discendi) horumq́ & aliorum ad alia collatione cõstantem quandam faciat de rebus fidem: nequit autem fides vlla de re fieri, nisi si qua contraria sit accepta mentibus persuasio, ea prius euellatur: primũ est ergo, vt si quis dixerit aliquid ea de re quam tractamus aliter atque nobis videtur, illius expugnemus sententiam. si modo is sit, cuius mentio iure habeatur. Nam temeraria cuiusquam assertione permoueri ineptum est. Vt autem securitatis, hoc est contemnere leuiora, ita modestiæ præbet speciem dissimulasse eos. quorum vsu est opinionéque cunctorum recepta authoritas: aut quibus alioqui debetur ea veneratio, aut contradictione illorum magis simus irritaturi audientium animos, quàm nobis adiuncturi. Sed hæc iudicij sunt magis. Quod ordinis est, hoc sufficiet dixisse maximè naturale esse, vt antequam nostra confirmemus, amoliamur aduersa. Deinde cum nostra explicauimus, à generalioribus, quoniam notiora sunt, semper ducendus erit ordo. Deinde per species eundum. Et hæ ipsæ species rursus fortasse, si tam latè pateant, genera fient, inque alias erunt species diducẽdæ. Singula ergo, vt primum quodque sumimus, sic erunt deinde tractanda: vt dicatur, quæ sit substantia eorum quod definiendo fit: si tamen eiusmodi res sit, vt sit definienda, notiores enim

ſunt nonnunquam, quàm vt hac indigeant cura. Tum quæ partes ſint rei, dicendum ſi ſint ea natura, aut poſſint aliquæ earũ fieri partes. Hinc ea, quæ propriè naturæ cuiuſque adiacent, dicentur, hoc eſt, vis illa, qua agit & patitur, & ea ipſa quæ agit quæque patitur, & quę reliqua ſubſtantiam rei circunſtant. Illud tamẽ meminerimus, ſolũ de re quaque dicendum, id quod eo loco, quo de re dicimus, intra complexum rei veniet, ea ratione, qua ipſam tractamus. Nam qui de tuẽda ſanitate hominis doctrinã inſtituet, dicet ille quidem de homine, non tamen vtique dicenda ſibi ſumet omnia, quæ tractari de homine poſſũt, nec quid ſit mẽs hominis, nec quæ ſint officia vitæ ad virtutem ducentia, nec quo pacto paretur homini eloquentia. Pertinent hoc quidem ad hominem omnia, ſed nõ ea ratione, qua ſibi hic eũ aſſumpſit, id eſt, qua ſanitatem tueri poteſt. Adeóque fortaſſe non defuerit Ariſtoteli, qui cauilletur, quòd in libris quos de phyſico auditu inſcripſit, de loco dixerit & vacuo. Quoniã his libris de eo quod mouetur in commune diſſeruerit, ad cuius tractatum, locum & vacuum non videri pertinere: ſed his potius libris debuiſſe de eo dici, de eo quod ad locũ mouetur diſſerit, qui de cælo & mũdo vocantur. Sed datur ferè iuſta libertas hæc magnis ingeniis, vt quẽadmodum locupletes patresfamilias in domibus ſuis aliquid licentius citra reprehenſionem inſtituunt, ita & doctiſſimi viri indulgeant quandoque animis ſuis, ſatiſque rationis ſit, illis ita placuiſſe.

Adeóque fortaſsis non defuerit Ariſtoteli, qui cauilletur.) Rectè illud, cauilletur. Nam Ariſtoteles huius ordinis ac diſputationis ſuæ cauſam nõ planè futilẽ affert initio tertii libri phyſicorum. Satiſque rationis ſit, illis ita placuiſſe.) Quemadmodum dicere ſolebant auditores Pythagoræ, ἀυτὸς ἔφα, ipſe dixit.

Quis ordo ſeruandus iis, qui res varias multiplicéſque, nec vlla certa ratione cohærentes deſcribunt. Cap. IX.

Dedispositio ne in rebus multiplicibus Aristoteles. Theophrast. Plutarchus & Valerius Maximus.

AT cum variæ multiplicésque res in vnun quoddam iungentur corpus, quale est, qui historiam animalium, aut plantarum, aut totius etiam rerum naturæ (quemadmodum Plinius) complexi sunt, quale qui facta dictáue clarorum virorum memorabilia, quale qui multiplicem & non vnius corporis rerum commemorationem contexunt: his aut per species rerum dispositio instituitur, redduntúrque cuncta suis generibus, quemadmodum Plinio à cælo ordienti, deinde descēdenti in terras, eiúsque naturam in commune reddenti, tum per partes regionésque omnes prosequenti, deinde animantia & inanima omnia per suas diuisa differentias explicanti. Sic Valerius Maximus, res memorabiles, per virtutum officiorúmque humanorum genera dispartiuit. Hoc pacto medici morborum faciunt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. Est etiam in quibusdam, non liberum modò videre, & quem arbitrarium diximus, ordinem, sed ad res planè solutum, & omnis prorsus ordinis expertem, vt apud Ouidium in Metamorphosi: qui in summa quidem rerum deductione, temporum quandam seruat imaginē. verùm in fabularum ordine, quoniam diuersißimæ sunt, nec facilè in ordinem redigi possunt, libertate illa, & (vt ita dicam) poëtico lusu figurarum omnium vtitur, quibuscunque transitio ad connectendas res fieri potest, quo commissuram quādam rerum nequaquam inter se cohærentium assequatur. Dispositionis itaque loco in istis, est rerum contextus. nexasque eas & quidem diligentißimè, ordinatas autem dicere non poßis. Similiter Cornelius Tacitus in descriptione morum Germaniæ, cum dixisset non esse Germanis aurum & argentum, tandem subiecit, ne ferrum quidē superest, sicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius verbi, hoc

est, telorum mentione, ad arma institutionémque rei militaris quæ apud Germanos est, delabitur. Deinde cum in fœminarum mentione, quòd hæ spectatrices etiam testésque pugnantibus adhibeantur, pósteque dicat venerationem haberi plerisque earum, non adulatione, nec tanquã faciant deas, hinc cõtinuò subdit, deorum maxime Mercurium colũt. moréṁque religionum hinc sumpta occasione prosequitur. Abrumpit tamen nonnũquam hanc texturam, ne nimia & proinde leuior affectatio deprehendi possit. Est quidem hoc ordinis genus accommodatissimum historiæ, cuius narrationem volubilem & nusquam insistentem esse cõuenit quod non efficeret, si certis finibus distincta concisáque esset, & singulæ partes suis essent discretæ spatiis. Nunc adeo sunt nexa omnia, vt semel propemodum incipere, semel desinere videatur. Quòd si eadem hæc tractentur, non ab historico, sed à laudatore, vel qui aliàs quomodolibet disputantis præ se speciem ferat, is ea distinguat, digerátque per species, dicátque primum, quæ natura regionis, quæ forma hominum, deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cũ publicè tum priuatim, frugalitate vitæ, seueritate matrimoniorum, cultu liberorũ, qua erga principes veneratione, erga populares æquabilitate, erga hospites beneuolentia, erga omnes fide, reliquáque vel ad hunc modùm, vel alium quemlibet, dum tamẽ appareat ordinem certum sequi eum, dicere'que vnamquamque rem non eo loco quo sit oblata, sed quo sit ab initio disposita, atque destinata. Libera tamen & hæc ipsa disponendi ratio est, vel propter hoc, quòd ad nullã vnam ordinis legem potest alligari. Quisque enim ordinem qui sibi visus est instituit: nec rerũ naturam, sed animum suum sequitur.

Dispositio expositionis oratoriæ.

Libera ferè est etiam oratoria expositio ea, quam diximus alterius rei docendæ gratia parari solere: hactenus tamen libera, vt ordo eius non ex dicentis voluptate, sed causæ vtilitate nascatur. Quoties tamen res ipsa non obstabit, temporum ordo fuerit aptissimus. Quòd si primæ narrationis partes asperiores fuerint, fauorabiliores reliquæ, non ab re fortasse sit, eis quæ benignius accipiētur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti. Aut si fortè festinabit auditor, quo languenti adhuc animo eius morem geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus notitia causæ continetur. At vbi excitatus fuerit, incaluerintque aures eius oratione, tum si qua fuerint altius repetenda, vt sæpe solent, præcedūt enim pleraque causam lōgius: quibus præcipuus fauor, maximáque eius continentur momenta, ea cum quæstiones explicabimus, quibus aptissime iungi poterunt, tum erunt inserenda. Quam quidem rem vtilem esse, facilius est ratione colligere, quàm authorum exemplis: quoniam rectus ille melior vtique est ordo quàm iste necessitate detortus. Qui mandat autem literis actionem, quæ sunt optima, ea scribendo maximè cupit exprimere, ne si aliter faciat, non auditoris importunitas, quæ ex scriptis cognosci non potest, defendenda in ea, sed sua ipsius inscitia culpanda videatur. Iam verò partimur interim narrationem, & id quod alio loco vtilius dici poterit, reseruamus, vt in declamatione, quæ (gemini languentes) inscribitur, Quintil facit. Cū enim ordo mortis quo alter ex geminis in alterius salutē occisus dicitur, plurimū inuidiæ reo mouere potuisset, ad epilogum maluit differre eū, quòd vehementiori affectui hic aptior esset locus. Cicero itē pro Cluentio, cum prioris causæ narratione, quæ iudicij corrupti erat, continuò mortem Oppianici, & quæstiones

de eo habitas subiungere potuisset, maluit differre eam ad proprium causæ suæ tractatum, quæ ea de re peragebatur. Contra verò matris odium, quod proprium illius erat causæ, cuique nihil negotij cum causa corrupti iudicij erat, id tamen primum putauit narrandum. Erátque alioquin temporis ordine primum, quod quanquã non fuisset primum, tamẽ narrandum fuisse contenderim: quoniam matri, qua tota causa maxime premebatur, detrahẽda antè omnia fuit authoritas. Itaque quanquã pars narrationis videri potest, quemadmodum & est vtique narratio, vsum tamen & affectũ propemodum eius partis exordij præbet, qua aduersario odium, nobis beneuolentiam conciliamus. Eiusdem etiã prudentiæ cõsiliíque est, quod non nudum rerũ ordinem continua narratione cõplectitur, sed subinde erumpit in affectus: & quibusdam, velut digreßionis, aut indignationis causa, ventis conturbat. Cuiusmodi est à principio statim: Nam Saßia mater huius Habiti (mater enim à me nominis causa, tametsi in hũc hostili odio & crudelitate est, mater inquã appellabitur) & quæ sequũtur. Deinde non ita multo pòst: O mulieris scelus incredibile, & reliqua item. Tum in fine huius partis effusius, Iam initiũ quod huic cum matre fuerit simultatis audistis. Sic & in Oppianici criminibus recensendis, post nuptias Saßiæ & Oppianici: Sentio, inquit, iudices vos pro vestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demonstratis vehementer esse commotos. Et paulo pòst iterum de Auria fratris vxore prægnante sublata, Rursus maiore copia post Scamãdri Fabritiíque condemnationem de ratione iudicij corrupti, cum velut aditum aperit, vt id non à Cluẽtio, sed ab Oppianico doceat esse corruptum. Videmus itaque hac narrandi diligentia artificióque sic iaci ab eo fun-

dame͂ta causæ, vt si etiam nullas deinde subiiceret probationes, nihil tame͂ fere plus iudex desideraturus videretur. Quod autem ordinis est, temporum rectus hac tota narratione seruatus est decursus. quod autem artis hic est in disponendo, id in eo est, quoniam subinde contextus eius interrumpitur: quod quidem sæpius quàm vt temporum ordo turbetur, in hoc genere narrandi contingere solet.

Nihil inest in hoc cap. quo explicato sit opus, præterquã quæ ex Quintiliani Geminis languentibus, & Cic. pro Cluentio oratione afferuntur. Verũ ea eiusmodi sunt, vt nisi omnibus ferme illorũ verbis ascriptis, hoc loco satis explicari nõ queát. Quod cum nimis quàm lõgum foret, & libri illorum vulgò in manibus habeátur, rectius qui volet inde petierit. Innuit præterea Rodolphus òrationes oratorum aliter nonnũquã scriptas esse quàm dictas. Cuius rei quodam in loco facit mentionẽ & Fabius, & Asconius Pædianus Ciceronem id pro Milone fecisse testatur.

Orationes Rhetorum aliter nonnunquam scribi quam dici.

DE DISPOSITIONE EIVS ORATIONIS QVÆ ARGVMENTATIONE CONSTAT.

Obiter quomodo disponendæ sint ipsæ orationis partes, quæ sunt exordium, narratio, confirmatio, epilogus. *Cap. XI.*

Quis ordo seruandus argumentandi.

ALiam diximus rationem esse disponendæ orationis eius, quæ constat argumentatione, quales sunt scholasticæ co͂tentiones, ciuiliúmque rerum controuersiæ, & quæcunque demum repugnanti auditori sunt approbandæ. In quibus videndum erit, quis sit ordo quæstionum inter se, quis item in singulis quæstionibus argume͂tationum, tum quis partium argumentationis cuiusque. Erit fortasse, qui partium orationis disponendarum oblitum me putet, credatque hanc ante alia explicãdam fuisse rationem. Nec id sanè me latebat, nec præterissem, si vlla huius rei crederem tradenda esse præcepta, aut esset alius ordo earum, quàm quo numerari solent, quíque ex vsu earum colligitur, & quem ipsis penè præferunt nominibus, hoc est, vt primum sit proœmium, hinc narratio, tum confirmatio, postremus epilogus. Nam quoties id est, orationis genus, vt aliquæ partium istarum sint ei

Partes orationis quo ordine collocãdę.

ſuperuacuæ, tum cum deſint, nihil eſt quod de earum ordine dicatur. Illud verò neceßitatis potius quàm præcepti fuerit, quoties vel occupatio auditoris, vel temporis anguſtia cogit nos, vt ſpecie feſtinationis, faſtidium audientis fallamus, incipiamúſque à narratione: tum velut digreßione quadam, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante cõfirmationem, ſubiiciamuſque narrationi proœmium. Vt tamen non inutiliter huius loci tractatum attigerimus, illud interim admoneamus, non ſolũ in initio dictionis proœmij vſum venire: ſed in medio quoque orationis decurſu, ſicubi vel noua quæſtio tractetur, vel locus aſperior, ſolere præmuniri ea, & aliquando quod proœmij vicem habeat aures placari, quemadmodum in oratione pro Cluẽtio, cuius modò ſum vſus exẽplis. Cicero de cenſoria nota dicturus: & paulò pòſt, cum Cluentium lege defendere vellet, & oſtendere lege corrupti iudicij tãtum iudicem, non etiam eum qui ad corrumpẽdum coiſſet, teneri. Sic pro Murena Catoni reſponſurus, plurimis verbis contendit à iudicibus, vt Catonis authoritatẽ aduerſus reum pro præiudicio ne accipiant. Scio iſtud à Rhetoribus tum πρόληψιν, id eſt, præſumptionem, tum præmunitionem vocari, numerarique à quibuſdam inter figuras ſentẽtiarum. Quod ſiue hoc, ſiue proœmij nomine vocetur, non magni referre crediderim, dummodo conſtet tamẽ eundem eſſe vſum eius, ex eiſdem duci rebus, ex quibus proœmium petitur. Quod tamen cur non ita vocent, non video quid ſit cauſæ. Nam cum & narrationem præcedere argumentatio poßit, cuiuſmodi ſunt quæſtiones quæ pro Milone tractantur ante narrationem: & epilogus in media dictione fiat, vt in Verrẽ de Philodami ſupplicio, & de Nauarchorum item, Ciceronem videmus feciſſe: cur non etiam & proœmium & nouũ quod-

Quandoque & in media oratione vtẽdũ eſſe proœmio.

dam principium mediæ inseratur dictioni, si præsertim noua tractetur quæstio, vel locus aliquis qui curam eam postulet, & in quo magna causæ momẽta versentur? Id autem quod solet de narratione præcipi, vt ea confirmationem præcedat, sic accipiendum est, vt eius quæstionis cuius narratio est, præcedat confirmationem. Quod si quæstionem eam, alias necesse sit quæstiones præcedere, nimirum necesse erit priores quoque confirmationes earum explicari. Quemadmodum eo in loco de quo iam diximus pro Milone factum videmus. Cum enim narratio quæstionis eius esset propria, qua insidias struxisse Clodium probare voluit, quid attinebat narrari, nisi probatum ante foret, insidiatorem & latronem iustè occidi, & nihil neque à Senatu, neque à Cn. Pompeio contra Milonem esse præiũdicatum? Similiter pro Cluentio in quæstione veneficij, nullo vsu ea quæ ad exitium pertinebant Oppianici, superiori narrationi subnectebantur, quanquam rerum continuus esset ordo: ergo ad proprium quæstionis suæ tractatum illa reseruauit orator. Quinetiam in hac ipsa quæstione, cum ex priore orationis parte nota iam essent Oppianici crimina, argumentationes quæ ex causis personísque ducebantur, præposuit narrationi. At cum ex re ipsa & tormẽtorum ratione, quibus aduersarij contra Cluentium vtebantur, confutandi essent: tum demum, quoniam ea continebantur narratione, subiecit illam, simulq; iudicum consuluit tædio, qui lõgam iam orationem audiendo defessi, si rursus narrare fuisset orsus, quoniam longius adhuc dicturum credere poterant, offensiores fuissent. At cum in media rerum velut spatia, ipsos argumẽtando rapuisset, quanquam tum narraret, apparebat tamen eum rem paucis, id quod fecit, esse absoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admonuisse

Quo sensu cõfirmationem semper præcedat narratio.

184

sufficiat, nunc ergo quod instituimus prosequamur.

Cicero de Censoria nota dicturus.) Cn. Lentulus, & L. Gellius censores, notarant Cluentiũ, quasi is iudicium illud corrupisset, quo damnatus fuerat Oppianicus. Qua de re verba facturus Cicero, primũ aures placat, ac velut aditum sibi munit ad aures iudicum, vt videre est in ipsa pro Cluentio oratione. Cum Cluentium lege defendere vellet.) Lex erat primũ dicta Sempronia, deinde Cornelia de sicariis & veneficis, quę lex præter alia multa, & de eius capite quæri iubebat, qui cũ aut Senator esset, aut magistratum gessisset, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuisset, tamẽ coisset, cõuenisset, cõsensisset, falsúmve testimonium dixisset, vt quis iudicio publico dãnaretur. Hac ergo lege Cicero defensurus equitem Romanum Cluentium, quasi is ea lege non teneretur, mira quadam arte inuidiam huius defensionis, primùm à Cluẽtio, deinde à se etiã ipse repellit. Cuius rei ansam ei prębuerat T. Actius accusator, qui inter accusandũ delatus huc erat, vt diceret iniquissime acturum Ciceronẽ, si legis præsidio Cluẽtium defenderet: quando æquissimũ foret, omnes iisdẽ teneri legibus: quod illius axioma, manibus (quod aiunt) pedibúsque reiicit Cicero. Quòd autẽ addit Rodolphus, lege corrupti iudicii solùm teneri iudicem, nõ etiam eũ qui ad corrumpendũ coisset: ei dicto planè refragãtur ipsa legis verba, id ꝙ facilè animaduertet is, quisquis ipsam legerit Ciceronis pro Cluentio orationẽ, cuius disputatio huc spectat, legẽ hãc Semproniã pertinere ad magistratus, senatores, & ad eos qui primis quatuor legionibus fuissent tribuni militum: at Cluentiũ nihil horum omnium esse: sed tantum Romanum equitem: proinde hac lege postulari illum non posse. Plura qui volet, legat iurecõsultos pãdectarum libro duodequinquagesimo, ad legem Corneliã de sicariis & veneficis. Quorũ verba aliquot ascripsimus libri superioris capite decimo. Sic pro Murena Catoni responsurus.) Murenam cõsulem designatum, lege Calphurnia de ambitu reum fecerant Seruius Sulpitius & M. Cato, is qui Vticæ ipse sibi mortẽ consciuit. Hunc ergo Murenã defensurus Cicero, posteaquã Seruio respõdisset, deinde respõsurus Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonẽ, quod est firmamentũ ac robur totius accusationis: qui tamẽ ita grauis est accusator & vehemens, vt multo magis eius authoritatem quam criminationem pertimescam: in quo ego accusatore, iudices, primũ illud deprecabor, ne quid L. Murenę dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius vitę splendor & grauitas noceat, deniq; ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, vt multis ꝓdesse posset. Bis cõsul fuerat P. Aphricanus, & duos terrores huius imperii Carthaginẽ Numãtiámq; deleuerat, cũ accusauit L. Cottã. Erat in eo summa eloquẽtia, sũma fides, summa integritas: authoritas tãta, quãta in imperio pop. Ro. quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hãc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ ꝓfuisse. Noluerũt sapientissimi homines, qui tumrẽ illã iudicabant ita quenquam cadere iudicio, vt nimis aduersarii viribus abiectus videretur. Quid Sergiũ Galbam: nã traditum memoriæ est: nõnne prauo tuo fortissimo atq; florentissimo viro M. Catoni, incumbenti ad eius perniciẽ, populus Ro. eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus, & populus vniuersus, & sapientes ae multũ in posterum ꝓspicientes iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potentiã afferat, nõ vim maiorem aliquam, nõ authoritatem excellentem, non nimiam gratiã. Valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opẽ impotentium, ad auxilium calamitosorum. In periculo verò & in pernicie ciuiũ repudientur. Nã si quis hoc fortè dicet, Catonem descensurũ ad accusandum nõ fuisse, nisi prius de causa iudicasset, iniquã legẽ iudices & miseram conditionem instituet periculis hominũ: si existimabit iudiciũ accusatoris in reum, pro aliquo præiudicio valere oportere. Scio istud à Rhetoribus tũ πρόληψιν, id est præsumptionẽ.) Quintilianus libro nono, Mire verò in causis, inquit, valet pręsumptio quę πρόληψις dicitur: cum id quod obiici potest, occupamus. Id neque in aliis partibus rarũ est, & pręcipuẽ procemio cõuenit. Sed quãquã generis vnius, diuersas tamẽ species habet. Est enim quædam

Lex Sẽpronia seu Cornelia, de sicariis & veneficis.

Murenæ causæ.

πρόληψις.

horum per se quæri potest, vt alterum de altero negetur aut affirmetur. Aliæ sunt quæstiones, multæ quidē: sed ab vna descendentes origine, quemadmodum secundo libro demonstrauimus multas ab vna deduci quæstiones, diximúsque nasci alias ex verbis ipsis quæstionis, alias in verbis inclusas esse, alias ex conditione quadam accipi. Quæ omnia cuiusmodi sint, illic explicata sunt à nobis. Quoties igitur venient in orationem diuersæ quæstiones, ipsisq́; (vt diximus) fontibus discretæ, si quidem nihil alteri explicandæ ab altera affertur, liberum erit vtique de qua volemus primum disserere. Nisi sit grauior aliqua, quæ plus ad explicādum poscat laboris, & reliquæ vel ad dicendum tenuiores sint, vel ad approbandum faciliores, tum recenti adhuc & nulla audiendi molestia fatigato auditori, rectißimè obiicietur ea, cuius difficultas alacres requirat aures: maximè, quòd minoribus posteà & velut appendicibus vel fessus etiam benignius intendet. Deinde quòd pronior erit in ista fides, cum dictis authoritas maioribus approbandis fuerit confirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratione priore persuasio, incipiemus deinde non dictioni modo credere, sed homini. At cum quæstionis alterius fides alteri quæstioni innixa quomodolibet est, de ea quæ astruendæ alterius in se continet momenta, prius est dicendum. Vt si quæratur à prisca philosophia, an sit animus humanus immortalis sitq́; summū hominis bonum virtus: ei quidem qui veteris Academiæ voluisset esse, id quod prius est, prius explicandum fuisset, immortalem esse animum: deinde, quod iam hinc probari aliqua ex parte potest, virtutem esse summum bonum: quoniam manentibus post mortem animis, multum videatur nostra interesse, rectè secúsue vitam peregisse. Contrà verò dixisset Epicureus,

Non referre quod odine explicentur quæstiones eæ, quarū altera nihil faciat ad explicandem alteram.

Inter quæstiones quarum altera alteri innititur, eas esse principio explicandas, è quibus cæteræ dependent.

non virtutem sed voluptatem summum esse bonũ, permagno ad id sibi fuisset adiumento, docere cum corporibus interire animos. Ideo enim stultißimum videretur, splendida virtutũ nomina sectari: cúmque mors supra ceruicem immineret, vltrò nos præmori, & exiguis his vitæ bonis fraudare nosmetipsos in vita. Huic ergo idem fuisset ordo seruãdus. At Stoico, qui cum virtutem non summum modò bonum: sed solum putaret, attamen credebat interire animã, quandoque quidẽ simul cum corpore, quandoque vt post corpus maneret, tandem & dißipari tamen atque emori, libera fuisset ei ratio, vtram harum quæstionum præponere maluisset. Aut si quis eligendus ordo, prius de virtute dixisset, tum de interitu animi, ne de illo prædixisse, sequentis de virtute orationis detraheret fidei. Hinc & ciuilibus causis videmus quæstiones eas, quæ magis ad inuidiam reorum quam ad summam iudicij pertinebant, quia ab eis firmari causa, non eæ firmari à causa videbantur, & ab accusatoribus præpositas esse, & à patrono prius esse confutatas. Vt in Murenæ causa, solutius eum in Asia versatum esse saltasseq́. Pauciora quidem hæc. At in Cælium tam multa, Vt longe maxima pars patrocinij sit de criminibus, quæ sunt extra causam. Ergo cum sint adiumenta causæ ista, prius à Cicerone deliniuntur: Pro Cluentio contrà, quoniam crimina, defensa corrupti iudicij causa, liquidè poterant videri ab accusatorum odio profecta. ista autem cõfutata nihil iudicij corrupti causam adiuuissent, idcirco Cicero in finem ea coniecit orationis. Cum verò ab vna prima quæstione, multas deducimus alias quæstiones, quod plerique diuisionem Rhetorum vocarunt (quam vtilem quidem antè omnia neruis atque oßibus controuersiæ inueniẽdis. Quintilianus rectißimè simul & eruditißimè dixit) tum hęc ob-

seruanda dispositionis erit ratio, vt primas eas ponamus quæstiones, quæ ex ipsis nascuntur verbis. Proximas, quæ inclusæ sunt in verbis. Postremas, quæ ex conditionibus accedunt. Quę primum ponedæ inter quæstiones eas, quæ ex eadem generali quæstione descendunt. *Quod ita est accipiendum, si rerum de quibus quæritur sit ea natura, vt poßint ex eis omnia hęc quæstionum genera deduci. Quòd si res ipsæ aliquod horum generum non admittent, in eis tamen quæ suscipient, præscriptus ordo sequendus erit. Primúmque quæstiones eas quæ nascũtur ex verbis, quæcunque demum erunt, rectißimè excutiemus, antequã sequentiũ generum attingamus quæstiones. Hæ sunt enim quæstiones, quibus an sit aliquid, quæritur: quas veluti in præsumpto necesse est esse, priusquam quicquam vlla de re quærere poßimus. Deinde per singula verba quæ continentur quæstione, ducimus ordinem quæstionum. Primum quidem earum, quæ verbis inclusæ sunt, vt quæque maximè generalis est, sic primam facimus. Post sequuntur quæ minus latè patent, sic, vt postrema sit, quæ cõtractißima. Tum cõditionales subduntur, quas & ipsas quoque per generales specialésque diuidimus singulatim. Conditionalium verò inter se non facilè est dare certam vllam dispositionis legem, nisi sit in eis quæstio, quæ poßit alij quæstioni firmamẽti aliquid afferre, quemadmodum prędiximus, ea semper prius erit tractanda: quod si non sit, tum primam facimus quæstionem aliquam, quæ maiori vi mentem auditoris occupet: postremam verò, quæ ad probandum plurimum poßit: in medium, quod solet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. Sumamus exemplum paulò liberius, quò facilius poßimus hæc omnia vna quæstione complecti. Quæramus, sitne inter laudes Achillis numerãdum, quòd Penthesileam ad Troiam occiderit. Primum est, fuerítne Achilles, fuerítne Troia, fuerítne Penthesilea. Nam quæ de Amazo-*

nibus Troiáque dicuntur, non defuerunt authores, qui vetustatis hæc cõmenta potius, quàm veritatis monumenta putauerint: vtq́ non omnino, maxima tamen ex parte scriptorũ libertate constare. Deinde iam est, an occiderit Achilles Penthesileam, an occiderit ad Troiã. Hinc sequitur iam id quod quæsitum est initio, an sit inter laudes ei ducẽdum. Certũ est, aduersariis non posse de hoc vllo pacto conuenire, nisi conuenerit prius de illis quæ priora sunt. Ergo si quid illorum est quod in dubium vocare velimus, necesse est præcedat id tractatũ huius quæstionis, de qua summa cõtentionis est. Et hæ quidẽ quæstiones in verbis sunt. Post hæc inclusas verbis tractamus: in quibus ferè obseruatum est apud authores, vt ex ordine proinde vnumquodque verbum, vt primum est, per omnes quæstiones explicent: generales primum, deinde conditionales. Mihi rectißimè ordo ex occidendi verbo incipere videbitur: vt, an fuerit cuiusquam offendere aliquem: deinde, an occidere: pòst, an occidere Penthesileam. Quam per conditiones iam diuidimus, an occidere mulierem, an mulierem armis conspicuam, an nobilitate memorabilem, an auxilium iure ferentem patriæ, amico, regi, afflictæ fortunæ. Iam an ne fuerint hæc Achillis, cuius generalem quæstionem præposuimus, cum diximus, an fuerit cuiusquã. Ergo & ipsum per conditiones diuidemus: an occidere hanc fœminam fuerit viri fortis, an Græci, an præstantißimi inter eos, an his maioribus orti, an hoc pacto instituti. Postremò iam sequitur (quia multum interest excuses tantũ aliquod factũ, an laudem ex facto vindices) an sit propter ista laudandus. Nec hæc eò pertinent, quo credam has omnes quæstiones, vel & alias multò plures, quæ ex questione ista possunt deduci, excutiendas esse dicenti: sed vt in eis quas visum fuerit, quasque

expediet explicare differentem, ostendamus vberius in hac copia, quis faciendus sit ordo. Non est quod putemus, solùm principio quæstionũ, quæ ex diuisione nascuntur: habẽdam disponendi rationem, quinetiam & singulæ quæstiones rursum diuisione disponũtur. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur apud Quintilianum, quoniã tota propè controuersia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicũ prædixisse, virum fortem, deinde parricidam fore, qui nasceretur: quæstio conditionalis est, an satis magna causa voluntariæ mortis sit prædictio mathematici. Quòd si doceatur verum dixisse, satis vtique magna erit causa, hócque est in quod probaturus incumbit. Præmittit tamen quæstionem, an etiam si falsum dixerit, ipsa tamen denunciatio tãti sceleris debeat satis esse causæ consciscendæ mortis. Post hanc iam sequitur, an verum dixerit. Id autem obtineri nõ potest, nisi antè probetur, artẽ esse mathematicã. Quod ex duabus pendet quæstionibus: an siderũ motu res humanæ regantur: &, an possit is humano deprehendi ingenio. Quæ cum vtraque docuisset, tum colligit, & hunc mathematicũ verum dixisse: idque multis argumentationibus peruincit. Cicero similiter secunda Philippica, cum respondet Antonio obiicienti sibi ingratitudinem, necesse erat, si debebat conuinci ingratitudinis, vt accepisset aliquid ab Antonio. Deinde, vt quod accepisset, beneficium esset. Postremum illum gratiam non habuisse Antonio. Hunc itaque ordinem sequitur. At beneficio (inquit) sum vsus tuo. Quo? Negat scilicet. Dicit tamen id semper præ se tulisse. Subiicit deinde. Sed quo beneficio? quòd me Brundusii non occideris? Docet id, quod acceperit, beneficium non esse. Postremò, sed sit beneficium, quandoquidem maius à latronę accipi nullum potuit, in quo potes me dicere

ingrátum? Sic etiam continuò pòst de literis suis, cum eas recitasse reprehendit, primum coarguit inhumanitatem eius, qui literas vllas recitandas putet. Deinde, quas si suas esse neget Cicero, probare nequeat illius esse. Demum, vt agnoscat eas, sicuti facit, nihil esse in eis quod accusare poßit Antonius. Quisquis viderit ista, diligentérque perspexerit, facilè cognoscet, quo modo cuncta hæc velut gradibus quibusdam ducãtur: vtque perueniri ad sequentia nisi per priora non poßit, si modo ea quæ priora sunt, dicẽda credamus. Adeóque prioribus adiuuantur sequentia, vt quanuis priora fortè satis constanter teneri non poßint, sequentium tamen integra plerunque maneat fides. Mutatur tamẽ hic ordo quæstionũ, vt eiusdem generis quæstionũ alia aliis in causis sit dispositio. Vt pro Murena, de criminibus quæ extra causam erãt, primum dixit Cicero, quoniã leuia & inania nulliusq; momẽti erãt, vt subleuatis illis atque cõtemptis, totius accusationis authoritatem pondusq; primo aditu videretur subleuasse. Vnde tãquã ex illa fiducia erupit, vt diceret, Bene habet, iacta sunt fundamenta defensionis. Pro Plancio, quoniã in dignitatis comparatione præcipua causæ illius vis ex accusatoris opinione nixa erat, inq; eam vehemẽtißimè (quod ex Ciceronis defensione perspicere licet) incubuerat: tractat ergo Cicero primam hãc partem, à qua cum deiecisset eum, quod difficile nõ erat, à tota deiecisse causa videretur. Ante omnia enim curãdum est, vt initio firmum aliquid & quod bene sperare auditorem de tota causa faciat, ponatur. Credendúmque, non sine ratione iactari ab omnibus, principium cuiusque rei potißimam esse partem. Euitatur interim perspicuus ille & nimiũ diligens ordo, quo ars magis in occulto sit, minusq; suspecta sit auditori dictio, quæ nõ ex dicentis astu, sed ex re nata

videatur. Non quòd non optimus sit ad rem quamque dicẽdam ordo exactißimus, quando & decor etiam præcipuus orationi, quẽadmodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed sicut in vita, qui animorum: sic in oratione, qui aurium gratiam cupit, non quæ rectißima sequitur, sed quæ persuasioni alienæ accommodatißima.

Vt omnia in Verrẽ repetundarum crimina.) Lege repetundarum qui tenerentur, explicauimus prius. Quod ad hunc attinet locũ, cũ C. Sacerdos prætor in Sicilia fuisset, successit ei in prætura C. Verres, qui cum prouinciã eam obtinuisset triennium, & multa ibi libidinosẽ, auarẽ, crudeliterq; egisset, tãdem aliquãdo succedente ei Metello, Romã reuersus, repetundarum à Siculis postulatus est, qui omnes præter Syracusanos & Mamertinos, Marcum Tullium illo tempore florentẽ defensionibus amicorũ, ad accusandum Verrem descendere cõpulerunt, propterea quòd hunc iampridem necessitudine quadã sibi deuinctum haberẽt, vt qui quęstor prætoris Sex. Peducei in insula ea fuisset, & cũ inde discederet, multa eis oratione ea, quã Lelybæi habuerat, benignè esset pollicitus. Hac ergo Siculorum causa suscepta, multis criminibus accusauit Verrẽ Cicero, quorum pleraque tam diuersa separatáque fuere, vt nullum alteri probando accõmodari posset: sed suis singula essent quæstionibus explicanda. Sitne animus humanus immortalis.) De animi immortalitate variæ fuerunt philosophorũ sententiæ. Plato immortalem facit. Epicurei statim vt à corpore separatur, interire eũ cõfirmant: Stoici, manere quidem cum aliquãdiu, verum pòst tamen dißipari, atq; in nihilum redigi. Frequens est in huius rei mẽtione Cicero, qui vbicunq; sese offert occasio, Platonis sententiæ libens subscribit. Qui veteris Academiæ.) Academia locus ęrat iuxta Athenas, vbi disputare ac docere solebat Plato. Vnde dicti sunt Academici, quorũ etsi nomẽ vnũ, tamen duplex sententia fuit, vnde & duplex facta est Academia: vna vetus, altera noua, quemadmodum explicatum à nobis est libro secundo. Virtutẽ esse summum bonum.) Quam sententiã Stoicorum diximus iam asseri à Cicerone Tusculana quinta, in Paradoxis, & expendi etiam in libris de finibus. Voluptatem summum bonum esse.) Ea sententia Epicuri fuit, quam apud Ciceronem primo libro de finibus defendit Torquatus. Vt in Murenæ causa,) Obiecerat enim Cato & Sulpitius Murenæ Asiã, & præterea saltatorẽ eum Cato appellarat: quę duo crimina diluit Cicero, priusquam ad reliquas duas accusationis partes progrediatur. At in M. Cœliũ tam multa.) Nã cum auri à Clodia accepti & veneficii esset accusatus Cœlius, tã multa præter hæc obiecta illi fuere, vt vel minimã Ciceronianæ orationis partẽ occuparent ea, de quibus erat cõstitutum iudicium. Quæ ex ipsis nascuntur verbis.) Quæ quæstiones ex verbis ipsis nascãtur, quæve ex iis quę verbis inclusa sunt, de his lege libri secundi caput vndecimum. Quòd Penthesileam ad Troiam occiderit.) Hæc Penthesilea regina Amazonum fuit, cõsanguinea earundem reginæ Hippolytes, quã superius diximus occisam fuisse ab Hercule. Qua perempta, Penthesilea exul cum suis, Priamo cõtra Gręcos auxilio venit, in eóque bello ab Achille occisa est. Sic ferè Diodorus. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur.) Eius declamationis argumẽtum est eiusmodi: Vir fortis optet præmiũ quod volet. Qui causas volũtariæ mortis in Senatu nõ reddiderit, insepultus abiiciatur. Quidam de partu vxoris mathematicum cõsuluit. Is respõdit, vitũ fortẽ futurũ qui nasceretur, deinde parricidã. Cum adoleuisset qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit, reddiderit causas volũtariæ mortis, pater cõtradicit. Cicero similiter in secũda Philippica.) Verba Ciceronis habent ad hunc modũ: At beneficio sum vsus tuo: Quo? Quanquã illud ipsum quod cõmemoras, semper pręme tuli. Malui me tibi debere cõfiteri, quam cuiquã minus prudẽti nõ satis gratus videri.

Verris causa.

Animus an immortalis.

Academia.

Penthesilea.

Hyppolyte.

Sed quo beneficio? Quòd me Brundusii nō occideris? Quē ipse victor, qui tibi, vt tute gloriari solebas, detulerat ex latronib⁹ suis principatum, saluū esse voluisset, in Italiā ire iussisset, eum tu occideres? Fac potuisse. Quod est aliud P. C. beneficiū latronū, nisi vt cōmemorare possint, iis se vitam dedisse quibus nō ademerint? Quod si esset beneficium, nunquā ii qui illum interfecerunt, à quo erant seruati, tantam essent gloriā cōsecuti. Quale autem beneficium est, quòd te abstinueris à nefario scelere? Qua in re nō tā iucundum videri mihi debuit, nō interfectum à te, quàm miserum, id te impune facere potuisse. Sed sit beneficium, quādoquidem maius à latrone accipi nullum potuit: in quo me potes dicere ingratum? An de interitu Reipub. queri nō debui, ne in te ingratus viderer? &c. Sic etiam continuò pòst de literis suis.) At etiā literas, inquit, quas me sibi misisse diceret, recitauit homo, & humanitatis expers, & vitæ cōmunis ignar⁹. Quis enim vnquā, qui paulum modo bonorum consuetudinem nosset, literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palámque recitauit? Quid hoc est aliud, quàm tollere è vita, vitæ societatē? tollere amicorū colloquia absentiū? Quàm multa *loca solent esse in epistolis, quę prolata si sint, inepta esse videātur. Quàm multa seria, neq; tamen vllo modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuę. stultitiā incredibilē videte. Quid habes quod mihi opponas homo diserte, vt Mustelię, Thamisio, & Tironi, Numisio videris? Qui cum hoc ipso tempore stent cū gladiis in conspectu Senatus, ego quoq; te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid oppones tandem? Si negē me vnquam istas literas ad te misisse, quo me teste cōuinces? An chirographo, in quo habes scientiā quæstuosam? Quî possis? sunt enim librarii manu. Iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantā iam proferam, nihil sapere docuit. Quid est minus, nō dico oratoris, sed hominis, quàm obiicere aduersario, quod ille si verbo negarit, lōgius pgredi nō possit qui obiecerit? At ego non nego, téque in isto ipso conuinco, non inhumanitatis solū, sed etiam amētiæ. Quod enim verbum in istis literis est nō plenum humanitatis, officii, beneuolentiæ? & quæ sequuntur. Porrò, de Murenæ, & Plancii causa nō est cur hoc loco quicquam dicamus, cum anteà de vtraque dixerimus.

*ioca.

Argumentationum, quibus singulæ quæstiones confirmantur, quæ debeat esse dispositio. Cap. XIII.

In genere demonstratiuo nō ita magni referre, quæ præcedant argumentationes, & quæ sequantur.

ARgumentationum dispositio in eis, quæ ἐπιδεικτικὰ Græci, Cicero demonstratiua vocauit: quæ videlicet ad ostentationem tantùm voluptatémque audientium differuntur, ex arbitrio ferè pendet eius, qui dicit: abundéque satis fecit, si decorem, cuius solius est cura sibi, dispositione consequitur. Huiusmodi sunt laudationes, vituperationes, & panegyricorum plerique, qui ex laudatione in suadendi quandam imaginem nonnūquam descendunt. Quoniam autem laudantur bona, vituperantur contraria: in homine quidem laudamus animi bona, vt scientias, vt virtutes. Corporis verò & fortunæ bona laudamus dupliciter, vel quia bonorum animi sunt indicia: vt vires, quia continentiæ

De his Fa. li. 3. cap. 9. & M. Cic. multis in locis.

signum sunt: opes, quia fragilitatis, vel quia bene sit vsus, vt opibus ad liberalitatem, viribus ad fortitudinem. Contraria quoque interpretatione vituperamus hæc ipsa, & horum contraria. Per se enim, nec bona sunt, nec mala: sed ex eius qui habet ingenio accipiunt nomen. In reliquis rebus laudamus vtilitatem, quam præbent nobis: & ea præcipuè parte bona censemus, qua prosunt. Sic deum, patrem, rectorem rerum nostrarum, custodem, protectorem, datorem vitæ, prosperitatis, quietis, omniúmque quæ felicium expetantur votis, fontem originémque laudamus. Deinde similitudine laudum nostrarum. fortunæ quidem, quòd nulli obnoxius sit: corporis, quod malorum omnium, quæ in nos incurrunt sit expers: animi humanarúmque virtutum, vnde iustum eū, clementem, longanimem, propitium, sapiētem dicimus. Eadem ratione in equis, ex vsu nostro, gestandi arandíque commoda narrantur: quantum bello, quantum pace nobis præstent. Tum quòd alacritate ad pericula, fide aduersus veteres dominos, patientia laborum, mansuetudine, obsequióque virtutes nostras referunt. Ita in corporis bonis, robur, velocitas, decor. Ita in fortunæ, sunt ornamenta, phaleræ, frena, cultus, & à maxima quaque fortuna maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modò, sicut copiosissimè Virgilius: Georg. lib. 4. *nec psitaci, vt Ouidius, vt Statius: sed inanima quoque, sicut vrbes, portus, regiones, arbores, plantæ, lapidésque laudantur. Sic Plinius terram laudat, quòd propter eximia merita cognomen indidimus eis maternæ venerationis. Vtilitas* Lib. 2. cap 65 *hæc eius est. Iam mitem, benignam, indulgentem, & vsus mortalium semper ancillā vocat. Iam venena nostri misertam instituisse putat. Imitatio quædam est hæc humanæ probitatis. Nec ego sum nescius, ista figuratè dici (propriè*

enim qui possent?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen constat, quod initio proposui: similitudine quadam virtutis ista laudari, cum sint re vera longißimè ab ea remota. Sed de laude, quanquam non nostri negotij nunc ea sit, haec velut in transcursu non inutile fuerit attigisse. Latè patet enim laus, & omnium ciuilium quæstionum ratio propè ex eo fonte descendit In iudicijs enim, quid æquum, quid iniquum sit: in consilijs, quid expediat, aut noceat, quæ cuncta vtilitatis honestatísque fine metimur. Quis autem nõ videat hæc omnia cum laudatione esse coniuncta? sed tamen laudatio ex dicentis destinatione in aliud transit nomen. Laudationem verò tunc propriè signamus hoc nomine, cum laudamus rem nullum alium in vsum, nisi vt laudemus. In hoc itaque orationis genere, quoniam præcipuè voluptatem admirationémque sectamur audientium, quæ non contingit nisi magnis quibusdã recensendis, quæ persæpè cum fide etiam periculo petũtur, aut minoribus in eum modum extollẽdis, vt magna videantur: sic ergo nonnunquam instituitur dispositio, vt argumentationibus alia super aliam increscentibus velut gradibus quibusdam augeatur oratio. Qualis est apud Ciceronem laus clementiæ Cæsaris, M. Marcellum restituentis. Et ad Quirites item laus beneficij Pop. Ro. quo ipse est ab exilio reductus. Quæ quomodo fiant, superius diximus. At in earum rerum laudibus recensendis, quarum ipsa sibi sufficit magnitudo: vt in Pompeij laudatione pro lege Manila, in vituperatione M. Antonij, L. Pisonis, cæterorumq́, nihil est necesse seruare hac extruendarum argumentationum legem. Sed aut dispartimus bona per sua genera, sic, vt de fortunæ bonis, de corporis tũ de virtutibus dicamus, singulasq́ similiter prosequimur, vt quicquid fecit ad vnãquãque virtutum

Cap. 3. huius lib.

pertinens,id ad eam redigam. aut vitam totam, vt natus, vt educatus est, vt sese gessit, per temporum ordinem digerimus. aut ipsi nobis distributionem quādam effingimus, quod pro legē Manilia in laudando Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciendum sibi,quoniam pura laus non fuit eo loco proposita:sed in suasionem vertebatur laudatio,nec Pompeium bonum virū tunc probare voluit,sed vtilissimum imperatorem, in quo dixit quatuor illa esse oportere, scientiam rei militaris,virtutē,authoritatem,felicitatem. Aut si multa sint argumenta laudis,quorū magna alia,alia leuiora sint,ne vel leuiora in vnum congesta locū exilitate sua vim orationis infringant,vel eam maiorē supra modum tollant, ordinē, quē arbitrariū supra vocauimus,sequimur. Itaque vt maiorum robore, leuiorum fulciatur debilitas: & rursus tenuitate leuiorum,impetus maiorum temperetur,miscemus ea,iūgimusque incredibilia probabilibus, splendida obscuris, insignia ignotis,propria cum his quæ sunt aliorum communia:vt hac mistura,concinnatio quædam,& æquabilitas accedat orationi. In his verò generibus, quæ fidem solam quærunt: fidei quoque est ante omnia accōmodanda dispositio, id est, quemadmodum de quæstionibus diximus,si sint argumentatione, quæ non solum prodesse causæ possint,sed ex quarum asseueratione reliquis argumentationibus aliqua parte veniat fides, vt eas aliis præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæstione,cuius sæpe iam meminimus, qua disputat an possit vllus ab altero occidi iure.primùm opponit aduersariis M. Horatium,qui sororem occidit,absolutúsque est Po. R. sentētia. In quo velut nascentis rei Romanæ exemplo, legésque, & testimonium ex fabulis quæsitū,innixa sunt: Similiter Quintilianus in Mathematico,cum probare vult,mathematicū di-

Quis argumētationum ordo in genere deliberatiuo & iudiciali. Cap. proximo.

xisse verum, postquam probauit syderibus regi res humanas, & eorum vim posse ab hominibus comprehēdi, primum argumentum ponit ipsam mathematici constantiam in respōdendo, qui cum ea, quibus meritò credere consulens eum pater non debuerit, tamen nihil texerit, sed omnia sine dissimulatione protulerit, pendet vtique præcipue quæstionis istius fides ex mathematico. Quemadmodū in futurorum omniū prædictione, nulla re magis credimus, quàm eius scientia fideque, cui prædicit. Rectè ergo hoc argumentum tanquam firmamentum primum fecit. Præter hæc, si non sit hæc in argumentis ordinis causa, tamen proxima ratio erit, vt aliquid quod apud audientium animos multū habiturū sit viriū, hoc primum locemus: deinde debiliora in medium recipiamus: postremum faciamus id: quod arctissimè auditorem teneat: quoniam eorū, vt proxima, sic est efficacissima memoria. Quintilianus itaque in Milite Mariano, in prima quæstione, quā fecit, an licuerit eum qui vim inferret occidere, primam confessionem causæ aduersario extorsit, Non (inquit) me hercule possum tenere, quo minus in accusatorē dolor meus prorūpat. Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles, hoc tulisses? Nihil fere potuit efficacius dici pro caussa, quàm quo vel imprudentissimus etiam aduersarius cogeretur secundum reum pronuntiare. In fine vero quæstionis id posuit, quod quamuis non ad firmādum fidē causæ, tamē quod maius est, apud iudicis animum, potētissimum esse debuit. Itaque cum inuasisset luxuriā nobilitatis quā maxime studebat seueritate virtutibusq; premere C. Marius: subiecit in fine, Dij profectò magnitudinem tuā curāt imperator ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes attulerunt tam honestæ sentētiæ occasionem. Quod miles fortiter fecit, si absoluis, tuum exemplū

Libr. huius cap. 3.

est. In affectibus (quod & antè diximus) crescere semper debet oratio, & quemadmodum inter argumentationes ea quæ affectus est capacissima, sic in ipso affectu quod potentissimum, rectè ponetur postremum. Cum enim sua sponte citissimè arescant lachrymæ, turpe est eas dicentis frigore siccari. Quod vt lachrymis, sic in omni affectu necesse est euenire: quoties is qui dicit, propositis efficacioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde velut destituta omnibus oratione deflectit.

Ordo argumentationum in mouendis affectibus.

Quæ ἐπιδεικτικὰ Græci, Cicero demõstratiua vocauit.) Tria quemadmodum & suprà attigimus, causarum sunt genera, demõstratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demõstratiuum vocãt, quod in laudando vituperandoq; versatur. Deliberatiuum, quod in suadendo, aut dissuadendo, hortando, dehortãdóue cõsistit. Iudiciale, quo accusamus aut defendimus, petimus, aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locum, id quod Latini, Ciceronem in Rhetoricis secuti, vocant genus demonstratiuum, Græcis ἐπιδεικτικὸν dicitur. De quo hũc in modũ Quintilianus lib. 3. Est igitur, inquit, vt dixi, vnũ genus, quo laus & vituperatio cõtinetur: sed est appellatum à meliore parte laudatiuũ. Idem alij demonstratiuum vocant. Vtrunque nomen ex Græco creditur fluxisse, nam & ἐγκωμιαστικὸν & ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν nõ tam demõstrationis vim habere, quàm ostentationis videtur, & multum ab illo encomiastico differre. Nam vt continet laudatiuum in se genus, ita nõ intra hoc solum consistit. An quisquam negauerit, panegyricos ἐπιδεικτικοὺς esse? Atqui formam suadendi habent, & plerunq; de vtilitatibus Græciæ loquuntur: vt causarum genera tria sint, sed ea tum in negotiis, tũ in ostentatione posita. Nisi fortè non ex Græco mutuantes demonstratiuum vocant: verum id sequuntur, quod laus & vituperatio quale sit quicque demonstrant. Et panegyricorum plerique.) πανήγυρις, laudem, festum, mercatum, conuentum significat. Hinc λόγοι πανηγυρικοί, hoc est orationes, quæ in laudem cuiuspiam, aut alioqui in conuentu populi, non tam vtilitatis, quam demulcẽdarum aurium voluptatisque gratia apud Græcos dici solebant. Etiamsi nõnunquã (vt iam ex Quintiliano ostendimus) & suadendi habebant formam, & de vtilitatibus Grǽciæ loquebãtur, id quod nec Rodolphus dissimulat. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduersus veteres dominos,) De hac equorum laude & amore aduersum dominos multa legere est apud Pliniũ li. 8. capite 24. Nec psitaci, vt Ouidius, vt Statius.) Ouidius secũdo lib. elegiarum deplorat, simul ac laudat psitacum mortuum. Idem facit Statius ad Meliorem lib. 2. syluarum.

Tria causarũ genera.

Genus demõstratiuum.

Panegyris Panegyrici.

Vt in Pompeii laudatione pro lege Manilia.) Manilius tribunus plebis legem rogarat, qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticũ. Eã legem dissuasere summi viri ac principes ciuitatis Catulus ac Hortensius, suasit Cicero: & quidem ita suasit, vt bonam totius orationis partẽ destinarit recensendis laudibus Pompeij, cuius laudationis mentionem hic facit Rodolphus. In vituperatione M. Antonii. In quem plenis, quod aiunt, velis inuehitur Cicero philippica secunda. Et. L. Pisonis.) Hic est ille L. Piso, qui cum Gabinio cõsul erat id temporis, quo in exilium actus est Cicero. Qui cũ postea senatus authoritate, ac populi iussu, esset restitutus in patriã: orationẽ habuit in senatu de prouinciis Cõsularibus: idque ea ratione effecit, vt ambo COSS. Piso inquã & Gabinius à prouinciis reuocarentur. Quare vehementer offensus Piso, de insectatione Ciceronis questus est in senatu, grauiterque in illum inuectus, maxime fiducia Cæsaris generi sui, qui tum Gallias obtinebat. Ergo huic respõsurus Cicero, ita eum retaliat

Lex Manilia.

L. Piso.

vt grauissima ei in senatu obiiciat crimina, omniq; cum genere vituperationis proscindat. Atque haec est vituperatio illa Pisonis, cuius meminit hoc loco Agricola. In eis verò generibus, quae fidem solam quaerunt.) Quorum hic est finis, vt vera credatur esse quae dicitur. vt est genus deliberatiuum & iudiciale. Opponit aduersarius M. Horatium.) Hic qua arte amissis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & sororē ipse suam occiderit, narrat T. Liuius libro primo ab vrbe cōdita. Legésque.) Duodecim videlicet tabularum, quae furem nocturnum quoquo modo, diurnū autē si se telo defendisset, impunè sinebant interfici. Et testimonii ex fabulis quaesitum.) Ait enim, nō sine causa fictis fabulis doctissimos homines memoriae prodidisse, cum Orestem, qui patris sui Agamemnonis vlciscendi causa, matrem Clytemnestram necauisset, variatis hominum sententiis, sapientissimae deae Palladis sententia liberatum. Praeter haec, si non haec sit in argumentis ordinis causa.) Hoc ipsum Fabius lib. 5. capite de vsu argumentorum, & Cicero item non vno in loco docet, nempe firmissima argumenta in principio & fine locāda esse, debiliora velut in medium agmen recipiēda. Cum enim sua sponte arescant lachrimae.) Sic Quintilianus lib. 6. Nunquam tamen debet lōga esse miseratio, nec sine causa dictum est, nihil facilius quàm lachrymas inarescere. Nā cum etiā veros dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus, imago: in qua si moramur, fatigatur lachrymis auditor, & requiescit, & ab illo quem ceperat impetu, ad rationē redit. Nō patiamur igitur frigescere hoc opus, & affectum cum ad summū perduxerimus relinquamus, neque speremus fore, vt aliena quisquā diu ploret. Et in partitionib. Cicero, Cito enim (inquit) exarescit lachryma, praesertim in alienis malis.

Orestis fabula.

Tametsi naturalis quidem partium argumentationis ordo is sit: vt propositiones semper praecedant, sequatur conclusio: & in ratiocinatione, primas locus cedat maiori, secundus minori, tertius conclusioni: tamen ordinem hunc adeo anxie obseruandum non esse, quin interdum mutetur ne dum nimis theologicè pro & contra volumus arguere, in meras incidamus ineptias.

Cap. XIIII.

Naturalis ordo partiū argumentationum.

PArtes argumentationum quam cupiant dispositionem, non est certis vllis comprehendere praeceptis. Quae sint autem partes argumentationis, proximo libro satis multis executi sumus. Et naturalis quidem ordo est earum, vt praecedant propositiones, deinde sequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoque, prima sit maior propositio, proxima sit minor, postrema conclusio. Sic in inductione, priores sunt species aut partes, quam genus aut totum, quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem vsquequaque obseruare, frigidae prorsus est & friuolae cuiusdam nescio an curae dicam an cauillationis, certe infantiae & fastidij. Infantiae quidem, quod nihil potest aut mi-

Lib.2.cap.14

nia velut puerum à magistro dictata ad vnam certam legẽ formámque dicere. Fastidij quoque, quod necesse est sequi eos, qui aures nulla vnquam varietate delicatißimam nostri partem tentant reficere. Varietas enim, sicut rerum omnium, si orationis præcipuè leuat tædium. Multarum adeo rerum nobis gratia, non ex se, sed vel ex meliorum etiam satietate venit. Iam etiam pleræque sunt argumẽtationes, quarum tota vis aut duabus propositionibus citra conclusionem explicatur, aut altera propositionum pro tota ponitur ratiocinatione. Quæ qualia sint, suo loco demonstrauimus. Feras tamen vtcunque leuioribus in rebus hanc ludicram verborum iaculationem, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputandum circulorum clamores petuntur. At in eis rebus, quæ non ideo tantum dicũtur, vt dicãtur, sed vt animos nostros subintrent & emendent, quæque vitiis eradendis ex intimis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quæ moralis philosophiæ vocamus, si hac leuitate intra primas subsistant aures, inania profectò, inania tãtum irritáq; verba fundent. Maioribus ergo viribus instructã orationem, & plenioribus ferri eã velis oportet. Auertẽdus enim est ab eis quæ placent, quæque multo tempore probauit animus, & ipse sibi (vt ita dicam) est auferendus. Nec tam docendus, vt sciat meliora: quàm cogendus, vt velit. A qua facultate, quantũ absit contra facta illa & spinosa argumentandi ratio, non est certiore signo colligere, quã quod ea posteaquam philosophorum scholas ingressa est, moralis ista, quam vere philophiam dicimus è scholis prorsus exceßit. Veterum certe neminem nisi stoicorum horridißimum quemque sic disseruisse inuenias, nec id vbique tamẽ. Et si quis paulo lætiore fuit ingenio, huius etiã sectæ victus est dignitate, & splendidius aliquid dicere con-

Lib. 2. cap. 19

Hæc legant silicernia ista, quibus nihil placet, nisi arguitur & replicatur.

cupiuit. Aristoteles certe, Plato, & quorũ interea in philosophia paribus laudibus eloquẽtia eruditióque celebratur, rarissime putauerunt vtendum sibi nudis illis & expreßis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facile perspectu est. At nostri sæculi philosophis, si, quæritur & arguitur primo & secundo, & notandum quarto aut quinto, & cõsequentia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, destitutos prorsus & nihil quod dicant habituros videbis, Nec hæc eò dico, quod ea putem esse contemnenda. Disci enim illa ab incipientibus in scholis, & quidẽ exactißima cura velim, & exerceri quoque, sed adeo, vt intra scholam maneant. A grauiorum verò rerum tractatu, doctiorúmque virorũ disputatione: ante omnia, cum posteritati erudiendæ res literis mandantur, crediderim maxime hanc leuem ineptamque dicẽdi scrupulositatem remotam esse debere. Nunc autem cum sint omnia in leuißimas etiã digesta quæstiones, & cuilibet quæstioni, velut statutus lege quadã argumẽtationũ & notãdorum debeatur numerus, implentur ingentia volumina librorum, & totis paginis dicũtur, quæ singulis interdum versibus poterant absolui. Equidem argumentationem in oratione cõtrouersa censeo necessariam esse, tanquam neruos sine quibus ea subsistere non poßit. Sed quemadmodum deforme nõ modo sit corpus, sed nec speciem quidem habeat corporis, in quo soli sint omniq; carne nudati nerui, sic nec orationis aut faciẽ aut nomẽ iure habebunt horridæ istæ & vna perpetua specie compositæ argumentationes. Apud Græcos quidem in prouerbio fuit, vt dicerẽt, egregia de lente, quoties minor res maiorem in modum tolleretur. Quanto nunc rectius hi notabuntur, cum puerilibus etiam nugis diuina pertractent? Vertendæ sunt igitur formæ argumentationum, & partes earũ

Quibus flosculis lasciuiant philosophi ætatis nostræ.

Quid Rodolphe si hęc nostri legant Theologi?

varia collocatione dispõẽdæ. Nec tamẽ adeo vitãdus ordo rectus, vt credamus non interdum ratiocinationẽ totam proferẽdã, quod & Quintilianus fecit in ea declamatione, quæ inscribitur Ignominiosus cõtra tres rogationes, Ergo (inquit) si & ignominiosum vult esse eum, qui ter contradixerit nec tenuerit, & hic contradixit ter nec tenuit, quomodo non sit ignominiosus, inuenire profectò nõ poterit. Sic & Cicero cum multis in locis, tũ pro M. Cælio: Siqua nõ nupta mulier (inquit) domum patefaceret omniũ cupiditati. & reliqua multa, quæ subiicit in eã sententiã, quorũ omniũ hæc vis est: Nemo poterit dici adulter, qui cũ muliere omniũ cupiditati exposita coïre consueuit. Hoc apertũ est maiorẽ propositionem esse ratiocinationis. Addere deinde debebat minorẽ: Clodia autem talis mulier est, Variauit id dicendi figura, & in eius locum interrogat eam, fateatúrne talẽ esse se, an neget. Pòst ad vtranq; partem cõcludit, si neget se talẽ esse, ne debere quidem videri à M. Cælio petulãtius quicquam cum ea factum: sin fateatur, non id videri ex præcedentiun propositionum probatione adulterium. At in eadem oratione paulo antè cõuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem Cicero, primámque conclusionẽ ponit: In M. Cælio nulla luxuries reperitur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla cõuiuiorum & lustrorum libido, quæq; sequuntur. Hoc est enim, quod probandum est. Deinde cum subdit: Audistis antea cum accusaret: minorẽ propositionem facit, quæ est, Cælium summa eloquẽtiæ studiorúmque cura teneri. Postremo maiorem addit: atque scitote iudices, eas cupiditates quæ obiiciuntur Cælio, atque hæc studia de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Vt sit ratiocinatio: Non possunt in eo in quo est summus studiorum amor esse, & prauæ cupiditates: in

Cælio est summus studiorum amor, non possunt ergo in eo esse prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propositionibus tantum. Vel maior, vt Quintilianus in Mathematico: Ei (inquit) tantùm debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, vt se ipse potius occidat. Hanc propositionem probat: Deinde quod assumpturus, & hoc videlicet quod ex eis conclusurus: ego verò talis non sum, non ergo debet mihi mors negari: ea velut in propositione. illa satis intellecta prætermisit. Interim proponitur minor, vt in eadem declamatione: Quid quòd me futurũ dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet, Quisquis prædictus parricida est, debet mori: ego prædictus sum parricida: debeo ergo mori. Est ergo quòd proponitur minor propositio: quòd sequitur est confirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida prædictus est. Quod quanquam posset vniuersaliter pronuntiari, orator singulariter & tanquam de hoc vno pronuntiat. Quoniam (vt priore libro dixi) vniuersales Lib. 2. cap. 14 *propositiones remotiores esse, & minus arcte premere rem præsentem videntur.*

Qui aures nulla vnquam varietate, delicatissimam nostri partem, tentát reficere.) Quis enim inquit ille, est auribus vsqueadeo patiẽtibus, vti vel paulisper ferat orationem vbique sui similem? Tãtam vbique vim habet varietas, vt nihil omnino tam nitidum sit, quod nõ squalere videatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura vel in primis varietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil vsquam reliquit, quod non admirabili quodã varietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinẽtur, ita semper animus circumspectat, in quod se velut nouũ intẽdat. Cui si cuncta sui similia occurrãt vndique, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus, Ars Porrò, inquit, variandi, cum gratiá præbet ac renouat aures, tum dicenté ipsum laboris mutatione reficit: vt standi, ambulãdi, sedendi, iacendi vices sunt, nihilq; eorũ pati vnum diu possumus. In quibus solum os instruitur.) In quibus id agitur solum, vt dicẽdi vsum paremus. Et inanes inter disputandum circulorũ clamores petuntur.) Vbi hoc vnum quæritur, vt qui nos disputãtes vndequaque circunstant, ii nobis applaudãt, & placere sibi ea quæ dicuntur à nobis, plausu ipso ac clamore testẽtur. Et ipse sibi, vt ita dicam, est auferẽdus.) Ita, inquit, afficiendus animus est, vt nõ is sibi esse videatur qui adhuc fuit, vtique probet ea quæ auersatus est hactenus, & auersetur, quæ hucusque probauit. Egregia delente.) Eundem propemodum sensum habet cum eo, quod legitur apud Gellium τό ἐν φακῇ μύρον, in lente vnguentum.

Varietas quã placeat auribus.

De cautionibus aliquot inter argumentandum obseruandis ei, qui aduersarium velit conuincere. Cap. XV.

POssent ista extendi, multipléxque horũ forma proferri ex authoribus. Sed longum id est: & nisi alioqui multa cura quis legendis, explicãdis, perspiciendísq; scriptoribus ista cognouerit, frustra docebitur. Nã neque dici omnia possunt, & ex eorũ quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoscet. Illud tamen adiecisse velim, quod si qua sit propositio, vel aliquid propositionis simile, in quo maius quæstionis momẽtum sit positũ, rectißimè aliquãdo antequã id aggredimur quod eo cõficere volemus, in antecessum apud auditores est deponẽdum, & tãquam aliud agamus explicandum. Minus enim suspectũ tunc erit, cũ quare dicatur nõ apparebit: credeturque facilius, & securos animos blãdius subibit. Sicut minus timẽtur arma, quorũ non intelligitur vsus. Inde cũ possederit mẽtem paratã semel, fidem tunc quoque perferet, cũ vtendũ erit eo. Fauet enim quisq; persuasioni suæ, nemoq; vel sibi ipse libẽter errorẽ suum fatetur. Credimusq; multa, nõ quia vera videãtur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronẽ illa expositionis matris Cluẽtij inuidia. quæ quãquã præcipuè veneficij crimini defendẽdo cõueniat: tamẽ si, cum illud defendẽdum erat, primũ poneretur, poterat iam dubia sicut crimẽ videri. Huc pertinẽt altius repetitæ narrationũ præparationes. Et in altercationibus quidẽ præcipuus est obseruationis istius vsus. Ideoq; si qua sunt, quæ plus sint allatura cõfirmãdæ intentioni nostræ, non sunt vtique protinus cũ eo constringẽda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitúsq; se in laqueum quem prospexerit dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo quod efficere volumus, & altius repetẽda, & multitudine similium propositionum, quas sibi periculo daturus sit aduersarius, obruenda. Quæ cuiusmodi sint, ex Platonis

Cautio obseruanda argumentanti.

dialogis non est difficile perspicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus indicemus. Demus Academicũ probare volentem Epicureo: quisquis sine virtute sit, eum esse infelicem. Non sumet ille tantummodo virtutem esse summum bonum: id enim nihilo probabilius est, quàm id quod intendebatur: nec id etiam vnde istud deducitur, virtutis curam maxime naturalem esse homini. Altius igitur ordietur. Quæret ecquid fateatur animã corpore meliorem esse? Sed hoc quoque muniendum est Socratica inductione. Quærendũ est, an aurigam curru, & naue gubernatorem, & dominũ domo, & principem popularibus, & in vniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret: an & animi imperio putet corpus regi. Quæ si concedat, necesse erit concedat animum corpore potiorem esse. Quod vbi constare cœpit, sequatur hinc, propria animi bona propriis corporis bonis esse potiora. Quòd si docuerimus hinc, propriam animi virtutem: propriam corporis, voluptatem esse: constabit virtutem esse meliorem voluptate. Quod ipsum erit fortasse quærendum. Ex longinquo rogabit itaque, putétne eisdem gaudere corpus & animum? quod nimirum negabit. Nam & multa poscit corpus, quæ nec indulgẽda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersus animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ corpus auersatur. Cum gaudeant autem diuersis, voluptas corporis erit: quòd autem voluptati contrarium sit, non inuenimus, nisi virtutem. Ea pertinebit igitur ad animum. Hæc ergo bona vtriusque erunt. Quòd si est proprium animi bonum virtus, erit & summum bonum, cum demonstratum sit antè, meliora esse quæ ad animum, quàm quæ ad corpus pertineãt. Cũ enim nõ sint alia propria hominis, quàm quæ sunt animi & corporis bona: (Nã for-

tunæ bona solum dicuntur, quia istis deseruiunt) ergo animi bona, quoniã meliora sunt, summa sint oportet. Et iam hæc quidem cum sint virtutes, necesse est qui sine eis sit, esse cum summo malo, quod vitium erit, Atqui quisquis cum summo malo est, infelix est. Ergo iam efficitur, quod intẽdimus, quisquis est sine virtute, infelix est. Quòd si à proximis cœpissemus, & inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius negaret omnia, neque peruenire nos ad aliquid sineret vnquam, quod ipse confiteretur. At cum ea proponimus, quæ distãt multum, neque ferè quicquam negotij videãtur habere cum eo quod proponimus, facilius dat aduersarius tanquam nihil ad se pertinens. Vnde datur confessum nobis aliquid arripere, in quo pedem (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine, negaret id ipsum aduersarius, ne vinculis argumentationum vinciretur, & aliquid confiteretur, ex quo contra ipsum regredi possemus.

Sed quẽadmodum à summo quodam cacumine petito initio, ad id postremum, quod probare destinamus, delabimur: sic licebit econtrario, & hoc ipsum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, háncque ipsam argumentationem rursus alia astruere, donec veniamus ad aliquid tãdem, quod inficiari aduersarius non possit.

Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentionẽ aduersarius, proponere aliquid, quod etiam diuersum videatur à proposito, quod det aduersarius. Id cum fecerit, tum ductu eo quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis, contradicens eius quod aduersarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictum. Huius tamẽ admonitum altercatorem velim; vt sciat quã potissimũ ex istis disponendi rationem sequatur, duas ferè in alterca- Lib.2.cap.14 Duæ in altercatiõe figuræ

enim qui possent?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen constat, quod initio proposui: similitudine quadam virtutis ista laudari, cum sint re vera longissimè ab ea remota. Sed de laude, quanquam non nostri negotij nunc ea sit, hæc velut in transcursu non inutile fuerit attigisse. Latè patet enim laus, & omnium ciuilium quæstionum ratio propè ex eo fonte descendit. In iudicijs enim, quid æquum, quid iniquum sit: in consilijs, quid expediat, aut noceat, quæ cuncta vtilitatis honestatísque fine metimur. Quis autem nō videat hæc omnia cum laudatione esse coniuncta? sed tamen laudatio ex dicentis destinatione in aliud transit nomen. Laudationem verò tunc propriè signamus hoc nomine, cum laudamus rem nullum alium in vsum, nisi vt laudemus. In hoc itaque orationis genere, quoniam præcipuè voluptatem admirationémque sectamur audientium, quæ non contingit nisi magnis quibusdā recensendis, quæ persæpè cum fide etiam periculo petūtur, aut minoribus in eum modum extollēdis, vt magna videantur: sic ergo nonnunquam instituitur dispositio, vt argumentationibus alia super aliam increscentibus velut gradibus quibusdam augeatur oratio. Qualis est apud Ciceronem laus clementiæ Cæsaris, M. Marcellum restituentis. Et ad Quirites item laus beneficij Pop. Ro. quo ipse est ab exilio reductus. Quæ quomodo fiant, superius diximus. At in earum rerum laudibus recensendis, quarum ipsa sibi sufficit magnitudo: vt in Pompeij laudatione pro lege Manila, in vituperatione M. Antonij, L. Pisonis, cæterorumq́, nihil est necesse seruare hac extruendarum argumentationum legem. Sed aut dispartimus bona per sua genera, sic, vt de fortunæ bonis, de corporis tū de virtutibus dicamus, singulasq́ similiter prosequimur, vt quicquid fecit ad vnāquāque virtutum

Cap. 3. huius lib.

pertinens, id ad eam redigam. aut vitam totam, vt natus, vt educatus est, vt sese gessit, per temporum ordinem digerimus. aut ipsi nobis distributionem quādam effingimus, quod pro lege Manilia in laudando Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciendum sibi, quoniam pura laus non fuit eo loco proposita: sed in suasionem vertebatur laudatio, nec Pompeium bonum virū tunc probare voluit, sed vtilissimum imperatorem, in quo dixit quatuor illa esse oportere, scientiam rei militaris, virtutē, authoritatem, felicitatem. Aut si multa sint argumenta laudis, quorū magna alia, alia leuiora sint, ne vel leuiora in vnum congesta locū exilitate sua vim orationis infringant, vel eam maiorē supra modum tollant, ordinē, quē arbitrariū supra vocauimus, sequimur. Itaque vt maiorum robore, leuiorum fulciatur debilitas: & rursus tenuitate leuiorum, impetus maiorum temperetur, miscemus ea, iūgimusque incredibilia probabilibus, splendida obscuris, insignia ignotis, propria cum his quæ sunt aliorum communia: vt hac mistura, concinnatio quædam, & æquabilitas accedat orationi. In his verò generibus, quæ fidem solam quærunt: fidei quoque est ante omnia accōmodanda dispositio, id est, quemadmodum de quæstionibus diximus, si sint argumentatione, quæ non solum prodesse causæ possint, sed ex quarum asseueratione reliquis argumentationibus aliqua parte veniat fides, vt eas aliis præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæstione, cuius sæpe iam meminimus, qua disputat an possit vllus ab altero occidi iure. primùm opponit aduersariis M. Horatium, qui sororem occidit, absolutúsque est Po. R. sentētia. In quo velut nascentis rei Romanæ exemplo, legésque, & testimonium ex fabulis quæsitū, innixa sunt: Similiter Quintilianus in Mathematico, cum probare vult, mathematicū di-

Quis argumētationum ordo in genere deliberatiuo & iudiciali. Cap. proximo.

xisse verum, postquam probauit syderibus regi res humanas, & eorum vim posse ab hominibus comprehēdi, primum argumentum ponit ipsam mathematici constantiam in respō dendo, qui cum ea, quibus meritò credere consulens eum pater non debuerit, tamen nihil texerit, sed omnia sine dissimulatione protulerit, pendet vtique præcipue quæstionis istius fides ex mathematico. Quemadmodū in futurorum omniū prædictione, nulla re magis credimus, quàm eius scientia fidéque, cui prædicit. Rectè ergo hoc argumentum tanquam firmamentum primum fecit. Præter hæc, si non sit hæc in argumentis ordinis causa, tamen proxima ratio erit, vt aliquid quod apud audientium animos multū habiturū sit viriū, hoc primum locemus: deinde debiliora in medium recipiamus: postremum faciamus id: quod arctissimè auditorem teneat: quòniam eorū, vt proxima, sic est efficacissima memoria. Quintilianus itaque in Milite Mariano, in prima quæstione, quā fecit, an licuerit eum qui vim inferret occidere, primam confessionem causæ aduersario extorsit, Non (inquit) me hercule possum tenere, quo minus in accusatorē dolor meus prorūpat. Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles, hoc tulisses? Nihil fere potuit efficacius dici pro caussa, quàm quo vel imprudentissimus etiam aduersarius cogeretur secundum reum pronuntiare. In fine vero quæstionis id posuit, quod quamuis non ad firmādum fidē causæ, tamē quod maius est, apud iudicis animum, potētissimum esse debuit. Itaque cum inuasisset luxuriā nobilitatis quā maxime studebat seueritate virtutibusq; premere C. Marius: subiecit in fine, Dij profectò magnitudinem tuā curāt imperator ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes attulerunt tam honestæ sentētiæ occasionem. Quod miles fortiter fecit, si absoluis, tuum exemplū

Libr. huius cap. 3.

est. In affectibus (quod & antè diximus) crescere semper debet oratio, & quemadmodum inter argumentationes ea quæ affectus est capacissima, sic in ipso affectu quod potentissimum, rectè ponetur postremum. Cum enim sua sponte citissimè arescant lachrymæ, turpe est eas dicentis frigore siccari. Quod vt lachrymis, sic in omni affectu necesse est euenire: quoties is qui dicit, propositis efficacioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde velut destituta omnibus oratione deflectit.

Ordo argumentationum in mouendis affectibus.

Quæ ἐπιδεικτικὰ Græci, Cicero demõstratiua vocauit)Tria quemadmodum & suprà attigimus, causarum sunt genera, demõstratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demõstratiuum vocāt, quod in laudando vituperandoq; versatur. Deliberatiuum, quod in suadendo, aut dissuadendo, hortando, dehortandóue cõsistit. Iudiciale, quo accusamus aut defendimus, petimus, aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locum, id quod Latini, Ciceronem in Rhetoricis secuti, vocant genus demonstratiuum, Græcis ἐπιδεικτικὸν dicitur. De quo hũc in modũ Quintilianus lib. 3. Est igitur, inquit, vt dixi, vnũ genus, quo laus & vituperatio cõtinetur: sed est appellatum à meliore parte laudatiuũ. Idem alij demonstratiuum vocant. Vtrunque nomen ex Græco creditur fluxisse, nam & ἐγκωμιαστικὸν & ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν nõ tam demõstrationis vim habere, quàm ostentationis videtur, & multum ab illo encomiastico differre. Nam vt continet laudatiuum in se genus, ita nõ intra hoc solum consistit. An quisquam negauerit, panegyricos ἐπιδεικτικοὺς esse? Atqui formam suadendi habent, & plerunq; de vtilitatibus Græciæ loquuntur: vt causarum genera tria sint, sed ea tum in negotiis, tũ in ostentatione posita. Nisi fortè non ex Græco mutuantes demonstratiuum vocant: verum id sequuntur, quod laus & vituperatio quale sit quicque demonstrant. Et panegyricorum plerique.) πανήγυρις, laudem, festum, mercatum, conuentum significat. Hinc λόγοι πανηγυρικοὶ, hoc est orationes, quæ in laudem cuiuspiam, aut alioqui in conuentu populi, non tam vtilitatis, quam demulcẽdarum aurium voluptatisque gratia apud Græcos dici solebant. Etiamsi nõnunquã (vt iam ex Quintiliano ostendimus) & suadendi habebant formam, & de vtilitatibus Grçciæ loquebãtur, id quod nec Rodolphus dissimulat. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduersus veteres dominos.) De hac equorum laude & amore aduersum dominos multa legere est apud Pliniũ li. 8. capite 24. Nec psitaci, vt Ouidius, vt Statius.) Ouidius secũdo lib. elegiarum deplorat, simul ac laudat psitacum mortuum. Idem facit Statius ad Meliorem lib. 2. syluarum.

Tria causarũ genera.

Genus demõstratiuum.

Panegyris

Panegyrici.

Vt in Pompeii laudatione pro lege Manilia.) Manilius tribunus plebis legem rogarat, qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticũ. Eã legem dissuasere summi viri ac principes ciuitatis Catulus ac Hortensius, suasit Cicero: & quidem ita suasit, vt bonam totius orationis partẽ destinarit recensendis laudibus Pompeij, cuius laudationis mentionem hic facit Rodolphus. In vituperatione M. Antonii. In quem plenis, quod aiunt, velis inuehitur Cicero philippica secunda. Et. L. Pisonis.) Hic est ille L. Piso, qui cum Gabinio cõsul erat id temporis, quo in exilium actus est Cicero. Qui cũ postea senatus authoritate, ac populi iussu, esset restitutus in patriã: orationẽ habuit in senatu de prouinciis Cõsularibus: idque ea ratione effecit, vt ambo COSS. Piso inquã & Gabinius à prouinciis reuocarentur. Quare vehementer offensus Piso, de insectatione Ciceronis questus est in senatu, grauiterque in illum inuectus, maxime fiducia Cæsaris generi sui, qui tum Gallias obtinebat. Ergo huic respõsurus Cicero, ita eum retaliat

Lex Manilia.

L. Piso.

vt grauißima ei in senatu obiiciat crimina, omniq; eum genere vituperationis proscindat. Atque hæc est vituperatio illa Pisonis, cuius meminit hoc loco Agricola. In eis verò generibus, quæ fidem solam quærunt.) Quorum hic est finis, vt vera credatur esse quæ dicitur, vt est genus deliberatiuum & iudiciale. Opponit aduersarius M. Horatium.) Hic qua arte amißis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & sororē ipse suam occiderit, narrat T. Liuius libro primo ab vrbe cōdita. Legésque.) Duodecim videlicet tabularum: quæ furem nocturnum quoquo modo, diurnū autē si se telo defendisset, impunè sinebant interfici. Et testimoniū ex fabulis quæsitum.) Ait enim, Orestis fabula. nō sine causa fictis fabulis doctißimos homines memoriæ prodidisse, cum Orestem, qui patris sui Agamemnonis vlciscendi causa, matrem Clytemnestram necauisset, variatis hominum sententiis, sapientißimæ deæ Palladis sententia liberatum. Praeter hæc, si non hæc sit in argumētis ordinis causa.) Hoc ipsum Fabius libr. 5. capite de vsu argumentorum, & Cicero item non vno in loco docet, nempe firmißima argumenta in principio & fine locāda esse, debiliora velut in medium agmen recipiēda. Cum enim sua sponte arescant lachrimæ,) Sic Quintilianus libr. 6. Nunquam tamen debet lōga esse miseratio, nec sine causa dictum est, nihil facilius quàm lachrymas inarescere. Nā cum etiā veros dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa, quam dicendo effinximus, imago: in qua si moratur, fatigatur lachrymis auditor, & requiescit, & ab illo quem cœperat impetu, ad rationē redit. Nō patiamur igitur frigescere hoc opus, & affectum cum ad summū perduxerimus relinquamus, neque speremus fore, vt aliena quisquā diu ploret. Et in partitionib⁹ Cicero, Cito enim (inquit) exarescit lachryma, præsertim in alienis malis.

Tametsi naturalis quidem partium argumentationis ordo is sit, vt propositiones semper præcedant, sequatur conclusio: & in ratiocinatione, primus locus cedat maiori, secundus minori, tertius conclusioni: tamen ordinem hunc adeo anxie obseruandum non esse, quin interdum mutetur: ne dum nimis theologicè pro & contra volumus arguere, in meras incidamus ineptias.

Cap. XIIII.

Naturalis ordo partiū argumentationis.

PArtes argumentationum quam cupiant dispositionem, non est certis vllis compræhendere præceptis. Quæ sint autem partes argumentationis, proximo libro satis multis Lib. 2. cap. 14 *executi sumus. Et naturalis quidem ordo est earum, vt præcedant propositiones, deinde sequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoque, prima sit maior propositio, proxima sit minor, postrema conclusio. Sic in inductione, priores sunt species aut partes, quam genus aut totum, quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem vsquequaque obseruare, frigidæ prorsus est & friuolæ cuiusdam nescio an curæ dicam an cauillationis, certe infantiæ & fastidij. Infantiæ quidem, quod nihil potest aut mi-*

nia velut puerum à magistro dictata ad vnam certam legē formámque dicere. Fastidij quoque, quod necesse est sequi eos, qui aures nulla vnquam varietate delicatissimam nostri partem tentant reficere. Varietas enim, sicut rerum omnium, si orationis præcipuè leuat tædium. Multarum adeo rerum nobis gratia, non ex se, sed vel ex meliorum etiam satietate venit. Iam etiam pleræque sunt argumētationes, quarum tota vis aut duabus propositionibus citra conclusionem explicatur, aut altera propositionum pro tota ponitur ratiocinatione. Quæ qualia sint, suo loco demonstrauimus. Feras tamen vtcunque leuioribus in rebus hanc ludicram verborum iaculationem, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputandum circulorum clamores petuntur. At in eis rebus, quæ non ideo tantum dicūtur, vt dicātur, sed vt animos nostros subintrent & emendent, quæque vitiis eradendis ex intimis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quæ moralis philosophiæ vocamus, si hac leuitate intra primas subsistant aures, inania profectò, inania tātum irritáq; verba fundent. Maioribus ergo viribus instructā orationem, & plenioribus ferri eā velis oportet. Auertēdus enim est ab eis quæ placent, quæque multo tempore probauit animus, & ipse sibi (vt ita dicam) est auferendus. Nec tam docendus, vt sciat meliora: quàm cogendus, vt velit. A qua facultate, quantū absit contra facta illa & spinosa argumentandi ratio, non est certiore signo colligere, quā quod ea posteaquam philosophorum scholas ingressa est, moralis ista, quam vere philophiam dicimus è scholis prorsus excessit. Veterum certe neminem nisi stoicorum horridissimum quemque sic disseruisse inuenias, nec id vbique tamē. Et si quis paulo lætiore fuit ingenio, huius etiā sectæ victus est dignitate, & splendidius aliquid dicere con-

Lib. 2. cap. 19

Hæc legant silicernia ista, quibus nihil placet, nisi arguitur & replicatur.

cupiuit. Aristoteles certe, Plato, & quorũ interea in philosophia paribus laudibus eloquẽtia eruditióque celebratur, rarissime putauerunt vtendum sibi nudis illis & expressis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facile perspectu est. At nostri sæculi philosophis, si, quæritur & arguitur primo & secundo, & notandum quarto aut quinto, & cõsequentia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, destitutos prorsus & nihil quod dicant habituros videbis, Nec hæc eò dico, quod ea putem esse contemnenda. Disci enim illa ab incipientibus in scholis, & quidẽ exactissima cura velim, & exerceri quoque, sed adeo, vt intra scholam maneant. A grauiorum verò rerum tractatu, doctiorúmque virorũ disputatione: ante omnia, cum posteritati erudiendæ res literis mandantur, crediderim maxime hanc leuem ineptamque dicẽdi scrupulositatem remotam esse debere. Nunc autem cum sint omnia in leuissimas etiã digestá quæstiones, & cuilibet quæstioni, velut statutus lege quadã argumẽtationũ & notãdorum debeatur numerus, implentur ingentia volumina librorum, & totis paginis dicũtur, quæ singulis interdum versibus poterant absolui. Equidem argumentationem in oratione cõtrouersa censeo necessariam esse, tanquam neruos sine quibus ea subsistere non possit. Sed quemadmodum deforme nõ modo sit corpus, sed nec speciem quidem habeat corporis, in quo soli sint omniq; carne nudati nerui, sic nec orationis aut faciẽ aut nomẽ iure habebunt horridæ istæ & vna perpetua specie compositæ argumentationes. Apud Græcos quidem in prouerbio fuit, vt dicerẽt, egregia de lente, quoties minor res maiorem in modum tolleretur. Quanto nunc rectius hi notabuntur, cum puerilibus etiam nugis diuina pertractent? Vertendæ sunt igitur formæ argumentationum, & partes earũ

Quibus flosculis lasciuiant philosophi ætatis nostræ.

Quid Rodolphe si hęc nostri legant Theologi?

varia collocatione disponẽdæ. Nec tamẽ adeo vitãdus ordo rectus, vt credamus non interdum ratiocinationẽ totam proferẽdã, quod & Quintilianus fecit in ea declamatione, quæ inscribitur Ignominiosus cõtra tres rogationes, Ergo (inquit) si & ignominiosum vult esse eum, qui ter contradixerit nec tenuerit, & hic contradixit ter nec tenuit, quomodo non sit ignominiosus, inuenire profectò nõ poterit. Sic & Cicero cum multis in locis, tũ pro M. Cælio: Siqua nõ nupta mulier (inquit) domum patefaceret omniũ cupiditati. & reliqua multa, quæ subiicit in eã sententiã, quorũ omniũ hæc vis est: Nemo poterit dici adulter, qui cũ muliere omniũ cupiditati exposita coïre consueuit. Hoc apertũ est maiorẽ propositionem esse ratiocinationis. Addere deinde debebat minorẽ: Clodia autem talis mulier est, Variauit id dicendi figura, & in eius locum interrogat eam, fateatúrne talẽ esse se, an neget. Pòst ad vtranq; partem cõcludit, si neget se talẽ esse, ne debere quidem videri à M. Cælio petulãtius quicquam cum ea factum: sin fateatur, non id videri ex præcedentiun propositionum probatione adulterium. At in eadem oratione paulo antè cõuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem Cicero, primámque conclusionẽ ponit: In M. Cælio nulla luxuries reperitur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla cõuiuiorum & lustrorum libido, quæq; sequuntur. Hoc est enim, quod probandum est. Deinde cum subdit: Audistis antea cum accusaret: minorẽ propositionem facit, quæ est, Cælium summa eloquẽtiæ studiorúmque cura teneri. Postremo maiorem addit: atque scitote iudices, eas cupiditates quæ obiiciuntur Cælio, atque hæc studia de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Vt sit ratiocinatio: Non possunt in eo in quo est summus studiorum amor esse, & prauæ cupiditates: in

Cælio est summus studiorum amor, non possunt ergo in eo esse prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propositionibus tantum. Vel maior, vt Quintilianus in Mathematico: Ei (inquit) tantùm debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, vt se ipse potius occidat. Hanc propositionem probat: Deinde quod assumpturus, & hoc videlicet quod ex eis conclusurus: ego verò talis non sum, non ergo debet mihi mors negari: ea velut in propositione. illa satis intellecta prætermisit. Interim proponitur minor, vt in eadem declamatione: Quid quòd me futurũ dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet, Quisquis prædictus parricida est, debet mori: ego prædictus sum parricida: debeo ergo mori. Est ergo quòd proponitur minor propositio: quòd sequitur. est confirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida prædictus est. Quod quanquam posset vniuersaliter pronuntiari, orator singulariter & tanquam de hoc vno pronuntiat. Quoniam (vt priore libro dixi) vniuersales Lib.1.cap.14 *propositiones remotiores esse, & minus arcte premere rem præsentem videntur.*

Varietas quã placeat auribus.

Qui aures nulla vnquam varietate, delicatissimam nostri partem, tentãt reficere.) Quis enim inquit ille, est auribus vsqueadeo patiẽtibus, vt vel paulisper ferat orationem vbique sui similem? Tãtam vbique vim habet varietas, vt nihil omnino tam nitidum sit, quod nõ squalere videatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura vel in primis varietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil vsquam reliquit, quod non admirabili quodã varietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinẽtur, ita semper animus circumspectat, in quod se velut nouũ intẽdat. Cui si cuncta sui similia occurrãt vndique, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus, Ars Porrò, inquit, variandi, cum gratiã præbet ac renouat aures, tum dicentẽ ipsum laboris mutatione reficit: vt standi, ambulãdi, sedendi, iacendi vices sunt, nihilq; eorũ pati vnum diu possumus. In quibus solum os instruitur.) In quibus id agitur solum, vt dicẽdi vsum paremus. Et inanes inter disputandum circulorũ clamores petuntur.) Vbi hoc vnum quæritur, vt qui nos disputãtes vndequaque circunstant, ii nobis applaudãt, & placere sibi ea quæ dicuntur à nobis, plausu ipso ac clamore testẽtur. Et ipse sibi, vt ita dicam, est auferẽdus.) Ita, inquit, afficiendus animus est, vt nõ is sibi esse videatur qui adhuc fuit, vtique probet ea quæ auersatus est hactenus, & auersetur, quæ hucusque probauit. Egregia de lente.) Eundem propemodum sensum habet cum eo, quod legitur apud Gellium τό ἐν φακῷ μύρον, in lente vnguentum.

De cautionibus aliquot inter argumentandum obseruandis ei, qui aduersarium vult conuincere. Cap. XV.

POssent ista extendi, multipléxque horũ forma proferri ex authoribus. Sed longum id est: & nisi alioqui multa cura quis legendis, explicãdis, perspiciendisq́; scriptoribus ista cognouerit, frustra docebitur. Nã neque dici omnia possunt, & ex eorũ quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoscet. Illud tamen adiecisse velim, quod si qua sit propositio, vel aliquid propositionis simile, in quo maius quæstionis momẽtum sit positũ, rectissimè aliquãdo antequã id aggredimur quod eo cõficere volemus, in antecessum apud auditores est deponẽdum, & tãquam aliud agamus explicandum. Minus enim suspectũ tunc erit, cũ quare dicatur nõ apparebit: credeturque facilius, & securos animos blãdius subibit. Sicut minus timẽtur arma, quorũ non intelligitur vsus. Inde cũ possederit mẽtem paratã semel, fidem tunc quoque perferet, cũ vtendũ erit eo. Fauet enim quisq; persuasioni suæ, nemoq́; vel sibi ipse libẽter errorẽ suum fatetur. Credimusq́; multa, nõ quia vera videãtur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronẽ illa expositionis matris Cluẽtij inuidia. quæ quãquã præcipuè veneficij crimini defendẽdo cõueniat: tamẽ si, cum illud defendẽdum erat, primũ poneretur, poterat iam dubia sicut crimẽ videri. Huc pertinẽt altius repetitæ narrationũ præparationes. Et in altercationibus quidẽ præcipuus est obseruationis istius vsus. Ideoq́; si qua sunt, quæ plus sint allatura cõfirmãdæ intentioni nostræ, non sunt vtique protinus cũ eo constringẽda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitusq́; se in laqueum quem prospexerit dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo quod efficere volumus, & altius repetẽda, & multitudine similium propositionum, quas sibi periculo daturus sit aduersarius, obruenda. Quæ cuiusmodi sint, ex Platonis

Cautio obseruanda argumentanti.

dialogis non est difficile perspicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus indicemus. Demus Academicũ probare volentem Epicureo: quisquis sine virtute sit, eum esse infelicem. Non sumet ille tantummodo virtutem esse summum bonum: id enim nihilo probabilius est, quàm id quod intendebatur: nec id etiam vnde istud deducitur, virtutis curam maxime naturalem esse homini. Altius igitur ordietur. Quæret ecquid fateatur animã corpore meliorem esse? Sed hoc quoque muniendum est Socratica inductione. Quærendũ est, an aurigam curru, & naue gubernatorem, & dominũ domo, & principem popularibus, & in vniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret: an & animi imperio putet corpus regi. Quæ si concedat, necesse erit concedat animum corpore potiorem esse. Quod vbi constare cœpit, sequatur hinc, propria animi bona propriis corporis bonis esse potiora. Quòd si docuerimus hinc, propriam animi virtutem: propriam corporis, voluptatem esse: constabit virtutem esse meliorem voluptate. Quod ipsum erit fortasse quærendum. Ex longinquo rogabit itaque, putétne eisdem gaudere corpus & animum? quod nimirum negabit. Nam & multa poscit corpus, quæ nec indulgẽda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersus animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ corpus auersatur. Cum gaudeant autem diuersis, voluptas corporis erit: quòd autem voluptati contrarium sit, non inuenimus, nisi virtutem. Ea pertinebit igitur ad animum. Hæc ergo bona vtriusque erunt. Quòd si est proprium animi bonum virtus, erit & summum bonum, cum demonstratum sit antè, meliora esse quæ ad animum, quàm quæ ad corpus pertineãt. Cũ enim nõ sint alia propria hominis, quàm quæ sunt animi & corporis bona: (Nã for-

tunæ bona solum dicuntur, quia istis deseruiunt) ergo animi bona, quoniã meliora sunt, summa sint oportet. Et iam hæc quidem cum sint virtutes, necesse est qui sine eis sit, esse cum summo malo, quod vitium erit, Atqui quisquis cum summo malo est, infelix est. Ergo iam efficitur, quod intẽdimus, quisquis est sine virtute, infelix est. Quòd si à proximis cœpissemus, & inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius negaret omnia, neque peruenire nos ad aliquid sineret vnquam, quod ipse confiteretur. At cum ea proponimus, quæ distãt multum, neque ferè quicquam negotij vidẽtur habere cum eo quod proponimus, facilius dat aduersarius tanquam nihil ad se pertinens. Vnde datur confessum nobis aliquid arripere, in quo pedem (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine, negaret id ipsum aduersarius, ne vinculis argumentationum vinciretur, & aliquid confiteretur, ex quo contra ipsum regredi possemus.

Sed quẽadmodum à summo quodam cacumine petito initio, ad id postremum, quod probare destinamus, delabimur: sic licebit econtrario, & hoc ipsum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, hácque ipsam argumentationem rursus alia astruere, donec veniamus ad aliquid tãdem, quod inficiari aduersarius non posit.

Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentionẽ aduersarius, proponere aliquid, quod etiam diuersum videatur à proposito, quod det aduersarius. Id cum fecerit, tum ductu eo quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis, contradicens eius quod aduersarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictum. Huius tamẽ admonitum altercatorem velim; vt sciat quã potißimũ ex istis disponendi rationem sequatur, duas ferè in alterca- Lib. 2. cap. 14 Duæ in altercatiõe figuræ

tione figuras esse orationis. At enim interrogantes, & aduersarij sententias percotando elicientes, disserimus, aut asseueramus, & nostrarũ argumentationum cõstantia, in nostrã sententiã eum transire cogimus. Primũ genus est, vt cũ quærimus, sitne virtus proprium animi opus. Quod si dederit aduersarius, rursus quærimus, estne opus cuiusque bonum ipsius? Deinde si id quoque detur, tũ quæritur, sitne animus optima pars nostri? Post hæc, sitne optimum quod optimo bonum est? Hæc etiã cum data fuerint, tum relinquetur, vtique optimũ, id est, summum bonum esse virtutẽ. Secundũ genus est, cũ dicimus. Virtus est summũ bonũ: idq; probamus. est enim bonũ animi nostri, qui est præstantissimum quod in nobis est. Quòd sit autẽ animi bonũ virtus, id rursus docemus, quoniã propriũ opus est ipsius: reliquaque ad hũc modum asseueramus, donec veniamus ad postremum aliquid, quod probatione non habet opus. Cum possit autẽ duci ordo ille propositionum, aut à primis, atque cõfessis ad intentionem, aut ab intẽtione ad prima & confessa, per vtranque figuram: apta tamen est interrogatio priori ordini, estq; genus ipsum disserẽdi tutius, atque modestius, & pluriũ laqueorum aduersus aduersarium capax: Nam si interroganti aliquid nõ det aduersarius, potest inde sine dedecore referre pedem, quod asseuerãti turpe fuisset, repulsum se & frustra conatum fatenti. Asseueratio verò grauior est, atque instantior, & ordini ab intentione ad confessa ducendo aptior. Vrget enim aduersarium, & non illius consensu, sed viribus quæ voluit extorquet. Sed rem subesse oportet eiusmodi, quam ab inuito nos aduersario confidamus exprimere posse. Quæ si non sit, satius erit interrogationes experiri. Socrates itaque apud Platonem, vt qui nihil scire se affirmaret, nihilque habere, quod tanquam pro sua sententia

diceret: interrogatione semper est vsus, omnémque omnibus in locis disputationem ex aduersariorum dictis instituit. Et sicut maximorum omnis æui virorum in philosophia consensu, primæ tribuuntur Platoni, sic omnem altercationum rationem artémque summo ingenio parique cura & acumine in dialogis expreßit. Quanquam non destiterit eum Aristoteles incessere. tanquam copia effusum, nouitatis cupidum, eloquendo tumidum, orationis ostentatorem. Fama tamē pro Platone stetit. & sicut multorum fauore Aristoteles æquauit primū: sic maximorū iudicio Plato hunc proximū quidē, sed infra se tamen, sicut omnes, reliquit. Quintilianus autem, sicut declamationum, sic altercationum quoque propriū condidit volumen, quod in nostras peruenit manus: egregiū quidem, sicut sunt illius viri omnia. Plato tamē, quāuis sint etiā insignes virorum vtriusque linguæ dialogi, in quanuis varios vsus mihi sufficere videtur exemplo. Vt ergo quæ ad dispositionem pertinent, in summā quandam redigamus, opus est in primis, quisquis bene disponere volet vt totam inuentionis suæ syluam, hoc est, omnia quæcunq; dicturus est, velut conspectui suo subiiciat. Tum quid in animo auditoris efficere velit, diligenter expendat. Deinde res ipsas, rerúmque partes, & vim naturámque singularum, omnia & inter se cōferat, & cum præceptis omnia. Tum nō difficulter videbit, vbi temporum sequenda ratio, vbi per species res digerenda, & quibusdam velut limitib' singula discernēda: vbi aliud ex alio, vt quodque proximum aptißimúmue fuerit, ducendum. Tum quid tribuendum voluptati, quomodo victoriæ certaminíque seruiendum, quis quæstionum ordo, quis argumētationum, quis propositionum seruandus. Est autem diligēti multáque cura tractāda dispositio, quando veram hæc pars ingenij laudem

Platonis laus.

Quintiliani liber altercationum.

Dictorū Summa de dispositione.

Dispositionis laus.

meretur. Sicut enim opes fortunæ munere imprudẽtibus persæpe contingunt: rectè autem ministrare eas, circumspecti cõsultíque viri est proprium: sic inuentionis copia indomitis prope nonnunquam & insanis datur ingeniis, decor dispositionis & ordo arte iudicióque formatur. Quorum vt illud naturæ felicioris, sic hoc cultioris doctrinæ signum est. præparanda quidem vtraque, istud tamen iustius laudes.

Fauet enim quisque persuasioni suæ.) Suum, inquiunt, cuique pulchrum sumusque φίλαυτοι adeò καὶ φιλόνικοι omnes, vt nonnunquã in manifestis etiam erratis nobis blãdiamur, ac ne à nobis quidem ipsi vinci velimus. Quis autem nescit, hodie multa etiam apud magnos quosdam theologos, maximis vociferationibꝰ idcirco defendi, nõ quod sint vera, sed quòd aut nobis, aut iis, quarũ doctrinã ꝓfitemur, aliquãdo talia visa sint?

Nemóque vel sibi ipse libenter errorem suum fatetur.) Tantum abest, inquit, vt apud alios libẽter fateamur errorem nostrum, vt nobis etiã ipsis ægre eum fateri soleamus. In quo pedem, quod dici solet, figamus.) Ductũ videri potest à bobus, aut equis currum aratrumue trahẽtibus. Nam vt illis firmiori opus est solo, quo pedẽ firmẽt: ita disputantẽ, solidũ firmúmque aliquid habere oportet. quo ceu fulcimento ac basi tota disputatio nitatur. Notum vel pueris est prouerbiũ illud Hieronymianum, Bos lassus fortius pedem figit. Verùm id alienius est ab hoc loco. Et sicut maximorum omnis æui virorum in philosophia consensu primæ tribuuntur Platoni.) Id vel ex Cicerone cõstare potest, qui Aristotelẽ ita principẽ philosophorum appellare solet, vt Platonẽ tamẽ semp excipiat. Vt prima Tusculana Aristoteles, inquit, lõge omnibus (Platonẽ semper excipio) præstãs & ingenio & diligẽtia, cum quatuor illa nota genera esset cõplexus &c. Plato hũc ꝓximum quidẽ.) Verbis magis quã sensu his simile est illud Ciceronis in Bruto: Duobꝰ igitur sũmis Crasso & Antonio, L. Philippus ꝓximus accedebat, sed longo interuallo, proximus tamẽ. Et hunc æmulatus Virgilius, longo, sed ꝓximus, interuallo. Quintilianus autem sicut declamationũ) Demiror ego, cũ nihil fermè tam obrutũ fuerit hactenus, quin id nostra hac tempestate in lucem prodeat, quĩ fiat, vt hoc Fabii altercationũ opus nõdum vsquam excusum sit. Nam extare ipsum adhuc, id vel inde colligi potest, quod Rodolphus sibi id visum testatur, neq; verisimile est, intra tãtillum temporis intercidere potuisse. Quod autẽ ad volumẽ attinet declamationum, hoc an Quintiliana sit, video verti in dubium. Sunt enim qui aiant. sunt qui negent. verum nihil ad hũc locum. Vt totam inuentionis suæ syluam.) Materiã rudem impolitámque, & adhuc indigestam. Et quibusdam velut limitibus.) Ductum à discretione, disterminationéque agrorũ. Porrò, quæ hoc capite ab Rodolpho tractãtur, eadem ferè cum aliis quibusdam præcipit Aristoteles, octauo Topicorum.

Quintiliani liber altercationum.

Parum vtilitatis allatura esse hactenus tradita præcepta, nisi vsus qui in omni re plurimum potest, accedat. Deinde, cur legendi authores, & quomodo imitandi. Postremò quibus liceat consequi illud, vt expeditè, copiose, atque ex tempore etiam quæuis de re proposita dicere possimus.

Cap. XVI.

VEllem equidem, vt quæcunque de dispositione hactenus dixi, adeò & quæcunque de tota inuentione, cui disponendi subiecimus partes, tam apertè potuissent dici à nobis, vt

nihil fuisset præterea requirendum. Fecissem, vt quemadmodum nunc fides nostra candido fortasse lectori excusata erit, sic tum fuisset facultas laudata. Iam verò, præterquam quod ingenij nobis perquam tenuis vtique vena est, & aptè dicendi apertéque vires exiguæ, rerum fortasse natura obstat, quo minus sola præceptione & artis ratione demonstranda possint ista plenè perfectéque tradi. Quod quidem in omnibus, quæ vsus actionísque causa docentur, euenire videmus: vt nisi fuerint longa cõsuetudine, & exercitatione multa firmata, futuri potius operis in agẽdis rebus spem, quam in præsentia subsidiũ præstent. Ita & pictor quanuis multa, vel legerit, vel audierit de figurarum ratione: & quo linearum ductu eminẽtia, quo reducta, quo directa in aspectum, & ab oculis subsidentia, ipsáque velut in se delitescẽtia: quoque trãsuersa, item & totã ostendentia magnitudinẽ suam exprimẽda sint: quæ luminum, quæ vmbrarum vis, quãta oculorum varietas, materia, mixtura: quàm multiplex in corporibus partiũ diuersitas, quæ forma, quis color cuiusque, quæ omniũ inter se cõuentio (si audebimus Latine sic dicere, quod Græci συμμετρίαν *vocant) quis earum ordo, non modò vt nihil à natura distortum sit, sed vt dispositio earũ motum quendã corporum animorúmque repræsentet. Cuncta hæc quanuis à præceptore percepit, nisi tamen ipse admouerit tabulæ manũ, & multa tentauerit, multam operam spe profectus perdiderit, multáque suis fecerit improbanda: ne faciet quidem vnquã, quæ debeant aliquando probari. Hoc idem in musicis contingit. Nihil profuerint multa illa, quæ de conficiendis musicorũ præcipiuntur instrumentis, quibus proportionibus singulæ nascantur: nihil quæ de vocum interuallis, quæ de consonantibus, & dissonantibus, & quæ quibus consonantiæ rectè aut*

Vsum omni iure plurimũ posse.

Pictor.

Musicus.

ſecus ſubnectantur, quæ temporum ſpatia ſint obſeruāda, qui modi: ſi non omnia diligens meditatio aſſuefecerit, firmauerit, indiderit, & prope in naturam verterit. Hoc in rebus ruſticis, hoc in bellis gerēdis, in Rep. adminiſtrāda, in vniuſcuiuſq; vita rite rectéque formanda euenit, vt ſuperuacua ſit præceptio, quā non fuerit induſtria diſcentis ſequuta. Quæcunque enim diſcuntur operis gratia, præcipuè diſcuntur etiam ex opere. Nec vlla res efficacius rectè nos docet facere, quā vt ſæpè faciamus. Quòd ſi contingit in apertioribus iſtis & propè manuariis artibus, vt difficiliores, & proinde ad percipiendum obſcuriores, ſed & inutiles videantur, niſi vſus acceſſerit: quanto minus erit mirandum, in hac recōditiore arte, primā eius frōtem tractantibus, quædā obſcuriora videri, quæ tamē aperiet proferétq; in lucē creber & diligens rerum tractatus. Quā ob cauſam nos etiā omnia fuſius diximus, quā ſolēt, qui iſta præcipiūt. Exēplis deinde omnia, non impleuimus modo, ſed onerauimus etiā, vt quocūq; poſſemus modo, cūcta quātū in nobis erat, veluti in plano conſpicuóque poneremus. Et hæc ipſa tamē qualiacūq;, & his quantūuis meliora, cōtenderim non magnopere profutura, niſi de arte fiat vſus, & in opus verba vertātur. Vſus quibus conſtet. *Vſum duabus his in rebus fore accipio. ſcriptis authorum cuiuſque generis expēdendis, & noſtris deinde ad illorū exemplū quantum datur effingēdis. Quorum illud eſt ad artis perceptionem commodius, iſtud ad efficiendi facultatem efficacius.* Cur euoluendi authores. *Sunt autem reuoluēdi authores, non in hoc ſolum, vt inuentionis acumen, diſpoſitionis decorem, in omni rerum orationiſque genere noſcamus: ſed communis rerum humanarum ſenſus peritiáque accipitur, & copia quædam orationis ad omnem vſum paratur. Vnde ſemper velut ex theſauro, vel proferamus ea quæ diſpoſuimus, vel eorum*

similia effingamus.præter hæc quoque, exempla, sententiæ, diuerbia, & generalis quædam rerũ omnium degustatio sumitur, & ad omnẽ orationis vsum apta quædã supellex. Quibus fit, vt iucunda, faceta, grauis, erudita dicatur oratio. Vnde apud Platonem, Aristotelem, Ciceronẽ, Quintilianum, reliquósque quorum in illustri nomen est, omnium artium omnísque humanitatis peritia elucet. Quam quidem eis qui in populo maioréque ciuilium negotiorum turba versantur, vsus vtcunque & crebra audiendi experiendíque consuetudo suppeditat. Qui verò tecto & vmbra gaudentes, intra studiorum secreta se condiderunt, nisi ab eis qui in literas ista miserunt deprompserint, non vide vnde ea consequi poßint. Legẽdum est ergo authorum omne genus, cum propter hæc quæ diximus, tum propter ea quæ propria nostri sunt negotij, vt collatis cum illorum obseruatione præceptis, & ista explicatius intelligamus, & illorum virtutibus ex præceptionis ratione cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferre pedem, eorum quoque sequi vestigia, quos quantumlibet de longinquo posse sequi, in hac sæculi nostri desidia, vel præcipuam arbitror laudẽ. Initio itaque satis habebit tractatas ab aliis, quos imitari volet quæstiones etiam ipse tractare, eadémque ferme dicet quæ illi. Interim tamen ne nihil agat, ordinem mutabit (si poterit) quæstionum, argumentationum, partiúmque argumentationis cuiusque, vel omnium horum, vel quatenus res permittet: ita tamen, vt speciem ordinis aliquã, & ipse assequatur. Tum videbit, si qua quæstio, aut argumẽtatio poßit à se adiici eis, quas ille, cuius ductum sequitur, sibi sumpsit. Hinc paucis collectam argumẽtationem pluribus explicet. Quæ strictim breuitérque dicta sunt ab alio, ipse copiose: quæ vbertim alius, ipse angustius dicat. Non quia sua

Quomodo authorum sequi debeam vestigia.

meliora putet, sed vt hoc pacto, sicut pueri solent, proximis quibusque apprehensis, ponere gradum discat. Post hæc quæstionem aliquam quam simillimam propositæ accipiat, inque ea omnem inuentionis dispositionísque rationem quam obseruatam in exemplo volet, quatenus potest, consequatur. Hinc eis quæ dicta sunt ab aliis, contradicere incipiet, aduersariiq; tueri partes. Quod quidem liberius iam est. Multum tamen iuuabitur inuentione partis diuersæ, cum propositis illius argumentis, facilius admonebitur, quid & ipse pro se dicere debeat. Liberrimum id & consummati roboris, cum relicto (vt dicitur) nido volare suo arbitratu cœperit: & quacunque libuit, arripit iter. ipse suo ductu inuenit, quæ dicenda sunt, disponitque inuenta: species iam suo iure, suo exemplo facit. Quod vbi quatenus potest contigerit, tum dãda ventis vela, & non solum id vt bene, sed vt celeriter & sine cunctatione ista faciamus, conandum. Id assequemur, si primum locos omnes & omnia præcepta firmiter affixa memoriæ habeamus, vt quotiescunque libuerit, cuncta velut vno intuitu, sine cunctatione perspicere possimus: deinde, si multo vsu assuefecerimus animum, intentos semper & apertos (vt sic dixerim) habere oculos, vt statim possit ex rebus per locorum ordinem descriptis, consentientia discrepantiáque eruere. Quibus rebus, si vllis alioqui, consequemur, vt expedite, copiose, subitò, de omni re proposita dicere possimus. Difficile id quidem & arduũ, non tamen maius quã vt fieri possit. Ingens enim, immensa, incredibilis est vis mentis humanæ: & cui nihil propemodũ difficile sit, nisi quod non vult. Qua in re vt miracula transeam, quæ vidi, surdum à primis vitæ annis, & (quod consequens est) mutum, didicisse tamen, vt quæcunque scriberet aliquis, intelligeret, & ipse quoque tanquam loqui sciret,

Quomodo non modo bene, sed & celeriter quauis de re dicere possimus.

Quanta vis humani ingenii.

omnia mentis ſuæ cogitata perſcribere poſſet : cæcos item per ingentia vrbium ſpatia, non modo vicorũ omniũ flexus ambagéſque , ſed domum ſingularum aditus & oſtia ſine errore permeare ſolitos: ea potius quæ quotidie fiunt videamus , è quibus vnum hoc ſuffecerit è multis , quod in eis qui muſicis organis canunt, tantum poteſt animi vis præſtare, vt manus pedéſque membra rationis expertia , & ſequentia alieni imperij nutum, non viſos anteà canendi modos propoſitos ex tẽpore pſallãt, & cum ſuum quodque, & ab alterius partis diuerſum officium motúmque faciat , omnia tamen in vnum iungantur cõcentum: cum interea ipſa mens præter hæc libro intenta ſit, in quo quod canit ſcriptum eſt, vnde miniſtris illis membris, quod ſequi debeant, depromit . Quod ſi potuit animus iſtud obſequium alia docere membra, repugnãtia etiam & non niſi longo vſu domanda: quanta facilius erit ei ſuum agere opus, & huius rei facultatem non modo imperare ſibi, cum ſit ei conatus expeditior, ſed & perficere , quanto eſt vis ſua corporis membrorum efficacior.

Quam Greci συμμετρίαν vocant.) μέτρον Græcis menſuram ac modum eſſe norunt vel pueri: Hinc fit συμμετρία, quã vulgus hodie commenſurationem, Rodolphus cõuentionem interpretatur. Budæus in placitis philoſophorũ, τὰς τῶν ἀριθμῶν συμμετρίας, interpretatur accommodatas numerorum proportiones. Niſi tamen & ipſe ad mouerit tabulæ manum.) Niſi & ipſe pingere occeperit. Præter hæc quoque exempla.) Exemplum diximus ſuprà eſſe rem geſtam, aut perinde vt geſtam, quæ ad ſuadendum aliquid aut diſſuadendum, ad laudãdum vituperandúmue adhibetur. Sẽtentiæ.) Sententia eſt oratio ad mores & cõmunem hominum vitam pertinens , oſtendénſque, quid aut fiat in ea plerũq;, aut fieri oporteat. Vt, Princeps qui vult omnia ſcire, neceſſe habet multa ignoſcere. Neceſſe eſt multos timeat, quem multi timent. Feras nõ culpes, quod mutari non poteſt. Diuerbia.) Parœmiæ, prouerbia, adagia. Eſt autem parœmia, queadmodum eam finit Eraſmus, celebre dictum, ſcita quapiam nouitate inſigne. Vt, Ego in portu nauigo. Quid cani cũ balneo? ignẽ gladio ne ſeces. Qui vero tecto & vmbra gaudẽtes.) Qui in foro & in hominum frequentia non verſantur, ſed in eis deliteſcunt locis, quæ ſtrepitu carent, ac proinde aptiora ſunt ſtudiis. Cum relicto, vt dicitur, nido.) Dictum hoc eſt ab auibus, quæ poſteaquam diu ſatis à parentibus in nido alitæ ſunt, & volandi, vt ſic dixerim, artem ſeu modum edoctæ, tandem aliquando nido relicto ſuis ipſæ alis nituntur. Tum danda ventis vela.) Ductum à nauigantibus. Ingens enim, &c) Sic M. Cicero ad Brutum: Magnum, inquit, opus omnino , & arduum Brute conamur, ſed nihil difficile amanti puto. Quocirca ſi qui facultatẽ hanc differẽdi ceu difficilem ac arduum nimis perhorreſcẽt ac deſperabunt, hi primum (vt

Sententia.

Diuerbium.
Parœmia.

Quintiliani verbis dicam) renuncient sibi, quanta sit humani generis vis, quam potẽs efficiendi quæ velit: cum maria transire, syderum cursus numerósque cognoscere, mũdũ ipsum penè dimetiri, minores sed difficiliores artes potuerint. Nil mortalibus arduum est: & dimidium facti, inquit idẽ author, qui cœpit habet. Nihil tã est difficile, quin id labore ac industria vinci queat: nihil rursus tã facile, cui non succumbat inertia. Plura Quintilianus libro duodecimo circa finem.

PERORATIO.

ISta ferè sunt, quæ de parte illa Dialectices, quam inueniẽdi vocant, arbitror potuisse dici. Nec me latet, hæc omnia, vt in breuem admodum præceptorum summam arctarentur, perfacilè fuisse. Sed ego (si quid poterunt ista prodesse) malui spatiosius ea dicere, & legentium etiam vtilitati consulere (si qui erunt, qui legendis istis fructum aliquem consecuturos se credãt) quàm per capita tantum rerum irem, viderérque doctos potius quod didicissent admonere, quàm docendis differere, quid & qua via deberent perscribere. Rectius itaque credidi, cum possem quidem breuiora dicere, breuiore ducere itinere, sed eo aspero difficilíque & impedito, lõgo potius flexu, sed læto magis & molliore, minúsque spinis obsito circumire. Nec ista dico, quia laudem huius meæ rationis captem, quam quidem cum ex omni ingenio meo, tum ex hoc præsertim labore minime ausim sperare: sed quo mihi lectoris æquanimitatem conciliem, si sciuerit non mei me facti hac in re, sed vtilitatis profectúsque sui sequutum esse rationem. Quam si consequimur, boni consultum erit: sin minus, voluimus tamen, conatúmque præstitimus: qui sicut plerisque in rebus vel solus laudi sufficit, ita mihi eum non arroganter ad veniam sperauerim suffecturum.

Breuiore ducere itinere.) Sumptum ab imperatoribus ac ducibus exercituum.

Qui sicut plerisque in rebus vel solus laudi sufficit.) Sic Ouidius: Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas. Et alius poëta: In magnis & voluisse sat est. At volui ego quoq; studiosis hisce lucubratiũculis nostris quoad possem prodesse, quod si aliqua ex parte sum consecutus satisfactum est voto meo: sin autem minus, tamẽ volui certe, atque conatum præstiti, qui laudari à bonis solet etiam cũ non optimus est rei euentus.

FINIS.

INDEX EORUM quae in Agricola habentur.

FINE

FINIS.